

Національна Академія Наук України
Інститут українознавства ім.І.Крип'якевича

СЛОВНИК української МОВИ

XVI - першої половини XVII ст.

Випуск 6

В - Г

Львів
1999

Шостий випуск є складовою частиною Словника української мови XVI — першої половини XVII ст. — першої в історії української культури праці, яка подає інформацію про книжну і народнорозмовну лексику української мови цього періоду. Випуск містить 1214 слів на літери В (выпросити — вѡундованье) і Г (г — головный); тут подано їх семантичну, граматичну і стилістичну характеристику. Ілюстративний матеріал наводиться з урахуванням хронології, територіального поширення та жанрових особливостей писемних пам'яток. Уперше в українській історичній лексикографічній практиці у цитованому матеріалі збережений наголос слів.

Редакційна колегія

к.ф.н. Д.Гринчишин (відп. ред.),
к.ф.н. У.Єдлінська, д.ф.н. Я.Закревська,
д.ф.н. Л.Полюга, к.ф.н. Н.Осташ,
к.ф.н. О.Кровицька (секретар)

Редактори 6-го випуску
Д.Гринчишин, У.Єдлінська, Л.Полюга

Рецензенти

к.ф.н. І.Ощипко, д.ф.н. О.Сербенська

Словник української мови
XVI — першої половини XVII ст.:

У 28-ми вип./НАН України

Інститут українознавства

ім. І. Крип'якевича;

відп. ред. Д.Гринчишин.

Вип. 6. В (выпросити — вѡундованье),

Г (г — головный)

Укладачі к.ф.н. Р.Керста, О.Кровицька,

Н.Осташ, М.Сенів

Львів, 1999. — 256 с.

Від редакційної колегії

Шостий випуск уклали: кандидати філол. наук

Р.Керста (выпросити — вѣдно, вѣрный — вѡундованье), О.Кровицька (вѣдокъ — вѣкъ),

Н.Осташ (вѣлготность — вѣрность),

М.Сенів (г — головный).

Випуск до видання підготували

к.ф.н. Г. Войтів, Р.Осташ, М. Чікало

Комп'ютерна верстка — Л.Голощук

Комп'ютерний набір — О.Тріль

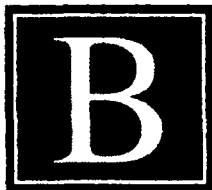
Консультували: доктори філос. наук М.Кашуба,

В.Любащенко, канд.іст.н. І.Мицько,

проф. Г.Роте

Редакційна колегія складає щире подяку консультантам, рецензентам і всім тим, хто своїми порадами та допомогою на різних етапах праці спричинився до підготовки та публікації цього випуску.

Випуск опублікований за кошти Міжнародного Фонду "Відродження"

ВЫПРОСИТИ, ВИПРОСИТИ *дієсл. док.* (що, що в (від) кого) *Випросити, випрохати:* если(ж) ты оу пилата тѣло не выпросишь, а к томуо са не причинишь, тогда а близшаго иного томуо не знаю (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 14); ѿже и вашиѣ вблю испо(л)наю(т), во слѣ(д) ска(р)ги всѣгды трѣда(т)са, а вытрѣдити выпросити, выжебрати... собѣ ѿ скарги справе(д)ливости никако(же) не могѣ(т) (1598 *Виш.Кн.* 308 зв.); іюсиѣ... выпросиль тѣло хѣво, котрое было невинне на смѣрть выдано абы не гнѣло (к. XVI ст. *УС* № 31, 58 зв.); 6000 да(л) толко цеголь: и то зале(д)ва(х)мо выпроси(ли): ѿ(т) пога(н)ца напа(ст)ного (Львѣв, 1627 *ЛСБ* 1051, 3); Тѣи [Июсифъ] шедѣ до Пилата, и выпросивѣ Тѣло Ісѣво; [Рекъ]... молѣю та, даѣ ми Тѣло Ісѣа праве(д)ника (Чернігѣв, 1646 *Перло* 92).

ВЫПРОСТОВАТИ *дієсл. док.* (що) (*про життєві моральні засади*) випрямити. *Образно:* на той часть выпростѣвешъ дорогѣ твою и вырозѣмѣвешъ ю (серед. XVII ст. *Хрон.* 159 зв.).

ВЫПРОСТОВАТИСА *дієсл. док.* Стати простим, доступним: Посполітого лѣкара и Збавітеля Ісѣа Ха̄ проводника предѣ себе берѣчи кѣ выналѣзкѣ правды, и абы простою мѣвою мѣва выпростоватиса могла (Кнѣв, 1619 *Гр.Сл.* 191).

ВЫПРОХАНЪ *дієприкм.* Випрошений, випроханий: Тѣжъ естли бы кто ѿ злоде(и)ство або ѿ котрое иное злочи(н)ство на каранѣ... сказа(н) бы(л) а (в) томѣ... гнѣзѣми ожупи(л), або... выпроха(н) бы(л)..., таковы(и)... безо чти мае(т) быти (1566 *ВЛС* 92 зв.).

ВЫПРОЦОВАТИ *дієсл. недок.* (*робити прямим, рівним*) випрямляти, вирівнювати: Исправляю: Направляю, выпрѣщю, ѿ(т)новляю (1627 *ЛБ* 50).

ВЫПРЯГНУТИ *дієсл. док.* (що) Вичистити, *діал.* випрятати: гды а(н)дрѣи гру(н)тарѣ, выпрягну(л) тра(н)си(т) зазво(н)ничны(и), то(г)ды решты, з горѣлкою, и на пиво дале(м) всего злю(т) 12 и 25 (Львѣв, 1633 *ЛСБ* 1052, 7).

ВЫПРАЧИ, ВЫПРАГЧИ, ВЫПРЕЧИ *дієсл. док.* (кого, кого з чого) Випрягти: волы были выпрежены, перегнаны на тую сторону валу к Боротину (Луцьк, 1574 *АрхЮЗР* 8/VI, 405); ѿ(к)синя... коня подо (м)ною з воза выпре(г)ла (Житомир, 1583 *АЖМУ* 45); она казала кони выпрагчи, а сама шла до избы (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 380); у Ивана Чорного взяли воловъ два съ плуга выпрегли (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 6/1, 379); Якъ бы з' тажкого выпрагъ ярма, нызного и роботного выпѣстиль вола, и оучинилесь великѣю свободоѣ старомѣ (Томашѣв, 1618 *ЗНТШ* LXXIV, 149).

ВЫПУДИТИ *дієсл. док.* 1. (кого) Вигнати, прогнати: Пришо(л) до него Мнихъ... котѣрѣи бы(л) выпѣже(н) с константинопола (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 42 зв.); люде люзные... в самое полуднѣе... нападши, самого, который свое здоровѣе утечкою ратоват мусел, з дому выпудивъши, шкоды незносные... починивъши, одошли (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 688); папѣ Ериѣ Чапличъ... министри вси арианские, яко блюзвѣрцовѣ, с тогѣжъ маетности своее Киселина выпудиль (Люблѣн, 1644 *АрхЮЗР* 1/VI, 795); побѣю... всѣхъ непрѣитель твойхъ перед' тобѣю тѣмъ ѿборочѣ: пѣдѣвѣвши пѣрвѣи шѣршни перед' тобѣю, котѣрыи выпѣдатель амморѣа, и еввѣа..., пѣрвѣи нѣжли вѣйдешъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 101).

2. *Пергн.* Витравити, выкинути (з памѣти): Прето вѣстм, мечтанѣи разумов розмаитых... с памѣти выпудивши и // добрѣ: мысль слезами выполеровави-

ши, молю и навпоминаю любовь вашу: дайтѣ место ... в разумѣ вашем православной вѣрѣ (бл. 1610 Виш. Посл.Лв.бр. 232-233).

3. (кого на що) Напустити, наслати: И рѣклѣ г(с)дь до Моисѣа: мовѣ до Аарона зтагни // рѣкѣ твою и посохъ твоѣй на воды, и выпѣдѣ на всю зѣмлю египецкѣю жабы (серед. XVII ст. Хрон. 84 зв.-85).

Див. ще **ВЫПУЖИВАТИ**.

ВЫПУЖАЮЧІЙ дієприкм. Який відстрашує: Авадѣонъ... словес(н)ски: Гѣбѣи или пѣгѣба: выкоренѣючій, або затраче(н)є, пропасть, або выпѣжѣючій, выглѣждѣючій (1627 ЛБ 170).

ВЫПУЖИВАТИ дієсл. недок. (що) відстрашувати: люди твоѣ... звер ѡттоль выпѣживают и шкоды великии тамѣ емѣ дѣлают (Краків, 1539 AS IV, 194).

Див. ще **ВЫПУДИТИ**.

ВЫПУКЛА ж. Пухлина, нарѣст: Члѣвкѣ ѣсли бѣдетѣ слѣпнѣй або хромѣй,... або маючій свѣрбѣ оустѣвичный, ѣсли лишии на тѣлѣ, або выпѣклы... не пристѣпятѣ оферовѣть офѣрѣ бѣгѣ (серед. XVII Хрон. 123 зв.).

ВЫПУКЛЫЙ прикм. Выпуклый: Глѣзна: Гблени, конѣцѣ костѣ голенныхъ котѣрииса ѡпираю(т) кѣсти в стопѣ, и в бокаиса оудаю(т) выпѣклы (1627 ЛБ 25); carinat(us) дупли(с)ты(ѣ), выпуклый (1642 ЛС 113).

ВЫПУРГОВАТИСЯ дієсл. док. (стп. wуpиrгo-waс sіє) (звільнитися від чого-небудь стороннього, не-бажаного) очиститися: вѣдай, иж в геену огня вѣчнаго отидет, которого не выпургуется во вѣки (1608- 1609 Виш.Зач. 231).

ВЫПУСКАТИ, ВЫПУСКАТІ дієсл. недок. 1. (кого) (давати можливість, дозволяти кому-небудь виходити звідкись) выпускати: ку(р)пски(и) ...з двора моего мене нигде выпѣскати не каза(л) (1582 ЖКК II, 128); всюды по дорогах,... сторожу засадили и розложили, иж жаднымъ способомъ тамѣ ехати не допустили, и людей тамошнихъ, никуди зъ места не выпускаючи, мощно заборонилъ (Житомир, 1590 АрхЮЗР 3/1, 26); На ѡстатокъ рекѣ Нарѣдови и царемъ абѣмъ выводили и выпѣскали: и если ѡ(т)вернетѣся людѣ ѡный ѡ(т) злѣстѣй свои(х) роскаюса и я ѡ(т) злѣсти (Київ, 1637 УЄ Кал. 355);

(кого) (визволяти з-під арешту) звільняти: ты... их в казнѣ свою сажаетѣ, а выпѣскати их... не хочеш (Вільна, 1546 AS IV, 460); я... ѡны(х) жидѣ(в) з везе(н)ѣ выпѣскаю (Володимир, 1569 ЖКК II, 13); былъ обычаѣ гемоновѣ на каждый праздникъ выпуска(т)и вязня ѡдног[о] (Володимир, 1571 УЄ Вол. 52); Та(м) же то(го) жидѣ в везе(н)ю за сторожою ночь и до полудня де(р)жалъ, а потомъ, ѡного выпускаючи, золотыхъ двесте,... взялъ (Володимир, 1608 ТУ 245);

(від чого) (позбавляти кого-небудь чогось обтяжливого) звільняти: за вси зыски... на пун(н)кте баницыи зави(с)лыє с которыхъ я его м(л)ти квитиуючы, ѡ(т) ѡны(х) выпускаючи, ввѣ(с) проце(с)... касую (Люблін, 1618 ЛНБ 5, II 4056, 61).

2. (що) Віддавати, надавати: записую... то все огулом, або здоймом, зо всим на все, правом своимъ прирѣжонымъ отдаляючи отъ всихъ близкихъ и кровныхъ своихъ, выпускаючи вѣчне з дому своего, на... мальжонка своего все право свое прирѣжоное вливаючи (Волковѣ, 1572 АрхЮЗР 8/VI, 385).

3. (що) (утворювати при рості листя, плоди) випускати: Кѣждѣе... дрѣво зъвнѣтрѣ выпѣскаѣтъ одѣнѣа, ѣкѣ бѣчимо, листѣа, цвѣтъ, и ѡвѣци (Вільна, 1627 Дух.б. 295); Видимѣо,... зѣмля травѣ выпѣскаѣтъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 222).

4. (утворювати звук) видавати: такъ же и слѣпѣцѣ ѡный, хотѣи ходѣити... не мѣглѣ... // ѡстрѣишій еднѣкѣ на(д) Аггльскѣй гѣлѣсь выпѣскалѣ мѣвачи: Снѣ Двѣдѣв змѣлѣиса надо мнѣю (Вільна, 1627 Дух.б. 207-208).

5. (про рѣдину) (выводити назовні) видѣляти: Дѣмѣ прикладѣ: нехѣи бѣдетѣ стѣдна котѣраѣ бы чѣстѣю вѣдѣ зъ себе выпускаючи на днѣ болѣто мѣла, котѣрое скѣро бы хто порѣшилѣ, всю бы стѣдню мѣтнѣ оучѣнилѣ (Вільна, 1627 Дух.б. 166); слѣзы выпуска(т)и — плакати, ридати: Плѣчѣтежѣ горлѣивѣ: слѣзы горѣко выпѣскаѣйте, Ѡче, Ѡче нашѣ, гдѣсь естѣ, зъ жалѣстѣю волѣайте (Луцѣк, 1628 Андр.Лям. 8).

6. (давати змогу виходити звідки-небудь газоподібним речовинам) выпускати: котѣрого [млоденца] такъ дѣавѣль трѣпилѣ, же зѣдши три бѣчки хлѣба и напѣвшиса воды, а ѡбѣма концѣми рѣгнѣвши, покѣрмѣ выпѣскалѣ пѣрою (Вільна, 1627 Дух.б. 13);

(легенями) видихати: По інномъ же видѣ, воздухъ слоужит(т), трѣмъ чюувствомъ нашимъ телеснымъ ... то е(с)т плюцями, яко мѣшкѣми кова(л)скими, и в' себѣ в'бираемъ, и засѣ выпѣскаемъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 11);

(запах) виділяти: Межи иншими святыми мощами, которіи маєть монастирь той, есть главы Іоанна Предотечи верхняя часть, то есть чашка // головы его, и вдячное благоуханіе выпускаетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 845-846).

7. Випроміювати: Лѣна бовѣмъ ѡлбо мѣсаць, гдѣ са ясностю выполнаеть, променѣ своѣ з' себе выпѣскаетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 144); *Образно:* Не меншій... чудъ есть православный, же якъ вкиный посередѣ огня на онъ часъ паперъ, такъ теперь... ненавистию распаленныхъ сердець своихъ поломены зъ себе выпускали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1067).

♦ **выпускати з устѣ, з устѣ выпускати** — вимовляти: про все не поведати моего бжества, а таки не выпускаи изъ устѣ мое(г) цр(с)тва (1489 *Чет.* 127); А ѡ то(м) котѡры(и)... велики(м) гѡлосо(м) мѡли(т)-са, або що тако(г)о... зъ устѣ свои(х) выпѣскае(т)... двоако грѣши(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 16 зв.).

Див. ще ВПУСТИТИ.

ВПУСКЪ¹ ч. Сплата процентів; орендна плата: ино с ты(х) пнзе(и) на ко(ж)ды(и) го(д) выпускѣ маєть быти, хлопѣ по(л)т(и)ну гроше(и) а жо(н)це по(л)копы гроше(и) (1566 *ВЛС* 95); выпуску мужику на каждый годъ — полтина грошей (Володимир, 1578 *АрхЮЗР* 6/1, 107).

Див. ще ВПУСТЬ¹.

ВПУСКЪ² ч. Пасовище, вигін: кгоицевичъ прода(л) ему селище свое изъ выпѣскомъ (Берестя, 1506 *Арх.Р.* фотокоп. 10а); мы... тыи зе(м)ли миколаевѣ ѡрвинчинѣ... селище изъ выпѣско(м)... потвержае(м) си(м) наши(м) листо(м) вѣчно емѣ и его жонѣ (Там же).

Див. ще ВПУСТЬ².

ВПУСТИТИ, ВПУСТИТИ, ВПУСТИТИ, ВПУСТЬТИ дієсл. док. 1. (кого) (дати можливість, дозволити кому-небудь вийти, виїхати звідкись) випустити: Которое имѣне небожчик мѣж ... кѡпил в княза Васи́ла Четвертенского... з дан-

ники... которыи... выпѣстил изъ Жеславла (Луцьк, 1520 *AS* III, 197); тот дей хвалецъ ему съфикговал и з дому своего выпустил (Луцьк, 1554 *ВИАС* 1, 10); васть з рѣмѣ выпѣстити не хочено (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 46 зв.); сама пани Консиновская казала дати ему коня... и з замку втылъ фортою выпустити (Житомир, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 418); дла то(г)о то выпѣщено Кона червоного фарбованого, и сидѣщого на нѣмъ з мечѣмъ, абы ра(з)лѣчи(л) вѣрно(г)о ѡ(т) невѣрно(г)о (Чернігів, 1646 *Перло* 133 зв.); лечъ за приездомъ манифестующого, кгда толко переночвал..., южъ зъ месѣта протесътуючого выпустити самого не хотели (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 235);

(тварин на волю) випустити, вигнати: подобен коневи,... который, часу пролетного дождавши, коли траву ошутить и выпущен будет, не вѣда, як ся поимати даст от игранья (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 191);

(кого) (визволити з-під арешту) звільнити: Іванъ Протасовичъ... повѣдилъ, ижъ онъ... оно(г)о архимандрита зъ везеня выпустилъ (Краків, 1540 *КМПМ* I, дод. 2); ѡ дворъ есмо вломилиса и ты(х) люде(и) з везе(н)я выпусти(ли) (Кременецъ, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1810, 20 зв.); по ѡминеню того часѣ не роска́лалса Ирѡдъ: а зъ п'ѣнства вѣтрезвень, або ѡ(т) сполсѣдѣчихъ зъ нѣмъ оупрошенъ Іѡанна зъ темници абы не выпѣстилъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 992); пана Стрыбыля... в везеню,... яко неволника, теменжили, аж до шоро, по успокоеню своеволи, манифестующого... пана Стрыбыли с таковой... опресыи випустивши и обавляючи се за тое караня од пана своего однести (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 479);

(кого з чого) (від певного обов'язку) звільнити: Якож вже были есмо в тѣю сѣмѣ з совитостю перепали и то Е(г)о Милости водле записѣ своего винни zostали, нижли Е(г)о Милость з ласки своее,... с того записѣ и рокѣ первшого нас выпѣстити рачил (Красне, 1552 *AS* VI, 126); Якъ же будутъ выбирати межи собою старшого брата цехмистра, на кого зволють, не мае(т) ся с того вимовляти...; едно еслибы немощнымъ былъ, и то слушне, если его брата выпускають, змовившисе, то можетъ быти воленъ с того (Перемишль, 1563 *АрхЮЗР* 1/VI, 52); Коли тобѣ бѣдетъ проданный братъ твой еврейчикъ або евреянка, а слѣжить тебѣ бѣдетъ с. лѣтъ, сѣмого

рѣкъ вѣлны(м) его вѣпѣстишь (серед. XVII ст. Хрон. 153);

(про полум'я) (дати можливість вийти назовні) випустити: Ані бѣвѣмъ в' дмысла(х) ншы(х) зачатое веселіе, заде(р)жѣтися южъ бѣлше(и) може(т), але ...плѣмень моцою незвычайною гды бывѣе(т) в' якѣмъ начѣню прѣзъ чѣсть нѣкотѣры(и) задержѣны(и), яко скѣро на вѣлность бѣде(т) выпѣщѣны(и) (Манява, 1619 Прив.Феод. 287 зв.);

(про воду, рѣдину) (дати можливість, примусити витекти) випустити: Хто бы кому... ста(в) выпѣсти(л)... таковы(и) мае(т) платити кгва(л)тѣ (1566 ВЛС 87 зв.); а барилко горѣлки розѣкъ... и выпустил, которое горѣлки всее было осмьдесят кварть и чотыри кварть (Луцьк, 1592 ВИАС 1, 15); а пото(м) оны(и) іерей ма(л) зарѣзати едно кѣрча и воупѣстити крѣ(в) с него (XVI ст. УЄ № 29519, 143); Читае(м) въ исходѣ ижъ ѡпѣка в синѣистой поуци Посох(м) оударенаа вѣдѣ выпустила, котѣроу все войско іи(л)ьское было насыщѣно (поч. XVII ст. Проп. р. 251); *Образно*: Кромѣ бо согласія евангельского и апостольского всякое писание составленное — лжа есть, и от потока временного, а не от источника приснотекущаго таа вода разумѣнія, болотом миролюбія смердящая, на заражение лакомых, выпущена есть (1600-1601 Виш.Кр.отв. 163);

(з водою вийти на поверхню) винести: и выпѣститъ река жѣбы, котѣрыи вѣлѣзѣтъ и войдѣтъ до дѣмѣ твоегѣ (серед. XVII ст. Хрон. 84 зв.);

(вийти назовні) вилитися: Слеза бѣвѣмъ з' щѣрои скрѣхи и тѣги ср(д)ца в' познѣніи правды и горѣчости вѣдѣрнѣностей, правдѣве выпѣщѣнаа, пѣкармомъ естъ дѣши // з' хлѣба нѣ(с)ного справлѣнымъ (Вильна, 1627 Дух.б. 227-228); выпустити слезы — заплакати, заридати: И выпѣсть з' очѣй крѣвѣвы(х) слѣз' тѣплыи тѣки (Львѣв, 1631 Волк. 4 зв.).

2. (що) Відпустити, віддати: во(л)но імѣ дѣе(и) з бо(р)тѣю выпу(с)тити и вывѣ(з)ти а вѣ(р)ховѣе коре(н) ѡставити в пѣщи (1566 ВЛС 86 зв.); сте(и) те(н) ему выпу(с)ти(л) вжива(ти) в загородѣ шѣсть загону(в) (Одрехова, 1578 ЦДІАЛ 37, 128); пан Димитр Рудецкий... дерева соснового,... коп чотыри з пусчи власное..., власным коштом и працою протестуючих на побудованѣе целлии выпусчѣного,

побрати... казал (Луцьк, 1635 АрхЮЗР 1/VI, 699).

3. (що з кого) (дати початок чомусь) утворити, створити, видати: Оцѣ... почѣтокъ естъ,... Самѣго еднѣкъ Сна... и Дѣа... // производѣте(л), то естъ жѣ вѣвелъ и выпѣсти(л) Дѣа зъ себе (Киѣв, бл. 1619 Аз. В. 145-146);

(кого) породити: ѡ окаа(н)наа оутрѣба Котѣраа таковы(х) снѣвъ... на сѣбла(з)нѣ прелестнаго свѣта сего выпѣстила (до 1596 Виш.Кн. 261); Вѣпросъ, Скажи ми любимы(и) рѣгѣтелю,... чомѣ та таа окаа(н)наа оутрѣба и выпѣстила, коли (на) смѣрть а не на живо(т) (п. 1596 Виш.Кн. 231); на свѣтъ выпустити — породити: Елисаветѣ захѣрѣи велѣкого іерѣа жѣна з' крѣви и поколѣнаа аарѣнова тепе(р) сна на свѣ(т) радѣсно чѣудѣвного выпустила (поч. XVII ст. Проп.р. 259).

4. (що) Випустити в обѣг: Книг словенских великими склепами знайдѣшь замкнѣныхъ, которых на свѣтъ не выпустят (Львѣв, 1605-1606 Перест. 26).

5. (що) Викресати: И бѣдетъ подобный Оцѣ крѣмѣню ого(н) мѣючѣмѣ, котѣрый если не оударитъса желѣзо(м), огна выпѣстити не мѣже(т) (Киѣв, 1619 Гр.Сл. 290).

6. (кого) Роз'еднатися (з ким), відокремитися (від кого): мы, будучи..., в лю(б)лине, за вына(и)де(н)ѣмъ и(х) мѣл(с)ти панѣвъ приятѣле(и) нашихъ з року того,... себе выпустили, апѣляцы(и) припѣзѣвы,... ѡ(т)ступили и угоду межѣ собою учинили (Люблѣн, 1592 ККПС 97); самѣ Дѣхъ яко единоистѣтѣный бѣдѣчи з' нѣми и нерѣздѣльный, самѣ себе выпусти(т) вѣспѣль з' нѣми; И знайдѣтъса з' Оцѣмъ посполѣтѣючи в' рѣженѣо Сна (Киѣв, 1619 Гр.Сл. 288).

7. (до чого) Допустити: па(н) Ха(р)ли(н)ски(и) взя(л) и пограби(л) былъ у мене возѣвъ чотыри с товарѣмъ, ту(т) до замку Луцкого не выпусти(л), а(ж)... взя(л) у мене соболе(и)... пя(т)деся(т) и два (Луцьк, 1592 ТУ 226); Так власнѣ коли хто з благѣчѣстѣя догмат до латынського мудрованія и хитрѣости выпущѣн будет, не веда, як его южъ ухватит и обуздает (Унѣв, 1605 Виш.Домн. 191).

8. (що) (виготовити, зрѣбити) випустити: якожъ они тотъ погрѣбъ вѣ Дѣросынѣ выпустили, и потѣсали и вывѣзли на Красное (Клевѣнъ, 1571 АрхЮЗР 1/1, 38).

♦ **выпустити глас (голосъ)** — зітхнути: іс̄ выпустивши глас великій и іспоустил д̄ха (Володимир, 1571 УЕ Вол. 68); іс̄ выпустивши гбло(с) великыи и іспоустил д̄ха (1556-1561 ПЕ 194 зв.); **выпустити духа, духъ выпустити** — віддати (Богу) душу, померти: Іоан̄ Єрѣй... сполночи выпѣстиль д̄ха (Луцьк, 1628 Андр. Лям. 19); Прѣваа савейскаа... якъ быса дивѣючи не оулакля еслї бы нашого солонбна обачила в оубо(з)ствѣ?... заісте д̄х̄ мѣсѣла бы выпустити (поч. XVII ст. Проп. р. 10 зв.); **выпустити зъ головы** — перестати думати про що-небудь: што слышачи бѣнъ зъ страхѣ и осл̄авы таковоѣ, выпѣстивши зъ головы вси оумысли свои, якъ въ захвицѣнѣ прихбидитъ (Вільна, 1627 Дух. б. 160); **громы гордости выпустити** (на кого) — вергнути (кинути) громы, виявити свое незадоволення кимсь: Папезъ... на патріарху громы гордости своей выпустиль (Київ, 1621 Кон. Пал. 1091); **з домниманя выпустити** (кого) — відвести (зняти) підозріння (з кого): ямъ мусе(л) пра(в)дѣ поведити и себе з домнима(н)я выпустити ве(д)ла справе(д)ливое речи я то сознава(м) (Львів, 1552 ЛСБ 17); **стрелбу выпустити** — вистрілити: позваний... // ...армату, дела... на розных местцахъ розсадивъши, стрелбу огнистую выпустивши, штурмъ припустиль (Варшава, 1646 ЧИОНЛ XIV-3, 181-182); кгвалтовъники... до двору впадшы,... и стрилбу гусьто выпусътивъши,... окна... повыбивали (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 132).

Див. ще ВПУСКАТИ.

ВПУСТИТИСА *дієсл. док.* Звільнитися, зволитися: тоє тажкое ярмо и тврьдый то запись имаєть быти вѣчне знать ѿ(т) чл̄ческого народоу и на свободу вѣчноую выпуститиса имаєть быти (XVI ст. УИ 1911/2, 76).

ВПУСТОШЕНЕ, ВПУСТОШЕНЬЕ, ВПУСТЬОШЕНЕ *с.* Винищення, спустошення: а именам Єе Милости кнагини Илиное, абы Єе Милость черес то таковых кгвалтов... забрана земель, выпѣстошена пѣщи не чинила и дала во всем ѿпокой (Заслав, 1544 АS IV, 377); заставъшы в тых маєтностях... подданныхъ некоторых позабияных,... и шкодъ немало такъ в забраню быдла,... такъ през

козаков, яко тежъ въ выпустошено дубровъ, гаєвъ, ...презь подданныхъ почыненыхъ,... // ...жалосную передо мною, урядом, заносиль манифестацию (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 61-62); которое выпустошенъе лесов запустовъ, повыбиянъе псчол... панъ Одынецъ од отъца Гекторого... быт сталые меновал (Там же, 346); тот же слуга... се протестоваль, деклариючи... именемъ... пановъ своихъ... же //...з паномъ Анъдреемъ Ходикою... о такъ явню кривѣду и шькоду свою в суде належъномъ такъ о зънесене двору и о выпусътошене и вирубане саду,... в суде належъним правъне чинитъ не занехають (Житомир, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 493-494).

Пор. ВПУСТОШИТИ.

ВПУСТОШИТИ *дієсл. док.* (що) Винищити, спустошити: Прысылал к намъ державца Свислоцкий,... жалѣючи ѿ том, штож... ты... кривды... великий емѣ делаєшь и боръ... вырѣбала и на кгрѣнт его сказала и выпѣстошила (Краків, 1543 АS IV, 327); они... насла(в)ши по(д)даны(х) свои(х)... выпустошили... вночи до то(г) сто и два(д)цать во(з)о(в) (*виправлено замість* коне(и). — *Прим. ред.*) (Луцьк, 1602 ЛНБ 5, II 4050, 54); тыежъ мешчане борокъ,... вырубали, выпустошили под тотъ часть и вьнивечъ обернули (Володимир, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 418).

ВПУСТЬ¹ *ч.* Те саме, що **выпускъ¹**: земь(н)ка ...сознала, што(ж)... име(н)е мое... су(д)я земски(и) ...заставою в сту копахъ гроше(и) з выпусто(м) на кажды(и) го(д) по две копе гроше(и) держи(т) (Житомир, 1584 АЖМУ 142).

ВПУСТЬ² *ч.* Те саме, що **выпускъ²**: пан Миколай-Кришътофъ Радивил,... и... панове братья его милости,... мають тоє именье церковъное... с пуццою, боры, выпусты, сеножатми,... вживати... вечными и непорушными часы (Рожище, 1574 АрхЮЗР 8/VI, 396).

ВПУСЧАТИ *див. ВПУЩАТИ.*

ВПУСЧЕНЕ *див. ВПУЩЕНЕ.*

ВПУТАТИСЯ *дієсл. док., перен.* (на що) (*вйти з певного становища*) вибратися, виплутатися: вѣм се, яко православное вѣры простоты держюся и вас в той же вѣрѣ и простотѣ благочестия обрѣстися желаю... зане вѣдайте извѣстно, яко духа свя-

таго дѣйством... основана есть, в котором нынѣ латина... умотаны суть и южь попущением судеб божиих выпутатися на простоту и православную вѣру никакo же не могут (1608-1609 *Виш.Зач.* 199).

ВЫПУЩАНЕ с. Випускання, відпускання: И присмотрї ми са рбзности выпщанїю и посыланїю, я(к) бързо явно єсть и з' правдою зго(д)ное (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 245).

Див. ще **ВЫПУЩЕНЕ**.

Пор. **ВЫПУЩАТИ**.

ВЫПУЩАТЕЛЬ ч., *перен.* Той, хто породжує кого-небудь: Якожь речєный тобѣ Дхъ Снѣвскїй, вмѣсто якобы мѣль Снѣ причїною и выпщателемъ назвѣтиса, черезъ тебе в' порѣдокъ выпщєного и причїнѣ маючого и з' сна потѣгнєный єсть... за правды Бгослѣвско визнаваєтъ Цркѣвь, и Сна быти Щѣвскимъ, и Щѣ Снѣвскимъ, абѣвѣ(м) единостѣтнї сѣ(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 263).

ВЫПУЩАТИ, ВЫПУСЧАТИ, ВЫПУЩАТЬ *дієсл. недок.* 1. (кого) (*дозволяти вийти*) випускати, відпускати: зрадѣ ты панє Мышко ховаєшъ в' домѣ своемъ,... абысь зъ домѣ своего єго не выпщаль (Луцьк, 1564 *AS VI*, 242); самъ намъ ся оповєдалъ... ижъ єго... дєй на цєркѣвь увѣгнали и мєнє замкнули и отгсюль выпущать не хочуть (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР I/VI*, 164); а кгда там днїй килка в затриманю зоставал, вѣ томѣ отецъ Касїянъ, одєжджаючи... з' монастира, тому Панасови приказал, абы єго не выпускали (Луцьк, 1637 *АрхЮЗР I/VI*, 730);

(що) відпускати, видавати: Ѡ вывожє(н)є припра(в) вѣє(н)ны(х) и всакого жєлѣза до зє(м)ли неприятє(л)ское: ѡста(в)уємъ вє(ч)ными часы то мѣти постерегаючи того абы... вси по(д)даные нши... я(в)нє и тає(м)нє и всаки(х) бро(н) жєлѣза рѣчницъ ко(с) ножо(в) стрє(л) и всако(г) и(н)шого наряду вѣє(н)ного не выпщали) и посло(м) не продавали с щого бы неприятє(л) силитиса не мог (1566 *ВЛС* 38); зъ мысли сєрдца не выпущати (чого) — пам'ятати, не забувати (про що): добродѣ(и)ства Про(д)ковъ вє(л) ва(ш) Прѣдкѣмъ моймъ ѡбфїте показанє... я нїкгда з' мысли ср(д)ца моєго не выпщажу (Київ, 1631 *Тр.П.* 4); з' рѣкъ выпущати (що) — віддавати: и тєє вжо имѣнѣа,... князю Или

...єсмї подал и з' своих рѣк ихъ выпщам и даю и дарѣю их князю Или (Луцьк, 1534 *AS III*, 472); не выпущати изъ устѣ и зъ ума (чого) — пам'ятати, не забувати (про що): И тѣю чти єсли дѣжъ єстєсь, сѣдѣачи: а єсли ослабѣлый, и на постѣль прилѣгши, не выпщажючи єи изъ оустѣ и з' оума, бы наветѣ и сѣнъ напѣвши подблалъ тєбє (Київ, 1625 *Кіз.Н.* 198).

2. (що) (*давати змогу виходити, витікати*) виділяти, випускати: чи исто(ч)ни(к) з' о(д)ного жєрєла выпущає(т) ооло(д)кую и го(р)кую воду и чи можє(т) бра(т)а мои фігѣвое дєрєво ѡливу родити... та(к) жє ѡдє(н) сто(к) не можє(т) солонои и солѣдкои воды выпущати (II пол. XVI ст. *КА* 168); ѡколо гѣры // воды горѣчїи, выпщажу(т) и(з) сєбє клїй кг(д)ы скѣла горїтъ (Львїв, поч. XVII ст. *Хрон.* 27 зв.-28); єдина горѣ еглѣ тѣа з' бєрєга выпщає(т) вєлїкїй ѡгє(н) и полѣмѣ(н) (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* № 29515, 438 зв.); Навєтѣ и самѣгъ воды, хѣта бє(з)дѣшны, и нєчѣвствєнны сѣтъ, алє єднѣкъ здрѣѣ, посрѣ(д)кѣ горѣ, з' сєбє выпщажу(т) (Київ, 1637 *УС Кал.* 757); бѣло рїноцєфѣловъ вєлми мнѣгѣ, котѣрїи мѣли шїи подбѣны кѣнємъ, рѣги вєлїкїи, зѣбѣ тѣкѣжє, а з' ѡстѣ ѡкрѣтнє полѣмєни выпщѣли (сєрєд. XVII ст. *Хрон.* 464); **выпущати нареканє** — нарїкати: Плѣкали Потѣмковє,... Гѣркѣє выпщѣли з' внѣтра нарєканѣє (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 6); **выпущати свѣтлѣсть** — (*залївати сльївом*) осѣвати: Позрѣтє... на ѡнїй тїтанъ з' оустѣ своихъ золоты(х) выпщажу(т) свѣтло(ст) на вѣє(с) свѣ(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 270); **вѣннѣсть выпущати** — пахнутї: Твѣй Парнѣсь лѣторѣсли вѣдѣчныи выдѣєтъ, И зѣпахѣвъ рѣскѣшныхъ вѣннѣсть выпщѣєтъ (Київ, 1632 *Євх.* 300); **голѣсь выпущати** — спївати: Зѣчїмъ пѣтєль потрїкрѣтѣ гѣлѣсь выпщѣє(т), Дѣ сєрдѣчнои скрѣхї Пєтра побѣжѣєтъ (Львїв, 1631 *Волк.* 7); **лзы (слєзы) выпущати** — плакати: Умєрѣ Мойсѣй: Изрѣилъ,... Прѣзъ чѣырїдєсѣтѣ днїй лзы з' жалємъ выпщѣє(т) (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 10); Ѡ дѣшє моѣ дѣшє, чємѣ не рѣдѣєшъ; Горкѣбыстри(х) слєзѣ з' ѡчїй чємъ не выпщѣєшъ (Львїв, 1631 *Волк.* 12); **стѣгнаньє выпущати** — стѣгнати: Ап(с)лѣ Пєтрѣ... з' ср(д)ца свѣго стѣгнаньє тѣжко выпщѣєтъ (Львїв, 1631 *Волк.* 7 зв.); **стрѣлы выпущати**

— стріляти: Перешли Рыбїтвовє вєсь мїръ... и в' оупадкѣ лежачого до повстан'а призвали, [не стрѣлбы заживаючи]... не стрѣлы выпѣцаючи (Київ, 1625 *Злат.Н.* 128).

3. (кого з чого) (*повертати свободу, звільняти когось*) випускати: ныне випоуцаєши ма с вечны(х) желѣзъ (1489 *Чет.* 135); а которые бы люди наши не хотели на осаде мешкати, и ты дей тыхъ у казны // сажаешъ, и, випуцаючи ихъ з нетства, береш на нихъ по полукопью грошей (Краків, 1524 *АЛРГ* 196-197); былъ обычай гемониви на в'сакии праз'ники випоуцати народови единого з' вазена ко-то(ро)го бы ед'но хотѣли (1556-1561 *ПС* 117 зв.); Мають ихъ... панове опекунове, зо всихъ замковъ, дворовъ, местъ и именей а сель моихъ, куды они сами пойти... похочуть, доброволне казати випуцати, ничимъ нигде ихъ не гамуючи (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 1/І, 116); А кгда... Якубъ Верховский,... приехалъ... до Зориня, просячи, абы того подданого з везена випусчно,... теды... отецъ архимандрытъ на передъ в тые слова поведиль на слугу (Житомир, 1629 *АрхЮЗР* 1/VI, 603).

4. (що) (*публікувати твори*) видавати, випускати: тѣю працѣ мою... Лексіко(н)... кошто(м) мойм', што тїпом' на свѣт' выпѣцаю (1627 *ЛБ* 3).

5. (що) (*про рослини*) (*у процесі росту утворювати листя, гілки*) випускати: егда же лѣторос'ли еи боудоу(т) молоды(и) и листа випоуцаю(т) вѣдите, // ижъ близъ е(ст) лѣто (1556-1561 *ПС* 103-103 зв.); Апфіа... голдзы(е) злоє выдѣцаючаа (1627 *ЛБ* 178); розказалъ Г(с)дѣ бгѣ зѣлю и дрєвѣмъ, абы насѣньє на захованье и рожа(и) свѣой вѣчнѣ выпѣцѣали (серед. XVII ст. *Хрон.* 3);

перен. виділяти: Стараньемъ и коштомъ... Архимандрїта Кїєвскогѣ... По(д)часъ Весны особливое кѣ Народови Россїйскомѣ Лѣски Бжєи, Дєсѣтъ лѣтораслїй Навкѣ вызволєныхъ южъ з' себе выпѣцаєть (Київ, 1632 *Євх.* 300).

6. (кого, з кого) Породжувати: Отець ни от кого не родится а ни походит, але Сына и Духа Святого випуцаєт з Себе: Сына способом уроженя, а Духа способом похоженя (Вільна, 1600 *Катех.* 57); або-вѣмъ ели родїти, выпѣцѣати, быти роженымъ, походити, соуть влѣсностами... а влѣсности пер-

сонъ ...не мѣгѣтъ быти спѣльными (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 24 зв.); Абѣвѣмъ выпѣцѣати, оукѣзѣетъ, же йстность в' персонѣ вышла, якѣ и тѣ што родїтиса, з' персоны Снѣвскои (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 244); Але выпѣцѣати Дѣа Щѣєви, присвойто єсть и Снѣови (Там же, 267).

Див. ще **ВЫПУСКАТИ, ВЫПУСТИТИ.**

ВЫПУЦАТИСА дієсл. недок. (*утворюватися у процесі росту*) випускатися: коли южъ лѣторосли еи ѡ(т)молодноу(т) а випоуцаєтса листа зна(и)те иже близко єсть лѣто (1556-1561 *ПС* 182).

ВЫПУЦАТЬ *див.* **ВЫПУЦАТИ.**

ВЫПУЦЕНЄ, ВЫПУСЧЕНЄ, ВЫПУЦЕНЄ

с. 1. Звільнення: не бы(л) в бра(т)ствѣ... Юри(и) Козми(ч) рогатинє(ц), за которю винѣ... ѡде(р)-жалъ ве(д)ле сѣдѣ бра(т)ского на зво(н)ници сѣдѣна... и заразъ на выпѣце(н)ю з вежѣ бе(з)мѣ(н) воскѣ вїны ѡ(т)да(л) (Львів, 1599 *ЛСБ* 1043, 1); послалъ ма... проповѣдати пойманымъ выпѣцѣєніє, а слѣпымъ прозрєніє (Київ, 1637 *УЄ Кат.* 742); Дѣхъ Г(с)днѣ: на мнѣ, дла тѣгѣ ма помѣза(л)..., абымъ ѡповѣдалъ вѣзномъ выпѣцѣєн'є, и слѣпымъ прозрєн'є (Львів, 1646 *Зобр.* 15 зв.).

2. Породження, створення: А кѣ томѣ сходїтиса дво(м) персо̀на(м) на введе́ніє и выпѣцѣєніє единой (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 290); Єсли бовѣмъ з' потре́бы зѣйдетьса Снѣвскаа персо̀на з' Щѣєвскою кѣ выпѣцѣєню Дѣа, якъ тѣє не полїчитьса за немѣжность Щѣєви, якѣбы не здѣла(л) выпѣцѣати Дѣа бе(з) помочи Снѣвскои (Там же).

3. (*про звук*) звучання, видавання: у дверей колодку шаблями з киями розбивши и... на квалтъ який в дзвонь бити з випусченем розныхъ голосов почали (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 687).

Див. ще **ВЫПУЦАНЄ.**

Пор. **ВЫПУСТИТИ.**

ВЫПХАНЄ с. Випхання, виштовхнення: за которымъ дей збитьемъ, выпханемъ и выгнанемъ, жона моя пехотою ажъ до Виницы,... лєдво жива пришла (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/І, 119).

Пор. **ВЫПХАТИ.**

ВЫПХАТИ дієсл. док. (кого) (*штовханням примусити кого-небудь вийти звідкись*) випхати, виштовхнути: па(н) су(д)я са(м) рукою своєю мене

зби(л) зша(р)па(л) и в груди ма па(ст)ю ддари(л) книги з ру(к) мои(х) вы(р)ва(л) и на шию ма з све(т)-лицы вы(п)ха(л) (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 7); оно́го попа... службу... отпра́вующо́го кгвалтомъ съ костела... вывели и выпхали службы бо́жьей не хотѣчи позволить скончити (Галич, 1584 МСЛ I-1, 99); А та́къ выпхаль ю прѣчь хло́пецъ егѡ, и затвори́л двѣри за не́ю (серед. XVII ст. Хрон. 261);

(примусити залишити певне місце) прогнати, вигнати; виселити: пла́чмѡ, ... котѡрьѣ... з ѡ(т)-чизны своѣѣ вѣзѣты, и далѣ́ко з ѣ грани(и) власности своѣѣ выпханы (Київ, 1637 УЕ Кал. 257).

Див. ще **ВЫПХАТИ, ВЫПХНУТИ.**

ВЫПХНУТИ, ВЫПЪХНУТИ дієсл. док. 1. (кого) Выпхнути, виштѡхнути: оно́го попа... з одѣнья капланско́го зволокли кгвалтомъ и зъ церкви его выпхнули (Галич, 1584 МСЛ I-1, 99); не дивоуе-моса та(к)... ѡны(м)... неро(з)соу(д)ны(м)... // ... яко ты(м) трогранисты(м) скѡ(и)фія(м), которые... и высоко(с)тей нѡ(с)ны(х) тыкаются, хочечи... ла-зара з лона авраамова к(г)ва(л)то(м) выпхнѣти, абы та(м)... быти не мо(г) (1598 Розм.пап. 52-52 зв.); Назавѣтрее... вы... особѣ духовныхъ капланѡвъ, неушановавъши стану ихъ духовно́го, зъ двора... выпѣхнули (Київ, 1633 КМПМ I, 544); вѣшедши Іудай... до рѡтмистровъ и... рѣклъ имъ: вѣведѣте ю... нехай бѣдетъ забѣта... и взложѣли на не́й рѡцѣ и выпхнѣли дорѡгою..., и та́мъ ю забѣто (серед. XVII ст. Хрон. 332); отъцѡве капитулярес печарь-ские, ... Павла Вересчаку, ... за монастыр выпѣх-нули были (Луцьк, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 406);

(кого) (примусити залишити певне місце, місцевість) прогнати, вигнати; виселити: нехай бы и такъ было не для и(х) незгѡды хр(с)тіа́не зъ своимъ блѡгочѣстѣемъ в ѣ константино́полю з мѣста на пере(д)мѣстѣе выпхнены были (Острог, 1598-1599 Апокр. 178 зв.); Тако́вы еслѣса не ѡчѣстатъ пока́ніемъ, и не престанѡтъ ѡ(т) блюзнѣрства; то́гда ...ихъ агглюве бѣіи, ... выпхнѣтъ вѡнъ за мѣсто, яко прокажѣныхъ (Почаїв, 1618 Зерц. 70); пре(з) не-последше(н)ство слѣдѣами намѣтностей тѣла зоста(в)-ши, са́ми(х)мо себе зъ щаслівой живы(х) крайны выпхнули, и в ѣ нево́лю ѡ(д)да́ны (Вільна, 1627 Дух. б. 224); насланный люд... // ...на местечько Рухавку

наступивъши през штурмъ оно́го добыли и того Кгулчевско́го, ... стамтул выпхнули (Варшава, 1646 ЧИОНЛ XIV-3, 182-183).

2. *Перен.* (кого чим) Наповнити, напхати: тотъ же истый оужъ, который Адама пыхою выпхнѣлъ, Гды реклъ: Бѣдете якъ бо́гы: И теперъ в ѣ ср(д)цѣ ихъ высокомыслность родить (Вільна, 1627 Дух.б. 224).

Див. ще **ВЫПХАТИ, ВЫПХАТИ.**

ВЫПЪСОВАНЄ с. Винищеня: которое то спустошене двору, побране будованя розъно́го, выпѣсоване саду менили бытъ такъ слуга вышѣ речоный ихъ милостей панѡвъ Тышовъ, яко и мешѣчане околичные, коло того двора мешѣкаючие (Житомир, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 494).

ВЫПЫСАТИ див. **ВЫПИСАТИ.**

ВЫПЫТАТЕЛЬ ч. Допитувач: Каіафа: Выпѣтаѣ(л) мѣслены(и), а(б) вымѣтѡючій зъ ѡстѣ, и(л) выверже(н)ѣ ѡстѣ (1627 ЛБ 213).

ВЫПЫТАТИ дієсл. док. 1. (кого о кім і без до-датка) випитати, розпитати (про кого): пѣла(т)... выпѣта(л) воинъ ѡ ісѣ (Смотрич, II пол. XVI ст. Проп.Д. 14 зв.); Да вѣзѣщѣтъ: Абы выпѣталъ, а́бо вѣшѣкаль (1627 ЛБ 29);

2. Пізнати, збагнути: И не лакѣшѣса та́къ смѣ-ле помовла́ючи прѡвѣдѣ проповѣдача; Хто с ѣ почѡт-кѡ свѣта Бо(з)скій мѡ(ж), маліованіе(м) и рисо́ва-ніе(м) Бо(з)ства выпѣтавши зрозѣмѣ(л), и потѡм-ны(м) послѣ себе зоста́вилъ и подѡль (Київ, 1619 Гр.Сл. 272).

Див. ще **ВЫПЫТОВАТИ, ВЫПЫТЫВАТИ.**

ВЫПЫТАТИСА дієсл. док. (о кім) (намага-тися довідатися про когось) випитатися, розпитатися (про кого): А ѡ(т)сыла́ючи ихъ [вѣщки] до Виѡле́ема рѣклъ, ше(д)ши пи(л)но са выпѣтайте ѡ ѡтрѡчѣти (Київ, 1637 УЕ Кал. 852).

Див. ще **ВЫПЫТОВАТИСА, ВЫПЫТЫВАТЬСЕ.**

ВЫПЫТОВАНЄ, ВЫПЫТОВАНЪЄ, ВЫПЫТОВАНЬЄ с. Випитування, допитування: И проси-ли мене ѡ возно́го... для выпѣтованѣа и выведова-(н)а ѡ(т) купцовъ, што бы в которо́го слуги пана Ма(т)феа Мали(н)ско́го... взяли и пограбили (Луцьк, 1581 ТУ 186); Испыта́ніе: истаза́ніе, выпѣтованѣе, вывѣдованѣеса, розбиранѣе, баданѣеса

(1627 ЛБ 50); Стазяніе: Възысканіе, выпытова(н)е, выбадова(н)еса. Діспѣтація (Там же, 124).

Пор. **ВЫПЫТОВАТИ.**

ВЫПЫТОВАТИ дієсл. недок. 1. (що, чого) (намагатися збагнути що-небудь) випитувати: Збавіте(л) нашъ нѣколи в' школъ жидовской диспоутвѣючи, и роздѣна посполытого ѿ собѣ выпытвѣючи, мовиль (поч. XVII ст. *Проп.р.* 147); На(и)первей абы [сценникъ] не выпытоваль всѣхъ грѣховъ, котѣры(х) бы мѣгъса допдѣсти кающи(и) (Львів, 1645 *О тайн.* 88);

(без додатка) випитувати, вивідувати: Истазію: Пылно пытаю, розбираю, выпытвю, розважаю, ... пылно са вывѣдвю (1627 ЛБ 51); Многоиспытвю: Много выпытвю, вывѣдвюса (Там же, 64); о недовѣдомой... таѣмници, котѣраа вѣроу тѣлко славлена быти маѣтъ и почытана, а немнѣго выпытована (Київ, 1637 УЄ Кал. 890).

2. (що) пізнавати: я естемъ, мовить Гдѣ Бгѣ, котѣрый выпытвю ср(д)ца и вндѣрности (Київ, 1637 УЄ Кал. 2).

Див. ще **ВЫПЫТАТИ, ВЫПЫТЫВАТИ.**

ВЫПЫТОВАТИСА дієсл. недок. (о кім, о чім) (довідуватися про когось, про щось) випитуватися (про кого, що): Истазѣтелный: Тѣт ѿ котѣром трѣба выбадоватиса, выпытоватиса (1627 ЛБ 51); Състазіюса: Діспѣтвюса поспѣлѣ, выпытвюса взѣемъ (Там же, 129); Васаланъ. Белса(н): В' азѣкѣ, або в' дволочителю, а(б) старѣй (слоно(в)) зѣ(б), з' си(р): выпытоввючѣ(и)са (1627 ЛБ 190); Надчѣючи тым' и прѣлестных' людѣй, абыса немнѣго выпытовали, ... ѿ недовѣдомой, и невымовной... таѣмници, котѣраа вѣроу тѣлко славлена быти маѣтъ и почытана, а немнѣго выпытована (Київ, 1637 УЄ Кал. 890).

Див. ще **ВЫПЫТАТИСА, ВЫПЫТЫВАТЬСЕ.**

ВЫПЫТЫВАТИ дієсл. недок. Те саме, що выпытовати у 2 знач.: Вше(д)ши на млтвѣ, выпытывай ср(д)це твое и оумысль, и старѣйса млтвѣ твою чыстѣ поставити пре(д) Бгѣмъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 133).

Див. ще **ВЫПЫТАТИ.**

ВЫПЫТЫВАТЬСЕ дієсл. недок. Те саме, що выпытоватиса: папа римский... маѣтъ моцъ навышшую... о вере и о капланстве выпытывать се (Виль-

на, 1597 *РИБ XIX*, 285).

Див. ще **ВЫПЫТАТИСА.**

ВЫПЫХАТИ див. **ВЫПИХАТИ.**

ВЫПЯТИТИ дієсл. док. (що) Зрубати: в тотже часъ акграсантътисъ своеволи козацькое, возовъ зо двесте се зобравъшы, березѣ до килкусот, дерева, на будынокъ способного, выпытивъшы, до помєненого местечка Гошгчы одвезли (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР 3/IV*, 434).

ВЫРАБИАТИ див. **ВЫРОБЛЯТИ.**

ВЫРАБОВАНС с. Пограбування: в справе през их милости отцовъ езуитовъ... коллеиумъ Луцкого Федорови Липѣце и Стефанови Столярови о вырабоване през них коллеиумъ, побране розных речый и почынене // веле шкод, котѣрые реестров особным ликвидованые будуть... арештовал (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР 3/IV*, 400-401).

Пор. **ВЫРАБОВАТИ.**

ВЫРАБОВАТИ дієсл. док. (що) Пограбувати, викрасти: самыя месчане клеванъскіе, з воротнымъ и сторожами замъковыми спольне се з собою намовивъшы, в склепах замъку клеванъского вси справы вырабовали и себе побрали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР 3/IV*, 395).

ВЫРАДИТЬ див. **ВЫРАДИТИ.**

ВЫРАДѢ див. **ВЫРЯДѢ.**

ВЫРАЖАТИ¹, ВИРАЖАТИ, ВЫРЕЖАТИ, ВЫРЯЖАТИ, ВЫРАЖАТИ дієсл. недок. 1. (що, кому що) (поведінкою, поведженням) виявляти, виражати: молитеса за тыхъ котѣрыи вамъ злѣсти выражаютъ (1556-1561 *ПЄ* 235); геретыкове явне показуютъ, же папѣжъ... каждому светому честь выражаѣтъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 154); визнаваемо тебе же(с) ты є(ст) ѡторо(м) збавѣна и ѿ(т)коупѣна нашего, тобѣ са кланѣемо и вшелѣкоюю тобѣ поче(ст),... выражаѣемо (поч. XVII ст. *Проп.р.* 306); тамъ естъ церковь... гдѣ іереемъ Христовымъ вси честь вырезаютъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 187); И на кѣлѣнкахъ предѣ вами оупадаѣемо, ѡчтѣвость пристойнѣю вамъ выражаѣючи (Львів, 1616 *Бер.В.* 75); Панѣве Дѣмныи и ввѣсь двѣрѣ Царскій, великѣю емѣ почѣсть выражаѣли (Київ, 1623 *МІКСВ* 71); Есмы люде пога(н)скыи того перестерѣгалы, Абы ѡчтыво(ст) свои(м) бого(м) выражалы (1636 *Лям. о пр.* 4);

дайте им' йле маёте, и всего оустѣпѣте: Если оушанована по васъ потребѣют', выражайте им' (Київ, 1637 *УС Кал.* 341); Оучтѣво(ст) тѣды и оушанован'е пристойное взаёме малжѣнокве повѣнны собѣ выражати (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 932); помене-ные мешчане... католикомъ злости розмаитые выражали, до веры своее приневоляли (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 6/1, 563).

2. (що) Виразати, показувати; символізувати: Костель тотъ... само намъ выражаетъ, которое тотъ костель каѳолически(м) албо вселенски(м) зоветъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 162); а згѣла не бе(з) таемницы тое е(ст) але показѣтса тоу(т), ижъ многие рѣчи на то(м) свѣтѣ знайдутса, котѣры бо(з)ского маёстаѣуо власно(ст) выражѣють, и егѡ моудро(ст), опѣтрно(ст) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 235); Гѣрбъ кѣждый цѣнты дѣмѣ выражѣетъ (Острог, 1607 *На г. Остр.Лѣк.* 1 зв.); Ліванъ тѣжъ и тотъ якъ Боу офѣровѣли: И несмѣртельность его прѣзень выражѣли (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 78); Двоѣкѣй, по(д) гѣлмомъ еднѣки(м), клѣйноты, Знаменѣтны, ясне, выражѣють цѣнты, Двоухъ прѣзѣчныхъ Фамѣлій, в одинъ домъ злѣчныхъ (Св'е, 1616 *На г. Вол.* тит. зв.); Жѣйтежъ и вы Димитрѣй и цѣный Данѣиле, Выражѣйте тотъ клѣйноть Балабановъ цѣле (Київ, 1627 *МИКСВ* 186); Евхарѣста ест' осѣбѣ хлѣба и вина выражѣюще на(м) тѣло и крѣвь Хвѣ, кгдѣж' осѣба хлѣба выражѣетъ тѣло Хво, а осѣба вина крѣвь Хвѣ (Львѣв, 1645 *О тайн.* 37).

3. (що, кому що, що чим, що в чому) (усно або письмово) висловлювати, виразати: Слѣва всѣмъ намъ потѣшны выражѣючи: // Хвѣла на высѣкѣстѣхъ Боу, нехѣй боудетъ (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 69-70); не безъ причины отступниково власныхъ того собору словъ не выражѣють,... зъ умыслу его замолчуютъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 566); сынъ гнѣвѣ станетса снѣомъ лѣски, и ѡтвѣратса емѣ двѣри до цр(с)твѣа Нб(с)ногѡ, якѡ самъ Хсъ выражѣетъ мѣвачи (Київ, 1639 *МИКСВ* 215); Слѣвныи в' грѣци наро(д) Лѣкѣновъ... за звѣчай то собѣ... мѣлр, рѣчи повѣжныи...наѣпростшими и наѣкоротшими выражѣати слѣвы (Львѣв, 1640 *Окт.* 2);

(що у чому) відзначати, зазначати: за жада-нъемъ и реквизициею... урядовою, будучи и самого

протестантъа заставшы, на смертѣльной посѣте-ли лежачого,... раны збитые, напухлые и синые, выжей в протестации выражѣоны, по плѣчах и по голове,... очыма своими видѣлть и урядоვნе огле-далъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 311).

4. (що) (указувати на щось) відзначати, відмі-чати: Абы была цѣлаа [исповѣдъ], котѣраа залѣ-жыт' на исповѣданѣи всѣхъ грѣхѣвъ свои(х), выражѣючи лѣчѣѣ ихъ, и всѣ ѡколѣчности, котѣ-рые прымнажѣють грѣхи (Львѣв, 1645 *О тайн.* 75).

5. (що) (про гроши) відраховувати, затримувати: а если бы те(ж) за де(р)жа(н)я его... тое име(н)е яки(м) ко(л)ве(к) ѡбычае(м) спѣстошало тѣды па(н) станисла(в) крыни(ц)ки(и) жѣна пото(м)ковѣ его маю(т) быти ѡ(т) того всего во(л)ни и при ѡ(т)да-ва(н)ю пнѣзе(и) за жа(д)нѣю ре(ч) гроша жа(д)ного не выражѣати ани арестовати не мае(м) (Юскѣвци, 1576 *ЛНБ* 5, II 4044, 87 зв.).

6. (кого) Виявляти, викривати: Лихоимцев гра-битель вѣлчей натуры, указуючихся вѣ <ѡ>вечей покори. Хитрыхъ и лукавыхъ значно выражѣает, змии-ного роду пророкъ называет (к. XVI ст. *Укр.п.* 71).

◊ крестъ выражѣати (на чолѣ) див. **КРЕСТЪ**.
Див. ще **ВЫРАЗИТИ**.

ВЫРАЖАТИ² див. **ВЫРАЖАТИ**¹.

ВЫРАЖАТИСА дієсл. недок. 1. (що в чому) Висловлюватися, формулюватися: Помѣненны абовѣмъ розныи лѣски марковѣнѣа, хотѣй розмаѣте выражѣютьса в' слѣвѣ, оуставѣчне еднѣкѣ лю(д)ми справѣють, скѣтокѣ до скѣткѣ прикладѣючи (Виль-на, 1627 *Дух.б.* 194); В Сакрамѣнтѣ Малжѣнѣства, ѣлбо в' ѡдправѣванѣю Вѣнчѣнѣа слѣвѣ шлѣбныхъ, в' котѣрыхъ зезволѣнѣе ѡбѣи(х) ѡсѣбѣ (котѣрое естъ фѣрмою) выражѣетса, в' тѣхъ же Трѣбникахъ не полѣжено: зачѣмъ рѣзныи и дѣвныи пытанѣа бывѣ-ють ѡ(т) сѣщенниковѣ, а по(д) чѣсъ жѣдногѡ пытанѣа не чѣнѣачи ѡ шлѣобѣванѣю (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 5).

2. Виразатися, виявлятися, показуватися: Зѣ повѣсти сеѣ весь са намъ Хсъ выражѣет' (Київ, 1637 *УС Кал.* 693); Сле(з)ное за(с) и мѣченическое на-зываютса крѣщенѣемъ дла того, и(ж) вне достѣткѣ водного тѣе скѣтки справѣють, котѣрие и крѣщенѣе водное, то ест' ѡ(т)пѣщенѣе вины, и кара(н)ѣа за грѣхъ зѣднѣывѣю(т), опро(ч) характѣира албо печѣати,

котораа пре(з) самбе воспріятіе тайны крещеніа в дши члчской выражаѣтса (Львів, 1645 *О тайн.* 14).

Див. ще **ВЫРАЗИТИСЯ.**

ВЫРАЖЕНЄ, ВЫРАЖЕНІЄ, ВЫРАЖЕНЬЄ, ВЫРАЖЕНЬЄ с. 1. (*виля почуття*) вираз: Кбждаа зась, Бга мйлдючаа дша, якъ вбск' змакчаѣт'са, и бо(з)скоѣ доброти выражѣніе и вытиснѣніе пріймдючи, стае(т)са пре(з) дха стго мѣшканіем' Бжи(м) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 324); постановиль... лйстѣ не ѡ(т)печаѣтовати... абы... ты(х) котбріи до него писали, або имѣнъ вспоминаніе(м), або твѣри ихъ выражѣніе(м), ѡ(т) набоже(н)ства... не бы(л) ѡторваны(и) (серед. XVII ст. *Кас.* 83).

2. (*переказане словами*) висловлення, вираження: Дрдгаа [причина], абысмо чере(з) припомина(н)е и самбоу рѣчыю выраже(н)є, знакѣ сп(с)сїтелнои мѣки Га... пре(з) котбрю насъ, ѡ(т) вѣчнои неволи кнажати тмы възволилъ (Київ, 1632 *МКСВ* 272).

3. (*те, що нагадує собою щось*) подоба: то єсть якїсь корень, маючи зпблное выражѣнє члѣвка, и коли егѡ выкопають кричи(т) (серед. XVII ст. *Хрон.* 47).

♦ **выраженъе доводне** — доказ: он, не контенгуючисе на тым, што килкадесят тысячей золотых ...полских, которых выраженъе доводне, кгды того час и мѣстце буде, покаже, которые теды, кгды южъ была малжонкою его, до себе взял и где хотел обернул (Володимир, 1602 *АрхЮЗР* 8/III, 486).

ВЫРАЖОВАТИ *дієсл. недок.* (кого) Зображати, втілювати: Кды(ж) бовѣ(м) каіафа мыслївца са выкладае(т), и гадиною ѡндю собоу выражѣвалъ, котраа яко мыслївнаа паты нашей слѣдїла, котраа и тогды выслѣждючи справы и пбстѣпки ісовы: нѣ(ч) нѣпристойного з ни(х) выслѣдити и вѣнайти не могла (поч. XVII ст. *Проп.р.* 93).

Див. ще **ВЫРАЖАТИ, ВЫРАЗИТИ.**

ВЫРАЗИТИ, ВЫРАЗИТЬ, ВЫРАЗИТИ *дієсл. док.* 1. (що, що в чому, що чим) Назвати, вказати (що, на що): тогды са фрасѣвали барзо же не выразили часѣ власного и мѣ(с)ца и дня на котбры(и) бы са пре(д) князе(м) становїти (Дубно, 1596 *ЛСБ* 299, 1); тотъ рекѣмо его тѣстамѣнтъ на свѣтъ такъ єсть поушченый же наветъ и дѣтѣ в нѣмъ выражѣно, рекѣмо черезъ небѣжчика приписандю (Острог,

1598-1599 *Апокр.* 153 зв.); а ѡмоцованы(и) поводовъ мо(и) тую чере(з) пленипотента по(з)ваны(х) показандю повѣди(л) бы(т) непра(в)ндю и неважндю напере(д) и(ж) имена и на(з)виска поводовъ не выразиль (Київ, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 29); А до того еще и час, и вѣк, и лѣто выразити тебѣ, Скарго, имѣю, от котораго времени той латынский костел страждет (1608-1609 *Виш.Зач.* 222); я Апологію мою выдалемъ и на свѣтъ пустилемъ, абы отъ того церковь нашу рускую остерегъ выразивши або вѣмъ блуды и ереси Зызаніевъ нашихъ (Дермань, 1628 *КМПМ* I, дод. 321); За чи(м) абы(с)те в. м. ...на ѡнъ те(р)ми(н), ты(м) мой(м) листо(м) выражѣны(и) и ѡ(з)начоны(и), ставилисе и до вшелякое росправы правъное были готовы (Горошки, 1642 *ДМВН* 224); Є(д)на(к) же за взя(т)емъ ведомости ѡ имена(х) и про(з)виска(х) прѣте(с)тующие в по(з)ве вырази(т) не занехають (Житомир, 1650 *ДМВН* 204).

2. (кого, що) Виявити, виразити: хто нестыдливость достатѣчне выразитъ, новыхъ што ра(з) могоричѣвъ шѣкаючи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 171); А еслї такъ на облічѣ свѣемъ его выразишь, жаде(н) блїзко тебе стѣти не мѣжетъ ѡ(т) нечїстыхъ дѣмонѡвъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 77); Повторѣ абысмо тѣмъ мѣшаніемъ воды зъ виномъ, двѣ натѣрѣ сп(с)тлю нашѣмѣ, бѣзскѣю и людскѣю выразили (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 11 зв.); Ѡбрѣченїе єстъ ѡбѣтница... котбрю собѣ чїнатъ в'заемъ ѡлюбѣнець, и ѡлюбѣница, тѣю ѡбѣтницѣ зъвыкли собѣ они ѡсве(т)чати знаками... поз'верхо(в)ными, котбрыми бы вндтрндю // свою волю выразїли (Львів, 1645 *О тайн.* 149-150).

3. (*усно або письмово*) передати, висловити, викласти: ка(ж)дому ту(т) на волю дано неха(и) ка(ж)ды(и) аки(х) хоче(т) выкладѡ(в) ѡживае(т) коли(ж) трудно тѣе слова гре(ц)кїе вла(с)не выражѣны быти маю(т) языко(м) наши(м) (II пол. XVI ст. *КА* 545, на полях); котораго маєстатѡу и великости поневажъ не могоу жадными словѣми выразити подобѣнство(м) якы(м) покѣшѣса ѡбѣснїти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 236 зв.); Црковъ стаа... хотачи насъ сынѡвъ свойхъ оуставїчне якѡ в'... досконалшдю любовъ кѣ ѡлюбѣнцевї своѣмѣ запа-лїти... найчѣстѣй не тѡлко припоминаѣтъ, але и

якбѣ самѣю рѣчу выразити оусилѣть (Київ, 1632 *МКСВ* 271); двѣ рѣчы на(и)пи(л)ней // маю́т'са оуважати... десатеро Бжѣе прыказа(н)а в' пѣсмѣ Бжѣомъ выражѣные, и лю(д)скіе котѣрые на(м) ѡ(т) старшыхъ нашихъ сѣт' поданые въ чѣсть Бгѣ (Львѣв, 1645 *О тайн.* 49-50); двѣ рѣчы на(и)пи(л)ней // маю́т'са оуважати... десатеро Бжѣе прыказа(н)а в' пѣсмѣ Бжѣомъ выражѣные, и лю(д)скіе котѣрые на(м) ѡ(т) старшыхъ нашихъ сѣт' поданые въ чѣсть Бгѣ (Львѣв, 1645 *О тайн.* 49-50).

4. (чим) (*наочно показати, відтворити*) відобразити: Не могоуса тоу(т) дѣсы(т) выдивовати то(и) ѡблюбѣниці, котѣраа кды всѣ мѣлого своего чло(н)кы подобенствами выразила, зблѣтоу его глѣвою, очи гблѣубѡ(м) рѣцѣ пе(р)лѣамъ ми(р)ри оуста прировнѣючи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 235 зв.); зна(к) Егѣпе(т)ского Панства былъ на лѣсцѣ плѣдгъ, а на концѣ лѣски ярмо волѣвое, котѣрое кгды в'поперекъ лѣски бѣдетъ, Кр(с)тѣ выразитъ (Київ, 1632 *МКСВ* 279); им' частѣй на Образы малѣваныхъ погладѣемѡ, ты(м) рыхлѣй речъ тыми Образѣми выражѣнѣю, на пѣма(т) собѣ // привѣдимѡ (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 79-80); Мы... грани(ц), з ѡбо(х) сторо(н) показаны(х), ѡ(г)ледавѣши,... мапѣпы вымаловавѣши, и на ѡны(х) знаки грани(ч)ные и урочи(с)ка,... достатѣ(ч)не выразити и тѣе ма(п)пы..., ко(ж)до(и) стороне ѡ(т)вористѣ выдати пови(н)ни-смы (Житомирщина, 1639 *ККПС* 198).

5. (що чим, кого, що на чому) (*відтворити у скульптурі, живописі*) зобразити, намалювати: Илаце демончицы обы... всѣ(х) рыцѣровѣ наймоужнѣйшихъ... ѡбразы в сенатѣ на мѣдъ або на ма(р)мори выразивши выставлѣли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 246 зв.); Сѣргѣй засѣ Патріархъ стѣй образы Бжѣіей Мѣре, а звлѣща на котѣрыхъ Збавѣтель мл(д)нецъ выражѣный на рѣка́хъ Матерѣнски(х) нѣшонъ бываѣтъ: тѣи звѣвши, проходилъ по мѣрамъ мѣсцѣимъ (Київ, 1627 *Тр.* 659); На образъ тылко фарбами выражѣный: И въ грѣбѣ томъ на памятку положѣный (Львѣв, 1630 *Траг.п.* 171).

Див. ще **ВЫРАЖАТИ, ВЫРАЖОВАТИ.**

ВЫРАЗИТИСЯ, ВЫРАЗИТИСЕ, ВЫРАЗИТИСА *дієсл. док. 1.* (чим і без додатка) Висловитися, виразитися: То Златословный. Можетъ же ся

надъ то яснѣй выразити, што то естѣ будовати Церковѣ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 368); Милостивый пане чашнику... Зычилъ бымъ в справѣ той,... устне зъ милостю твоею розмовити, поневажъ подостатку писмомъ выразити се не можетъ (Дермань, 1628 *КМПМ* 367).

2. Здѣйснитися: Гды то(т) спанѣлый оучино(к) оуважѣю двѣа црѣа, вѣжоу надѣбне и явнѣ же са тоѣ // выразило ннѣшнего днѣа, што са стѣетъ кѣждого часѣоу межи бгѣ(м) и члѣкѣ(м) в' набывѣнѣю нб(с)-ны(х) ѡбителѣй (поч. XVII ст. *Проп.р.* 228-228 зв.).

3. (в чому) (*стати видним*) проявитися, виявитися: Якѡ гдѣ са комѣ знакъ Кр(с)та презъ // свѣтлѣсть ѡказѣлъ и выразилъ в' внѣтрнемъ члѣцѣ (Вѣльна, 1627 *Дух.б.* 73-74).

Див. ще **ВЫРАЖАТИСА.**

ВЫРАЗИТЬ *див.* **ВЫРАЗИТИ.**

ВЫРАЗИТИ *див.* **ВЫРАЗИТИ.**

ВЫРАЗНЕ, ВИРАЗНЕ, ВЫРАЗѢНЕ *присл.*

Виразно, чѣтко: самаа прѣвѣда яснѣ и виразнѣ мѣви(т) (Львѣв, 1585 *УЕ* №5, 232, на полях); Смотри яко тутъ виразнѣ даѣтъ знати, же Духъ Свѣтый маѣтъ бытнѣсть а истнѣсть одѣ Отца и отѣ Сына (Вѣльна, 1595 *Ун.гр.* 125); Ѡто я(к) ве(л)ми выразнѣ Дѣа Бгѣослови(т) з' Ѡца досконалого (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 284); въ канѣнѣ б собѣору... естѣ виразнѣ описано, ижъ Онорѣй, бѣскупъ Римскѣй,... естѣ осужѣнъ и проклятъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 659); А право... выразнѣ вѣчитъ, же хто до чѣго не належитъ, то тежъ и права не маѣтъ (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 140 зв.); копе(ц) маѣ(т) быти ѡкру(г)лы(и), а ту(т) выразнѣ зна(т), же подлуговаты(и) (Житомирщина, 1639 *ККПС* 211); яко стату(с) во(л)ны(н)ски(и) ѡпеваѣ(т), ѡ дѣляцыя(х) ѡписуѣ(т) то выра(з)нѣ и указуѣтъ (Льблѣн, 1643 *ДМВН* 229); Хвѣли(т) егѡ в' ты(м) выразнѣ Пѣсмѣ с(т) (Київ, 1648 *МКСВ* 350).

ВЫРАЗНЫЙ, ВИРАЗНЫЙ *прикм.* Виразный, зрозумѣлий: Виразными словы мѣвитъ сей свѣтый (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 459); З того златоглѣвого Оучѣла... проповѣдника тѣкъ достатѣчнои и выразнѣи надѣки, бѣымъ жадного нѣто не мѣлъ свѣдѣцтва (Київ, 1625 *Кон.Ом.* 153); Щѣроѣ и выразнѣоѣ мѣвы Збавѣтелѣвы,... дѣла ѡстрѣсти словѣ, терпѣти не могли (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 486); стату(т) естѣ выра(з)-

ны(и), же кгда ѿ(д) суду зе(м)ско(г)[о] была сказаная граница (Київ, 1643 *ДМВН* 264); З давны(х) часовъ былѡ горѡчое пожадан'е побѡжны(х)... людѡй, абы могли были мѣти на кѡд виразнѡю ѿ Артикдлахъ Правослѡвнои Вѣры (Львѡв, 1646 *Зобр.* 2 зв.);

очевидний, явний: я бачачи выра(з)нѡю волю и ли(с)товное росказа(н)е... Пана моего ...тые кгрѡ(н)ты ли(ш)тви(н)ские зревидовати и ѡбехати и ѡграничити допдсти(л) (Любеч, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 38 зв.); Вѡла те(ж) слдѡжителѡ, не по(т)рѡба абы была выра(з)наа, але дѡсит' абы чинилъ тѡе што црковъ чинити (Львѡв, 1645 *О тайн.* 9); В' ты(х) словахъ Хс Панъ даѡт' моцъ Ключѡй Петрѡви, а в' ѡсѡбѣ егѡ всѣмъ Ап(с)лѡмъ,... на то виразнѡю ѡ(т) Архїерѡвъ моцъ маючимъ, абы замыкали и ѡ(т)мыкали Вѣрнымъ... Кролѡвство Нб(с)ное (Львѡв, 1646 *Ном.* 4 зв.);

безумовний, категоричний: што тежъ... у нихъ ...взято... абы... поворочано было конечно, ни въ чомъ тому виразному росказаню нашому гетманскому не противечись, чого всего... кому бы сей нашъ универсалъ указанный былъ, перестерегать долженъ будетъ (Київ, 1648 *Тр.* ЧАК 145).

ВЫРАЗНѢЙ, ВЫРАЗНЕЙ *присл. в. ст.* Виразнише: Всѣ писма одностайне свѣтчатъ, же велми короткое маеть быти царство антихристово, и виразнѢй вспоминають албо часъ, часы и поль-часу (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 156); А прѡто абысь не доконѣчного знище(н)а тѡе выѡбраже(н)е привю(л) ѡ товарышѡ, але в рыхло(м) часѣ абысь то виразнѢй понови(в) и выѡбразивъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 57); Але зо всѣхъ... Оучителѡй..., достѡтнѢй и виразнѢй... Дамаскинъ пишеть (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 153); в' прїповѣстахъ оучилъ, абы тымъ явнѢй и виразнѢй себе нарѡдомъ до познѡна подѡлъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 468); Правда то есть, же Кроль и вшелѡкїй Преложѡный неѡмѣтний,... е(ст) Лодь бѡ(з) стѣрника,... А еще виразнѢй... Владца в' Пїсмѣ не цѣчѡнный, есть Осѡлъ Корѡною чѡсти оувелѡбїбный (Львѡв, 1646 *Ном.* 3); то все часу права виразней позъвами любъ реестромъ верификовано будетъ (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 535).

Пор. **ВЫРАЗНЕ.**

ВЫРАЗНѢЙШИЙ *прикм. в. ст.* Виразниший, чїткїший: Чогожъ отступникове... если не и въ свѣт-

лости темности шукати захотятъ, зачнѢйшого (!) и виразнѢйшого надъ то до познѡня мѣти захотятъ, же на вѣрѣ, на вызнаню Церковъ... збудовану быти учителеве... // мовячи отдѣлне ихъ ѡтъ особы Петровы прїимуть, розумѣють и мовятъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 375-376); Поменены(и) теды... протѡ(с)туючися и манифестуючи(и)..., абы в маетьностихъ своихъ жа(д)ною преюдициюмъ не поносили ...взглядомъ потрачени(х) справъ и по(в)торѡ све(д)чи(л) и манифестова(л)ся ши(р)шую протѡ(с)тацию и выра(з)нѢ(и)шую манифестацию, кгда то(г)[о] потреба будетъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 197).

Пор. **ВЫРАЗНѢЙ.**

ВЫРАЗУМЛЕНЕ *див.* **ВЫРАЗУМѢНІЕ.**

ВЫРАЗУМѢВАТИ *дієсл. недок. (усвідомлювати смисл чогось)* розумїти: Мыта(р)ства са роздмѣють дрдгимъ спѡсобомъ по Славѣнскѡ мѡвачи, Истазанїа, тѡестъ выбадыва(н)а, албо тежъ, йле тѡ на тѡмъ мѣсцѡ вираздмѢвати са даѡтъ, препинѡнїа, перешкѡды, и тѡрбова(н)а дѡшамъ (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 156).

ВЫРАЗУМѢНІЕ, ВЫРАЗУМЛЕНЕ *с.* Розумїння: За помочоу бжїею есть доконана книга стѡго ...ев(г)листа хѡа луки... бѡѡу коу читанѡу а посполитымъ людѡмъ коу доброму виразоумленю (1556-1561 *ПЕ* 335); сїю кнїгѡ... велѣлъ есме вїдрѡковати, котѡраа кождомъ не есть закрьта, и к вираздмѢнїю не трѡдна (Заблудїв, 1568 *УС* №552, 3 зв.).

ВЫРАЗЪ *ч.* Слово: Мѡвїть некды(с) пр(ѡ)ркоу бѣ. Напиш(и) видѣна и вирази... на таблици вѣрысѡ(и): абы перебѣглъ читаючїй ѡное. то е(ст) хто боуде(т) читѡти, абы бѡ(з) забавы прочитѡлъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 158).

ВЫРАСТАТИ *див.* **ВЫРОСТАТИ.**

ВЫРАТОВАТИ *дієсл. док. (що, кого)* Врятувати: А такъ вжды, за помочю Божѡю, сама жѡна// и съ челядѡ детѡчки мои заледво выратовали, але до маетности своее жаднымъ обычаемъ прїйти не могѣла, — не было съ кимъ ратовати (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/1, 129-130); зъ недѣли на понеделѡкъ, отголь же ночью,... злодѢйскимъ обычаемъ подышедши,... будоване... спалено, которого будованя жаднымъ обычаемъ уборонити ани маетности дей

свое выратовати есми не могъ (Луцьк, 1583 *Ив.* 271).

ВЫРАХОВАНЬЕ с. Вирахування, підрахунки: Съразсѣдженіе, съчетаніе: Поровна(н)е, вирахованье (1627 *ЛБ* 129).

ВЫРАХОВОВАТИ дієсл. недок. (обчислювати що-небудь) вираховувати: Съчислѣю, исчитѣю: Перелічѣю, вираховѣю (1627 *ЛБ* 130).

ВЫРВА ч. Дурисвіт, облудник: Блѣдникъ: Вшетѣчникъ, вѣрва, лѣтрь (1627 *ЛБ* 10); Хйщники: Вѣрвы, лѣпѣзци (Там же, 143).

ВЫРВЫ мн. (бондарський пристрій) гак: Хйщники: Вѣрвы... або гакі бѣднарскіи. Хйщникъ:... тѣжъ нѣчи(н)е бѣднарское, гакъ котрымъ обрѣчѣ завѣдѣтъ на фасы (1627 *ЛБ* 143).

ВЫРВАНЕ, ВЫРВАНЬЕ с. (чого) (нанесення травми) пошкодження; вирванья: Хрѣстицкий почаль са нами ѡсветчатъ и вирване бороды ѡказывать (Петрків, 1565 *AS VI*, 262); панъ Терлецкий вознымъ енераломъ,... вирванье бороды указоваль и тую хромоту оповедаль, противко тому ж отцу владыце Луцкому осведчилъ (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/*VI*, 277).

Пор. **ВЫРВАТИ**.

ВЫРВАНЕЦЪ ч. Голодранецъ: Не в мл(ст) ли ...сами якъ йдоли, на одно(м) мѣсцѣ присѣдите,... а бѣдныє по(д)даные и де(н) и но(ч) на ва(с) трѣда(т) и мѣча(т), которы(х) кро(в) силы и праці и по(д)вигѣ высса(в)ши, и нагы(х) в' оборѣ и коморѣ вчини(в)ши, выр'ва(н)цо(в) ваши(х) ва(м) пре(д)столицы(х), фалю(н)дышами втрѣфина(ми) и караза(ми) ѡдѣваѣте,... а тые бѣдныє по(д)даные, и про(ст)ое се(р)ма(ж)ки дѣброє,... не маю(т) (1598 *Виш.Кн.* 273).

ВЫРВАНЕ с. (те, що пограбували) пограбоване: Незбѣжный побѣжности надчаѣтъ са,... драпѣжникъ и вѣрваное и свое влѣсноє раздавати (Київ, 1623 *МІКСВ* 76); Если кто перестанетъ драпѣжити, почѣти маѣтъ ѡ(т)давати здрапѣженоє и вѣрваное (Київ, 1637 *УС Кал.* 481).

ВЫРВАНЬЕ див. **ВЫРВАНЕ**.

ВЫРВАТИ, ВИРВАТИ, ВЫРВАТЬ дієсл. док. 1. (що, що з чого) висмикнути, вирвати: Желехъ порваль ма за бородѣ и вырваль єє (Петрків, 1565

AS VI, 261); Если тогда правое ѡко твое горши(т) тебе вырви его а заки(н) ѡ(т) себе (Хорошів, 1581 *С.Нег.* 6); виделъ есми на голове ме(ст)цовъ волосовъ не машъ, которые менилъ бы(ти) ви(р)ваные (Житомир, 1584 *АЖМУ* 130); гѣ бѣ выпѣсти(л) вѣдѣ с' челюсти котѣрѣю ю(ж) бы(л) завѣргль вѣрвавши с неи чрѣновій зуобъ (Львів, поч. XVII ст. *Хрон.* 20 зв.); Тамъ же, без вшелякое увагы, на самый прод даль ми в губу, потомъ за бороду, которую ми барзо вырваль, и кгда бы не тые на тотъ час люде боронили, теды мя был о конецъ живота приправиль (Луцьк, 1636 *АрхЮЗР* 1/*VI*, 718).

2. (кого, кого з чого, кого від чого, що від чого) (звільнити кого-небудь від чогось, звідкись) визволити, вибавити: А намъ нѣтъ правослѣвны(м) люде(м) стѣлосѣ є(ст) перехо(ж)дѣніе чере(з) хѣ... котѣрѣи...рачи(л)... //... на(с)... ѡ(т) пѣкел'ны(х) тѣмностѣй вѣрвати... на свободѣ (поч. XVI ст. *УС* №236, 13-14); Бгѣ са моли... Збѣв' и вѣрви ма Пѣне... ѡмѣй незличѣны(х) // грѣхѣвъ мои(х) мно(з)ство, живѣми неѡгѣрненои щѣдрѣливѣости твоѣй вѣдѣми (Київ, бл. 1619 *О обр.* 97-98); На тотъ чѣсъ жаденъ ѡ(т) пре(д)столицы(х), не вѣрветъ ѡ(т) мѣчѣніѣ, ѣнѣ ѡтѣцъ, ѣнѣ ма(т)и (Львів, 1642 *Час. Слово* 266 зв.); оукорѣновѣле(м) та на цѣрство Израїлское, ѣле ты ѡ грѣбѣ свое(м) паматѣи, с' котѣрогѣ та помпа и повѣга Цѣрская не вѣрветъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 936); Где ж ваш тераз єсть бог, що бил вкрижованный? Нех вас вирвет от'рук поганов названних (1648 *Елег.* 152);

(себе) (з силою звільнитися від чого-небудь) вирватися: Мѣжет' то быти же хто воѣюючи, и трѣдѣчисѣ вѣрветъ себе и облеghi(т) ѡ(д) тѣхъ позве(р)ховныхъ сегосвѣтнихъ звѣзкѣвъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 211).

3. (що, кого, з чого) (силомиць відняти що-кого-небудь у когось) вирвати, відібрати: не може тѣжъ ихъ них'то вирвати з роукъ и ѡ(т) ѡ(т)ца моего (1556-1561 *ЛС* 392); и(з) рукъ нши(х) вы(р)вали ключъ (Володимир, 1580 *ТУ* 183); Если бы мѣли ме(ж) собѣю посвѣрѣ два мѣжеве, и одѣнъ з дрѣгимъ вѣдѣтъ бы са почал' а хотѣчи жѣна одногѣ вѣрвать мѣжа своегѣ з рѣкѣ моцнѣ(и)шогѣ,... оутнешъ єй рѣкѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 157 зв.); вуйт

билашовський... у протестанта шаблю,... вырвав-ши з рукъ... рану шкодливу оному задалъ (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 531).

4. (що) (*силою забрати*) пограбувати, захопити: В томъ грѣхѣ драпѣжного злодѣйства замыкаютъса, котѣрые мыта, податковъ,... не плататъ, але ѿные берѣтъ и собѣ привлащаютъ,... пѣнезей оу подданныхъ свои(х) и надѣто вѣрвавши, вмѣсто скѣрбѣ рѣчи посполитое, несправедливѣ для себе оборочаютъ (Львѣв, 1645 *О тайн.* 109);

(кого) (*позбавити життя*) умертвити: Дѣдъ Вм(с) ...зѣ домомъ знаменитымъ... злѣчылса... того зѣ всѣхъ жалемъ не оужитаа Пѣрка зѣ Дѣмѣ Вм(с)... вѣрвала, котѣрого... Цѣрковъ стаа вѣ памѣти маѣтъ (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 6).

5. (що) (*зацитувати з якогось тексту*) взяти: Тыѣ слова в жа(д)номъ правдѣвомъ аѣанасѣвомъ лѣстѣ не найдоуютса. зачѣмъ кгды(м) ихъ... ѡ(т) дѣписѣ приточѣныѣ прочиталъ, дѣлгомъ мѣслилъ, ѡ(т)кѣла бы ихъ вырва(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 116 зв.).

◊ *душу вирвати див. ДУША; животь вирвати див. ЖИВОТЬ.*

ВЫРВАТИСЯ, ВЫРВАТИСЕ, ВЫРВАТИСЬ, ВЫРВАТИСА, ВЫРВАТЬСА *дѣсл. док. 1.* (*дуже швидко вибратися звѣдки-небудь, кудись*) вирватися: тыи вслыша(в)ши то напо(л)нилиса гнѣву... и вы(р)валиса ѡ(д)носта(и)не на рыно(к) (II пол. XVI ст. *КА* 105); ѡлешко и(з) светлицы ѡкно(м) на влицѣ выскочи(л) а я вы(р)вавшиса з све(т)лицы и з домѣ ѡбачилъ есми же за ты(м) слѣдѣбникомъ... слѣдги кнѣза бѣлыжины // по ры(н)кѣ гоня(т) бегъ есми за ними (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 36-37); А кгды павель назбералъ прудо(в) ви(н)ныхъ и клалъ на ѡго(н) вырвавши ся змея... дѣхватилася рѣки его (Хорошѣв, 1581 *С. Нег.* 144).

2. (*раптово з'явитися*) вискочити: не ведати — хто и якоѣ ко(н)дыции чолове(к),... ѡде(н) зросту велики(и),... (д)руги(и) не ба(р)зо велики(и),... // вы(р)вавшися з места Воло(ди)... на(с) ѡкру(т)не а нелитостивѣ били (Володимир, 1599 *ТУ* 230-231); тогды тая то Маруша Пашкевичѣвая, не ведать отколя вырвавшисе,... барзо образливую протѣстѣацью,... до книгъ, на мене внести... торгнуласѣ

(Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/1, 183); часу недавнього... вырвавѣвшисе оденъ с чернѣзовъ... и слова неуцтвивѣ доброй и непереконанѣи славе его шкодливыѣ задати смел (Луцѣк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 584);

(*про полум'я*) вирватися, вихопитися: пламень... выпщѣны(и)... велики(м) вырвавшися пѣдо(м) оддалѣбными запѣрами взгѣрѣ възносы(т)ся (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.).

3. (*силою звѣльнитися вѣд кого-, чого-небудь*) вирватися, втекти: А(л)бо не знаѣ(ш), и(ж) ино(к) са ѡ(т) ты(х) вы(р)ва(л) а(л)бо не знаѣ(ш), и(ж) инѣк ѡ(т) ты(х) уте(к) (к. 1596 *Виш.Кн.* 245 зв.); до оной спѣлѣчности... рѣмской... вѣрвавшиса пѣтайкомъ есте оутекли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 190); мнѣ бѣвѣ(м) то лацнѣйшею рѣчѣ бѣти здаѣ(т)са, на(д) вшѣлѣкѣе его задерѣжа(н)а, вѣрватисѣ ѡ(т) грѣха (Острог, 1607 *Лѣк.* 77); Я будучи пойманный презъ слугъ... его... з рукъ оныхъ вырвавшись, залѣдвомъ ушѣлъ и презъ мнихѣв былъ ратованный (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 1/VI, 457); Кѣторы(и) чѣля(д)ни(к), лѣ(д)во ѡ(д) тыхъ ѡпра(в)цо(в) вы(р)ва(в)шися, здо(р)ѣмъ ушо(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 201);

(з чѣго) (*з силою визволитися, звѣльнитися вѣд когось, з чѣгось*) вирватися: и вѣрва(л)са з роу(к) аггѣлѣвы(х) i оускочи(л) до раю (Львѣв, поч. XVII ст. *Хрон.* 99 зв.); Ямъ радѣ жѣмъса... вѣрвалъ зѣ бѣды (Вѣльна, 1620 *Лѣм.К.* 18); Реклѣ тѣды далѣда кѣ Сампсѣнѣ: повѣдай мнѣ прѣшѣ, в чѣмъ е(ст) набѣлшаа мѣцъ твоѣ: а што естѣ чи(м) бы свѣзѣанный вѣрватѣса не мѣглъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 186 зв.).

ВЫРВАТЬ *див. ВЫРВАТИ.*

ВЫРЕДИТИ *див. ВЫРАДИТИ.*

ВЫРЕДѢ *див. ВЫРЯДѢ.*

ВЫРЕЖАТИ *див. ВЫРАЖАТИ.*

ВЫРЕЗАНАЄ *с.* Вирѣзаннѣя: а у другому мамраму зѣ вырезанѣмъ кустѣдѣи (sic! — *Прим. вид.*) только одна печѣть Его Милѣсти самого, сѣ подписѣью вышменѣванныхъ особѣ, и мѣстѣе на прѣятельскѣи печѣти зѣоставлено (Луцѣк, 1596 *АрхЮЗР* 3/1, 134).

Пор. ВЪРЪЗАТИ.

ВЫРЕКАТИ *див. ВЪРЪКАТИ.*

ВЫРЕКАТИСЕ *див. ВЪРЪКАТИСЯ.*

ВЫРЕКАТИСЯ *див. ВЪРЪКАТИСЯ.*

ВЫРЕКАТИСА *див. ВЪРЪКАТИСЯ.*

ВЫРЕЧЕНЕ, ВЫРЕЧЕНІЄ, ВЫРЕЧЕНЬЕ с. (*смп. wyrzeczenie*) 1. Відречення, зречення: А естлибыхмо мы сами... черезъ сее выречене наше мѣли того Колчина... поискивати, тогда мы маемъ... королю... заплатити двѣсте копъ грошей (Володимир, 1533 *AS III*, 449); а где бы(х) я сама або... потомъки мои... занежавши сего вырече(н)я моего ихъ мл(с)ти... тру(д)но(ст) и переказѣ делати ме(л)... тогда я сама... маю ѿ(с)мъ со(т) копъ гроше(и) лито(в)скихъ шкоды... заплати(т) (Володимир, 1579 *ЖКК I*, 177); зъ сего свѣта марностей родится зъневаженѣ, а оттоль и самого себе для хвалы святого имени Божого выреченѣ походить, и душъ нашихъ въ приватностяхъ ихъ зневажене (бл. 1626 *Кир.Н.* 24); **выречене учинити** (з чого і без додатка) — відмовитися (від чого), відректися, зректися (чого): Гдежъ и выреченье тотъ Янъ... вчинилъ, то естъ, ижъ онъ самъ и братья... тамъ жадного права и блискости на тое именье Долзко мети не мають (Краків, 1539 *AS IV*, 186); Такъ те(ж) што(м) бы(л) даль... ме(м)ра(н),... же(м) ме(л) ма(л)жо(н)ку мою... пере(д) врядо(м)... ставити, которая вырече(н)е зо (в)сихъ добръ... вчинити мела (Пашева, 1592 *ЛНБ 5*, II 4047, 86).

2. (*передана словами думка*) висловлення: по вычитани пан войский володимерский просил, абы тое сознание и выречене панее Романовое, так теж и увесь листь,... до книг... судовыхъ земскихъ былъ уписан (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР 8/VI*, 281);

(*передавання словами думок*) висловлення: по выреченю ѿ(д) него тыхъ словъ, кождое ѿ(д)кдѣль взято было назадъ ворбчається (Вильна, 1627 *Дух.б.* 191);

(*мовний зворот*) фраза, вислів, висловлення: в то(м) тако(м) выреченю, в котóромъ слово вертоу(н)тѣрь до слова вертексъ стосѹуетъ, ктѹжъ не вѣдитъ, же такое стосова(н)е в грѣцко(м) языкѣ мѣстца нѣ мае(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 117).

3. Постанова, декрет: Въ оны дни стѣлоса е(ст) ижъ вѣшло выреченіе ѿ(т) цесѣра августѣ, абы былъ пописанъ ве(с) свѣтъ (XVI ст. *УЕ Литк.* 72).

Див. ще **ВЫРЕЧЕНЕСА, ВЫРЪКАНС.**

Пор. **ВЫРЕЧИ.**

ВЫРЕЧЕНЕСА, ВЫРЕЧЕНІЕСА с. (*смп. wyrzeczenie się*) відречення, зречення: Вѣдаемо бѣ-

вѣ(м)..., ижъ нарѣшити штѣ наменьше зъ надки вѣры, ...есть велми великихъ рѣчій выреченіеса, и живота вѣчного стрѣта (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 196); Гды мнѣмати бѣдешъ, жесъ все для выреченѣаса оучинилъ, вѣсчинаеть Г(с)дѣ розмѣвѣ зъ тобѹю (Вильна, 1627 *Дух.б.* 300); По выреченѣюса зѣсь самѹго себе и вѣлѣтъ своѣи, беретъ на себе Кр(с)тъ свой (Київ, 1632 *МКСВ* 284); Бѣда грѣшника(м)... якъ премѣнили ср(д)це слѣпотѹю: не взѣвши вѣ розмѣ оучасництво Хѣво, и выреченаса діавола, якъ ѿ(т)вернѣли са ѿ(т) правои дороги (Львѣв, 1642 *Час.Слово* 274 зв.).

Див. ще **ВЫРЕЧЕНЕ, ВЫРЪКАНС.**

Пор. **ВЫРЕЧИСА.**

ВЫРЕЧЕНІЄ *див.* **ВЫРЕЧЕНЕ.**

ВЫРЕЧЕНІЕСА *див.* **ВЫРЕЧЕНЕСА.**

ВЫРЕЧЕНЫЙ, ВЫРЕЧЕННЫЙ, ВЫРЕЧО-
НЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Висловлений, сказаний: тѣе двѣ словѣ вѣложеное и выречѹные далѣко ѿ(т) себе бѣти рѣзные, каждый грѣцкогѹ языка свѣдомый признаеть (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 117); Безрозсудный... и сей отступникъ, же ся за выреченую правду на Михаила... гнѣваетъ, и за тимъ которому голдуеть (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1090); чѣначи теѣды дѹсы(т) выреченномѣ словѣ абы бѣ(з) застѣвы пѣвной сѣмы церковной не заводѣти, понева(ж) Панъ Янѣй не мае(т) щѣббы для пѣвности вѣ застѣвѣ братѣа(м) далъ, теѣды Панѹве братѣа... освѣдчають... абы с посро(д)кѣ себе самы(х) зложѣвши, це(р)кви... ѿ(т)дѣали (Львѣв, 1633 *ЛСБ* 1043, 31 зв.); Чи дѹсытъ ѿны(и) ижъ такъ великою... гѹдности достѣпѣли..., достѣтками сѣтѣ ѿбдарѣны,... мають... пошановѣнѣ? не дѹсытъ..., поневажъ ѿны(х) гѹдность естѣ працею и тажѣаромъ: якѹ то познѣти мѹжемѹ зъ словѣ спѣсѣтелевы(х) до Петра с(т): выречены(х) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 3).

◊ **листь выреченный** *див.* **ЛИСТЬ².**

ВЫРЕЧЕНЬЕ *див.* **ВЫРЕЧЕНЕ.**

ВЫРЕЧИ, ВЫРЪЧИ *дієсл. док. 1.* (щѹ) Вимовити, сказати, промовити: зостѣвѣ ма прошѹю та, жебы(м) мѣлъ щѹ речи, и щѹ промовити... жебы(м) са сповѣдѣлъ и вырекѣ вж(д)ы якѣе слово (Острог, 1607 *Лѣк.* 124); разбѣйникъ не за якѣе дѹлгѣге лѣта в рѣй оувѹйти достѹпѣлъ, але толькѣй часѣ едно забѣвилъ, пѹки слово вырѣкъ (Там же, 26); Тѣи

вѣрєкши слова з'стѣпиль з' ѿсѣтрѣм', и ѿ(т)ишѣль (Київ, 1623 МІКСВ 73); Вѣрєкль бовѣм' хаганъ: не ѿшдкивайтєса в' Бѣ котѣромѣ вѣрѣете (Київ, 1627 Тр. 681).

2. (*пророчити*) передректи, проректи: маєшь то вѣдати, жєс то не самъ з' себе, але прорѣчки вѣрєкль, ѿбѣдва бовѣмъ называємьса Макаріями, то єсть щасливými (Вільна, 1627 Дух.б. (Передм. II), 4); Што кѣлвєкъ Бгъ оучиниль прє(з) помазан'є ѿ мнѣ, и што вѣрєкъ бѣти мнѣ, крѣмъ вшелѣкон вонтплѣвѣности мѣситъ са вѣполнити (Там же, 79).

3. (чого) Відмовитися (від чого), зрєктися (чого): панъ Петръ Кирдей... маєт и винєнь будєть, запись до книгъ Луцкихъ учинити, того именья... вѣрєчи и то певными записы умоцнити и утвердити (Острог; 1564 АрхЮЗР 8/III, 75).

Див. ще **ВѢРЕЧИСЯ, ВѢРѢКАТИ, ВѢРѢКАТИСЯ.**

ВѢРЕЧИСЯ, ВѢРЕЧИСА, ВѢРЕЧИСЕ, ВѢРЕЧИСА, ВѢРѢЧИСЯ *дієсл. док. 1.* (з чого) Зрєктися (чого), вѣдрєктися (від чого): Костюшкѣвичи с тыхъ земль и сєножатєй... вѣрєкли са (Краків, 1536 AS IV, 63); снѣвє куриловы... стану(в)ши вши(т)ци обли(ч)нє зєзна(ли) и(ж)... вѣрєклиса та(к) з баби(з)ны... та(к)жє и(з) очизны на вѣкы вѣку(м) (Одрєхова, 1574 ЦДІАЛ 37, 1, 2); жаловаль ѣ судѣ нашо(г)... валєнты(и) ѿсо(в)ски(и) ... ѿ томъ и(ж)... с тоє де(и) рєзано(в)щины вѣрє(к)шиса на сєбє де(и) ничѣго не ѿставуючи (Київ, 1580 ЛНБ 5, II 4044, 68); хотяжъ ся зє всихъ добрь и маєтностєи спадковыхъ на вѣрѣдъ кгродскомъ..., вѣрєкли и мембрана сєвє... на то мнѣ подавали... оныхъ єсми до тоє... маєтности моєй припустиль и оную имъ далъ, дароваль и записаль (Луцк, 1607 АСД I, 233); наказѣмъ пану Курилови абы з жоною сєвєю пєрє(д) вѣрѣдомъ... ѿбличнє ставши того ся запись вѣрѣкъ (Львів, 1612 ЦДІАЛ 201, 4, 12, 8 зв.); до рѣкъ моцы... ѿ(т)цѣ... податъ маємѣ... на... до(м)... листы старєє кѣпчєє дворовєє... ѿ(т)дали єсмо и с того домѣ вѣрєкли сє часы вєчными (Київ, 1616 ЦДІАК 221, 1, 62, 1 зв.); мєжи нє(д)бѣлшими Мнихѣми котѣрѣиса свѣта вѣрєкли, нє мѣжє(т) са найдѣвати ѿбжѣрство (Вільна, 1627 Дух.б. (Передм. II), 2); то(т) жє плєнипотєнѣтъ... прѣтєстѣва(л)сє ѿ то,

и жъ ѿнъ по ки(л)ка крѣтъ вѣрєкѣшисє усихъ справъ... танѣквѣмъ инѣтрузѣрѣ до акту тєпєрєшнєго... вѣдира(л)сє и вѣдираєть (Ісаїки, 1643 ДМВН 241); хр(с)тіѣнє малѣвѣрными, котѣрыми оубѣлѣтєса мѣки; и дочѣснои смѣрти и сихъ рѣди вѣрєкѣтєса и запрѣтъ снѣ Бжѣа (Чернігів, 1646 Перло 139 зв.);

(кого) (*порвати родинні чи особисті стосунки, зносини, зв'язки з ким-небудь*) зрєктися: тє(ж) тако-вы(и) за бє(н)карта має(т) бити розумє(н) которого бы са ѿтєць за живота сєвєго вѣрєкъ и нє сєвѣимъ сьно(м) бы єго созна(л) (1566 ВЛС 7 зв.); панъ Кондрѣть... довєль на тыхъ попѣв, и ж они фѣлшивє в дєкрєтє сєвємъ на нєго писали, якѣбы он самъ, ставши пєрєдъ ними, жѣны сєвєє вѣрєчися из мал-жєнства выпустити єє мєль (Володимир, 1583 Арх ЮЗР 8/III, 365); покажутъ и тѣє вси справы єго,... якѣ давнѣо онъ, патрѣрѣарѣховъ сєвѣихъ вѣрєкѣся! (Вільна, 1599 Ант. 705);

(у письмовій формі) вѣдмовитися, зрєктися: якѣжъ она сама листы сєвѣими вѣрєклєся и пєрєдъ урѣдомъ сознала, и жъ ся имъ во всємъ досѣтъ стало и вжє... жѣдногѣ права такъ зє мною, якъ зъ жоною и сьномъ нашѣмъ вєсти нє мають, ани ѿ томъ мѣ-вити мѣгутъ (Чортѣрѣийськ, 1569 АрхЮЗР 7/I, 19).

2. (*не висловити згоди бути кимсь*) вѣдмовитися: Кгдыжъ кнѣз старѣста... явнѣо... вѣрєкъ са бити сѣдѣю кнѣза Коширського, кнѣз Коширський ѿб-вил на мєстцѣ кнѣза Сємєна... пана ѿлєхна Кѣзин-ского сѣбє сѣдѣю (Кѣвлє, 1537 AS IV, 103).

Див. ще **ВѢРЕЧИ, ВѢРѢКАТИ, ВѢРѢКАТИСЯ.**

ВѢРЕЧОНЫЙ *див. ВѢРЕЧЕНЫЙ.*

ВѢРИВАТИ *див. ВѢРИВАТИ.*

ВѢРИГАНЄ, ВѢРИГАНЬЄ *с.* Блювання: ѿ(т)ригѣніє, вѣригѣнє (1596 ЛЗ 84); ѿ(т)ригѣніє: Вѣригѣ(н)є (1627 ЛБ 146).

Пор. ВѢРИГАТИ.

ВѢРИГАТИ *дієсл. недок.* Вѣблѣвовувати: ѿ(т)-ригѣю, вѣригѣю (1596 ЛЗ 84); ѿ(т)ригѣю: Вѣригѣю, вѣрѣщѣю (1627 ЛБ 146).

Див. ще **ВѢРИГНУТИ.**

ВѢРИСОВАТИ, ВѢРИСОВАТИ, ВѢРИСОВАТИ, ВѢРЬРИСОВАТИ *дієсл. док. 1.* (кого, що і без додатка) Вѣмѣловувати, вѣрисувати: а щѣжъ на-

пійшетъ, що вырысоуетъ пань? Если забавоу б̄в оучинить? (поч. XVII ст. *Проп.р.* 158); Такъ н̄лако т̄ю вырисовавши, и трема оуглами, три персоны. А крѣгомъ котбрый ѡколо н̄хъ, початкѣ и конца не маючее Бо(з)ского естества оуказати хочеть (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 275); На ѡбразѣ намѣсно(м) прч(с)тоє таблицѣ двѣ сребреныхъ на ѡ(д)но(и) ѡбразѣ прч(с)тоє вырисованы(и). А на дрѣго(и) ѡбра(з) с того николаы (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-2, 268).

2. (написати, виводячи цитко літери) виписати: Мовить некды(с) пр(о)ркоу б̄в. Напиш(и) видѣна и вырази... на таблицѣ в̄рысѣ(и): абы перебѣглъ читаючій ѡное..., абы б̄е(з) забавы прочиталъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 158).

3. *Перен.* (уявити щось дуже виразно) вималювати: приходачій прійдетъ и не забавитса. хочеть теды абысмы в ср(д)цяхъ своихъ вырисовавши слб-ва ѡные вѣдали пѣвне, же б̄в своихъ в̄рны(х) скорый есть помощникъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 158); Все теды то на памати своей якѡ на твѣрдомъ Діамѣнтѣ вырисовавши, Сп̄с̄ителя... просѣмъ: абы..., люббѣв свою въ насъ... запалылъ (Київ, 1632 *МІКСВ* 280);

(що в чому) (збудити що-небудь у когось) зародити: была дббра в̄ра; въ праведныхъ; ѡ в̄скресѣнію из мѣртвыхъ, Іовъ б̄ылъ се(д)мый по Авраамѣ, и таковю в̄рѣ Дхъ ст̄ый в̄рисовалъ в̄ ср(д)цѣ и в̄ дѣшѣ егѡ, та(к) же... цр̄ь и Пр(о)ркъ; такбвю жь в̄рѣ дббрю мѣлъ (Чернігів, 1646 *Перло* 146 зв.).

4. *Перен.* (усно розказати про що-небудь) описати: А трбхы позволте мнѣ прѣ(д)савз̄атый бадана выкла(д) пытан̄а(м) и ѡ(т)повѣдан̄а(м) выконтѣ(р)-фетовати албо выр̄исовати (поч. XVII ст. *Проп.р.* 148).

ВЫРИТИ *див.* **ВЫРЫТИ.**

ВЫРІТИ *див.* **ВЫРЫТИ.**

ВЫРКО *с.* (пол. *diag.* wyrko) рід ліжка: при его милости всего было маетности,... сребра и злота и фундушувъ, также и вырокъ светительскихъ, на реестр̄ь переписали есмо (Луцьк, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 338).

ВЫРНУТИ *дієсл. док. 1.* (з води) випінути: И если когѡ в̄к̄ине(ш) в̄ мбре, частокрбть бываѣтъ, и жь зандр̄еный и занѣсеный посрбд̄ь мбра, водами

осыпанъ и невидимъ бываѣтъ; а по стбпнахъ вхб-дачій, з̄нбвд̄ь выр̄нѣти, в̄спл̄ыти и на бѣрегѣ в̄йти пр̄агнѣтъ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 330).

2. Показатися, з̄'явитися: Произшѣдъ: Выр̄нѣл̄ь. аха (1627 *ЛБ* 101).

3. *Перен.* (з чого і без додатка) (позбутися чогось, вийти з чого-небудь) вирватися: яко(ж) з н̄ко(и) те(м)ниці на свѣ(т) свободы к̄ь б̄г̄д̄ь смотрѣти, и о жи(з)ни //...вѣчн̄ий пооучатися, и мыслити вырне(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 232-232 зв.); а прѣто(ж) прошоу, пбкисъ еще не втоноулъ в таковбє па(н)ство, выр̄ни и по(д)несис̄а, и изъ шатаномъ вѣсполъ веселитиса ѡпоусти (Острог, 1607 *Лѣк.* 77); Кгд̄ыс̄ь б̄ылъ на малый т̄ьлько часъ выр̄нѣти з навальностей позволить, вѣдаешъ якъ велікого весельа зажилесь и радости (Там же, 111); **на свѣтъ вырнуги** — стати явним: понѣ(жє)... с̄илою, посдла(ми),... и дрѣги(ми) кбз̄ными, в̄ це(р)ковъ х(с)в̄д̄ь (:а не слѣдо(м) законны(м):) д̄брали есте са, и нача(л)ствд̄ете. а если сами не видите, за(с) отворити кн̄иги совѣсти в̄ашее, на показа(н)є ва(м) мнбю рече(н)но(г) мд̄ш̄д̄ь, яко да правда во тм̄л̄ь жи в̄ашее не с̄ѣди(т), але на свѣтъ на явно всѣмъ вырне(т) (1598 *Виш.Кн.* 280).

ВЫРОБИТИ, ВИРОБИТИ, ВЫРОБЫТИ *дієсл.*

док. 1. (що) виготовити: а князь Федор... маєт ем̄д̄ дати в п̄дци своей виробити патнадцат ластов поп̄л̄л̄ь (Краків, 1531 *AS* III, 390); Маєт Єго Милост виробити в ымени своем... сто лаштовъ попел̄д̄ь (Краків, 1539 *AS* IV, 214);

(невний обсяг роботи) виконати: а если бы в лесех на тои земли робота в товарах лесных вироблена была, тогда будет волно пану Кграевскому,... тое вывозити (Володимир, 1563 *АрхЮЗР* 8/VI, 130);

(про книгу) надрукувати, виготовити: по(з)волили...Миха(и)лу Сло(з)це абы ше(ст)со(т) часовни(ч)ковъ на ѡсмеринѣ дла(!) надки малы(х) дѣте(и) выробылъ свои(м)... коштомъ (Львів, 1637 *ЛСБ* 1043, 49 зв.).

2. (позичену суму) відробити: А так коли я Вашей Милости, моеї... паней часѣ погодного в той послд̄зе и с̄ѣм̄д̄ь т̄ю вироблю и сподевам са на Бога еще и над то, тогда и Вашей Милости, моеї... паней то вдачно б̄дет и без шкоды (Степань, 1544 *AS* IV, 413).

3. (поле) обробити: пань семашко... вказа(л) полька... и поведи(л) ижъ то глѣшччане села ратеньского ново выробили (1546 *ОГ* 41); тое поле истарины залежалы(е) (!) жадны(м) плуго(м) ани косою ѿ(д) жадного передо мною нервшоно кгрѣ(н)товне выробиль, выправи(л), и пребраны(м) збоже(м) посѣя(л) (1582 *Кр.Стр.* 8).

4. (про дерево) (надати певного вигляду, довести до певного стану) обробити: a do uzwoду y worot zamkowych tesli — Miteska i kolko ich budet, powynny derewo wyrobytu (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/1, 19).

Див. ще **ВЫРОБИТИСЯ, ВЫРОБЛЯТИ, ВЫРОБЛЯТИСЯ.**

ВЫРОБИТИСЯ, ВЫРОБИТИСЯ *дієсл. док.* (чого, з чого і без додатка) (виконати певну роботу за що-небудь одержане, позичене) відробити (що): члвкѣ во(л)ны(и) за жаде(н) высту(п) в неволю вечную выда(н) быти не має(т), є(ст)ли бы в суме невелико(и) бы(л) выда(н) маєть своє сѣмы выробитиса (1566 *ВЛС* 95 зв.); А естли бы в дому лице застато а дети и жона при то(м) были а ты(х) рече(и) краденыхъ вжива(ли) тогды они повин(н)и будуть... сами головами своими выданы бы(ти) ни(ж)ли не ве(ч)ндю неволю, поко(л) са выроба(т), яко ты(м) которые бы закѣплени были (Там же, 108); чоловікъ волный за жадный выступокъ въ неволю вечную выданъ быти не маєть; естли бы въ суме не великой былъ выданъ, маєть съ тое сумы выробитиса (Володимир, 1578 *АрхЮЗР* 6/1, 107).

Див. ще **ВЫРОБИТИ, ВЫРОБЛЯТИСЯ.**

ВЫРОБЛЕННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* 1. Виготовлений; оброблений: Мы ты(ж) бра(т)ство... маемо платити пну павлови мулареви за ка(ж)ды(и) локо(т) камня выробленого такъ гла(д)кого яко и замсованого по грше(и) по(л)ски(х) девяти (Львів, 1591 *ЛСБ* 159); тымъ же властѣндю рѣдѣ рудника моего на (и)мя Адама выроблендю полоскандю ѿсьмъ сотъ возъ побравъши и... погрѣбавивъни до своеє рѣдѣни перевозили и на пожитокъ сво(и) оберѣндли (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 28); я(с)неш(с)вєцоны(и) кнєжа... тымъ коньтрактьомъ субълимитовалъсе пятьдесять лаштовъ шмельцуги выробленое ставити на ме(ст)це, в томъ коньтрактье выраженоє (Володимир, 1629 *ТУ* 290); ко-

ли црковь бѣдѣвано, бѣдѣвано єе з' камена тесаного и выробленого (серед. XVII ст. *Хрон.* 294 зв.).

2. (про шкіру) вичинений: чимбуръ лосиный, пользолотога даломъ, скура яловича выробленая (Клевань, 1571 *АрхЮЗР* 1/1, 34); тые посла(н)цы... //...ску(р) яловичи(х) выробленыхъ... лемешовъ плѣговыхъ... соки(р) десать... побрали (Ковель, 1585 *ЖКК* I, 259-260).

ВЫРОБЛЯТИ, ВЫРАБІАТИ, ВЫРОБЛАТИ *дієсл. недок.* 1. (речи) виробляти, виготовляти: Панъ Андре(и) Подгороде(н)ски(и) мель... дерева полза(х)цика... ванчосу... а клепо(в) со(т) кѣ а/в тоє все дерево мени(л) быти выро(б)леное в лесе свое(м) (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 69 зв.);

(виконувати певний обсяг роботи) виробляти: в манастырѣ мѣшкаючи, тройко бо(л)ше(и) на(д) звычай ка(ж)дого дня... выроблѣти оупросиль, ажъ двє(с) до(л)гъ... до(л)жнико(м) заплаћиль (серед. XVII ст. *Кас.* 86 зв.).

2. (поле, город) обробляти: тымъ вбогимъ замѣррити село в нового ставъ и закликати воли на десет лѣт тамъже нехайса бѣдѣют и пола выроблают и спомагаютса (1567 *АС* VII, 120); вгороды цркви дарованы а(л)бо прикѣплєны(и) выроблаючи, непослѣ(д)нѣшее выживе(н)є общежителіє мѣти бѣдѣ(т) (Луцьк, 1624 *ПКРДА* I-1, 76); *Образно:* По престѣплєніи, земля ср(д)ца выдаєть тєрніє и вєсетъ: пѣшетъ члвкѣ, выроблѣєтъ, а єднѣкъ пре(д)са тєрніє дѣховъ преврѣтныхъ зарожѣютъса (Вільна, 1627 *Дух.б.* 246).

3. (урожай, хлѣб) вирощувати: Агаѣонъ Пѣпѣжъ... послѣлѣ послы... Котѣрыхъ в' лѣстѣ свое(м) залѣцѣючи // обмаває(т) и(х) мѣвачи... и(ж) межі погѣны живоутъ, а хлѣбъ собѣ вырабіають (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 137-138); если бы около писма св. наука ся въ нѣхъ не находила, абы зрозумѣлъ царь, ижъ межі поганы живутъ, а хлѣбъ собѣ виробляють (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 636).

Див. ще **ВЫРОБИТИ.**

ВЫРОБЛЯТИСЯ, ВЫРОБЛАТИСЯ *дієсл. недок.* (з чого) (виконувати певну роботу за що-небудь одержане, позичене) відробляти (що): А естли бы с тоє сѣмы до сме(р)ти выслужитиса не мо(г) а буде(т) ли мети дети тогды єго маю(т) с тоє сѣмы

выроблатиса (1566 ВЛС 95 зв.); Такъ же и мы, видечи то, ижъ тотъ Долмать не мель чимъ платиты, а жидь ему въ томъ верити не хотель, выдали есмо его жиду Хаиму въ той суме пенезей, въ тридцати копахъ грошей, съ которыхъ маеть ся выробляти (Володимир, 1578 АрхЮЗР 6/1, 107).

Див. ще **ВЫРОБИТИ, ВЫРОБИТИСЯ.**

ВЫРОБЫТИ *див.* **ВЫРОБИТИ.**

ВЫРОВНАНЄ *с.* Рівнина: Равень зѣмнаа: Выровна(н)є зѣмлѣ (1627 ЛБ 104).

ВЫРОВНАТИ *дієсл. док. 1.* (що) Розділити порівну; зрівняти: А є(ст)ли бы которое жони внесе(н)є бо(л)шое было ни(ж)ли и(н)шихъ жонъ буду(т) повин(н)и дети и(н)шихъ жо(н) напере(д) пере(д) роздело(м) имене(и) своихъ выровнати оное внесе(н)є бо(л)шое ма(т)ки (1566 ВЛС 65).

2. Перен. (*звільнити від усього зайвого, шкідливого, небажаного, ворожого*) очистити: моисій... // ...повѣдаеть заправды Прáво и зàконъ абы(м) вшелакоую незббжности мáтерію ис кбрене вырва(л), и наро(д) той ѿ(т) вшелáкой болвáновъ чти яко надалей ѿ(т)вѣ(л), а тепе(р) оужа тежъ лю(л), абы(м) ѿбра(з) зражѣна кр(с)та впро(д) выѿбразиль и тоую дорогоу котóрью напóты(м) ап(с)ли маю(т) пойти выровна(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 132 зв.-133).

ВЫРОДИТИСЯ, ВЫРОДИТИСЬ, ВЫРОДИТИСА *дієсл. док. 1.* (*про плоди*) вирости, вродитися: зъ тыхъ... двоухъ злыхъ деревъ выникли и выродилися нещасливыи горкiи овоцы (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 775);

(від чого) з'явитися, виникнути: сѣ(т) тог(д)ы они роусь прѣваа, котóрой нѣкотóрой нáдѣю(т)са выродитиса... ѿ(т) бáрвы зроумáна чóрной где и дне(с) зовѣмо роусы влóсы (Львiв, поч. XVII ст. *Крон.* 47 зв.).

2. Перен. (від чого) Народитися (в чому): тисне(т) Апостата Абы его ѿ(т)стѣпника Пра(во)славны(м) бѣдѣчи ѿ(т)цемъ мѣль,... а ѿ(н) невдячны(и) члѣкъ... послѣшенъства зрелъся, и вѣрѣ ѿ(т)це(в)-скю выроди(в)шы(с) ѿ(т) неє Страти(л) (Київ, 1621 *ЛСБ* 483).

3. (стату гіршим) виродитися: Яко смѣти боудемо, гва(л)то(м) неналежáчий собѣ титоу(л) снѣв-

ства,... привлащáти, гды ѿ(т) стáлости вѣры и(х) свѣими непостоа(н)ствы, своєю лег'комысл'но(ст)ю вырѣдимоса (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 204); degenerate[е], выродитися (1642 *ЛС* 155).

ВЫРОДНЫЙ, ВЫРУДНЫЙ *прикм.* (*стп.* wygodny) звироднілий: Аза не покрушыла матка безъ личбы заслоны с паучыны зробленые, ляментуючы васъ сыновъ выродныхъ? (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 271); Кто по всѣхъ Рѣскихъ Крайнахъ,... и мѣстахъ, ознáйтъ, ѿповѣст', и ѿголбситъ, же за вырѣ(д)нымъ ѿбюрѣнемъ, бл̄говѣствовáніемъ родити во мнѣ мѣвшихъ дрѣгѣвъ Жениховыхъ, нѣако заматерѣлаа цѣрковъ Рѣскаа ложесна зачатiа, и оутрѣбѣ рожена непразднѣ ношѣ (Вильна, 1620 *См. Каз.* 2 зв.); Зачимъ якъ зъ первопрестолства межи патріархами, такъ и зъ тыхъ выродныхъ легацій монарховъ въ Церкви Христовой становити есть мало уважныхъ отступниковъ зась, а не людiй, правъ синодалныхъ вѣдомыхъ — повага (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 559); Непреподобный: Непобѣжный, злослiвы(и), нецнотлiвы(и), лотрѣвскiй, вырѣдны(и), нѣчого доброго (1627 *ЛБ* 75).

ВЫРОДОКЪ, ВИРОДОКЪ *ч. 1.* (*зовнішньо потворна, з порушенням нормальної будови тіла, людина*) виродок, потвора: Мнѣго і ины(х) дiво(в) а(л)бо выродко(в) ѿ(т) лю(де)и на свѣтѣ... што соу(т) нѣкотóриі с пѣсѣми голбáвами... нѣкотóриі ѿ дво(х) ѿблiча(х) (Львiв, поч. XVII ст. *Крон.* 26); degener, виродокъ (1642 *ЛС* 155); Вырѣдокъ Degenerans (1645, *Уж.* 23 зв.).

2. Перен. (*людина, що втратила позитивні якості; недолудок*) виродок, негiдник: Але где бы ся прышло на печати и подѣписы рукъ у того вашего шкрыпту погледети, нашло бы ся тамъ большей волъковъ, а нижъ овечокъ! большей вырѣдокъовъ, а нижъ правдивыхъ сыновъ! (Вильна, 1599 *Ант.* 519); еще не естесмо рѣдомъ вѣбранымъ, кролѣвскимъ сщѣн'ствомъ, рожаемъ стѣымъ, людомъ дѣди(ц)ство приспособлáющимъ: бо(х)мо еще оужáми и вѣродками яшо(р)чими (Вильна, 1627 *Дух.б.* 226).

3. Перен. Виродок, зрадник: А инше народове чимъ суть? Власне суть якъ выродкове, альбо якобы отъ цѣлого тѣла отсѣченны члонкове, которіе ся пречъ отъ простоты справедливости и отъ прав-

ды его отдалили (Єгипет, 1602 *Диал.* 52); Кролѣваа Надкѣ, минѣрва Православно Каѳолическаа, превелебный патроне, до того часѣ бѣрзо неплоднаа (для великихъ навѣлностей и штѣрмовъ, ѿ(т) вырождкѡв' Сѣбѣрной Цркви матки нашеи) оуродивши... не малое Гроно в' Православнои Надкѣ Православныхъ Сынѡвъ (Київ, 1632 *Єах.* 292).

Див. ще ВYROДЪ, ВYROТЧИКЪ.

ВYROДСТВО с. Звироднѣлѣсть: едина то смертная година если ся не обачить и при церкви, единой матери своей не найдетъ, не обявитъ и вырождство его ясне укажетъ (Київ, 1623 *КМПМ* I, дод. 266).

ВYROДЪ ч. Те саме, що вырождкѡв' у 2 знач.: Скврѣнавыи: Скврѣный, плюгавыи, нечѣстый,... ѡлбо еще: смро(д), плюгавецъ, вѣродъ, вѣстѣпный (1627 *ЛБ* 114).

Див. ще ВYROТЧИКЪ.

ВYROЗУМЕНЕ див. **ВYROЗУМѢНЕ.**

ВYROЗУМЕНЬЕ див. **ВYROЗУМѢНЕ.**

ВYROЗУМЕНА див. **ВYROЗУМѢНЕ.**

ВYROЗУМЕТИ див. **ВYROЗУМѢТИ.**

ВYROЗУМЛЕНЕ див. **ВYROЗУМѢНЕ.**

ВYROЗУМѢВАНЕ, ВYROЗУМѢВАНЬЕ с.

Розумѣннѣ, зрозумѣннѣ: мѣдрѡванѣе, вырождѣванѣе (1596 *ЛЗ* 57); Моудрѡванѣе: ...Вырождѣванѣе, мѣдрѡсть,... бачѣнѣе, рѡздѣмъ (1627 *ЛБ* 66).

Див. ще ВYROЗУМѢНЕ.

Пор. ВYROЗУМѢВАТИ.

ВYROЗУМѢВАТИ *дѣсл. недок. 1.* (що) (*осѣгати розумом, усвѣдомлювати*) розумѣти: Надчѣтъ мѡвлю и читѣти по Славѣнскѡ и писѣти ро(з)дѣлне и чтѡмое вырождѣвати // лѣцню (Єв'є, 1619 *См. Грам.* 2 зв.-3); Которѣи всѣ чѣтыри выклады пристойне уважаны и такъ вырождѣваны, якъ ихъ розумѣны быти тыи сами учителие научають, суть важны (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 341); абысте... не недбале Бж(с)твѣнны(х) слѡвъ слѣдхали: ѡнѣ тѡлѣко до порѡжного слѣдѣ, мѡвѣ Дѣа СТГѡ абѣсѣте допѣскалі: ѡле абѣсѣмѡ ѡтворѣвши внѣтрныѣ срѣдѣна нѣшегѡ слѣдхи, сѣлѣ слѡ(в) вырождѣвали, и вшѣлѣкоу гѡтовѡстю в' нихъ са бадѣючиса, глѣбѡкости рѡздѣмъ писмѣнѣного... шѣскалі (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 447).

2. (*бути свѣдомим чѡго-небудь, ясно усвѣдомлювати щѡсь*) розумѣти: Мѣлѡстѣ ваша побѡжныѣ

ѡблѡбѣнци, якѡ вырождѣваю, в' стрѣма про(д)ка своѣгѡ єконома тогѡ свѣта в'стѣпѣти замышлѡваѣте (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 916).

Див. ще ВYROЗУМѢТИ.

ВYROЗУМѢЛЫЙ *прикм.* Доступный, зрозумѣлий: тот же возный зѡзѣналѣ, ижѣ ѡнѣ,... при згромаженѣю велю зачѣныхъ розного стану,... людей, гѡлѡсом вынесѣлым, вѣсим людем вырождѣлым, ижѣ небожѣчикѣ панѣ Марцинѣ Смитѣковскѣи єсть тыранѣско забитый през хлопѡв ѡбѡволалѣ и публиковалѣ (Володимир, 1649 *АрхѡЮЗР* 3/IV, 70).

Див. ще ВYROЗУМѢННЫЙ.

ВYROЗУМѢНЕ, ВYROЗУМЕНЕ, ВYROЗУМЕНЬЕ, ВYROЗУМЕНА, ВYROЗУМЛЕНЕ, ВYROЗУМѢНЬЕ, ВYROЗУМѢНА, ВYROЗУМѢНЕ с. 1. (*правильне сприйманнѣ написаногѡ, сказаногѡ*) розумѣннѣ: Вамѣ, коу вырождѣумленю ѡзначѣти, и выписѣти главы зачала, почѡ(т)ки, и конѣцѣ (1556-1561 *ПС* 443); кѡ томѣ ты(ж) бѣ(з) нѣи [кграммѣтики] если кто и читѣе(т), мнѡбѡкро(т) вѣ(н)тпѣчи вырождѣмѣ(н)ѡ пѣве(н) не бѡваѣ(т) (Вѣльна, 1596 *Грам.З.* 3); суть мѣсца гдѣ ихъ выложилѣ, которѣ бы закрытыѣ вѣ собѣ были, абы якъ найлатѣвѣи мнѡгимѣ таемныѣ... кѣ вырождѣмѣню... понѣты были (Єгипет, 1602 *Диал.* 50); абѡвѣмѣ лѣцѣнѣи мѡжѣтъ вырождѣмѣнѣе слѡва непѣлного слѡухѣча и читѣлѣника ѡутѣчи ѡнѣжлѣса дѣти зрозѡумѣти, мѡвѣтъ васѣлѣи велѣкѣи (Острог, 1607 *Лѣк.* 182 зв.); Вѣдѣете абѡвѣмѣ котѡрыиєтѣса Грѣцѡкѡи любѣ Лѣтѣнскѡи Гра(м)мѣтики хѡдѡзѣствѣ ѡучѣли шѡ ѡна єсть кѡ понѣтѣю якъ зѣзыкѣ чѣстѡсти тѣкѣ и прѣвогѡ... дѣѣлѣктѡвѣ и мѡвѣнѣѡ и писѣнѣѡ, и пѣсмѣ вырождѣмѣнѣѡ (Єв'є, 1619 *См.Грам.* 2); Шѣрѡкѣи и велѣкослѣвѣный зѣзыкѣ Славѣнскѣи... мѣѡучи ѡбѡвѣтѡє залѣе(н)ѣ... з'... инѣныхъ тѣемниѣѡ, котѡрыи са ты(м) зѣыко(м) в' Вѣлѣкѡи и мѣлѡи Рѡссѣи... ѡ(т)правѣю(т): и(ж) трѣ(д)ности тѣж' слѡвъ до вырождѣмѣнѣѡ тѣмныхъ мнѡгѣи вѣ собѣ маєтъ (Київ, 1627 *МІКСВ* 185); При томѣ листѣ нѣшо(м) и дрѣкованы(х) знѣивѣ(р)сѣло(в) своѣи(х) для лѣпшого вырождѣмѣнѣѡ послѣѣѣ(м) мл(с)тѣ(м) вѣши(м) (Корѣць, 1629 *ЛСБ* 502); до вырождѣуменѣѡ подѣти, подѣти до вырождѣуменѣѡ (що) — виклѣсти, дѡнести у зрозумѣлѣи, доступнѣи фѡрмѣ: А прѣ(д)са не мѡгли вырѣзнѣ без' Єнигмантѣѡ

оповѣдати иж' Слово Снѣ Бжїи пре(д)вѣчнии з'стѣпїти мѣлѣ и своєю надкою оныѣ всѣ фигурѣ о(д)крыти, и до латвїйшого выроздмѣна подати (Київ, 1637 УЄ Кал. 3); прѣто пожитечнѣ(и) роздмѣю(т) дѣсать вѣршо(в)... спѣвати, нѣж вве(с) псало(м) з помѣшанїе(м) мѣсли з' дстѣ выливати; котѣрое то помѣшанїе, похѣди(т) частю с кваплївости спѣваючого, гды остѣтокѣ пса(л)мо(в)... не старѣе(т)са подати... ро(з)дѣлне до выроздмѣна (серед. XVII ст. Кас. 17 зв.).

2. (обїзанїсть з чимсь, уявленнїя про щось) відчуттїя, розумїннїя (чого): котѣры(и)... духовного вырозумѣннѣ не маю(т) тогды тоє писмо имь естѣ ме(р)тво (XVI ст. КАЗ 632, на полях); а то се все дѣяло... для злого выроздме(н)я, и для плохого ро(з)судкѣ (1582 Кр.Стр. 11 зв.); Абовѣмь слоушнаа... рѣчь естѣ... абы до выроздмѣннѣ альбо познаннѣ, и до оповеданнѣ персѣоны о(т)цевѣское... роздмѣно // и внѣшано было (Дермань, 1605 Мел.Л. 19 зв.-20); Слыхаль есмь ѿ тобѣ, же маешѣ дѣа бжѣго, а ижѣ надка и выроздмѣннѣ и мѣдрѣсть большаа нашласа в' тобѣ (серед. XVII ст. Хрон. 364 зв.); на вырозумѣне взяти (щѣ) — осмыслити (щѣ), збагнути суть (чого): А иж тая справа великого уваженнѣ у себе ку розсудку потребовала, оную есмо справу на розмыслене и вырозумѣне ее... под тою ж моцю взяли (Луцкѣ, 1583 АрхїОЗР 8/III, 406).

3. (погляд) розумїннїя: Инакшим' зѣсь выроздмѣнѣм', и Адѣмово выгнаннѣ Стѣби хотачи в' прїйдѣдѣю пре(д)ложїти Н(д)лю, якѣобы нѣѣкоесѣ о(т)починѣннѣ предѣ омышлѣютѣ, и конѣць всѣхъ рѣчїй, котѣрыи вѣдлѣгъ насѣ дѣали, пре(з) тѣе ннѣшнее о(т)починѣннѣ, жебѣыса о(т)сѣла якѣ бы з' почѣткѣ знѣвѣ починали (1627 Тр. 37).

4. Ознайомленнїя: тотѣ листь архимандрїчїй для вырозумѣннѣ ку вашей милѣсти пану нашому милѣстивому, и звласче яко кгубернатору и обронцы того дому Божого, посылаемо (Київ, 1575 АСД IV, 15).

5. Розум, розумїннїя: Я яко всѣхъ подлѣйшемѣ а кра(и)немѣ налѣжитѣ, напере(д) вотѣмъ сво(и) положѣ. а кого бгѣ с пре(д)них' почтїль правы(м) а досконѣлымъ выроздме(н)емъ, кра(и)немѣ за эле мѣти не маѣть (Острог, 1587 См.Кл. 10); Слыхаль

есмь ѿ тобѣ, же маешѣ дѣа бжѣго, а ижѣ надка и выроздмѣннѣ и мѣдрѣсть большаа нашласа в' тобѣ (серед. XVII ст. Хрон. 364 зв.).

6. Смысл, значеннїя: А еслїсь мель правдївий препїсь листу папѣжского, а для чоґоґежь такѣ тропїль, скакаль то-самѣ, то-тамѣ, же ани початку, ани конѣца, ани вырозумѣннѣ тѣе слова твое не маю(т)? (Вїльна, 1599 Ант. 725).

Див. ще **ВЫРОЗУМѢВАНЄ**.

Пор. **ВЫРОЗУМѢТИ**.

ВЫРОЗУМѢННІЙ дієприкм. у знач. прикм. (до-ступний для сприйманнїя) зрозумїлий: Ба(ч)ны(и) и мѣдры(и) Казнодѣа не славы з бѣстрѣсти довѣплѣ свѣго оу слѣхѣчѣ(в), але самѣго, в збаве(н)ю и(х) пожи(т)кѣ шѣкѣти, и на ондѣю... повѣст, и(ж) па(т) слѣ(в) выроздмѣны(м), анѣ(ж) тмѣми непонѣты(м) язѣко(м) (в наѣце... до нѣрода) мѣвити пожите(ч)-нѣйшаа ре(ч) естѣ, по(м)нѣти повїне(н) (Єв'є, 1616 УЄ Єв. 6 нenum.).

Див. ще **ВЫРОЗУМѢЛЫЙ**.

ВЫРОЗУМѢННЄ див. **ВЫРОЗУМѢНЄ**.

ВЫРОЗУМѢНА див. **ВЫРОЗУМѢНЄ**.

ВЫРОЗУМѢТИ, ВЫРОЗУМЕТИ, ВЫРОЗУМЕТЬ, ВЫРОЗУМЕТЬ, ВѢРОЗУМѢТИ дієсл. док. 1. (чѣму, щѣ, з чоґо) Зрозумїти, збагнути (щѣ): Мы рѣчамъ вашїмъ вырозумѣвши, конѣць вамѣ вчїнимъ (Кракїв, 1533 АС III, 407); Якож мы..., выслушавши с обѣ сторон свѣтѣков, вырозумѣли есмо тому, иж... Ленкова и сынове ее маю(т) прївилея... на Вїшенки (Київ, 1545 АрхїОЗР 1/VI, 43); о кгрунт мы з твоею милѣстю, княже Козеко, не мамы што чїнит, лацно с того суду и листу судового... вырозумет и обачит (Володимир, 1569 АрхїОЗР 8/VI, 259); кна(з) рома(н) не бѣдѣчи белою головою але мѣже(м) му(д)ры(м) выроздме(в)ши таковою омы(л)-ндѣю злѣю справѣ его вери(т) емѣ не хоте(л) и зо(м)ною мл(ст)не братѣ(р)ски ме(ш)ка(л) (Ковель, 1574 ЖКК II, 279); як(ж)е то може(т) каж(д)ыи члѣк ...вырозоумѣти, и(ж) жаде(н) до(к)то(р) анѣ лѣкарѣ ты(х) хори(х) и немощны(х) не моглѣ оулѣчити, котрыи были о(т) ба навѣжены (к. XVI ст. УЄ №31, 22 зв.); обачивши тоє гѣ и(ж) томѣ розд(м) лю(д)-скы(и) вѣрозоумѣти не моглѣ, осмотрилѣ тоє писмомъ стѣмъ чере(з) дѣа стѣго справленнѣмъ (Там же,

91); [Грамматика]... віроздмѣна ѿми бѣдѣтъ, и до пожитѣчногѡ в' хѡдѡзствѣ еи оуживан'а привѣдена (Єв'ю, 1619 *См.Грам.* 4); Каллиствѣ выгожаючи недолджности лю(д)ской з' великимъ стараніемъ,... ѡбаснійль, ижъ лѣтво мѡжетъ кѡждый дорѡги нѡ(с)ныгъ віроздмѣти (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 4); Номоканѡнъ Слово што бы значило, з' Тітѡлѡ и на(д)писѡ сам(о)м)...) чолѣ тѡбѣ Книги лѣтво віроздмѣти (Львів, 1646 *Ном.* 5 зв.); а бы(с)мо напре(д) натоурѡ и(х)... скрїтѡю... могли... понѣти и віроздмѣти; пото(м) причїны и(х)... вѣложити (серед. XVII ст. *Кас.* 61 зв.);

(кому) (сприйняти зміст висловленого кимось) зрозуміти (кого): Ω (т) того жъ часѡ и ро(з)деле(н)е языко(в) зъ ѡ(д)ного, кгда ѡди(н) дрѡго(му) не могль віроздмѣти сталося (1582 *Кр.Стр.* 23 зв.).

2. (з чого чому, що з чого, з кого) Довідатися (від кого про що); зрозуміти (що): А такъ пишеш до нас, абыхмо ѡ том поспол с королем так помыслили, жебы са тоє злодейство могло повстагнѡти, чомѡж есмо достаточне с того листѡ твоего віроздмѣли и велико то еств намъ дивно..., иж са там таковыи збытки... становити почали (Петрків, 1538 *AS IV*, 131); ѡный дворанинъ маєтъ его в тыи именъа ѡвзати, ѡколо чокож ширей в томъ листе корола... до тебе ѡписѣтъ, с которого томѡ достаточней віроздмѣешъ (Краків, 1539 *AS IV*, 221); Што са теж дотычет Степани... и приви́ла Чѣсина, которого,... в рѡках своих не маєте еше, але са его врїхле надаєте мети и тоє пїлности вашей,... яко есмо с писана вашого віроздмѣли, чините, тѡю всю пїлност вашѡ вѡдчне ѡт вас прїймѡем (Вільна, 1541 *AS IV*, 279); пївѡе... з листѡ нїш(о)г) віроздмѣєте признаваючи его мл(с)ти то(т) де(л) бы(ти) слұшны(и) которы(и) ся ста(л) жежи ѡ(т)цемъ нїшимъ а дя(д)комъ... васи(л)емъ (Дубно, 1565 *ЛНБ* 46, 14, 1); кгда принося(т) лысты... писанье по(л)скими литерами з меша(н)емъ лати(н)ски(х) сло(в) вірозуметь не може(ш) (Київ, 1571 *Возн. Іст.* фотокоп. 34); ѡтрымалѡ(м)... листы твои... з которыхъ віроздмѣлемъ ижъ ествє добре здоровъ (к. XVI ст. *Розм.* 63 зв.); дошло на(с) писане ва(ш) м(л) з которого віроздмѣли є(с)мо и(ж) вѡре(д)ни(к) на(ш)... не ѡ(д)да(л) ти(х) четїре(х) со(т) золоти(х) на роботу

до црѣкве (Ясси, 1601 *ЛСБ* 362, 1); Мой милый сыну! хвалю довѣтѣпъ твой и науку и православїє, котороємъ съ тебе вірозумѣль (Єгипет, 1602 *Дїал.* 83); С пѣсана в(ш) м(л) віроздмѣлїсми яко(м)са в(ш) м(л) ѡбѡцали тои црѣкви памѡ(т)и нашеї до ко(н)ца засклеп(л)єня и мѡро(м) за(м)кнєня роботы тоєї старане чини(ти) (Устя, 1613 *ЛСБ* 448).

3. (що) (проникнути в суть чого-небудь, осмислити щось) зрозуміти: и у и(н)квїзыцы(и) ѡписанѡє вірозумевъши, а (з)розумѡ(в)ши право нїше доброе..., дово(д) присєгу намъ учинити наказаль (Київщина, 1600 *ККПС* 152); я по(д)комори(и) луцѣки(и) з контрове(р)си(и) ѡбо(х) сторо(н)... до сѡдѡ... вношоны(х) добре віроздмѡ(в)ши а(ч) ко(л)вѡкъ се вѡказѡ(т) позо(в)... хотя(ж) пере(д) ты(м) того на жа(д)номъ те(р)мїне... пївѡ бѡ(л)зскому не ѡбицигѡвано (!)... для того позвано(мѡ) постѡповати наказѡю (Новий Острів, 1614 *ЛНБ* 5, III 4054, 103); сѡдѡ... Ко(н)трове(р)сїє сторо(н) выслушавъши и ѡныє добре в себе ѡваживъши и віроздмѡвъши и(ж) в справе просто(и) ... // слова ѡ(ч)тївостї тыкаючіє се до справы не належачїє вложено с ты(х) причї(н) позо(в) непоряд(н)ы(и) зна(и)дѡ(т) и по(з)ваного ѡ(т) того по(з)вѡ... во(л)ны(м) чини(т) (Вїнниця, 1624 *ЛНБ* 5, II 4058, 52 зв.-53); Суд нїнешньый кгродский луцкий, конѡтroversїи сторон обохъ... до суду нїнешньего вношоныхъ выслушавшы и зъ оныхъ добре вірозумѡвъши, позванымъ поступовати наказуетъ (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 423).

4. (з ким) Порозумітися: Въ чомъ съ ними намовившы и вірозумѡвшы, на якомъ бы датку перестати хотѣли, о томъ бы еси... намъ вѣдати даль (Рудники, 1561 *АЮЗР* II, 157).

Див. ще ВИРОЗУМѢВАТИ.

ВИРОКОВАТИ *дієсл. недок. (стп. wyrokować)* вірїшувати, рїшуче висловлюватися (з приводу чо-го, про що): иначей рѡдїть члѡвѣкъ, а иначей рѡдїть Бгъ, ставѡєтъса ѡ(т)тѡбл посполїте, же што члѡвѣкъ...собѣ ѡбѡцѡетъ, то... Гдѣ Бгъ... нїцѡетъ: а то што емѡ лѡбо, рѡдїть, віроковѡетъ, справѡетъ и кончїть (Вільна, 1620 *См.Каз.* 6 зв.).

ВИРОКЪ, ВИРОКЪ, ВИРОКЪ ч. 1. Прїсуд, вірок: яко ты(ж) ѡныи страшныи віроковы вышли на тыи которїи бы в'зго(р)дѡвшы наукою хѡ... а за

сегосвѣ(т)ны(м) // мешканіемъ ѡ(т)далили быса в мысли свои ѡ то(м) на(м) найбо(л)ше пи(с)ма страшны ѡставлены и прѣ(з) пр(о)рки вы(з)начены (к. XVI ст. УЄ №31, 205 зв.-206); колькомъ рѣкъ, анѣчѣго на(д) тотъ выро(к) прорѣчій власнѣйшого не нашѣле(м) (Острог, 1607 *Лѣк.* 120); на коне(ц) одѣржала звѣтазство на(д) повшѣхностю грѣхѡвъ, гды оноуѣ вѣрокови не была по(д)даноу, которѡе на вѣсь свѣтъ велѣики(м) естѣ гѡлосомъ обвѣлано (Київ, 1625 *МІКСВ* 129); Пѣдстѣлемъ са, мѡвлю, на Визитованіе и спораженіе, во всѣхъ Повѣтахъ, Мѣстахъ и сѣлахъ... еп(с)кѡпѣ моѣѣ: не для якобѣ привѣаты и... зыскѣ... але боачѣса и оухѡдачи страшны(х) выро(к)ѡвъ Г(с)да Саваѡфа (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 1 зв.).

2. Остаточне розпорядження, рішення, ухвала: князь Ила з мачохою своею... ѡ нашѣ моць са подали и который єсмо закладъ... положили, ѡни то принали, ѡбещѡючи са тотъ вырокъ нашъ мощно держати под тымъ закладомъ (Неполомичі, 1531 *AS* III, 386); тые єсмо вси речі... достато(ч)не ѡ(т)ни(х) выслу(х)а(в)ши на то(т) ли(ст) на(ш) выписа(в)ши здали то на розо(з)на(н)є и выро(к) г(с)дрѣски(и) (Володимир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/1d, 2032, 6 зв.); и не чиначи де(и) есте досы(т) выроко(м) нѣшимъ г(с)дрѣскимъ и водле нихъ са не заховываючи, але того пробачивши а нарушаючи во все(м) заруки нѣши ѡ выроку нѣше(м) пе(р)вшо(м)... неѡднокротъ спротиве(н)є намъ г(с)дру дѣлали и наезды кгва(л)то(в)ныє чинили (Варшава, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 79); Рѣймъ... примѣшалъ вѣрныхъ бжѣихъ, прѣзъ выроки и мѣнѣдѣты цесѣрскіи, покланѣтисѣ йдоломъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 32 зв.); Абы турбаціи болше и роздоры межі Игнатіаны и Фотіаны не вчиналися, ростропне церковь Божіа... постановила, абы обѡя сторона вѣчне молчали и всѣ писма вырокомъ поважнымъ на вѣчностъ декретовала обѡя сторона (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 755); тымъ выроко(м) мои(м) остатны(м) зо(з)наваю, же шоколке(к) было по... жонѣ моє(й) тоє все... приятели небо(ж)ки побрали (Холм, 1648 *Тест.Ст.* 471); нехѣй бѣде водлѣгъ вѣрокуѣ вѣшегѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 71); **вырокъ вделѣати** (в чѡму) — винести рішення (про що): не были єсмо доспешъни вырокуѣ нашего в той рѣчы

вделѣати (Вільна, 1565 *AS* VI, 280); **вырокъ выдѣати** — те саме, що **вырокъ вделѣати**: Єденъ црѣ... вѣрокъ... выдѣаль... абы для готовости єго, и прѣдкого виста на выполненіе декретѣ; вшитка мѣзика... на свитаню грала (поч. XVII ст. *Пчела* 5); **вырокъ вчинити** — (після розгляду справи) прийняти рішення: Какъжо ѡбѣдѡе стороне ширѡце ѡ томъ з собою перед нами мовили, а такъ мы речі, споровъ ихъ з обѣ сторонъ выслѣхавши, вырокъ нашъ господарский на то вчинили (Краків, 1538 *AS* IV, 154); Кгды Єго Милость рачилъ вырокуѣ свой вчинити межі воєводичомъ Троцкимъ... а старостиною Браславскою... ѡколо именеѣ небощика княза Костентинѡвыхъ, на чѡмъ хто зостатъ маєт (1541 *AS* IV, 271); **вырокъ чинити** — приймати ухвалу: учитель церковный... учительскою владою вырокъ чинячи, выразне особу Петрову выймуєт (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 343).

3. (Бѡжа) воля: Стра(ш)ный то вѣрокъ божій, яко мѡви(т) са(м) гъ (XVI ст. УЄ № 29519, 223); Идѣшъ ѡ(т) насъ Гетмане мѣлый, ... Крвю ѡбланный, пострѣломъ Тѣрскимъ, Кончѣшъ живѡтъ, вырокомъ Бѡзскимъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 41 зв.); Ѡто Ѡтець вѣшъ любѡый дошѡлъ свѡго крѡкѣ, Єще в' серѣднемъ вѣкѣ, з' Бѡского вырокуѣ (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 7); Але шоужъ по ѡномъ, гды земля послѣднѣйшимъ вѣрокомъ Бѡзскимъ, такъ члѣкѣ ѡ(д)повѣдѣєт (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 935); А грѣшныци яко предъ вѣтромъ прахъ. Прѣ(д) лицѣмъ твоимъ не постоѡ(н)ны, Стрѣхомъ вѣрокуѣ твѡегѡ развѣѡны (Чернігів, 1646 *Перло* 73 зв.).

4. (постанова суду) вирок: кгды се то за Апелѣациєю стороны Позванѡе на трибуна(л)... любѡе(л)ски(и) было выточило су(д) головны(и) вырокъ кгродѣ ѡного ѡтѡе(р)жаючи выби(т)є кгва(л)товное при(з)на(л) ѡ(д)накъ єще и на и(н)квизицию дава(л) (Вінницѣ, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 106); помене(н)и(и) пленипѡте(нт) давалъ тые рацыє: пе(р)шѣя — ижъ два разы уря(д) по(д)комо(р)ски(и)... декрета фероваль в то(и) справѣ, которые то декрета по(д)коморские суть апѣпрѡбованые трибуна(л)скими вырока(ми) (Горошки, 1642 *ДМВН* 220).

5. Відречення (від чѡго-небудь): во(з)ны(и) єне(р)а(л)... со(з)на(н)є... ѡчини(л)... и(ж)... положи(л)е(м)... по(з)во(в) два... до запису ѡ недчине(н)є

того(ж) вырок(у) з добръ ω(т)чисти(х) и материсти(х) (Вінниця, 1622 ЛНБ 5, III 4057, 63); дали... два квиты... еде(н) на выро(к) с посаг(у) и(з) добръ ω(т)чи(с)ты(х) и матери(с)ты(х) (Житомир, 1643 ЦДІАК 11, 1, 10, 17).

6. Пророцтво, передбачення: не згінеть законъ ω(т) иерѣа, рада ω(т) моудрого, выроки ω(т) пр(о)рока (Острог, 1598-1599 Апокр. 63).

ВЫРОСКОШОВАТИ дієсл. док. (що) Насолодитися великими розкошами: вже па(с)тыре ω вѣчны(и) живо(т) и вѣшг и свѣй, ничѣго не дбаю(т) вже пастыре ннѣшни(и) вѣкѣ выжити выро(с)кошовати выславитиса... вы(м)дритиса ѿмыслили сѣтъ (1598 Виш.Кн. 289).

ВЫРОСТАТИ, ВЫРАСТАТИ дієсл. недок.

1. (з чого і без додатка) (про рослини) (розвиваючись, з'являтися) виростати: якъ на ω(д)номъ пѣлю ωсѣбно збѣжѣ, а ωсѣбно кѣкѣль вырастаѣтъ: и якъ в' домѣ ωсѣбно злѣдѣй, а ωсѣбно пѣнь домѣ бывает'. Дѣмъ прикладъ (Вільна, 1627 Дух.б. 165); видѣлъ ѣсмъ сонѣ. Семъ кѣлос(в) вырастало из стѣбла одного ω, пѣльных и велми ωздѣбныхъ (серед. XVII ст. Хрон. 66 зв.); солѣмонъ... росправлѣлъ тѣжъ ω прирѣженъа дѣрева ω(т) кѣдрѣ котѣрыи естъ на ливѣанѣ..., котѣрыи вырастаѣтъ з' стѣны (Там же, 292).

2. *Перен. (ставати реальним)* виникати, появлятися: Што тѣды земли дѣждѣ, прѣз' котѣрый бывѣеть трава, пѣтымъ овоцѣ, то лицѣ и бѣчѣмъ слѣзы, з' котѣры(х) и дѣшевныи вырастаю(т) пожѣтки (Київ, 1625 Коп.Каз. 20); молчѣти постановѣль... роздѣлючи ижѣ... лѣпѣй ест', жебы того тѣмъ чѣсомъ шкѣдою набѣвлени бѣли пѣлныи добрыхъ рѣчѣй мѣлосники, котѣрымъ снѣтъ прѣз' молчѣнѣ бѣрзѣй пожитѣчнымъ мѣлъ быти, а нижѣли невѣдѣчныи ѣныи сѣдѣве бѣрзѣй роздѣражнѣни зостѣли, ѣбы дѣлѣй ихъ злѣсть и злослѣваа вѣла не вырастѣла (Київ, 1627 Тр. 558);

(у певній послѣдовності) появлятися, виникати: Ачѣ естество или натѣра и(х) не гѣнеть, кѣды(ж) прѣшломѣ подѣбное вырастаѣтъ, и рѣдитсѣ єдино з' дрѣво(го) (Острог, 1587 См.Кл. 1).

Див. ще **ВЫРОСТИ**.

ВЫРОСТИ, ВИРОСТИ дієсл. док. 1. (про рослини) (прорости, вийти на поверхню ґрунту) виростати:

ѣказали посере(д) болѣта копѣ(ц) велики(и)... и дѣрево з него берѣза выросла (1546 ОГ 19); Ты Іѣна ско(р)би(ш) ω тѣкѣвѣ,... котѣраа ѣб ноцѣ вырѣсла а ѣб нѣщи погѣбѣла (Острог, 1599 Кл.Остр. 213); Изъ Сайного (!) пнѣа вырѣсѣ прѣгѣтъ, изъ єго корѣне плодѣтъ сѣя (XVI ст. НС 198); ѣле кѣды припадѣтъ покѣсы, якъ сухѣст на насѣне, упѣлоє на камѣне, и якъ на дѣрогу утолѣченную, и якъ межѣ тернѣе, котѣрое, кѣды выросло, затлѣмлено ест, в них все и гѣнет а усыхѣет в них правѣвая вѣра (Вільна, 1600 Катех. 73); Єденѣ члѣвкѣ..., падаючы, похватѣлъ сѣа за дрѣвце з' скалы вырослоє (поч. XVII ст. Пчѣла 7 зв.); Тѣа ѣс рѣгѣч на тѣравѣу Вѣу лѣбоу выгѣст з землѣу (Яворѣв, 1619 Гав. 21); с тоєй кѣвѣ(т)ки дѣрево виросло (серед. XVII ст. Луц. 536); *Образно:* Повстѣло и вырѣсло в' землѣ ср(д)ца єго ѣсѣтъ и тѣрнѣе (Вільна, 1627 Дух.б. 366).

2. (стати дорослим) вирости: Рѣдѣчѣве... сѣна подаѣтъ дѣскѣналого и гѣдногѣ свѣдка, ѣбы повѣдѣлъ якъ прѣзрѣлъ; гѣдыж' южѣ з лѣгѣ дѣтѣннѣхъ вырѣслѣ, и естѣ мѣжемъ дѣскѣналымъ, же можѣтъ дѣти справѣ, як' ѣздѣрѣвѣлъ (Київ, 1637 УС Кал. 281).

3. *Перен. (від чого) (з'явитися, взяти початок від чогось)* появлятися: вѣдѣте ижѣ ω(т) ѣного немѣтерѣяльного добѣра, ω(т) бѣга ω(т)ца, ср(д)чнѣхъ лѣскавѣстѣй, вырѣсли свѣтлѣсти, снѣ и дѣхъ стѣй (Острог, 1598 Ист.фл.син. 42); А ты не встѣдѣѣешъ ли сѣа ѣуказѣючи вѣспѣль и Снѣа жрѣдѣломъ Бо(з)ствѣа; И єсли твоє здѣнѣе // повѣлѣтсѣа, якъ мѣва с(т). Дѣѣонѣсѣа зѣстѣне(т), котѣраа назѣвала Снѣа и Дѣа... цѣвѣтами ω(т) ѣцѣвѣского кѣрѣне вырѣслѣ(х) ѣбѣ(д)вѣ (Київ, 1619 Гр.Сл. 208-209).

Див. ще **ВЫРОСТАТИ**.

ВЫРОСТИТИ дієсл. док. 1. (про рослини) вирости; прѣрѣсти: єсли бы зѣр'но п'шѣнѣчноє впа(д)ши в' зем'лю, а не замѣр'ло то бы єдно само такъ прѣбыло а єсли ѣумрѣтъ то // великѣй пло(д) з' сѣбе вырѣститѣ (1556-1561 ПС 402 зв.); Тѣрнѣе и ѣсѣтъ вырѣститѣ тобѣ землѣа (Вільна, 1627 Дух.б. 169); *Образно:* Впадѣтъ насѣнѣе дѣхѣвноє до ср(д)ца, и тѣрѣѣтъ в' дѣшѣхъ прѣнѣальныхъ, и ѣказѣтсѣа ѣкобы было ѣукорѣнѣно и вырѣщѣно (Київ, 1637 УС Кал. 588-589).

2. (кого) (про людей) (вигодувати, виховати, ви-
плекати) виростити: Твоя матка... крѣла на(д)
кро(л)ми, до яслецъ виѣлош(м)ски(х) чтырна(д)-
цать тѣсачей одны(м) рѣзомъ жолнѣрш(в) моуж-
ныхъ кѣ оборонѣ пѣна свѣго яко слѣчныхъ аро-
матъ фѣа(л)ки,... постѣла и виростѣла (Острог,
1598 *Ист.фл.син.* 56 зв.).

3. *Перен.* (бути причиною появи чогось) поро-
дити; забезпечити: Вышоль Пань не ижъбы погѣ-
бѣлъ зѣмлю тѣрнѣемъ зарѣслѣю,... але абы сѣалъ
насѣнѣе побѣжности, и виростилъ збавѣнѣе наше
(Київ, 1637 *УЄ Кал.* 584).

Див. ще **ВЫРОЩАТИ, ВЫРОЩОВАТИ.**

ВЫРОСТОКЪ ч. 1. Підліток, *діал.* виросток:
младѣнецъ, дита, и ты(ж) виростокъ (1596 *ЛЗ* 56);
Але ижъ исаѣкъ виросткомъ в' молодѣхъ лѣтех на
то(т) часъ былъ, потреба было чекѣти ажъ пѣки
доросте(т) (Дермань, 1603 *Охт.* 4); Младѣнецъ: От-
рочѣ,... дита, або вирѣстокъ, лѣ(т) г̄ (1627 *ЛБ* 64);
показа(л)са быти ѡсоблѣвой дѣлности млоде(н)-
цемъ... вызволены(м) его чѣнено ѡ(т) поедѣн'ко(в)
з молодѣми або з выро(т)ками (!), а з доскональми
мѣжѣми... потыкѣтиса позволадо (серед. XVII ст.
Кас. 69 зв.).

2. (лінія спорідненості у родоводі) паростъ:
Зостаѣвимъ вамъ по собѣ подобныхъ собѣ чтыри
лѣторѣстѣки, с корене дѣмоу моѣго с тѣла и крѣве
моѣе вирѣстки (Острог, 1603 *Лям.Остр.* 17).

3. Слуга, пахолок: Тамже дей ѣ танцѣ Желехо-
ви, кгда ѡнъ танцоваль, велель князь Ярославъ
выросткѣ своємѣ по три кротъ ногѣ заставовить,
чого потомъ Желехъ не терпечи, виростка его
пхнѣлъ (Петрків, 1564 *AS VI*, 250); меновите прошѣ
ѡ виростка... Прокопа Григоревича, //...абы емѣ...
было за слѣдѣбы... дано двѣсте коп грошей (Рожа-
на, 1571 *AS VII*, 398-399); дали... виросткови ѡ(т)
писаня листовъ до волохъ г(рш) еї (Львів, 1607
ЛСБ 1044, 5 зв.); афанасовы мае(т) належати двѣ
ча(с)ти ты(х) ква(р)таловъ,... а то для того же
афанасы(и) повиненъ буде(т) понеко(н)дѣ выро(с)т-
ко(в) це(р)квы (!) потребны(х) з ча(с)ти своєї су(с)-
те(н)товати (Львів, 1637 *ЛСБ* 1043, 50); того вы-
ростѣка... без даня собе жадное наименѣшее причи-
ны з луку в самый крѣжъ з боку левого шкодливе

...пострелилъ (Луцьк, 1643 *КМПМ II*, 268); Потомъ
засъ тые хлопи александрѣйскіе,... пояс едѣвабный,
шапѣку соболюю, шабѣлю одну протестуючого,
другую виростка его завзяли (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР*
3/IV, 537).

ВЫРОСЧАТИ *див.* **ВЫРОЩАТИ.**

ВЫРОСЧЕНЬЕ с. Творіння, витвір: Яко ѡ(т)
дѣховного и нематеріалного добра, ср̄(д)чнои доброт-
ливости вирѣсли свѣтѣве, котѣрые в' немъ и в' себѣ
самы(х) з' обопѣле вѣкѣ и с того мѣшканѣя вирѣс-
ченѣемъ або плѣдомъ трѣвають (Острог, 1598
Ист.фл.син. 42).

Пор. **ВЫРОСТИТИ.**

ВЫРОТЧИКЪ ч. Те саме, що выродокъ у
3 знач.: и оутекли выро(т)чицы во гефѣмъ, и бѣли
тамъ переходными ажъ до бѣагѣ часѣ (серед. XVII ст.
Хрон. 247 зв.).

ВЫРОЧНИЦА ж. (*стп.* wugocznica) найсѣятѣше
місце у Божому храмѣ: справиль солѣмонъ все
начѣнѣе в' домѣ г(с)днемъ... лихтари золотѣи...
прѣтѣво вирѣчницы (серед. XVII ст. *Хрон.* 295).

ВЫРОЧНЫЙ *прикм.* Який стосується вироку.

♦ **листь вирочный** *див.* **ЛИСТЬ**².

ВЫРОЩАТИ, ВЫРОСЧАТИ *дієсл. недок.*

1. (про рослини) давати, приносити (плоди). *Обра-
но:* настѣпѣють цѣвѣты и богомѣслность, а мѣстце
собѣ в' дѣшѣхъ нашихъ вѣчное займѣють, ростѣтъ,
цвѣтѣтъ, и овоцы вѣчныхъ добрѣ вирѣсчѣють (Київ,
1637 *УЄ Кал.* 1009).

2. (бути причиною появи чогось) породжувати:
Поневажъ цвѣче(н)е // мѣрное, мѣрныѣ постѣпки
вырѣсчѣеть, и смѣрть справѣетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.*
1014-1015).

Див. ще **ВЫРОСТИТИ, ВЫРОЩОВАТИ.**

ВЫРОЩОВАТИ *дієсл. недок.* (про рослини)
(давати сходи) вирѣсчувати, ростити: Якъ и земля
прѣймѣючи в' себе якоекѣлвекъ насѣнѣе, вирѣсчѣеть,
а тѣло члѣвчее прѣймѣючи в' себе такѣжежъ насѣнѣе,
гноѣтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 895).

Див. ще **ВЫРОСТИТИ, ВЫРОЩАТИ.**

ВИРУБАНЕ, ВИРУБАНЬЕ с. (знищеня, заго-
тѣвля рубаннѣм лѣсу, дерев) вируб, вирубаннѣя: а пѣни
прѣсино(в)ска шкодѣ ѡ то(м) з вѣм ѣ права ѡчевѣсто
мовити хочутъ прѣто штобы вѣша ми(л)... ку праву

сами стали о... зопсова(н)е граници о вырѣба(н)е запуста (Луцьк, 1583 ЛНБ 5, II 4044, 123); визнавае(м)... и(ж)... баче(чи) манасты(р) нашъ... дво(р)цы села и именя... чере(з) пе(р)ши(х)... де(р)жаве(ц) покажены попсованы а такъ в погное(н)ю и опалє(н)ю дво(ро)въ млыно(в) яко в розогна(н)ю люде(и) выруб(а)н)ю гае(в)... арендовали есмо (1588 ЛСБ 98); Которые то конѣ вышъ речены(и) панъ Во(и)цехо(в)ски(и) презе(н)туючи, менова(л) бы(т) ...позабираные на вла(с)ны(м) кгрунтѣ... при велики(м) спустошеню пуци ...и при вырубаню оно(и) чере(з) по(д)даныхъ (Житомир, 1650 ДМВН 192);

(вибирання, винищення вуликів, бортей рубанням) вирубаня: князь Андрѣй... жаловал на княза Васила... о квалты, наезды, грабежи,... и о подране и вырѣбане бчол и о иншии многии кривды (Краків, 1538 АС IV, 148); Панъ Матѣви(и) Немирить... позывалъ мене... о вырубанѣ дерева борѣтного (Люблін, 1592 ККПС 97); О который наездъ на кгрунты Зазимовские о розогнанѣ подданыхъ, //... о вырубане борти,... именовъ... отца метрополиты... осведчилсе, оферовал... правне о то поступити (Житомир, 1630 АрхЮЗР 1/VI, 620);

виломлення, виламання: А за... оказанемъ архимандричимъ..., видели есмо... въ церкви... двери... порубаные и выбитые,... за которымъ вырубанемъ и выламанемъ тыхъ дверей ...скарбы дей церковные повыбирано (Луцьк, 1597 АрхЮЗР 1/VI, 159).

Пор. ВYРУБАТИ.

ВYРУБАНЫЙ, ВYРУБАНЫ дієприкм. у знач.

прикм. 1. (про дерева, ліс і т.ін.) вирубаный: видел ...также и запустъ Дубницкий ее мил. панее Волское спустошоный и вырубанный (Володимир, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 377); коли встали рано люди мѣста онаго оузрѣли розвалєный олтаръ вааловъ, и гай вырѣбанный (серед. XVII ст. Хрон. 176 зв.).

2. Виламаний, порубаний: виде(л) те(ж) есми... ъ гридни о(к)на порубаны а (в) коморы пере(д) гри(д)нею о(д)ве(р)ки вырубаны и вываланы (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 24); виде(л) е(с)ми ворота выламаные вырѣбаные (Житомир, 1605 ЦДІАК 11, 1, 4, 19).

ВYРУБАТИ, ВYРУБАТИ дієсл. док. 1. (що) (рубаячи, свалити дерева, куці, ліс) вирубати: А

так госпоже княгине, што Ваша Милост рачила присылати боарина своего... до мене, обтежаючи на подданных моих,... иж они пѣщѣ... вырѣбали на бѣдоване (Полонне, [бл. 1520] АС III, 203); они... запустъ зда(в)на запушоны(и) высекли вырѣбали и внивечъ о(б)е(р)нули (Луцьк, 1602 ЛНБ 5, II 4050, 54); вѣшолтъ весь Ізраї(л)... и поламали болваны и вырѣбали гай (серед. XVII ст. Хрон. 342 зв.); тамъ же... и садъ внивечъ оберънулъ и вирубати казалъ (Житомир, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 493).

2. (що) Виламати: по томъ наеха(н)ю... в сере(д)нее клетки замокъ о(т)бито и двери вырубано (1571 ЛНБ 103, 15/1с, 1855, 1); А потомъ, выбившы и вырубавши двери до церкви,... все побрали, пограбили (Луцьк, 1597 АрхЮЗР 1/VI, 159); костель тамошний, двери вырубавши, злупили (Володимир, 1650 АрхЮЗР 6/I, 563).

3. (рубаячи чим-небудь, робити твори) вирубати: в острог, в мѣсто, уламуючисе, секирами дири вырубавши, а на передмѣстю... домов килкадесят ...запалили (Житомир, 1618 ЧИОНЛ XV-3, 150).

4. (що з чого) (виготовити, висікти) вирубати, видовбати: и принюсъ овунъ мира дорогого,... и купили полотна нового, и обѣвили тѣло Исусово..., и поклали его у грубъ новый, що быть вырубанъ исъ камене (XVI ст. НС 54);

(що у чому) (зробити знак на дереві) зарубати: от тоє грани скажоное князь Ковелский повел через поле и вказывал грани ъ соснахъ вырѣбанныи и выжженыи (Шайно, 1538 АС IV, 174).

5. (що з чого) (очищати землю від лісу, рубаячи ліс, зробити її придатною для обробітку) вирубати (що): И Чиръ дарова(л) мя... пувъ нивы широкои, // а пув нивы вырубавъ горѣ и(з) лѣса (Бенедиківці, 1603 НЗУжг. XIV, 221-222); А сесе зе(м)ля, що є(м) и(з) лѣса вырубаль (Там же, 222).

Див. ще **ВYРУБИВАТИ, ВYРУБОВАТИ.**

ВYРУБИВАТИ дієсл. недок. (що) (очищати від льоду дорогу) вирубувати: дорогѣ отъ места до брони воеводиное зимѣ стѣпени вырѣбиваячи направдють мешчане (1552 ОКЗ 34).

Див. ще **ВYРУБАТИ, ВYРУБОВАТИ.**

ВYРУБОВАТИ, ВYРУБОВАТЬ дієсл. недок.

1. (що) (дерево) зрубувати: всякое бо дерево кото-

роє не родит плода доброгъ вырубубають его и на огонь мечоут (Володимир, 1571 УЕ Вол. 50).

2. (що з чого) (*очищати землю від лісу, робити її придатною для обробітку*) вирубувати (що): А се земля, что є(м) з лѣса вырубубаль на горбѣ при Левковых двѣ нивы, третя далей (Бенедиківці, 1603 НЗУжг. XIV, 224).

3. (що) (*рубаячи, нищити*) виламувати, вирубувати: а вломившись чрезъ остругъ кгвалтомъ въ килку местцахъ... наскочивши заразъ на думъ,... Болобана,... окна вырубубать... почали (Луцьк, 1597 АрхЮЗР 1/VI, 167).

4. (чим) (*робити отвори у чому-небудь*) вирубувати: видели... з обудвухъ сторонъ бакштъ мѣсто оступленое,... секирами дюры вырубубаны и з мушкетовъ стреляно тамъ въ бакшты (Житомир, 1618 ЧИОНЛ XV-3, 152).

Див. ще **ВЫРУБАТИ, ВЫРУБИВАТИ.**

ВЫРУДНЫЙ *див. ВЫРОДНЫЙ.*

ВЫРУЗУМѢНС *див. ВЫРОЗУМѢНС.*

ВЫРУМОВАНЕ, ВЫРУМОВАНЬЄ *с. (стп. wugumowanie)* виселення: и похочє(т)ли мене та(к) ѿ тое зране(н)є свое або вжо ку выпо(л)не(н)ю седе(н)я на вежи яко и ѿ вырумованьє с кунева позвати до короля... или до... права и судѣ... по(д) которы(м) ко(л)векъ часомъ и бе(з) г(с)дра по(д) судами якие по(д) тотъ часть ити буду(т) (Кунів, 1581 ЛНБ 5, II 4044, 94 зв.);

залишення, звільнення: А которого року схочу имене окупити, тогды передъ тымъ рокомъ, за осмъ недель, пану Понятовскому... о выкупене для вырумования маю дати знати (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 6/I, 134).

Пор. **ВЫРУМОВАТИ.**

ВЫРУМОВАТИ *дієсл. док. (стп. wugumować)* (кого) вигнати, виселити: о чомъ абысь ведаючи, зъ маєтностъю своею съ того монастыра Жидичинского вырумубаль и выпровадилъся, непротивчєся воли и росказаню его королевское милости ни въ чомъ (Луцьк, 1597 АрхЮЗР 1/VI, 118); па(н) рамо(лт)... слу(г), меща(н), и люде(и) пыковскихъ с пасекъ зъ заходо(в) не вырумуба(л) и с по(л) не зве(л) (Вінниця, 1605 ЛНБ 5, II 4051, 111);

залишити, звільнити: записано єсть, — абы дей

отъ поданя оногю листу зъ ыменей его милости, пана воеводы Сирацкогю, Постойна и Чудля, за недель шесть, всю маєтностъю свою вырумубали, и тыхъ ыменей поступили (Луцьк, 1570 АрхЮЗР 6/I, 75).

ВЫРУМОВАТИСЯ *дієсл. док. (стп. wugumować się)* виселитися, винестися: И потомъ... поехали дей есмо до другою имени... абы такожь, отъ поданя листу оногю за шесть недель, съ того имени его милости, Бормакъ, и зъ двору ся вырумубали и вывезли (Луцьк, 1570 АрхЮЗР 6/I, 76); и коли ко(л)векъ па(н) песочи(н)ски(и) ма(л)жо(н)ци моє(и) имене та(м) в кунове мѣти не схочєть то(Г)ды пови-не(н) буду заразъ... и кунева вырумубатися будова- (н)є двора... бы(д)ло... начи(н)я домовые в целе зостави(в)ши (Кунів, 1581 ЛНБ 5, II 4044, 94 зв.).

ВЫРУЧИТИ *дієсл. док. (кого)* Звільнити: на(и)пе(р)ве(и) ѿны(и) жи(д) нахи(м)... выручо(н) є(ст) з везє(н)я... чере(з) пору(ч)нико(в) жидо(в) тамошни(х) (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 58); яко и того коня помененогю на врьдѣ отдалъ, которого зась зъ уряду выручилъ и на рукоємство взялъ, офєруючи се его ставитъ // когда того часть будєть (Володимир, 1601 АЮЗР II, 11-12).

ВЫРЫВАТИ¹, ВЫРИВАТИ *дієсл. недок.*

1. (що, кому що, на кому що) (*силою віднімати щось, когось у кого-небудь*) відбирати, виривати: также и мещанъ Луцкихъ... до хъвалы Божое не пуцають, вырываючи на нихъ якиесь пожитки себе (Володимир, 1591 АрхЮЗР 1/I, 288); З якимъса жалємъ з матейкамі розставали: Кгды їхъ катове з' роу(к) и(м) смѣ(т)ны(х) вырывали (Львів, 1616 Бер.В. 82); Трдно з' рѣкъ Гѣркѣлєсѣ снатъ бѣлавы брати; ѿ трднѣи Замоискоѣ Тѣрчи выривати (Київ, 1631 Зем.Зам., тит. зв.); при которомъ мордованю принасвятивши сакраменътъ, келихъ и патыну вырываючи, на землю в болото выкинули (Луцьк, 1648 АрхЮЗР 1/VI, 816).

2. (*втягати зі землі з корінням*) виривати: в' темнохмѣрною нѣчи срѣгій Вѣтръ вѣючи, всіми щѣпы и насѣнныи крѣтитъ, тѣргаетъ, лѣмить, и выриваетъ (Вільна, 1627 Дух.б. 18); зъ корене выривати *див. КОРЕНЬ.*

3. *Перен.* (кого з чого) Рятувати, визволяти (від чого): мене па(н) Богъ з ро(з)маиты(х) приго(д) и

небе(з)печно(сти) в домѣ и (в) ро(з)маиты(х) краина(х) ча(с)то вырыва(л) (1582 *Кр.Стр.* 6); ты... на(с) в оборону твою прійми, стережи на(с) и ѡ(т) непріателей борони, ѡ(т) небе(з)печёнствъ вырыва́й (поч. XVII ст. *Проп.р.* 288); Вырыва́етъ тебе в' минѣтѣ годины з' пашекѣ тѣмностій, і натых'мѣстъ преноситъ тебе до Кролевства своего (Вильна, 1627 *Дух.б.* 244); Исторгаю: Вырываю, выбавляю (1627 *ЛБ* 51).

4. *Перен.* (що) (*пробуджувати певні почуття*) викликати: Для той тѣды причіны и пріповѣсть таа тѣтъ ѡ(т) Стыхъ Ѡ(т)цѣвъ спорáжена є(ст), вырываючи, якъ реклѡса, ѡ(т)чаа́ніє, и ббазнь пріймовáтиса за добрыи оучінки, наминаючи зась до покѣты и жалована за грѣхи, того котѡрый як' бный блѣдный грѣшійль (Київ, 1627 *Тр.* 29).

живо́ть выривати *див.* **ЖИВОТЪ**; **очи выривати** *див.* **ОКО**.

ВЫРЫВАТИ² *дієсл. недок.* (*утворювати заглибину*) виривати: Изва́ю: Вырываю, рбу, выдѡвбѡю, вырѣзю (1627 *ЛБ* 45).

Див. ще **ВЫРЫТИ**.

ВЫРЫВАТИСА, ВЫРИВАТИСА *дієсл. недок.*

1. (у кого) (*із силою звільнятися від когось*) вириватися, видиратися (від кого): панъ Кграевский,... почаль мне ножичками плѣшъ стрычи; ямъ дей коли оу него з рукъ выривати ся почал, ино дей онъ самъ рукою своею мене збил и змордовал (Луцьк, 1574 *АрхЮЗР* 1/VI, 61);

(*швидко виходити, вихоплюватися наперед*) вириватися: слѣга онный... впро(д) з нестыдливостю са своею вырыва́етъ, и почелюсто(к) моу вы́гнѣетъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 94).

2. *Перен.* (що від кого) (*позбавляти когось чого-небудь*) (*швидко виходити наперед*) вириватися: Але жаденъ з' нѣхъ не розѣмѣль абы Зако(н) тѡтъ коли ѡ(т) ни(х) вырыва́тиса и выворочáти мѣль, и ѡвшемъ кѡждый з' нѣхъ ствердѣль: и на кѡжды(и) дѣнь таа оумножа́етъса и оуроста́етъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 162).

3. *Перен.* (*не в пору казати що-небудь*) вириватися: Не мейже ми за зле, если што несмачного найдешъ, бо то посполитая таковому придається, коли хто непытанный выривается и отказываетъ кому (на то), о што его не просятъ (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1045).

4. *Перен.* (в чому і без додатка) (*випереджувати когось у чому-небудь*) вириватися: бо што за подббна сѣдинамъ оустоуповáти, а мблѡдѡсти в' лѣтѣхъ и рѡзмѣ вырыва́тиса (Острог, 1598 *Отп. КО* 2 зв.); Гѣ бѣ..., ємоу поздоровѣнѣ чини(л), а онъ бо́лчиса вырыва́ти и лѣп'ши(м) на(д) ин'ши(х) са чинѣти (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 208).

ВЫРЫГНУТИ *дієсл. док.* 1. (що і без додатка) Виблювати, виригнути. : А людямъ невинънымъ и цнотливимъ славы уволочаешъ, не памѣтаючи на оныє слова: "снадне вырыгнути, але трудно зась полькнути" (Вильна, 1599 *Ант.* 943); **душу вырыгнути** *див.* **ДУША**.

2. *Перен.* (що, що на кого) (*висловити, виявити свої почуття до когось*) вилити: Которые недавныхъ вековъ противъ папезомъ ядъ свой проклятый вырыгнули и не мало ѡалшу и баламутни написали, керуючы // писмо светое и (светыхъ) отецъ старыхъ противъ влады (Вильна, 1599 *Ант.* 895-897); Зачимъ, правѡвѣрный чителнику, гды Баронѣуша, або рачей Скаргу... читати будешъ, словамъ его ущипливимъ, зъ ненависти на Фотіа вырыгненнымъ не протився: але якъ щирюю потваръ мимо себе пушай (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 767).

Див. ще **ВЫРИГАТИ**.

ВЫРЫСОВАТИ *див.* **ВЫРИСОВАТИ**.

ВЫРЫТЕ, ВЫРЫТА *с.* Рѣзьблення, вирѣзьбленя: изва́ніє, вырѣзова(н)є, вырыта (1596 *ЛЗ* 50); Изва́ніє: Вырѣзова(н)є, выры(т)є (1627 *ЛБ* 45).

Пор. **ВЫРЫТИ**.

ВЫРЫТИ, ВЫРИТИ, ВЫРІТИ *дієсл. док.*

1. (*зробити заглибину в землі*) вирити, викопати: А почала гора замъковаа рысоватиса на трехъ мѣстьцахъ а (з)влаща на ѡ(д)номъ мѣстьцы ѡтъ пола яма немала вырыта плыненъємъ пискѡ з водою до(ж)-джевою а такъ потребѣетъ тамъ гора тамованъа бѣ(з) мешканъ(а) (1552 *ОКЗ* 34).

2. (*видобути те, що знаходиться в землі*) викопати. *Образно:* Та(м) абовѣмъ сатана сребро фал'шованое вырѣль: в' той дѣши засѣаль насѣна гѡркѣи (Вильна, 1627 *Дух.б.* 99).

3. (на чому що) Вирѣзбити, вирізати, викарбувати: Лѣѡ великій в рѣмѣ папѣжъ казаль вырѣити на

таблицы сребреной вызнана вѣры (1509-1633 *Остр. л.* 132 зв.); и коли е(с)мо наро(д) б̄жи(и) не мае(м) та(к) розумети абы золоту або серебру або каменю хороше вырытому ѿ(т) реме(с)ника вымышленому богу было подобно (II пол. XVI ст. *КА* 95); А для памати... Папѣ(ж) Лео... таблицы в Црк̄ви... поставилъ: на одной Погрѣцкѣ, а на дрѣгой Полатинѣ ...вызнаніе вѣры вырито (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 148); И на нагробкѣ слова такіе вырито (Київ, 1622 *Сак. В.* 48 зв.); Хотачи абовѣмъ хто начинѣ шгѣкѣ якѣю мѣти, на котѣрой бы звѣрата выриты были, первѣи еи зѣ воскѣ оулѣплѣетѣ, тожъ на тѣю фѣрмѣ выливаетѣ, жѣбы ведлѣгѣ визерѣнкѣ было (Вильна, 1627 *Дух.б.* 170); Таблыца ѿстро вежыстая... вколо пуклики на кшталтѣ нѣтовѣ по е(д)но(и) сторонѣ пе(р)сона паня(н)ская по(д) кре(с)то(м) вырито (Львѣв, 1637 *Инв.Усп.* 20); И возмѣшъ два камени змарѣгда, и вырѣшъ на нѣхъ имена сынѣвъ Израїлевыхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 105).

4. *Перен.* Залишити слѣд, викарбувати: Знакомѣ абовѣмъ и печатѣю Г(с)днею вѣ дѣшахъ выритою, есть дѣхъ свѣтлости невымовной (Вильна, 1627 *Дух.б.* 285).

*Див. ще ВЫРЫВАТИ*².

ВЫРЫТА *див. ВЫРЫТЕ.*

ВЫРЪЗАТИ, ВИРЪЗАТИ, ВИРІЗАТИ *дієсл. док.*

1. (що і без додатка) (*ріжучи, відокремити щось від чого-небудь або виїняти, виділити з чогось, звідкись*) вирізати: сѣ келиха сакраментѣ Божій изъ лыжечкою... упало на сукно; сѣ которымъ сукномъ вырѣзавши тамъ же въ церкви спалено (бл. 1626 *Кир.Н.* 15); жадногѣ звѣрати, котѣрое бы мѣло, або столчѣное, або вырѣзанніи а вынѣтїи ядерка не офердите г(с)дѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 124);

(*зробити кутюру в тексті*) вилучити, вирізати: ты(л)ко чере(з) листы свое ѿ(з)на(и)мовали а сами сте ѿбли(ч)не на то(м) се(и)ме не были и то(и) есте реляцые(и)... не вчинили зачи(м) с ти(х) кни(г) вымазано и вырѣзано (!) бы(т) на то(т) ча(с) не могло а з прошло(г) се(и)мѣ пе(в)ны(х) ѿсо(б)... кни(ги) зе(м)ские кїевские спо(л)не з ве(р) вѣшою преписова(т) депѣтовано (Краків, 1608 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 4);

каструвати: требіті вирізати (I пол. XVII ст. *Своб.* 19).

2. (що) Вирізѣбити; вирізати: ѿ образех, що малярѣ рѣками вробивши или рѣзан вырѣзавши сам, а потом перстной работѣ своей кланаетса (поч. XVII ст. *Вол.В.* 85); и дрѣгаго вырѣзанного, поставою поведаете, іса, але бо(л)ванѣ, котѣрого носит(т) хлѣбѣ ледвы бо тажо(к), ставлаете его на ѿлтары (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 146); Изваанѣ: Вырѣзанный (1627 *ЛБ* 45); И бѣдѣтѣ мѣли имена снѣвъ Израїлевыхъ ·в̄и· именѣ бѣдѣтѣ вырѣзаны, кѣждый камѣнь, имени кѣждогѣ ѿдлѣ(г) ·в̄и· поколѣннѣа (серед. XVII ст. *Хрон.* 105 зв.).

Див. ще ВОРЪЗОВАТИ.

ВОРЪЗАТИСЯ *дієсл. док., перен.* (з чого) Розійтисѣ (із чимсѣ), відійти, відступити (від чого): так же и унѣяты, вырѣзавшиися изъ благочестїа, изгордиши шатою крещенїа Христова, поогрѣзовали себѣ вѣру и сумнѣннѣа маючи, але сами доброволне, ни отъ кого примушени, абы до тои манѣи приступили (бл. 1626 *Кир.Н.* 18).

ВОРЪЗОВАНЕ *с.* рїзбленнѣа, вирїзуваннѣа: изваанїе, вырѣзова(н)е, вырыта (1596 *ЛЗ* 50); Изваанїе: Вырѣзова(н)е, выры(т)е (1627 *ЛБ* 45).

Пор. ВОРЪЗОВАТИ.

ВОРЪЗОВАТИ *дієсл. недок.* 1. (що) Вирїзувати, видалѣяти: а жи(д)... зѣдналѣ емѣ жидо(в)коу матѣкоу с котѣрою(с) змови(л) и(ж) ма(л)а... ѿ дитѣте повѣдати. і якобы аггѣль ясны(и) прибѣжа(л) и выналь ср(д)це зѣ дїтѣте, вырѣзова(л) мѣсца чѣрннѣа с него... и засѣ вѣложи(л) и заши(л) (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 42).

2. (що) Знімати, викидати: а стѣни въ ѿлтарѣ входячие и сѣ царскими дверми и сѣверскими вырѣзовати казалѣ папѣжѣ, же бы власне не церкви, але костелы были (бл. 1626 *Кир.Н.* 13).

3. Вирізѣбловати, вирізати: извааю, рїю, вырѣзю (1596 *ЛЗ* 50); Скажи ми ѿ найвѣрнѣйшїи бжїї слоугѣ, що заказѣшъ...//...выливаєшъ и вырѣзѣшъ оужа (поч. XVII ст. *Проп.р.* 132 зв.-133); Извааю: Вырываю, рїю, выдѣбѣю, вырѣзю (1627 *ЛБ* 45).

Див. ще ВОРЪЗАТИ.

ВОРЪКАНЕ *с.* (чого) Відреченнѣа, зреченнѣа (від чого): абысмо и(х) поча(т)ко(м) вырѣкана свѣта и ѿ(т)даванаса заковни пригледѣвши, зара(з) те(ж) познали и ѿсдїяли же на та(к) мо(и)ны(х) фѣнда-

ме(н)тахъ та(к) высѡкаа досконало(ст) мѡсѣла бы-
ти збѡдована (серед. XVII ст. *Кас.* 33 зв.).

Див. ще **ВЫРЕЧЕИС, ВЫРЕЧЕНЕСА.**

Пор. **ВЫРЪКАТИ.**

ВЫРЪКАТИ, ВЫРЕКАТИ *дієсл. недок.* (чого)

(*позбавляти себе чогось*) зрікатися (чого), відмовлятися (від чого): я того права свого которымъ ѡ(т) ѡ(т)ца его небо(ж)чика... мела... на вечность тыхъ имени(и) мне дарованого ѡ(т)стѡпю и выре-
каю и на него сына своего възливамъ и записю на вечность (Луцьк, 1585 *ЖКК* I, 281);

(кого від чого) позбавляти права (кого на що): приятельвъ мои(х) бли(з)ки(х) и далеки(х) ве krwi зо мною бѡдѣчи(х) такъ ѡ(т) того дому црковного яко ѡ(т) всѣ(х) долговъ вышше помѣнены(х) ѡ(т)-
даляю и вырѣкаю на вѣчные часы (Лопушна, 1598 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 49 зв.).

Див. ще **ВЫРЕЧИ, ВЫРЕЧИСА, ВЫРЪКАТИСЯ.**

ВЫРЪКАТИСЯ, ВЫРЪКАТИСА, ВЫРЕКАТИСЕ, ВЫРЕКАТИСЯ, ВЫРЕКАТИСА *дієсл. недок.* (з чого, чого, від чого) (*відмовлятися від своїх прав на що-небудь, переважно на маєток*) зрі-

катися (чого): Ащко гри(н)ча(к)... зезна(л) доброво(л)не... иже прода(л) пасѣку... аньдрѣви токареви... и вызволюеть ему продаино(м) и даро(м) вѣ(ч)-
ны(м) и вырѣка(т)са зо (в)ши(т)кого и з дѣтми своиѣми (Одрехова, 1519 *ЗНТШ* L, 4); мы ѡт тогос
вырекаемос и тымто листом нашим ѡтписѡемъ (Во-
лодимир, 1533 *AS* III, 448); и вжо я сама себе... // ѡ(т)далила и си(м) листо(м) записомъ мои(м) на вси
потомные часы ѡ(т)даваю и вечне ся зо всего права моего на тоє име(н)є... вырекаю (Житомир, 1584 *АЖМУ* 143-144); антѡ(н) из женою своею... вызнали
и(ж)... взали часть свою спо(л)на ю(ж) ѡ матки и
межи бра(т)тню и сестрами ни(ч) не имаю(т) токмо
мл(с)ть и пови(н)ность пріате(л)скоу винны роди-
теле(м) свои(м) а близкости и спа(д)ку всего са
вырѣкаю(т) (Львів, 1590 *Юр.* 11 зв.); а сами се южъ
с тоє половицы дворѡ зрекає(м) и вырекаемъ часы
вечными (Київ, 1644 *Гр.Посох.* 1 зв.);

(чого) (*свідомо відмовлятися від чого-небудь*) зрікатися (чого), відмовлятися (від чого): гедєонъ
Болобанъ... по(д)писалса по(д) клятвою зо всего

вырѣкаючиса црквамъ и люде(м) и сѣенико(м) и(х)
вѣчный покой заховати: и не заховаль (Новогоро-
док, 1594 *ЛСБ* 270); Ѡ(т)мѣтаюса... запираюса,
вырѣкаюса, прѣса, горджѡ, погорджаю (1627 *ЛБ*
146); Ѡ цвичѣнахъ встѡпючи(х) до законѡ; и
вырѣкаючи(х)са свѣта людїи, и я(к) са... іноци
обхѡда(т) з тыми, котѡри(х) до зѡконѡ приймѡ-
ютъ... котѡрыи свѣтъ ѡпѣскає(т) (серед. XVII ст.
Кас. 32 зв.);

(кого) (*відмовлятися від своїх поглядів, вчинків*)
відрікатися (від кого), зрікатися (кого): Кѡждый
котѡрый вырекаєт'са себе; свой крестъ нехѡй
вѡзметъ: вѣдлѡгъ свои силы... нехѡй нѡси(т) (Київ,
1637 *УЄ Кал.* 125);

(*переставати визнавати що-небудь*) зрікатися
(чого), відрікатися (від чого): Бѡгомъ абовѣмъ свѣд-
чѡ, жѣмъ се тыми Книгами, котѡрые Рїмскаа
пїлность погѡнбила, и потлѡмила, велми брѣдилъ.
Котѡрыхъ зайсте, если котѡрый рїмского дворѡ
вѣрный прелѡтъ вырекальсе: а зайсте... вырека-
лем'се и нѡзбытъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.*
отех. 23 зв.);

(кого) (*поривати родинні зв'язки з ким-небудь*)
відрікатися (від кого), зрікатися (кого): Абовѣмъ
з' почѡткѡ... в' мѡлодости Цркве... діаволь началст-
воваль, отѣць вырѣкалса сына, сынъ зѡсь не читл'
ѡ(т)ца (Київ, 1625 *Злат.Н.* 129 зв.);

(з чого) (*відмовлятися бути кимсь*) зрікатися
(чого): Кназ староста... поведил перед всеми нами:
"Ачколвекъ мам розказане... и полечене старшого
сѡдїи... нижлимъ не приехалъ сѡдею быти, ани
хѡчѡ и с того са вырекаю, абымъ... сѡдѣю быти"
(Ковель, 1537 *AS* IV, 103).

Див. ще **ВЫРЕЧИ, ВЫРЕЧИСА, ВЫРЪКАТИ.**
ВЫРЪЧИ *див.* **ВЫРЕЧИ.**

ВЫРЪЧИСЯ *див.* **ВЫРЕЧИСЯ.**

ВЫРЯДЪ, ВЫРАДЪ, ВЫРАДЪ, ВЫРЕД,
ВЫРЕДЪ ч. Вїйськове спорядження: И в тых трех
годех мамы выбирать трои платы и вырады водле
реєстров Єго Милости, который Єго Милость нам
под печатю своею дал (Звиняче, 1553 *AS* VI, 9); Я
Роман Ѳєдорович Санкгѡшко... заставил єсми панѡ
Янѡ Хростицкомѡ имене мое ѡтчизное,... з чинша-
ми грошовыми и ѡвсаными, с полми, сѡножатми,...

и зо всакими пожитки... с платы, доходы, и з вырадомъ военнымъ (Звиняче, 1570 АС VII, 359); Такъ тежъ естлибы за держаня его самого и потомковъ его служба господарская военная и земская припала, тогда я маю также самъ, водле обычаю, выбравши выред на людех, заступовати (Луцьк, 1571 АрхЮЗР 8/VI, 326); которые квиты поборовые, на тые имена служачие, до выдержаня аренды ихъ, маемъ имъ отдати и службу земскую, военную, если бы се въ томъ часе показала, съ тыхъ именей сами заступовати будемъ повинни, — а подданные тые жъ маестности вырядъ дати повинни будутъ (Полонна, 1601 АрхЮЗР 6/I, 287).

ВЫРАДИТИ, ВЫРАДИТЬ, ВЫРЕДИТИ *дієсл. док. 1.* (що, кому що) Вчинити, зробити; заподіяти, завдати: И того ж часу подданные пана его Посяговецкие почали ся збирати з рогатинами,... и з иншими бронями их, хотячи легкость пану Красовскому и приятелцы жоны его выредити (Луцьк, 1564 АрхЮЗР 8/III, 92); онъ не звькль ничего иншого тотъ-то мужъ мой чинити, кгда одно уприситя до которого цнотливого пана, абы его, при его уломности и околичнымъ здоровью, хто могль для его калецтва штукаю хлеба... ратовати, то от каждого, выредившы што-колвекъ и зашкодивши, пропъеть и утечетъ (Луцьк, 1622 АрхЮЗР 8/III, 578); А члвкъ хотя ж' на(м) што прикрого и выради(т), ближній еднак' е(ст) наш' и брат' (Київ, 1637 УЄ Кал. 544); братья Іюсифа всказали до него мбвачи: оцъ твоій росказаль намъ передъ тымъ нйжли оумерь тебе просити, абы запаметалесь злбгш оучинкѣ и грѣхъ и злбсти нашой котбрю вырадили есмо тобѣ (серед. XVII ст. Хрон. 77 зв.); **псій куть вырадитъ** (кому) — учинити капость комусь: естли бы тотъ жвачъ Мышка а невымытое губы чоловѣкъ... // хотѣль ми якій псій куть вырадитъ... тогда бысь мя... съ пріятеля... такого непріятеля удѣлаль, же быхъ того вѣчне на вашу милость выжаловати не могъ (Київ, 1573-1579 АСД I, 153-154).

Див. ще **ВЫРАЖАТИ¹.**

ВЫРАДЪ *див.* **ВЫРЯДЪ.**

ВЫРАЖАНЬЄ *с.* Виращення, вияв, виявлення: Сътъ тѣжъ и такіи котбрїи достѣпйвши цнбтъ, хвалїтиса и ѿ(д) людѣй чти выражан'а прѣгнѣтъ

(Вільна, 1627 Дух.б. 182).

Пор. **ВЫРАЖАТИ.**

ВЫРАЖАТИ¹, ВВРЯЖАТИ, ВЫРАЖАТИ *дієсл. недок.* (що, кому що) Чинити, робити; заподіювати, завдати: досадитель, зел'живость выражаючій (1596 ЛЗ 43); а вы и хр(с)тіано(м) та(к) бе(з) встѣдѣ мно́го злбго выражаете, што е(ст) вши(т)ко(и) земли пре́мьскои я́вно і вши(т)комѣ подблю (Львів, поч. XVII ст. Крон. 155); але ѿ(н) имъ дале(и), ты(м) бо(л)ше прикрости противко бра(т)ствѣ выражалъ (Львів, 1601 ЛСБ 1043, 4 зв.); Мбна(х) нѣкїй былъ в' Іер(с)лімѣ пбстачїйса, котбромѣ часто оукáзовалъса діаволь лѣкавий, и прикрость мѣ выража(л) (Київ, бл. 1619 О обр. 29); А дрѣгїй богáтый одрѣвши, на(д) дрѣгїхъ выноситиса, крївды и деспѣкты выража́ти, а наветь и ногáми доптáти починаеть (Вільна, 1627 Дух.б. 256); дѣшг на́шихъ рáны емѣ оукáжемѣ: а блїжнихъ наших' осѣжáти, ѿ досáды, котбрїи бы намъ ѿ(т) нїхъ выражány были, дбáти (Київ, 1637 УЄ Кал. 16); и ингшїихъ веле кривѣдъ, шкодъ, преречбный его мил. воиский кременецкїй чинит и выражает (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 264).

Див. ще **ВЫРАДИТИ.**

ВЫРАЖАТИ² *див.* **ВЫРАЖАТИ.**

ВЫРАЖЕНЄ, ВЫРАЖЕНЬЄ *с.* Заподіання, учинення: На онъ ча(с) теды жолнѣре пре(з) тые выражена збѣткою(в) награвáлиса з не́го (поч. XVII ст. Проп.р. 101); лечъ козацы, кгда юж протестантъа в дворе не застали а,... одехали, речоные подъданные..., при выраженю ингшїихъ шкодъ протестантьови, воловъ дванадцеть дворьныхъ власныхъ комъпарентїтисъ,... а оборы взѣвшы (!), одъны поели, другие попродали (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 188).

Пор. **ВЫРАДИТИ.**

ВЫСАДИТИ, ВЫСАДИТЬ *дієсл. док. 1.* (кого) (*помїстити, посадити куди-небудь*) висадити: которые дей слуги, або дружина Путошинского, высадивши его вечеромъ на печунку вечерать, того козака зарѣзали (Луцьк, 1579 АрхЮЗР 3/1, 9).

2. (кого) (*підсадивши, посприяти вибратися*) висадити: по котром ареште девку, на име Ганну, окном, час себе по тому упатривши, з избы выса-

дивши, проч выславши, закрили и затаили, потаемене до Воротнева,... выправили (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 495);

(силою стягнути звідки-небудь) засадити: княза Ка́фского Володімеръ з' кона // мѡжне въсадивши, поймáл' звázáл' и збрѡйного до свбегѡ вѡйска привѣл' (Київ, 1623 *МКСВ* 69-70);

(що) (виставити що-небудь зсередини назовні) висунути: Фаре(с) и зáра кды ю(ж) мѣли родятиса, единъ рѣкоу въсадилъ з' оутробы, которо(и) привазала бáба ша(р)латнѣю пелѣшкоу (поч. XVII ст. *Проп.р.* 250).

3. (на що) (надати кому-небудь певну посаду, право виконувати якісь обов'язки) призначити: абы ѡ(т)ту(л) же є(ст) на то(т) станъ высажо(н) не поне(с)ѡа в пыху котораа бы єго выве(р)нула (II пол. XVI ст. *КА* 509); отецъ Шибинський..., такъ од єго милости отца митрополиты Киевського, яко и иншихъ старшихъ, од него на то высажоных и делекгованыхъ, в Литѣве презъ шест летъ затриманый былъ (Луцьк, 1632 *АрхЮЗР* 1/VI, 655).

4. (кого) (вибрати для вирішення спірних справ, для участі у судовому засіданні) призначити, уповноважити: Ино мы бѣдѣчи єдначи и на то высажонны..., зрозѣмѣли єсмо то // с повѣстей и з листов и з доводѣ княза Коширского,... иж тот рок,... стал са... с позвов княза Коширского, а не княза Ковелского (Краків, 1538 *AS* IV, 148-149); яко и тепер у Луцку зо мною приятелей были высадили не мало, и ничего не скончивши, проч ся розѣехали (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 282); на то(м) се(и)мику в лу(ц)ку мели... ѡбоа стороны высадивши приятеле ѡ тѣе три дворища и люде на ни(х) ѡселѣе та(к)же и ѡ шные речи ѡди(н) дрѣгому на ѡбе стороны въсправе(д)ливити (Луцьк, 1583 *ЛНБ* 5, II 4045, 17); То тежъ особливе тому арендарови нашему тымъ листомъ варуемъ, еслибы,... на чомъ бы тотъ арендаръ шкоду милъ,... теды мы,... повинны будемъ на то по приятелю одному высаждать (Бердичів, 1611 *АрхЮЗР* 6/I, 374); Пере(д) нами депѣтаты сѣдѣ головно(г) трибуналу любе(л)ско(г) зо вси(х) воево(д)ствъ короны по(л)ское... зображеными и высажонными приточила (!) справа з реестрѣ сѣдово(г) (Київ, 1618 *ЦДІАК* 221, 1, 68, 4).

5. (що чим) Оздобити: Престоль коштовный, дорогимъ камнемъ высаженій, всѣмъ народомъ для своей розличной сличности до подивеня годный, на штуки посѣкли и межи жолнѣры роздѣлили! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 776).

◦ высадити з ланцуха — зняти кайдани, звільнити: И приве(д)ши до двора по(д)даного... Миха(л)ка у вязе(н)є до ла(н)цѣха всадили... а пото(м) высадили з ла(н)цѣха (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 7).

Див. ще **ВЫСАЖАТИ**.

ВЫСАДОКЪ ч. Висадок: огород один дворный, в томъ огороде пестернаку леха посеяного, цыбули высаждковъ грядъ чотыри, цыбули посеяное гряд чотыринадцат (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 352).

ВЫСАЖАТИ дієсл. недок. (кого) (вибирати для участі в судовому засіданні) призначити, уповноважувати: До соудѡвъ трибѣна́лски(х), абы для постерега́нѡа справъ дѣ́вннхъ, с посрѣдкѣ себе двоу(х) осѡбѣ, яко и йныи дѣ́внныи рѣлѣи римской высажа́ли, позволáемо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 37 зв.).

Див. ще **ВЫСАДИТИ**.

ВЫСАЖЕНЄ, ВЫСАЖЕНЬЄ с. (вибір для участі у судовому засіданні) призначення, уповноваження: небо(ж)чн(к) василе(н) жоравни(ц)ки(и) не хотечи ѡ то с кнѣзе(м) алекса(н)дро(м) буре(м)-ски(м) ѡ суду правное ро(с)правы ждати ро(з)нали были тую спра(в)у на розо(з)на(н)є и поме(р)кова(н)є приате(л)ское прина(в)ши себе ро(к) певны(и) на высаже(н)є приате(л) в луцку (Луцьк, 1583 *ЛНБ* 5, II 4045, 17); мы приятели... з обудву(х) сторо(н) зго(д)не длюбєньє и высаженьє бѣдѣчи на то(и) справе межи и(х) мл(с)тью присмотревши(с) с право(м)... впро(д) выехали єсмо ро(з)граничаючи кгрѣнты и(х) мл(с) (Ковалин, 1599 *ЦНБ* ДА/П-216, 99 зв.); А зась, за инстанцією тыхъ подданныхъ протестующихъ, тоєю пожогою зубожонныхъ, за пилнымъ старанемъ протестантовъ..., зъ уряду тамошнего Фастовского, яко злочинцы, выданы, и южъ, за высаженемъ, околичныхъ суседовъ на горло, ижъ се до злочинства доброволне признали, сужоны бытъ мели (Луцьк, 1623 *АрхЮЗР* 6/I, 444).

Пор. **ВЫСАДИТИ**.

ВЫСАЖОНЬЙ дієприкм. у знач. ім. Той, хто призначений на певну посаду чи вибраний для участі у судовому засіданні: на то прошоные и высажонные прислуха(в)шися и присмо(т)ре(в)шися добре споро(в)... ѿ(т)поро(в) све(т)ко(в) доводо(в)... захо-вали есмо че(р)нцо(в)... границѣ (Київ, 1592 ЦНБ ДА/П-216, №27, 1 зв.); Таковое мовы его по влоску не розумѣли на то высажонные, ледво килька их было, и то сопротивниковъ православію нашему (Львів, 1605-1606 *Перест.* 38); Пере(д) нами депута-ты судѣ головного трибуналу любе(л)ского... за все(х) воєво(д)ствѣ... На ро(к) теперешни(и) вы(ш)-менованы(и)... и высажонными Ставши ѿчеви(с)го... шляхе(т)ны(и) григоре(и) невмири(ц)ки(и) пода(л) кви(т) со(з)на(н)я свое(г) с печатю и(с) по(д)писо(м) рѣки своеє (Люблін, 1618 ЦДІАЛ 181, 2, 102, 9, 1).

ВЫСВЕДЧАТИ див. **ВЫСВѢДЧАТИ**.

ВЫСВЕДЧИТИ, ВЫСВЕДЪЧИТЬ, ВЫСВЕТЧИТИ, ВЫСВѢТЧИТИ дієсл. док. 1. (що) (підтвердити істинність чого-небудь) довести, доказати: Ѡ поволанью. ѿста(в)уємъ бы повола(н)а злоде(и)ские пере(д) право(м) ѿповеда(н)ны и я(в)не высве(т)чоны и были до кни(г) вра(д)у ко(ж)дого записава(н)ны... таковое ѿповеда(н)е и повола(н)е врадо(в)не записава(н)ные має(т) ѿ права ве(з)де ме(ст)цо мети и при(и)мова(н)но быти (1566 ВЛС 104 зв.); Потомъ ваша милость до мене возного... послалъ абыхъ... вины заплатилъ, чогомъ не естъ и не былъ виненъ; // того жаденъ на мене высвет-чити не може (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 306-307); А въ скуте(ч)номъ ѿ(д)поведанью, то(т) же умоцованы(и) стороны по(з)ваное... домовлялъ се, абы... дукт такъ поводное стороны, яко и по(з)ва-ное правѣдивъши(и) вы(с)ве(д)чили (Київщина, 1639 *ККПС* 252).

2. (переконатися в правильності чого-небудь) перевірити: Єв(г)листа поведає(т), якъ ѿ(т)сылає(т) х̄с законъники к' знаменію иѡны пр(о)рка а закла-даєть црковъ свою на вѣрѣ ѿ(т) петра высве(д)ченою (1556-1561 *ПЄ* 72 зв.); Ку тому самая (мова и) фра-зисъ, которое жаденъ зъ Латынъниковъ теперь не могъ бы потраѣити, въ Греческомъ екземпляру правду высведъчить (Володимир, 1598-1599 *Відп.* ПО 1107).

3. (чим) (документально підтвердити) засвід-чити: Мл(с)ть зась патріарховъ кѣ сп̄сєнью лю(д)-скомѣ, ѿ котѡрой згаснєнью в' ѿ(т)щепєнствѣ дѣ-пись повѣдаєтъ, тѣмъ значне бываєтъ высвѣтчона (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 183 зв.).

Див. ще **ВЫСВѢДЧАТИ**.

ВЫСВЕТЧАТИ див. **ВЫСВѢДЧАТИ**.

ВЫСВЕТЧАТИСЕ дієсл. недок. (чим) Засвід-чуватися: высветчались листомъ кашталяна каме-нецкого урожоного Якоба Претвица, в которомъ указовали сведецство его, же жадных речей козацких у них не нашлося (Варшава, 1596 *ЗНТШ* XXXI-XXXII, 15).

Див. ще **ВЫСВѢДЧАТИ**.

ВЫСВЕТЧЕНЬЕ с. Свідчення, показання: панъ староста Луцкий, не читаючи того высветченья, и во всемъ его милости не слушаючи, и легъко особу его милости поважаючи, и черезъ увесь часъ тое sprawy, нимъся отпавиль, не фолькгуючи неспо-собному здоровью его милости, стояти передъ собою велелъ (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 307); Противко тому сторона позваная преречоный Остроухъ, самъ от себе и от пасербици своеє справую-чисе того ижъ жадные речи Сасковы в дому его не zostали ани он в них корыстил, боронилсе высвет-ченьем и листами никоторых обывателей и месчан киевских (Варшава, 1596 *ЗНТШ* XXXI-XXXII, 13).

Пор. **ВЫСВЕДЧИТИ**.

ВЫСВЕТЧЕНЬЙ прикм. Підтвердний, засвід-чений. Ѧ листъ высветченный див. **ЛИСТЬ**.

ВЫСВЕТЧИТИ див. **ВЫСВЕДЧИТИ**.

ВЫСВЕЦОНЬЙ дієприкм. Вигнаний. высвѣ-цоно присудк. сл.: якъ цигановъ с корбны высвѣ-цоно, такъ са и той з' стороны клєбановъ звычай ѿ(т)мениль (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 196 зв.).

ВЫСВОБОДЕНЬЕ див. **ВЫСВОБОЖЕНЕ**.

ВЫСВОБОДИТИ дієсл. док. 1. (кого) (звільни-ти з неволі, ув'язнення) визволити: не ѿ(т) васъ а то маю, але бѣдѣчи в неволѣ ѿбрѣкавса бѣти като-лікомъ, аже бы мене высвободилъ бгъ з неволі (1509-1633 *Остр.л.* 129 зв.); обѣтницю... ѿбѣцалъ авраамоу... дати намъ... ижъ бы есмо из роуки врагъ наши(х) высвобожени (XVI ст. *УЄ Літк.* 71); а тїи сѣтъ... подорожнаго и каликѣ въ дѣмъ прїати: на-гагѡ приодѣти: ...вѣзна потѣшити: а если мѡжна

рѣчь и высвободити (поч. XVII ст. *Пчела* 20 зв.); а та(к) абы ве(р)но(ст) вѣша на те(р)минѣ вы(ш)ω(з)на-чно(м)... ста(л)... запи(с) на ω(с)мѣсо(т) золоты(х) по(л)ски(х) ω тые... речи... зачи(м) ты ты(м) ла(т)-ве(и) з рѣкъ пога(н)ски(х) ω(т)ца вы(с)вободити могли, ω(т)да(л) або мае(т)но(ст) за(с)тавную ω(т)цѣ и(х) слѣдѣющую... пу(с)ти(л) (Кременець, 1621 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 61 зв.); Невѣльникъ презъ Стѣю Литѣргю бѣлъ высвобоженыи (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 155); **животъ высвободити** — звільнитися, врятувати життя: ω(д)но проти(в) того были жидове примусили ма ωто(з)ва(т)са до цесара не для того якобы(х) мѣ(л) ω што проти(в) народу своего жаловати але жебы(х) мо(г) живо(т) сво(и) высвободити. и для того е(с)ми ва(с) призва(л) (II пол. XVI ст. *КА* 156).

2. (кого від кого, кого з чого) (*позбавити когось від фізичних і душевних страждань*) визволити, врятувати (від чого): Ев(г)листа выписоуе, якъ хс оуздоравлиеть члѣка... а иде коу княжати... дѣщерь его ѓздоровлати. ты(ж) я(к) двѣю въскр(с)си(л) (!) а женоу ω(т) немочи высвободити (1556-1561 *ПЕ* 142 зв.); Але ви(д)же прѣто жадаю а про(ш) ласки...абы... на мене бѣ(д)ноюу възрѣти рачи(л): мене засмоученоую оутѣшити а въсвободити дѣщерь мою ω(т) бѣснава(н)а дѣволскаго (Львів, 1585 *УЕ* №5, 260 зв., на полях); прѣто(ж) едѣноро(д)ный снѣ бѣжій дѣброво(л)не са(м) на моученіе прѣшо(л)... абы на(с) ω(т) проклѣтѣва (!) вѣ(ч)ного въсвободи(л) (Чалгани, 1603 *УЕ* № 78, 48); Облюбѣне(ц)... млѣю свою ω(т) непрѣтелского страхѣ высвободиль (поч. XVII ст. *Проп.р.* 162 зв.).

3. (що) (*выкупити, взяти назад із застави*) звільнити: которое имене Смолеву его милость князь Кошерский у его милости, выкупити и высвободити а жиду Юску до рукъ его поступити мел (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 348); А маетность мою...которую... до имѣней пана брата моего... до села Перковичъ, высвободивши оное своими пенезми, не мало людей и кгрунтовъ сколько сторонъ до него причинивши... а потомъ до имѣнья Рѣчицы, яко до мѣстцѣ варовнѣйшихъ... розныхъ часовъ звезъ и спровадилъ (Луцьк, 1607 *АСД* I, 233).

ВЫСВОБОДИТИСЯ *дієсл. док.* (від чого) (*по-*

збутися певних зобов'язань, боргів тощо) звільнитися: хотячи ся з жоною и маетностью своею от тых долговъ высвободити, просиль есми яснесоветного... княжати... абы ми его милост тую суму пенезей... уистиль и записаль (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/VI, 135).

ВЫСВОБОЖАТИ *дієсл. недок.* 1. (кого) (*з неволі, ув'язнення та ін.*) визволяти: А так дей я, маючи ведомост о тяжкомъ везеню и мордованю жоны своее... // высвобожаячи ее с того везеня... позволил... на такие записы, яких он сам от нас потребовал, иж есмо поневоле уступуючи третее части тых всих именей (Володимир, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 247-248); отъ поганъ Турковъ и Татаровъ на кождые часы барзо не мало здорвье и горла свои кладучи, народу хрестіанского высвобожаятъ (Київ, 1610 *АЮЗР* II, 59).

2. (кого) (*позбавляти когось від фізичних і душевних страждань*) визволяти, рятувати (від чого): адъ... розумѣется мѣстце невидимое или мѣстце темностій и низкихъ пропастей, до которыхъ Христось обоженною душею, души отъ ада высвобожаячи, зступиль (1603 *Пит.* 66); вода онаа... // ... ѓлѣчѣла огнѣвицѣ барзо срѣкѣю... и Схизинѣ еднѣ невѣстѣ ω(т) Дисентеріи высвобожаетъ (Київ, 1631 *Син.Тр.* 815-816); До Галилѣѣ ω(т)сылаетъ оученики гдѣ, зъ розрѣхъ и страхѣ... ихъ вывѣдачи и зъ вшелѣкоѣ бѣзнии и трѣбги высвобожаячи (Київ, 1637 *УЕ* *Кал.* 231).

Див. ще **ВЫСВОБОДИТИ**.

ВЫСВОБОЖДЕНІЕ *с.* (*цсл.* высвобождение) порятунок, спасіння: та(к) ты(ж) и посланіе // ω(т) бѣ ω(т)ца нб(с)наго, которая на та кличе абы(с) са не бояль ты(х) страхо(в) моисѣвы(х), анѣ того моу(т)ного и во(л)нами збивающаго ѓзера, то е(ст) свѣта того мизе(р)наго и соуетнаго, на которій изышоль са(м) хс... на высвобож(д)еніе ка(ж)дого и вѣрно(г) члѣка (к. XVI ст. *УЕ* №31, 191 зв.).

Див. ще **ВЫСВОБОЖЕНЕ**.

Пор. **ВЫСВОБОДИТИ**.

ВЫСВОБОЖЕНЕ, ВЫСВОБОДЕНЬЕ *с.* Визволення: я даніи(л) бѣле(м) вѣ жалю многіе дни... стара(л) са и проси(л) бѣ ω высвобож(е)н)е братіи свое(и) з неволѣ (Острог, 1590 *Кл.Осмп.* 210).

2. Порятунок, спасіння: Єв(г)ліє,... добрыѣ вѣсти ѡзнаймѣт' нам',... оусыновленіє, дѣдицтво вѣчных' // добръ, и з мѣкѣ высвобожѣніє (Київ, 1637 УЄ Кал. 827-828).

3. (закінчення строку орендування маєтку) звільнення: А гдебы теж панъ Болманъ, потомкове его, тых именовей... далее держати не хотел, тогда маюти мене дати знати польъ рока перед рокомъ часу выкупленъя и высвободенья (Дубно, 1575 АрхЮЗР 8/VI, 416).

Див. ще **ВЫСВОБОЖДЕНІЄ**.

Пор. **ВЫСВОБОДИТИ**.

ВЫСВѢДЧАТИ, ВЫСВЕДЧАТИ, ВЫСВЕДЧАТИ дієсл. недок. 1. (на кого і без додатка) (давати показання) свідчити: тогды рекль ємоу пила(т) не с'лышишь ли колико на та высвѣ(д)чаю(т) (1556-1561 ПЄ 117); Если ж' такъ ѡнъ чинылъ, всѣ нехай высвѣдчают', всѣ его знаємыи щыре признаваюти (Луцьк, 1628 Андр.Лям. 15).

2. (що, що чим) (документально підтверджувати) засвідчувати: тежъ и листы от... Ивана Шимковича Склєнского и Яцковое Склєнское Кахны..., с которыми онъ имене Бородицкое держит, перед нами оказали, в котором они высветчают... же по тымъ знакомъ, яко панъ Олехно Борзобогатый... объвель... завжды перед тымъ отъ Бородиччъ ку Галичаномъ было держано (Бородиччѣ, 1553 АрхЮЗР 8/VI, 19); тымъ нашимъ квитомъ доброво(л)нымъ и таковою ѡчеви(с)тою декларациєю и пры(зна)немъ вы(с)ве(т)чаемо созынаваючи зобопо(л)не же вже ничо(г) а ничего межы нами на ѡбое стороны до дня сего(д)нешньего не до(с)тае(т) ѡ што бы(с)мо ся мели право(м)... моле(с)товати трѣ(д)нити и имъпедиѡвати (Вінниця, 1623 ЛНБ 5, II 4058, 27); до господы... пана Ясинского приведши, за ноги ѡбвесивши до горы,... задавали муки незносные,... на остатокъ у слупа,... увязали, хотячи его разстреляти, где тое посполство всего места оногo невинности его высведчали (Луцьк, 1650 АрхЮЗР 6/1, 568).

3. (кого) (подавати достовірні дані) підтверджувати: А же блаженный Фотій не жадалъ и не прагнулъ столицѣ подъ Игнатіємъ и не приватне ся за ню взялъ — высвѣдчаєтъ его то, ижъ онъ

царю... Таинъ Пресвятыхъ не далъ и въ церковь не впустилъ (Київ, 1621 Кон.Пал. 475); Же не былъ еретикомъ — высвѣдчаюти его... папезеве, котори въ листахъ своихъ до него... ереси ему жадной не задаюти (Там же, 738).

4. (що) (символізувати) виявляти, показувати, зображати: Але якъ про(д)ки, той мно́го помагаюти та(к) не ме(н)ше, и дѣлности высвѣ(д)чаюти, котрыми пѣвныи знаки выслѣгѡю(т) и цны(м) потѡмко(м), за клѣино(т) зоставѡю(т) (Острог, 1612 На г. Остр. Час. 2); Такъ са тыхъ, прєслѡвныи, дѡмѡвъ, блища(т) справы И высѡким ихъ станѡмъ гѡдныи забѡвы. Тѡтъ стрѣлы прєважнѡю дѣлность высвѣдчаюти Тѡтъ слѣичный цнѡтъ, огородъ рѣки поливаюти (Єв'є, 1616 На г.Вол., тит. зв.); Тоужъ по(д)кова и шесть гвоздей послѡугы высвѣдчаюти Же они в' собѣ завжды дѣльнос(т) маюти (Угорці, 1620 На г.Шент. 2).

5. (що, що в чому) (доводити щось науковими аргументами) засвідчувати, підтверджувати: А то (повѣда) не мое слова, але теодора оногo зацного Студитского, который то высвѣдчаєтъ въ пятойнацѡтъ науцѣ своей, противъ иконоборцовъ, которую вы чытаєте але не розумѣете бо не хочете (Вильна, 1608 Гарм. 188); И не мнѣй Рѣм'скаа столица моѣи працы в' рѣчахъ поважнѣйшихъ, и тѣжъ пѣбличныхъ справахъ оуживѡла, оу Цѣсара и Арцикнажа(т). Пѣсма Папе(з)скіє, и Лѣсты Цѣсар'скіє и Арцыкнажа(т)скіє, котѡрыє при собѣ хѡваю, рѣ(ч) самѡю дѡсытъ высвѣ(д)чаюти (Єв'є або Вильна, п. 1616 Прич.отех. 3); Годѣлоса тобѣ згѡла сорѡматиса старожѣтныхъ теологѡв(в) и ѡцѡвъ повѣги, и ѡ(т)ни(х) оучѣтиса прѡстой и не ѡмыльной стѣжки, котѡрымъ не тѡлко часѣ давность, и прєвысѡкаа мѣдрость и наѡка высвѣ(д)чаєтъ гѡдность вѣры, але и живѡтъ зрѡвнанный Агглѡмъ (Київ, 1619 Гр.Сл. 251).

6. (що) (бути мірилом чогось) визначати: показаль и то, же въ ко(ж)ды(х) границахъ прирѡжонные знаки, границу, вы(с)ве(д)чаюти (Київщина, 1639 ККПС 274).

Див. ще **ВЫСВЕДЧИТИ**.

ВЫСЕВАТИСЯ, ВЫСЕВАТЬСЯ дієсл. недок.

(сіяти певну кількість зерна) висіватися: До того манастыра... нива одна..., на которой ниве высева-

ется Овруцкое меры одинадцат вѣдер (Овруч, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 288); а ижъ болота немашь, придать за тымъ дворищемъ Вачинскимъ на косаровъ шести, и маеть се высевать маць осемъ (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/I, 395).

ВЫСЕДЕНЄ с. Відбування певного терміну: а што тамъ ѡседа(ти) бѣдѣтъ по(д)даные то(г)ды по выседе(н)ю воли на(м) та(к) повиньно(ст) по(л)ни(ти) маю(т) яко в правѣ пла(в)яньско(м) надано(м) (Пиянь, 1592 *ЦДІАЛ* 131, 615).

Пор. **ВЫСЕДИТИ**.

ВЫСЕДИТИ, ВЫСЕДЕТИ *дієсл. док. 1.* (що) (*дочекатися користі, прибутку*) висидіти: вшакже ...моей... паней волно, хотайбы мне Ваша Милост рачила и ѡсадити, тогдыбых ѡ Вашей Милости ничего не выседил, только мусилбых // Вашей Милости робити, а так лепей, нехайбых безпечно до Вашей Милости, ...приехал и постановеньє ѡколо вшелакое речи полное вчинил (Степань, 1544 *AS IV*, 413-414).

2. (що і без додатка) Відбути певний термін: Митько ды(н)ченокъ на воли сидить и ещє до годѣ седети маеть, а коли выседить маеть жати є копѣ збожъа (1552 *ОКЗ* 43 зв.); ѡста(в)уемъ коли бы члѣвкъ во(л)ны(и) пришо(л) за которого кнѣзя и сѣлъ на воли а выседи(в)ши волю хоте(л) засе прочъ по(и)ти, то(г)ды пе(р)ве(и) маеть толко заслужи(в)ши тому па(н)у своему ко(л)ко на воли седе(л), то(ж) по(и)ти про(ч) (1566 *ВЛС* 84); маемо ведомость, же ты, пани Марино Ивановно, ... препомневши еси наперед боязни Божое... а стыду своего, не выседевши по забитю мужа своего шести мѣсецей, ... не довѣдши права о голову мужа... и ещє не поховавши до землѣ тѣла небожчиковского... пошла еси замужъ (Володимир, 1580 *АрхЮЗР* 8/III, 310); село крохас(в) члко(в) ше(ст) даю(т) по(л) че(т)ве(р)ткы копы грше(и)... а два члѣки на воли седа(т) а выседи(в)ши го(д) маю(т) да(ти) соро(к) пя(т) гроше(и) (Варшава, 1616 *ООЗ-2*, 3).

ВЫСЕДЕТИСЯ, ВЫСЕДЕТИСЕ *дієсл. док. 1.* (*провести частину життя в якийсь спосіб*) прожити, пробути: Прысмотритесь жъ далей его королевской милости пану светобливному и побожному, который ни кому кгвалту... не чинить... лас-

каве... терпить, чекаючи упаметанья противниковъ згоды. А предъся и тотъ спокоемъ ся выседети не можетъ: грозятъ ему затрудненъемъ панованья его самого и потомства его светобливого (Вільна, 1599 *Ант.* 955).

2. Пересидіти, перечекати: а надто ещє оденъ з их мл. отецъ Йозефать, ... тогож // часу выпшьменованого, впадшы до дворку протестантис, тамже в томже селе будучого, з галасом и крыкомъ, дворника протестантис, ещє што ледво на тот час зостаючого, который розумел, же се в дворку выседить, выволокси с тогож дворку розмаитыми и вымысльными способы его страшыл (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 357-358).

ВЫСЕКАТИ *дієсл. недок.* (що чим) (*рубаючи, знищувати*) вирубувати, висікати: Якож кгды се мощю и кгвалтомъ великим през тую форту шпитальную добывали и оную обухами и друками одбияли и шаблями высекали, тот тумултъ люду великий и кгвалтовное добыванъесе убузство, хворию, ... до монастыра утекали (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 594); которые ничего на тую прозьбу не паметаючи, ани тежъ на монастырь и цменътар бынамней не респектъуючы, тую-то форъту до нихъ выбияли и высекали (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 754).

Див. ще **ВЫСЪЧИ**.

ВЫСЕЛОКЪ ч. Виселок: Я, Гневошъ Дми(т)ровичъ Стрижески(и), ...сознаваю и явно чи[ню] симъ мои(м) листомъ... // и(ж) я, ... прода(л) есми... име(н)є мое ѡ(т)чизное, ...на (и)мя Де(д)ковцы, — село ѡселое, из выселко(м) Комаровкою (Житомир, 1584 *АЖМУ* 137-138).

ВЫСЕЧИ див. **ВЫСЪЧИ**.

ВЫСИЛАТИ див. **ВЫСЫЛАТИ**.

ВЫСИЛЕНЬЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Напружений, зосереджений: сами не толко лежати и в покою сѣдѣти, але и на(д) свѣщки(м) скбрами вноутрними высилены(м) станомъ имъ далей, ты(м) бблшю горѣ и мб(ж)ность брати могли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 195).

ВЫСИЛЕНЬЄ с. (*сильне ослаблення*) виснаженя, знесилення: Само ажъ зобополное знищенъє, оупрацованъєса, высиленьє, выжалє(н)є, зббоженьє, звькло такє вѡйны але не в ча(с) гамовати, а згодѣ

пожаданю нерыхло приворочати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 217).

ВЫСИЛИТИ *дієсл. док.* Виснажити, знесли-ти: што бы тамъ ты(х) хр(с)тіань... кѡ ѡ(т)стѡпованью вѣры Хр(с)тіанской з деспераціи приводити, а такъ оутаеные тамъ хр(с)тіанства силы высилити и ослабити бы могло (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 204); до стискова(н)а не было причины, нижъ дла покрытѣа болшихъ постѡпковъ на несворные чиначїе тѡмоулты... а зачасомъ рѡстырками высиле-ные межи собою обыватели речи посполитой оусмотрѣвати (Там же, 220 зв.).

ВЫСИТИСЯ *дієсл. недок.* 1. (чим) Гордиться, пишатися: Кгдыжъ тая манна, которая имъ зъ неба была давана, фикгурою была самому Христови, которій зышоль зъ неба для нашего спасенія, и указыеть имъ Христось, абы оною манною выситися занежали, которая имъ южъ на жаденъ пожитокъ не была (1603 *Пит.* 51).

2. (на кого) Ставити, вважати себе вище від ко-го-небудь: Доколи ж, о папо, высишся на Христа, будет бо от него на грѣшники помста (к. XVI ст. *Укр.п.* 77).

ВЫСІАНЬЄ *див.* **ВЫСЪАНЬС.**

ВЫСКАКАТИ *дієсл. недок.* (з чого) (з утихи, радощїв) підскакувати, вистрибувати (від чого): И пречъ южъ ѡ(т)шѣдши почалїсьмы спѣвати, И зъ радости бное гойне выскакати (Львів, 1616 *Бер.В.* 76).

Див. ще **ВЫСКАКОВАТИ, ВЫСКОЧИТИ.**

ВЫСКАКОВАТИ, ВИСКАКОВАТИ *дієсл. недок.* 1. (стрибаючи, покидати місце перебування) вискакувати: зъ которого вѣше(д)ши забыты бывають ѡ(т) дѡховъ злослївы(х), якъ звѣрѣта ѡныи выходѣчи зъ ѡгна, а рїбы зъ воды выскакѡчїи (Вільна, 1627 *Дух.б.* 123);

(про воду) (появлятися звїдки-небудь) впливати, витікати: Видѣль мѡре ро(з)стѡпнѡчєєса прє(д) соббю, и водѣ чїстїю з камена выскакѡчѡю (Вільна, 1627 *Дух.б.* 126); *Образно:* Злѡе бовѣмъ тѡе, єсть яकोбы жро(д)ломъ ѡ(д)всюль выскакѡчимъ (Там же, 160).

2. (стрибком просуватися) вискакувати: а со(т)-ни(к) хотѣ(л) дове(с)ти павла не до(з)воли(л) и(м) тои рады и ро(с)каза(л) абы тыи которыи могу(т)

плыти напере(д) вы(с)каковали и на бере(г) выхо-дити (II пол. XVI ст. *КА* 152); Ристаю, Рищѣ: Вы-скакѡчїи бѣгаю, або бѣжѣ. Сърїстаюса, збѣгаюса поспѡлѣ вытѣкаюса, на кѡпѣ схождѣа (1627 *ЛБ* 109).

3. Підскакувати, вистрибувати: Всѣ рѡзныи мѣзї-ки,... Бїйте в' лїотнѣ а нехѣй лѣсы выскакѡють, и морскїи Делфїны при брѣгѣ танцѡють (Львів, 1631 *Волк.* 25 зв.).

4. (під звуки музики) вискакувати, вистрибувати: мельхѡла дочкѣ Саѣлова выгледѡючи ѡкнѡмъ, ѡзрѣла црѣ Двѣа выскакѡчѡчого, и играючѡго прєдъ // г(с)демъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 251-251 зв.).

5. *Перен.* (з чим, на що) (невчасно, недоречно говорити що-небудь, починати робити що-небудь) вискакувати: Православный: Звыклость то ваша, ижъ гды натрафите нѣякое слов«к»о, которое бы ся вамъ здало за вами тягнучее, выскакуете зъ нимъ противко православнымъ на пляцъ (1603 *Пит.* 35); отцеве собору Картагїнского забороня-ють, абы Римскїй епископъ... зъ границъ своей діє-цєзїи, зъ судами не вискаковалъ (Київ, 1621 *Кон. Пал.* 581).

6. *Перен.* (несподівано виявлятися) вискакувати, появлятися: А ѡ рѣчах нб(с)ныхъ... вѣдлѡгъ с(т). Дїонїсїа, и бѡдатисѣа и показовати годи(т)са, и не коли ненасыченый рѡзмъ выскакѣть, але кѡлко замѣрено... єсть ѡ(т) людїи оучѡныхъ Бо(з)скою лѣскою (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 273);

(обманливым способом потрапляти кудись) ви-скакувати, опинятися: Видите ли, погібєли сыно-ве, за что ради таковий прєлєстный и поганскїй чїстєць собѣ по смєрти соградили, яко да, поган-ски житїє сєго вѣка суетнаго поживше, по смєрти в чїстєць входят, из чїстца зас в царство небєсное выскакують (1588-1596 *Виш.Кн.* 149).

7. *Перен.* (про воду) вибризувати: И ты оцѣан-ское глѣбѡкое мѡре, Рѡдѣисѣа, выскакѣй, прєрадо(ст) възбїйсѣа възбре (Львів, 1631 *Волк.* 25).

8. *Перен.* (про море) (выходити з берегів) розли-ватися: И ты ѡ мѡре, ѡтвори зрѣнїцѣ, зъ замѣрѡной выскакѣй границѣ, Нєхѣй вѡды сѣа гойне розливѡ-ють злѣхъ затоплѡють (Львів, 1631 *Волк.* 20).

◊ **выскаковати на герц** — ставати до бою: и гдѣ єсть конєц, то єсть достигшому в прєдѣл без-

трастия(!), ознаймили, таже, достигши оного без-
страстного пристанища, ожидати повеления от
бога на дѣло службы его, а не самому без помощи
божия выскаквати на герц, остерегли (Унів, 1605
Виш.Домн. 189).

Див. ще **ВЫСКАКАТИ, ВЫСКОЧИТИ.**

ВЫСКОЧИТИ, ВИСКОЧИТИ, ВУСКОЧИ-

ТИ *дієсл. док. 1. (швидко, раптово вибігти)* виско-
чити: он, обачивши мене, возного,... с того дому
выскачил и у дворе у стайни замкнулъся (Воло-
димир, 1567 *АрхЮЗР* 8/VI, 203); в то(м) часе слѣ-
жебни(к) пана келемето(в) олешко и(з) светлицы
ожно(м) на влицѣ выскачи(л) (Володимир, 1572
ЖКК II, 36); А по ты(х) слова(х) вѣшо(л) проу(д)ко
оумрлый яко елѣнѣ молбдый выскачи(л) изъ грѣба
(Устрики, I пол. XVII ст. *УС* № 29515, 53 зв.); там
же тые менованые чернѣцы и з ыншими помочни-
ками и бунѣтовниками своими,... выскачивши... на
улицы, того вышѣменованого злодея зъ рукъ ми-
стровыхъ одѣняли (Луцк, 1625 *АрхЮЗР* 1/VI,
547); Александрѣ... зволокъ зъ себе коштовны
шаты макидонскіи, а маючи той перстень на палцы
выскачилъ зъ полаты (серед. XVII ст. *Хрон.* 421);

(раптово переміститися) відскочити: Камень,
...дівной великости, мало о(т) того было, же ма
не привалилъ и вшелѣко не скрѣшилъ, гды по(д)
нѣмъ глѣбоко спалемъ, еслѣбымъ... зъ мѣстца,
прѣдкимъ скѣкомъ ббазни полный не выскачилъ
(Київ, 1627 *Тр.* 557);

*(стрибком піднятися, опинитися вище кого-не-
будь)* вискочити: и много са трафлае(т), я(к) дво(м)
борѣце(м) ббрѣчи(м)са то томѣ, то семѣ наврѣ(х)
выскачити, а того по(д) себе по(д)гѣбати, то томѣ
за(с) зысподѣ вы(м)кнѣтиса, и ве(р)хового наспо(д)
переве(р)нѣти (п. 1596 *Виш.Кн.* 252 зв.);

(раптово, несподівано появилися) вискочити:
зара(з) юда воускочивши зме(д)жи жидо(в)... и по-
цѣлова(л) сна бжїя (XVI ст. *УС* № 29519, 39); зъ
якого(с) дому в ожно(и) улицы выскачи(ли) три чо-
ловеки то(л)ко в кошула(х) а в убра(н)и з ме(чи) и
почали бити... на сторожу (Володимир, 1567 *ЦДІАК*
28, 1, 2, 74).

2. Перен. Вийти, избратися, вискочити: яко(ж)
з нѣко(и) те(м)нищи на свѣ(т) свободы къ бгѣ

смотрѣти, и о жи(з)ни //...поучатиса, и мыслити
вырне(т), одною сви(т)кою мѣхо(м) шитою, и
некшта(л)товно(ю) са оѣѣ(т) на надеждѣ бга
живаго с тои ямы мир'ское на ров'нинѣ выскачи(т),
тогда мыслѣю ни о чо(м) дрѣго(м) (са) не фрассѣтъ
...то(л)ко я(к) га своего оузри(т), емоу оугоди(т) и
с ни(м) въ вѣки пр(с)т)вова(ти) боуде(т) (п. 1596 *Виш.
Кн.* 232-232 зв.); Таков бо есть ее закон своевольный:
с под ярма тѣснаго и крестоноснаго и прискорб-
наго жития и пути, ведущаго во живот вѣчный,
выламавшися и вискачивши, буяти, шалѣти и бѣ-
соватися (1608-1609 *Виш.Зач.* 202);

визволитися, звільнитися: Такъ албовѣ(м) и пат-
рїарха оучини(л) іосифѣ, здрайчиной свое(и)// вы-
да(л) оѣѣна з невѣлѣ слоужины выскачивши на кро-
лѣвство встоупи(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 92 зв.-93).

◊ **выскачити на герсть** — стати до бою: Але-
ксандрѣ всѣдши на конь котѣрогѣ звѣлѣ дѣчепѣлъ
выскачилъ на герсть а передѣ всѣмъ рицѣрствомъ
своимъ стѣнѣлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 422); **на
широкий гостинецъ выскачити** — здобути, захо-
пити, осягнути (хитрощами) широку сферу чогось:
Когда же за правду // вѣдаем, иж его юная... от
матере старые вѣры отторгшися и на широкий
гостинецъ, вѣка сего роскоши насытитися прагнучи,
выскачивши хитрует,... скачет и играет (1608-1609
Виш.Зач. 201-202); Шасливый есть костел латын-
ский для того, ибо, оставивши и повергши тѣсную
дорогу евангельской мудрости, ведущую в живот,
на широкий гостинецъ премудрости мира сего вы-
скачил (Там же, 224).

Див. ще **ВЫСКАКАТИ, ВИСКАКОВАТИ.**

ВЫСКРОБАТИ *дієсл. док. 1. (що) (зробити ку-
пюру в тексті)* стерти, вилучити, вимазати: изъ
евангелія некоторые фундуши, на йменя церков-
ные вписаные, выскробаны, въ чомѣ немалая шкода
тому владыцству Володимерскому сталася (Тико-
тин, 1576 *АрхЮЗР* 1/I, 59); жиды своѣю превро(т)-
ностью тоу(ю) си(л)лѣбоу, то, о(т) дѣрева вѣмазали,
и выскробали што головного было в то(м) пса(л)мѣ
(поч. XVII ст. *Проп.р.* 302).

2. Перен. (що) *(зробитися чистим у моральному
відношенні)* очиститися: Понева(ж) выскрѣба(в)ши
до знѣкѣ тѣло зъ злѣбсти, оме(р)щвле(н)нѣю внѣш-

него члѣва кѡжѡ ра(с)тагають и прѣто(ж) писмо стѡе придае(т), на морѡзѣ, же жа(д)ны(м) спосо-бо(м) не мѣли дѡсы(т) на само(м) ср(д)ца ѡмерт-вѣню (серед. XVII ст. *Кас.* 9).

ВЫСЛАВЕНЕ *див.* **ВЫСЛАВЛЕНЕ.**

ВЫСЛАВЕННЫЙ *див.* **ВЫСЛАВЛЕННЫЙ.**

ВЫСЛАВЕНА *див.* **ВЫСЛАВЛЕНЕ.**

ВЫСЛАВИТИ, ВИСЛАВИТИ *дієсл. док. 1.* (кого, що) (*визнати достойним*) прославити, звеличити: богъ ѡ(т)цо(в) наши(х) выслови(л) (II пол. XVI ст. *КА* 14); лечь же многіи пре(д) нами дѡсытѡ обфѣте высловили и ѡписали, не здалосѡ намъ тѡ тымъ забавлати (Київ, 1623 *МІКСВ* 81); Велико заправды и подивѣна го(д)но естѡ Га Ба нашегѡ члѣвѡлюбіе, которогѡ нѣхто з людій подостаткѡ высловити не мѡжетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 36); ѡ Пречѡдный и Непостижимый Бже, Ктѡжъ твой добродѣйства высловити мѡже (Чернігів, 1646 *Перло* 31 зв.); выславленъ бѡдѡ въ фараѡнѣ и во всѣмъ войскѡ егѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 91 зв.);

(кого) (*поширити добрі відомості про когонебудь*) уславити: а ѡ(н) в то(т) ча(с) доткнѡ(в) очи и(х) теды имъ и заповѣди(л), абы нѣкомѡ того не повѣдали, а ѡні выше(д)ши высловили его повши(ст)кои земли тѡи (к. XVI ст. *УЄ* №31, 132); молодость егѡ дивнымъ пророцтво(м) г(с)дѣ бгъ выславиль (серед. XVII ст. *Хрон.* 369).

2. (що) (*дати знати всім*) оповѣстити (про що): въ котормъ-же месте допускаемъ торгъ мети и встановити въ неделю; и закликати по всимъ сторонамъ и явно высловити (Вільна, 1528 *АрхЮЗР* 5/1, 36).

Див. ще **ВЫСЛАВЛЯТИ, ВЫСЛАВОВАТИ.**

ВЫСЛАВИТИСЯ, ВЫСЛАВИТИСА *дієсл. док.* Прославитися, звеличитися: ѡже пастыре ннѣшни(и) вѣкъ выжити выро(с)кошовати выславитисѡ выго(р)дитисѡ выбогатитисѡ вым(д)ритисѡ ѡмыслили сѡтъ (1598 *Виш.Кн.* 289); Ты же, костеле латынскій,... ту на земли важити, вимудроватися и выславитися изволив (1608-1609 *Виш.Зач.* 230).

Див. ще **ВЫСЛАВОВАТИСЯ.**

ВЫСЛАВЛЕНЕ, ВЫСЛАВЕНЕ, ВЫСЛАВЛЕНЪЕ *с.* Звеличення, виславлення, прославлення: великій ѡнгъ въ пр(о)рѣцѣ(х) прѣ двѣдѣ... матерію и вѣршгъ лѡтгни своей слѡдкѡбръмачѡй годный до

выславѣна ѡбраль (поч. XVII ст. *Проп.р.* 170); и с тѣхъ меръ мѡселемъ свою црковъ згола ѡпѡстѣити: абымъ сѡмъ ростѡрга(в)ши тежъ тые звѡзъки, южъ до ко(н)ца волны(м) стѡвншисѡ: способнѣйшымъ бѣль до ѡвола(н)ѡ и выславле(н)ѡ правды (Єв'е або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 15 зв.); Пр(с)тѣю Вл(д)чѣд нашѡ Бѣдѡ и пр(с)но Дѡдѡ Мрѣю,... всѣ ѡ(т) ср(д)ца,... просѣмо,... абы... мнѣ... слово кѡ выславленѣю Креста, въ оустѣхъ дѡти (Київ, 1632 *МІКСВ* 272).

Див. ще **ВЫСЛАВЛЯНЪЕ, ВЫСЛАВОВАНЕ.**

Пор. **ВЫСЛАВИТИ.**

ВЫСЛАВЛЕННЫЙ, ВЫСЛАВЛЕННЫЙ *діє-прикм. у знач. прикм.* Прославленный, звеличений: Роздѣмю, же при тѡмъ такѡвомъ зацномъ стѡмъ дѡрѣ, и мене самѡго зѡ тымъ пристѡйнымъ Вш Кн(ж) Мл(с)ти Фаміліи, цнѡтъ и дѣлностій выславѣнымъ лѡскаве принати (Київ, 1623 *МІКСВ* 77); Тогда, прѡви, Кесарійскаго ѡбѡчѡ веселого, выславленного яковъ(м) мнѣ презѡ сѡнъ частокрѡтъ ѡказѡвалесѡ Братѣ наймилшій (1627 *Тр.* 39).

ВЫСЛАВЛЕНЪЕ *див.* **ВЫСЛАВЛЕНЕ.**

ВЫСЛАВЛЯНЪЕ *с.* Те саме, що выславлене:

О то самъ помазанецъ Божый, король... Владиславъ Якейловичъ,... который для веры хрестиянъское,... светчытъ... Пану Богу... за тую згѡду и единость, которая се за вековъ его скончыла, (зъ выславлянемъ имени Божого,) дякуеть (Вільна, 1599 *Ант.* 965).

Див. ще **ВЫСЛАВОВАНЕ.**

Пор. **ВЫСЛАВЛЯТИ.**

ВЫСЛАВЛЯТИ, ВЫСЛАВЛАТИ, ВЫСЛАВЛЯТЬ, ВЫСЛАВЯТИ, ВЫСЛАВАТИ *дієсл. недок.* (кого, що) Прославляти, звеличувати: якъ іѡаннь ис темницѣ послалъ ко ісѡви оучѣники своѡ я(к) тыжъ хс пре(д) народы его выславлае(т) (1556-1561 *ПС* 52); теды маю... скромне заховатъ и добродѣйство пана Каспоровѡ еще въ змилованью его надо мною выславлять (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 8/III, 335); ничого и(н)шого ѡ(д)но годны(х) мѡжѡвъ и княжа(т) годне... вы(с)лавляю(т) (1582 *Кр.Стр.* 14 зв); избавите(л) нашѡ нѣ дла чѡго и(н)шого на(с) не оучини(л), е(д)но абы(х)мысѡ тѣло(м) емоу покарали, а дѣшею его выславѡвали (к. XVI ст. *УЄ* №31, 39); Таѡ е(в)г(л)іѡ... выславлаеть чюда іс (поч.

XVII ст. *Проп.* 5); тотъ Кліментъ въ всѣ(х) своихъ писмехъ выславаетъ единѣ ч(с)ть и пр(с)тль трехъ лицъ бж(с)твѣнныхъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 17); И вшеляко рожай той выславляти прислушаетъ, як Давидъ мовить: "родъ праведныхъ благословится" (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1135); Бл(с)влѣю: Дѣбре мѣвлю, хвалю, выславляю, дѣбре кажоу (1627 *ЛБ* 9); И зрозоумѣль едѣнь из ни(х) и(ж) е(ст) оулѣчѣны(и). а обрнѣоувшиса почал(л) гѣлосе(м) великымъ выславлѣти ба и пѣл ни(ц)... хвалѣчи и дѣкоуючи е(м)ѣ (1645 *УС* № 32, 192 зв.).

Див. ще **ВЫСЛАВИТИ, ВЫСЛОВОВАТИ, ВЫСЛОВЛЯТИ.**

ВЫСЛОВОВАНЕ, ВЫСЛОВОВАНЬЕ с. Прославляння, виславляння, звеличування: Штожь ты кто обрати схочеть высловованье и дякчиненье отъ рода Роского, заисте, повиннѣйшая есть речъ — ласку и добродѣйство народови... показовати (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1141); Праз(д)нованіе, Праз(д)никъ: ѡхѣта, весѣлость, выхвале(н)е, выслова(н)е, ѡбхожѣнье, свачѣ(н)е (1627 *ЛБ* 165); Бгъ дѣетъ намъ дѣбрьѣ дарѣнки, и вшелѣкими промѣслѣными потѣхами насъ ѡпѣтрдетъ, абысѣмо ... дѣковали емѣ сѣ того, и има егѣ... слѣвили и вѣлбили: а мы не дѣбаме вѣ подѣкованю, и лѣнѣиво вѣ добродѣйствѣ егѣ высловованю постѣпѣемо, дарѣнки егѣ..., нѣзѣашто вѣжимѣ (Київ, 1637 *УС* *Кал.* 114).

Див. ще **ВЫСЛАВЛЕНЕ, ВЫСЛАВЛЯНЬЕ.**
Пор. **ВЫСЛОВОВАТИ.**

ВЫСЛОВОВАТИ *дѣсл. недок.* (кого, що) Прославляти, звеличувати: Ев(г)листа выписоуетъ якъ хс̄ высловауетъ оубогоую вдовицоу (1556-1561 *ПС* 313); ѡтрѣчатка того велико(ст) ѡповѣдѣймо, заслоугы и чоудѣвное рождество высловауѣймо (поч. XVII ст. *Проп.р.* 259); Прето, правѣвѣрный христѣянине, тымъ святымъ патрѣархоу Михаиломъ утѣшайся и выславуй его ревность (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1089); Вшѣ Кн(ж) Мл(с) прирѣожный свѣй славѣнскѣй Дѣалѣктъ або азѣкъ лѣобишь и выславѣешь, и силѣ егѣ роздѣмѣючи, радѣ Книги тогѣ Дѣалѣктѣ читѣешь (Київ, 1623 *МИКСВ* 74); Ѣемистѣклѣсь валѣчный дѣбре памѣтѣетъ, Гды ѡ(т)чѣизны здоро(в)е над все прекладѣетъ Гортѣнсѣа и Кира, припомнѣ(н)емъ гѣйнымъ, Полѣмнѣа выславѣй зѣ ѣклѣномъ пристѣй-

нымъ (Київ, 1632 *Сх.* 302); старѣ(и)мосѣа... хвѣ Вѣскр(с)нѣа слѣвити и ѡповѣдати не занехивѣймо... невѣмѣовныѣ егѣ добродѣйства выславѣймо (Київ, 1637 *УС* *Кал.* 232).

Див. ще **ВЫСЛАВИТИ, ВЫСЛАВЛЯТИ, ВЫСЛОВЛЯТИ.**

ВЫСЛОВОВАТИСЯ *дѣсл. недок.* (ким, від кого) Прославлятися, звеличуватися (ким): На остѣтокъ такѣмъ вызнѣнемъ, синодъ замкноути мѣли. ѡдѣнь бгъ котѣрый пере(д) всѣми и на(д) всѣми, и въ всѣхъ нами вѣрѣдѣса и высловауетсѣа (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 46 зв.); а бвое, то есть три персѣбнами, ѡ(т) побжжныхъ правослѣвныхъ и вѣрѣдѣтсѣа и выславѣтсѣа (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 278).

Див. ще **ВЫСЛАВИТИСЯ.**

ВЫСЛАВЛЯТИ *див.* **ВЫСЛАВЛЯТИ.**

ВЫСЛАВАТИ *див.* **ВЫСЛАВЛЯТИ.**

ВЫСЛАНЯ, ВЫСЛАНЕ, ВЫСЛАНЬЕ с. (*доручення, наказ кому-небудь піти або поїхати кудись із певною метою*) посланнѣа: годилосѣа было сѣ тыми выклады, а затымъ и сѣ тою оунѣею ѡ(т)цо(м) владѣкомъ заразѣ што нарихлѣй и пере(д) выслѣнѣе(м) до римѣ свѣцки(м) людемъ... ѡповѣдити (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 60); ра(ч) вѣм... посла(н)цовъ нашѣхъ... принявши и имъ на вшеляко(и) помочи до его... м(л) готовымъ быти якобы выслѣнѣа наше и и(х) тамъ трѣды... даремъными не были (Лѣвѣв, 1610 *ЛСБ* 427, 1); И то еще знаменитый знакъ зацности и знаменитости Андреевы, ижѣ, по ономъ выслѣнѣю на весь свѣтъ апостоловъ, лосомъ або роздѣломъ досталися Андрееви части свѣта по Іерусалимѣ перѣднѣйши (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 968).

Пор. **ВЫСЛАТИ.**

ВЫСЛАТИ, ВИСЛАТИ, ВЫСЛАТЫ *дѣсл. док. 1.* (кого) (*дати доручення, наказати кому-небудь піти або поїхати кудись із певною метою*) послати: и князъ Юрьѣ, воевода кѣвскѣй, на тоѣ дѣло выслѣлъ насъ, абымо безклопотно промежи ними того досмотрѣли и ихъ поѣднали (Київ, 1510 *Арх ЮЗР* 8/IV, 161); И маѣтъ Егѣ Милость для розознѣнѣа и певнѣйшое вѣдомости комисарѣй тамъ выслати (1537 *РЕА* I, 209); а тыи комисарѣи ѡт княза... выслѣнѣа, имъ тыхъ границъ не клѣли (Чернче-Городок, 1543 *AS* I, 354); а потомъ дѣй панъ Кѣграевскѣй,

выславши з оно́го дому Сасково́го дво́х служеб-
никовъ своихъ, мене поймати и до себе привести
казал (Луцьк, 1574 *АрхЮЗР* 1/VI, 61); А будетъ ли
воля и ласка ихъ милостей — кого отъ себе на
синодъ нашъ выслати,... тогды меновите проси-
мо, абы ихъ милость съ посродьку себе депутатови
рачили его милость пана Радомьского (Вильна,
1599 *Ант.* 654); А если бы я, по(д)комори(и), за
якими припалими потребами моими на оны(и) ро(к)
выехати не могъ, теды на свое ме(ст)це коморника
выслаты-(м) ме(л) (1599 *ККПС* 112); па(н) рамо(лт)
...на то(т) кгрунтъ са(м) выехати и никого выслати
и придати не хоте(л) (Винница, 1605 *ЛНБ* 5, II
4051, 111); рачили(с)те дво(х) брате(и) вы(с)латы до
его го(с)подарской мл(с)ти та(к) ти(ж) и до на(с)...
навѣжаючи на(с) пи(с)момъ свои(м) рачите (Ясси,
1610 *ЛСБ* 429, 1); гды з листы бра(т)ски(ми)
лу(к)я(нъ) васілієви(ч)... до воло(х) бы(л) вы(с)-
ла(нъ). Та(мъ) о(т) его м(л)сти о(д)е(р)жа(л) кви(т)
до могилы (Львів, 1627 *ЛСБ* 1051, 2); о сынѣ мой,
Іосифе, на якю ганѣбню смѣрть пришѣлъ естѣсь;
я есмь тебе выслалъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 61 зв.);
Паномъ полковникомъ со(т)нико(м) атаманомъ ви-
си(л)комъ вшеляки(м) о(д) на(с) в сѣверъ каждого
часѣ выслани(м) до вѣдомо(ст)и подаемо и(ж)
дошло на(с) вѣдати же ро(з)ніе дтяженя попо(л)-
няю(т) (Іркліїв, 1650 *ЛОИИ* 238, 2, 69/27, 1);

перен. (що) (*спрямувати вогонь, світло і т. ін.*)
вислати: на захова́на или́но нѣо́ такъ мно́го ко́ней
и вѣзо(в) о́гнисты(х) вы́слало ижъ са́ вса́ гора за-
свѣтила (поч. XVII ст. *Проп.р.* 199); с той бо(з)кои
Ра́ны твоей ви́шли ми два́ пото́ци, еди́нъ на омы́та
перворо(д)ного грѣха мое(г), а дрѣгий на соединѣние
мое с тобо́ю (Чернігів, 1646 *Перло* 99 зв.).

2. (кого) (*примусово відправити, випровадити*)
вислати, вигнати: коли тые листы перебирали,
насъ изъ светлицы выслали (Луцьк, 1593 *АрхЮЗР*
1/I, 357); выслала всихъ з двора, живое души не
зоставивши, толко мене и дивки, а сама пошла с
Каскою до воротъ, жебы хто до двора не пришол
альбо не приехалъ (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 504);

(кого) (*виселити кого-небудь звідки*) вислати: С
того имѣна маю́т Ихъ Милост мене и жонѣ и дѣти
мои... мощно выслати и тоѣ имѣне к своим рѣкам
мѣти (Острог, 1516 *AS* III, 138).

3. (що) (*певну річ*) відправити: Леш(н) папе(ж)
ри(м)ски высла(л)... скрини со о(т)пу(ст)ными лис-
ты (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П /1736, 52 зв.).

Див. ще **ВЫСЫЛАТИ.**

ВЫСЛЕДИТИ *див. ВЫСЛѢДИТИ.*

ВЫСЛИЗНУТИСА *дієсл. док., перен.* Пропаст-
ти, зникнути, вислизнутися: стережі́тєса того абы
тоѣю дирею, котѣраа, са в̄ правахъ намъ слѣжа-
чихъ дѣтѣ, всѣ са вм̄стамъ свободы не вы́слиз-
нѣли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 216).

ВЫСЛОВИТИ *дієсл. док.* (що) (*передати сло-
вами якусь думку*) висловити: И вы́словивши все
наконецъ повидѣлъ о не(м) яко бы въ о(с)обѣ б̄жеи
мови(т) вѣз̄ше(л) еси на высоту (Львів, 1585 *УС*
№5, 153 зв., на полях); Речъ сама́а и матеріа оутѣш-
ная є(ст) и ласкаваа: котѣрѣю абысмы могли гѣдне
вы́словити (поч. XVII ст. *Проп.р.* 179); Где бовѣмъ
персона́льное похожѣние Ст̄го Д̄ха, теологіцко вы́-
словити и о(б)авити намъ ра́чи(л), котѣрый о(т)
О̄ца похѣди(т), повѣдѣлъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 245);
Нѣжъ кто мѣжетъ, якъ великіи тамъ знѣслъ пра́-
цы, гѣдне люб слѣвы, любѣ хвалами вы́словити
(Київ, 1627 *Тр.* 555); Пресвѣтломоу сп̄сїтєла на́ше-
го трѣжествѣоу в̄скр(с)нїа барзо са дивова́ли, котѣ-
ро(г) триоу(м)фѣ за́чности нѣкды гѣдне не мѣгли
вы́словити (Київ, 1637 *УС Кал.* 152 зв.); о йнши(х)
рѣча(х) яко то прева́жны(х) не мѣжна єсть рѣчь
вы́словити (серед. XVII ст. *Хрон.* 394).

ВЫСЛОВЛАТИ *дієсл. недок., перен.* (кого) Про-
славляти, звеличувати: Мѣй же, М(с)цѣ, Захари́е,
Бцѣ в̄ цнѣтахъ... // абы в̄ твѣхъ робѣтахъ, Вѣра
Православна, и дѣтокъ цвичѣнье, На ратѣнокъ
блїжнемѣ, цр̄кви, вспоможѣнье, и Мѣсацѣ и
Звѣзды оуставне сїали, Копистѣнскихъ въ о(с)обѣ
твоей вы́словла́ли (Київ, 1627 *МІКСВ* 175-176).

Див. ще **ВЫСЛАВИТИ, ВЫСЛАВЛЯТИ, ВЫ-
СЛАВОВАТИ.**

ВЫСЛУГА, ВИСЛУГА *ж. 1.* (*перебування на
службі протягом певного періоду*) вислуга: А то
есмо Его Милости продали о́бел вѣчно и на вѣки
непорѣшне... замок Локацкий, котѣрый о(т)ец нашъ
после выслѣги господара Его Милости ново збѣ-
довал (Володимир, 1542 *AS* IV, 312); то(т) просїль
пїлно цѣсара... за выслѣгѣ свою абы его сектѣ да-

н(а) была якаа це(р)кбвь (XVII ст. УЄ №29519, 281); Всакожь естесь мнѣ братъ, не хочѣ абысь мнѣ дармо слѣжилъ; повѣдай што за выслѣгѣ хбчешъ взать (серед. XVII ст. Хрон. 45).

2. Володіння, одержане за службу: А еще к тому приписываю свою вѣрную выслугу, што еси выслужилъ на господари великомъ короли Александре, озеро Вѣропуть а Долгую тоню (Київ, 1507 *АрхЮЗР* I/VI, 11); Я Михайло Павша... записалъ еси свою вѣрную выслугу... селище Климятинъ, у Черкаскомъ повѣтѣ на Днѣпрѣ,... Николѣ Пустынскому монастырю (Київ, 1512 *АЮЗР* I, 45); Которое имене выслѣжилъ отецъ мой, на короли Его Милости, Иван Старый — Закон в Луцкомъ повѣтѣ, тоем имене, выслѣгѣ отца моего... заставилъ затью моею... в полтора ста копах грошей Литовское манѣты (Крупа, 1533 *АС* III, 411); еслибы о тую выслугу хто зъ насъ былъ отъ господара его милости позванъ, уховай Боже (Чорторийскъ, 1547 *АрхЮЗР* 7/1, 23); Село татаровичи выслѣга небожъчика мѣжа ея... Г потѣги в немъ (1552 *ОЖЗ* 127 зв.); Тымъ же те(ж) обычае(м) хотя бы(х)мо которому татарину... дво(р) на(ш) або име(н)е... дали маю(т) са(та)ковыя... на выслуга(х) свои(х) проти(в) хре(с)тианскихъ люде(и)... заховати абы ихъ ку подачкамъ ... не приневоляли (1566 *ВЛС* 95); я... // ...на тыхъ всихъ именахъ которые бы мне ...напотом, за куплею и выслугою моею, правомъ, спадкомъ... припадати мели... малжонце моеи,... записую (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 196).

Див. ще **ВИСЛУЖЕНІЄ**.

ВИСЛУГОВАТИ дієсл. недок. (що) (бути вар- тим чого-небудь) заслуговувати (чого, на що): Але якъ про(д)жи, тої мно́го помагаю́ть та(к) не ме́(н)ше, и дѣлности высвѣ(д)чаю́ть, которы́ми, пѣвныи знаки выслѣгѣю(т) и цны(м) потѣмо(м), за кле́но(т) зоставѣю(т) (Острог, 1612 *На г. Остр. Час.* 2).

ВИСЛУГОВАТИСЯ дієсл. недок. (кому) (ре- тельно служачи, добиватися чого) вислужуватися: на(с)тато(к) ся и(м) ажъ ви(с)лѣговали, о(т)то(л)- же еще и ннѣ ѣ ни(х) то(и) обыча(и) ижъ ся в нево- лю даю(т) (1582 *Кр.Стр.* 63 зв.).

ВИСЛУЖИТИ, ВИСЛУЖИТИ дієсл. док. (що, що на кому, що від кого, що чим) (одержати

за службу) вислужити (що, що в кого, що чим): Я... городничій лѣцкіи съзнаваю... што еси // выслѣ- жилъ имѣне в лѣцкомъ повѣтѣ... на г(о)с(по)д(а)ри его милости великомъ короли Александре на има Свиляринъ (Луцьк, 1506 *АС* I, 131-132); А еще к тому приписываю свою вѣрную выслугу, што еси выслужилъ на господари великомъ короли Алек- сандре, озеро Вѣропуть (Київ, 1507 *АрхЮЗР* I/VI, 11); Я ива(н) немири(ч)... записалъ еси члѣка свое(г) выслужено(г) на г(с)дри мои(м) на има оле(к)сея из бра(т)ею его ѣ завшьско(и) волости з меленеви(чи) посполито живе(т) (Олевськ, 1514 *ПИ* №6); Пришодши перед насъ зема(н)ка наша Богѣхва- лова... из дѣтми своими... и з дочками... и оповѣ- дили, ижъ которое имене... на има Романово о(т)ецъ мѣжа ея... выслѣжилъ на брате нашомъ... ино... они ...тоє имене... продали (Вильна, 1529 *АС* III, 347); Я кнѣзь петръ... сознаваю...: Што(ж)... име(н)е вы- служилъ еси на г(с)дрѣ ншомъ (Туличів, 1535 *Арх.Р.* фотокоп. 46); огороды, которые маю в за- ставе... и штобыхъ еще именей, з нею [малжонкою] мешкаючи, набылъ, выслужилъ, прибавил, ...то все еи, жоне моеи... дарую (Берестя, 1564 *АрхЮЗР* 8/III, 69); земля(н)ка г(с)дрская... [пограбила]... мо- ихъ вла(ст)ны(х) рече(и) в то(и) же скрини, што(м) былъ выслужи(л) з молоды(х) ле(т) моихъ (Жито- мир, 1584 *АЖМУ* 79); мы то смотревши, знашли е(с)мо в того листу дату пе(р)ве(и) писано, ни(ж) па(н) Лаза(р) выслужи(л) тоє име(н)е (Черкаси, XVI ст. *ККПС* 77); а я тежъ также, штоколевкъ где могу, убогая невеста, кривавымъ потомъ моимъ вислужити, то онъ з мене зодравши пропѣеть, же одно ледве за часомъ грешное тело могу за его обы- чаемъ прикрыти (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 8/III, 578); богате(с)тво цр(с)тва Нбсногѣ, и ласкавогѣ Бга на сѣ розгнѣва(л) навѣки; вѣ котѣрогѣ // мѣгль лѣтво вислѣжити; щаста вѣчногѣ радостъ (Чернігів, 1646 *Перло* 157-157 зв.).

ВИСЛУЖИТИСЯ дієсл. док. (з чого) (відро- бити службою) відслужити (що): А естли бы с тоє сѣмы до сме(р)ти вислужитисѣ не мо(г) а буде(т) ли мети дети тогды его маю(т) с тоє сѣмы выробла- тисѣ (1566 *ВЛС* 95 зв.).

ВЫСЛУХАНЕ, ВЫСЛУХАНЬЕ, ВЫСЛУХА-

НА с. 1. Вислуханя, заслуханя: пойдѣмо за изба-
вителе(м) наши(м) іс̄ х̄мь̄ с̄номь̄ б̄жїи(м). мѣсто
онои пѣщѣ до цркве стоӣ оставивши вши(ст)кы до-
легливости свои и тые фрасоункы а ити на млтвоу
и на vyslouhana слова б̄жїа (к. XVI ст. УЕ №31,
143 зв.); кѣсто(к) невелїкы(и) езинѡвый котѡры(и)
...межи те(р)нїе(м) рѡслѣ, то(т) ѡ vyslouhana про-
си(л), не идѣте мѡви(т) дале(и) ѡ(т) товѡришкы, бо
таа порѡда кѣдрова не та(к)... е(ст) пожитечна
(поч. XVII ст. *Проп.р.* 59); Людзкости вашои чини-
мо подякованье: За такъ миле охотное, насъ
vysluchanye (Львїв, 1630 *Траг.п.* 178); Собравши(м)
са н̄гѣ... братїа(м)... по дорѡчно(м) vyslѣханю
рахѣнкѡ(в) с приходѡвь и росхѡдѡвь ѡ(т)... Романа
Стреле(ц)кого; и ѡспокоюню пѣвны(х) з ѡны(м)
рѡзни(ц) яко ѡ томъ сѡмарыѣше реѣстро(в) пре(з)
нѣго Братѣствѡ ѡ(т)дѡны(х) компѡтованые ѡбшырне
свѣдчатъ (Львїв, 1633 *ЛСБ* 1043, 29).

2. (*розгляд справи в судї*) заслуханя: Их Ми-
лостъ велели (!) и рок vyslѣханю зложили в сѡботѣ
после матки Божей Зелное (Миляновичї, 1530 *AS*
III, 367); за тымъ де(и) нестанѣмь... суд... пана...
ку доводу и vysluchanya жалобы... присуди(л)... абы
его мило(ст) именье... ему в де(р)жанье постѣпиль
(Володимир, 1583 *ЛНБ* 5, II 4045, 1); если тая де(р)-
жава протѣ(с)тѡючого е(ст) ѡсажона на кгрѣ(н)те
Ива(н)ски(м) до Козина належачи(м) а(л)бо те(ж)
на кгрѣнѣте до старо(ст)ва кремяне(ц)кого ско(л)
по вы(с)лѣханю и(н)квизициї пре(з) све(д)ки став-
леные самы сна(д)нѣ(и) ѡ то ѡважи(т) бы и до ве-
домо(с)ти и(х) и его Королевское м(л) донести
могѣли (Кременецъ, 1637 *ЦДІАЛ* 765, 1, 24, 2 зв.);
маючи есче ѡ(д) аньтеце(с)соровъ позваного кривду
и пре(з) выби(т)е части кгрунѣтовъ... до... дово-
довъ vysluchanya... поводова сторона просила
(Ісаїки, 1643 *ДМВН* 238).

Пор. **ВЫСЛУХАТИ.**

ВЫСЛУХАТИ *дієсл. док.* 1. (що, чоґо, коґо)
(*уважно і до кінця прослухати*) вислухати, заслу-
хати: Ино мы vyslѣхавши того привнла брата на-
шого Александра... при том таки княгиню Семе-
новѡю и дѣти еѣ зоставили (Кракїв, 1507 *AS* III, 40);
И господарѣ Еґо Милост з ѡбѣ сторон рѣчи их вы-

слѣхавши, нашол межи ними тым ѡбычаем, иґбы
кназь Василей на том присаґнѣл, штоґо ѡтцѣ его
Михайлѣ с князем Андрѣем ѡ тот ѡстров был
розездъ и грани покладены (Ковель, 1519 *AS* III,
188); и vysluchavши того листу моцованого, Ленко-
вая и сынове еѣ... з... намѣстникомъ митрополи-
та..., доброволне право мѣти позволили и в право
вступили (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/VI, 40); прошу,
абы ваша милостъ, его vysluchavши, во всемъ вѣру
дать рачиль (Київ, 1573-1579 *АСД* I, 153); а оные
боярове Красноселские предъ се упоромъ своимъ
оныхъ светковъ сведетства vysluchavши, рокъ тре-
тий завитый копе за две недели складали (Луцк,
1598 *АрхЮЗР* 6/1, 272); Обернѣмъ ся, братя, и чи-
нѣме по росказаню Божому, што бы на насъ при-
шла... доброта и даръ Божїй, котрый намъ обицаетъ
дати и пружбу нашу vysluchati (XVI ст. *НС* 213);
брата vyslѣха(в)ши ѡбо(х) сторо(н)... нашли Ивана
ви(н)ного, и росказали перепросити Касияна, що
зара(з) за росказа(н)емь... тоѣ дчини(л) (Львїв, 1601
ЛСБ 1043, 5 зв.); А такъ мы, врадъ, vysluchavшы
жалобы Микѡлая Водвинского, за прозбою оноґо,
на огледане ранѣ, придали виґа (Бориспїль, 1615
АБМУ 9); Б̄же ѡ(т)цѡв' нашихъ vyslѣхай молїтвѣ
мою (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 756); тые границы,...
ѡбъехати и ѡные ѡписати, и(н)квизициї вы(с)лу-
хати... пови(н)ни(с)мы (Житомирщина, 1639 *ККПС*
213); я, комо(р)никъ, конѣтрове(р)сы(и) сторонѣ
ѡбу(д)вухъ vyslucha(в)ши и оныхъ добре уваживъ-
ши... ѡбо(м) сторонам заховую са(л)ве дефенъси(с)
инѣ ексъцепциѡнибу(с) па(р)ти(с) утрокве (Го-
рошки, 1643 *ДМВН* 233); Суд нинешный кґрод-
ский луцкий, конѣтроверсыи сторон ѡбохъ... до
суду нинешнеґо вѣношонныхъ vysluchavши и зъ
оныхъ добре вырозумѣвши, позванымъ поступовати
наказуетъ (Луцк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 423).

2. (коґо, чоґо) (*прихильно поставитися до про-
хань коґо-небудь, змилосердитися над ним*) вислу-
хати: молечїся не мног говорѣте як поґанове,
сподевають бо ся ѡнї иґж... vysluchani боудут (Воло-
димир, 1571 *УЕ Вол.* 47); мы не та(к) чини(м) кды
заразо(м) не боуде(м) vyslouhani, ѡ(т)стоупае(м) и
далеко ѡ(т)ходи(м) (Львїв, 1585 *УЕ* №5, 258 зв., на
полях); слыши(ш), якъ снѣ б̄жїй моли(л)са а(ж) до

кръвавого потоу, то(ж) бы(л) выслуухань (XVI ст. *УС Трост.* 56); и якъ сами выслѣхаемо, такъ и выслѣхани боудемо (Острог, 1614 *Тест.* 159); Ина́чей выслѣханы(м) не бѣдетъ вѣдлѡгъ свѣдо́цтва Єв(г)лскогѡ (Київ, 1648 *МКСВ* 349); прѣсимо тебе пѣне, абысь нась выслѣхаль (серед. XVII ст. *Хрон.* 70).

Див. ще **ВЫСЛУХОВАТИ, ВЫСЛУХЫВАТИ. ВЫСЛУХИВАТИ** *див. ВЫСЛУХЫВАТИ.*

ВЫСЛУХОВАТИ *дієсл. недок.* (кого, що) (*слухати до кінця*) вислуховувати: а в писме свѣто(м) ве(з)де мно(г) находиль, же и ѡ(т)цѣ его нб(с)ны(и) мно́гихъ по єди́номѣ выслѣхава(л) (!). И онъ са(м) яко сы(н) его єдиноро(д)ны(и) та(к) же чини(л) (Острог, 1587 *См.Кл.* 9); не все было волно ве(д)ле оуставъ бж̄и(х) и(з)раилтаномъ // онымъ справовати в неволи а вжды и(х) лѣпше выслѣхава(л) (!) нижли на свободѣ (Там же, 12-12 зв.); та(м) бг̄ъ выслуховае(т) где живе(т) (Острог, 1589-1599 *Апокр.* 85).

Див. ще **ВЫСЛУХАТИ, ВЫСЛУХЫВАТИ.**

ВЫСЛУХЫВАТИ, ВЫСЛУХИВАТИ *дієсл. недок.* (що) Те саме, що **выслуговати**: котѡрыи всѣ вѣрили, и своихъ рѡзне оучили ижъ зывана ст̄ы(х) е(ст) порѡжне постановѣнное, понева(ж) мовать оушѣй не маю́ть, жебы нашѣ млт̄вы выслуухывали (поч. XVII ст. *Проп.р.* 238); мл(с)рдіє, оубо(з)ство, и долготерпѣніє: тѣи пожадливостью и волею выполняю́тса... ѡ(д) Г(с)да похѡдаты, и в̄ ср(д)ци выслѣхиваны бываю́ть (Вильна, 1627 *Дух.б.* 318).

Див. ще **ВЫСЛУХАТИ.**

ВЫСЛѢДИТИ, ВЫСЛЕДИТИ *дієсл. док.* (що) (*вивчити, вникнути у щось*) збагнути, дослѣдити: до писанья того листа оудале(м)са... не дла вынайде́на якобы крыючееса правды, але дла выслѣжѡное вынайденое и проповѣданное ѡ(т) ѡ(т)цовъ нашихъ правды ѡказа(н)а (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 10); Ѡ глѣбѡкости бога(т)ства м(д)рости и рѡзѡма Бж̄го, яко не выбаданы и не понаты сѣды егѡ, и не выслѣжены доро́ги его (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 271); Жебы старость, сивизнѣ, облѣдного міра. Выслѣдивши, дознали же вже и секіра, З давныхъ часовъ ѡстригса (Вильна, 1620 *Лям.К.* 18); Дша... сама з себе, выслѣдити мысли не можеть (Вильна, 1627 *Дух.б.* 392);

розшукати, дослѣдити: Кды(ж) бовѣ(м) каіа́фа мыслѣвца са выкладае(т), и гади́ноу ѡнѣю собѡю выражѡвалъ, котора́а яко мыслѣвнаа паты на́шей слѣдѣла котраа и тогда выслѣжѡючи спра́вы и по́стѡпки і́совы: нѣ(ч) не́пристойного з ны(х) выслѣдити и вынайти не могла (поч. XVII ст. *Проп.р.* 93).

Див. ще **ВЫСЛѢЖОВАТИ.**

ВЫСЛѢДОВАНЄ *с.* Дослѣдження: все старанье баданье, резерванье, и забава дши, в̄ выслѣдованю розѣмнои йсности трвало (Вильна, 1627 *Дух.б.* 83).

Див. ще **ВЫСЛѢЖЕНЄ.**

ВЫСЛѢЖЕНЄ *с.* Дослѣдження: Хтѡ зрозѡмѣ(л) рѡзд(м) Па(н)скій; а́лбо хтѡ пора(д)цею емѣ былъ; Єсли(ж) теды справлєныхъ ѡ(т) не́го з мѣлости и з лю(д)скости егѡ противъ нась и дла нась рѣчей розезнаніє кѡ выбаданю и кѡ выслѣжѣню трѣдноє Пѡвель Ст̄ый показаль (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 212).

Див. ще **ВЫСЛѢДОВАНЄ.**

Пор. **ВЫСЛѢДИТИ.**

ВЫСЛѢЖОВАТИ *дієсл. недок.* (що) (*проникати у суть чого-небудь*) дослѣджувати: Кды(ж) бовѣ(м) каіа́фа мыслѣвца са выкладае(т), и гади́ноу ѡнѣю собѡю выражѡвалъ, котора́а яко мыслѣвнаа паты на́шей слѣдѣла котраа и тогда выслѣжѡючи спра́вы и по́стѡпки і́совы: нѣ(ч) не́пристойного з ни(х) выслѣдити и вынайти не могла (поч. XVII ст. *Проп.р.* 93).

Див. ще **ВЫСЛѢДИТИ.**

ВЫСМАЖИТИ, ВЫСМАЖЫТИ *дієсл. недок., перен.* (що, з чого) (*хитрощами знайти щось на свою користь*) викрутити: А што ѡилялетъ зменъку чынить о дате въ листехъ, съ которыми владыкове до Рыму ездилы: ижъ власного местца даты, где ся што деяло, не описано, але только такими словы дата: "съ королевства Польского и зъ великого князства Литовского", и тымъ хочеть мети за подзорные тые листы, — ино и тутъ ѡилялетъ ничего не высмажитъ ку помочы баламутни своей (Вильна, 1599 *Ант.* 705); Лечь и тому ся не помалу дивую, што себе ку помочы съ тыхъ (тамъ) листомъ ѡилялетъ высмажыти усилуеть (Там же, 801).

ВЫСМОКТЫВАТИ *дієсл. недок., перен.* (що) (*віднімати що-небудь, позбавляти кого-небудь чо-*

гось) перехоплювати: Послбѣмъ Апѣсто(л)скимъ инъквизиторомъ. вы(ш)пырачомъ, частымъ наглядачомъ... котѣрые южъ своими Ап(с)толскими привил'ями, не то(л)ко Еп(с)копомъ равнаются: але тежъ ихъ превышають, и перешкажають в'правованью, и ихъ владѣдъ высмо(к)тывають (Ев'е або Вильна, п. 1616 *Прич.отех.* 11 зв.).

ВЫСМОТРИТИ *дієсл. док. (що) (очима)* побачити, угледіти: ані язы(к) вымовити, ані око высмотрити, ані розоу(м) жа(д)ны(и) огрнѣти не може. що бѣ наготоваль тымъ котрии его млѣють (к. XVII ст. *УС* № 31, 78);

заглянути, подивитися: высмотрите добре гдѣ сѣ тайтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 230 зв.).

♦ **высмотрити свой часъ** — знайти відповідну хвилину: абовѣ(м) венедіктъ анагиноу(с) хитры(и) ...высмотрившы свѣой ча(с), велѣлъ сѣ скрѣити хлѣп'цеви по(д) лѣже гдѣ лѣгалъ Пѣпѣ(ж), а вночи кликати (Львѣв, поч. *Крон.* 124 зв.).

ВЫСОКИЙ, ВЫСОКИЙ, ВЫСОКИЙ, ВЫСОКИЙ, ВЫСОКИЙ, ВЫСОКИЙ, ВЫСОКІЙ, ВЫСОКІЙ, ВЫСОКЪ, ВЫСОКЪ
прикм. 1. (який має велику відстань від землі вгору)
високий: а ѡт того лѣса просто къ высокимъ соснамъ (Турійськ, 1540 *AS* IV, 243); Гора подѣ половицою замку ѡгъ днепра висока и прыкра досытъ пристѣпѣ тамъ нетъ (1552 *ОЧерк.* 3. 4 зв.); Ѡ Бже... ѡ(т)-даѣ(т) Сіѡнъ Сты(и) хвалѣ тобѣ Сіѡнъ цвѣтъ горъ высоки(х) весѣліе свѣта всего (Львѣв, 1591 *Профс.* 69); ісака пр(о)ркъ ѡ то(м) піше... мовачи... за (з)ло(ст) вашѣ споушд на ва(с) яко оуломо(к) камена и(з) мѣроу високого (к. XVI ст. *УС* № 31, 206); сторона про(ти)вѣная... на горе високо(и), на(д) речкою Лукавицею (Киѣвщина, 1600 *ККПС* 141); Вѣтеръ выворѣчаѣтъ древа высокіи: Тополѣ ѡказалыи, дѣбы трвалыи, Циприсы пахнѣчи,... Лѣвры квитнѣчи (поч. XVII ст. *Пчела* 57); По сѣмъ же бгѣ зѣмлю розлічними цвѣты покрѣвъ наготову еѣ... и весѣлыми // гаѣми и высокими горами,... оукрасивъ (Почаѣв, 1618 *Зерц.* 14-14 зв.); Нѣдто и кликѣнъ ихъ влѣзши на высокое дѣрево, жѣбы ѡбволѣлъ мерзѣндю и плюгѣвдю ихъ молѣтвѣдъ тѣкъ спѣдши на долъ,... мѣзѣрне бѣ(з)бѣжнѣю свою дѣшѣ вѣрыгнѣлъ и вѣкиндѣ(л) (Киѣв, 1627 *Тр.* 667); А при томъ страшное трасѣна землѣ, якѡ всѣ горы высокіи;

розсыпани бѣдѣтъ, то(г)да мнѣгии царѣе земніи, слѣги антихристови, начнѣтъ ѡ(т) страх(ѣ) болѣти, и в' пещѣри каменніи критисѣ (Чернігѣв, 1646 *Перло* 142); Зродѣла земла... гаѣи высокіи, дѣбрѣвы весѣлыи (серед. XVII ст. *Хрон.* 2 зв.);

(який виступає наперед, вище чогось) випуклий, високий: камен чирвоный яко грошъ велкостю з золотомъ високий, взвышѣ осмъ перелъ великихъ попрекъ положоные (Володимир, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 426); оучинишѣ емѣ ліштвѣдъ золотѣю в кѣло, а на ліштвѣдъ корѣнд... на чѣтыри пѣлцы высокѣю (серед. XVII ст. *Хрон.* 102 зв.);

(який знаходиться на певній висоті) високо розташований: ѡ(т) Барлемон(т) мешкаючого в' Антверпѣи на високой вѣлицы блѣзко тѣрчи золотѣи (к. XVI ст. *Розм.* 61);

(який має висоту більшу від звичайної, середньої) високий, великий: теперъ же сѣ до розуму кинули манѣти,... южъ теперъ не вѣ короткихъ сукняхъ, але такъ сѣ выстрыхнули сѣ ковнерами высокими, поизренямъ страшнымъ и походомъ, такъ яко ихъ самъ аутог-антихристъ научивъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 19); Свѣтѣлникъ: Походнѣ, ла(м)па, кагане(ц), и лѣхтѣръ высокіи (1627 *ЛБ* 112);

(який стосується висоти як лінійного розміру) високий: и запла(т)а ѡ(т) привозовѣ... за слѣпы камен(н) висо(к) ло(к) еде(н) два ло(к)те до(л)гѣ и ширѣ(к) та(к) же (Львѣв, 1592 *ЛСБ* 1039, 1).

2. *Перен. (райський, божественный)* високий: Кгды високого нѣа, незычлѣвые обрѣты, на пѣдолѣ зѣмный кѣла свѣой накерѣвали... Тогды евгѣніи пѣпа ри(м)скѣй посла(л) до цѣсара константинѣполского послы (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 33); а поты(м) сорокѣ днѣи на мѣри свѣта того блоукалосѣ южъ коли(с) на высоки(х) нѣ(с)ны(х) гора(х) ѡ(т)почѣло (поч. XVII ст. *Проп.р.* 195 зв.); Звѣздами бѣлъ емоу написанный на высокомъ нѣбѣ, тѣе до(м) ѡстро(з)скихъ трѣе в' своѣмъ слоушне маѣ(т) гѣрѣбѣ (Дерманъ, 1603 *Нал. на г. Остр.*, тит. зв.).

3. *(значний за кількістю, інтенсивністю)* високий, великий: запла(т)а... тѣкъ высокаѣ, тѣкъ щасливаѣ, та(к) велѣкаѣ естѣ, же... словѣми еи выразити жаде(н) не мѣже(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 232); Бы(л) та(к) пѣ миха(л) тви(р)ды(м) (!) же не

Не бо страсть христову по истиннѣ страдавшихъ власть свѣцкую удивляти и ужасатися учит и подражати и смирятися заповѣдемъ христовымъ въ высокомъ стану преложества будущихъ наставляетъ и приводитъ, але истинну звитяжити и евангелскую // проповѣдь згвалтовати понуждаетъ (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 166-167); Мѣрно(ст) те(ж) е(ст) го(д)-носте(м) забѣгати, а на высѣкой сѣ ста(н), выносити (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 11);

у знач. ім. знатный, славный: Высѣкимъ и незневлѣны(м) цесарѣвскій рѣзѣмъ, не такъ далѣе вельможность стѣноу оуказати мѣже(т) яко погорѣженъ мае(т)ности (Острог, 1614 *Тест.* 150);

(який має велику владу, високу посаду) великий, могутній: А в' то(м) оди(н)... мѣвиль... чомоу сѣ важилъ дирѣю а не двѣрми... на такъ высѣкой століци стѣнъ лѣзти (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 53); гѣ бѣ любачи на(с)... стоупилъ з высокого престола своего нѣ(с)ного на землю (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 27 зв.); Стѣткѣвичове не родилисѣ, тѣлкъ, албо до повѣажного Сенѣтѣ, албо до высѣкихъ оурѣдовъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 6); Естъ кто, на кштѣлтгъ в' тѣлгъ головы на высѣкомъ оурѣдѣ поставленый: нсѣхай же оурѣдѣ своею пилнѣетъ (Львѣв, 1646 *Жел.Сл.* 2 зв.).

8. (про снѣ) урочистый: Пѣснь степе(н)на: Пѣніе высѣкое, кихъ, або врѣховныхъ (1627 *ЛБ* 104); Степеннаа пѣснь: Высѣкаа (Там же, 121).

9. (епитет Бога) Всевишній: антѣхристъ... сѣдши оу цркви хрс)тѣанской, богѣмъ великимъ и высѣки(м) назове себе (Чернігѣв, 1646 *Перло* 139); Тогды пристѣпи(л) навходоносѣръ до вѣстѣа пѣчи огна палаючого и рѣклъ... Слѣги бѣа высѣкого вѣйдите а прѣидите (серед. XVII ст. *Хрон.* 361).

10. У знач. ім. **высокіе** — небеса: Маючи пѣстира и стройтѣла бного великого архіерѣа, проникнѣвшаго нѣса, Іса снѣ бжѣа, котѣры(м) в кштѣ(л)тѣ бжѣ(м) боудѣчи, са(м) себе понѣжи(л)... офѣроу самѣго себе в (кон)чѣноу лѣ(т) принѣсши... и встоупѣвши... в самѣе нѣо и сѣлъ по правѣици маестѣтоу, величѣствѣа на висѣкихъ прибѣ(т)кѣ правдѣвого (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 217); Дѣвенъ Бгѣ на высѣки(х) тѣй, Котѣрый шдѣвѣетъ сѣвѣтомъ яко Рѣзоу (Чернігѣв 1646 *Перло* 58 зв.).

11. У знач. ім. с. р. **высокое**. Вл. н.: почавши отъ

лозокъ ... ажъ до дорогъ великихъ, котѣрая одна идетъ до **Высокого**, а другая до Раковсѣчины (Київ, 1600 *АрхЮЗР* 7/1, 262).

12. У складѣ вл. н.: **Высокое поле**: на **Высоко(м)** Поли двѣ нѣвы (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 10); **замокъ высокий**: Манастыръ свѣтого анѣфрѣа во Львѣвѣ... на предѣмѣстю краковскомъ подѣ горѣю за(м)кѣ высѣкого лежѣчи(н) (Берестѣя, 1590 *ЛСБ* 143).

◦ **высокіи ворота** див. **ВОРОТА**; мѣсто **высокое** див. **МѣСТО**1.

ВЫСОКО, ВИСОКО, ВИСОКО присл. 1. (на великій віддалі від звичайного рівня, від основи) високо: кнѣзь корѣцкіи... поима(н)... в нѣвѣлю и всажено его на вѣжѣ высѣко на мори и бѣлѣ та(м) на вартѣю (1509-1633 *Остр.л.* 129); Жалова(л) намѣ... Григоре(н) сенѣюта лѣхове(ц)ки(н)... на юхна торокано(в)ского и жону его... ѣ том што(ж) де(н) ѣни ста(в) сво(н)... високо по(д)на(ли) и... в немѣ воду де(р)жаты (!) (Красний став, 1558 *ЛНБ* 103, 16/Іс, 1898, 10); якъ птѣха вѣзлетѣвши високо, безпѣчна ѣстъ,... такъ и дѣа вѣзавши крѣла дѣа,... зо всего смѣѣтѣса (Вільна, 1627 *Дух.б.* 286); аeditus високо (І пол. XVII ст. *Сем.* 16); скларѣви що направлѣ(л) високо в ново(н) цѣ(р)кви ѣболѣны... 24 (Львѣв, 1633 *ЛСБ* 1054, 4); А такъ оуже высѣко збѣдовали вѣжѣ онѣю (серед. XVII ст. *Хрон.* 18 зв.);

(у висоту) завѣшки: камень... ло(к) до(л)го. по(л) ло(к) широко, по(л) ло(к) високо (Львѣв, 1592 *ЛСБ* 1039, 1).

2. (на великій висоті; далеко над землею) високо: Вѣспрѣ: Высѣко(ст), или высѣко (1627 *ЛБ* 24); планѣтъ сату(р)ну(с) тотъ бѣжитъ такъ високо же ле(д)во во три(д)цѣть лѣтъ бѣгъ свой викониваетъ (серед. XVII ст. *Луц.* 539).

3. *Перен.* (за значенням, важливістю, досягненням) високо: (А теперъ же вѣже) поглядите, яко суть важны тѣе суды и декрѣта вашѣ, котѣры такъ високо подѣносите! (Вільна, 1599 *Ант.* 559); Поневажъ Бѣзскіе догматы вышше вшѣлякое мысли суть и вышше вшѣлякое быстрѣсти очное, презъ вѣру толко осягненныѣ и всякое умѣтности логійское отбѣгають, и високо возлетуютъ, и не потребуютъ жадныхъ тогосвѣтнихъ вымысловъ (1603

Пит. 107); бързо кре(ст) стый високо быль выне-сеный, же са сталь цнотую, силою, и потугою сна бжго (поч. XVII ст. *Проп.р.* 303 зв.); Чому(ж) и ты не мовишь тогбжъ, але хитре переворочаешъ, и штб високо, то нѣзко чѣнишь и вышпочаешъ слова оучительскїи (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 262); Панѣнскїй ста(н) чїстостю аггло(м) са ровнаѣтъ, и високо са ажъ до нбсъ по(д)носитъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 925); Тогда црѣ вынесль високо данїила, и даровъ многѡ и великихъ даль емѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 359 зв.).

4. *Перен. (за змістом)* розумно, змістовно: оумѣтно(ст) и мдро(стѣ) твоа пре(д)вѣчнаа в то(т) са ча(с) показала, гды(с) лю(д) на поуци кормїль, на горахъ оучи(л), пїсмь стыхъ таѣмнїцы выкла-даль, в' // синагога(х) високо ѡ законѣ моисеѡво(м) дискоурова(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 305 зв.-306).

5. *Перен. (гордовито, зарозуміло)* високо: Ниже бо может комедийник к разуму христову око мыслъное прострѣти, дондеже сего разума машкарского ся не свободит и в простотѣ и смиренїи не станет. И доколѣ еще плотское и внѣшнее мудрование проходит и в прелести художества языческаго ся забавляет и о собѣ високо мудрствует, ниже помечтати о разумѣ духовном не может (1588-1596 *Виш.Кн.* 130); Рече емѣ сметъ (sic! — *Прим. вид.*) ѡ глѣпї Чловече чемѣж са високо виносишь (XVI ст. *Сл. о см.* 334); дакѣю тобѣ жесъ сынѡвъ мой(х) скромїль жебыса не хлюбили, и високо ѡ собѣ дла пѡдвїговъ свойхъ не держали (Вїльна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 6 зв.); Високѡ засъ ѡ собѣ розѣмѣти и пышнитиса великѡю до цнотъ перешкѡдоу бываѣтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 2); Hlan, obernisia, stan, zadiwisia, kotory wysoko Umom litaiesz,... Nepopsuy mozku, mudruy potroszku (1648 *П. про Пот.* 200).

Див. ще **ВЫСОЦЕ.**

ВЫСОКОВЕРХІЙ *прикм. (який займає високе становище)* высокопоставлений: ро(з)сыпле(т)са кипари(с) то есть, высокоѡвѣр)хїе законопрестѣпници розб(г)наны // бѣдѣ(т) (Вїльна, 1596 *З.Каз.* 75-75 зв.).

ВЫСОКОВОЗНОСИВЫЙ *прикм.* Зарозумїлий, гордовитий, високомїрний: Христос бог, избавитель нашъ, борячи високо возносивый помысл

сынов Зеведеѡвых, седалища десно и шуе просящих,... помысл таковый... осудил (1608-1609 *Виш. Зач.* 227).

ВЫСОКОЗРАЧНЫЙ *прикм.* Далекозорий: але жадень нба не видѣль ѡ дарѣ знаменїты(и) // ѡ цр(с)каа прерогатїва!.. ѡ орле высокозрачный! (поч. XVII ст. *Проп.р.* 32-32 зв.).

ВЫСОКОЛЕТНЫЙ *прикм. (сповнений гідности, поваги)* величний: Преложѣнство: Здалѡса мї тежъ еще ѡ томъ припомнѣти. На якѡмъ бгѣ зевзблїль преложоны(м) мѣти мѣсцѣ: тебе ѡ ѡ(т)чѣ, цнѡ(т) высоколѣтныхъ, Котѡрого облѡки пречъ мїнаю(т) лѣстны(х) (Київ, 1618 *Вѣзер.* 15).

ВЫСОКОЛИОТНЫЙ *прикм.* Який здатний високо лїтати, високолетний: Читаемъ бовѣ(м) оу езекеїли, ижъ чѡдовныи ѡны звѣрата оустрѣшившиса на(д)де(р) дла гблосоу з' нба выходачого застанѡвилиса, и крыла свои высоколиѡ(т)ные споустили (поч. XVII ст. *Проп.р.* 2 зв.).

ВЫСОКОЛѢТАВЕЦЪ *ч.* Зарозумїлецъ: altinofus, высоколѣтавецъ (1642 *ЛС* 79).

ВЫСОКОЛѢТАЮЩИЙ *дієприкм. у знач. прикм. (цсл. высоколѣтающии)* який високо лїтаѣ. *Образно:* Іѡанъ стый Ев(г)лїста, Цвѣтъ невѣдаемый дѣвствам, ѡрѣль высоколѣтающїй, възлюблѣнный оучнкѣ сна бжїа (Чернїгїв, 1646 *Перло* 131).

ВЫСОКОМЕЧТАТЕЛЬНЫЙ *прикм.* Який сповнений високих мрїй: А ѡ собѣ а(з) и са(м) свѣдїте(л)ство ва(м) даю, яко гра(м)мати(ч)ного дроба(з)ку не и(з)оучи(х), ритори(ч)ное иґрушки не вида(х), философского высокоме(ч)тате(л)ного ни слѣха(х) (1599-1600 *Виш.Кн.* 203).

ВЫСОКОМОВНЫЙ *прикм.* Пишномовный, високомовный: Высокомѡвнхъ ти наоукѣ заживаючи. Якъ законодавцѣ з' бга поважяючи (Львїв, 1616 *Бер.В.* 90).

ВЫСОКОМУДРИЕ *с.* (цсл. высокомудрїе) зарозумїлїсть, высокодумство: Где ж еще, с тоу лжею скитающєся, поступиши, зане же она, не сый суцая, стояти не может, мѣста же прелестїю своего приведенїя вся обтекла и послѣдующих ей покорила, оцарствїла и узами нераздрѣшимыми высокомудрїя, гордѡсти и тщєславїя связала (1588-1596 *Виш.Кн.* 140).

ВЫСОКОМЫСЛИЕ с. (цсл. высокомыслие) зарозумілість, високодумство: единою бовѣ(м) того исидора таа(ж) м(д)рость пло(т)скаа, котораа и вм(ст) в' тщю славицѣ міра сего възбѣдила, вгорѣ высокомы(с)лѣа двигнѣла и взне(с)ла (1598 Виш. Кн. 277).

Див. ще **ВЫСОКОМЫСЛЬНОСТЬ**.

ВЫСОКОМЫСЛЬНОСТЬ, ВЫСОКОМЫСЛ-НОСТЬ ж. Те саме, що **высокомыслие**: такъ оужъ з' початкѣ высокомысльностью и пыхобю ошѣкаль Адама (Вільна, 1627 Дух.б. 254); И тепѣрь в' ср(д)цѣ ихъ высокомысльность рѣдитъ (Там же, 255); На(д) высокомысльность бовѣмъ и пыхѣ нѣчого шкодлившого не ест', а на(д) хлѣбѣ и поро(ж)нюю славъ нѣчого заразлившого (Київ, 1637 УЕ Кал. 3).

ВЫСОКОМЫСЛЬНЫЙ, ВЫСОКОМИСЛЬ-НЫЙ, ВЫСОКОМЫСЛНЫЙ прикм. (цсл. высокомысльныи) зарозумілий, високодумний: розвѣмѣль еси себе на(д) доброго лѣчшимъ, на(д) мѣ(д)рого мѣ(д)рѣйшимъ,... на поизреню билъ еси срокгій,... в' посидѣню високоми(с)льный, в' мовѣ витво(р)ный (в ориг. ви(д)ворный, — Прим. вид.) во всякой по(с)татѣ тѣле(с)ной ба(т)ъ за(в)истиный (Чорна, 1629 Діал. о см. 270): ничѣго іншого не скоштоваль, ѡпрочь трѣхи сѣрѣвого синей капѣсты лѣста,... жѣбыса... в' высокомысльню ѡ собѣ хлѣбѣ не впаль (Вільна, 1627 Дух.б. (Передм. II), б зв.); Не чѣсть... ест'... кѣждый высокомысльный...не пѣшиѣмѣса анѣ са выносѣмѣ (Київ, 1637 УЕ Кал. 165).

ВЫСОКОНОГИЙ прикм. Довгоногий: Или не вѣдає(ш), я(к) многопре(д)стоащи(м) гологлавы(м), трепѣ(р)ны(м), и многопѣр'нымъ, макгероносце(м), шлыко(м) ко(в)пако(м) кѣ(ч)ма(м), высоконоги(м), и ни(з)косѣты(м) слѣга(м), дворанино(м), воино(м), жо(л)нѣро(м), цвѣ(т)ноп(е)стры(м), и га(й)дѣко(м), смрѣтоносцо(м) ра(д)уючійса, ѡ цр(с)твїи бжо(м) не то(л)ко мыслити, но и поме(ч)тати // не може(т) (п. 1596 Виш.Кн. 238 зв.-239).

ВЫСОКООСНОВАННЫЙ прикм. Величній, високий: А ты, костел латинский,... весь вѣк свой о том упражняеш..., абы ся не оного небѣсного седалища доступил..., але жебы еси тя на земли..., гордосного преложенства и старейшинства, верхо-

седно именованного,... не снижил и не ушербил и с пляцу високооснованного не порушил (1608-1609 Виш.Зач. 227).

ВЫСОКОПАРНЫЙ прикм. 1. Який високо літає: Пре(з) прѣшдю ре(ч) едны іоана ев(г)листоу розвѣмѣють, котѣрый якъ ѡре(л) высѣпа(р)ный до превысокой бо(з)ства таемницы въ(з)летѣ(л) (поч. XVII ст. Проп.р. 249 зв.); радѣйтеса Гнѣ Ап(с)лѣве, Вы Нѣ(с)ныи высокопѣр'ныи ѡрлѣве (Чернігів, 1646 Перло 46).

2. *Перен.* (який відзначається широтою, розмахом думки) піднесений, високопарний: Се же всеотвори и соверши, яко да тлѣннюю и высокопарную мысль от аеровоздушнаго мудрования в смиренномудрие привлечет (1608-1609 Виш.Зач. 211); перла рѣдатса въ глѣбынѣ мѣрско(и)... и с трѣдностью на свѣт виноса(т)са такъ и в' тѣй Книзе слѣва на ч(с)ть... имени бо(з)комѣ, сѣт' яко Пѣрла многоцѣныи; рож(д)єныи... въ глѣбынѣ Нѣ(с)нои пре-моу(д)рости, а вынесе(н) ннѣ въ міръ сѣй дѣлный видѣмый, высокопѣр'ны(м) и мно(г): зрѣтелны(м) оумо(м) мои(м) (Чернігів, 1646 Перло 7 нenum.).

ВЫСОКОСТЬ, ВИСОКОСТЬ, ВИСОКОСТЬ ж. 1. (значна віддаль по вертикалі від земної поверхні вгору) висота: з бока в' землѣ еднаково нѣо высокостю, и далѣкостю ѡ(т) землѣ ѡ(т)стѣбитъ (Почаїв, 1618 Зерц. 14); Звѣзди..., през самѣю висо-кость ѡ(т) зе(м)лѣ до неба здаються намъ презлишь мале(н)кии (серед. XVII ст. Луц. 540);

(розмір чого-небудь від основи до вершини) висота, високість: брони су(т) до(л)го(ст) и широта и високо(ст) его и мѣри(л) му(р) его сто и соро(к) и чотиры ло(к)ти мѣри чоловѣчеи (XVI ст. КАЗ 659); финіковое дѣрево на само(м) верхѣ бѣшцы своѣ рѣдитъ, и трѣдное ест', дла высокости, до прѣстѣпѣ злодѣемъ (Київ, 1637 УЕ Кал. 185); онѣю вѣжд росказаль бгѣ роскидѣти вѣтру, Котѣрогѣ и тепѣрь ест' ѡстѣтокъ, межѣ Асіра и Вавилѣна, ѣбулг сажѣни высокость егѣ, такъ же и на ширѣкостъ (серед. XVII ст. Хрон. 18 зв.);

(про людину) високий зріст: ѡнѣ бы(л) ѡ(т) ба(т)ъ выбраный найвѣр'нѣйши(и) зо всѣ(х) израи(л)танѣ, и такой высокости, же головою и шѣєю // иншіи лю(д)

якъ Гига(с) переходи(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 249-249 зв.).

2. (*простір на великій віддалі від землі*) високість: по(в)ста́не(т) кри(к)пта́ства и пото(м)о́бача(т) з високо́сти стра(х) по доро́га(х)... и бѣдѣ(т) на́рѣка́ти... поколѣ́на на поколѣ́на (Вільна, 1596 *З.Каз.* 75); встѣплю на висо́кость о́блоковъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 112); призове́(т) нбо́ з висо́кости, и зѣмлю, абы розсѣди(л) людь своѣй (Острог, 1607 *Лѣк.* 50); В Вио́леѣмъ по́дломъ телѣ́снеса нахо́дитъ, Бг̄ъ, з висо́кости нба́, на землю к на(м) сходи(т) (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 69); Леш... гблосъ... на(д) надѣю вшелакѣю з висо́кости... оуслышалъ (Киѣв, 1631 *Син.Тр.* 813); Рѣка́ твоа́ вседера́щаа Цр̄ствѣть... на Нб(с)но́й недо́зрѣмой висо́кости, // и въ мо́рскихъ бе(з)днахъ глѣбо́кости (Чернігѣв, 1646 *Перло* 69-69 зв.); И рѣкль двѣдъ княжа́томъ... абы постано́вили з бра́ты своѣй играчи на инстрѣ́мѣтехъ мѣзъщикихъ..., абы се розлега́ль на висо́кости го́лосъ весѣліа (серед. XVII ст. *Хрон.* 250 зв.).

3. (*частина земної поверхні, вища від навколишнього простору*) високість, висота: Кра́й: Ве́рхъ, висо́кость, вершо́къ (1627 *ЛБ* 55).

4. Небо, небеса: хвала бго́у на высоко́стахъ а на земли мирь и межи людо(м) добра́ вола (1556-1561 *ПС* 213); явный чоудъ бг̄ъ з висо́кости о́каза(л) (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 55); Бг̄ъ кото́рый на высоко́стехъ о́(т) аг̄ло́вь и о́(т) всѣхъ нб(с)ны(х) си(л) оустави́чне хвалѣный естъ схотѣ́(л) ты́жъ... о́(т) чл̄ка хвалѣный быти (Дермань, 1603 *Охт.* 3); вѣзрѣ́(л) г̄ъ б̄ъ з висо́кости, на тѣхъи́и лю́ди в ни(з)кости (Львѣв, поч. XVII ст. *Хрон.* 77 зв.); По(д)неси о́чи твои кѣ бг̄ѣ на висо́ко(ст) и млі́са за грѣхи твои (Киѣв, 1623 *Мог.Кн.* 20 зв.); Ла́заръ на висо́кость вшблѣ́ ви́шшю, а бога́чъ в' пропа́сть изшо́ль нѣзшю́ (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 602); Аг̄глю́ве и чл̄вци ...веселыи пѣ́сни спѣ́вають Сла́ва и хва́ла Бг̄ѣ на висо́кости, и по все́й зѣмной шירו́кости (Чернігѣв, 1646 *Перло* 27); **высо́кости небесныи** — небеса: не дивоуѣмоса та(к)... оны(м), яко боудѣчи сла́бы(м) и неро(з)соуд(д)ны(м)... // ...которые... и висо́ко(с)тей нб(с)ны(х) тыкаю́тса, хотечи о́ного оубогаго... ла́зара з лона́ авраама к'ва(л)то(м) выпхнѣти (1598 *Розм.пан.* 52-52 зв.); **высо́кость**

небесныхъ краинъ — небеса: та́къ и дша́ в'завши крѣ́ла дха́, а на висо́кость нб(с)ныхъ краинъ в'злетѣ́вши,... зо всего смѣ́тѣтса (Вільна, 1627 *Дух.б.* 286).

5. *Перен. (значний рівень розвитку і вдосконалення чого-небудь)* висота, досконалість: Ты сло́ва хто бы хотѣ́(л) рѣзѣ́мѣти треба са на тоѣ до́бре рѣзѣ́мѣти на́прѣвѣй що то е́(ст) вѣзѣти на висо́ко(ст) телѣ́сномѣ чл̄кови (к. XVI ст. *УС* № 77, 48 зв.); цесарь Турецкій, о висо́кости науки его увѣдомлѣный, везваного до себе просилъ, абы ему вѣ́ры хри́стіанской символонъ выкла́домъ о́бьясниль (Киѣв, 1621 *Кон.Пал.* 471); И сна́дне постѣ́пи(т) на гороу до́скона́лости през..., оума висо́кость и выне́слость (Киѣв, 1625 *МИКСВ* 131); Пост сей, Бра́тѣе, днѣй чоты́рдесати, яко́бы лѣ́ствица... ма́ючи в мѣ́стѣ стѣ́пне(в) тѣ́днѣ... по кото́ры(х) мы стѣ́паючи, на висо́ко(ст) до́бро-дѣ́телѣй... всхо́димѣ (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 74).

6. *Перен.* Маѣстат, шляхетність, велич: прѣ́то абы́сь не о́(т)ча́вса в до́броѣ о́(т)мѣ́ны, бо е́сли ша́та(н) то́лько мо́гъ, же та́ зве(р)ха о́ного и з висо́кости цно́(т) // в... спрѣ́сность стрѣ́ти(л) (Острог, 1607 *Лѣк.* 9-10); Нечоу́лыхъ о́(т) недба́льства хотѣ́чи о́(т)вести, а до почѣ́ванаса в оура́дѣ привѣсти́, и абы всѣ́ висо́кость ста́нд то́го зна́ли, и зъ яко́ю го́дностю на не́го встѣ́пали (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 2 зв. нenum.); И ве́длѣгъ своѣи мѣ́дрости ла́скавый взрѣ́къ за́вше пока́зовати бѣ́дешъ ра́чилъ, лю́бо то́якъ висо́кость княжа́тской фа́мѣлїи мѣ́ти хо́четъ, ма́лость моа́ невыдо́лыва́етъ, а́ле пѣ́вне хо́тью и до́брымъ оу́сѣрдїѣмъ на́верша́етъ (Киѣв, 1623 *МИКСВ* 77); Сла́вѣ и висо́кость то́го ста́нд Іо́аннъ Стѣ́й на горѣ́ Сїо́нско́й видѣ́ль (Киѣв, 1646 *Мог. Тр.* 923);

(*велике значення, висока суспільна значимість чогось*) велич: для того и про́дковъ ва́шихъ, то е́сть апо́столскихъ е́пископовъ, Па́нь Богъ на висо́кости замку // постано́вилъ, и ва́мъ о́ всихъ церкѣ́вахъ ста́ране мѣ́ти розказа́ль, абы́сте на́мъ допома́гали (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 134-135); Таковъ е́ст бо́жий про́мысль о́ чело́вѣ́ческом родѣ́ нашом, кото́рый з висо́кости престо́ла сво́его про́мышля́ет и о́ нашом ро́сийскомъ (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 49); Што́ все

выдаеть свѣдоцтво святоблнвостн... патрїархн Мнхалла, за которога патрїарховство... мужамн свнатымн церковь наша Руская была зъ высокости ударована и гоине убогачена (Кнїв, 1621 *Коп.Пал.* 774); Іеремей... Высоко(ст) Пннскаа, а(б) вывы(ш)-шншнчї(н) пана (1627 *ЛБ* 211).

7. (у сполуч. з займ. **ваша** при титулуванні високопоставлених осіб) високїсть: При томъ прбсїли высокости вншой, еслнсьте весь свѣтъ подбїли под' свое панство, днйте намъ знать през' лнсты внши (серед. XVII ст. *Хрон.* 458 зв.).

8. Зарозумїлнсть, високодумство: мы маючи чннїти шоко(л)ве(к) доброе, абы(х)мыса не по(д)носили на высокость якоую или с того в пыхѣ // впадати мѣли, але е(д)но завше и(ж)бы поко(р)-но(ст) мѣли (к. XVI ст. *УС* № 31, 105 зв.-106); хто... в' снмо(м) великослнвно(м) Рїмѣ бнвнши, кгды са присмѣтрнть што са за неправость дѣеть ѡ(т) тнхъ котѡрыи на высокость по(д)нбсать бровь (тѡ есть котѡрыи гѡрдо собѣ почнннн(т)) и хвнлатъса же Ап(с)лнскїи посѣли мѣсца (Кнїв, 1619 *Гр.Сл.* 190).

Див. ще **ВЫСОТА.**

ВЫСОКОУМНІЕ, ВЫСОКОУМІЕ с. (цсл. високооумнїе) високодумство, зарозумїлнсть; и взявши такую смѣлость на(д) преданнє стн(х) ѡ(т)цъ са(м) ѡ себе хотнчи быти, а по(д)несшнся ѡ високодмнє де(н)ствуючн в цркви во чтеннн(х) и моленнн(х)... мене еп(с)кпа своего не вспоми-наешъ... и во все(м) сво(л)но пребываешъ (Лнїв, 1591 *ЛСБ* 164); Гды выженешъ з нѣго прѣчь... гѡрдость и високооумнє надѣто(ст) твою яко нѣнкоую гѡрѣ высокнню росыпнї смнрннємъ... и по(д)несе на(с) до слнвы вѣчнон (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* № 29515, 430); Слнхѡм' знса лнде впадают в' високодмнє, пыхѣ, и прѡжнню слнвѣ, з'влнща гды слнша(т) же нхъ кто хвнли(т) (Кнїв, 1646 *Моз.Гр.* 910).

Див. ще **ВЫСОКОУМСТВО.**

ВЫСОКОУМЛНВЪ прикм. Високодумннй, зарозумїлнй: Севнрь... високодмнлнвѣ, повнжннй окрѣ(т)ннй (1627 *ЛБ* 231).

Див. ще **ВЫСОКОУМННЙ.**

ВЫСОКОУМННЙ прикм. (цсл. високооумн-)

ннн) високодумннй, зарозумїлнй: а надто отъ високоумногѡ въ думѣ Оригена, которнй на початку жродла наукъ выступнлѣ, на опослѣ, на свою велемудрость уфаючи, упалѣ, блнзнѣрскїе мѡвы ѡ Хрнстѣ збавнтелю нашемъ отрнгнулѣ (1603 *Лит.* 55); Величнвынй: Бѣтннй, пышннй хе(л)плн-вы(н), високодмнн(н) (1627 *ЛБ* 14).

Див. ще **ВЫСОКОУМЛНВЪ.**

ВЫСОКОУМСТВО с. Те саме, що високоумнїе: Парифннє твоє не вѣмъ з яки(х) причн(н) якимсь високодмнствомъ будѣчы звездени, Поважаючи собѣ лекце законѣ бѡжн(н)... вдн(т)са в дѣховннн справн пастырства моего до которогѡ не належн(т) (Лнїв, 1588 *ЛСБ* 92).

ВЫСОКЪ див. **ВЫСОКНЙ.**

ВЫСОКНЙ див. **ВЫСОКНЙ.**

ВЫСОПЪ ч. (стп. wysep) те саме, що виспа: и коли е(с)мо прнбѣгли къ акѡму(с) малѡму вы(с)повн... ле(д)ве е(с)мо могли ло(д)ю ѡде(р)жн-тн при кораблн (II пол. XVI ст. *КА* 148).

ВЫСОТА, ВЫСОТА ж. 1. (відстань по вертикалі від земної поверхні вгору) висѡта: *Висѡта* моурѡвъ тнхъ, есть ѡбѣтннца радѡстн на высѡтѣ нб(с)нон положѣноа (Почнїв, 1618 *Зерц.* 69); А што роздмѣтн, докладн(т) знразѣ, Што есть шнротн, и долготн, и глѣбннн, и высѡтн (Кнїв, бл. 1619 *О обр.* 56).

2. (простір, що знаходиться високо над землею) висѡта: тепѣрь скннена сама боудѣчы з высѡтн нн землю [звнзда], хотн и смнслнть же столнцѣ маѣть на ѡбѡлоце(х)... бнвн(т) погнбелн вѡжемъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 185 зв.); У день посту..., чѡмъ перечеете ся, и убнвается, а самн постнте, та не постнте такъ, якъ постнли свнтыи давно, што было на высѡту чути клнканн нхъ (XVI ст. *НС* 17); А нѡ, яковн красѡты, шнрѡкѡстн и высѡты, надѣ землѣю прѡстерѣть яко шнтѣ посполнтью, всемоу сѣтворѣнню виднмомѣ (Почнїв, 1618 *Зерц.* 17); тако(ж), нсаїа... пр(ѡ)рѡкова(л) мѡвнчн: споустѣте нбса росѡу з высѡтн (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* № 29515, 332 зв.); на высѡту — увѣрх: Аще бо хто верже камѣнь на высѡту, мннще небесную збнвнті красѡту всемнрннго солнца ясногѡ свѣтнла, на самого его падѣт тнн силн (к. XVI ст. *Укр.п.* 72);

вода морская всходит(т) на высотѣ соу(п)тѣльными вабрами, воскоурѣнамъ альбо мглами... и дошѣдши до граніць горачого мѣста... чинити противленіе и шоумъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 10); еслѣ бышь и тѣ в' мѣках' твоихъ по(д)нѣсь очи твой на высотѣ, тог(д)а оузришь яко Бѣ Нб(с)ный ѡ(т)вращаетъ ѡ(т) тебе лице свое (Чернігів, 1646 *Перло* 158).

3. (частина земної поверхні, вища від навколишнього простору) вершина: И колико лучше притуплѣнейшу тебѣ быти иныхъ приобрѣтати, нежели пребывати на высотѣ гор и презирати погибающую братію (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 240); arduitas, высота (1642 *ЛС* 91); *Образно*: Радѣйса лѣвствіце, по котóрой встѣпѣмъ на высотѣ гóрнюю, та(м) вѣчне царствѣмъ (Львів, 1631 *Волк.* 26 зв.).

4. Небеса: И высловивши все наконецъ повидѣлъ ѡ не(м) якобы въ ѡсбѣѣ бжеи мови(т) възше(л) еси на высоту (Львів, 1585 *УС* № 5, 153 зв., на полі); Господь свою мудрость з высоты даруетъ (к. XVI ст. *Укр. п.* 85); Дивенъ Бгъ на высотѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 59); **высота небесная** — небеса: абы тыми крилами [црковъ] всегда по высотѣ нб(с)но(и) лѣтал(а) и завше смотрѣла ясно на слнцѣ незаходѣмого // свѣта бж(с)тва хва (Почаїв, 1618 *Зерц.* 60 зв.-61); Дивенъ Бгъ на высотѣ Нб(с)ной (Чернігів, 1646 *Перло* 58).

5. *Перен. (про владу, соціальне становище)* висота: Чомъ за него създано было усе, хоть на небесѣхъ, а хоть на земли, видимое и невидимое, хоть высота, а хоть панство, а хоть початокъ, усе дѣля него (XVI ст. *НС* 46); Самбе има Еп(с)пъ, що іншого // показдет'? тылкѡ трѣдъ и працѣ Архіерѣвъ гды значить з' высоты назираюцаго и оуставичне дбаючога ѡ цѣлости собѣ по(д)рѣчныхъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 3-3 зв.).

6. (найвищий рівень певних якостей) велич: Сам бо... господь..., собою образъ показал. высоту и честь своего преложенства в конечную покору и низкостъ стягнул, препоясался лентіемъ и умыл ноги ученикомъ (1608-1609 *Виш.Зач.* 228);

перен. (значний рівень розвитку чого-небудь) висота, досконалість: мѣсль Твоа почнѣтъ на высотѣ подноситиса, ѡ высокіхъ рѣчахъ розмышлати, и в томъ полѣпшатиса (Вільна, 1627 *Дух.б.* 96).

7. Високодумство, зарозумілість: И какъ ся в томъ писанию Скарга умучив, утрудив и употив, боячися абы честь земное власти римского началства папина никакоже (з гордостные высоты в смирение и в покору христову) не снижалася и сѣдалише прославленное вышшесѣдное з мѣзца (!) своего не порушилося албо не перевернуло (1608-1609 *Виш.Зач.* 210).

♦ **възносити въ высоту** (що) — перевищувати (певні якості чого-небудь): рогъ за(с) е(ст) в' писмѣ сто(м) знѣкъ силы. Не възноситѣ в' высоту рба вашего (поч. XVII ст. *Проп.р.* 165 зв.).

ВЫСОХНУТИ див. **ВЫСХНУТИ**.

ВЫСОЦЕ, ВЫСОЦЪ *присл. (стп. wysoce)* дуже, вельми, надзвичайно: г(с)жа прч(с)таа дѣкова-ла е(ст) вѣсоцѣ іюсѣфоу (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 15); м(д)ростю высѣце ѡ(т) Бга ѡкращены(м), Съборъ... Осмый събра(н) бѣлъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 150); Есть обычай мудрыхъ людей... кгда описують которого святого животь, высѣце выносятъ и похваляютъ его (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 475); Превышше: Прѣмноже(н)не, на(д)де(р) вышше, и высѣце вѣліко (1627 *ЛБ* 92).

Див. ще **ВЫСОКО**.

ВЫСОЦЕВАЖНЫЙ *прикм.* Дуже, надзвичайно важливий: Вѣлікіе а высѣкіе сѣмнѣн'е и дшѣ заходѣчѣ рѣчи вѣлікои стѣлости, а Пова(ж)ного и розмыслѣно(го) пѣстоупкѣ, як(з) мнѣги(х) пѣма(ти) гѣдны(х) прѣкладо(в) и бѣгомѣслѣны(х) писма с(т) нау(к) обѣчаемо потребоую(т) Вѣлікю бовѣ(м) и высѣце ва(ж)ноюю рѣ(ч) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 202).

ВЫСОЦЕВЕЛЕБНЫЙ, ВЫСОЦЕВЕЛЕБЪ-НЫЙ *прикм. (стп. wysocewielebny)* високодостойний: панъ Янъ Потѣй подаль дѣля // вписаня до книгъ нинѣшнихъ земскихъ володимѣрскихъ тестаментъ... недавно зошлого съ сего свѣта высѣце велебного е. м. отца Ипатія Потѣя (Берестя, 1614 *АСД* X, 229-230); Присылал на вѣрадъ кгродский Володимѣрский,... высѣцевелебный... Іоакимъ Мороховский,... слугу своего (Володимѣр, 1619 *АрхЮЗР* 8/III, 551); ѡ(д) высѣцевелебного его м(л) [пѣна Пѣ(т)ра] Могила,... урожо[ны](и) панъ Прокопъ Вѣрѣшчакъ (Київщина, 1638 *ККПС* 182);

его милость панъ Прокопъ з Каменя Верещака,... протестовалсе противко высоце велебному въ Богу его милости отцу Юзефови Трызне (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 403).

Див. ще **ВЫСОЦЕПРЕВЕЛЕБНЫЙ**.

ВЫСОЦЕВЕЛМОЖНЫЙ *прикм.* Високовель-
можный: Мл(с)тию б̄жию... ясне а вы(с)це ве(л)-
мо(ж)ны(м) п̄но(м) воевода(м) п̄но(м) кашталана(м)
староста(м) и по(д)старосте(м)... мы смирены(и)
Арсени(и)... со бл(с)вение(м) б̄жи(и) проси(м)
(Стрятин, 1565 *ЛСБ* 39, 1); шляхетный панъ Иванъ
Яворский, обывател земли Премыское,... солени-
тер се протестовал... на сеймику въ Вишни...,
противко высоце велможнымъ и урожоним их
милости паномъ каштеляномъ, дикгнитаром,
урядником (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 737).

ВЫСОЦЕЗАЦНЫЙ *прикм.* Високоблагород-
ный: А сл̄дшне и прист̄бине: аб̄бв̄м', якъ самаа таа
Книга высоце зацный даръ е(ст), так' подобне
высоце зацного и пресв̄тло(г) даропр̄емника
потребовала (Київ, 1623 *МКСВ* 69); А кот̄бырижъ
то с̄тъ СТ̄ьи и справедл̄ивыи, на(д) кот̄быри
оум̄рлыми плакано и рыдано, с̄т' барзо мн̄ог̄и. з'
кот̄бырыхъ напро(д) ставлю... высоце Зацного М̄джа
Іакова, на(д) кот̄бырымъ с̄тъ ег̄о Іосифъ плакаль
(Київ, 1625 *Коп.Каз.* 10).

ВЫСОЦЕМУДРЫЙ *прикм.* Вельми мудрый,
вельми розумный: А прото... ваше кнежацкое ми-
лости прошу: то все, что въ семь писанию маемъ
мовити буду, зъ высоце мудрого баченья своего...
ласкаве принявши, абысь не на злую, але на добрую
сторону то розумети и оборочати рачиль (Рожанка,
1598 *Л.Пот.* 991).

ВЫСОЦЕПРЕВЕЛЕБНЫЙ *прикм.* Те саме, що
высоцевелебный: Ницепор Лосовский, наместникъ
и економъ метрополии Киевское,... именем высоце
превелебного... Рафала Корсака, метрополиты
Киевского..., ускаржалсе и протестовал напро-
тивко... Петру Могиле (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР*
1/VI, 740).

ВЫСОЦЕСЛАВНЫЙ *прикм.* Преславный: На
томъ цнотъ ф̄ндаментъ, несмерт̄елной п̄мати
годный пр̄дк̄ове В.М. об̄дв̄хъ высоцеславныхъ
Фамил̄ий в одно зд̄ч̄оныхъ,... жив̄тъ, и жити

живото(м) правд̄ивымъ на вс̄ пот̄бнны часы,
б̄д̄тъ (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 4 ненум.); Д̄рева т̄и с̄тъ
бабзо (!) выс̄к̄и, кот̄быри вед̄л̄гъ с(т): Кирилла
Патріархи Александрійского выкл̄д̄, розв̄м̄ют'са
Іер̄шве, и выс̄це сл̄внны и прелож̄енствы
вын̄если ст̄аны (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 18).

ВЫСОЦЕУВАЖНЫЙ *прикм.* Вельми пиль-
ный: Звонницу, которую мыслилемъ в монастыри...
муровати... все то ижъ смерть закочити ми
хочетъ, то на высоце уважный розсудокъ его
милости... архимандриты... пушаю (Київ, 1631
ЛККДА II-1, 408).

ВЫСОЦЕУРОЖОНЫЙ *прикм.* Високородный,
шляхетный: На г̄рбъ зацной фамил̄и выс̄це
оужоного его мосц̄ пана, а п̄ана іоана ярмо-
ли(н)ского костантъиновича (Почаїв, 1618 *На г.*
Ярм., тит. зв.); На старожитный Кл̄ейнотъ, Ясне
Вел̄м̄бжнхъ, Вел̄м̄бжн(х), Выс̄це оужоныхъ,
ихъ Мл(с)тей П̄ановъ Трызн̄овъ (Київ, 1648 *МКСВ*
351).

ВЫСОЦЕУЧОНЫЙ *прикм.* Високоосв̄чений:
въ церкви всходной... ест̄ много, высоце учоныхъ,
мудрихъ учителей, кот̄быри и устне поважне
учили, и писм̄ь своихъ книги зоставили (Київ, 1621
Коп.Пал. 913); царева Василій и Константинъ
послали Кирила Философа Грека, мужа высоце
учоного, абы Володимера в̄ъры христіанской
научиль (Там же, 975).

ВЫСОЧАЙШИЙ *прикм.* в. ст. Зарозуміліший,
пихатіший: Так(же) и Григо(р)ко, коли дворани-
но(м) рогозины(м) бы(л), и хло(п)чика не м̄(л), а
н̄н̄ и то(т) тепе(р) коли би(с)к̄д̄по(м) заста(л) в
черев̄ ши(р)ши(и)... в' помы(с)л̄ъ высоча(и)ши(и),
в доста(т)к̄д̄ бога(т)ши(и), и в сл̄д̄говина(х) дово(л)-
н̄ѣши(и) (1598 *Виш.Кн.* 275).

Пор. **ВЫСОКИЙ**.

ВЫСОЧОНЫЙ *прикм.* (про віск) (з якого відді-
лений мед) видавлений, видушений: А в друго(и)...
коморе... ω(т)бивши замокъ... побра(л)... воску
высочоного, не выбиваного, кот̄быри(и) стоя(л) в
дежахъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 122).

ВЫСОЧКИЙ *прикм.* Височенький: Пара л̄х̄та-
ровъ... висо(ч)ки(х), спу(д) трыгранисты(и) в̄ обохъ,
тыє св̄то в̄робление з волею вс̄(х) брати(и) з...

срѣбра мнѣ(и) потребного (Львів, 1637 *Инв.Усп.* 16).

Пор. **ВЫСОКИЙ**.

ВЫСПА ж. (*стп.* wyspa) 1. Острів, *діал.* виспа: Чимь розгневаний, (Барда намовилъ цесара, же) Игнатей не только зъ столицы скинулъ, але его до вязеня... (на) выпу выгналъ (Вильна, 1597 *РИБ* XIX, 270); зо всѣ(х) сторонъ землѣ и выспѣ мо(р)скы(х) до оного мѣста нб(с)ного пристоупъ е(ст) пѣвный (поч. XVII ст. *Проп.р.* 238 зв.); Ѡ Сирінахъ тѣжъ бѣснь естъ такаа, ... котрыхъ невѣсть повѣдаеть бѣти гѣлосѣ вѣдѣчного бѣрзо, которые то на выспѣ сидачи, мѣмо нѣхъ жакглѣючихъ, роскошнымъ спѣваньемъ своимъ до себе завертають (Львів, 1614 *Кн. о св.* 439); insula вы(с)па (I пол. XVII ст. *Своб.* 19); Ѡтѣкъ морскій: Ѡнога, лима(н), або ѡстровъ, выспа (1627 *ЛБ* 154); и бѣло на што смотрѣти, по всѣхъ выспахъ, по бѣрегахъ, по пристанехъ, и по затѣкахъ, тѣ естѣ, кѣпы и громады погановъ поздыхалыхъ выкинѣныхъ лежачи (Київ, 1627 *Тр.* 668).

2. *Перен.* (про земний свѣт на протывагу небесам) земля: добродѣви своѣмѣ... ѡглядана любои оутѣхи зѣ мѣлого потѣмства, и по промешканю спокѣино(мѣ) вѣсполѣ зѣ... Малжѣбною добродѣкою мѣбею, ... до вѣлѣ Бѣжеи на тѣй мѣзѣрной выспѣ выгнанья нашого, вѣ нб(с)ной оутѣшной радостной ѡ(т)чѣзнѣ вѣчной корѣны ѡтримана, дедикѣю (Львів, 1631 *Волк.* 2 зв).

Див. ще **ВЫСОПЬ**.

ВЫСПОВѢДАТИ *дієсл. док.* (шо) (*розповѣсти на сповѣді про свої грѣхи*) висповѣдати: трѣ(д)но южъ споминати на бѣ псало(м) сѣ а хто ты(ж) ма(л) бы быти в пе(к)лѣ а грѣхы свои хотѣ(л) бы высповѣдати, але и помышлати ѡ то(м) (к. XVI ст. *УС* №31, 72).

ВЫСПРАШИВАТИ *дієсл. недок.* (о кѣм) Випитувати, розпитувати (про кого): а ту же у тебѣ дома, в державѣ короны Польской, не ленися и выпрашивай о святыхъ оныхъ чюдотворством мало не равно великоросійским от бога почтеннымъ святымъ мужем (1608-1609 *Виш.Зач.* 218).

ВЫСПѢВОВАТИ *дієсл. недок., множокр.* (шо) Виспѣвувати, спѣвати. *Образно:* плакала Црковъ, и запѣны свои роздирала: выпсѣвѣючи жалосныи

пѣсни (поч. XVII ст. *Пчела* 39 зв.); если непослѣшного, если оупѣрного, если ѡмѣвѣщѣ оуслыши(ш)... не ѡбража(и)са ты(м), не горшыса, ... але мимо себе пѣсти... за(в)ше тыи// вѣрши псалмѣсты... в сер(д)цѣ выпсѣвѣючи (серед. XVII ст. *Кас.* 59 зв.-60).

Див. ще **ВЫСПѢВЫВАТИ**.

ВЫСПѢВЫВАТИ *дієсл. недок., множокр.* Те саме, що **выспѣвовати**: немѡвѣтка якобы ѡблапѣлючѣ ѡбщѣю мѣткѣ зѣмлю прѣсѣтъ, абы... зара(з) землѣ, якѡ грѣбѣ свѣгѣо вѣласногѣ дѣткнѣлѣса, и скѣрѣо на свѣтѣ показѣлѣса, абы смѣртѣ свою сѣ плѣчемъ привѣтали и та(к) немѡвѣтски(м) гѣлѣсомъ погребовыи собѣ пѣсни абы выпсѣвѣвали (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 940).

ВЫСПАНИНЪ ч. (*житель острова*) остров'янин: Естъ дѣрево едно в выспа(х)..., котѣрое ѡ(т) самѣго всхѣдѣ своегѣо росѣю крѣмлено и штѣднѣ росѣоу прѣймоучи всѣ(м) выпсѣано(м) воды якѣ жрѣдло якоѣ додаеть (поч. XVII ст. *Проп.р.* 252).

ВЫССАТИ *дієсл. док.* Виссати. ◊ **кровь (силы, працу, подвигѣ) выссати** — дуже скривдѣти, знедолѣти, виснажити (кого), виссати кров: Не вмлѣ(ст) ли... сами як ѣдоли, на одно(м) мѣсцѣ прѣсѣдите... а бѣдныѣ по(д)даныѣ и дѣ(н) и но(ч) на ва(с) трѣда(т) и мѣча(т), которы(х) кро(в) силы и праці и по(д)вига высса(в)ши, и нагы(х) вѣ оборѣ и комѣрѣ вѣчини(в)ши вырѣва(н)цо(в) ваши(х)... каразіа(ми) ѡдѣвѣаете... а тыѣ бѣдныѣ по(д)даныѣ, и про(ст)ѣе се(р)ма(ж)ки... не маю(т) (1598 *Виш.Кн.* 273); Блоудница бѣвѣ(м) на кштѣлтѣ яскоулкы, кды ро(з)почнѣтъ до чѣлка примыкѣтѣса, всю крѣвѣ егѣо выссѣ(т), все бога(т)ство вычрѣпнѣ(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 291 зв.); с **палца выссати** — (*говорити про щѣсь нетѣтвердѣженѣ*) виссати з пѣлца: знѣти же тѣе собѣ с пѣлца вы(с)са(л), прѣвѣдоу тою довести не мѣжетѣ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 177 зв.).

ВЫСТАВЕНѢ, ВЫСТАВЛЕНѢ, ВЫСТАВЛЕНЬѢ, ВЫСТАВАНѢ с. 1. (*про споруду*) збудування, побудова: Ѡ(т) котѣрого Храма почѣткѣ и выставѣ(н)ю, тѣкъже ѡ чѣюдахъ Гѣстѣрѣи вѣ кѣротце са покладаеть, зѣ тогѣжъ Послѣдовѣнѣи сѣго Твѣрцы Нѣкифѣра Кѣллѣста... Црковного Гѣстѣрѣика вѣзѣтаа (Київ, 1631 *Син.Тр.* 812).

2. *Передачѣя на тимчасѣе збереженѣя, на склад:* па(н) Побѣди(н)ски(и) Стѣниславѣ ко(н)тракту... с

пано(м) Ви(л)гелмо(м) Бухено(м)... на выставене товаровъ лесны(х), петидеся(т) лаштовъ попеловъ розмаиты(х), напере(д) в Ко(р)цу, до шпи(х)лера пана Ви(л)ге(л)ма Бухена... складаючи... с... помочники своими..., кгвалтовне пограбили (Володимир, 1619 ТУ 266).

3. (переконуванням, доказами) установлювання: Ѡ бы такъ чѣлость Правовѣрныхъ была в' выставѣню правды, якбѣва звѣкла бывати оу протѣвны(х) в' ѡборонѣ неправды (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 264).

4. (представлення когось ким-небудь) висунення: Зачимъ зятягати Златоустого св. свѣдоцтва на выставленѣ Петра св. въ // монарху, а Церковь... въ монархію, естѣ ему гвалтъ чинити, который, нѣкгда о томъ ркучи, не писалъ, але анѣ мыслилъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 444-445).

5. Віддача, пожертвування: яко о все дбброе кѣ ро(з)множѣню к(р) по(л), и того пѣнства вс(л) к(з) ли(т). ѡ(т) пѣна бѣга намъ звѣреного, з найболшимъ оусилованьемъ и выставленьемъ здорѣвѣя нашего протѣвъ неприятеливи старѣаемоса (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 31 зв.).

ВЫСТАВИТИ, ВИСТАВИТИ, ВЫСТАВИТЬ
дієсл. док. 1. (що) (поставити, подати для загальноного огляду, на показ) виставити: та(к) ижъ кды поублице то є(ст) явне в' атена(х) ѡндю [штоукоу] выстави(л), такъ са люди ба(р)зо дивовали для надѣбного маловѣна, такъ гѣдне хвалили, же млѣдѣнцо(в) атѣнскы(х) пѣлне мисте(р)ной робѣтѣ припатрѣючи(х)са жарѣ(м) свѣоблной мл(с)ти распѣлила (поч. XVII ст. *Проп.р.* 273); Видимѣ Книгѣ новѣю, ... на видѣніе и коханіе всемѣ свѣтѣ выставленю (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 754); И рѣклъ г(с)дѣ до не(го) оучини змѣа мѣданагѣ а выставь егѣ на знѣкъ, котѣры(и) оукѣшѣнный поизрѣтъ на негѣ живѣ бѣдетѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 140 зв.);

(знак, прапор) виставити, пѣднѣти: И прышло до того, же вже тамъ ани жертвы светое беспечне приносити не можешъ, ани въ маленькѣй звѣночокъ зазвонити, ани крестного знаменѣя явне выставити, ... невольно (Вильна, 1608 *Гарм.* 187); аже в' середней сѣ(д)мѣици стѣи Четверѣдесѣтници Кр(с)тѣ Ч(с)тныи выставленѣ бывѣетѣ (Київ, 1627 *Тр.* 473);

кгда бы не дощѣ ѡкрѣ(т)не великѣй перешкоди(л): сна(т) бы вши(ст)ки(х) и ноги не впустили а(ж) ге(т)ма(н) зна(к) покою выставилъ, и перестали (серед. XVII ст. *ЛЛ* 169).

2. (що) (вийняти що-небудь укрѣплене, зѣрвати із завіє) вивалити, виламатѣ: котѣрые ничѣго на тую прозьбу не памѣтаючи, ани тежѣ на монастирѣ и цменѣтар бынамней не респекѣтуючы, тую-то форѣту до нихъ выбѣяли и высекали, котѣрое подпертое и трымающее кгда выставитѣ и высечи не могли, теѣды праве неприятельско... до тѣе форѣты... стрѣляли (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 754).

3. (що) (вистромити звѣдки-небудь назѣвнѣ) виставити, висунути: И такъ пѣдши на порѣзѣ кѣльи, выставилъ нѣги на дворѣ (Вильна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 8); Для того ѡтрѣча в' ѣтробѣ матерѣн'ской бѣдѣющее конѣющее еслѣбы выставило головѣ аѣбо што ѣн'шого, тогды мѣжетѣ ѡ(т) кого(ж) колѣвѣкъ бѣти ѡкрѣщенное (Львѣв, 1645 *О тайн.* 16);

(що) (висувати в певному напрямку, наблизити до кого-небудь) наставити: Кды бѣвѣ(м) несамохотачи в полѣчокъ кто възметѣ: теѣды тѣе поневольное бѣ(з) нагорѣды є(ст), и для тогѣ жѣ ро(с)казѣетѣ дрѣгоую стѣронѣ добровѣлне выставити: абы з добровѣлны(м) поневольное почелѣсто(к) зрѣванѣ бы(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 94 зв.).

4. (кого) (видѣлитѣ кого-небудь з певного середовища з якоюсь метою) поставити, виставити: выстави(в)ши егѣ посере(д) брѣти(и), на тѣе зобрѣаны(х), ро(з)дегає(т) егѣ з власны(х) ша(т) ігоумѣ(н)... абы пре(з) тѣе позна(л)... и(ж) всю по(м)пѣ марнѣю зкѣйѣвши свѣцкѣю, до ѣбо(з)ства и не(н)дзы вѣстѣпѣлъ (серед. XVII ст. *Кас.* 35);

(кого против кого, чѣго) (висунути когось із своѣго середовища виконувати певне завданнѣя) виставити, назначити: Еноха первого прѣрока о сконченю свѣта прѣроковати послалъ, и Нѣоя прѣтивъ всего свѣта единого выставилъ, и Авраама патрѣарха прѣтивъ старшого отца... з вѣрою правдивою выставилъ (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 48); Такъже и прѣтивъ Навходоносора и прѣтивъ всѣхъ вавилончикѣв едного Даниѣла и трѣх ѣтроков выставилъ (Там же).

5. *Перен.* (створити думку про щось) показати, представити: его то́лко для прекона(н)а в' блуодѣ еретиковъ на прикладъ выставилъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 115); всѣ(х) стѣ(х) приклады, і образы, которіе на(м) соутъ выставлены жебысмы и(х) послѣдовали, и тыми(ж) дорбгами до нба... входили (поч. XVII ст. *Проп.р.* 246); Поневажъ теды и прикладо(м) солнца сѣлдет'са выставити таемнищѣ Тр(о)ци вшелѣкомѣ створеномѣ прирже́ню недостѣгненю (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 297); а еще подчасъ напитку съ тымъ же паномъ розмову свою ведлугъ философіи выставлятъ, же з бѣлого сукна албо блавату учинятъ черное (бл. 1626 *Кир.Н.* 20); кто з ты(х) що были... двѣгоу стою переы(ш)шаючіи ѳншихъ и котори(х) ласка хва кѣ наслѣдованю яко ная(с)нѣ(и)шии поход(н)ѣ всѣ(м) была выставила, дживаніе прѣстого хлѣба... мѣль собѣ ѳприкрити (серед. XVII ст. *Кас.* 78 зв.); прѣ асвѣрѣ вы(ж)шилъ Амана з поколѣнѣа агѣгъ, и выставил(л) столицѣ его над' вси княжѣта которыхъ мѣль (серед. XVII ст. *Хрон.* 378 зв.);

(що до кого, кому, що, чого к кому) (*невне ставлення до когось*) вчинити, виявити (що до кого, що кому): са(м) гѣ нашъ ... прѣ(д)ложивши бовѣ(м) собѣ на ѳчи и выставивши радѣсть, котораа походила ѳ(т) оуживана славы тои, гвѣздѣа не чоу(л), бичованыи якъ на банкѣтѣ бы(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 235); А мы ѳ(т) добродѣтелей, ѳ(т) цнѣтъ дѣовныхъ... ѳ(т)цѣ нашемѣ похвалѣ выставити мае(м) (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 23); Кролѣваа Надкѣ... оуродивши... Православныхъ Сынѣвъ, которыи..., по(д) оупрѣимость твоѣи кѣ надкомъ зычливости зобравшѣса, що бы... кѣ тобѣ прихильности выставити мѣли, невѣдаютъ (Київ, 1632 *Свх.* 292);

перен. (кого) проголосити, визнати (кого ким): Павелъ вѣдомость взявши о ростеркахъ въ церкви Коринѣской, пишетъ до нихъ напоминаючи, абы того понехали. И не выставилъ тамъ Петра головнѣйшимъ учителемъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 464); На то абовѣмъ само — одинъ Петръ былъ выставленъ, абы презъ одну его особу и церковь одна соборная зъ незличоныхъ помѣстныхъ составлена, и ровне зъ незличоныхъ... пастыревъ

одинъ ей пастырь... былъ разумѣнъ (Там же, 526).

6. (що) Доставити, постѣтити, дати: а чого Боже дховай, абы мнѣ князъ Еґо Милость того жита и попелѣ подле ѳписѣ... не выставил, або мнѣ его не ѳтдал, тогда княз... бѣдет винен мнѣ жито и попел..., без жадныхъ накладовъ моихъ и права запла-тити (Вильна, 1555 *AS VI*, 9); па(н) мо(н)то(вт)... на ро(к) ѳписаны(и) того все(г) жита пан(у) моему не выставил(л) то(л)ко де(и) сто и шестьдѣса(т) мацѣ жита выставил(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 40); прода(л) пнѣ А(н)дрею Романо(в)скому комягу..., которую я пнѣ Романо(в)скому або дете(м) и пото(м)ка(м) его выставити и готовую..., ѳ(т)дати маю и повинне(н) буду (Володимир, 1583 *ТУ* 193); Авраамъ е(д)наючися и(з) авимелехомъ ѳ сту(д)ню семь ѳвецѣ выставилъ на знакъ вечнаго премирѣя (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 53); е(го) м(ст) па(н) хоружи(и) киевски(и) мае выставит(т) пану Ирѣму Ге(и)ну во Кгда(н)ску... попелу бере(с)тового смалыцаванаго лаштов сто и (д)ва(д)ца(т) (Гоща, 1607 *ТУ* 243); поменены(и) Ви(н)це(н)ты(и) Ру(д)никъ..., учинивши ко(н)трактъ и торгъ з прѣте(с)та(н)то(м) ѳ купене у себе прѣ(з) прѣте(с)танта ѳ(с)ми копъ поведе(л)... записа(л)се бы(л)... на... я(р)марокъ Володими(р)ски(и)... // вы(с)тавити (Володимир, 1646 *ТУ* 327-328);

офѣрувати, віддати: якъ пе(н)кныи ѳблюбѣнныци, чѣстыи и непокаланыи дѣши наши выставитъ Хр(с)тови (Вильна, 1627 *Дух.б.* 203);

(що проти кого) (*про документ*) видати, оголосити: прѣтивко емѣ выставлю шкриптѣ ѳ(т) дѣовны(х) и свѣтскы(х), старожи(т)ной релѣи грецкой ѳ(т) митрополита розрозненыхъ ѳсобѣ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 8).

7. (що) Спорудити, збудувати: Вспомни евгеній... яко прѣ(д)кове твои... домъ бжѣй всемѣ свѣтѣ выставили (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 48); В старости бовѣмъ и Типографію выставилъ..., до которон и Папѣрню в Рѣдомышлю (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 26); былемъ ѳ(т)... сщѣнниковъ... молестованыи... ѳхъ прѣзѣбами... абымъ..., спорадѣлъ и выставилъ, для розмноженѣ Книгъ, ѳхъ повинности налѣжныхъ, Типографію (Львѣв, 1645 *Жел.Тр.* 3); на которыхъ кгрунтахъ и добрахъ на-

ших..., не маючи намень жадного права, место Хорол..., слободъ и осадъ новых килкадесят выбу- доваль и осадиль, выставиль (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ XIV-3, 177*); И выставишь наметъ црков- ный такымъ кшталтомъ который тобъ на горѣ оуказано (серед. XVII ст. *Хрон. 104*); паръкан коло костела, ново коштом... немалымъ выставлений (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР 3/IV, 426*).

8. (кого) (*прищепити певні погляди*) спрямувати (кого на щось): лечъ выставити ихъ и выховати в' вѣрѣ и побожности... и до сп(с)нiа привести, то даръ ест' Бжій, которого рѣдичи безъ особной Ласки Бжеи мѣти не могѣтъ, тылко з' мѣци того Сакра- мѣнтѣ ма(л)женства стгѡ (Київ, 1646 *Мог.Тр. 928*).

◊ **въ небо выставити, небу выставити** — піднести до небес, розхвалити: Власне тепѣрешнаа вѣша мѣшанаа колотливаа згода ѡномѣ бѣбелю подобна, же ея своєю дѣмою в' нбо выставити оусилѣтеса (Острог, 1598 *Отп.КО 7*); Мысль моя в Бгѣ вѣчном завше ѡтоплена, Естемъ якъ квѣтъ рожовый нбѣ выставлена (I пол. XVII ст. *Рез. 180*); **выставити слово** (о чим) — сказати (про що): Ѡ едино(м) з' ты(х), то ест' ѡ хлѣбѣ квасномъ... тѣ хочѣ выставити Слово (Київ, бл 1619 *Аз.В. 256*); **на ножки выставити** (що) — выставити на показ: Чоמוу(ж) ѡ(т)че владыка, такъ смѣле и беспѣчне замыдлѣешъ ѡчи, и на ножки выставити а правѣ всемѣ свѣтѣ свою несхвалню оцѣкрѡвати оусилѣешъ згѣдѣ (Острог, 1598 *Отп.КО 15 зв.*); **на очи выставити: а)** (що) показати, з'ясувати суть чоґо- небудь: бѣ... на(м) такъ великого грѣха шпѣтно(ст) на очи выставиль и ѡ(т) неи на(с) ѡ(т)страши(л) (поч. XVII ст. *Проп.р. 289 зв.*); **б)** (кому) осоромити (кого): Позо(р) бѣвшѣ: Позорствѣми, или позорѣ бѣвшѣ: Былисте людѣмъ на очи выставлены (1627 *ЛБ 86*).

Див. ще **ВЫСТАВЛЯТИ, ВЫСТАВОВАТИ.**

ВЫСТАВЛЕНЬЄ *див. ВЫСТАВЕНЄ.*

ВЫСТАВЛЯТИ, ВЫСТАВЛАТИ, ВЫСТА- ВАТИ *дієсл. недок. 1.* (що) (*ставити, поміщати для загального огляду*) виставляти: Кгдѣ та Ясне Велможный Пне нашъ витѣе(м), И мы то(т) даръ, а(ч) щѣплыи на плѣць выставлѣемъ (Київ, 1633 *Евфон. 309*); В той часѣ Римане стрѣили и справо-

вали Розмайтїи: Трїдмфи и видѣки; выставлали Лѣмпи запаленїи, по всемѣ мѣстѣ (Чернїгів, 1646 *Перло 63*);

(*прапор*) виставляти, піднимати: демончицы... всѣ(х) рыцеровъ наймоужнѣйшихъ..., которыи... значный пожито(к) оучинїли ѡ(т)чизнѣ, ѡбразы в сенатѣ на мѣдѣ або на ма(р)мори выразивши выстав- лали (поч. XVII ст. *Проп.р. 246 зв.*); а якъ злѣт- никъ и шнїцаръ, рисѣючи мїсѣ ѡ(д)части оукри- ваѣтъ звѣрата которы(х) рисѣтъ, а докончївши выставлѣетъ на свѣтъ готѡвю (Вїльна, 1627 *Дух.б. 170*); нѣкоторїи на мѣди подобе(н)ства болванѡвъ, ...рисовали; дрѣгїи махїны... выставали (Там же, 352); Ото Монѣрха свѣта пѣтычкѣ сточївши, Непрїатели срѣгїхъ срѣго роспрошївши. Яко потѣжны(и) Гѣтма(н) мѣжне побѣждаѣтъ На зна(к) звитѣзства тѣю хорѣго(в) выставлѣе(т) (Львїв, 1631 *Волк. 30*);

(що) наводити (як доказ), представляти: кгдѣса спїраѣемо не вѣдаю ѡ якїесъ маѣтности, стѣраѣмоса набывѣати якоѣсь слави,... пышные гѣрбы выстав- лѣемо (Дермань, 1605 *Мел.Л. 30*); дла той причїны выставлѣетъ на(м) ев(г)лїе, в котѡрой кр(с)та стгѡ веспо(л) и моуки г(с)ней пѣматка са ѡ(т)правоуѣтъ (поч. XVII ст. *Проп.р. 294*).

2. (що чим, що) Представляти (що чим), выдава- ти (що за що): Дла тогѡ бовѣ(м) и ключѣ повѣрено ти,... абы ѡтворївши ѡказале(с) бны(х) таковы(х), якїхъ Пѣнъ домовїй... до поклѣдѣ вложїлъ... а не жѣбысь їное за їное нѣшто чѣжѣе выноси(л) и вы- ставла(л) (Київ, 1619 *Гр.Сл. 210*); Што розумѣешъ, если въ той речи, которая и напростшему чловѣку // не здаѣтся, такъ свою речъ выставляютъ, а якъ найбарзѣй — въ речахъ тонкихъ прелщають васи- лискова яду заразою Кревзы невинныи душѣ? (Київ, 1621 *Кон. Пал. 1172-1173*).

3. (кому що) Выявляти, засвїдчувати, виказува- ти: Немѣншиє (!) те(ж) мои // оу наяснѣйшой Рѣчи- посполїтой Венѣцкой прислѣгї ѡное мнѣ, котѡраа прирѡжны(м) моимъ Кнажѣтемъ естъ, ласкѣ готѡвю выставлали (Єв'е або Вїльна, п.1616 *Прич.отех. 3-3 зв.*); Изявлѣю: Выявлѣю, выстав- лаю (1627 *ЛБ 47*).

4. (кого, що) Звеличувати, вихвалити: дла оутвержѣна ѡныхъ в' стѡй правдѣ: при котѡрой

стою, и ондоу в' ласцѣ Бжой выставлѣти оусѣрдїе
есть ми зѣвше палаючее (Київ, 1620-1621 *МКСВ*
35); Львовъ мѣсто таки(х) сбѣѣ про(д)кѡ(в) бѣти
знѣе(т): Ѡ(т) Кнажѣти Лвѣ Има и Гербъ власны(и)
маѣть. Роксоланомъ зѣсь Вѣждъ тамже за Гербъ да-
но: Чдлыми в' хвалѣ Бжой бѣти приказано. Котрїе
при то(м) Гербѣ Цѣрко(в) знѣчне выставлѣю(т)
(Львів, 1642 *Час. На г. Лв.* тит. зв.).

5. (що) Споруджувати, будувати: А што ббл-
шаа, самомѣ Бгѣ многосѣ даровала, не тѡлкѡ Мо-
настырѣ и Цркви емѣ..., выставлѣючи, опѣтрѣючи,
и фѣндѣючи, але и Плодъ животѣ своѣгѡ Цѡркѣ...
емѣ... офѣровала (Київ, 1625 *Кіз.Ходк.* 2 нenum.);
Зїжду: Бѣдѣю, приправѣю,... або выставлѣю (1627
ЛБ 43).

6. (кого проти кого) (створювати думку про ко-
гось) протиставляти (кого кому): Завжди спра-
ведливыхъ людей напротивко несправедливыхъ
выставляет (Львів, 1605-1606 *Перест.* 48);

(кого на що) (ставити для охорони) виставляти:
Дво(х) или чотыро(х) хлѡпцовъ на кожды(и) ты-
ждѣ(н) иншии, порядкомъ маю(т) на сохраненїе
выставлѣти, з чого са ни еди(н) вымовлѣти
може(т), кгда на него че(р)га при(и)детъ (Львів,
1587 *ЛСБ* 67, 6).

◊ **предѣ очи выставляти** (що) — (розкривати
справжній зміст чогось) представляти, показувати:
Чѡмъ пѣве(л) стѣй правѣ цркви бжее живий образъ
пре(д) ѡчи намъ выставлѣючи, нигде о томъ
дрѣгомъ, ѡпрѡчъ ха бѣа единоначалникѣ црковно(м)
змѣн'ки не чїни(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 94).

Див. ще **ВЫСТАВИТИ, ВЫСТАВОВАТИ.**

ВЫСТАВЛЯТИСЯ, ВЫСТАВЛѢТИСЯ *дієсл.*

недок. 1. (уважати себе кимось) представлятися:
Зачимъ што передъ тымъ полюбовный и самъ
иншихъ епископовъ судови подлеглии узнавца, то
оужъ теперъ навышшїи, нѣ чїему судови неподле-
глии судїа выставлѣется (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 715).

2. *Перен.* Виявлятися, проявлятися, ставати від-
чутним, відомим: Звлѣща и(ж) са таа ѡ(т)повѣ(д)
тѡлко противъ дѣпейсовымъ потваромъ крѡмъ
вкрачаньѣ в' спѡрѣ з' стороны артикоуловъ вѣры
выставлѣетъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 182 зв.);
якъ бо(з)ство дѣа стго показѣтса котѡрое заисте

не ѡ(т) насѣ на ако(м) выш'шо(м) достоинства
стѡпни выставлѣетса, але ѡ(т) самага себе власною
своею годностю и велможностю ѡповѣдѣетса (поч.
XVII ст. *Проп.р.* 148); Таѣмница вѡчлѣвченїа пре(д)
очи выставлѣет'са (Вільна, 1627 *Дух.б.* 96).

ВЫСТАВЛѢТИ *див.* **ВЫСТАВЛЯТИ.**

ВЫСТАВЛѢТИСЯ *див.* **ВЫСТАВЛЯТИСЯ.**

ВЫСТАВНОСТЬ *ж.* (*смпн.* *wystawność*) пиш-
нїсть, розкїш; показовїсть: Недхїщре(н)но: Безжад-
нои выставности (1627 *ЛБ* 76); Оухїщрѣнїе:
Выстѣвно(ст), постаѣва з' великою пїлнстю (!)
ѡпа(т)ренаа (Там же, 142).

ВЫСТАВНЫЙ *прикм.* (*смпн.* *wystawny*) пишный,
розкїшний; показовїи: дхїщраѣмый: С пїлнстю
ѡпатрѣный, пїшный, выстѣвный, ѡказалый (1627
ЛБ 142);

(*про спосїб вислову*) вишуканий, добїрний: Пре
то (!) и я, до тои старыхъ вѣковъ щирости склѣня-
ючись, выставный и выворотный писаня способъ,...
уфаючи вѣ ласцѣ Божой, вѣ той мѣрѣ иду правдою
святою (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 323); Словопрѣнїе:
Выстѣвнаа мѡва, вывѡднаа мѡва (1627 *ЛБ* 116);

(*про риси характеру*) особливий: котѡрѣю кон-
дїцїю рїм'скихъ дѣхѡвныхъ, а особлїве плебанѡвѣ
опїсѣючи, не припоминаѣтъ оны(х) выставныхъ
примѣтовъ каплѣанѡв рїм'скихъ с котѡрыхъ иншиѣ
гѡдностъ їхъ, зѣцностъ, и заволянѣе мѣркоуютъ
(Острог, 1598-1599 *Апокр.* 192 зв.).

ВЫСТАВОВАТИ *дієсл. недок. 1.* (що) (стави-
ти з певною метою) виставляти: Єгїптане не
могѣчи змѣшленыхъ Богѡвъ своѣхъ' рѣды вѣ-
роздѣмѣти, пере(д) божницами ихъ выставовали
образъ Гарпократѡвѣ, котѡрый оуста своѣ пѣлцемъ
замыкаль (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 3).

2. (що) (*привертати увагу до чогось*) виставля-
ти: раны свои пр(с)тѣи показѣтѣ и(м)..., и ребро
выставѣ(т) на видѡкоу всѣ(х) (поч. XVII ст. *Проп.р.*
163 зв.); оужъ, гды бїть бывѣетъ, все тѣло свое
выставѣтѣ, гѡловѣ зѣсь якъ мѡжетъ хѡвѣтѣ (Київ,
1637 *УЄ Кал.* 339); на (предѣ) очи выставовати
(кого, що) — привертати увагу: хр(с)тїанского
имени почтївостъ и гѡдно(ст)... на очи выста-
воуѣтѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 228 зв.); Таы(х)
те(ж) намъ ннѣшнего дна при(т)ча ев(г)лскаа
пре(д) ѡчи выставоуѣтѣ (Там же, 288 зв.).

3. (кого чому) Піддавати, наражати (кого на що): алекса́нде(р) македо́нскый... са(м)... оуторо-валъ дорбо́гу всѣ прешкѣды ѿ(т)дали́ль. а ѿто зара(з) во́йска цр(с)кы(м)... ср(д)це́мъ побѣженое... его стопа(м) послѣдѣю(т), и всѣ(м) трѣднота(м) себе выставѣють (поч. XVII ст. *Проп.р.* 19); жи-вотъ на шанць выставовати — ризикувати життям: жо(л)нѣръ в дѣла(х) рыце(р)ски(х) выщвичоны(и)... живо(т) сво(и) якобы на ша(н)ць вы(с)тавѣ(т) (1636 *Лям. о пр.* 1 зв.).

4. (кого) Показувати, представляти: спсѣ́тель нашъ, и цр(к)о(в) стаа восточнаа,... жебы люде́мъ до... земли ѿбѣцаной прагнѣна възбѣдѣли, тепе(р) всѣ(х) стѣ(х) и(м) выставѣеть (поч. XVII ст. *Проп.р.* 246); Старозаконный тестаментъ моужа на(м) выставоуе́тъ единого, которому има іліа, ба боачогоса, житіа ба́рзо тврѣдого (Там же, 247); на свѣ́тъ выставовати (що) — робити явним, помітним для всѣх: Видите ли яко болши(х) ѿ(т) всеа вселе(н)ныа напо(л)нены(х) зобра(в)ши пісмь, на(д) тые малѣ́нкіе (: которые великѣю ло(ж) до грѣнтѣ потлѣмлаю(т), и на свѣ́тъ фалшъ оное выставѣю(т), и всѣ́мъ яко да са стерегѣтъ неправды знати даю(т): показати не можете (1598 *Виш.Кн.* 308); Стало е(ст) якъ нѣа́кій фѣла(р) дѣо́вного бѣдована премоудрый стра(х) на свѣ́тъ выставѣючи мѣви(т) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 203).

Див. ще **ВЫСТАВИТИ, ВЫСТАВЛЯТИ.**

ВЫСТАВАНЕ *див.* **ВЫСТАВЕНЕ.**

ВЫСТАВАТИ *див.* **ВЫСТАВЛЯТИ.**

ВЫСТАНОВИТИ *дієсл. док.* (що) Доставити, постачити: А е(ст)ли бы(х) я того збо(ж)я,... на ме(ст)цу пе(в)номъ в Бере(ж)ца(х) або у Кла(д)неве лю(д)ми своими не выстанови(л)... буду повине(н) т[ому] Ба(т)ку Мисановичу... за ко(ж)дую мацу[] жита плати(ти) по копѣ гроше(и) (Луцьк, 1566 *ТУ* 119).

ВЫСТАРЧИТИ *дієсл. док.* (кого) Вистачити, *діал.* вистарчити (кому в чім), задовольнити (кого чим): Єдна(к) ижъ на се(и) новотинѣ еще фѣ(н)-дации такои нѣмашъ, которая бы ихъ доста(т)кѣ выста(р)чити // могла (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 73-74); А ижъ на томъ грѣнтѣ,... сеножати малое есть, // которымъ потребамъ ихъ выстарчити не

могѣтъ, теды варѣю и записѣю... зъ каждого под-даного,... гайдѣка, и слѣжки, которые бы сено ро-били..., по возѣ добромѣ... сена... отдавати маю́тъ (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-1, 78-79).

ВЫСТЕ *див.* **ВЫЙСТЕ.**

ВЫСТЕРЕГАТИ *див.* **ВЫСТЕРѢГАТИ.**

ВЫСТЕРЕГАТИСЬ *див.* **ВЫСТЕРѢГАТИСЯ.**

ВЫСТЕРЕГАТИСЯ *див.* **ВЫСТЕРѢГАТИСЯ.**

ВЫСТЕРЕГАТИСА *див.* **ВЫСТЕРѢГАТИСЯ.**

ВЫСТЕРЕЧИ *дієсл. док.* (кого) Підстерегти, вислѣдити: а та(к) положили на то(м) вѣси. и(ж) маю(т) да́ти ска́рбы великіи... щобы его высте-регли а вышпѣковали (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 3 зв.); А та́къ на то(м) положи́ли всѣ, и(ж) маю́тъ да́ти скарбы великіи... заплатѣ абы е(г) выстерегли, вышпѣговали... вѣдали его пилáтоу (XVI ст. *УЄ* №29519, 133 зв.).

ВЫСТЕРЕЧИСА *дієсл. док.* (чого) Остерег-тися: Повшѣдніе за(с) грѣхы оучинити, котѣры(х) абы са выстерѣ(г), встѣпи(л) в поу́щоу абы та(м) прожи(л) спокѣйне (поч. XVII ст. *Проп.р.* 255).

ВЫСТЕРѢГАНЕСА *с.* Остеріганья, оберіган-ня: Ѡ выстерѣганюса надѣи про(ж)ной и мѣсли вынеслой... // Ма́рный е(ст), котѣрый надѣю свою кладе(т) в люде(х), або в створѣныхъ рѣча(х) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 15 зв.-16); Для чо́го велякоѣ мѣ [сщѣ́нникѣ] вѣ надѣъ и во все́мъ потреба піл́ности, а выстерѣганаса недба́лства (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 6).

Пор. **ВЫСТЕРѢГАТИСЯ.**

ВЫСТЕРѢГАТИ, ВЫСТЕРЕГАТИ *дієсл. недок.* (кого, чо́го) Остерігати себе (від кого, чо́го); уникати (чо́го): Євгліста выпісуе́тъ яко хс седмы хлѣбы и мало рыбами насытил чотырі ты́сечі лю-ду. Законніці знаменія ищут. и як велится их оученія выстерегати. як тыж слѣ́пому ѿчи напрауе́тъ. петръ вѣру визнавае́тъ (Володимир, 1571 *УЄ* *Вол.* 55); хто в тебе ѿ(т)нима́е(т) соукню, не борони ємѣ и соро(ч)кѣ то(л)ко дѣпѣ своєи ѿ(т) злѣстїи выстерѣга́ти (XVI ст. *УЄ* №29519, 119); выразивши або вѣмъ блуды и ереси Зызанїевъ нашихъ, прошу и напоминаю народъ нашъ абы ихъ якъ пекельного вроду выстерегалъ (Дермань, 1628 *КМПМ* I, дод. 321).

ВЫСТЕРЪГАТИСЯ, ВИСТЕРЕГАТИСЯ, ВЫСТЕРЕГАТИСЯ, ВИСТЕРЕГАТИСЯ, ВЫСТЕРЕГАТИСА дієсл. недок. 1. (кого, чого, від кого) (*боятися*) остерігатися: а так князь Василей... того са выстерегал, абых я своеє половицы имѣна..., што я маю в отдѣле ѿ брата моего... комѣ не продал, мимо Єго Милости (Задоби, 1536 AS IV, 50); На поли сторожѣ деръжати повинни складаючи ся те(ж) на то вси... часовъ потрібныхъ кгда на пашни выходятъ або кгда ся выстерегаютъ люде(и) неприятельскихъ (1552 *Очерк.З. 7 зв.*); а е(с)ли бы ся е(с)те вы(с)терегали абы на(м) не пу(с)щено того звона ѿ то(м) вѣда(и)те и(ж) маемо ли(ст) короля... абы на(м) мѣ(д) и ѿлово... пу(с)чено с зе(м)ли его мл(с)ти (Хуші, 1558 *ЛСБ 30*); я и дочка моя,... мела зо мною безпечне для того замку ехати и жадное небезпечности от него самого и ни от кого не выстерегаяучися (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР 8/III, 265*); тотъ ѿбоги(и) чове(к) федо(р)... ѿпа(л) в nela(с)кѣ и гне(в)... // рачѣ в̄м емѣ гне(в) сво(и) ѿ(т)пѣстити и бѣ(з)печнымъ здоро(в)я его ѿ(т) себе вчинити и(ж) быся ни(в)чо(м) в̄м не выстерегал(л) (Ковель, 1574 *ЖКК II, 280-281*).

2. (кого, чого) (*уникати*) остерігатися: выстерегайтесь... квасу иродова (Володимир, 1571 *УЕ Вол. 56*); Розоумнымъ боудь... и потрібныхъ людѣй... пріймай, а злыхъ выстерѣгайся (Острог, 1614 *Тест. 157*); мы... // ...маемо... якъ заразы душевной, такъ ся злореченствъ ихъ вистерегати (Київ, 1621 *Кон.Пал. 796-797*); а набарзѣй всѣми сілами выстерѣгатиса слѡвъ непотребныхъ и невчасны(х) до любімыхъ ѿ(т) насъ (Київ, 1625 *Кіз.Н. 202*); зъ великою скрѡмностю и покброю вѣжджаеть... намъ... прійкладъ даючи,... жебыс'мо са вшелѣких'... // ...помпъ выстерѣгали (Київ, 1637 *УЕ Кал. 182-183*); на йгриска неслѡшны не ходити, и обычаевъ не пристѡйны(х) выстерегатиса (Львів, 1646 *Зобр. 39 зв.*).

3. Застерігатися: Гды тѣды ѿ мѣкахъ и ѿ смѣрти своей имѣ оповѣдаль, выстерегальса, и ѿ(т)лучаль ихъ ѿ(т) йнших' людѣй, хотачи абы... часѣ страсти и смѣрти Єго, жебыса не трѡжили (Київ, 1637 *УЕ Кал. 148*).

ВЫСТИНАТИ, ВЫСТИНАТЬ дієсл. док. 1. (що) (*знищити, зруйнувати*) вирубати, діал. вистинати: А што се тькне зневагъ самого, слугъ и товариства его, же хлопи, яко пьяни, загневанные... на немъ се, слугахъ и товаристве его помстили..., а вернемъ трудности речей всихъ... забранныхъ нехъ се контентуесть, бо,... я для него всего места вистинать не кажу (Житомир, 1640 *АрхЮЗР 6/I, 528*); остаток бортий в пенъ вистинали, пушчу помененую внивечъ выпустошили (Володимир, 1649 *АрхЮЗР 3/IV, 367*).

2. (кого) Вімордувати, знищити; вирізати, діал. вистинати: маѣтности егѡ всѣ сплю(н)дровали, слѣговъ вистинали: и двѡры попѣлили (поч. XVII ст. *Пчела 11*); а до того, кгда быхъ мель справедливость ретелную чинить, мусель быхъ тыхъ хлопѡвъ всихъ вистинать, чого учинить немогу, бо быхъ маѣтность спустошилъ (Житомир, 1640 *АрхЮЗР 6/I, 526*); За(м)ку высокого добили, и лю(д) вистинали,... лю(д) еди(н) татаре выбрали, други(и) ѿ(т) меча погину(л), треты(и) ѿ(т) голодѣ (серед. XVII ст. *ЛЛ 180*).

Див. ще **ВЫТИНАТИ, ВЫТЯТИ**.

ВЫСТОАТИ дієсл. док. 1. (*про час*) минути: [П]ото(м) я(к) три години вистоали, а ѿ деватой годинѣ за(с) слнце оуказалоса и сталаса свѣтло(ст) по прѣвомоу... Жидове... заразы збѣглиса до пребезакон'наго со(н)мища своего, где(ж) проклатоую ра(д)у мѣвали (XVI ст. *УЕ Трост. 77*); потѡ(м) яко г̄ години вистоали. але ѿ деватой годинѣ за(с) са слнце оуказало и сталаса свѣтлость (Устрики, I пол. XVII ст. *УЕ № 29515, 74 зв.*).

2. (*досягти спілости*) визрѣти: на тѣле члѣчемъ бываючие ро(з)ныя вроды стрѣпы. и коросты, кгда са на верхъ оукаждѣтъ, вистоать и выплывѣтъ с тѣла пречъ (Острог, 1587 *См.Кл. 7 зв.*).

ВЫСТРАШАТИ дієсл. недок. (*сст. wystraszać*) (кого) (*заякючи, страхючи, виганяти*) вилякувати: Которые то люди, зъ власного росказаня княжати его милости пана своего, великие а незносные кривды, бои, грабежи подданымъ его милости пана Тишкевичовымъ, Махновскимъ, выстрашаючи ихъ зъ местечка, чынять, негде доброволне пропустити не хочеть (Житомир, 1611

Див. ще **ВЫСТРАШИТИ**.

ВЫСТРАШИТИ, ВЫСТРАШИТИ, ВЫСТРАШИТ дієсл. док. 1. (кого) (налякавши, вигнати) вилякати: Мартинь Кудрявецъ,... мене самую и челядку мою з господы выстрашивши, упорне, своволне и... кгвалтовне взяли и пограбили властное маєтности малжонка моего (Луцьк, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 283); Кушка с... помочниками,... наехавши на маєтност нашу село Сцениев... поча... страхи розные, деспекты выражат, хотечи его з дому выстрашит (Житомир, 1618 ЧИОНЛ XV-3, 154); там же речи, быдло,... списывал, владзу и зверхность якую себе над тым манастырем,... хотечи роспостирати и тым самым способом и опрессиями убогихъ законъниковъ з манастыра выстрашити, вытиснути, а на себе оный и тоє селце... неслушне привласчити (Луцьк, 1635 АрхЮЗР 1/VI, 698); а уходечи винъ за тотъ таковой свой поступокъ, волошина з села козаками выстрашивъшы,... огню... принесли и менованый дворъ запалили (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 49).

2. Перен. (що від кого) Віддалити, відвернути, відштовхнути: Не холпите ж ся тым, латинници, антихристово племя и наслѣдие, як вы православных мучити, катовати, бѣду творити и безчестити силу,... вѣры нашеє православное от нас выстрашити... прожне мыслите (1598 Виш.Кн. 125).

Див. ще **ВЫСТРАПАТИ**.

ВЫСТРЕЛИТИ див. **ВЫСТРѢЛИТИ**.

ВЫСТРЕЛЪ ч. Вистріл, постріл: шо(с)ти(и) позо(в) ѿ ная(з)дѣ на село на по(д)даны(х) и ѿ кгва(л)то(в)ное нахоже(н)є на ко(р)чмѣ по выстрелі в на(с) (Житомир, 1609 ЦДИАК 11, 1, 5, 47).

ВЫСТРЕЛЯТИ див. **ВЫСТРѢЛАТИ**.

ВЫСТРЕЛЯТИСЯ дієсл. док. (зипсуватися внаслідок тривалого стріляння) вийти з ладу: Дело спижаное... старо ѿпѣцоно выстрелялося вжо безъ коль и ложе лихо (1552 ОЧерк. 3. 5 зв.).

ВЫСТРИХНЕНЬИЙ прикм. (стп. wystrychnięty) уряджений, прикрашений: Обѣчишь на свѣтѣ, и в крѣле(в)ски(х) зѣмка(х) многи(х) которіи блѣшь вінъни, нѣжбы могли мѣти: сѣкнами оздоблены на кѣна(х) выстрихнѣны(х), боучно и пѣшно

издачи (поч. XVII ст. Проп.р. 217);

пишний, розкішний: В котрѣмъ [мѣстѣ] Братство, ѿ(т) патріарховѣ естѣ надано, и ѿ(т) крѣлевѣ вѣчне, оупривилѣвано. Котрѣе вѣжоу, Гѣрбъ свѣй выстрихнѣный маєтъ, и о дѣбромъ цѣркви, пѣлне промышлеваєтъ (Львѣв, 1614 На г. Льв. бр., тит. зв.).

ВЫСТРОЄВАТИ дієсл. недок. (що) Витівати, витворяти: а такъ дѣжеє было пошійкована ѿ(т) пастѣй, же ажъ з ласкою ѿного смѣ(х) быть, а тоє выстроевали жолнѣре, не з росказана пилатова, але жидо(м) спросникове хотачѣса ты(м) залєцѣти, всѣ(х) бовѣ(м) ѿра(з) подвѣгну(л) был дѣаволь за крѣтофѣлѣ собѣ роздѣмѣючихъ ѿжартые на(д) хмѣ деспекта (поч. XVII ст. Проп.р. 100 зв.).

Див. ще **ВЫСТРОИТИ**.

ВЫСТРОИТИ дієсл. док. (що кому) Витіяти, витворити: Промышлала она много лѣтъ що злѣе православны(м) выстроить (1509-1633 Остр.л. 131).

Див. ще **ВЫСТРОЄВАТИ**.

ВЫСТРУГАНЬИЙ дієприкм., перен. Добре, дочиста виголений: ѿбыча(и) бо естѣ мирѣски(м) на ѿблѣ(плє)ннѣю гѣловѣ носачого по(д)голе(н)ца, выстрѣганого мыло(м) вышарованого и вымакглєвано(г) пѣлне смотрѣ(т)и и мыслью похотною (єсли и не самы(м) тѣло(м)) блѣдити (п. 1596 Виш.Кн. 230).

ВЫСТРЫХНУТИ дієсл. док. (що) Витворити, створити: Якъ Лѣвъ Срѣкгій надѣ всѣми звѣрати пануєтъ: Такъ Лѣвѣвъ, надѣ всѣ мѣста в кнѣзствѣ Роуско(м) продкоує(т). в котрѣмъ то са Братство мѣлости закрѣслноуло: И на Гѣрбѣ Свѣй, вѣжоу тоуя такъ выстрыхноуло (Львѣв, 1609 На г. Льв., тит. зв.).

ВЫСТРЫХНУТИСЯ дієсл. док. (святково, гарно одягнутися) вирядитися, діал. вістрихнутися: теперъ же ся до розуму кинули манѣти, же ся хопили до той регулы южъ теперъ не въ короткихъ сукняхъ, але такъ ся выстрыхнули съ ковнерами высокими, поизрєнямъ страшнымъ и походомъ, такъ яко ихъ самъ аитор-антихристь научивъ (бл. 1626 Кир.Н. 19).

ВЫСТРѢЛИТИ, ВЫСТРЕЛИТИ дієсл. док. 1. (що і без додатка) (зробити постріл) вістрелити:

пань Борыс... у Володимери того полгак не выстрелиль и, приехавши до дому, не выстреливши, коло отпустиль, который полгакъ аж до того часу набит лежалъ (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 375); И рѣклъ емѣ Іелиссѣй: ѿ(т)вори окно всхѣднее, и выстрель стрѣлу, и выстрелиль (серед. XVII ст. *Хрон.* 335); Прѣтожь то мѡви(т) г(с)дѣ ѿ црю ассїрійско(м): Не вѡйде(т) до того мѣста, ани выстрѣли(т) на не(го) стрѣлы (Там же, 346).

2. (що) Вибити, виламати (пострѣлом): Яска Мелесчено, янъчарына в губу з левое стороны пострелено и зубовъ два сподънихъ выстрелено (Варшава, 1641 *ЧИОНЛ* XIV-3, 159).

Див. ще ВЫСТРѢЛАТИ.

ВЫСТРѢЛАТИ, ВЫСТРЕЛЯТИ *дієсл. док.*

(чого) (*стріляючи, витратити, використати стріли, кулі*) вїстріляти: виде(л) есми... трупа забитого... а на не(м)... зброя была... сага(и)да(к) шабля и стре(л) немало выстреляны(х) и кровавы(х) по томѣ полю (Володимер, 1575 *ЖКК* I, 62); Іванаѡанъ... рѣклъ до хлѡпца своего: иди а принеси мнѣ стрѣлы котѡрыхъ выстрѣлѣю (серед. XVII ст. *Хрон.* 227 зв.); Коли шли до амѡнова кѡпища забѣжалъ на дорѡзѣ елень, котѡрого оуказалъ Александе(р) // оустрѣлѣть рыцѣромъ, они стрѣлѣючи на него, многѡ стрѣлъ выстрѣлали, а оногѡ намнѣй не ткнѣли (Там же, 402 зв.-403).

Див. ще ВЫСТРѢЛИТИ.

ВЫСТУПАТИ *дієсл. недок.* 1. (з чого, чим, чо-

го) (*не дотримуватися чого-небудь прийнятого, узаконеного*) відступати (від чого), порушувати (що): Мають ѡни... по томѣ са справовати, яко в семъ нашомъ листе ест... выображено, а с того еднана жадными причинами выстѡпати не мають (Львїв, 1537 *AS* IV, 93); а которая бы сторона,... противко которое чинити або чим колвек выстѡпати (мела), тая мает заплатити заруки господарю королю двесте коп грошей (Вѣрба, 1564 *ВИАС* II, 231); Штѡ подѡбалоса и мѡжна бѣла намъ роздѣмѣти, ѡ(б)авїль, а чого не моглїсмы знести, замѡлча(л). В то(м) са мы кохѣймо, и в' томъ мѣшкаймо. Не перемѣнѣючи границъ вѣчныхъ, анѣ выстѡпѣючи Бо(з)ского подѡна (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 220).

2. (на що) (*активно діяти проти чогось*) висту-

пати: Бо скѡро тылко рѣчь са такѡваа стѣла, жѣ са то Сїмѡнїа в' цѣрквѣхъ показѣла. Зѣразъ якъ з' мечѣмъ, с' слѡвомъ на ню выстоупѣеть, и листомъ своимъ епїскопѡвѣ досагѣеть (Львїв, 1614 *Кн. о св.* 405); кѡждый чоловѣкѣ... ! Гоуфѣ шѣтаньскїй вїдачи, дївнеса лакѣеть, С страхѣ всѣ Сїла пречъ з' негѡ выстѡпѣеть (Львїв, 1615 *Лям.Жел.* 2 зв.-3).

3. (про що) (*говорити перед кимсь про що-небудь*) виступати: Есть ли тоу кто с' Пастѣхѡ(в) нѣхѣса озывае(т); И ѡ тѣхъ то рѣчахъ с' повѣстю выстѡпѣеть (Львїв, 1616 *Бер.В.* 70).

Див. ще ВЫСТУПИТИ, ВЫСТУПНУТИ, ВЫСТУПОВАТИ.

ВЫСТУПЕЦЪ *ч. (той, хто відмовився від попередніх переконань, поглядів)* відступник: патріарху Іеремею до себе ехати не казали, боячись, абы вас яко выстѡпцовъ не каралъ и з врьдовъ яко негодныхъ не скидалъ (Львїв, 1605-1606 *Перест.* 43).

Див. ще ВЫСТУПНИКЪ.

ВЫСТУПИТИ, ВИСТУПИТИ, ВЫСТУПЫТИ, ВЫСЪТУПИТИ, ВУСТУПИТИ *дієсл. док.*

1. (*вийти наперед, відокремившись від інших, з певною метою*) виступити: И ѡн, истый Мицьк, выстѡпивши, поведил, иж... я з Егѡ Милостїю, князем, ...в право встѡпати, ани са тегат не хочѣ (Кузьмин, 1544 *AS* IV, 415); Потомъ Желехъ выстѡпивши, почаль мовить, вытагнѣвши рѣкѣ, на Егѡ Милость княза Романа слова прикрѣе, а барзо вщѣпливые, а ѡбразливые (Петрків, 1565 *AS* VI, 262); Потомъ выстѡпивъши сама пани Чапличѡвая, зо слезами просила их милости панѡв радѣ, абы ся до него примовити рачили, абых ее девце... в малженство ити на рокъ зложоный,... позволил (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 128); Штѡ воротный и гайдуки виде-ли, же ни одное ручницы зо мною у слугъ моихъ не было, и нехай хто виступить и поведить, если хто видель (Володимер, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 305); АГГль... Гнѣвъ тежъ выстѡпи(т) и мовити бѣде(т): "И я те(ж) межѣ издцами пекелъными перестѣргѣгалъ своей пови(н)ности (Чорна, 1629 *Диал. о см.* 270); ча(с) вѣчѣрни(и) в днѣ зрѡчїсты(и) заходїль... едѣнъ в' посре(д) и(х) абы пса(л)мы спѣвалъ, выстѡпилъ, а гды и(н)шини всѣ седѣли... а до слѣхѣнѣя спѣваѡучого пса(л)мы... ѡбѣрнѣлися,... конѣ(ц)

пáтáню и церемóнѣамъ оучини́ль (серед. XVII ст. Кас. 13 зв.).

2. (*звѣдки-небудь назовні, за межі чогось*) вийти, піти геть: и кр(с)тив'са іс̄ и бор'зо выстоупиль є(ст) из' воды тогды // ростворилиса ємоу нбса и видѣль дха бжїа яко глоуба приходящаго на нь (1556-1561 ПЄ 27-27 зв.); с которого дей страху священник и дьякон от престола и от службы Божое с церкви выступили, а он дей мене... слова непочтивыми зсоромотил (Луцьк, 1564 *АрхЮЗР* 1/VI, 53); владыка Луцкий Кирило Терлецкий, пняий,... мене ись собою... вести казаль, а потомъ, казавши слугамъ выступити и запершисе зо мною въ коморе, мене... змордовалъ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/1, 397);

(*з човна, корабля і т. ін.*) вийти, вилізти, покинути (що): и выстоупивши петръ с корабля шель по водѣ и // хотѣль прити къ ісоу (1556-1561 ПЄ 67 зв.-68); А коли вже зе(м)ля ѡсыха(ла) росказа(л) па(н) богъ ноєви бе(з)печне ви(с)тѣпити с корабля, в которо(м) мешка(л) целы(и) рокъ (1582 *Кр.Стр.* 20 зв.); и воустоупивши с корабля пѣтръ и ишо(л) по вода(м) до іса̄ (XVI ст. УЄ № 29519, 92); Петр'... выстѣпи(в)ши з' кораблá шоль до него: лечь обáчи(в)ши вѣтръ гвалтѡвный, злáкл'са (Київ, 1637 УЄ Кал. 440);

(з кого, з чого) вийти, покинути (кого, що): мб-ви(л) снѣ бжїй до ап(с)лю(в)... Бысте вѣрѣ имáли... мдсѣ(л) бы за едны(м) слóво(м) встѣпити шáта(н), ис члка (XVI ст. УЄ № 29519, 97); помыслнѣйшии Церкви х(с)вои ѡ(т)всѣль Свкцѣссы настѣпатъ, гды ѡбрїдлоє тбе и ненавистное ѡ(т)щепѣнцѡв' и Апостáтовъ има з' неї выстѣпитъ, и в' непáмати загрѣбеное счѣзнеть (Вильна, 1620 *См.Каз.* 24 зв.); при томъ в старости покаáніе трѣдное... и покѣси бѣсѡвскїи ядовїтїи, не допдскають на покаáніе прїйти, а к томѣ прехо(д) скѡрїй, в котѡрый дѡша маєть вистѣпити с тѣла (Чернігів, 1646 *Перло* 125).

3. (*почати діяти*) виступити: а надто отъ высокоумнаго в' думѣ Оригена, который на початку жродла наукъ выступиль, на-опослѣ, на свою велемудрость уфаючи, упалъ, блюзнѣрскїе мовы о Христѣ Збавителю нашемъ отригнуль (1603 *Пит.* 55); в понеделокъ всѣ вы(с)тупили бга хвалили

(1636 *Лям. о пр.* 8 зв.); слóвомъ выступити — сказати: Лацнѣ(и) є(ст) згбла мо(л)чати нѣ(ж)ли слóво(м) вистѣпити (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 18 зв.).

4. (чого, над що, із чого) (*не дотримати чогонєбудь прийнятого, узаконеного*) порушити (що), відступити (від чого): а хто чере(с) то(т) дє(л) мѣжи на(с) мѣ(л) бы вистѣпити є(с)ли бы(х) а которю кри(в)дѣ вчини(л) пани скепоревои о чо(м) коли бѣ(д) ино што право знаиде(т) и в чо(м) бѣдѣ винє(н) тоє раз хочю... поплатити... все бе(з) про(с)бы (Житомир, 1502 *Арх.Р.* фотокоп. 5); А єстли бы бра(т)я єго або пото(м)ки их' похотѣли то(т) дѣль рѣши(ти) и с того записѣ свое(г) выстѣпи(ти) тогды пе(р)вєи мають кнзю ѡєдорѣ або єго пото(м)комъ заплати(ти) тисачу ко(п) грошей лито(в)ское манѣты (Краків, 1527 *ЛНМ Рк* 2743); Маєт Єго Милость тоє имѣне держати на вечныи часы, ведле кѡпли своеє, а еслибых я сѣ сєє ѡмовы моеє вистѣпил,... тогды я маю... заплатити двѣсте коп грошей (Задиби, 1536 *AS* IV, 49); а если бы я самъ або потомъки... мои... // ...з сєго постановє(н)я... и ѡбовяз(з)ку... выступи(ти) мєли... тогды пови(н)ни будємъ... заплати(ти) двє тисачи ко(п) гроше(й) (Ляхівці, 1559 *ЛНБ* 103, 19/Id, 1961, 25-25 зв.); А если быхмо чимъ колвєкъ того листу нашого выступили, тогды сторона стороне маєть заплатити сто копъ грошей (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 6/I, 84); Где бы тежъ я албо потомъство мое... сѣ сєго добровольного запису моего в чомъ же кольвєкъ высътупил и єго... // ...нарушалъ, таковый... повинен будєт заруки малъжонъце моеї... заплатити (Загайці, 1584 *АрхЮЗР* 8/III, 428-429); А если бы хто смѣль... и выступиль с того, або бы нарушилъ..., тєды такового онии святыи отцове..., во анаѡемѣ мають (Єгипет, 1602 *Діал.* 60);

(з чого) покинути (що), вийти (з чого): и хвалитєса ты(м) титѣло(м) єп(с)пѣски(м), а не досто-и(н)ство(м): мѡват, яко не имаю(т) вла(с)ти дѡвє(н)ство православы(х) (:єгда с предѣло(в) за-ко(н)ны(х) вистѣпите, и ѡ(т) жоны вла(с)ное своеє цркѡви вѣры восточное, до кѡрвы ри(м)ское, на блу(д) ѡ(т)бѣгати хѡчет... :) ва(с) ни(з)лагати, и(з)мѣтовати и клати (1598 *Виш.Кн.* 291).

5. (проти кому, кого, чому і без додатка) (*вчинити наперекір кому нєбудь*) виступити (проти кого,

чого): я выступил яко противку приятель мал-
 жонка моее, такъ и противъ... пани тещи своей и
 сыномъ их милости,... иж есми похрыстиль в закон
 римский дочку нашу (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 8/III,
 20); твоа м(л) лѣ(г)це собѣ дх̄овное право и
 (з)вѣ(р)хность нашѣ поважаючи проти(в) ст̄ы(х)
 ап̄л̄ь и ст̄ы(х) б̄гоносны(х) ѿ(т)щ̄ь канонѿ(в) и
 декретѿ(м) ст̄ѣ(и)шого вселенского патриа(р)хи и
 събо(р)ного нашѿ(г) постановѣна и заповедан̄ь
 выстѣпи(л) еси (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1 зв.); х̄с
 мови(т)... м̄лите(с) за ты(х) которыи ва(м) б̄д̄д̄
 чина(т)... але в на(с) хр(с)т̄іане м̄лыи к(д)ы є(ди)нь
 проти(в)ко др̄вгому выстоупи(т), теды посполите
 мова(т) не ѿ(т)поущаю єм̄ до смр̄ти (к. XVI ст.
УС № 31, 98); помененый Антоній... противко уста-
 вомъ светыхъ отецъ выступылъ, же намъ фалы
 Божое,... своимъ упоромъ въ церкви... отправовать
 не допустилъ (Київ, 1610 *АЮЗР* II, 61); а если тѣтъ
 кто выстѣпитъ, з̄ арієва и понд̄ръского збор̄д̄, и ѿ(т)
 кал̄'вѣновыхъ ѿчениковъ оупорны(и) не хотачи д̄ш̄ь
 ст̄ыхъ признати,... нех̄айже спыт̄аетъ ст̄го іоанна
 б̄говид̄ца, що то за єр(с)лимь з н̄ба сход̄ач̄ий
 (Почаїв, 1618 *Зери*, 46); Которы(м) то таковы(м)
 не(с)лушг̄нымъ по(с)тупько(м)... преречоны(и) єго
 м(л). па(н) Ле(ш)нев̄ски(и)... проти(в)ко праву
 вы(с)тупи(л) (Володимир, 1632 *ТУ* 297); н̄которыи
 з т̄ыхъ зост̄ан̄д̄т̄ оусх̄н̄д̄(т) в̄ неправостахъ свойхъ,
 и в̄знають беззаконство свое и прѣдковъ свойхъ,
 кот̄орымъ выстѣпили прот̄ивко мн̄ѣ и ход̄или спро-
 тивл̄аючиса мн̄ѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 127 зв.).

6. (з чого і без додатка) (*відмовитися від член-
 ства у чомусь*) вибути, виступити: и ты(ж) к̄ото-
 ры(и) бра(т) за свои(м) д̄порѿ(м) х̄от̄ѣль бы из
 бра(т)ства выстѣпити таковы(и) має(т) быти кара(н)
 црк̄(в)юю поты покы са за(с) навѣрне(т) к̄ѣ бра(т)-
 ств̄д̄ (Львів, 1544 *ЛСБ* 10); А є(ст)ли б̄д̄де(т) вы-
 (с)тѣпны(и) має(т) вы(с)тѣпити за росказа(н)єм̄
 бра(т)ски(м) (Перемишль, 1600 *ПВКРДА* IV-1, 5);
 до пок̄оры христ̄овы зниж̄атиса не хот̄ѣль... и
 ѿстрости манаст̄ырской вытривати не мог̄дчи, з̄
 закон̄д̄ не выстѣпилъ (серед. XVII ст. *Кас.* 34 зв.).

7. (з чого) Відмовитися (від чого), зректиса (чо-
 го): данило боуде(т) повинѣ(н) соумоу свою наза(д)
 вза(ти) а ємоу з̄е вшиткы(х) доубр̄ь выступити а по

ѿны(х) .є̄. лѣт̄ѣхъ то(т) исты(и) данило в покою
 ролю тотоу оужива(ти) має(т) (Одрехова, 1581
ЦДИАЛ 37, 1, 12 зв.).

8. (в чому і без додатка) (*вчинити проступок*)
 провинитися (чим): ale kotoryi z nich w czom wystu-
 pit, ino s prawa duchownoho wedle obyczaiu zakonu
 ich Hreczeskoho y dowodu sluszhnoho, maiet onyi
 winnosti swoicie wterpeti y karanie... pryniati (Вільна,
 1546 *ЧИОНЛ* V-3, 154); а иж 8 Литовском панстве
 выстѣпил и згрешил и тотъ ѿчынокъ пополнил...,
 абы был ставень и выдан до врад̄д̄ нашого (Вільна,
 1565 *AS* VI, 277); Альбо если выступиль, абы ся
 покаяль (Єгипет, 1602 *Диал.* 54);

(*порушити певні норми поведінки*) відступити: А
 по трѣхъ м̄ѣсєцахъ пов̄ѣдано Іод̄д̄ м̄бвечи: Выстѣ-
 пила ѿамар̄ь нев̄ѣстка твоа бо єсть непор̄бжна
 (серед. XVII ст. *Хрон.* 63).

9. (*стати видним*) об'явитися, появиться: ѿба(ч)-
 мо яка(а) то радо(ст) и ве(с)лїє і ясно(ст) са намъ
 оказала по востан̄и и(з) мр̄твы(х) іс̄ х̄в̄ымъ, встав-
 ши ѿ(т) смр̄ти и(з)ложивше и(з) себе ѿноюу
 та(ж)ко(ст) чл̄ченства ѿного... и выстѣпи(л) не
 инач̄ий є(д)но яко пром̄ѣ(н) сличный (к. XVI ст. *УС*
 №31, 42 зв.); Прорѣк̄ъ Бж̄ій Исаїа молил̄'са, и зась
 на ѿномъ п̄рв̄шого Єг̄ѿ оупрагн̄ен'аса м̄ѣсци
 выстѣпила вода (Київ, 1637 *УС Кал.* 278).

10. Вступити, увійти: борзо послѣ того выстоу-
 пил в лодю съ оучк̄к̄и своими. И плынул до оукраин
 далманѿустских (Володимир, 1571 *УС Вол.* 56).

**Див. ще ВYSTУПАТИ, ВYSTУПНУТИ, ВY-
 СТУПОВАТИ.**

ВYSTУПИТИСА *дієсл. док.* (від кого) Відійти
 (від кого); відректиса (кого): ѿдинъ же ѿ(т) ни(х)
 да выстоупи(л)са р̄є(ч) в̄ѣдаю я гораздо (1489 *Чет.*
 201).

ВYSTУПНИКЪ ч. Те саме, що **выступецъ**:
 маючы мы ведомость съ протестацыи... черезъ
 н̄якогось Антонія ростригу, выступника з̄ь стану
 мнишецкого Чернецкого, который... противъ
 поновъ тутошнихъ... и противъ насъ..., змысливши
 непристойне протестацыи до книг̄ь... внести смилъ
 и важился (Київ, 1610 *АЮЗР* II, 59).

ВYSTУПНУТИ *дієсл. док.* (*війти наперед,*
відокремившись від інших, з певною метою) ви-

ступити: а то(т) та(к) вѣстѣннѣвши доу(х) единѣ то е(ст) лѣкавы(й), бѣ(з)стоудны(й) мѣви(л), а пойдоу и прелѣцоу его (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 210).

Див. ще **ВЫСТУПИТИ, ВЫСТУПАТИ, ВЫСТУПОВАТИ.**

ВЫСТУПНЫЙ, ВИСТУПНЫЙ, ВЫСТУПНЫЙ, ВЫСТУПНЫЙ *прикм.* 1. (*який учинив злочин*) злочинний: А такъ вжо ѡт того часѣ вси подданые панствѣ Его Милости, знаючи его чоловекомъ быти виннымъ... того княза Дмитриа крыти и переховувати в себе и в домахъ своих не мают... яко чоловека вѣстѣнного против Его Королевское Милости (Книшин, 1554 *AS VI*, 165); которы(и) бы бра(т) вѣдалъ брата вѣстѣнного не має(т) его таити але має(т) ѡповѣсти его в бра(т)ствѣ жебы былъ каранъ (Львѣв, 1586 *ЛСБ* 71); Вѣдишь тогды дѣепѣсе, же насъ неба(ч)не і неслушне о спѣсы на протѣстацыи виноуе(ш) вѣди(ш) же митрополи(т) з владѣками вѣстѣнными мѣлъ в бѣрестью на синѣдѣ налѣжный ро(з)соудокъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 81); Пѣн'скаа то естъ владза, слѣгѣ вѣстѣнного карѣти (Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 408); на которую реквизицію не тилко панъ подкоморий съ подданыхъ своихъ выступныхъ справедливости не учинилъ, але ещче... тые быдла, которые въ селе Зарубинцахъ..., протѣстующосъ, властнымъ тые наездъники забрали (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 6/1, 566); **сторона выступная** *див.* **СТОРОНА.**

2. *У знач. ім.* Злочинець: такъ помененый его милость княжа Янушь Жаславский съ потомъками своими, ... мають... пожитковъ... себе причинять, подданыхъ судячи и справуючи, выступныхъ и винныхъ караючи (Луцьк, 1587 *АрхЮЗР* 6/1, 162); вѣстѣнного кѣждого, ведлѣгъ дѣховѣнства своѣго и правиль стѣыхъ ѡ(т)цѣвъ карѣти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 32 зв.); пише(т) на вистоупны(х) котры(и) нѣсоу(т) прелюбодѣйство, блоу(д) (XVI ст. *УЄ №29519*, 26 зв.); непослѣдного и вы(с)тѣпно(г) межи собою кара(т)и вина(м)и (Перемишль, 1600 *ПВКРДА IV-1*, 4); А до дѣши налѣжачѣи сѣт' тѣи, вѣстѣнного направити, неѣмѣтного навчити (Киѣв, 1646 *Мог.Тр.* 909); которыи то законницы... ничего не дбаючи на право посполитое и вины в нем,

противко такимъ выступнымъ описаные, але запомневшы политования хрѣстьянъского, ... // тые добра од протѣстующосе одобрали (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 304-305).

ВЫСТУПОВАНЕ, ВЫСТУПОВАНЬС *с.*

1. Поява, появлення: В Египтѣ при берегахъ Нила..., бываетъ на кождый рокъ костѣй тѣль мертвыхъ зъ гробовъ на верхъ земли выступоване (Киѣв, 1621 *Кон.Пал.* 842).

2. (*частина чого-небудь, що видається, виступає вперед*) виступ: бѣде мѣла границѣ на всхѣдъ слнца, мѣре солѣное. Котѣрое окружѣетъ стѣронѣ полднѣвѣю, прѣ(з) вѣстѣпованье скорпѣна, такъ жебы перешлѣ до сѣнна, а ѡ(т)тѣле аж до потѣка егѣпцакаѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 149 зв.).

Пор. **ВЫСТУПОВАТИ.**

ВЫСТУПОВАТИ *дієсл. недок.* 1. (з чого і без додатка) (*іти звѣдки-небудь назовні, за межі чого-небудь*) виходити: петрь... оускочи(л) в море, а дроугы(и) оученѣці лодаю переѣхали бо были далеко ѡ(т) берега // ...а коли южъ вистоуповали на берегъ и оу(з)дрѣли аж но оугла распаленое лежить (1556-1561 *ПС* 439 зв.-440); Мѣмка их', котѣраа за нѣхъ ѡфѣрѣ Гѣви приносѣти была зыбка, вѣдѣла же они з' гробовъ вѣстѣпѣють, из' црѣкве вихѣдатъ (Киѣв, 1625 *Кон.Ом.* 157);

(з чого) вийти (з чого), покинути (що): Іѡаннъ Дамѣски(н) пѣше(т). вѣра, мѣви(т), надѣа, любо(в) ...добрѣтливость, и иный цнѣтъ хѣръ... котѣрый кгды з' тѣла вѣстѣпѣемо, пойти, ... Ба... оублѣгати мѣжетъ, и ѡ(т)... стрѣшныхъ мѣтниківѡвъ, котѣрыи ѡ чинѣніе рахѣнкѣ прѣкрѣю на(м)... справѣ задаю(т)... вѣзволити мѣжетъ (Киѣв, бл. 1619 *О обр.* 127).

2. (з чого) (*виходити за межі прийнятого*) переступати (що): То теды все достаточне зрозумѣвши, присмотрѣжесе тому, если мы теперъ Пасху свою водлугъ постановенья давного церковного обходимъ, а звлѣща въ томъ, еслиже не выступуемъ зъ оногѣ кресу, яко намъ назначено (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 143).

3. *Перен. (ставати видним)* появлятися, показуватися; виглядати: коли вѣстѣповѣль пѣломень олтарѣа кѣ нѣбѣ, Аггль г(с)днѣи вѣстѣпи(л) // поспѣлѣ

в' пла́мени (серед. XVII ст. *Хрон.* 184-184 зв.); А за се́мьмъ разо(м) ста́лъ обо́лочо́къ ма́лый яко стопа члв́ча выстѣповáла з мора (Там же, 312).

4. (*виконувати вокальний твір*) виступати: Южъ х́бры выстѣпю́тъ з' оумѣ́льным' спѣ́ва(н)е́мь. Допоможи Аѓговъ слѣ́чнымъ выкры́ка(н)е́м' (Київ, 1632 *Євх.* 303).

5. (*розпочинати щось робити*) виступати: повтѣ́ре ѡ(т)повѣ́дати на ли(ст) в' бѣ́зъ веле(б)ного бѣ́а ипáтѣа володѣ́ме(р)ского еп(с)па выстоу́пю (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 202).

6. (з чого) (*недоотримуватися чого-небудь прийнятого, узаконеного*) порушувати (що), відступатися (від чого): И вжо тыи обе́двѣ сторо́не... тыи вси рѣ́чи... маю́т межи собою зпѣ́лне, а непорѣ́шне держати под тым закладом нашим... а с того... ни в чомъ выстѣповати не маю́т (Неполомичі, 1531 *AS III*, 387); яко я, такъ и князь Роман, повинни бѣ́демъ такъ же в Хороши тое веселе и вси арты́квды, в се́мь листѣ менованые выполнити, ничимъ с того постановена не выстѣпю́чи кончити под тымиж обова́зки и заклады, яко е́сть вы́шый ѡписано (Берестя, 1558 *AS VII*, 35); И где бы тотъ игумень обраный, не живучы по законоположению и правилъ // светыхъ отецъ, але выступуючи зъ нихъ, нерадѣ́не въ томъ монастырѣ́ жилъ, чого братѣ́я чернѣ́цы пилне стеречи маю́тъ, абы то не было (Клевань, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 494-495); к(д)ы за выстѣпо(к) бѣ́ выгна(л) адама и(з) раю ото(ж) хто выстоупоуе́тъ и(з) закона бѣ́жѣа а не покае́(т)са те́ды та(к)же выгнаны(и) боудоу́тъ изъ цр(с)тва нѣ́б(с)наго (к. XVI ст. *УС* № 31, 62).

7. (кому) (*виявляти непослух*) виступати (проти кого): мы слоугъ своихъ часто крѣ́тъ на́мъ выстоупоу́ючихъ, если ѡбе́цаю́тса быти лѣ́пшими, прѣ́ймоуе́мо, и знѣ́въ на пѣ́ршю́ честь привѣ́димо (Острог, 1607 *Лѣк.* 71);

(проти кого, чого) (*виявляти свое ставлення до кого-, чого-небудь*) виступати: не то́лко не выстоупю́тъ протѣ́въ прѣ́стѣ́йности хр(с)тѣ́анской, але те́жъ присвоа́ю́тса до росказа́нья ап(с)льского (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 167 зв.); в то́мъ са́момъ мовѣ́нью протѣ́въ мѣ́лости выстѣповáти не зда́лса (Там же, 184 зв.).

8. (*чинити проступки*) провинятися: котрѣ́и оумѣ́слне бе(з) примѣ́са выстѣ́пю́тъ, а не ка́ю́тса, з' не́вѣ́рными мѣ́читиса бѣ́дѣ́тъ (Львів, 1642 *Час. Слово* 276);

(*порушувати певні моральні норми*) грѣ́шити: а манáсѣа што та(к) злѣ́го зброи(л); сѣ́творѣ(л) лоука́вое пре(д) очѣ́ма гнѣ́ма, и оучѣ́ни(л) во́лноую бры́дливо(ст), ѡста́вивши за́ко(н) ѡ́цовъ свѣ́би(х), пошо(л) въ слѣ́дъ чоужѣ́и(х), и ѡсва́ча(л) снѣ́ свои въ огни, ворѣ́ж'ки, чáры, а звѣ́здо(т)чества строачѣ́и, та́кѣй по́жѣ́то(к) не́ро(з)мысл'но(ст) лю(д)скаа оу лѣ́г'кое оува́жѣ́'е грани́цъ и доро(г) ѡ(т)цѣ́вскы(х) выстоу́пю́чи(м) принѣ́си(т) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 208).

Див. ще **ВЫСТУПАТИ, ВЫСТУПИТИ, ВЫСТУПНУТИ.**

ВЫСТУПОКЪ, ВИСТУПОКЪ, ВЫСТУПОКЪ ч. 1. Учинок (переважно поганий), провиня: пани Ждановая Томковича Койлѣ́нская..., посыла́ла боярина своего,... и подданого своего, Иля́шца, грабити за выстү́покъ подданы́хъ своихъ (Луцьк, 1562 *АрхЮЗР* 6/1, 40); Якомъ бы(л) прошонъ ѡ(т) вѣ́(с)ти... за пнѣ́мъ Иваномъ Красовскимъ, абы́мъ ему то(т) выстү́покъ его ѡ(т)пусти́лъ якомъ то ѡбе́ца(л) на жа́дана вѣ́(с)ти дѣ́чинити если ми са тое дѣ́чтиве и прѣ́сто(й)не нагоро́ди(т) ѡ(т) него, дѣ́чню тое (Львів, 1586 *ЛСБ* 74); ѡ́номъ панѣ́... то(и) вы(с)тѣ́по(к) по(с)трѣ́лѣ́ мое(г) ѡ(т)пѣ́щаю и пере́бачаю (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, I, 5, 8); А пово(д) поведѣ́(л) же позваному ту(т) в сѣ́де форумъ ѡ́ таковы(и) вы(с)тү́покъ во(д)ле конѣ́стыту́ции слу́шное е́сть (Київ, 1621 *ЛНБ* 5, III 4057, 19 зв.); рѣ́жай же́н'скѣ́й дѣ́ла выстѣ́пкѣ́ Пра́бабы своѣ́й Свѣ́... былъ в' фрасѣ́нкѣ́ (Київ, 1637 *УС Кал.* 214); Если... негѣ́дне прѣ́ймдѣ́ш' живо(т): Леч', потре́ба абы(с) и бѣ́жнемъ твоѣ́мъ выстѣ́пки ѡ(т)пѣ́сти(л), если хоче́(ш) а́бы и тобѣ́ ѡ(т)пѣ́щѣ́но (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 5).

2. Злочин: а што са доты́че(т) злоде́(и)ства за́би(и)ства и ины(х) рече́(и) и высту́(п)ко(в) ѡ́ни во(л)ни будѣ́тъ панове и(х) з ни(ми) ѡса́ди(в)ши пре(д)са при себе́ шля́(х)ту люде́(и) добры(х) спра́ве(д)ливости чинити, а в чо́(м) бы бы(л) с права хто покѣ́нанъ // то́гда то(т) мае́(т) за выстү́по(к) сво(и)

те(р)пети и кара(н) быти бы те(ж) и го(р)ломь (1566 ВЛС 2-2 зв.); Венць и то криминальный выступокъ, а духовенство криминалов не судит (Луцьк, 1599 АрхЮЗР 1/VI, 263); и уловилъ его дяволъ сребролюбіем, невоздержаніем, чужолозством и иными сим подобными, убійством, о которых его выступлениях мало не весь свѣтъ вѣдалъ (Львѣв, 1605-1606 Перест. 29); Пристояло такъ учинити // ... владыкамъ... которые за свои беззаконія и выступления брідкии, не хотечи казни канонной отъ пастира своего... утерпѣти, збѣгли и передалися до папежа Римского (Київ, 1621 Кон.Пал. 797-798); к(д)ы за выстѣпо(к) бѣ выгна(л) адама и(з) раю ото(ж) хто выстопоуеъ и(з) закона бжїа а не покае(т)са теды та(к)же выгнаны(и) боудоутъ изъ цр(с)тва нб(с)наго (к. XVI ст. УЄ № 31, 62); мовить... Исусъ Христось... "того по тебе потребую, Петре, абысь выступокъ твой окупилъ працою, трудомъ и самого,... кровію, въ проповѣди... въ паствѣ тых, которые въ мене увѣрятъ" (Київ, 1621 Кон.Пал. 428); Подобно тѣж', жебы стѣи як' люде мѣло еще выстѣпкѣ маючіи, прѣз' тѣи оутрапѣн'а часѣ смѣрти досконалеса оцїстили (Київ, 1625 Кон.Каз. 39); Дѣша котѣраа бы присѣгла, а выреклаб(и) ѡсты своїми а́бо зле а́бо добре оучїнитъ, ...а потѣмъ бы обачила выстѣпокъ свѣи, нехѣи чинїтъ покѣтѣ за грѣхъ (серед. XVII ст. Хрон. 115 зв.).

3. *Перен. (можливість вийти зі складного становища)* вихід: и паматай ижъ таа смѣртъ на́ша естъ фо(р)то(ч)ка и выстѣпокъ с той нѣжѣ (XVI ст. УЄ №29519, 208).

Див. ще ВЬСТУПЪ.

ВЬСТУПЪ ч. 1. Учинок (преважно поганий), провиня: и не маемъ въ него того замку и корчомъ Вруцкихъ безъ великого его выступу отняти до его живота (Краків, 1510 Любав. дод. XXVII-XXVIII, №21); твоя бы мл(с)ть оному боярину... юрью козли(н)скому пере(д) собою ста(ти) и ты(х) люде(и) выше именованы(х) ку пра(в)у поставити каза(л)... и с права зостану(т) ли ви(н)нии... ты бы и(х) за то во(д)ле заслуги выступѣ и(х) сказати и за шкоды... досытъ вчыни(ти) казалъ (Краків, 1554 ЦДАЛ 181, 2, 120, 1, 1 зв.); А я предса зъ небаченя своего, стоечи въ упоре своемъ, не хотечи ся въ томъ

всемъ выступе моемъ узнать,... невинне... задаючи ...владыце Луцкому, трудность, позываломъ его милости до розныхъ судовъ (Луцьк, 1590 АрхЮЗР 1/1, 263).

2. Злочин: Хто кого ѡ(б)винить в то(м) выступе которыхъ кривавою виною або го(р)ломъ карають (1566 ВЛС 110); и то самъ сознаваю, ижъ не што иньшого за такой выступъ мой не заслужиломъ былъ, одно даньемъ горла (Луцьк, 1582 АрхЮЗР 8/III, 334).

Див. ще ВЬСТУПОКЪ.

ВЬСТУПЫТИ *див. ВЬСТУПИТИ.*

ВЬСТЬЕ *див. ВЬЙСТЕ.*

ВЬСТА *див. ВЬЙСТЕ.*

ВЬСУШАТИ *дієсл. недок. 1. (що) (позбавляти вологи)* висушувати: слнѣе ясное... мокрѣтѣ висоушаѣтъ, сады и все насѣна плѣди(т) (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 302 зв.); Якъ жрѣдло при мѣстцахъ вилгѣтныхъ и болѣтныхъ текѣче, настѣпѣвши горячость слнѣчнаа,... мѣстца емѣ близко прилеглыи высѣшаѣтъ (Вильна, 1627 Дух.б. 168); тѣплою своєю ясностью мѣкростъ тѣл'ко зѣмнѣю высѣшаѣтъ, а деревъ и травъ не ѡ(т)волѣждѣтъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 715); *Образно:* яко крѣпѣль на видокѣ, такїи пѣтъ сходяль з не́го, капаючи на землю, высѣшаючи несмѣлости // члѣей криницѣ (поч. XVII ст. Проп.р. 90-90 зв.).

2. *Перен. (що) (очищатися)* ставати праведним: Таковий абовимъ человекъ голодѣ барзо великого дѣевого, то естъ, грѣхѣ (который сытѣю и тлѣствѣю в цноты дѣшѣ нѣшѣ истѣлко высушаѣтъ, лечъ тежъ онѣю и ѡмаряѣтъ) поднятї не можеть (Маркова, 1619 Позд.брат. 214);

(не дозволяти проявитися поганим рисам) оберїгати: лѣска ѡбфитѣючаа в' слѣдѣхъ Бжїихъ, не тѣлко ѡд' шатѣна, але тѣжъ и ѡд' самои натѣри повстѣючіи пожадливости высѣшаѣтъ (Вильна, 1627 Дух.б. 168).

Див. ще ВЬСУШИТИ, ВЬСУШОВАТИ.

ВЬСУШЕНЬИЙ, ВЬСУШОНЬИЙ *дієприкм. у*

знач. прикм. 1. (позбавлений вологи) висохлий: Пришѣлъ есѣ ѡ(т)че... такъ зайсте, чѣсты(м) и велики(м) горячо(м) высѣшенная земля піскови подѣбная дожджа з нѣа, котори(м) бы ся ѡхоло-

дѣла и якобы къ животѣ прыверненая зновѣ была (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.); Іорда(н) высѣшбный (серед. XVII ст. *Хрон.* 161 зв.).

2. *Перен.* Виснажений, знесилений: Пры(и)де, абысь долгѣмъ прагнініемъ высѣшени сѣрца нѣши прыіздо(м) свои(м) напои(л), и аковы до живота зновѣ васъ прыпровадилъ и прызвѣлъ (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.).

ВЫСУШИТИ *дієсл. док.* 1. (що. що чим) (*зробити що-небудь сухим, позбавити вологи*) висушити: высѣшъ кошѣлю мою (к. XVI ст. *Розм.* 46 зв.); бгѣ для того положивъ вѣды, на врѣхъ нѣба, абы не згорѣла тврѣдости нѣ(с)наа, ... а к томуу жебы слѣнце, свой свѣтлости прѣменѣ и теплотоу, не взгоруу, але на подѣл зѣмный обратило, и освѣтило всю видѣмю тварь: а теплотоу высѣшило мокротоу зѣмнѣю (Почаїв, 1618 *Зерц.* 15); *Образно:* и вѣпилъ есмь вѣды чѣжїи, и высѣшилъ есмь стопами ногъ мойхъ вси вѣды замкнѣны (серед. XVII ст. *Хрон.* 346);

(що чим) зничити (вогнем), випалити: за вла(с)нымъ росказа(н)емъ вѣше(и) мл(с)ти пѣи прѣсиновскаа дѣброву и(х) мл(с)ти вло(с)ну (!) ѡ(т)чизную име(н)я буремъского почо(н)ши ѡ(т) врочища кнѣжее горы до перехрестья дороги... запалили, и мало не на по(л) мили вы(ж)гли, и огнемъ высушили (Луцьк, 1585 *ЛНБ* 5, II 4043, 118).

2. *Перен.* (що, що в кому) (*не дати розвинути ся чомусь, затратити щось*) погасити; (*залишити ко-го-небудь без чогось*) позбавити (кого): Повѣдили есте свѣтъ, потѣрбовали люде, высѣшили в людехъ зобѣполнѣю мѣлость, повѣснили рѣдичовъ з дѣтми, ... побѣдили одного протѣвъ дрѣгомѣ (Острог, 1598 *Отп.КО* 16 зв.); такъ до остатней крѣпли мѣлость в хр(с)тіане(х) высѣши(л) (Острог, 1598 *Ист.фл. син.* 56 зв.); покараїмо смѣслы порѣжнен хвѣлы... тросклѣвость змакчи(м), в срѣбрѣ кохѣнаса высѣшѣмъ, а не лакаїмоса посполїтон всѣхъ смѣрти (Львѣв, 1642 *Час.Слово* 278).

3. *Перен.* (чим) (*дуже ослабити*) виснажити, знесилити: если пѣстами, и чѣтьемъ ночнымъ тѣло свое высѣшитъ, такъ ѡ собѣ держитъ, якъ бы никѣли, што цѣнтамъ приналѣжи(т) не починала (Вільна, 1627 *Дух.б.* 88); такъ долгою хоробою высѣшбный

такъ ижъ те(ж) зъ себе вѣдѣрности свои вѣпѣсти(л) зѣраз з хоробою и живота пѣзбыль (серед. XVII ст. *Хрон.* 328).

Див. ще **ВЫСУШАТИ, ВЫСУШОВАТИ.**

ВЫСУШОВАТИ *дієсл. недок.* Висушувати: Изсакнѣю: высѣшю, выморѣжю (1627 *ЛБ* 47).

Див. ще **ВЫСУШАТИ, ВЫСУШИТИ.**

ВЫСУШОНЫЙ *див.* **ВЫСУШЕННЫЙ.**

ВЫСХЛОСТЬ *ж.* Сухість: Хорѣвъ: Пѣща, а(б) зо(п)сѣва(н)е а(б) высхло(ст) (1627 *ЛБ* 241).

ВЫСХЛЫЙ *прикм.* 1. (*позбавлений вологи*) висохлий: А кгда есмо на(д) тымъ болотомъ и лугомъ широки(м) вы(сх)лымъ, ... ехали, теда прише(д)ши до когыцовъ, ... ѡдо(з)валися... шляхе(т)ные панове (Житомирщина, 1639 *ККПС* 212).

2. *Перен.* Спраглий, пересохлий: Есть то... справедливое, // взаимное, нелисточивомѣ богачѣви, ѡ(т)дѣніе: вмѣсто корѣнныхъ потрѣвъ, смаковитыхъ напоевъ... огѣнъ неоугасѣючїй, азѣкъ высхлый (Киѣв, 1637 *УѢ Кал.* 603-604); *Образно:* бѣ... не допѣща(и) же ми голо(д)ны(м) и высхлы(м) ѡ(т) тебе ѡ(т)ходїти (Киѣв, 1623 *Мог.Кн.* 45).

3. *У знач. ім.* худий: В тыхъ лежало мно(з)ство великое болѣючи(х), слѣпы(х), хрѣмы(х), высхлы(х), котѣрыѣ чекѣли порѣше(н)а вѣды (Киѣв, 1637 *УѢ Кал.* 237).

4. *Перен.* Приглушений, притлумлений, приглашений: Найдѣются тежъ и такїи, в котѣрыхъ оугашѣная и высхлаа пожадлѣвость ѡвѣки оустаѣтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 162); пожадлѣвость высхлѣю в собѣ быти явне тврѣдили (Там же, 180).

ВЫСХНЕНЬЕ *с.* Висихання; вичерпанья: Изсакновѣніе: Высхнѣнье, вымерзнѣ(н)е, озѣблость (1627 *ЛБ* 47).

ВЫСХНУТИ, ВИСХНУТИ, ВЫСОХНУТИ, ВЫСЪХНУТИ *дієсл. док.* 1. (*втрлатити вологу, рїдину*) висохнути, пересохнути: И ту(т) поведи(л) по(д)старости(и) бересте(и)ски(и) ижъ то есть река ѡръ едножъ того лета сѣхого высхло (1546 *ОГ* 24 зв.); шо(с)ты(и) аныге(л) выли(л) баньку свою на ѡную великую реку е(в)ѣра(т) и вы(с)хла вода еи (XVI ст. *КАЗ* 641); Але коли вже высхло вино, коли очима элементу вина не видишь, ... ани пити не можешъ, бо Христось о чашы не мовить... а якъ же

ты можешъ мовити, же подъ обѣма особами поживаешъ, коли только хлѣбъ сухой // видишь? (Вильна, 1608 *Гарм.* 206-207); згори(т) земла, выхне(т) вода (Львѣв, поч. XVII ст. *Хрон.* 79 зв.); прійдетъ лѣто и оумножитъса ласка, а тернїе выхнетъ ѿ(д) горячости слнца (Вильна, 1627 *Дух.б.* 246); Слѣпый... прагне(н)емъ напїткѣ бързо былъ знатый и траплѣный, и мѣло до того не пришло, же пѣль, такъ вѣлгѣтность всѣ въ той бързо збытней горячости была выхла (Київ, 1631 *Син.Тр.* 813); шестїй Аггль; вїліе Чашѣ гнѣвѣ Бжегѣ на рѣкѣ великѣю... абы выхла рѣка, и дала пре(и)ти вѣйскѣ (Чернїгѣв, 1646 *Перло* 141); по днѣхъ высохлѣ потокъ, бо не спѣль былъ дбждѣ на зѣмлю (серед. XVII ст. *Хрон.* 309).

2. *Перен.* Висохнути, виснажитися: еслибы(м) повѣдае(т) вѣрхлѣ до халѣпы не вшѣль, и сна не зажїлъ, такъ бы ми мѣзгъ высохъ, жебымъ пѣвне зашѣль вѣ головѣ: и такъ взглѣдомъ себе звїтажилемъ сонъ (Вильна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 4 зв.).

3. *Перен. (про почуття) (перестати існувати)* щезнути, пропасти: для ро(з)множенїа злѣсти выхне(т) любо(в) межи мѣгими (!) (Вильна, 1596 *З.Каз.* 37 зв.).

Див. ще **ВЫСЫХАТИ.**

ВЫСШЕЙ *див. ВЫШЕ1.*

ВЫСШЕЙМЕННЫЙ *див. ВЫШЕЙМЕННЫЙ.*

ВЫСШИЙ *див. ВЫШШИЙ.*

ВЫСШЫЙ *див. ВЫШШИЙ.*

ВЫСЛАТИ, ВЫСИЛАТИ *дієсл. недок.*

1. (що) (*передавати, відправляти через когось*) висилати, надсилати: а што найжалоснѣйшаа. оурѣды рѣмена к(р) его мл(с)ти, за оуниверсѣлми и(з) канцлерїи выслаными до тогѣ са знѣчне примѣшивѣють. зачїмъ їмъ дѣлѣй тѣмъ бѣлшей невїннихъ бѣдѣ прибывае(т) зо всѣхъ сторѣнъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 212); Крѣль Вафалѣнскїй... вѣ звѣчаю былъ положїлъ, часѣвъ пѣвныхъ свѣчѣ запѣленѣю По(д)данымъ своимъ выслѣти, на знѣкъ тогѣ, абы горячо(ст) мл(с)ти своѣи кѣ онымъ вѣконтерфетовѣти мѣглъ (Київ, 1632 *Євх.* 292).

2. (кого) (*слати, скеровувати кого-небудь кудись*) висилати, посилати: я та(м) выслѣ(л) на тѣю землю тогѣ проме(ж)кѣ ихъ досмотрѣти пано(в)

ихъ мл(с)ти земѣ(н) кїевскихъ (Київ, 1510 *Арх.Р.* фотокоп. 28); мы съ обу сторѣнъ тамъ судьями выслѣли... пана Добка Скилондича..., Волчка Шепелевича (Вильна, 1516 *АЮЗР I*, 51); твою м(л).. пнѣ комо(р)нику, на ме(ст)це своѣ выслѣ(м) то справовать и, ве(д)лѣ... права посполитого... суди(т) (Харлѣж, 1595 *ККПС* 61); то(т) же то пѣсты(р)... до виногра(д)у своѣго то є(ст) цѣркви... пѣстыро(в) и оучителїй... выслѣаетъ (1598 *Розм.пан.* 26 зв.); а чѣмоу жѣ ихъ тоутъ межи тѣми, што о то(м) мѣслили,... што дѣкретъ спїсовали, што послѣ выслѣлїи, ѿтѣць пѣпѣ(ж) не спомїнаѣтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 41); що з школы хлопа выслѣлю(т) на послѣдїи то є(ст) з пѣлгакѣ(м) з шаблею... гро(ш) ̄ (Львѣв, 1607 *ЛСБ* 1044, 6); що иначѣ быти не могло, мусѣлисмо розказанѣю панскому досѣт чинити, выслѣаемъ з межи себе двѣхъ братѣй нашихъ (Немирїв, 1642 *КМПИ* II, 241); козаковъ двѣхъ... на сторожу выслѣли до замѣку его милости и нам на послѣгу нашу для конѣй (Луцѣк, 1649 *Арх.ЮЗР 3/IV*, 56).

3. (кого) (*примувати когось покинути місце проживання*) висѣлати, висилати: много тепе(р) єсть и ста(р)ши(х) ѣ на(с), которѣ лѣда причїнѣ да(в)ши во(н) з мона(с)тыра выслѣлю(т) (Скит, 1633 *ЛСБ* 520, 2).

◊ клятву выслѣлати — проголошувати анафѣму: прика(з)уе(м) тобѣ по нѣшѣму пѣсты(р)скому приказа(н)ю а(ж) бы твѣя м(л) чере(з) тоє и(х) невї(н)не не клѣлъ и клѣ(т)вы не выслѣ(л) и во бѣл(с)нїю к ни(м) са захова(л) (Новгородок, 1551 *ЛСБ* 16).

Див. ще **ВЫСЛАТИ.**

ВЫСЫПАТИ *дієсл. док.* (що і без додатка) (*сиплючи, викинути*) вїсипати: добра є(ст) соль але если бы соль смакъ оутратила то чи(м) бы ѿсолѣно было ани вѣ землю ани в гної не зѣгодитъса, але вѣнь выслѣпана боуде(т) (1556-1561 *ПЄ* 287); если соль загнїе(т)са, чїмъ са ѿсолїтъ; нѣ на што болѣшъ непѣтѣрна зѣстѣвши, вѣнь выслѣпана бывѣетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 86); мѣжъ чїстѣй зберѣтъ пѣпѣль корѣвы и выслѣпѣтъ єгѣ за обѣзо(м) на мѣстѣ прѣчїсто(м) (серед. XVII ст. *Хрон.* 140); шкатулу зъ пїнезѣми и зъ справѣми полупали и посекли и,

пинежи высыпавшы,... межи себе расшарпали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 132).

Див. ще **ВЫСЫПОВАТИ.**

ВЫСЫПАТИСЯ *дієсл. недок. 1. (сиплючись, випадає)* висипатися: Олтáрь се тѣж распáль, и вы́сыпалсе по́пель з' олтарá (серед. XVII ст. *Хрон.* 303).

2. *Перен. (з' являтися)* висипатися, висіватися: не ведати — хто и яке ко(н)дыци члове(к),... не ба(р)зо велики(и), молоды(и), то(л)ко што се усь ему высыпа(ти) поча(л) (Володимир, 1599 *ТУ* 230).

ВЫСЫПОВАТИ *дієсл. недок. (сиплючи, викидати)* висипати: высыповали пѣнази которыи были въ скрини (серед. XVII ст. *Хрон.* 322 зв.).

Див. ще **ВЫСЫПАТИ.**

ВЫСЫСАНА с. Всмоктування, висисання: В' рѣчахъ прирoжбныхъ дѣрево есть, жебы могло приносѣти овоцы, и для то́го ма́еть корѣ(н)е в' земли кѣ высысаню в'лгбтности, на зроже(н)е овоцoвъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 167).

Пор. **ВЫСЫСАТИ.**

ВЫСЫСАТИ *дієсл. недок. (що з чого)* Висисати, всмоктувати. *Образно:* Але отступникове Духа Святого тщи суть, которыи зъ лиліи правды Ефремовы, якъ паукове, фалшъ высысають а за правду удають (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 414).

ВЫСЫХАТИ *дієсл. недок. 1. (втрачати вологу)* висыхати: изьсакáю, высыхáю (1596 *ЛЗ* 51); ако вода на землю вылланаа высыхаетъ (Корещь, 1618 *З.Поуч.* 171); Изсакáю: Высыхáю, вымерзáю (1627 *ЛБ* 47); Якъ тѣды болóто ш(т) слнца высыхаетъ, такъ и кожда дѣша в' свѣтѣ семъ,... до погѣбели себе привбдит' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 714).

2. *Перен. (чим)* Виснажуватися: справедливѣн тѣша(т)са, а грѣшніи нѣндзою высыхáють, справе(д)ливый хѣлпатса, а грѣшніи топнѣю(т) (Львів, 1642 *Час.Слово* 272 зв.).

Див. ще **ВЫСХНУТИ.**

ВЫСѢКАТИ *дієсл. недок. (що)* Витинати, вирубувати: Всакоє бо дѣрево, которое не роди(т) доброго плоду высѣкаю(т) его (1556-1561 *ПС* 40); сѣ коренемъ высѣкати — *(підривати основу існування чого-небудь)* рубати під корінь: Сватокоупѣство прѣчь с' коренемъ высѣкаючи, Заразѣ

той зѣидливѣй не допѣдаючи Вта́жъ по тѣлѣ Церкóвномѣ са рoсходѣти; Продайнимъ са хіро-тоніамъ находѣти (Львів, 1614 *Кн. о св.* 405).

Див. ще **ВЫСѢЧИ.**

ВЫСѢТИ *див. ВИСѢТИ.*

ВЫСѢЧИ, ВЫСЕЧИ *дієсл. док. 1. (що)* Витяти, вирувати, висікти: всакоє бо дѣрево иже не роди(т) плода доброго высѣчено бывае(т) и на о́гнь повер'жено (1556-1561 *ПС* 26 зв.); всáко дрѣво ко-тѣрое не чини(т) дѣброго плѣдѣ высѣчено бо(д)ѣть (!) и на о́гнь ввержено (XVI ст. *УЄ Литк.* 6); Они... то(т) запустѣ зда(в)на запушоны(и) высекли вырѣ-бали и внивечъ о́бе(р)нули (Луцьк, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 54); пради́ва полдни́ны косами высечено (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 350); дѣрева бортьного з пчолами тридцат высекли (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 619); тамъ же видиль и огледалъ гай внивечъ высеченые до пулторы тисечей пнювъ березовыхъ (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 435).

2. (що) *(з метою пробити отвір)* виломити, вивалити: виделомъ у дворе его власномъ знаки кгвалтовъне починеные, то есть дѣвери до сеней и до избы белое высечоные (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 3/I, 224); которые ничого на тую прозѣбу не паметаючи,... тую-то форѣту до нихъ выбияли и... кгда выставить и высечи не могли, теды... до тоє форѣты... стреляли (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 754); до закристии дѣвери высекли и, што ено там а́пъпаратовъ было, побрали (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/ IV, 374).

3. (кого, кого чим) Вимордувати, знищити, вирізати: И за то те(ж) соу(т) скáрани... и(ж) вши(т)ко мѣсто и(х) тврѣдое злáмано спáлено, людѣй высѣчено (XVI ст. *УЄ* № 29519, 228); позваные... // ...важылисе... на... речи... державы поводовое... ударыти и през моць, арматно в нее впадшы были и высекъшы оноє опановали (Варшава, 1641 *ЧИОНЛ* XIV-3, 157-158); оборотѣль в тѣль Гѣсь Амалѣка, и лѣдъ высекль мечемъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 95).

Див. ще **ВЫСѢКАТИ.**

ВЫСѢЯТИ *дієсл. док. (що)* Посѣяти, висѣяти: уминиль емъ себѣ нецо зо своего грунту солтыс-кого на церкóвь святую удѣлити и отдавамъ на 16

гболовъ Спискихъ овса высѣяти (Фольварк, 1606 НЗУж. XIV, 225).

ВЫСѢАНЬЕ, ВЫСІАНЬЕ с. 1. Висівання, висів: Спытаймо(ж) юж' Домовнико(в) порадны(х) якъ ѡны бѣлости добывають в' хлѣбѣ, а пѣвне спѣсобоѣ намъ іншого не вкажѣтъ, тѣлком ѡмыт'е пшеници, дѣброе высѣан'е и кѣколю выкинѣн'е (Київ, 1648 МІКСВ 348).

2. *Перен. (очищення від гріхів) виповнення:* То в' хлѣбѣ телѣсном', але и дшевно(г) хлѣба иначей трѣдно оубѣлѣити тѣлком прѣ(з) ѡмыт'е слѣзъ покѣт-ных', и высіан'е досконалоє кѣколю грѣхѣвногѡ (Київ, 1648 МІКСВ 348).

Пор. ВЫСѢЯТИ.

ВЫТАТИ див. ВИТАТИ.

ВЫТАЧАТИ дієсл. недок. (стп. wytaczać)

1. (що) *(про справу)* порушувати, піднімати: самин панове унити... справи наши вытачаючы, акгравовали и вѣ нивечъ обертали, а курьсь справедливости светой не доходилъ (Луцьк, 1648 АрхЮЗР 1/VI, 817).

2. *Перен. (кого від кого) Відокремлювати, відгороджувати, відчужувати:* Арьтыкулы того до ихъ Милости посылаемо, которые духовные наши крьемкомъ, отступне, на насъ, безъ насъ уковали, ...подѣдаючи насъ подѣ справу анѣтихристову, вытачаючи насъ отъ Христа (Вільна, 1599 Ант. 649).

ВЫТБИРАТИ див. ОТБИРАТИ.

ВЫТВАРНЫЙ прикм. (стп. wytworny) страшный, пекельный: діаволь тогда, йле мѡгъ вымыслити на свѣтъ мѡкъ вытварныхъ, фортѣльныхъ, то вымышла(л) все на ап(с)тло(в) и мѣнковъ йстинныхъ свѣдѣтелей хвѣхъ (Почаїв, 1618 Зерц. 56 зв.).

ВЫТВЕРЕЖѢНЬЕ с. Отверезіння: Истрезвѣніє: Вытвережѣнне, продрѣханне (1627 ЛБ 51).

ВЫТДАЛИТИ див. ОТДАЛИТИ.

ВЫТЕГАНЕ див. ВЫТЯГАНЕ.

ВЫТЕГАТИ див. ВЫТЯГАТИ.

ВЫТЕГНУТИ див. ВЫТЯГНУТИ.

ВЫТЕКАТИ див. ВЫТѢКАТИ.

ВЫТЕКЛЫЙ прикм. Який витік: в того дитяти виделемъ в твари правой рану одну барѣзо шкодливую, ... и на земли и у форты крови того дитяти барзо много вытеклоє видель (Луцьк, 1622 АрхЮЗР 1/VI, 522).

ВЫТЕРПѢТИ, ВЫТЕРПЕТИ, ВЫТРЪПѢТИ

дієсл. док. 1. (що, чоґо) *(перенести біль, образу)* витерпѣти, перенести, стерпѣти: ты(ж) якъ хс ѡ(т) слоугы архієреѡвого великыи вытерпѣ(л) поличо(х) (!) (1556-1561 ПЄ 424); кто вида(л) кто слыхаль ѡ(т) вѣка на которо(м) члѣкѣ тол'ко рань было. а такъ бы би(т) моучень... якъ избавите(л) оумоучень а вытрѣпѣ(л) (Смотрич, II пол. XVI ст. Проп.Д. 15 зв.); а йншіє такъ еп(с)кпи, яко митрополѣти не могѣчи таки(х) моукъ вытерпѣти, подпѣсовалиса до тои змѣшленои оунѣи (Острог, 1598 Ист.фл.син. 51); в старости знести и вытерпѣти трѣдно [хвороби] (серед. XVII ст. Кас. 108).

2. *(выявити витримку в чому-небудь)* витримати, витерпѣти: а бѣде(т) прихо(д) его втѡры(и) на землю // ...абы всѣхъ свои(х) котѡрии звестѣса не давши до конца ждѣчи его вытерпѣ(т), ѡ(т) всѣкого страхѣ... выбави(л) (Вільна, 1596 З.Каз. 3 зв.-4); теды цно(т)лѣвыи и мл(с)рѣдныи люде в' добромъ соумлѣню вѣры своєй члѣкъ каж(д)ый выте(р)пѣти не може, абы са того не оужали(л) (к. XVI ст. УЄ №31, 42 зв.); если бовѣмъ мѣло взѣвши, хе(л)пишгса и рѣдко хто тебе вытерпѣтъ (Вільна, 1627 Дух.б. 256); якъ гѡлод' ѡный // вѣчный вытерпѣти тамъ мочи бѣдемѡ? (Київ, 1637 УЄ Кал. 750-751).

ВЫТЕРТЫЙ дієприкм. 1. У знач. прикм. Витертий, зношений: пара стихарыковъ кита(й)ки бѣло(й) дѣклѣ... пара полотѣ(н)ны(х) пстроквѣтики є(д)вабные пара... выте(р)тыє (Львів, 1637 Інв.Усп. 59 зв.).

2. *Перен. Витертий, почищений:* живо(т) преполієрованы(й) и вытерты(й) до чиста, не в многи(х) бывѣє(т) зна(й)дены(й) (серед. XVII ст. Кас. 59).

ВЫТЕСАНС с. Витісування: с которы(м) то павло(м) муляро(м) певное вчинили постановєня и зѣєднали до выготованя и вытєсаня каменя та(к) гладкого яко замсованого ве(д)лугъ тоєє фо(р)мы (Львів, 1591 ЛСБ 159); ѡ(т) вытєсанє ло(к)тевого камене во(и)це(х) капино(с) побра(л) заплатѣ ѡ(т) ло(к)те по г(р)ш (Львів, 1598 ЛСБ 1039, 5).

Пор. ВЫТЕСАТИ.

ВЫТЕСАНЫЙ дієприкм. у знач. прикм. Витєсаний: вѣдѣчи то нѣмцы послѣшѣн'ства пѣпє(з)-

ского зобравшиса с процесією, и дѣхове(н)ствомъ свои(м), и з великимъ вытесаны(м) балвано(м) вмѣсто кр(с)та г(с)дна, ведле... обычаю вы(ш)ли (Острог, 1598 *Ист.фл. син.* 36 зв.).

Див. ще ВИТЕСАННЫЙ.

ВИТЕСАТИ *дієсл. док.* (що з чого, що) Витесати: коли вы ты(х) знаме(н) свои(х) с того сосо(н)я не вытешете... тогды вы шари(н)ци заплатите вины... па(т)деса(т) ко(п) гро(ш)и (Овруч, 1513 *ЦДІАК* 220, 1, 4); иосифь... снав'ши его обвиль полотномъ. и вложилъ // его в' гробъ которыи бы(л) витесанъ в' камени (1556-1561 *ПС* 195 зв.-196); мѣлярѣ что витеса(л) ры(н)ны гр(ш) лѣ камены(и) до воды по(д) мѣ(с)цки(м) мѣ(ром) (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 64 зв.); Розница в' образѣх, з дрѣва вытесанных, балванами, котѳрии сѳтъ протѣвни писанію стѳмѳ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* (Лв.) 30); Положилъ тѣды Іосифь... оное Г(с)не Тѣло, в' грѳбѣ з' камена вытесаномъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 228); Вытесаль тѣды двѣ таблицы каменныи якїи пре(д) тѣмъ были (серед. XVII ст. *Хрон.* 111 зв.); камень в' ней былъ велми бѣлый а вытесанный глѣдко (Там же, 394).

ВИТЕСНУТИ *див. ВЫТИСНУТИ.*

ВИТЕЧАТИ *дієсл. недок.* (*стп. wutyacza*) вказувати, вимагати: поки мене благодать Божїа на томъ свѣтѣ задержитъ, вшелако во всемъ онымъ опеканомъ... маю быти, якъ ми здольность и забавы Архимандрическїи // допѣчати бѣдѣтъ, и якъ потреба ихъ в' слѣженію дѣшамъ людскимъ вытечати бѣдетъ (Львів, 1631 *ПВКРДА* II-1, 95-96).

ВИТЕЧИ *дієсл. док.* 1. (*про рїдину*) витекти: единъ з межи воиновъ копіе(м) ребра его пробиль и бор'зо вытекла кровь и вода (1556-1561 *ПС* 433 зв.); И опоранився Гедион на завтрее, и вытиснулъ руно, и вытекла роса из руна, полна мѣдница воды (Вільна, 1600 *Катех.* 47); посполите мовити звуклисмо, же кровью церковъ... зъ боку Христова вытеклою, набыта естъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 3).

2. *Перен.* (*бути наслідком чогось*) виникнути, з'явитися: А ижъ зайсте дѣры были то особливвыи котѳрыи о(т) досконалости албо полности Хвѣы вытекли до часѣ нѣкакѳе справованїе оукѣзѳючи, а не выпѣченїе персональное Дѣа о(т) Сна ознаимѳючи, якъса Латїнгъ хѳчетъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 238).

3. *Перен.* (на що) (*стати видним*) появиться: та(к) и спсїте(л) нашѣ жрѳдло славы своеи жебы на тѣло не вытекло, затвори(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 269).

Див. ще ВЫТѢКАТИ.

ВЫТЕЧКА *див. ВЫТѢЧКА.*

ВЫТѢ, ВЫТѢС с. 1. Виття (*тварин*): лаанїе, вытѢ, бреханье (1596 *ЛЗ* 53).

2. Стогїн, ридання: Вѣскликновѣнїе, Выкриканѣ, похвалѣнѣе, гѳдѣнѣе, хлипѣнѣе, кричанѣе, вытѢе, гѳкѣ, гѳка(н)е якъ по оумѣрломъ (1627 *ЛБ* 22); Мичанїе: ВытѢе с' плачѣ (Там же, 64); Варїа: В' зло(м), вы(т)ю, кѳрмли (Там же, 191).

Пор. ВЫТИ.

ВЫТИ *дієсл. недок.* 1. (*про тварин*) вити: вмѣсто бденїа, пѣ(с)ни и мѣитвы и торжества дѣ(в)-наго, псы выю(т), глѣса(т), и ликѳю(т) (до 1596 *Виш.Кн.* 264); Лѣю: Рыкаю, брешѣ, щекѣю, вѣю (1627 *ЛБ* 57); выю, ululo (*Уж.* 1645, 59).

2. (*жалїбно плакати*) стогнати, ридати: Бѣда ты(м) котѳріе яко дѣти малѣе не хота(т) са з доброй волѣ покорыти абовѣ(м) ни(з)каа фѳрта до кроле(в)ства нѣ(с)наго, бо они вѣючи зостѣнѣ(т) пре(д) две(р)мн (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 30 зв.).

ВЫТИНАТИ, ВЫТИНАТЬ *дієсл. недок.* (що) Вирубувати, вирїзувати, стинати: Всякое дерево которое не роди(т) овоцѣ доброго вытинаю(т) (Хорошів, 1581 *С.Нез.* 7 зв.); коли облажешъ мѣсто... а обточїшъ егѳ шанцами абы егѳ добылъ: не бѣдешъ вытинѣл' з дерѣвъ з котѳрихъ естъ са мѳже (серед. XVII ст. *Хрон.* 155); робѳтникомъ твоимъ, котѳрыи бѣдѣтъ дерѣва вытинѣтъ дѣмъ на стравѣ .к. тѣсачъ корцѣвъ пшеницы (Там же, 293).

2. (що чим) Косити, знищувати (що). *Образно:* Униты, якъ ужъ, лѣстѣ жалом воюють, Манѣю моцнѣять, благочестїе псують. Косою, лукавством, вытинають кѣвѣты, Ослою наострены богу не пѣты (Слущк, 1616 *Укр.п.* 221).

◊ **ПОЛИЧКИ (ПОЧЕЛЮСТКИ) ВЫТИНАТИ** — бити по обличчї, давати ляпаса: такѳвыи сѣтъ арїаны..., котѳрыи з' еднѳи стороны снѣ бѣжего, по лицѣ гласкают', а з дрѣгой яко потреба полички вытинѣють (Почаїв, 1618 *Зерц.* 69 зв.); Абѳвѣмъ такѳвыѣ подѳбны сѣтъ онымъ Жолїтѣро(м), котѳрыѣ оупадали

пре(д) Хр(с)то́мъ на колѣна, а почелю́ст'ки мѣ выгина́ли (Львѣв, 1645 *Жел.Тр.* 5).

Див. ще **ВЫСТИНАТИ, ВЫТЯТИ.**

ВЫТИНАТИСА *дієсл. недок.* Вирубуватися, вирізуватися, стинатися. *Образно:* такова́ ро(з)ка непло(д)наа вытина́ється соудо(м) бжїимъ (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 209).

ВЫТИРАНЕ *с.* Чищення, вичищення: ѿ(т) вытирана ѿ(т) коміна шпіта(л)но(г) г(рш) з̄ (Львѣв, 1607-1645 *РДВ* 35).

Пор. **ВЫТИРАТИ.**

ВЫТИРАТИ *дієсл. недок.* 1. (що чим) (*очищати, звільняти від зовнішньої оболонки*) вилушувати: Ано прїстало бы намъ... наслѣдова́ти Ап(с)лѡвъ, котѡрыи в' дорѡзѣ... голѡдными бѣдѣчи, рва́ли кѡлосы и ѣли вытира́ючи рѣка́ми (Київ, бл. 1619 *О обр.* 175).

2. (що) (*наносити мастила*) натирати, намазувати: Котрѣи зась лице ѡлѣйка́ми нама́звѣют', и по́лїчки вытира́ють и набѣлю́ютса, и в' зѣркалѣ зѡбѡтса, абы могли оуловѣ́ти известити дшѡ... мѡкѡ терпѣ́ти срѡго бѣдѣтъ (Львѣв, 1642 *Час.Слово* 276).

Див. ще **ВЫТЕРТЫ.**

ВЫТИСКАНЕ *с.* Витискання: Точило: Пра́са до вытиска(н)а (1627 *ЛБ* 167).

Пор. **ВЫТИСКАТИ.**

ВЫТИСКАТИ, ВИТИСКАТИ *дієсл. недок.* 1. (що) (*тиснути, видавлювати рїдину*) витискати, видушувати: але́ пожиткѡд з ви(н)ни(ц) тыхъ мало не вытиска́ють вина ягоди тамъ быва́ють (1552 *ОКЗ* 42); ѡбира́ючи винни́цы своѣ, ви́на в' прасахъ винобѡйны(х) вытиска́ли, а веселѡючи роскошѡва́ли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 238); *Образно:* жебѡс'мо якъ дѣрево, бе(з)ѡвѡцное, до ѡгна вѣчного пекѣл'ного ѡдосла́ны не были; але... абыс'мо ѿ(з)дѡбныѣ и рѡсныѣ грѡна ѡбира́ли; а в' праса(х) ср(д)цѣ нши(х) таѣмне ихъ вытиска́ючи, абыс'мѡ ново́го... напѡю... роскошѡва́ли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 492);

перен. (що) (*робити намарно, даремно*) витискати: на приверненье вѣ зверхность папезскую приводити — есть "зъ кремения воду вытискати"! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 634);

перен. (*викликати зовнішній вияв почуттів*) витискати: соу(т) двѣ жрѡдла в' фригїи. едно з ни(х)

слѣзы з' ѡчїи піючемоу витискае́тъ, дрѡгое зась смѣхъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 173).

2. Друкувати, відтискати: Дрѡкѡ: з' алманска, выбива́ю, // албо вытиска́ю (1627 *ЛБ* 33-34).

3. *Перен.* (кого з чого) (*примушувати кого-небудь залишати якусь місце, силою позбувати права власності на щось*) виганяти, витискати: намъ то дивно е́сть, и ж ты таковы́мъ обычае́мъ к подданы́м нашимъ са заховывае́шь и з оно́е власности его́ вытискае́шь, чого еси не мель чинити (Краків, 1539 *AS IV*, 225); На то панове ѡвладчѣмьские повѣдили... то е́сть... земля наша лечь ѡны... насъ... изъ земль нашихъ вытиска́ють и вделали намъ шкодѣ зъ збожїи (1546 *ОГ* 49); наеха(в)ши де(и) еси... на вла(ст)ныи де(и) кгру(нт) и(х)... на себе де(и) еси ѿ(т)на(л) и новые рѡбежи порѡба(л) вытиска́ючи деи с того кгру(нт)ѡ... которы(и) де(и) ѡни... вжива(ли) (Київ, 1580 *ЛНБ* 5, II 4044, 68 зв.); яко пере(д) ты(м) ѡтецъ та(к)же доперо и сынове его́ м(л) кнѣжата збара(з)ские зъ кгру(нт)ѡ его́ м(л) пна по(д)коморого... вытиска́ю(т) (Вінниця, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 61); Дацѣ, огородникъ, пошолѣ прочъ зъ села Серникъ,... боячися збы́тѣя пана Гулевичового, которого былъ передѣ ты́мъ,... збилъ, за чимъ подданы́е бунтуютъ,... оныхъ самы́хъ зъ покойного уживанья всего вытиска́ють (Луцьк, 1607 *АрхЮЗР* 6/1, 354);

(що з чого) усувати, витіснати: на томъ южъ такъ переставалъ: которіе речі они сынодалне або похваляють и на нихъ зезволяють, або тежъ потопляють и с церкви вытиска́ють (Єгипет, 1602 *Діал.* 60).

Див. ще **ВЫТИСКОВАТИ.**

ВЫТИСКАТИСА *дієсл. недок.* 1. (що з чого) (*про рїдину*) витискатися, видушуватися, видавлюватися: Моужъ албо невѣста, кды оучїна́тъ шлѡбѣ, аби са посвѣтіли,... и ѿ(т) всего що оупоитъ мѡжетъ,... и що колве(к) з' аго(д) са вытискае́тъ не бѣде(т) пі́ти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 36 зв.).

2. *Перен.* (*про зовнішній вияв почуттів*) виявлятися: таа грѣдо(ст) котора(а) ѿ(т) преиспо(л)ненїа ср(д)чного вытискае́тса в' шїроко неч(с)тые оуста кгва(л)то(м), и языкоя(д)ны(м) глѡсо(м) оуражае́(т) слышашци(х) (1599 *Виш.Кн.* 214 зв.).

ВЫТИСКОВАТИ дієсл. недок., перен. (на кого) (вимагати робити що-небудь) витискати, вимушувати (від кого що): В котóро(м) припомина(н)ю... на нас̄ не што йншого витискдѣть, едно про(д)комъ кгвалтѣ, а кгва(л)тѣ прáве ю(ж) незнóсний, а притóмъ хоу́ть до ѿ(т)критьа прáвды, котóрѣю незычлívые рáди бы загребли (Острог, 1598-1599 Апокр. 205).

Див. ще **ВЫТИСКАТИ**.

ВЫТИСНЕНЄ, ВЫТИСНЕНІЄ, ВЫТИСНЕНЬЄ с. 1. (тягарем) надавлювання, натискання: а такъ кобылицы тые по всимъ стенамъ ѿтъ вытисне(н)а ихъ поро(з)щепалиса мало не вси а за тымъ слоны и дошки почали ѿтъваливатиса (1552 ОЧерк.З. 16).

2. (про книги) друкування: кд ро(з)множеню хвалы Бжей пре(з) Типографію выти(с)неннямъ Книгъ... на жаданя и про(з)бд... Мещанъ Лво(в)-ски(х)... склонилисмыса (Львів, 1630 ЛСБ 507).

3. (утворення певної форми) формування, витиснення: Образованіє: Формованье, кштáлтѣ вытиснѣнье (1627 ЛБ 168).

4. Перен. (вияв почиття) вираз, відбиток: Кбждаа зась, Бга̄ милдючаа̄ дша̄, якъ вóскъ змакчаѣт̄са, и бо(з)коѣ доброты выраженіє и вытисненіє приимдючи, стає(т)са̄ пре(з) дха̄ стго̄ мѣшканіємъ Бжи(м) (Київ, 1637 УС Кал. 324).

Пор. **ВЫТИСНУТИ**.

ВЫТИСНУТИ, ВИТИСНУТИ, ВЫТЕСНУТИ, ВЫТИСНУТЬ дієсл. док. 1. (чого, з чого) (про рідину) видушити, витиснути, видавити: ко(г) очи бола(т) ськоу вытисноувши с припоу(т)никоу // прикладаи (XVI ст. УТ фотокоп. 1 зв.-2); Стакти: Ка́пла, а(б) Кра́пла, а(б) Олѣкѣ бáрзо пахнѣчи(и) з' мѣрры вытиснены(и) (1627 ЛБ 233); А бáвачиса Нѣе роббтою ѿколо рѣльи знашѣль ягодичины винныи и вщепѣль виногра́дъ и вытисндѣвши вина коштовáль напбю оногѿ (серед. XVII ст. Хрон. 17).

2. (що) (про книги) надрукувати, видрукувати: Дрѣкарови котбрій ми се в' той дорбзе пѣрший в' Нѣм'цехъ способный тра́фитъ вытисндѣти назначѣ. Десе(т)ма кни́гами все́ тоѣ моѣ о Рѣчи посполітой Црковной дело замыкаю (Єв'є або Вільна, п. 1616 Прич.отех. 8 зв.).

3. (що) (натискуючи, робити знаки на чомусь, візерунки) витиснути: листъ писанный съ кустодією, двама печатями,... запечатованный, которые печати на томъ листе, на чотыри углы робленые, вытисненые (Володимир, 1596 АрхЮЗР 1/1, 479).

4. Перен. (кого) (примусити залишити якусь місце) вигнати, витиснути: В томъ часе отецъ Иоанъ, витиснувши викарѣю моего, без бытности моее, всю маетность мою взять (Володимир, 1617 АрхЮЗР 1/VI, 450); такъже тежъ сыновъ ее... и слобожанъ,... зъ двора... выбили и кгвалтовне вытиснули (Київ, 1633 КМІМ I, дод. 544); панъ Белзский,... церков и месце тамонгнее кривѣдил, а за тымъ законъниковъ с тамтого месца вытеснул (Луцьк, 1641 АрхЮЗР 1/VI, 764);

(усуваючи когось, замінити іншим) витиснути: обавáмы са // абѣсте на(д) на́ми свѣцкими грѣческои релѣи лю(д)ми переводѣти, нас̄ прáвомъ мѣтѣжити,... за ты(м) з'єднѣньє(м) вытисндѣвши попы а на ихъ мѣсца вкрадѣши и ростагноувшиса в мѣтностяхъ на́шихъ (Острог, 1598-1599 Апокр. 202 зв.-203);

(усунути від участі у чомусь) витиснути, відсторонити: и того самѣго йщемо̄ в' тѣмъ писме на́шо(м), котѣрое на нас̄ ро(з)майтѣе мѣѿв на́шихъ на сѣймохъ по тѣе чáсы заглѣше(н)а найболшей, видѣть бѣ̄ вытисндѣли (Острог, 1598-1599 Апокр. 215 зв.);

(кого з чого) (силою примусити залишити що-небудь) позбути права власності на що-небудь: ѿста(в)уємъ естли бы которые кнѣжата... ме(ли) име(н)я люде зе(м)ли... и бобровые гоны ѿ(т)нимати хотели его с того име(н)я выти(с)ндѣти, тогды маю(т)... светко(в)... поставити (1566 ВЛС 78); панъ а(н)дре(и) сы(н)кгу(р)... мене с того кгру(н)ту моего споко(и)ного де(р)жанья, выбиль и вытиснулъ и тоє жито... кгва(л)томъ пожа(л) (Овруч, 1585 ЛНБ 5, II 4045, 95); Панъ рыкальски(й) и Па(н) милковски(й)... // ...проте(с)тѣючо(г) с тыхъ добръ вышг речоныхъ и вьсѣхъ помененыхъ пожитьковъ ѿпорне кгвальтовъне вибили и вытисндѣли (Київ, 1635 ЛНБ 5, II 4060, 103-103 зв.); А поводе за(с) вказовали же то вла(с)ны(и) кгрунтьгъ Лещи(н)ски(и), с которого..., кгвальто(в)не и(х) выти(с)нули (Жи-

томирщина, 1639 *ККПС* 204); ихъ милость,... хотечи пана протестуючого зъ кгрунтовъ, до села Ми-нискъ належачихъ, вытиснуть, а до места Коростешова... привернуть... на село пана протестуючого наехали (*Житомир*, 1643 *АрхЮЗР* 6/1, 535).

◊ **ГВАЛТЬГЪ ВЫТИСНУТИ** (на кому) — примусити виконувати чиюсь волю: видячи самый (!) себе и дѣток своих оголочене, долго противна была, вшакже боли, кгвалтьгъ то на ней вытиснуль // же мусила на то все, што одно хотѣль, позволити (Володимир, 1602 *АрхЮЗР* 8/III, 487-488); на светъ **ВЫТИСНУТИ** (що) — обнародувати що-небудь забуте, невідоме: Поневажъ тые листы твое овыхъ другихъ зъ замѣкненя на светъ праве якобы вытиснули. Бо где бы тые твое спокоемъ лежали, певна бы и сие света не видали (Вильна, 1599 *Ант.* 571).

Див. ще **ВЫТИСКАТИ**.

ВЫТИСНУТИСЯ *дієсл. док. (з труднощами вибратися звідки-небудь)* витиснутися: Марко еве(с)ски(й) митрополить с того собора тесными стежками ле(д)во ся вытиснуль (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 47); И Стефана Зизанего,... обещестилите и на его здоровья такъ есте важили, ажъ през комин вытиснувшися, утѣжъ з Вильны (Львів, 1605-1606 *Перест.* 45).

ВЫТИСНУТЬ *див. ВЫТИСНУТИ*.

ВЫТИСНАТИ *дієсл. недок. (з чого) (силомиць проганяти, позбавляючи права на власність)* витиснати: отецъ владыка и че(р)нцы пече(р)ские... кри(в)ды люде(м)... чини(т)... розказую(т)... кгва(л)томъ с того кгру(н)ту... выти(с)на(т) и ѡ(т)нимати розказують (Кнів, 1585 *ЛОНИ* 68, 1, 27, 1); игуме(н) и че(р)нцы... сеножати ѡ(т) по(д)даны(х)... ѡ(т)нимаю(т) и зо все(х) пожитко(в) и(з) кгру(н)ту вла(с)ного нашего вытиснаю(т) и вытисну(ти) хочу(т) (Там же, 2).

ВЫТИСЯ *дієсл. недок. (робити звивисті рухи)* витися: Но нехай ся он, як змяя, вѣет и скачет, мы его паки обличати начнем (1588-1596 *Виш.Кн.* 145).

ВЫТКАЗАТИ *див. ОТКАЗАТИ*.

ВЫТКАТИ *дієсл. док., перен. (що і без додатка) (створивши в улаві, вивести з чого-небудь певне твердження)* вѣснувати: аббли не старого рѣйма пѣпежъ собѣрнѣю гблвою собѣрной цркви себе...

форте́льне почавши сновати, тепѣрь и вконѣць выткаль (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 186 зв.); венць ижъ то не Артикдѣль вѣры, абы одного Рѣмского Бѣсѣдпа головою... признавати. Што бы не вѣ(м) яко на сѣбѣ(л)нѣй ткѣли, тѣды не вытчѣ(т) (Кіив, бл. 1619 *О обр.* 179); прожно о томъ Баронѣушъ потится... зъ конѣктуръ нѣкоторыхъ выткати усилуеть, якобы Осій легатомъ былъ Сильвестровымъ (Кіив, 1621 *Кон.Пал.* 539).

ВЫТКЛАДОВАТИ *див. ОДКЛАДОВАТИ*.

ВЫТКНЕНЕ *с. (стп. wutknienie)* вказання, підказання: пан Крыштофъ Харлинский... слуги усѣ и челядь до везеня побраль, в котором за выткненем певным кгда се неякий Андрей Рожковский до тое роботы признал, внет зараз и... сестру... в той же роботѣ злой виновал (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 8/III, 509).

ВЫТКНУТИ *дієсл. док. 1. (що) (назвати що-небудь, роблячи відомим)* вказати: есть явный фѣлшъ пре(з) дѡкторы стѣи на карфаге(н)ско(м) синѣде постережбный и выткненный, нѣжей са в роздѣле .е̄ ширѣко и дово(д)не покажетъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 117 зв.); Лечъ чы въ поврозе ихъ было до церькви и до митрополита вести? коли сами прыйти не хотели, але волели зъ геретиками въ дому спросномъ свое соборыще (проклятое) одѣправовати, а подобно соромелися тежъ, (ведаючы) же ихъ апостазыю мели выткнути (Вильна, 1599 *Ант.* 803); пальцемъ **ВЫТКНУТИ** — пальцем ткнути: Хтѣ са присмотрѣвши постоупкѣ и поча(т)коу ващей справы, и ко(н)ца ее яснѣй нѣ(ж)ли в зерцѣлѣ тепе(р) зара(з) не ѡбѣчи(т), аза слѡвы премоудраго ѡного неѣко пѣ(л)це(м) выткнена, яко(ж) гра(д) стѣнами розвѣленъ, та(к) и справа моужа, котѡры(и) бе(з) рѣды и бе(з) рѡзмыслѣ все твѡри(т) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 212).

2. *Перен. (кого) (показати кого-небудь якимсь)* виставити: Кжды(ж) якъ з ва(с)ни а нѣнависти, выткну(л) на плаць еретековъ кгрещки(х) и с тыми тепѣрь всѣхъ правѡвѣрныхъ при грекахъ ѡ вѣре стоячихъ зровнѣати и змѣшѣати ра(д) бы (Острог, 1587 *См.Кл.* 6 зв.); Хиба бысте собе знову якого Филялета змыслили, але и мы тежъ окажемъ не одного Еленхопсева, которые его выткнутъ и

покажуть быти Филопсевдомъ! (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1105).

Див. ще **ВЫТЫКАТИ**.

ВЫТКНУТИСЯ *дієсл. док.* Стати видним, проявитися, виткнутися: сино(д) намъ дх̄овны(м) и свѣ(т)ски(м) ва(ш) к(ж) м(л) зложіти ра(ч)... бо мно́го бы добраго на нѣмъ са збѣдова́ло, кгда́ бы са та́а злѣсть явіла и выткнѣла (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 18 зв.).

ВЫТКУПИТИ *див. ОТКУПИТИ*.

ВЫТЛУМАЧЕНІЄ *с.* Переклад: Бо бвомѣ Дх̄омъ да́но быва́еть Слово мѣдрости... йншомѣ розознаваніє дх̄овъ... йншомѣ за́с' вытлѣмаченіє азѣкѣвъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 525).

ВЫТЛУМАЧОНЫЙ *дієприкм.* Перекладений: Сло́вомъ и дѣло(м) Блженнаго мѣжа, Мака́рія егѣпе(т)ского бѣсѣды, на прѣстый языкъ вытлѣмачѣногѣ выдаючи з' дрѣкѣ... з' ѡказіи оучінимъ сло́во (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. I), 5 зв.).

ВЫТМИРЕНІЄ *с.* Смерть, пошесть: Дѣля того приносить Бг̄ъ на насъ усякыи неволѣ и мече на нѣ гнѣвъ и вытмиреніє, албо бетюгъ, албо ненависть людскую (XVI ст. *НЄ* 70).

ВЫТНУТИ *дієсл. док.* 1. (*про дерево*) зрізати, зрубати, стяти: А если котѣрыи дѣрава (!) не сѣтъ родѣчи(и) ѡвѣчѣ, вытнѣи (серед. XVII ст. *Хрон.* 155).

2. (кого) (*про людей*) вирізати, винищити: я приведѣ на тебе злѣе, мѣви(т) г(с)дѣ, и вытнѣ потѣ(м)-ство твоє (серед. XVII ст. *Хрон.* 315 зв.).

◊ **вытнути поличокъ** — вдарити по обличчі, дати ляпаса: Не гнѣвайса, не пожада́й, еслить хто вытнѣть поличокъ правый, на(д)ста́въ и дрѣгогѣѣ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 184).

ВЫТОВЧЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (виламаний ударами)* вибитый: Хтожъ еднакъ не видить въ мордерствѣ Игнатіевомъ явного кламства, которому... еднакъ по томъ... вязени зѣ погрукотаныи челюстми и зѣ вытовченныи зубами лѣтъ 11 на столицѣ седѣлъ! (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 741).

ВЫТОЛМАЧИТИ, ВИТОЛМАЧИТИ *дієсл. док.* (що і без додатка) (*зробити щось зрозумілим*) витлумачити, пояснити: Тѣе бовѣмъ оупрошѣ, вмѣсто оумолю, Стыи Ѡцы вытолмачили (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 255); Даючи знѣти тымъ выѡбражѣ-

ніємъ, якѣ Бгомъ надхнѣныи Ѡцы тѣе вытолмачили, йжъ не мѣжнаа и трѣднаа естѣ збѣла всѣакомѣ ствѣрономѣ прирѣженію, бы и наблизшеє было прѣвынѣслогѣ нескончѣне Бозского и бл(с)вѣного естѣства, зрозѣмѣти штѣ скрѣты(х) и недѣстѣгнѣны(х) таѣмнищѣ егѣѣ, штѣ стѣвердѣти // хотачи (Там же, 291-292); Если хто... присмо(т)-рѣ(т)са ти(м) и оуважає(т) ѡныи а набарзѣ(и) йко Стыи ѣ(т)ци вито(л)мачили. то(и)... з' набатомъ наѡстато(к) падає(т) (Там же, 307).

ВЫТОЛОЧИТИ *дієсл. док.* (чим що) (*пошкодити посѣви, топчучи по них*) витолочити: Которымъ то стадомъ наперед выпасли и витолочили ѡбшар дворный жита (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 350).

Див. ще **ВЫТОЛЧИ**.

ВЫТОЛЧИ *дієсл. док.* 1. (що) (*про посѣви*) витовкти, знищити, вибити: Гра(д)... все в' егѣптѣ попсовѣлъ, бы(д)ло позабѣлъ и збѣже все вытолкъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244 зв.).

2. (що) (*виламати ударами*) вибити: отступникове... зѣ того жѣ Зонары приводятъ, якобы Фотій и Барда... мордюючи Игнатіа, зубы ему вытолкли, челюсти погрукотали (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 740);

поламати: на прѣте(с)та(н)та на(в)шы,... зыкга(р)мистръ..., въ правѣе руки и пале(ц) велики(и) выби(л) и выто(л)кль на которы(и)... ежели ве(ч)нымъ калекою не зо(с)танѣтъ (Володимир, 1646 *ТУ* 331).

Див. ще **ВЫТОЛОЧИТИ**.

ВЫТОПТАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Витоптаний, витолочений: видел есми на шести нивах прѣса пожатыє и вытоптаныє (Луцьк, 1560 *AS* VII, 60).

ВЫТОПТАТИ, ВЫТОПЪТАТИ *дієсл. док.* (що, чим що) (*про посѣви*) (*ногами знищити*) витоптати, витолочити: прѣса и горохи вытопътали и сѣна дей в стогах и в копицах попалили (Луцьк, 1560 *AS* VII, 60); оныє люди,... тым же стадомъ вытоптали... // ...Стасєви вознищѣ полднины лъну (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 350-351).

ВЫТОРГАТИ, ВЫТРЪГАТИ *дієсл. недок.* 1. (що) (*із землі*) виривати: Было пакъ в' соубѣтоу вторѣпръвоюу ишѣль чѣрезъ зѣбожа [чѣрезъ пашчню]

и вытргали оученици его класы и или (1556-1561 ПЕ 232); Бѣло па(к) в соуботоу второпрѣвою, ишо(л) чере(з) збожьа, выторгали оучнцы его класы, и ели выминаючи роуками своими (XVI ст. УЕ Литк. 20);

перен. (з чого) (*позбавляти основи*) виривати: ты... вѣрѣ з' гроунтоу выто(р)гае(ш), сварѣ всчинаешѣ и диспоутациѣ вдаешся (поч. XVII ст. *Проп.р.* 149); дарѣ оный вѣры тобѣ коли(с) оувѣрилъ... а ты взавши дарѣ, вѣрѣ з' гроунтоу выто(р)гае(ш), сварѣ всчинаешѣ и диспоутациѣ вдаешса (Київ, 1637 УЕ Кал. 149).

2. Перен. (що) Нивечити, нищити: И што тѣра(з), а(л)бо сѣгоднѣа поставиле(м) та на(д) народы, и на(д) кроле(в)ствы, абы(с) выто(р)га(л) и боури(л) распороша(л), вынища(л), бѣдова(л), и насажа(л) (Острог, 1599 Кл.Остр. 206).

Див. ще **ВЫТОРГНУТИ.**

ВЫТОРГНУТИ, ВЫТРГНУТИ *дієсл. док.*

1. (що) (*про бур'ян*) вирвати, виполоти: оставѣте рости обое вѣкоупѣ ажѣ до жатѣвы а в ча(с) жатвы рекоу женѣцюмъ вытргнѣте прѣвѣе плевелы а сважѣте и(х) в' снопы... а пшеницоу зберѣте в' житѣницоу мою (1556-1561 ПЕ 62 зв.).

2. (кого) (*примусити залишити якесь місце*) витягти: подобно не только народа, але ни самого книгочюю народонаставника, пана Юрка, з логовиска мирского бы выторгнути не могл (Унів, 1605 Виш.Домн. 192); И такѣ падши на порбзѣ кѣльи, выставиль ногы на двѣрѣ и мѣвиль: тагнѣте, и волочѣте, ѡ бѣси, бо я самѣ своїми ногами не пойдѣ, записалгшиса ажѣ до вѣчера такѣ лежати: и хотѣ бы его выторгнѣли не мѣль ихѣ оуслѣхати (Вильна, 1627 Дух.б. (Передм. II), 8); мы были выторгнѣли на полѣдни до хелефи... и сикелалгѣ спалили его огнѣмѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 240 зв.).

Див. ще **ВЫТОРГАТИ.**

ВЫТОРГНУТИСЯ, ВЫТРГНУТИСА *дієсл. док.*

1. Вирватися із землі: если боудете мѣти вѣроу яко зерно горчичное а рекли бысте той то ягодицинѣ вытргнѣнса а вкорениса в' море, послоухала бы васѣ (1556-1561 ПЕ 295 зв.).

2. (*несподівано залишити когось*) вирватися: всѣ в згодѣ и едности вѣры будучи, а един... оторг-

нувся от лика или почту вѣрных... апостолы... в согласии и згодѣ единомыслия были, а Июда выторгся на дияволскую волю (1608-1609 Виш. Зач. 214).

ВЫТОРГОВАТИ *дієсл. док.* (що на кому) (*домогтися чого-небудь*) виторгувати (що у кого), домовитися (про що з ким): А... онѣ з того зара(з) взя(л) ѡ(к)казію, за котѣроу оужѣ моглѣ выторговати на не(м) пови(н)нѣю якѣю прѣцѣ, жѣбы та(к) не дармо и(л) хлѣба... щобы ап(с)ла стѣго по лацѣне преложи(в)ши переписалѣ (серед. XVII ст. *Кас.* 87 зв.).

ВЫТОЧАНЫЙ *дієприкм.* (*такий, з якого випускають ридину*) виточуваний: едѣнѣ Мона(х) видѣ(л) дита прѣ(з) Презвитера на блтари закланое, и кровѣ з' нѣго выточанѣю (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 250).

ВЫТОЧАТИ *дієсл. недок.* (*сгн. wytaczać*) (що) (*ставити на судовий розгляд*) подавати, вносити: даю моцѣ и зупольную пленипотенѣцию такѣ всимѣ посполу, яко и каждому по особну, во всех справах стават, контровертовать, от обтяжливых декретов апелляции выточати (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ XIV-3, 187*).

Див. ще **ВЫТОЧИТИ².**

ВЫТОЧЕНЕ *с.* (*винесення на судовий розгляд*) подання, внесення: По которой апелляции выточению... преречонный Янѣ Черѣннишевѣвский зѣ того света смертѣю зышолѣ (Варшава, 1621 *ЧИОНЛ XIV-3, 122*).

Пор. **ВЫТОЧИТИ².**

ВЫТОЧИТИ¹, ВИТОЧИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) (*дати можливість, змусити витекти*) виточити, випустити: Ткнувшиса оу ѡко выточитѣ слѣзѣ (Острог, 1598 *Отн.КО 3 зв.*); В ребрѣ мѣемѣ глѣбокаа Рана: Копѣе(м) // пробѣтаа, виточилемѣ всю кровѣ мою (Чернігів, 1646 *Перло 152 зв.-153*); А если бы з пѣаства была офѣра г(с)дѣ чинѣнна, з' синогорлицѣ... оферѣе ю, сшѣнникѣ оу олгара, и закрдѣвши емѣ гѣловѣ до шыи... да выточитѣ кро(в) его на край олгара (серед. XVII ст. *Хрон.* 114 зв.).

2. Перен. (що) (*почуття*) збудити: ткнувшиса в' ср(д)це, выточитѣ чѣвѣство (Острог, 1598 *Отн.КО 3 зв.*);

перен. (з чого) виходити (з чого), походити (від чого): Прѣто тежѣ кто при цнѣтахѣ Вѣрѣ Блгч(с)-

тѣвю, Вѣрѣ Соборнѣю, ... Вѣрѣ пре(з) Ха̄ э̄ Нба̄ при-
нѣсенѣю и з' вѣст' егб и (з) Рѣбрь вѣточенѣю, на
Всхбдѣ в' Ер(с)лѣмѣ оущеплѣнѣю, ... маетъ: двоѣко
бблѣй славленъ... бѣти мает' (Київ, 1625 *Коп.*
Апок. 3).

Див. ще **ВЫТОЧОВАТИ.**

ВЫТОЧИТИ² *дієсл. док. (стп. wytoczyć) (по-*
ставити на судовий розгляд) подати, внести: па-
пежь римскій справи пре(з) апелѣціе, пере(д) себе
выточѣные соужоваль (Острог, 1598-1599 *Апокр.*
141); они... тую апелѣцяцю на трибуналъ выточили
ку шкоде немало(и) стороны поводовое (Київ, 1599
ККПС 121); от которого декрету умоцованый пово-
довое стороны тую справу через апелѣцяцю на
трибунал... без припозву выточил (Володимир,
1615 *АрхЮЗР* 8/III, 539); А пото(м) пре(з) Апе-
ляцяцю до судѣ... выточоною где за нестане(м)
позваного зыскъ ста(л)се (Київ, 1624 *ЦДІАЛ* 140,
1, 125, 3, 1); вмоцованы(и) поводовъ справѣ тѣю
презь апе(л)ляцяцю до трибналѣ... безъ припозвѣ
выточилъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 148);
справа на сеимъ выточѣная по в(д)ержаню
конътуллаціи на д(р)угомъ теръмини (Житомир,
1649 *ДМВН* 191).

Див. ще **ВЫТОЧАТИ.**

ВЫТОЧИТИСЯ¹ *дієсл. док. Вилитися: Исто-*
щійса: испѣствѣса, вѣпоржнивса (!), вѣточивса
(1627 ЛБ 51).

ВЫТОЧИТИСЯ², **ВЫТОЧИТИСЕ**, **ВЫТО-**
ЧИТИСА, **ВЫТОЧИТИСЕ**, **ВЫТОЧИТЬСЯ**
дієсл. док. (на що, перед ким, до чого, з чим) (пода-
ти що-небудь на судовий розгляд) податися,
внестися: А гдѣ бы то иначей, чого вашей милости
не держу, насъ поткати и оказатися мѣло, теде съ
тою речью, жалемъ и деспектомъ архимандричымъ
и нашимъ далѣй мусѣли быхмы ся выточить, и о
то ся... старати, яко бы тотъ злый чоловѣкъ съ
помочниками и радою своею потѣхи жадное... не
отнесетъ (Дубно, 1575 *АСД* IV, 17); вѣточиласа
заты(м) справа пере(д) Костантіна цѣсара (Острог,
1598-1599 *Апокр.* 142); кгды се то за Апелѣцяцю
стороны Позваное на трибуна(л) та(к) рочни(и)
любѣ(л)ски(и) было выточило су(д) головны(и)...
выби(т)е кгва(л)товное при(з)на(л) (Вінниця, 1605

ЛНБ 5, II 4051, 106); в некоторые кривды мои и
килка акцы(и) задали имъ были в которы(х) се бы-
ли апелѣяцы(и) на трибуна(л) выточыли (Київ, 1621
ЦНБ II 20756, 1); потребѣе(м) того, абы на // каж-
до(и) црковно(и) и бра(т)ско(и) справѣ, которая бы
ся выточила до права, ... игѣме(н) з брато(м) ко-
торы(м) притомне ставитися попирати, и до смѣрти
застановлятися, ... бы(л) повине(н) (Луцьк, 1624
ЛВКРДА I, 70-71).

ВЫТОЧОВАТИ *дієсл. недок. (виділяти рідину)*
випускати, виливати: Истощевѣаю, источевѣаю: выпо-
рожнѣаю, вытѣчѣю (1627 *ЛБ* 51); **жрѣдло слезъ**
выточовати *див. СЛЕЗА;*

перен. (що) (бути джерелом чогось) виділяти,
випромінювати (з себе): Нѣва в' едѣнь часъ маетъ
зобран'е, а Пѣсмо вставѣчне вытѣчѣе(т) Надкѣ жи-
во(т)дѣте(л)нѣю (Київ, 1625 Сур.Сл. 123).

Див. ще **ВЫТОЧИТИ**¹.

ВЫТОЧИТИСЕ *див. ВЫТОЧИТИСЯ².*

ВЫТОЧИТЬСЯ *див. ВЫТОЧИТИСЯ².*

ВЫТОЩѢВАТИ *дієсл. недок. (що) (робити по-*
рожнім) випорожняти, висмоктувати: немовѣтко...
с'сѣтъ бовѣмъ молокѣ, и вси ццѣокъ кѣты вытѣ-
щѣвает', а знѣвѣ в' годѣнѣ напо(л)нѣетъса стѣтокъ
(Вільна, 1627 Дух.б. 111).

ВЫТПАСТИ *див. ОТПАСТИ.*

ВЫТПУСКАТИСЯ *див. ОТПУСКАТИСА.*

ВЫТПУСТИТИ *див. ОТПУСТИТИ.*

ВЫТПУСТИТИСЯ *див. ОТПУСТИТИСА.*

ВЫТПУЩАТИ *див. ОТПУЩАТИ.*

ВЫТРАВИТИ *дієсл. док. 1. (що) (знищити по-*
сѣви, траву і т. ін., ходячи, їздячи по них) випасти,
витолочити, витравити: в Лучки взяли сем воз
сѣна; у Яна Грабара сеножат на пятнадцат воз
вытравити казали (Луцьк, 1561 АрхЮЗР 8/VI, 102);
по(д) сосо(н)кою вв огороде жита пя(т)на(д)ца(т)
ко(п) вы(т)равлено и пото(п)тано... а... проса ко(п)
два(д)ца(т) и пя(т) вы(т)равлено и потоптано (Бе-
рестя, 1566 ЛНБ 103, 401/IIIc, 1572, 24); поля...
мерокъ дванадцать овса засіяно было, оные месча-
не... конѣми, быдломъ, свинями вытравили и вѣ
нивечъ обернули (Житомир, 1618 АрхЮЗР 6/I,
392); подѣданные работъ повинѣностей, ... одправо-
вать чим и зачим не мают, бо кгдыжъ онымъ збо-

же вси суть вытравленые, пасаки... вси на голову повыбияно (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 213).

2. (кого) (*про людей*) (*умертвити*) вигубити, знищити: послалъ тебе г(с)дь в дорбгѣ и рѣклъ: иди и выби грѣшники Амаліки, а бѣдешъ вѣлчити на нѣхъ, ажь ихъ до щѣтѣ (!) вытравишъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 215 зв.).

Див. ще **ВЫТРАВЛЯТИ.**

ВЫТРАВЛЯТИ, ВЫТРАВЯТИ *дієсл. недок.* (що і без додатка) (*знищувати посѣви, траву і т. ін., ходячи, їздячи по них*) випасати, витолочувати, витравляти: Испасаяо: Выпасѣю, вытравляю (1627 *ЛБ* 50); но меншую межи ннними и тоє чинить подданымъ Вилейскимъ шкоду, кгды пустопашъ быдло и свини свое въ засеви овыхъ пушъчаючи, розного рожаю збожа вытравляли, и презъ тоє праве въ нивечъ убогихъ хлопковъ оборочали (Житомир, 1646 *АрхЮЗР* 6/1, 541).

Див. ще **ВЫТРАВИТИ.**

ВЫТРАТИТИ *дієсл. док.* (кого) (*умертвити когось*) вигубити, винищити: пытаю... чомѣ жъ гѣ бѣ на всѣ(х) са гнѣваль; чомѣ всѣхъ вытратити хбчѣ(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 62 зв.); А Садыл по смѣрти Самбѣловой, вытратилъ вси чернокнѣжники и вѣшки зъ земли (серед. XVII ст. *Хрон.* 237зв.); (що) знищити, зруйнувати: то(т) Вавило(н) Дарій Кро(л) Ме(д)скій вытрати(л) (1627 *ЛБ* 188).

Див. ще **ВЫТРАЧАТИ, ВЫТРАЧОВАТИ.**

ВЫТРАЧАТИ *дієсл. недок., перен.* (що) (*припиняти існування чогось*) нивечити, винищувати: заразливѣаа и шкодливѣаа таа наука, овоцы правдѣвой наукуы и набожѣнства вытрачаеть и выгоублѣеть (поч. XVII ст. *Проп.р.* 125).

Див. ще **ВЫТРАТИТИ, ВИТРАЧОВАТИ.**

ВЫТРАЧЕНЕ, ВЫТРАЧЕНЬЕ *с.* Вигублення, винищеня: тѣра(н) тѣрѣцкѣй, хо(т) прѣсаглы(м) крвѣ хр(с)тѣа(н)ское нѣпрѣателе(м) бѣдѣчи, на кгру(н)то(в)ное вытрачѣнье ихъ нѣкгды здобѣтисѣ не мѣже(т), але частокрѣть... ихъ са оборонѣцею ставѣеть (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 159 зв.); Анаѣема: Пѣстошъ, або вытрачѣне (1627 *ЛБ* 176).

Пор. **ВЫТРАТИТИ.**

ВЫТРАЧОВАТИ *дієсл. недок.* 1. (що) (*видавати гроші на щось*) витрачати: Царъ засъ Ираклій...

въ крайны Пѣрсїи вѣдѣши, тамъ онѣю монѣтѣ вытрачѣеть, и потѣжне зъражѣнъ и звитаже(н) бывѣе(т) ѡ(т) нѣгѡ Хбсро(н) (Київ, 1627 *Тр.* 680).

2. (кого) (*умертвляти*) вигублювати, винищувати: Розгнѣва(н)ный претѡ Бгѣ, мѣсто ихъ запалѣетъ, и самѣхъ, наслѣвши жолнѣрѡвъ, вытрачѣеть (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 497).

Див. ще **ВЫТРАЧАТИ, ВЫТРАТИТИ.**

ВЫТРАВАНЕ, ВЫТРАВАНЬЕ *с.* (*стп. wytrwanie*) витривалѣсть, витримка, терпѣння: такъже презъ Млѣтвы, Скрѣхѣ, Плѣчь, Ѡфѣры, Ялмѣжны, и терплѣвое въ напѣщѣныхъ ѡ(т) Ба досвѣдчѣна(х) вытрав(н)е, дшѣ свои очищѣали (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 156); Анѣк(т): Знѣсны(н), вы(т)рвана го(д)ны(н) (1627 *ЛБ* 176); Если бовѣмъ надѣа, и радѡсть при нѣмъ бѣдѣтъ, побѣдитъ его до працѡванъа и до вытраванъа въ оутискахъ (Вѣльна, 1627 *Дух.б.* 238);

(чого) успѣшне закінчення: А якъ юнакъ чѣрствы(н), заданы на поедѣнкѣ раны мѣжне знѡсить и ѡ(д)ражаеть: такъ и хр(с)тѣане, внѣтрнѣи и зевнѣтрнѣи вѡйны, и оутиски терпѣти пови(н)ни, жѣбы по вытраваню бѣтви, звѣтажцами зостѣли (Вѣльна, 1627 *Дух.б.* 132).

Пор. **ВЫТРАВТИ.**

ВЫТРАВТИ, ВИТРИВАТИ, ВЫТРИВАТИ, ВЫТРИВАТИ, ВЫТРИВАТИ, ВЫТРИВАТЬ, ВЫТРИВЪВАТИ, ВЫТЪРВАТИ *дієсл. док.* (*стп. wytrwać*) 1. (*про час*) минути, вийти, пройти: и тамъ же з некоторыми суседами и прѣятѣли своими обед отпраивши в тон буде у Миска... нимъ бы набожество вечернеи нашошло и до церкви зазвонено, час малый вытървал (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 344).

2. (*перебути якийсь час де-небудь, як-небудь*) витримати, витерпѣти (до кѣнця): длѣ незаплаты заслѡжного з скарбѣ нашего, драби тамъ вытритвати не могѣт, не маючи за што ѡдежи кѣпити (Варшава, 1566 *AS* VII, 105); и выда(ст) бра(т) брата на смртъ... и повстану(т) дети противъ родичомъ... И будете... мерзеными для име(н)я моего. Але хто вытриваетъ до ко(н)ца то(т) буде(т) захова(н) (Хорошѣв, 1581 *С.Нег.* 50 зв.); а до(б)рѣи за(с) абы са въ вѣрѣ спробовѣли и до конѣца... вытърва(в)ши бо(л)шѣю заплѣтъ собѣ заслѡжѣли (Вѣльна, 1596 *З.Каз.* 73); если // не до конца вытравеашъ ничего

иншого ты(м) часо(м) мѣйса добре (к. XVI ст. *Розм.* 64 зв.-65); А гдѣмъ прѣви два дни и свѣ нѣчи вытрвалъ, такѣмъ роздра(ж)нилъ бѣса, же вѣсь по-ломенѣмъ огна стѣвшисѣ, мѣло не попалѣлъ всего штѣмъ мѣлѣ в' кельи (Вильна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 7); И мы тѣды ту, схутю въ Церквѣ ся скупивъши: И грѣбъ тотъ съхоры Ангеловъ окруживши, Повинности своєю досытъ учинѣмо А презъ тотъ часть хентне вытравати хотѣмо (Львѣв, 1630 *Траг.п.* 161); Ежели бы хто... потребовалъ, бѣлшеи вѣдомости з' писма стѣгоу з' стѣхъ соборѣвъ и з' бѣоносныхъ Ѡ(т)цѣвъ: Таковѣй нехѣй терплѣве на мѣлый часть вытравѣ(т) (Киѣв, 1645 *Собр.* 2 зв. нenum.).

3. (чому, що, чого і без додатка) (*биль, стражданья, що-небудь неприемне*) знести, стерпѣти, витерпѣти (що): Потѣмъ бѣлъ томѣ сѣдъ і мѣчено. йнии не вытравали помѣрли в мѣкахъ (1509-1633 *Остр.л.* 131 зв.); пѣпѣ(ж) такъ сѣ тирѣнскы обходѣлъ з рѣманы стина(л), топѣлъ, дѣшѣлъ, што переднѣйшѣе осѣбы... не могѣчи бѣлшей сѣрѣвствѣ его вытравати, торгнѣлиса на его рѣманѣ, мѣса(л)... з рѣма оутѣчи (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 49 зв.); Слѣхай ещѣ... Цѣрѣ... Живѣтъ таковѣй провѣдилъ, не яко Цѣрѣ, ѣле якого и пѣдлыи сѣсѣдъ вытравати не мѣглъ (Киѣв, бл. 1619 *О обр.* 174); Челѣвѣкъ: А кто(ж) такъ знести може(т) и витривати? АГГлѣ: Самая добрая совѣсть то витривати може(т) (Чорна, 1629 *Диал.о см.* 268); Ѡ Прѣч(с)таа Пѣнно якъ мѣжешъ вытравати, На окрѣтно(ст) мѣкъ сѣна я(к) мѣжешъ взирати (Львѣв, 1631 *Волк.* 9 зв.);

(*знести несприятливи умови*) витримати: прироже(н)ѣ телѣсное ѣ(ст) сказѣте(л)ное, и не вытравѣ(т) того ѣбѣго понести (Острог, 1607 *Лѣк.* 41); Орѣль, ястребѣ подбѣенъ з' родзѣю бѣлшыхъ орлѣвъ котѣрый мѣжетъ вытравати бѣ(з) ѣдѣна мѣднѣй (1627 *ЛБ* 125); ѣстрѣсти манѣстырской вытравати не могѣчи, з' зѣконѣ не вѣстѣпилъ (серед. XVII ст. *Кас.* 34 зв.).

4. (чого і без додатка) Стриматися, витримати: Если та завода(т) мѣсли злыи до ѣ(б)жи(р)ства // пѣанства... вытравати... для црѣства нѣ(с)ного (Височани, 1635 *УС* № 62, 18-18 зв.); ѣдно на мѣтѣвъ на постѣ и на прѣацы трѣдѣлисе мѣвѣчи. мѣлоговѣ есмо постѣ вытравати не хотѣли. чи ни можъ тепѣрѣ

бѣлшѣй (серед. XVII ст. *Хрон.* 10 зв.).

ВЫТРЕБИТИ *дієсл. док.* (*смп.* wytrzebić) (що) вичистити: в кѣторого то в роуцѣ его лѣпата, и вытребити(т) гоу(м)но своѣ, и сѣбере(т) пшѣниѣоу во жи(т)ниѣоу своєю, а плѣвелы пѣлены боуть огнѣ(м) неоугасаемы(м) (XVI ст. *УС Літк.* 7).

ВЫТРЕЗВЕНЄ *с., перен.* (чого) Протверезѣнѣя: Прѣто(ж) Бѣзкими приказѣнѣми, противъ телѣснымъ намѣтността(м) вѣлчмо, покарѣймо смѣслы порѣжнѣи хвѣлы: по(д)несѣмъ прѣтѣвкѣ дѣвола войноу, оузбрѣймоса на вытрезвѣна мѣслѣй (Львѣв, 1642 *Час.Слово* 277 зв.).

ВЫТРЕЗВЕНЬ *дієприкм.* Витверезѣний: з' пѣанства вытрезвѣнь (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 992).

ВЫТРЕЗВИТИСА *дієсл. док.* 1. (*статѣ тверезим*) витверезитися: рѣкѣль ѣй: докѣлѣжь пѣаноу бѣдѣшъ, вытрезвисѣ трѣхѣ ѣ(т) вина, котѣрымъ сѣ оупила (серед. XVII ст. *Хрон.* 198).

2. *Перен.* (*почати реально мислити, сприймати що-небудь*) витверезитися: Тѣе все слѣшачи наймѣлшѣе, повѣстанѣмо вытрезвившисѣ. а бо(л)ше на(д)то тѣмъ грѣхѣвны(м) снѣмъ не спѣмо. нагородѣмо дѣбры(м) конѣцѣмъ пѣршѣй злѣйи живѣтъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 125);

(*припинити грѣховне життя*) отямитися, отвѣрезити: Невѣмѣвной абовѣмъ дѣбрѣоти и несказа(н)ной лѣскавости БГѣ на(д) нѣродомъ лю(д)скимъ заживѣетъ, бѣле бы(х)мо сѣ сѣми вытрезвити хотѣли, и щѣре к' немѣ навернѣтисѣ для достѣпѣна забавѣ(н)ѣ стѣралисѣ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 41);

(вѣд чого) позбутисѣ (чого), отямитися: никѣбли таковѣй правѣдѣвого живота не достѣпитъ, и не вытрезвитѣса ѣ(д) матерѣалнаго пѣ(н)ства, ѣни ро(з)свѣтитѣса ѣсность дѣха в' дѣши потѣмнѣлой (Вильна, 1627 *Дух.б.* 220).

ВЫТРЕСТИ *див.* **ВЫТРЕЯСТИ.**

ВЫТРИВАТИ *див.* **ВЫТРАВЯТИ.**

ВЫТРИКУШЪ *ч.* (*смп.* wytrykusz) доглядѣащ церковнихъ рѣчей: и перѣсмотри(в)ши то(г) дѣсего ѣбѣобрали пѣна леска вытрикуше(м) изъ ивано(м) крамарѣ(м) и дали и(м) до рѣ(к) ключѣ це(р)ковныи и скарѣь (Львѣв, 1579 *ЛСБ* 1033).

ВЫТРИМАВАТИ *дієсл. недок.* (без додатка) (*не пѣддаватися у боротьбі*) вистоювати: Вѣсь

свѣтъ и правое рицество вѣдаетъ свѣдоцтво, якъ они [козаки] тамъ мужне, переважне и рицеско поступовали, якъ насилнѣйшимъ... Турецкимъ штурмомъ отпоръ валечный давали, и вытримавали, такъ ижъ цесарь,... зо встыдомъ отступити мусѣль! (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1111).

ВЫТРИМАНЄ *с. (одержання взамін)* отримання: тую суму по възросту лет их кождому зособне въ ровный дел отдасть, або маетность свою на вытримане тое сумы пустит, великое за то от Господа Бога нагорода и от... потомковъ чекаючи вдячности (Руда, 1646 *ПККДА* 1-1, 85).

ВЫТРУБЛЕВАТИ *дієсл. недок. (подавати сигнали на трубі)* витрублювати: по (з)вита(з)ствѣ по(д)лон роты,... вытрѣблює(т), выкрикаєть, и мбвить (серед. XVII ст. *Кас.* 74 зв.).

ВЫТРУДИТИ *дієсл. док. (у кого чого) (заслужити собі що-небудь працею, доброю поведінкою)* заробити, здобути: вже и вѣшѣ вблю испо(л)наю(т), во слѣ(д) Ска(р)ги всѣгда трѣда(т)са, а вытрѣдити, выпросити, выжебрати и выплакати собѣ ъ Скарги справе(д)ливости никако(же) не могѣ(т) (1598 *Виш.Кн.* 308 зв.).

ВЫТРУТИТИ *дієсл. док. (стп. wytrącić)* 1. (що з чого) Вибити (з рук), *діал.* витрутити: жадногѣ дей шлюбу тамъ не было, кгдажъ дочка моя тому ксендзу и книги з рукъ вытрутила (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 435).

2. (чого, що, з чого що, на що) (*утримати певну суму*) вирахувати: Естлижбы еси над сее розказане и впоминане нащо иначе чинила, а предса тые платы непомерные... на них брала..., тогда на он час за вси тые шкоды людей тых... тебе вытрѣчно бѣдет (Петрків, 1552 *AS* VI, 124); и то, што бѣдет з вѣдомомъ того его мистра выбраковано, то мнѣ княз Егѣ Милость часѣ остатных роков заплааты вытрѣтити мает, штобых я шкодовати через то мел (Вильна, 1555 *AS* VII, 10); панове братья,... мають первой сыну моему..., тую суму пенезей, што я даль, отдати, а вытрутивши то, што на мою часть сумы откладати приидеть, оные имена..., в держане свое взяти мають (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 1/1, 109); А если бы теж што в той маетности... иа будоване,... наложили, теды им тое за слушным

показанемъ вытрутити с тое ж сумы аренды маемо (Локачи, 1591 *ПККДА* I-2, 164); Взали(с)мо чи(н)-шѣ за еди(н) ро(к) з до(м)ѣ бра(т)ско(г) зло(т) еї. А ѡстато(к) зло(т) кѣ на роботѣ вытрѣти(л), в то(т) ча(с) кгда пнѣ Ле(с)ко бѣдовнич(и) бы(л) (Львів, 1614 *ЛСБ* 1045, 1); панъ янѣ(и) чы(н)шо(в) не даючы еще хотѣль абы му якую(с) интере(с) ѡпустити и чыншѣ ѡ(т) склепу и... ѡ(т) его мешкане из сумы записовой вытрутити ле(д)во не половицѣ (Львів, 1645 *ЛСБ* 73 зв.).

Див. ще **ВЫТРУЧАТИ.**

ВЫТРУЧАТИ, ВИТРУЧАТИ *дієсл. недок.*

1. (*стп.* wytrącać) (що з чого) вибивати (з рук), *діал.* витручати: они свѣщенниковъ до вязе(н)я... сажали, цркви замыкали, прч(с)тое тѣло и кро(в) хр(с)та бга наше(г) хбляще з рѣкъ поповски(х) на землю вытрѣчали (Львів, 1595 *ЛСБ* 277).

2. (з чого) (*утримувати певну суму*) вирахувати: А естлибы... княз Роман... // ѡт мене чого потребовал за квитами своими, я мамъ его Милости на квиты его давати, а часѣ плачена которое с тых сѣмъ ближей са трафат, вытрѣчати Егѣ Милость мнѣ мает (Вильна, 1555 *AS* VII, 9-10); А если бы тежъ,... тые именья мои через огонь, албо неприятеля... спустошели бы, тогда я съ потомками своими..., при викупне, ничего себе съ тое сумы пенезей за то вытручати, и оныхъ пенезей гамовати не маю (Луцьк, 1587 *АрхЮЗР* 6/1, 163); с тое сумы па(н) Паве(л) Шха(р)тъ не дода(л) ми золоты(х) по(л)ски(х) ше(ст)со(т) семьдесять и ѡ(с)мь..., вытручаючи на... [д]о(л)гъ спо(л)ны(и), пану Даниелеви Гавратови... належачи(и) (Володимир, 1618 *ТУ* 262); теды его коштъ власный и накладъ, што колвекъ онъ наложилъ, жадныхъ браня ему пожитковъ не отмавляючи и не вытручаючи... не маеть гинути такъ ѡтъ насъ самыхъ яко и потомковъ нашихъ (Вишнѣвецъ, 1619 *АЮЗР* II, 72).

♦ **на шию вытручати** (кого) — витурювати (гнати) в шию: другихъ законниковъ, спеваковъ, слугъ церковных и людей убогихъ, на шию з монастыра вытручаючи, бьючи, распудивъши,... дверей и замковъ поотмыкат до церкви и склеповъ не могучи, доперож казалъ передние двери..., выбить (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 752).

Див. ще **ВЫТРУТИТИ.**

ВЫТРУЧЕНЬЙ *диенприм.* Вигнаний, *диал.*
вытручений: А если кто пре(д)реченый... вѣржи
не держить... нехай бѣдетъ анаѡема, и вѣдлѡгъ...
Христїанского каталогѣ, яко тѣжїй, вытрѣченый и
ѡ(т)тѣтый абы бѣлъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 143).

ВЫТРЪВАТИ *див.* **ВЫТРВАТИ.**

ВЫТРЪГАТИ *див.* **ВЫТОРГАТИ.**

ВЫТРЪГНУТИ *див.* **ВЫТОРГНУТИ.**

ВЫТРЪГНУТИСА *див.* **ВЫТОРГНУТИСЯ.**

ВЫТРЪПѢТИ *див.* **ВЫТЕРПѢТИ.**

ВЫТРЫВАЛЫ *примк.* Стїйкий, незламный: А
кто вытрывалы, при вѣрѣ в стѣлости кр(с)тѣ по-
то(м)комъ, доховѣлъ в цѣлости (Дермань, 1605 *Нал.*
на г. Остр. 6).

ВЫТРЫВАТИ *див.* **ВЫТРВАТИ.**

ВЫТРѢЩАТИ *диесл. недок.* ◊ **очи вытрѣща-**
ти (на що) — витрѣщати очї: для того, и(ж)
бл̄гословенїа бжїа ѡ(т)стѣпае(т) // вѣрѣ къ боу
погб̄лае(т), и наде(ж)ды во бг̄а ѡ(т)б̄гае(т). на
мир'ское ж щасте очи вытрѣщае(т), и вѣдѣвши
тоую ча(ч)кѣ преле(с)тноую лакоми(т)са, и ѡб̄ма
рѣкама ср(д)ца и п̄мысла хватае(т) (п. 1596 *Виш.*
Кн. 243 зв.-244).

ВЫТРАСАТИ *диесл. недок., перен.* (що) (*дет-*
ально шукати з метою виявити щось) витрясати:
ѡсоблїве напро(д) ѡ Іюдѣ Маккавѣю, котѡрый в'
Сїонѣ Крѡла великого мѣстѣ, кгда лю(д)... ѡ(т)
нѣпрїателѣй побитый и посѣченный видѣ(л), и пѣздхи
и(х) витрѣсаючи, захѡваныи балвѣнки понаходи(л),
зѣразъ для очищенѣа... грѣхѣ... спорадилѣ офѣрѣ
(Київ, бл. 1619 *О обр.* 106).

Див. ще **ВЫТРЯСТИ.**

ВЫТРЯСТИ, ВЫТРЕСТИ *диесл. док.* (що) (*не-*
реглянути, шукаючи чогось) перетрясти, витрясти:
тамъ же скрини и вси апарамента (!) костелные
вытresti и переворочати казалъ (Луцк, 1634
АрхЮЗР 6/1, 500);

(*трясуци викинути що-небудь*) витрясти: И опять
мовить Павелъ,... коли проповѣдавъ жидумъ Иисусъ
Христа, а они сопротивляли ему и хулили, а вунь
вытрясь одежду свою и рюкъ икъ нимъ (XVI ст. *НС*
133).

Див. ще. **ВЫТРАСАТИ,**

ВЫТСЮДУ *див.* **ОТСЮДУ.**

ВЫТСЮДЪ *див.* **ВЫДСЮДЪ.**

ВЫТТЕПЕРЪ *присл.* (*з цього часу*) видтепер:
"Мовивъ Христосъ члѣвкѣ ослабленому: Атъ иже
есъ здоровъ, смотри, выттеперъ дале не согрѣшай,
ажъ не буде ти гурше май" (XVI ст. *НС* 64).

ВЫТТРЯСТИ *див.* **ОТТРЯСТИ.**

ВЫТХНЕНЬЕ, ВЫТЪХНЕНЕ *с.* (*смп.* wytch-
nie) перепочинок, відпочинок: Теды не дамъ
тѣлу моему вытхненья: Анѣ ногамъ и бы знакъ
отпочненья (Львїв, 1630 *Траг.п.* 171); во(й)тѣхъ се-
ле(ц)ки(й) рѣдъникъ протѣ(с)та(н)та... на гость-
тинцѣ отъ рѣдъки передѣ домомъ своимъ
потъкавъши и додому... на хлебъ и попасти и
вытхнена коневи запросильши... протѣ(с)тангѣтъ
...за доброю волю подяковавши... поеха(л)
(Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 91 зв.).

Пор. **ВЫТХНУТИ.**

ВЫТХНУТИ *диесл. док.* (*смп.* wytchnac) перепо-
чити, відпочити: если есть конь твой напоеный? //
еще не поены(й) не прова(д) тѣра(з) до воды
абовѣмъ еще не вы(т)хно(л) зопсова(л) бы(с) ѡного
внѣтрности (к. XVI ст. *Розм.* 40-40 зв.); Скбро бы(м)
едно хотѣ(л) тебѣ и твоѣго страхѣ позбѣйти, // и
вы(т)хнѡвши ѡ(т) бѡлю, сѣрцемъ и оумыслѡмъ та
забыти (Дермань або Острог, 1603 *Лам.Остр.* 22-
23); По тѣхъ зѣмныхъ трѣдахъ и працахъ: //
Вѣтхни собѣ в' гѡрныхъ палацахъ (Київ, 1622
Сак.В. 41 зв.).

ВЫТХОДИТИ *див.* **ОТХОДИТИ.**

ВЫТЬ *див.* **ОТЬ.**

ВЫТЬВЯЗАТИ *див.* **ОТВЯЗАТИ.**

ВЫТЬРВАТИ *див.* **ВЫТРВАТИ.**

ВЫТЬРЫВАТИ *див.* **ВЫТРВАТИ.**

ВЫТЫКАНЬЕ *с.* Дорїканья (чим); вказування
(на що): десатїны... // ...пре(з) мѡцъ вытагѣю(т),
на недостатокъ по(д)часъ ѡ(т) гѡлодѣ здыхаючи(х),
оубѡгихъ людѣй ничего са не оглѣдѣючи, але его
еще пѡзнымъ тѣхъ то десатїнъ вытыканье(м), за
котѡрымъ згноѣ(н)е збѡжа на полю идѣтъ (Острог,
1598-1599 *Апокр.* 194-194 зв.).

Пор. **ВЫТЫКАТИ.**

ВЫТЫКАТИ *диесл. недок.* (що) (*знаходити*
негативну рису в когось) дорїкати (чим); вказувати
(на що), *диал.* витикати (що): а бнѣ вытыкаючи

зло(ст) ихъ рѣклъ и(м): яко на збоуицѣ вышлите з мечами и з кѣими поймати ма... шобъ бы ва(м) помогли кѣи тѣи и ордѣжа кды бы(м) поиматиса не хотѣ(л) ва(м) допоустити (поч. XVII ст. *Проп.р.* 92); малость свою и неспособность на тою службу вытыкаеть (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 440).

Див. ще **ВЫТКНУТИ**.

ВЫТЬ ж. Частина, пай при розподілі здобичи на полюванні: кды по перве(й) пороши староста тамъ... половить тогды вжо вольно черкасьцомъ... зверъ бити... а выти жадное с того шть нихъ не бирано (1552 *ОЧерк.* 3. 11).

ВЫТЪКАНЄ с. (*вид спортивных игор*) перебігання: ри(с)таніе, выбѣга(н)е, вытѣка(н)е, га(р)цѣва(н)е (1596 *ЛЗ* 73); Ристаніе: Выбѣга(н)е, вытѣка(н)е, гарцова(н)е (1627 *ЛБ* 109).

Див. ще **ВЫТЪЧКА**.

Пор. **ВЫТЪКАТИ**.

ВЫТЪКАТИ, ВЫТЕКАТИ дієсл. недок. 1. (*виходити звідки-небудь, появлятися*) (*про рідину*) витікати, випливати: миндль часть дльгій, и болото помалѣ до воды са прибавши Жрѣдло затамовало, и початокъ, кды вода вытѣкала загрѣзило (Київ, 1631 *Син.Тр.* 813); тое бовѣмъ Индѣйское цр(с)тво дѣлить и розливається до островѣв реки Акіана котѣраа вытекаеть зъ раю (серед. XVII ст. *Хрон.* 6 зв.); *Образно*: Ласка претѣ Дѣа Стѣѣ, гды до ч(с)того Ср(д)ца завитаеть, а мѣсце собѣ в' нем' знайдеть, барзѣй нѣж' наоубѣйтшее жрѣдло вытѣкаеть, и нѣкѣли выливати зъ себе не престаеть (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 325);

перен. (*про звучання голосу*) виходити, витікати; звучати: Там' незбожниковъ перестали ѡ(т) трѣбги и тамъ ѡтпочинѣли спрацованыи тѣломъ: и николи не оуслышали прѣкрогѣ гѣлосѣ вытекаючо(го) дѣнїи (серед. XVII ст. *Хрон.* 57 зв.);

перен. (*про зростання почуттїв*) випливати, витікати: любѣвь есть истѣчникъ або жрѣ(д)ло ѡгна, имъ далей вытѣкаючого, ты(м) болѣшей прагнѣнье до бѣа чїначого (Острог, 1598 *Отп.КО* 31);

перен. появлятися, з'являтися: А где(ж) и лѣшлетъса, котѣрый всюды есть зъ Ѡцѣмъ и Снѣмъ; якъже и выметъса, котѣрый не вытѣкаючи все ѡживлає(т) и посвачаеть (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 254).

2. *Перен.* (з чого) (*брати початок*) походити (від чого): абъсь зъ нїми гѣдеиъ былъ, якъ оученъ правдївий, хвалити в' нѣ(с)номъ Іер(с)лїмѣ Ѡца поча(т)кѣ не маючого, Снѣа спѣлѣ бѣ(з) початкѣ з Ѡцѣмъ, Дѣа спѣлѣ завшебытного зъ Ѡцѣмъ и Снѣмъ, ѡ(т) Ѡца похѣдачого, и на Снѣ почиваючого, яко единоисто(т)ного зъ ни(м), и ѡ(т) тогѣжъ единого жрѣдла Ѡца вытѣкаючого (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 293); *Образно*: преславный г(с)ь бѣ нашъ ѡ(т) него(ж) вси рѣки и вси мора потоци и ѡзера и колодези вытекають (1489 *Чет.* 211 зв.); Іис Преслѣдкїй Бѣгъ нашъ: зъ котѣрого всѣ рѣки, всѣ вдѣчныѣ солѣдкогѣ мора кринїцы, ѡзера и колѣдазѣ вытѣкають (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 322).

Див. ще **ВЫТЕЧИ**.

ВЫТЪКАТИСА дієсл. недок. Змагатися, бігати наввипередки: ри(с)таю сѣристаю(с), збѣгаюса, вытѣкаюса, на кѣпѣ схождѣса (1596 *ЛЗ* 73); Ристаю, Рищѣ: Выскаѣючи бѣгаю, або бѣжѣ. Сѣристаюса, збѣгаюса поспѣлѣ вытѣкаюса, на кѣпѣ схождѣса (1627 *ЛБ* 109).

ВЫТЪЧКА, ВЫТЕЧКА ж. 1. Кїнне змагання: Позѣрище... мѣсце гдѣ бывають вытѣчки и ширмѣрства (1627 *ЛБ* 86); Ристаніе: Вытѣчки, Гарцованіе, Гонїтвы, Завѣды, Бѣганіе кѣньми (Львѣв, 1642 *Жел.П.* 8).

2. Збройний напад: А сїмонъ... оучинїлъ вытечкѣ зъ мѣста, и попалили воєнныи припѣравы, и бїлиса зъ вакхїдомъ и стертїй есть ѡ(т) нихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 486 зв.).

Див. ще **ВЫТЪКАНЄ**.

ВЫТЯГАНЄ, ВЫТЕГАНЄ, ВЫТЯГАНЬЄ, ВЫТАГАНЄ с. 1. (*примусѣе збирання податку, боргу*) стягання: воеводѣе и подскарбїи... // ...не толко имена, фѣлварки нищать, и подданыхъ вѣрдыники и слуги ихъ, бранемъ и вытеганемъ на нихъ незвыклыхъ цыншовъ и податковъ, пустошати и розгоняють, але и привїля, листы, фундуши продковъ нашихъ... не ведати, где ся подевають и гинуть (Варшава, 1589 *АрхїЮЗР* 1/1, 246-247); Третїй вѣчитъ способѣ вытегана долговъ (к. XVI ст. *Розм.* 5); Братство... ѡбрали... побѣ(р)цами... Полѣцивши имъ... моць... и стара(н)е ѡ то(м) мѣти, то есть до ѡ(т)бирана гроши(й), складѣкъ, ... такъ тежъ и

пови(н)ности (!) вытагана (Львів, 1610 ЛСБ 1046, 5); кгдымъ пыталъ подданныхъ тамошньныхъ... веле бы подданныхъ за деръжанья его милости пана подсудковаго прочъ пошло? — поведили: ижъ за... вытяганьемъ повиностей незносныхъ, и забыгьемъ невиннымъ, пошли прочъ (Луцьк, 1624 АрхЮЗР 6/І, 446); его м(л) па(н) во(и)ски(и) володиме(р)-ски(и),... бе(з) жа(д)ного пра[в]а выбраню и вытяганю ѿ(д) ро(ж)ны(х) люде(и) и купцовъ... мыто какое(с) мо(с)товое непра(в)не... // бира(л) (Володимир, 1646 ТУ 332-333).

2. Домаганья, вимаганья: Бг̃... дол̃го чекаль очекуваючи час̃ пристойного к̃д вытага(н)ю ѿ(т) него, славы своєї (Дермань, 1603 Охт. 3); подданныхъ бытемъ, вытеганемъ незвычайныхъ работъ... розогналъ (Луцьк, 1633 АрхЮЗР 6/І, 493).

Пор. ВЫТЯГАТИ.

ВЫТЯГАТИ, ВИТЯГАТИ, ВИТЕГАТИ, ВЫТАГАТИ, ВУТЯГАТИ дієсл. недок. 1. (що) (тягнути, виволікати) витягати: оудица помаленк̃д вытагаєть з гл̃б̃б̃кости рыб̃ѿ (Вільна, 1627 Дух.б. 331).

2. (кого) (сприяти кому-небудь переселитися в інше місце) виселяти: князь Гл̃ѿб̃ небожчик, д̃ѣдъ наш вытагал того Бориса с Торговицкое волости... за похожего человека за выходом (Торговица, 1527 АС ІІІ, 304).

3. (що) (зменшувати, забирати вологість) висувувати, витягати: сл̃нце оуставичне х̃д̃ачи над̃ моремъ окиа(н)скимъ, вытагаєть пр̃оменьми своїми, парею с̃п̃т̃ѣлною, або мглами, сладоствъ вод̃н̃ю (Почаїв, 1618 Зерц. 15 зв.); Мирра... // н̃ѣак̃ю моцъ маєть с̃ш̃а̃ч̃д̃ю, кот̃браа в̃л̃т̃ѣтност̃ з̃ т̃ѣла вытагаєть (Київ, 1637 УЄ Кал. 229-230); якъ сл̃нце из с̃д̃к̃н̃ѿ вод̃ѿ витягаєть такъ д̃ши заживаю (!) своего покарм̃ѿ в рай (серед. XVII ст. Луц. 528).

4. (про руки) (витягати в певному напрямку) простягати: Іоа(н) Б̃ѣ(л)дага вышо(л)ши з братства, ста(л) на цви(н)тари пре(д) ц̃рковлю (!), р̃д̃к̃ѿ вытагаючи до камена порива(л)са, сромотачи лжачи Андрею братанич̃ своєм̃ѿ, що б̃г̃ѿ и люде(м) было противно (Львів, 1600 ЛСБ 1043, 2 зв.);

(звертаючись до Бога з молитвою) простягати: Моисей тежъ поткавшиа з̃ Амалікомъ вытагаючи р̃д̃ки в̃ н̃бо до Г̃(с)да з̃вытажилъ его (Вільна,

1627 Дух.б. 384); Р̃д̃ки... к̃ Б̃г̃ѿ... простираймо: на добрыѿ оучинки... // ...на оуближе(н)е справедливости, вытагаймо ѿхъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 113-114); В̃ѣмы як̃ѿ гр̃ѣшники Б̃г̃ѿ не посл̃д̃ш̃аєть;... нех̃ай заплак̃аные несе(т) в̃ н̃бо ѿчи, нех̃ай з̃ вытагнен̃ными с̃спл̃ѣк̃дет̃ до П̃ана р̃д̃ка̃ми жал̃б̃сний (Київ, 1648 МІКСВ 349).

5. (що) (розтягати у довжину) видовжувати: г(д)ы са постите не боудте як̃о лицем̃ѣры, абов̃ѣ(м) в̃д̃тагаю(т) ѿблича свои (XVI ст. УС № 29519, 12 зв.).

6. (що від кого, в кого) (насилно забирати) відбирати, витягати: а томуо которыи в̃ тебе ѿ(т)имаєть соукуману не борони емоу и сорочки... а ѿ(т) того который бы твои р̃ѣчи побраль не вытага(и) (1556-1561 ПЄ 235 зв.); Л̃ѿп̃ѣж̃ц̃ами назва̃ти м̃ѡжем̃ѿ богач̃ѡвъ, кот̃брыє ѿ(т) т̃ѣхъ ш̃то заплатити не мог̃т̃ѿ, р̃ѣчь позыч̃анд̃ю т̃ѣж̃ко вытагають (Львів, 1645 О тайн. 111); масла, сыры,... в месчань... острожецькихъ с комор̃ѿ кгвалтомъ брали и вытягали (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 94);

(що від кого) забирати, витягати (що з кого): має(т) оузнавати в то(м) препосаню своєм̃ѿ великоюу тае(м)н̃иц̃ѿ, кот̃бр̃юю то(й) под(с) ѿ(т) него вытагає(т), бо препосаніє бе(д)р̃ѿ, и прикр̃ята ш̃к̃ѡроу м̃ѣртвою, значи(т) же пов̃ине(н) чло(н)ко(в) свои(х) ѿме(р)щвл̃єніє м̃ѣти, в̃ кот̃бри(х) соу(т) поча(т)ки до злоби похоти (серед. XVII ст. Кас. 9).

7. (від кого, по кому, чого) (зобов'язувати до чого-небудь) вимагати (чого; чого від кого): са(м) ѿ(т)иц̃ѿ н̃б̃(с)ный, н̃ѣчого такъ ѿ(т) св̃б̃іх̃ не вытагаєть, якъ абы жили в̃ м̃л̃(с)ти, в̃ зг̃ѡд̃ѣ (поч. XVII ст. Проп.р. 36); Л̃ѣчь и р̃ѡз̃ѡмъ сам̃ѿ, и ск̃ѣтокъ тоєи тайнои справы х̃оче(т) и вытагаєть, абы в̃ квасно(м) хл̃ѣб̃ѿ оф̃ѣра бе(з)кр̃ѡвнаа справ̃ѡвана была (Київ, бл. 1619 Аз.В. 259); Єд̃ен̃ѿ по раз̃ѿ на д̃ѣнь пре(з) ве(с) т̃ѣждень постанов̃ѣили ѿ(т)иц̃ѿ... вод̃ѿ пити на к̃ѡжд̃ю Сре̃д̃ѿ и П̃ѣтокъ вытагають ѿ(т)иц̃ѣве (Київ, 1625 Кіз.Н. 201); Вытагаєть абов̃ѣмъ по тоб̃ѿ Г̃(с)д̃ѿ, жебы̃сьса сам̃ѿ на себе гн̃ѣваль, и в̃ѣлк̃ѿ чини(л) з̃ м̃ѣслами твоими (Вільна, 1627 Дух.б. 22); В̃ѣдати те(ж) т̃ѡгъ и т̃ѡе нал̃ѣжит̃ есл̃ібы в̃ ѡт̃р̃ѡб̃ѿ матери(н)скои зост̃ало жив̃ѡе нем̃ѡв(т)ко, а м̃ѣтка бы ѿме(р)ла // тогд̃ѿ пови(н)ность хр̃естіан̃скаа вытагаєть, абы было

вѣнатоє роспорѣвши мѣткѣ ѡмерѣлю (Львѣв, 1645 *О тайн.* 16-17); Зоставаючи теде протесѣтансѣ собе и кровнѣнымъ тоє челяди своеє... мелиорацию тоє теперешнѣе протестации, есѣлибы того потреба вытягиала (Луцѣк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 194).

8. (що, що з кого, що від кого, що на кому) (*мито, податки, данину і т. ін.*) брати (від кого), стягати (що з кого): тоє всеє сѣмы вышей мененое князь Федор и его потомки на именью и на всей маєтности рѣхомой и нерѣхомой в Корѣнѣ Полской...искати и вытагати маєть (Краків, 1539 *AS IV*, 186); Присылали до на(с)... мещанѣ мѣста наше(г) кие(в)ского, жа(л)уючи ѡ томъ, и(ж)... вы де(й)... вытегаєте в ни(х) на(д) листы и закла(ды)... ѡ(т) товаровъ и(х) мыта ново(г) кѣ кри(в)де и шкоде и(х) немало(й) (Варшава, 1570 *ЛНБ* 4, II 1136, 27); намесникъ его м(л). свинюски(и)... перенемши мене, и по(д)воды... на доброволно(и) дорозе... вытегали на мне м(о)щю кгвалтомъ двоякое мыто (Володимир, 1592 *ТУ* 221); десѣтѣны... // ...ѡ(т) особѣ свѣцки(х)... правѣ пре(з) мѣщъ вытагѣю(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 194-194 зв.); апостатове наши, а ваши владыкове при посвячаню своихъ поповъ не вытагають платы пѣняжной? (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 928); дошло на(с) вѣдати же ро(з)нѣе в справа(х) во(и)сковы(х) в та(м)тиє краи захавши... пода(т)ки витягаю(т), и в напоя(х) ро(з)нниѣ ѡтяженя... по(л)няю(т) (Іркліів, 1650 *ЛОИИ* 238, 2, 69/27, 1).

9. (з кого що) (*спонукати до розповіді про що-небудь*) витягати (що), домагатися (чого): Петра самого, Христосъ Господь, якъ добрый лѣкаръ, абы его улѣчилъ, зъ однимъ имъ розмовляєть // и трикратное теплоє зъ него вызнано вытегаєть (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 427-428); Възсыкъю: Вынайдыю, до вѣдѣюся, пытаю,... стѣзю, вытагѣю (1627 *ЛБ* 20).

10. (що) (*відкривати певні якості кого-небудь*) виявляти: Лѣчь по якѣвостѣ, лѣбо дѣхѣвныхъ лѣбо телѣсныхъ добродѣйствъ, оумѣѣтности и рѣзѣмѣ...маючи ко(ж)дого сѣдѣти, цнѣтъ ѡвоцы вытагѣти, и по го(д)ности кождого вѣдлѣгъ заслѣгъ ѡ(т)давати бѣдетъ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 279).

11. (що) Давати знати, повѣдомляти (про що): Зачѣмъ рѣзные кгвалты, мѣрды, дѣспекты, колѣса свѣцкимъ пре(з) ихъ дѣють, справы о тоє собѣ на-

пѣтыє, ажъ до рѣмѣ вытагѣють (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 195 зв.).

12. (*докази*) наводити, подавати: Бо таковымъ способомъ (и тыми доводами, яко вытегаєте), и злодееє, которыхъ вешають, могутъ тежъ собе и своему каранью и вешають для того, же ихъ Богъ милуетъ (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1101).

13. *Перен.* (*домагатися, примушувати кого-небудь вийти з-під чийогось впливу, зрадити віру*) витягати: Пытаю ва(с) ксе(н)дзове би(с)кѣпи, где па(с)тыре(м) таа власть назначена и дзаконена; яко да вслѣ(д) блѣдѣ, и новы(х) вымыслъ собою набыты(х) и(з) обѣры зако(н)ное вѣчне ѡфѣндѣваное овца вытагаю(т), и в' свою погибѣ(л) (:если сами в не(и) ѡтонѣти злы(м) м(д)рованѣе(м) и неч(с)ты(м) жѣтѣе(м) изволи(в)ши:) и ты(х) вовлача(т) (1598 *Виш.Кн.* 282).

Див. ще **ВЫТЯГНУТИ.**

ВЫТЯГНЕНІЄ, ВЫТАГНЕНЄ с. 1. Розправлення, витягнення: Вшѣстко потагнуоу нахилѣна(м) головы, раменѣвъ вытагнѣна(м),... а роукъ проверчѣнамъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 299 зв.).

2. Спасения. *Образно.* Пхнѣти якобы на водѣ тотѣ дошкѣ. то є(ст) межѣ людѣ и пѣстити тѣю наѣкѣ, жебы са еи стате(и) не хвѣтали, котѣріє с потопа глѣбоки(х) во(д) грѣхо(в) ратовѣни, и на бере(г) зе(м)лѣ живои то є(ст) до лѣски бѣжеи и хвѣлы вѣчнои вытагнѣнѣа щѣре собѣ зыча(т) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 3 зв.); Виѣасѣпа,... Дѣм' здоро(ж)ности, до(м) вытагне(н)а, або Тѣрна (1627 *ЛБ* 194).

Пор. **ВЫТЯГНУТИ.**

ВЫТЯГНЕННЫЙ дієприкм. у знач. прикм. (*протягнутый по одной линии*) довгий, витягнутый, витягнений: гаска рыболовка... вызнала и(ж) продала часть ѡгороду своего... ѡ(т) сто(л)па... до границѣ города писа(р)ского на сну(р) вытагнѣный просто а межѣ дома я(к) стѣна стои(т) (Львѣв, 1589 *Юр.* 10 зв.).

ВЫТЯГНУТИ, ВИТАГНУТИ, ВЫТЕГНУТИ, ВЫТЯНУТИ, ВЫТАГНУТИ, ВЫТАНУТИ дієсл. док. 1. (що, кого) (*тягнучи, виволокти що-небудь звідкись*) витягнути: Встоупиль симонъ петръ и вытагнуоль сѣтъ на землю плѣноюю великихъ рыбъ (1556-1561 *ПЄ* 440); стережи щобы недо(л)го

дръжати поупа щобы матицѣ не вытегнуо(л) (XVI ст. УТ фотокоп. 10 зв.); Єгда(ж) оныи дѣтки в скринцѣ на рѣкоу поушены были... и пото(м) зависли под едины(м) брего(м), и с пригоды, почѣла во(л)чица пла(ч) и(х) и вытагнуола скринкоу на брегѣ и добыла дѣтей (к. XVI-поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 110); тая шкута... та(к) зламалася... и для то(го) на бере(г) витя(г)нена (Володимир, 1602 *ТУ* 234); почѣла влѣчица плачѣ и(х), вытагнуола скринкоу на берегѣ (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 30); мѣлымъ деревце(м) желѣзо з' воды вытагнуоуль (Київ, 1632 *МИКСВ* 273); лѣвци, и рибѣтви твои вытагнули ихъ [рибѣ] на свѣтъ ч(с)тогѣ Нѣ(с)ногѣ зефѣра (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 170);

(що) (*дістати щось із середини чого-небудь*) витягнути: единь з' межи ты(х) которыи были сѣ исомъ прострѣль роукоу с'вою и вытагнуоуль мечь свои и оударивъ слоужб'ника... и о(т)галь его (1556-1561 *ПС* 113 зв.); вытагнуль лѣкѣ рѣкою и пострѣлилъ Іурѣна межи плѣчи (серед. XVII ст. *Хрон.* 329 зв.);

(кого) витягнути, виволокти: За тымъ пуславъ сына своего, и у тѣлѣ ся явивъ, та его не прѣяли, али роспяли, вытагли вонъ изъ винницѣ, чомъ вонъ изъ Ерусалима убили Господа (XVI ст. *НС* 127); ча(с) бовѣ(м) приспѣ(л), да его на средѣ вытагнѣ(м) и плакати // ...на(д) ни(м), я(к) по нагле здохло(м) бѣде(м) (1599 *Виш.Кн.* 216 зв.-217).

2. (*про руки*) (*витягти в певному напрямку*) простягнути: Потомъ Желехъ вистѣпивши, почаль мовить, вытагнувши рѣкѣ, на Єго Милость княза Романа слова прикриє,... а ообразливые, отповедаючи (Петрків, 1565 *AS VI*, 262); такъ себе стравою неприятели, // чиниш', якъбы птѣшечка о(д) орла,... з'ѣдена была: ѡлбо дита, не знаючи, рѣкѣ до оужа вытагнуло, о(д) которого бы оущкнѣно, розпѣлилося ядомъ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 356-357); Вѣпдсти(л) тѣжъ голдѣицѣ..., котораа не нашѣдши гдѣ бы о(т)почѣла нога еѣ, воротѣласа к' немѣ до корабля,... вытагнуль Нѣе рѣкѣ а оухватѣв єи унесълъ до корабля (серед. XVII ст. *Хрон.* 15 зв.);

(*вирівняти ноги*) витягнути, випрямити: йншаа [келья] была тѣсне(й)шаа, в' котрой не мѣгл' ногъ вытагнути (Вильна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 7 зв.).

3. (кого на що) (*залучити до якоїсь справи*) витягнути: папѣжѣ(м) ри(м)скимъ... не новина в' писма(х) фѣлши чинѣти, а словѣми оумѣрлыхъ котѣры(х) пѣвне за живота на свѣдѣцтво за собѣю не бѣлы бы вытагнуоли, свѣихъ рѣчѣй, а особливе звѣрхности по(д)пирѣти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 154).

4. *Перен.* (*позбавити организм хвороби*) витягнути: скамонѣа прѣята выгонѣть колерѣ и вытане(т) болестъ о(т) всѣ(х) жыль (XVI ст. *Травн.* 416).

5. (що від кого) (*одержати з труднощами*) витягнути: не мѣглемъ гроше(й) вытагнути о(т) оныхъ которыи мнѣ сѣтъ винны (к. XVI ст. *Розм.* 33);

(*силою забрати*) видѣбрати, взяти: тамъ же презъ день и презъ ночь при себе его маючи, розмантые деспекты оному выражали,... и квитацию,... сѣ печатю и сѣ подписомъ руки... кгвалтомъ // витягнули (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 3/1, 222-223); кгды... по(д)даные поводовые... до Козина ехали, тѣды в. м(с). у ны(х) в способъ мыта взяль, кгвал(л)то(в)не пре(з) челя(д)ника свое(го) витя(г)ну(л) (Володимир, 1628 *ТУ* 285);

(що на кому) (*вимагуючи*) витягнути (що від кого): А то ни для чого иного то намъ вчинилъ, хотячи на насъ подачки якие себе витягнути, што есмо не повинни (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 1/1, 163).

6. (що) (*зробити явним*) виявити: оуважоу(й) о дѣше афекты твои и наклонѣна и вытагни яко скоурѣ прагнѣна твое (поч. XVII ст. *Проп.р.* 224).

7. Придбати, купити: якоса вамъ здає(т) если быса стати могло жебы(м) вамъ тане(й) пѣстилъ латвѣй бысте вытагнули (к. XVI ст. *Розм.* 55 зв.).

8. *Перен.* (з кого що) (*вивѣдати, довідатися про щось від когось*) витягнути: зъ которыхъ всѣхъ нижей отъ нихъ зажитыхъ свѣдоцтвѣ, болше нѣчого не витягнуть, только продкованье межи апостолами... въ ревности (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 441).

9. *Перен.* (кого) (*вывести з грѣховного стану*) врятувати, витягнути: нѣкды з' глоубкости грѣхѣвной не вѣйдешъ, если бы та бѣ са(м) роукѣю своею проудкою не выта(г) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 178); *Образно:* Прѣйми Бѣже, сѣю малѣю мрѣжѣ; або сѣтку... и въверзѣ ю въ мѣре великое вѣка сегѣ, и за(й)ми єю: множе(с)тво... рыбѣ; о(т) всѣкого // рѣда члѣвческого, абы из глѣбныи невѣрѣа; и мрѣч-

ногоу грѣхѡлюбїа; лѡвци, и рибѣтви твоѣй, вѣтагнѣли ихъ: на свѣтъ ч(с)тогѡ нб(с)ногоу зефѣра (Чернігів, 1646 *Перло* 169 зв.-170).

10. (проти кому, к кому) Вирушити, виступити (проти кого): бнѣ ѡ(т)повѣдалъ не перейдешъ и натѣхъ мѣстѣ вѣтагнѣлъ протѣвко знезличѡнымъ лѣдомъ и сїлою великою, и не допѣсти(л) перейти презъ гранїцы свои (серед. XVII ст. *Хрон.* 141); Оуслѣшалъ Алексѡндръ, и вѣтагнѣлъ кѡ немѡ на войнѡ, а црѣ птоломѣѣ вѣвелъ войско и заѣхалъ емѡ великою мѡцью, и в тѣль егѡ оборотѣлъ (Там же, 489).

11. (що) (*справу на розгляд*) подати, представити: хотячи тую справу засѣ поднести на соборъ порядне вытанути послалемъ былъ потестацью (!) до граду Луцкого презъ своего слугу (Дермань, 1628 *КМПИ* I, дод. 320).

◦ душу вытягнути *див.* ДУША; на право вытягнути *див.* ПРАВО!

Див. ще ВЫТЯГАТИ.

ВЫТЯНУТИ *див.* ВЫТЯГНУТИ.

ВЫТЯТИ, ВЫТАТИ *дієсл. док. 1.* (що) (*дерева*) вирубати, вирізати, витяти: вѣталъ есмь высѡкїи кѣдри его... и вшѡлъ есмь ажъ до гранїць егѡ и лѣсъ кармїлы егѡ я есмь вѣрѣбалъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 346); *Образно:* Вѣтнетъ // Г(с)дѣ вшелакїѣ оуста лѣстнѣхъ, азъкѣ велеречївыѣ: котѡрыѣ мѡва(т), азъками нѡшими перемѡжемѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 952-953).

2. (що) (*рубаячи, вибивати що-небудь*) виламатї: другїе до скарбѣцу церковного, то естѣ склепу подѣ церквою будучого, двери вытали и выламали (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 752).

3. (кого) Знищити, вимордувати: Уважайте, мѡлю, же... если Богъ прирѡжонїхъ лѣтораслїѣ не пощадѣлъ, пощадитъ ли диковїны, межї котѡрїми бы, спать, и васѣ вытяти и вѣ пещѣ огнїстїѣ вкїнути не розказалъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 807).

4. (що) Виламатї, вибити: Хто бы комѡ рѣкѡ або ногѡ втя(л), або ѡко, ѡхо, гѡбѡ зѣбы втя(л),... за ко(ж)ды(ѣ) таковы(ѣ) члоно(к) пя(т)деса(т) ко(п) гроше(ѣ) платити (1566 *ВЛС* 91 зв.);

(що) (*гострим поранити*) розтяти, розсїкти: у... товариша егѡ, в голове, рогу чола, на право(и)

стороне рана шкодливаа, смерте(л)ная, до мозкгу кость вытята на три па(л)ци (Житомир, 1584 *АЖМУ* 118).

5. (що) (*про шкіру*) вичинити: Феско... отдал коней трѡе... гусей шестѡро, за вола другого коп шест, грошей готових коп пят; комѡру переставити, шкуру вытяти; жупан синїѣ, бѡты (Бориспїль, 1638 *АБМУ* 26).

Див. ще ВЫТИНАТИ.

ВЫТЯГЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Вирубаний: о(н) былъ... в лесе я(с)требны(м) та(м) видѣлъ и ѡгълядалъ лесе вытятиѣ (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 126 зв.).

ВЫТАГАНЕ *див.* ВЫТЯГАНЕ.

ВЫТАГАТИ *див.* ВЫТЯГАТИ.

ВЫТАГНЕНЕ *див.* ВЫТЯГНЕНЕ.

ВЫТАГНУТИ *див.* ВЫТЯГНУТИ.

ВЫТАГНУТИСА *дієсл. док. 1.* (з чого) (*перестати бути в якому-небудь станї*) вїйти; позбутїся (чого): Прѣто же ихъ записѡгль былъ мѡвечи: Навѣдитъ васѣ бгѣ вѣнесте ѡ(т)селѣ кѡсти моѡ з собѡю. И зѣтагнѣвшїса зѣ сохѡтъ, положїлїса обѡзомъ во оѡбмѣ при пѣстїни (серед. XVII ст. *Хрон.* 91 зв.).

2. *Перен.* (з чого) (*про душу*) (*розстатїся з тїлом*) вїйти (з чого), покинути (що): та(к) и нїше тѣло ѡ(т) землѣ земла. зѣмленого тажѡрѡ и пока(р)мѡ прѡгне(т). дхѣ за(с) гѡрѣ вѣтагнѣтїса с того мѡса ище(т). але егѡ то(т) гной и сласти телеснѡ свѡзали, и не пѡщаю(т) (п. 1596 *Виш.Кн.* 252 зв.).

ВЫТАНУТИ *див.* ВЫТЯГНУТИ.

ВЫТАТИ *див.* ВЫТЯТИ.

ВЫТАТЬЕ *с.* Вирубання, зрїзання: И дѣрево абѡвѣмъ фігѡвое (якѡ мѡемо в Прїповѣстї ев(г)лской) дла не оучинѣного пре(з) три лѣта ѡвоцу, срѡгомѡ вѣтѡтѡ дѣкрѣтови по(д)легло; абѣ надарѣмне и землѣ не заповѡржнѡло (Львїв, 1645 *Жел.Тр.* 2 зв.).

Пор. ВЫТЯТИ.

ВЫУЗДАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм., перен.* (якїѣ *втратїв почуття мїри*) нестрїмнїѣ, розгнѡзданїѣ, розбещенїѣ: панѣ Кнегїнїнскїѣ, ... малѣжонѣку свою з некѡторѡу субстанцїєю в полскїе

выправилъ крае, где выузданая... ребельяия козаковъ, з Орѣдоу злучоная, до менованого села Кнегинина... прышла (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 185); а кгда юж тот пожар выузданое своеволи козацкое... шыритисе почал,... тотъ неприятель... под самое мисто столечное... прошол (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 426); **ВУЗДАНЫЙ ЯЗЫКЪ** — нестримний, грубоватий у розмові; *диал.* невипарений язык: Немнѣй тежъ и того постерѣгати... мл(с)ть ва́ша захочете, абы то ѿ(т) любопытныхъ и щіцавыхъ а не розсѣдныхъ людѣй, выдзданы(м) азъкомъ щіпаню и в вонтпливость привѣжено не было, же са такъ-вымъ спѣсобомъ и порадко(м) в роспораженю тоєѣ Книжки постѣпѣло (Київ, 1636 *МКСВ* 317).

ВУЗДАТИСЯ, ВУЗЪДАТИСЯ *дієсл. док., перен. (стати нестриманим, розгнузданим)* розгнуздатися: панъ Рафахъ Давидовичъ,... проте(с)товалься проти(в)ко урожоному п̄ну Петрови Цихо(в)скому... ѿ то, и(ж) поменены(и) панъ... Цихо(в)ски(и)... до такового бе(з)пече(н)ства по(д)даны(х) княжати... привель, которые... выузда(в)шысе,... зъневажили и зъкква(л)цили... Сєня и Грыцька зъбили (Київ, 1643 *ДМВН* 266); своевольные силы козацкіе..., злучивъшысе з Ордами поганъскими татаръскими и небогобойнесе выуздавши и в тые краи вторгънувъшысе, людей зацных шляхты и посполства велю забили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 226).

ВУЧЕНЕ *с.* Навчання: Дѣткамъ оучѣтиса починаючимъ Бѣкваръ звѣкле рѣкши Алфавитаръ з тои Гра(м)атики вѣчerpнeный... злѣтъ детѣнныхъ з мѣвою заразъ привыкали, до выдчѣн'а подаванъ нехай бѣдетъ (Єв'є, 1619 *См.Грам.* 3 зв.).

Пор. **ВУЧИТИ.**

ВУЧЕНЬЕСА *с.* Вивчення: По Часослѣва за(с) и Псалтыри (котѣрыи ѿпѣсканы бѣти немають // выдчѣн'юса ѿваа Грамматика з вѣкладомъ, то єсть з показован'ємъ и оужыван'ємъ еи пожитко(в) настѣпигъ (Єв'є, 1619 *См.Грам.* 3 зв.-4).

ВУЧИТИ *дієсл. док. (збагатити когось знаньями)* навчити: За чим за лѣтами оная грубость поганская и прирѣженъе влекущее на марность того свѣта так поразило, же потомковѣ оныхъ побожныхъ благочестивыхъ самодержцовъ, княжат

русскихъ, свѣта сего красотами увѣденые, а науками не выученые... роздѣлилися (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 26);

(*про тварин*) (*привчити до чогось*) навчити: Приѿздоблѣютъ егѿ... [кона] збрѣю и кирѣсомъ: вѣшають пре(д) ѿчѣма егѿ мнѣштѣкъ,... и бра(з)гають пере(д) нѣмъ, призвычаиваючи егѿ, жебыса не лакаль и не бѣль боа(з)лѣвымъ: а гдѣбы та(к) ѿ(д) ездѣца цвѣчачи не бѣль выдчонымъ, не бѣль бы до войны спѣсобнымъ (Вѣльна, 1627 *Дух.б.* 215);

(кого, чого) (*пѣредати комусь своѣ погляди, переконання*) навчити: Невродъ... котѣрый своєи незбѣжности и потѣмство свое вѣоучилъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 23 зв.).

ВУЧИТИСА *дієсл. док. (чого) (набути умѣня що-небудь робити)* навчитися: И пошлютъ ихъ до мѣра... огнѣмъ горѣщаго; идѣже кѣпаютса псы; чародѣе,... разбо(и)нищы, злодѣеве..., котѣрыи выоучилиса такѣвого ремѣсла, в содѣмъ, оу... сатаны (Почаїв, 1618 *Зерц.* 70).

ВЫФАЛШОВАНЫЙ, ВЫФАЛЬШОВАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Нечесно здобутий: Жадного патрыярхи не маеть, котѣрый бы се на еи столицу выжебраными и выфальшоваными часомъ пенезми не вкупилъ (Вѣльна, 1597 *РИБ* XIX, 308); А чомужъ Кгреція ваша жадного патриархи не маеть, котѣрый бы ся на столицу патриаршую выжебраными и выфалшоваными пѣнязми не скупилъ...? (1603 *Пит.* 27).

ВЫФАТАТИ *дієсл. док. (що) (швидко взяти, хапаючи звѣдки-небудь)* вихопити: В которо(м) запаленю залѣ(д)во є(с)мо и(н)шиє вѣзы з товарами з сєнѣ(и) вцалѣ з огню выфатали (Володимир, 1613 *ТУ* 252).

ВЫФУТРОВАНЪ *дієприкм. (стп. wyfutrowany) (покрытий тканиною)* оббитий: Тая скрыня выфутрована вся въ коло зеленымъ сукномъ (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 317).

ВЫФЪГУРОВАТИ *дієсл. док. (що в кому)* Представити, уявити собѣ (що в кого): И кгда ємоу потѣмка надѣ звычай и бѣгъ прирѣжѣный даль, хотѣлъ зѣразъ таємницѣ того примѣра в то(м) самѣмъ потѣмкѣ выфѣкгѣрвати (Дерманъ, 1603 *Охт.* 4).

ВЫХАЛУПИТИ *дієсл. док.* (що) Викинути, знівечити: то все зъ двора и зъ дворца выбравши, вылупивши, выхалупивши, дворъ // запалили, — трупы побитыи, возницу, кухара и боярина у въ огонь уметали (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 6/1, 430-431); спрять домовый такъ въ замку, яко тежъ по под-виркахъ въ месте и по селахъ побрали, поплундрова-вали, пошарпали и фундитусъ знесли, выхалупили (sic! — *Прим. вид.*), розные кгвалты людемъ убо-гимъ починили (Житомир, 1638 *АрхЮЗР* 3/1, 380).

ВЫХАНДОЖЕНЕ *с. (стп. wuchędożenie)* вичи-щення: ω (т) выха(н)доженя по(л)гака гроши(й) д̄ (Львiв, 1607 *ЛСБ* 1044, 5 зв.).

ВЫХВАЛЕНЕ, ВЫХВАЛЕНЬЕ, ВЫХВАЛЕ-НА *с.* Прославленнѣя, звеличеннѣя: в' цркви... дома ...или пѣтиемъ идѣчи; конечнѣ повѣннисмо належитое ω (т) насъ выхвалена Гдѣ Бгѣ ω (т)дати (поч. XVII ст. *Пчела* 19); Тѣды тежъ правомъ най-слѣдшѣйшы(м) ω (т) всѣхъ тѣхъ добродѣйства заживаючихъ особѣ поветованѣ належное... оуслѣ-гованѣ, выхваленѣе... Вша Кн(ж): м(л): ω (т)носѣ-ти рачитъ (Київ, 1625 *Кіз.Ходк.* 2 нenum.); Праз(д)-нованіе..., весѣлость, выхвале(н)е, выславава(н)е (1627 *ЛБ* 165).

Див. ще **ВЫХВАЛАНІЕ**.

Пор. **ВЫХВАЛИТИ**.

ВЫХВАЛЕНЬЕСА *с.* Самохвальство: Любо-честіе: свобода, обиліе,... прагне(н)е чѣсти, злѣа пожадливость, выношенѣса, выхваленѣса, ревнованіе чѣсти (1627 *ЛБ* 61).

ВЫХВАЛИТИ *дієсл. док.* (від кого і без додат-ка) Прославити, звеличити (ким): Євгліста выпісуєт як іс оучит по своей млтвѣ. оученіки ссвои(!)... якъ тыж дхи нечтыи выганяет... якъ тыж ω (т) жены выхваленъ есть (Володимир, 1571 *УС Вол.* 69); на сѣсь чась ω (т) мене... высловлѣны и выхва-ленѣны бѣти не мѣгѣтъ (Київ, 1623 *МІКСВ* 71); то мѣвлю мл(с)ти жадень дѣсы(т) вѣмовити, жадѣ(н) досы(т) вѣхвалити и до той здѣковатиса не мѣже(т)... бѣ на(ш) и вышній соудіа нашъ рачи(л)-са стѣти... женіхо(м) наши(м) (1645 *УС* № 32, 309).

Див. ще **ВЫХВАЛАТИ**.

ВЫХВАЛАНІЕ *с.* Прославлѣннѣя, звеличаннѣя: Поневажъ и она седмочислѣнныѣ... ω (т)правовѣти

млтъвы, и полѣнощи востаѣти, на славословіе и вых-валѣніе Бга,... вѣрны(м) снѣ(м) своѣмъ захѣвывати подала (Київ, 1634 *МІКСВ* 312).

Див. ще **ВЫХВАЛЕНЕ**.

Пор. **ВЫХВАЛЯТИ**.

ВЫХВАЛАТИ, ВИХВАЛЯТИ *дієсл. недок.* (кого, що і без додатка) Прославлѣти, звеличува-ти, вихвалѣти: хрестіане триоум'фѣю(т) оутѣ-шаюцца выхвалѣю(т) гѣ воскр(с)шаго из мертвы(х) (1509-1633 *Остр.л.* 131 зв.); хс... оучитъ закон'-ника. наиболѣше емоу в законѣ приказоуе. якъ тыжъ ганитъ закон'ники, тыжъ якъ оубогоую вдо-воу выхвалаєтъ глава вторанадѣса(т) (1556-1561 *ЛС* 174); Не проминайте на(с) на то(м) свѣтѣ бѣрлі-во(м) то(р)жественно и вѣрне заслугы вашиѣ вы-хвалѣючы(х), наоучѣте на(с) дорогѣми тыми хо-дити, котѣрыми самѣ ходѣячи до по(р)тоу нб(с)ного щасліве приплылісте (поч. XVII ст. *Проп.р.* 246 зв.); Бѣзство в' трѣхъ персѣнахъ в' нѣбѣ выхвалѣ-ючи, Насъ гѣлосы своими оувеселѣючи (Львiв, 1616 *Бер.В.* 81); Востани, Давиде, и в струни вдарай, А Творца своего и Бга вихвалѣяй! (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 22); тебе... вдачныи чителникѣ, до читана книгъ намовлаю, кдыжъ они..., стѣю... мѣръ Ба нашего выхвалаю(т) (Томашів, 1618 *ЗНТШ* LXXIV, 149); Свѣдѣтелство: Свѣдѣцтво, особлівое свѣ-дѣцтво ω комѣ, выхвалѣючѣе его (1627 *ЛБ* 112); Нехай та Калліѣпы ажъ з' нѣбомъ равнѣютъ, Працы многопло(д)ные нехай выхвалѣютъ (Київ, 1633 *Евфон.* 309); Щаслівы войстиннѣ сѣт' цнѣт' наслѣ-дѣвци,... где Исповѣдники и Оучителеве Црковныѣ, межѣ котѣрыми и тепѣр' выхвалѣемый Стый Бжій Васілій великій Оучите(л) црковный (Київ, 1637 *УС Кал.* 875); Млтва есть про(з)ба оупростоваѣа з' вѣры // до г(с)да Бга, з' надѣю одѣржана того ω што прѣсимѣ, албо выхвалѣемо и дѣкѣемо (Львiв, 1646 *Зобр.* 57 зв.-58).

Див. ще **ВЫХВАЛИТИ**.

ВЫХВАЛАТИСА, ВИХВАЛЯТИСЯ *дієсл. недок.* (хвалити самого себе) пишатися, вихвалѣ-тися: оувѣжоуѣ зась, же гѣ скоусѣтѣла законѣа до законѣа привѣдитъ в котѣро(м) бѣрзо са выхвалѣлтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 216 зв.); Любѣзно прилѣжѣ: ω хѣтне старѣюса,... заздрѣ чѣначи што нѣ злѣсть

комѣ: и тѣжъ, выношѣса, выхвалѣюса, подбѣаюса собѣ (1627 ЛБ 61);

(бути хваленим) звеличуватися, прославлятися: Ап(с)лъ Пáвель не з' оурожѣн'а и Фаміліи, хотѣжъ и в' тѣйса оуродилъ и почтѣнъ былъ, выхвалѣл'са (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 23); Бѣда грѣ(ш)никомъ: гды справѣдливый по правіци стоат', а они в' смѣтках' ...// ...гды справѣдливый выхвалѣю(т)са, а они декретѣют'са... справѣдливий... хлюбат'са, а грѣшници потѣплѣют'са (Львів, 1642 *Час.Слово* 271 зв.-272);

(ким) пишатися, хвалитися: Постой, Юане, еще ся своимъ [Ісомъ] не вихвалѣй И того Іса не прославляй (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 22).

ВЫХВАТИТИСА *дієсл. док.* (з чого) (*вибратися звідки-небудь*) вискочити, видертися. *Образно:* Вѣди(ш) ли я(ко) еси зѣде(н) ѡ(т) того во(л)ка, которы(и) по(д) ѡборою лежи(т), пи(л)нѣючи да нѣкотораа ѡвца спосрѣ(д) вѣрны(х) и единогла(с)ны(х) // мнѣма(н)ем' са на дво(р) з' загороды вы(х)вати(т) да ю поймае(т), и ѡбѣдъ собѣ еретичества з' нее оучини(т) (п. 1596 *Виш.Кн.* 237-237 зв.).

ВЫХЕЛЗЕННЫЙ *прикм.* (*стп. wychelzniony*) розгнузданий, розбещений, нестримний: Уважай, православный кождый, якъ выхелзненная теперъ владза папезская вѣковъ оныхъ въ мундштуку ходила, и громы папезскіи зъ перунами неслушнихъ екскоммуникацій zostавали въ занедбаня зневазѣ! (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 917).

ВЫХОВАЛЫЙ *прикм.* Який дбайливо виращений, виходжений: Тотъ взявши передъ себе злый умыслъ... у мене украдлъ... коня рослого и выхвалога, иноходника праве доброго, за которого ми давано шестьдесятъ галяровъ (Володимир, 1599 *АрхЮЗР* 6/1, 273).

ВЫХОВАНЕ, ВИХОВАНЕ, ВЫХОВАНІЕ, ВЫХОВАНЪЕ, ВЫХОВАНЬЕ, ВЫХОВАНА *с.* 1. (*матеріальні засоби, необхідні для існування*) утримання, прожиток: Тыми часы писал и присылалъ до насъ маршалокъ нашъ,... ижъ онъ теперешнего часѣ на томъ замкѣ нашомъ мешкаючи, жадного выхованья самъ изъ слѣгами своими не мает с чого мети (Вільна, 1541 *AS IV*, 269); а бываеъ з млино(в) тыхъ з мерокъ старосте хлеба на выхованье почтѣт' его с потребѣ (1552 *О.Він.З.* 134);

проти(в) которого посагу або внесе(н)я ее в до(м) мо(й)... хотело(м) бы(л) ѡправу вчинити и вено то(й) жонѣ... записати на имению... на которо(м) ми его мл(с)ть еще за живота своего выхова(н)е постѣпи(л) и ли(ст) сво(й) мне на то да(л) (Дикушки, 1565 *ЛНБ* 3, 820, 47); с ты(х) пожи(т)ко(в) яко и гуме(н)ны(х) та(к) и млыновы(х) и ѡзе(р)ныхъ наклада(ти) на выхова(н)е и приѡдева(н)е дете(й)... мають (1566 *ВЛС* 67 зв.); И о семь молиша нас мещане... жебы смы имъ... мет позволили в заведане... тую церков зо всеми кгрунтами... то[и] церкви... належачими на выхованье священника их (Берестя, 1594 *ЗНТШ XXVIII*, 8); жи(з)нь, живо(т), жи(в)ность, выхова(н)е (1596 *ЛЗ* 47); Пани лукашевая на тое та(к) повидѣла не да(й) того боже абы(с) мѣли ѡпомяти але и ѡ(в)ше(м) за живота своего тому мѣ(с)цѣ стму и що бо(л)шгъ для выхованя та(к) дѣховны(х) я(к) и ѡбогы(х) шпита(л)ны(х) постарая(с) (Львів, 1607 *ЛСБ* 1046, 2); тысяче(й) по(л)торы золоты(х)... онъ [Сагайдачный]... на шкѡлу бра(т)ства Лво(в)ского на надѣ и на цвѣче(н)е дѣтокъ... на выхованье бакаларовъ дчоны(х) лекгѡваль (Львів, 1622 *ЛСБ* 490, 1); Еще ѡсобливы(й) сво(й) промыслъ до выхова(н)а мѡгѣ(т) мѣти (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 76); Шкѡлы в' Кієвѣ... ѡ(т)новѣти постарѣвшиса, Книгами, Оучител'ми, оубогих' спол' спѣдѣѡвъ вашихъ выхованіе(м) и инными потребями ѡпатривалем' (Київ, 1636 *МКСВ* 317); прето певное слушности помененый монастырь и законъники, в немъ найдующие, выхованю и обѡйстю своему належачое не мели (Луцьк, 1642 *КМПМ* II, 233); жадали ѡт нас... ѡтцѣве Монастира... Густинского. Ижъ маючи... на Церковь Бжію... надане за ѡтпущеніе грѣхов свой(х) немало кгрунту для выхован'а мешкаючихъ (Чигирин, 1648 *ЦДІАК* 203, I, 4, 1); **выхованье Божее** — Боже утримання: Прѣтожъ дши хотѣчой в' покѡю и свѣтѣ вѣчно(м) оу Бга жити: потреба... оумѣрти свѣтови,... и перенестиса на дрѣгий живо(т) и выхован'е Бжее (Вільна, 1627 *Дух.б.* 10); **выховане чинити** (кому) — давати утримання: рачил его милост мне слушное выховане чинит в дому своем (Луцьк, 1555 *АрхЮЗР* 8/VI, 49).

2. (сукупність умов для зростання у духовному і матеріальному відношеннях, опіка, догляд) виховання: Я то бачачи, иж так цнотливого вихованя паненства своего ко мне малжонства своего верность принесла, и теж таковий посагъ и дары // знаменитые от... пана отца нашего, намъ данъ есть,... даю и записую жоне моей... часть... трех именей моихъ (Здолбунів, 1551 *АрхЮЗР* 8/III, 25-26); А што ся дотычетъ детей ее... они... матки своее во всем послушни мають быти, а она мает старатися о учтивое виховане а науку (Липівка, 1581 *АрхЮЗР* 8/III, 328); матько... дакоюу тобѣ // ...з оучтываго вихованя... ижъ есь мя кормила... приодѣвалась ма и грѣла и са пѣкловала мною (XVI ст. УЕ № 29519, 238 зв.-239); ѿ Смѣрти... Не хотѣлась не зърѣти ихъ вихованю, И ѿ(т)ца милого около нихъ Стараню. Всѣхъ есь,... ты Смоуткѣ набавила, Жесъ ихъ добродѣа такѣго позбавила (Львів, 1615 *Лям.Жел.* 4); ч(с)тныи ѿ(т)цы и братіа тѣтъ стоѣчи и на послѣшанія высланыи, котѣрыи ѿ(т) него на тебе с(т): мѣсце згромажены, на немъ дѣржаны, и якъ дхѣвнымъ, такъ и телѣсным вихованемъ ѿ(т)цѣвскѣмъ пѣстованы сѣтъ (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 25); Маєтъ единакъ Малжѣнскій станъ свое пѣвное вѣ Цркви Бжѣой залечење..., и высѣкоса ажъ до нѣсъ по(д)носитъ: лечъ... спложѣнемъ и вихованемъ побѣжногѣ потѣмства, хвалѣ Бжѣю розширѣєтъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 925); вихованье давати (кому) — виховувати (кого): вихованье ихъ станѣ и повинности пристѣйное и доволное давѣлъ (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 31); дати на вихованье (кому кого) — віддати дитину на вихованія і утриманія: И дала ей сына на вихованье змѣвивши црѣвна заплѣтѣ ей дати. Принесла жона и кормила дитѣ: а коли подросло ѿ(т)дала дочыцѣ Фараѣновѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 79 зв.).

3. (здобування знань) навчання: Просили на(с) инокинѣ Манаств(р)ца тамошнего... ижбысмо и(м) на сѣеника вихованье слѣшное вынашли (Острог, 1603 *ПИ* № 26); Кожды(и) што ко(л)векъ до нашихъ школъ для надки при(и)детъ,... впро(д) три дни надкамъ, поря(д)ко(м),... и выхова(н)ю присмотроватися маєтъ (Луцьк, [1624] *ПВКРДА* I-1, 83); о церквахъ Божіих, о помноженю хвалы Божое през

учители духовные, о побожное и учтливое дѣтокъ своих при наукахъ виховане и цвичене... брацким коштомъ промышляти и старане чинити (Браславль, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 221).

4. (про тварин) (забезпечення кормом) годівля, годування: Бо дѣсать поколѣній Израїлскихъ, и польъ поколѣна Веніаминава за Юрданомъ ѿсѣли, ижъ было мѣстце до вихованя бѣдла погѣбжеє (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 909).

ВИХОВАНЕЦЬ ч. (молода людина, яку виховує хтось) вихованецъ: па(н) ива(н) семенови(ч)... виде(л) са(м) ѿчима своими... кнегиню ку(р)пскѣю... з слѣжебнико(м)... кнѣза ку(р)пского... котѣры(и) є(ст) выхова(н)цо(м) ѿблапаючиса и цалѣючися (Вільна, 1581 *ЖКК* I, 205); Питѣмецъ: Выхованецъ (1627 *ЛБ* 82);

(людина, яка в певному середовищі перейняла тамтешні погляди) вихованецъ: йдо(р) (!) мѣтропѣли(т) кѣевски(и) вѣховане(ц) и дѣченикъ рѣмскии (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 46); Рѣчъ бѣвѣмъ естъ незбѣжнаа, а Хвои Цркви и ей вихованцомъ непризвойтаа,... ѿобразомъ са клѣнати (Київ, бл. 1619 *О обр.* 92).

Див. ще **ВИХОВАНОКЪ**.

ВИХОВАНІЄ див. **ВИХОВАНЄ**.

ВИХОВАННЫЙ, ВИХОВАНЫЙ *дієприкм.* у знач. *прикм.* 1. (дбайливо доглянутий) вирощений; вигодуваний: взяли... журавлювъ осмъ вихованыхъ, заправленыхъ, съ пирми билыми, котѣрыи собе шацуетъ на осмѣдєсать золотыхъ полскихъ (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 138); Атгѣаль: Ростѣчій, ѣбо вихованы(и) (1627 *ЛБ* 183).

2. (який уміє поводитися, який одержав добре виховання) вихований: Тақы(х) те(ж) намъ ннѣшне-го дна при(т)ча еѣ(г)лскаа пре(д) ѿчи выстѣвоуєтъ: прѣшій з ни(х) ба(р)зо естъ рѣстрѣпный вихованный..., и ѿ(т)цєви нѣзбы(т) послоушный (поч. XVII ст. *Проп.р.* 288 зв.); Потѣхи сѣ Сыноувъ, ѿ(т)цѣве дочекѣете: И ѿнде маєстатъ Бжѣій огладѣете. С цнотливѣ выхова(н)ныи Сынаи Стѣвши: И талантѣмъ прирѣбокъ на лѣчѣѣ ѿ(т)давши (Львів, 1609 *На Злат.* 4 зв.).

ВИХОВАНОКЪ ч. Те саме, що вихованецъ: Аза(ж) не за тою Латѣнскіи вѣхованки и дѣти оуга-

на́ються тепе́рь, и перевороча́ють Ап(с)лскю́ правдѣ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 201); ѿваживши яко спольбра(т) и выхованокъ з вами в... градѣ Львовѣ,... бл̄гочестія восточного потребѣ и посполитю́ нѣждѣ и мл̄(с)те̄(й) в̄ши(х) велико ѿсилню́ прозбѣ... чиновне... сотворило (Київ, 1627 *ЛСБ* 496).

ВЫХОВАНЬЕ *див. ВЫХОВАНЕ.*

ВЫХОВАНЫЙ¹ *див. ВЫХОВАННЫЙ.*

ВЫХОВАНЫЙ² *дієприкм. у знач. прикм. (який залишився)* збережений: Ѡ(т)то(л) естѣ же якъ вѣрѣ не спротивлае(т)са вѣрити ижъ якаа̄ кр̄ви х̄ви выхованой частка на земли зостала, такъ ты(ж) жадны(и) дово(д) и ра́ція не мо́жетса дати, котораа бы на(м) вѣрити позвала́ла (поч. XVII ст. *Проп.р.* 165).

ВЫХОВАНЬЕ *див. ВЫХОВАНЕ.*

ВЫХОВАНА *див. ВЫХОВАНЕ.*

ВЫХОВАТИ, ВИХОВАТИ *дієсл. док. 1.* (кого чим) (*годючи виростити*) вигодувати: которые правды отступивши власне и рожное Матки своее, которая их водою и духомъ породила и персями своими выховала (бл. 1626 *Кир.Н.* 26).

2. (кого) (*виростити, забезпечуючи всім необхідним для проживання*) виховати: тотъ подданный Нашъ Станиславъ,... безъ жадного принушенья,... опустивши фалшивую безбожную жидовскую вѣру, въ которой отъ предковъ своихъ урожонъ и выхованъ былъ, а на тое мѣстцо правдивую христіанскую вѣру принялъ (Петрків, 1565 *РЕА* II, 138); малжонка моя... дѣти мое пристойне выховати, опатровати,... маеть (Літовиж, 1582 *АрхЮЗР* 7/1, 33); в то(т) ча(с) народи(л)са мо(и)се(и)..., коли его пото(м) выкинено на воду ѿзала его до(ч)ка фараонова и выховала его собѣ за сына (II пол. XVI ст. *КА* 33); Ѡ(т)дай себе Ѡ(т)цомъ, которые та выховали (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 35 зв.); Виолеѣмъ... емѣ мѣсцемъ былъ нарожена, Назарѣтъ его выховалъ (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 394); Ѡпѣщаѣтъ чл̄вкѣ оца своего которыи егѡ выхова(л) (серед. XVII ст. *Хрон.* 367 зв.).

3. (кого в чому, при чому) (*влинути на світогляд, загальний розвиток кого-небудь*) виховати, навчити: Листъ той в египте авсонски начертанный, роускимъ языко(м) в сарматехъ дарованный, Бо-рецькимъ..., в парнасѣ на лбне моуъзъ выхованнымъ

(Дермань, 1605 *Нал.Л.* 44 зв.); Матка такъ его самого, яко и братію его и сестры в наидѣ и Законѣ Г(с)днемъ такъ же в стѣомъ писмѣ выкормила и выховала (Київ, 1627 *Тр.* 394); роздмѣлемъ и я ѡ собѣ, жемъ не чждѣ талантѣ Ѡ(т) Бга ми дарованого зосталь: бѣдѣчи Ѡ(т) дѣтінства моего при знаменітомъ,... и многоплѣдномъ дѣлѣ // Типографскомъ выхованный, и... в немъ выщвѣчбный (Львів, 1639 *Ап.* 3-3 зв. нenum.); *Образно:* Здорбый рѣзъмъ мѣй ѡ православної наоуцѣ, и мѣй в починости назбыть маткѣ твою црковъ, котораа дхомъ стымъ тебе персами своими выховала и с христо(м) ве(д)лѣгъ бга презъ мене корѣнд на головѣ твою вложіла (Острог, 1614 *Тест.* 136);

(кого в чому) (*прищепити певні погляди комусь*) виховати: И ѿмеръ боронячи Мира ѡйчистою, За што ѿзичъ мѣ Творче Нба вѣчистою, якъ Ревнителю вѣры бл̄гочестивою: В которой билъ выхованъ зъ молодости своѣи (Київ, 1622 *Сак.В.* 48 зв.); Вм(с) в той же вѣрѣ а в Цркви Стѣой Оріентальной дрѣжбны(й) и выхованный естесъ (Київ, 1625 *Коп. Апок.* 3 зв.); Все оу твѣомъ самовластію, и твѣей мѣци... с потѣмства бл̄гословенного, боѣзню Бжею вихованого, с которими станешъ пре(д) маестатомъ бѣзкимъ (Чернігів, 1646 *Перло* 5); в вѣрѣ стѣой Православнокаѡлїческо(й), в цнѣта(х), побѣжноста(х), и захованю приказаній Бжін(х) виховати и выщвѣчити ѡны(х) старатиса повіннисте (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 931).

Див. ще **ВИХОВОВАТИ, ВИХОВЫВАТИ.**

ВИХОВЫВАТЕЛЬКА *ж. (жінка, яка своїми позитивними рисами впливає на виховання кого-небудь)* вихователька: Оуваживши звла́ца на(д)деръ великітъ и не ѡшацованыъ зъ мл̄итвы походачіѣ пожитки, которыи Златодстый стѣй выличаючи, ѡндю самдю... чїстости выховывателкою, покѣры початко(м)... называѣтъ (Київ, 1634 *МІКСВ* 312).

ВИХОВАТИСЯ, ВИХОВАТИСЕ, ВИХОВАТИСА *дієсл. док. 1.* (чим, з чого) (*мати засоби для існування*) утриматися; прожити (на що, на чому, з чого, чим): Я Юрей Василевич Соколский визнаваю...иж... служечи в старост Украины... през колконадцат лет ведучи втрату и коштъ немалый... а иж немеломъ отколя запоможеня... чим быхся выховати

мел, мусиломъ позаставлят части именеи своих (Луцьк, 1555 *АрхЮЗР* 8/VI, 48); Юсифъ Рутскій припоминаль и тое, же тотъ манастыръ большъ есть въ мощи нашей, нижъ иншіе вси, для того, же все тое, што маеть... опрочъ едного фолварка, зъ которого и одинъ заледво выховати се можетъ (Володимир, 1608 *АСДVI*, 119); подалем... Герасиму в дозоръ и порядное шафоване: мает и волен есть... братии ведлуг тое данины толко держати, колко бы се выховати с того могли (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 1/VI, 478).

2. (*вирости, розвинути ся духовно, набути знанъ, перебуваючи під чим-небудь піклуванням*) виховатися, зрости: Надто, и осълостью въ паньствѣ Нашомъ... а меновите въ земли Кіевской,... где се онъ зъ молодости своее на Украинѣ выховаль, осмотрѣти умыслили есмо (Петрків, 1565 *РЕА* II, 138); але еслибы дворане и велмбжа, которіи бы с крбле(м) зъвше боудѣчи при ни(м) розмовлѣли, обачівши его велможнос(т) и маестатъ велце са дивовали и припатровали крблеви, зъ котобры(м) са вѣховали (поч. XVII ст. *Проп.р.* 236 зв.).

ВИХОВІВАТИ *див. ВИХОВЫВАТИ.*

ВИХОВОВАТИ *дієсл. недок. 1. (кого) (давати засоби для існування)* утримувати: А тому сщенику хто та(м) ω(т) нихъ позволе(нъ) и ѓсмотренъ буде(т) лито(р)гисати, з манастыра вашо(г) платили якъ ины(х) сщенико(в) выховуете такъ грши яко сукно и кожѣ до року даючи (Острог, 1603 *ПИ* № 26).

2. (кого) (*виросувати, годуючи, даючи освіту*) виховувати: дла того абы... не были бѣлыи головы затривождны тѣшити и(х) ты(м) блг(с)веньством которое и(м) да(л) бо(г) в роженью и выхованью дѣто(к) где в то(м) не то(л)ко собѣ маю(т) на паме(т) приводити боле(с)ти и ѳрасуньки носечи пло(д) в живогѣ родечи и выховаю(чи) але тьи тру(д)но(с)ти та(к) при(и)мовати мають абы са в ни(х) вѣра, мило(ст)... и скро(м)но(ст) вслкаа ѡказовала (II пол. XVI ст. *КА* 508, на полях);

(*вливати на світогляд, моральні принципи кого-небудь*) виховувати, навчати: Скоундъ бы са цѣрковъ Акелдѣамомъ мѣновала, кгда бы такобый злый идъ вѣ собѣ оукохала. Каіѳы и Іюды выховоу-ючи (Львів, 1614 *Кн. о св.* 405).

Див. ще ВИХОВАТИ, ВИХОВЫВАТИ.

ВИХОВЫВАТИ, ВИХОВІВАТИ *дієсл. недок. 1. (кого, чим) (давати засоби для існування)* утримувати (кого): А держачи еи тое войтовство, с пожитков войтовских она и повинна будет дети мое вшелякими достатками выховывати и на науку давати (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/VI, 256).

2. (кого в чому) (*прищеплювати певні погляди, моральні принципи кому-небудь*) виховувати: одно мають смотрѣти того пилне, если таковые люди, съ которыми бы они ѓ вечнѣю приазнь встѣпить хотѣли, себе сами, домъ, дети, челядь и подданные свои въ боазни Бозской и во всакой почтливости выховывають... злыми речми... брыдають се (1577 *АС* VI, 75); ω(т)цы не побоужайте коу гнѣвови дѣто(к) ваши(х), але и(х) выховівайте в карности и оученіи г(с)ни (1598 *Розм.пан.* 5 зв.); Италіа: Розмножаючійся, пом: ...або выховываючі(и), живачі(и) (1627 *ЛБ* 183).

Див. ще ВИХОВАТИ, ВИХОВОВАТИ.

ВИХОДИТИ, ВИХОДИТИ, ВИХОДѢТИ, ВИХОДИТЬ *дієсл. недок. 1. (покидати місце знаходження)* виходити: А выходячи с тое комо(р)ки есть двери на завеса(х) и(з) защепькою (1552 *ОКр.З.* 149); А якъ южъ выходиль онъ ис' цркве и рекль емоу единъ зъ оучеников его оучителю. каковое каменіе и каковое // боудована (1556-1561 *ПЄ* 179-179 зв.); выходіте оузкіми вѣроты, бо простороные вѣрота, а широка дорога оуводіт на погібелъ (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 50); с та(м)ты(х) краи(н) непло(д)ны(х) ча(с)тые народы выходи(ли), пре(д) голодо(м) до вло(х) (1582 *Кр.Стр.* 82); дѣло и(х) буде(т) ранѣ(и) до школы при(и)ти, — в печи затопіти, и ѓ дворе(и) сѣдѣти, а которыи выхадать и вхѣдя(т), ω всѣхъ вѣдати (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 6); чемѣ ты тѣ такъ рѣно выходишь на повѣтре зѣмное? (к. XVI ст. *Розм.* 25); кгда мы вже выходили з села кнегинина... они зобра(в)шисе з немалыми лю(д)ми а догони(в)ши на(с)... ѡбѣскочи(в)ши на(с) вколо заразомъ... збили, зѣранили и злѣпили (Луцьк, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 72 зв.); кгда(м) з дворѣ его... выходи(л) и хотело(м) ехати додомѣ при(с)ла(л)... свои(х) га(и)дѣко(в)... и... ро(с)каза(л) мене... побит) (Житомир, 1613 *ЦДІАК* 11, 1, 2, 150); зась выходячи съ того гайкѣ, подѣсамымъ гайкомъ копець (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-1, 69); многіѣ прихѣдять до цркве, и дрѣбать

азыкомъ тѣсачѣ вѣршовъ молитовныхъ; а выходачи зъ цркви не вѣдають што рекли (Київ, 1637 УЄ Кал. 542); итемъ указаль при томъ ате(с)тацию, обывателовъ воево(д)ства Киевського, пану Павѣлови Дорогоста(и)скому, служачую, кгда зъ чужее земљи выше(д)ль, же тые села все... пану Павѣлови Дорогоста(и)скому правомъ належа(т) (Київщина, 1639 ККПС 283); сѣтъ дїаконы котѣрыхъ послѣга шїр'шаа естѣ,... хр(с)тиан' ча(с)то оупоминати, абы литѣргїи... пил'новали, негодные албо оглашенные зъ цркви абы выходили (Львїв, 1645 Отайн. 132); Приказаль тѣжъ г(с)дъ сынѣмъ Ізраїлевымъ, абы жаденъ не выходилъ з мѣста своего дна семѣгѣ (серед. XVII ст. Хрон. 94); *Образно:* выходѣте... з мѣста такъ небезпечного, до горы покѣты, гдѣ бысте могли полоучїти сп(с)нїа (поч. XVII ст. Проп.р. 180 зв.); Але то про(ж)не, поки кто в самой пѣчи ро(с)кошїй лежи(т),... за реч(ч) немѣждю здаѣтса емѣ вїйти с тое пѣчи. алє скѣро быса едно малѣго поча(т)кѣ ими(л) абы ѡ(т)толѣ выходити,... горачестъ ѡного огна заразъ моу в тыль застанѣтъ (Острог, 1607 Лѣк. 15); Збудуйте одну книгу, з друку выданѣем, которая естѣ первое: огорода благочестїю, заступаючи всякий благочестивый помысл, абы не выходил от внутрь православные мысли на двор за огороду самонѣнною думою, гдѣ зверь ереси живет (1608-1609 Виш.Зач. 204);

(переборюючи перешкоди, виходити з небезпечного мїсця) вибиратися: и ро(с)каза(л) абы тыи котѣрыи могу(т) плиты наперед) вы(с)каковали и на бере(г) выходити. другїи на до(ш)ка(х) а и(н)ши(и) на и(н)шо(м) чо(м) што было в кора(б)ли и та(к)са стало же вси бе(з) ѡ(б)разы вышли на зе(м)лю (II пол. XVI ст. КА 152); **выходити з трудностей** — знаходити вихід з труднощїв: подае(т) на(м) лека(р)ство я(к) мае(м) выходити з наших трук(т)но(с)те(и) (II пол. XVI ст. КА 8, на полях);

Перен. (проявлятися назовні) выходити: котѣрыи рѣчи с члѣка выхода(т). тыи с'кве(р)на(т) члѣка (1556-1561 ПЄ 153 зв.); Слово гнилѣ неха(и) не выходити из встѣ ваши(х) (Вильна, 1596 З.Каз. 44 зв.); а зѣ(ст)и(х) выходиль ѡго(н)и ды(м)и сѣ(р)жа (XVI ст. КАЗ 621); Ци не розумѣете, ажъ усе, що у ротѣ уходитъ, у черво умѣщае(т)ся и вонъ выходитъ

и(с)ь него (XVI ст. НЄ 37); И дївовалиса лѣбы(м) словоу(м) кѣторы(и) выхо(ди)ли из оустъ его (XVI ст. УЄ Литк. 12); ѡгѣнь в земли боудѣчїй, коуды выходитъ и по(д)носїти(с) мѣжетъ основанїа бра(м) псѣдетъ... пре(ч) выворочаетъ замкы най(мо)цнѣ(и)шїе (поч. XVII ст. Проп.р. 153 зв.); в той ча(с)... выходитъ пѣломѣнь помѣшаный з дымо(м) чѣрнымъ... з велики(м) шѣмо(м) и громо(м)... и пѣпеломъ засыпѣтъ по блїзкы(х) ѡстрова(х) (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 439); Естѣ Етна в Сикїлії... на захѣдѣ гѣры,... зъ котѣрыхъ огѣнь геенскїй выходити(т) (Київ, бл. 1619 О обр. 141); Кѣнь з головою лѣвѣю, А з встѣ тогѣ Конѣ ѡгнь сѣрчаный виходитъ (Чернїгів, 1646 Перло 141); не самы(м) хлѣбо(м) живе члѣкѣ, але всѣкимъ слѣвомъ котѣрое выходити(т) зъ встѣ г(с)днихъ (серед. XVII ст. Хрон. 151 зв.);

(над чим) підніматися: А слѣги цр(с)кїи... не престѣли подпалѣтъ пѣчи нафтою и згрѣбами и смолою и вїнны(м) хвѣростѣемъ, а пѣломѣнь выходїль // над' пѣчемъ на сѣрокѣ и дѣвать лѣкѣтъ (серед. XVII ст. Хрон. 360 зв.-361);

(спускатися вниз) сходити: ѡбѣчте великого пе(л)крима, котѣрый негда(с) з высѣкого нѣа виходачи, вѣ(з)радовѣлса яко исполнїтъ тещи поу(т); южъ спрацованого, и ледве нѣгоу порѣшити мѣгоучого (поч. XVII ст. Проп.р. 181 зв.).

(з чого) (видїлятися) виходити: Повѣтра котѣрое в цркви бѣжо(и) оучинїли звїнглы, скола(м)па(д), кѣлвинь, и инши, власне якъ зѣптыки где здорѣвїе лѣка(р)ства, и коштѣвные ѡлѣйки продаютса, часо(м) *выходитъ* ядѣ и смрѣтнаа трѣти(з)на, такъ з лѣудѣй оучѣны(х) и бѣглы(х) смрѣтъ приношѣющаа наоука часо(м) выходити(т) (поч. XVII ст. Проп.р. 211); в рѣмѣ... много лѣудїй поздыхало,... кг(д)ы са вчинїла сре(д) рынкоу яма, с котѣрой дымъ сморѣдливы(и) выходил(л), а лю(д) зарѣжа(л) (Львїв, поч. XVII ст. Крон. 64 зв.); и ѡ(т) мора идѣтъ жро(д)ло з студеностю в сту(д)нѣ и ѡ(т) того холо(д)ная вода, а уночи тая студенъ // виходитъ пароу на верх(и) (серед. XVII ст. Луц. 543-544);

вилїтати: зъ пащѣки лва ро(и) пчо(л) выходачи(х) вїдѣ(л) (поч. XVII ст. Проп.р. 53 зв.); коулѣ

оныя страшно выходатъ з дѣла бѣного (Там же, 231 зв.); а коли минѣло м̄. дней, ѿ(т)воривши Ное око корабла... выпѣсти ворона, котѣри выходилъ а не ворочалса, ажь ѿшли воды на земли (серед. XVII ст. Хрон. 15 зв.);

перен. (з чого) (*переступати певну часову между*) виходити: Треба того пилновать, абы пасха Жыдовская николи намъ зъ недѣли Страстное не выходила (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 142); Таа табличка оукъзде(т) Кроу(г) лоунны(и), врѣцѣлѣто, дни М(с)цей кни(ж)ны(х)... с котѣры(х) Пасха не выходит(т), и азбѣкѣ пасха(л)ндю зъ тои таблички може(т) познати на котрѣи литерѣ рѣк' стоит(т), и в' котрѣи днѣ М(с)ца Пасха боуде(т) (Острог, 1612 *Час.Табл.* 311).

♦ **выходити з тѣла див. ТѢЛО.**

2. *Перен.* (*вибувати звѣдки-небудь, завершивши навчання*) виходити: чомъ изъ ошколы выбирають ся учителѣ добрыи, выдтудъ выходатъ книжници, попове, владыци на варышѣ и на села (XVI ст. *НС* 99); Въ таковыхъ школахъ бывали цвичоны оныя першіе християнскіе дѣтки, съ которыхъ дивныхъ наукъ, дивныхъ животовъ люде выходили (1603 *Пит.* 110); а братство множилося, школа росла, людей з ней ученых, // оныхъ казнодѣевъ мудрыхъ выходит (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 35-36); А если за спасенне, чому же з школы латынское не выходят ученицы,... оное тое науки образ и подобие носячие (1608-1609 *Виш.Зач.* 225);

(*одержувати волю або прощення; визволятися; покидати темницю, неволю і т. ін.*) звільнятися, виходити на волю: тепѣрѣ мѣзѣрные выгнѣнці з выгнѣна выходѣте: тепѣрѣ неволѣники и вѣзнѣ зъ ѿковъ и темницѣ сокрѣши врата мѣданаа (поч. XVI ст. *Проп.р.* 208); если не бы(л) Бѣ, Брамы Ада кто скрѣши(л), и чѣймъ розказа(н)емъ мртвѣи замкнѣныи выходил(и) (Киѣв, 1625 *Сур.Сл.* 126); Радѣйсѣ, же вѣчнои ю(ж) збывѣешъ тескницѣ, зъ темопреиспѣдней ю(ж) выходилъ темницѣ (Львѣв, 1631 *Волк.* 24 зв.); Радѣетъса праведник', якѡ выходит(т) з работы Египта (Чернигѣв, 1646 *Перло.* 127); Радѣетъса праведникъ, якѡ выходитъ з домѣ темницѣ (Там же).

3. (до кого) (*ідуци або ідучи, з'являтися де-небудь*) виходити: а часом такъ подѣ хорокгвями,

яко и розсыпкою, слѣдъ тратечи, до панствѣ чужеземскихъ выходити (Кракив, 1609 *ЧИОНЛ* XV-3, 133); якъ... корбѣль з вѣзнами... бѣдаль ѿ(т) палацѡвъ кролѣвскихъ посаже(н)ными, до оугѡды и поеднѣна встѣпѣти хочеть, не вѣзневѣ до своѣхъ палацѡвъ' зывѣает', але самѣ до нихъ выходитъ (Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 583);

(*зустрічати, перестривати когось*) виходити назустріч (кому): А выходачи емоу на поу(т) прибѣгши нѣкоторыи юноша поклонил'са емоу на колѣна, и пыталъ его (1556-1561 *ПЄ* 166); Выходячі емоу на поу(т). прибѣгши нѣкоторѣи юноша. поклонил(с)я емѣ на колѣна. И пытаа (!) его (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 63); Хс з Нѣба, всѣ(ж) проти(в) нѣмѣ выходѣмѡ (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 68);

(*виступати проти кого-небудь*) виходити: якожь и теперѣ заразь войску нашому Запорозскому на противѣ посполитого того неприятеля, яко наскорей, выходитъ и у вочи ему стануть роскажемъ (поч. XVII ст. *КЛ* 88); Сращѣю: Стрѣтѣю, потыкаюса с' ки(м) в' дорѡзѣ, выхождѣ, выеждѣю проти(в) комѣ, застѣпаю комѣ дорѡгѣ, захождѣ комѣ в' дорѡзѣ (1627 *ЛБ* 121); великие во(и)ска // неприате(л)ские... напроти(в)ко звѣта(ж)цы... выходѣ(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 74 зв.-75);

(*з'являтися з якою-небудь метою, прибувати для участі в чому-небудь*) виходити: А гре(з)ти и пратати сѣна того не пови(н)ни ѿ(д)но которыѣ косити не выходатъ тые гре(з)ти пови(н)ни (1552 *ОВин.З.* 134 зв.); На поли сторождѣ держати повинныи складаючи ся те(ж) на то вси... часовѣ потребныхъ кгды на пашни выходятъ (1552 *ОЧерк.З.* 7 зв.); Повинность подданныхъ съ польланковѣ на каждый рокъ, то есть:... роботы — чотыри днѣ въ тыйденѣ; а рано выходити зѣмѣ на веснѣу и веснѣнѣ (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/І, 337); Орачѣ частокротѣ выходитъ не толѣко дла сѣана на нивѣ, але и дла ѣншихъ еѣ потребѣ (Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 584); Коли возмѣтъ члѣвкѣ свѣжо жонѣ не выходитъ на войнѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 157).

4. (*брати початок, починатися*) виходити: А цѣрклевѣ Дѣа Стѡго приподоблѣетъ мѡвачи: Якъ цѣркель ѿ(т) кропки албо ѿ(т) тѡчки, ѣли ѿ(т) пѣнкѣта починѣючи, и ѡколо ѡбѣрнѣнѣ кѡло досконѣлое

чѣни(т): такъ Дхъ Стый ѡ(т) Ѡца выше(д)ши кѡ
Снови доходи(т), и если тамъ зостанеть, // а не
вѣрнетъса до Ѡцѣвской персоны не досконалаа
Тр(о)ца зоставаетъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 275-276);

(брати початок) з'являтися; виникати: Яко
же бо млънїи виходи(т) ѡ(т) вѣстока и оуказоуе(т)са
аж до запада так' же боуде(т) и пришествїе сна
члчьскаго (1556-1561 *ПЕ* 102 зв.); аббвѣ(м) якъ
бліскавица виходи(т) ѡ(т) в'сходѣ и явлѣе(т)са а(ж)
на заходѣ, та(к) бѣде(т) и приход(д) сна члч(с)каго
(Вільна, 1596 *З.Каз.* 26); Великіе вѣтри чотири естъ,
кажди(и) ѡ(т) нихъ походятъ, а иніе вѣтри тий
словутся коляторались, гди ся тий потикаю(т), и
будуть та(к) си(л)ний аж ся роздѣляють, на ві вѣт-
ровъ и на ве(с) свет прохолода, из них виходят (серед.
XVII ст. *Луц.* 538);

(про річку, потік) брати початок, впливати,
витікати: панъ светицьки(и) поведи(л) ижъ то не
е(ст) река ѡръ але рѣчка з озера виходить и выжъ-
жарище а ѡтъ велихова якобы на троистаи вынѣрилася
ѡпять река ѡръ (1546 *ОГ* 24 зв.); С того то раю стго,
виходатъ чѣтыри рѣки, живѡи воды; напавающе все
лице раїскои землѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 51 зв.); Река
виходить з' Едема то естъ з мѣсца рѡскоши на
обливанье раю котораа се ѡ(т)колѣ дѣлитъ на чѣтыре
головнїи рѣки (серед. XVII ст. *Хрон.* 6); *Образно:* На
мѣсце ѡрганъ и троубъ, в которые при ѡфѣрахъ
йгровано, пѣсни и спѣва(н)е дхѡвное выбралъ... и то
жебы з' спѣва(н)емъ оустны(м) ср(д)цеса згожало
альбо рачей жебы то з' ср(д)ца, яко з' жродла виходїла
(Дермань, 1603 *Охт.* 7); В старости бовѣмъ и Типо-
графїю выставилъ, з' которои кнїги Бж(с)тве(н)-
ныи Цркѡвныи и ѡчїлищныи... на пораженїе не-
вѣрныхъ, албо як' з' жродла потѡки на обмытїе
грѣхѡвъ каючимъса виходатъ и выплывають (Київ,
1625 *Коп.Каз.* 26);

(про гейзер) фонтанувати: соуть в' посре(д)-
кѡ землѣ мѣста ѡгнїстыи речѣныи воул'каны;
поневажъ ѡгнь, раздѣленъ на всѣ стихїи, и если
графїть водѣ прѡходѣ, блїзко воул'кана и каменїа
роspалено(г): тогда загрѣвѣетса вода, и з горачестю
виходить (Почаїв, 1618 *Зерц.* 13).

5. *(ступати из чего-небудь на відкрите місце)*
виходити: кр(с)тївшиса іс виходїль ѡ(т) воды, и ото

отворїлиса емѡ нѡса, и видѣ(л) дхѣ... сходачїи яко
гѡлѣбѣ, и встѣпоуючїи нань (Острог, 1598 *Ист.фл.син.*
38 зв.); и коли доко(н)ча(т) сведе(ц)тва своего звера
выходачи с пропа(с)ти по(д)несе(т) вальку противъ
ни(х) (XVI ст. *КАЗ* 625); стоалъ на берегѣ рѣки, з
которой виходїло сѣмь корѡвъ велми ѡздѡбныхъ и
толстого тѣла (серед. XVII ст. *Хрон.* 66); *Образно:*
Прѣ(з) той до(м) нещасный дша члч(с)каа розѡмѣ-
тиса може(т), котораа якъ до(м) ювовъ на чтыро(х)
оугла(х) або слѣпа(х) на чтыро(х)... чнѡта(х) голов-
ны(х) оуфѣндова(в)шыйса ѡ(т) кгвалтовного вѣтрѣ
гнѣва, которїи с пекелной рѣхло виходити пропасти,
зо всѣ(х) сторѡнъ розбїаетса, же а(ж) на землю
моуситъ ѡпаде(т) (!) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 245);

*(з'являтися, показуватися де-небудь; проби-
ватися звідкись назовні; висуватися)* виходити,
вилазити: Гды са не сподѣваю(т), робачо(к) якїи з
землѣ виходачи зелѣное тое дѣрево по(д)ѣдае(т), и
кѡре(н) зѡпсѡвавши лоупи(т) его зо всеї зелѣности
(поч. XVII ст. *Проп.р.* 244);

(про рослини) проростати, сходити, виходити:
ѡрачъ кды сѣалъ едїнъ, иншее пѡло насѣна при
дорозѣ... иншее на камени, и на мѣсца(х) неплѡдны(х),
...а тое оуро(с)ши не могло виходити, але са подаві-
ло (поч. XVII ст. *Проп.р.* 22 зв.); та(к)же и травъ
цвѣты в' ѡнъ ча(с) з' внѣтрнего лѡна землїи виходатъ,
и ѡкривѣетса и здобитъса земла (Вільна, 1627 *Дух.б.*
56); То тѣды само,... якъ в' часехъ мѣсца Априля
кѡрени землѣю прикрѣтыи, свой ѡвоцъ и свой зѣлка
и ѡздѡбы выдають, виходатъ корѣнкїи оужитѣчный
и тернѡвыи (Там же, 112); Сѣмь кѡлосѡ(в) вырѡсталѡ
и з стѣбла одногѡ, пѡльныхъ и велми ѡздѡбныхъ. А по
нїхъ дрѣгїхъ сѣмь щѡплыхъ и тѡнкихъ з стѣбла
виходїло (серед. XVII ст. *Хрон.* 66 зв.);

*(частково або повністю виставлятися
звідки-небудь; показуватися)* висовуватися; стирчати:
бы(л) ѡблѡче(н) в одѣнъ чир)воное ѡа(р)бованое
кро(в)ю... и шли за ни(м) во(и)ска которои су(т) на
небѣ на коне(х) бѣлы(х) ѡблѡчени лно(м) бѣлы(м)
и чи(с)тымъ, а з у(ст) его виходи(л) мѣ(ч) на ѡбѣ
сторѡны ѡ(с)тры(и)... ѡ(н)е(ст) го(т) котори(и) го(п)-
че(т) працу ви(н)ную (XVI ст. *КАЗ* 352); Оучинїшгъ
тѣжъ олтаръ дла палѣнья вѡнныхъ рѣчи(и) з дѣре-
ва негнїбочгѡ маючи лѡкотъ вдѡлжъ а дрѣги(и)

вшірь, то єсть чотыре оугблныи, а два локти навышь, риги (!) з него бѣдѣтъ выходѣли, и поволочѣшъ его золотомъ начѣстшимъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 107 зв.);

(на що) вилізати, вилазити: дѣти жидовскіи выходачи на древа ламали палмовыи голѣзки (поч. XVII ст. *Пчела* 33 зв.).

6. (з кого, з чого) (*походити з певного середовища*) виходити: Гѣрбъ цнѣхъ Балабановъ, межѣ всѣми єсть значный, Признáєтъ то імъ зъ стáновъ зацныхъ кождый бáчный... же зъ Домъ того Рыцѣре вѣнцъ выходѣли, И обрѣнцями са ѡ(т)чизны находѣли (Львѣв, 1614 *На г. Бал.* 2 нenum.); До(м) зацны(и) Желѣборскихъ, с' про(д)ко(в) и(х) кто 'Славъ емоу великѣю, кождый признáєтъ. Якѣе люде зъ домъ того выходѣли, И нáродъ Рѡсскомъ, оздобѣю бѣли (Львѣв, 1615 *Лям. Жел.* 7); с то(и) сла(в): фами(л): выходѣли Валечны(и) Гетманове (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 4 нenum.).

7. (*набувати певних рис, якостей і т. ін.*) виходити, ставати: єли (!) кто золотѣе орѣжѣе нѣсачи про(и)де(т) рѣкѣ огнѣнѣю, свѣтлѣ(и)шій выходѣ(т) (Вільна, 1596 *З. Каз.* 8); Абовѣмъ, яко въ нѣякомъ гробѣ, въ водѣ погружаемымъ нашымъ главомъ ветхій человекъ погребаєтся долу и истопляєтся весь до конца, а потомъ вынікаючимъ намъ, новый зась намъ выходѣтъ (1603 *Пит.* 52); тепе(р) в' ѡнѣю коупе(л) вшѣдши ѡвчѣю зара(з) чѣстый здоровы(и) на всѣ(х) члонка(х) выходѣтъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 170); Бывáли мѣжи войскомъ тымъ Кназѣ и Пáны, С котѣрыхъ выходѣли добрыи Гетманы (Киѣв, 1622 *Сак. В.* 39); Тáкъ ѣжъ, в'ше(д)ши к' вамъ Арабчикъ чо(р)ный, выходѣтъ ѡ(т) вáсь Рѣсиномъ бѣлы(м) (Вільна, 1627 *Дух. б.* 3 нenum.).

8. (*про час*) минати, виходити: то пакъ... одна четверть годѣ подлѣ сѣда нашого вышла, а дрѣгаа выходѣтъ (Кракѣв, 1538 *AS IV*, 135); Гдѣжъ ты не толко на тыи роки росказана нашого не полнил, але вже томѣ годъ выходѣтъ, а ты на тѣю потребѣ и оборонѣ земскѣю серебцины водлѣгъ росказана нашого з ыменей своих ѡтдати не хотѣлъ (Вільна, 1541 *AS IV*, 302); А кгды пят лет замероных выходѣти будут ... всѣ обшары наши... засеяти... мають (Горохѣв, 1593 *ПККДА I-2*, 160).

9. (*утворюватися, удаватися яким-небудь внаслідок певної дії*) виходити: Ино... не толко

королевою... с того пожиткѣ нѣтъ, але и емѣ самомѣ таа сѣма, сто коп грошей не выходѣла (Вільна, 1541 *AS IV*, 276); в Стѣхъ бовѣ(м) Бжѣихъ не иншее што славлено и хвалено бывáєтъ, тѣлко дáры того ѡ(т) котѣрого вшелáкѣй дáто(к) добрый, и вшелáкѣй да(р) досконалый выходѣ(т) (Киѣв, бл. 1619 *О обр.* 100); Достатѣчный бовѣмъ єсть и ѡквитый его Творецъ, котѣрый выбѣрне его зложѣлъ и споради(л). и ѣжъ Гды ѣныи Канѣны по три(д)цати и мнѣй Тропарѣвѣ маюť, сѣй в' двѣстѣ и патдѣсáтъ выходѣ(т) стѣхѣвѣ, не выповѣдимѣю сблѣдкость въ собѣ маючихъ (Киѣв, 1627 *Тр.* 620);

(*дорівнювати в сумі, в підсумку*) вносити, виходити, припадати: Того всего платѣ выходѣтъ с тыхъ мѣшанъ котѣрыє не горѣли лѣд копы и ѣз грѣш' (1552 *ОКЗ* 152 зв.); А наночъ и кликѣна на(и)мѣю(ть) вса волость по(д)даные... складають на него сѣмъ-дѣсáтъ гроше(и) а староста са(м) ѡди(н) даєтъ томѣжъ кликѣнѣ в' копе гроше(и) то всего на того кликѣна выходѣ(ть) г' копы и Гроше(и) (1552 *О Овр. З.* 102); въ вольномъ краю два дымы, сѣ котѣрыхъ идѣтъ дванадѣцáтъ грошей и колода овѣса, — то служѣба, а гдѣ хотя одинъ дымъ, а такъ много податѣку выходѣтъ, — то тежъ служѣба (1554 *РНБ XXX*, 265); Преречено(го) долгу сума на (д)вѣ тысячы злоты(х) моцою угоды вчине(н)ны выходѣтъ (Володимир, 1580 *ТУ* 183); раховали(с)мы на де(н) выходѣ(т) сали(т)ры по ка(м) 24 то чини(т) на ты(ж)де(н) ка(м) 144 (Ясси, 1627 *ЛСБ* 499, 1 зв.); оучинѣлъ тѣды солѣмонъ с' копѣи золотыхъ, сѣммы шести сбѣтъ червѣныхъ золотыхъ котѣрыхъ на кождѣе копѣе выходѣло (серед. XVII ст. *Хрон.* 299);

(*бути логічним наслідком чого-небудь*) виходити, впливати: дрѣгаа [причина] длá ты(х) еф'фѣктовъ котѣрыє з него выходѣтъ, длá оучѣнко(в), длá тогожѣ ты(м) живо(т) ѡ(т)даєтъ котѣрыи оно(г) оутраѣтили (поч. XVII ст. *Проп. р.* 296).

10. (*появлятися друком*) виходити: Што оф'фрѣючи покѣрне прошѣ... працѣ... на свѣт' Тѣпом' Такѣм' // як' Тепѣрь спѣсобо(м) и споражѣн'єм' выходѣчѣю мл(с)тѣве принати (Киѣв, 1625 *Кіз. Ходк.* 5-6 нenum.); На моѣй за(с)... оусѣрдной ѡхѣтѣ, и пилномъ печаловáнню сходѣти не бѣдѣтъ, абы бѣ(з) прервáна зъ тѣбѣ Типографѣѣ моєѣ... Кни-

ги поважнѣ... выходили (Львѣв, 1645 Жел.Тр. 3 зв.).

11. Перен. (з чого, з-під чого) (*переставати бути чиеюь власністю, вибувати з-під чиеїсь юрисдикції*) позбуватися (чого), втрачати (що), виходити (з чого): А та(к) я... хотечи абы тые имє(н)я... з дому его мл(с)ти не выходили... тые имє(н)я... ма(л)жо(н)кови... дала и даровала (Войнигів, 1573 ЛНБ 103, 26/Id, 1822, 14); теста́ме(нт)... на (и)ме(н)я гли(н)ско... которое з давны(х) часовъ право(м) прерожоны(м) ѿ(т)чи(з)но(м) з дому нашего не выходи(т) (Черкаси, 1589 ЦНБ II 23258, 1); Которы(и) то домъ и плацъ никгды с по(д) юри(с)дыцы(и) меског ратѣша Киевского выходить не маеть (Київ, 1616 ЦДІАК 221, 1, 62, 1 зв.).

12. (виникати за певних умов; діятися, відбуватися) виходити: постерегаючи, абы што противного цркви божое не выходило, постановляем (Берестя, 1591 ППФ 104); Поневажъ и нарожене такимъ же спбсобо́мъ выхѣдигъ (1627 Тр. 41).

13. Перен. (*ставати відомим*) виходити на яв, виявлятися: А якожъ милые справцы, за тые справы свои тепе(р) не встыдйтєса; якожъ люде(мъ) оу бчи смотрѣти смѣете; кгды видите же фалши и зрады ваши... // выхѣдаты (Острог, 1598-1599 Апокр. 45 зв.-46); *Образно:* малжѣнка тѣхо(ст) захѣати повѣйна, абы спѣлны(х) недостаткѣвъ малжѣнски(х), пожа(р) не выхѣдѣлъ зъ дѣмѣ ѿныхъ, але абы тамъ любовне бы(л) оутолєный и оугашєный (Київ, 1646 Мог.Тр. 921).

◊ на слѣдъ **выходити** *див.* СЛѢДЪ; **память людская з устъ не выходитъ, съ памяти [людское] выходити** *див.* ПАМЯТЬ; **выходити на тотъ свѣтъ** *див.* СВѢТЪ; **з утробы выходити** *див.* УТРОБА.

Див. ще **ВЫЙТИ, ВЫХОЖАТИ, ВЫХОЖИВАТИ.**

ВЫХОДНОЕ с. Плата феодалови за право змінити місце проживання: а кгды вдова съ статкомъ до и(н)шого города замѣжъ идетъ ѿтъ нее выхо(д)ного в копє гршѣ (1552 Обрац. 144).

Див. ще **ВЫХОДЪ.**

ВЫХОДОКЪ ч. Убиральня, туалет, *диал.* вихѣдок: А выходячи с тоє коно(р)ки есть двери на завеса(х) и(з) защєпкою до выходка (1552 Окр.З.

149); Афѣдрѣ(н): Выхо(д)к, закрє(т), прѣве(т)... потрібна(а) комѣрка (1627 ЛБ 183).

Див. ще **ВЫХОДЪ.**

ВЫХОДЪ ч. 1. (*місце, яким входять назовні з чого-небудь, звідкись*) вихід: Комната в тыхъ же сенєхъ с комино́мъ мѣрованымъ и(з) двумя ѿболонами скланными и(з) выхо́домъ (1552 Окр.З. 150);

(*отвір, через який може щось виходити*) вихід: котел броварный великий пивный в сенєхъ выход (Луцьк, 1571 АрхЮЗР 8/VI, 350).

2. Перен. (*форма вияву чогось*) вихід: Видишь тоуть пора(д)ной воины спѣсѣбъ, и выхо(д) дѣхо(в)ного потыкѣна, як вѣи(н)... доста(в)ши звѣта(з)ства з посѣченого тѣла своєго, и зневоли(в)ши... якобы по(д) нѣги свои по(д)би(в)ши, є(ст) на кѣшта(л)тѣ звѣта(ж)ци сля(в)ного, пѣшо не ходѣлъ, але бы(л) несєныи (серед. XVII ст. Кас. 74).

3. Те саме, що **выходокъ**: братъ мой... бѣдѣчи въ нее [кнегини] въ домѣ... пошолтъ былъ дла потреби своеє на покойное местце до выхо(д) (Луцьк, 1564 AS VI, 231); брата моего... съ подѣ выхо(д)а зъ аркабѣза въ задѣ подстрелилъ (Там же, 238); той нецнотливый человек,... закравши се с тылу домѣ под выхо(д), стерєг, поки небожѣщикъ шол; як вышєд до витрѣ, ѿпер се ѿ стєнѣ, а ѣ той час с тылѣ приложивши аркабѣз кѣ дыри, стиснѣвъ и пострелил (1564 AS VI, 246); сѣоасає выхо(д) (I пол. XVII ст. Сем. 51).

4. Данина феодалови за право жити самостійно або змінити місце проживання: а похочєть-ли который человекъ зостати на том селищи, тот маєт Его Милости дати выхо(д) зъ дворища копѣ грошей (Острог, 1514 AS III, 113); дѣдъ наш вытагал того Бориса с Торговицкое волости... за похожего человека за выхо(д)ом (Торговица, 1527 AS III, 304); войт... выдал пятдесят таляров земенину господарскому пану Коиленскому и два волю менуючи за неякій выхо(д) (Луцьк, 1566 СИМКА 62).

Див. ще **ВЫХОДНОЕ.**

ВЫХОЖАТИ *дієсл. недок.* 1. (з чого) (*ити звідки-небудь назовні, за межі чогось*) виходити: Хотѣ бы тєды на причине(н)є сенѣтѣ згѣда была, пришлѣ бы ѣхъ мл(с)тамъ подѣбно и по ѿвыхъ кашгалѣнахъ, котѣрыи пере(д) тѣмъ с таємной радѣ выхожѣли, где кѣлве(к) оу дверѣй або за пѣчью сєдѣти, што не вѣдаю

если же бы за вывышенье собѣ почитали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 198 зв.); Были тѣжъ и в' Егїпскихъ скїтахъ, што живали в печѣрахъ, и з' нїхъ на свѣтъ малѡ выходжали (Київ, 1622 *Сак.В.* 43 зв.).

2. (*з' являтися, прибувати з певною метою*) виходити: тогды выходжали к нему изъ іер(с)лима и зо всеи іоудеи (1556-1561 *ПЕ* 26).

Див. ще ВЙТИ, ВЫХОДИТИ, ВЫХОЖИВАТИ.

ВЫХОЖЕНЕ, ВЫХОЖЕНЬЕ, ВЫХОЖЕНА, ВЫХОЖЪНЬЕ с. 1. (*рух звідки-небудь назовні, за межі чогось*) вихід: Для того урядомъ,... розказуемо..., жебы купеня, збираня и выходженя такового обывателемъ..., в границы и панства чужоземские,... сурове и пишно забороняли (Краків, 1609 *ЧИОНЛ XV-3*, 193); Выхоженя іерейскїи полночними дверми на церковь ко стѡронѣ правой полуденной и восточной бывають, а не ко заходу, ани ко полночи и не на лѣвый клиросъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1173); Исхѡдъ: Вѣстѣе, выходженье (1627 *ЛБ* 51);

(*вїбуття звідки-небудь*) вихід: Иншіе за(с) престѡплѣніа... я(в)ные зневагі... во(л)ное выходжена где собѣ вподѡбае(т),... гнѣвы, свѣры,...//... вы(г)нанїе(м) очищаю(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 42 зв.); Трикрѡтъ на кбждый рѡкъ свѣта мнѣ обходить бѡдете . а. свѣто великъ днь пасхи на памать выходженья з' егїптѡ . в. свѣто кѡчокъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 100 зв.);

(*про воду*) витікання з земних надр: выходженье водъ теченье воды (1596 *ЛЗ* 51).

2. Роздорїжжя, розпуття: Исхѡдище: Выхожѣнье, або роспѣтѣе, перехрѣстье (1627 *ЛБ* 52).

3. *Перен.* Смерть: а на(д)то все в шѡтѡ покоути оубероу мою дшѡ, наймоу собѣ ѡ(т)сюль причи(н)цовъ оубѡгихъ, вѣнайдоу рѡна(м) мои(м) пере(д) выходже(н)емъ якѡе оулѣченье и що маю мае(т)ности за тоє малѡе почеканье, всю дамъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 124).

Пор. ВЫХОДИТИ.

ВЫХОЖИВАТИ *дієсл. недок. (з' являтися, прибувати для участі у чомусь)* виходити: В томъ селе две дворища... выходживало с нихъ на слѣжтѡбѡ по два кони (1552 *ОВол.З.* 197); Села с которыхъ выходживало слѣгъ панѣцеръныхъ на слѣжтѡбѡ г(с)дрѣскѡю (1552 *ОКЗ* 45 зв.); С тыхъ вси(х) дворовъ

выхоживало на дворъ гнидовски(и) п̄плѡговъ (1552 *ОЛЗ* 190 зв.).

Див. ще ВЙТИ, ВЫХОДИТИ, ВЫХОЖАТИ.

ВЫХОЖЪНЬЕ *див. ВЫХОЖЕНЕ.*

ВЫХОПИТИ *дієсл. док. (що) (рантѡво прийняти, забрати)* вихопити, висмикнути: добрѣ бы моу было. бы са былъ ниг(д)ы не народиль... которы(и) сь мною во солїло роукоу вложи(т) то(т)ти (!) є(ст). а скоро то ре(к) вихопилї роуки свой. є(д)но іоудина зосталѡ (поч. XVII ст. *УЄ* № 256, 14 зв.).

ВЫХОРЪ *див. ВИХОРЪ.*

ВЫХРОВАТИ *дієсл. недок., перен.* Жити неспокойно, бурхливо: а ты(х) тежъ часо(в) герони(м) а(в)кгѡсты(н)... докторове стѣе квітнѡдлі, и пелагий ерети(к) вихрова(л) в' а(н)кгелии (1582 *Кр.Стр.* 51 зв.).

ВЫХУЖОНЬЙ *дієприкм.* Схудлий, *діал.* вїхуділий: Чѡй ѡкблѡ ѡвчѡрнѣ Хр(с)товыхъ Овѣць, Пренайдорѡжшею Крѡвію Снѡ Бжѡговъ кѡплѣныхъ и ѡмытыхъ, абы жѡднаа з' нїхъ якѡ ѡ(т) волка драгѣжного порвѡна и пожѡрта не была; такъ и гблѡдомъ бе(з)дѡшѡкѡрмноѡ збавенноѡ Єв(г)лскоѡ Нѡдки, и бе(з) чѡстого а гѡдного поживѡна Преч(с)тыхъ и Животворѡщихъ Тѣла и Крѡе Хр(с)товыхъ Тѡинъ, выхѡжѡна и оуморѡна не зостѡла (Львїв, 1646 *Жел.Сл.* 2 зв.).

ВЫЦВИЧЕНЕ, ВЫЦВѢЧЕНЕ с. (*стп.* *wyćwiczenie*) (*опанування, засвоєння, здобуття знань*) вивчення: Проси(м) ѡ(т)дѣлѣте ча(ст) нѣякѡю з мае(т)ностей Свои(х)... Кѡ ро(з)множеню и ѡ(б)ясненю Пи(с)ма стѡго для нау(к) и выцвїченѡ дѣте(м) ваши(м) (Львїв, 1609 *ЛСБ* 422);

освѣта, підготовка: кто, абы то смѣле оучинили, лѡтра, калѣѡна и котѡрые альѡ ихъ наслѣдѡють, альѡ оуживѡють, наоучилъ, побѡдїлъ... людѣй ѡсоблївое нѡтоуры, дївного выцвѣче(н)ѡ, горѡчѡе горлївѡсти... ктды твои нѡвые вѡмыслы псовати потоужне оусилоуѡють... и тирѡнство на(д) црѡвью (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 31).

Пор. ВЫЦВИЧИТИ.

ВЫЦВИЧЕНОСТЬ *ж.* Довершенїсть, рафїнованїсть: Ковѡрство: Оухищре(н)є,... выцвїченѡсть: или по инѣ(х) кѡглѡрство, или бѣгло(ст),... ѡмѣтнѡсть (1627 *ЛБ* 53).

ВЫЦВИЧИТИ, ВЫЦВЪЧИТИ дієсл. док.

(стп. wyćwiczyć) 1. (в чому) (навчившись, набути певних знань, відомостей у якій-небудь галузі; опанувати щось; набути майстерності в чомусь) вишколити: Цній Григорій Кгенеалокгоуєть... В рѣчахъ рицѣрски(х), з' молодыхъ лѣтъ выщвичоный: И на вѣйнахъ значны(х), яко моу(ж) досвѣдчѣный (Львѣв, 1615 Лям.Жел. 7); я в' правде з' дети(н)ства, в' писме светѣмъ... выщвичѣный ѣстем' (Єв'е або Вильна, п. 1616 Прич.отех. 3 зв.); Найдовалися на дворѣ его... докторове славныи, в'... языкахъ выщвѣчонныи (Київ, 1621 Кон.Пал. 1136); роздмѣлем' и я ѿ собѣ, жем' не чвждѣ талантѣ ѿ(т) Бга ми дарованого zostаль: бѣдѣчи ѿ(т) дѣтин'ства моего при знаменитом', а Цркви Бжеї Блгопотребномъ, и многоплѣдномъ дѣлѣ // Типографскомъ выхованый, и, по мѣрѣ дарованіа Хва, в' немъ выщвѣчѣный (Львѣв, 1639 Ап. 3-3 зв. ненум.).

2. (кого) (навчити кого-небудь чомусь) вивчити, вишколити: а старыи жоны... абы могли выщвичи(т) моло(д)ши(х) жебы муже(и) свои(х) миловали и дѣтки (II пол. XVI ст. КА 536); найпервѣй в' вѣрѣ стѣй Православнокаѣоляческо(и), в' цнѣта(х), побжжнѣста(х), и захованю приказаній Бжїи(х) выховати и выщвѣчити ѣны(х) старатиса повїннисте (Київ, 1646 Моґ.Тр. 931); на свою руку выщвичити — привернути на свій бѣк, переманити; перевчити: такъ и ср(д)це члѣвческоє, маєтъ помышлѣніа добрыи: до котброго рѣки злѣсти оуставичне зближаютьсѣ хотѣчи еґѡ вывернѣти, и на свою рѣжѣ выщвичити (Вильна, 1627 Дух.б. 341).

ВЫЦВИЧИТИСЯ, ВЫЦВИЧИТИСЯ дієсл.

док. (стп. wyćwiczyć się) вивчитися, навчитися: Ани ѿ(д) великого подѣйзрѣ(н)а, котѣрое же оустави(ч)не, скѣромъсѣ в' Бгѣослѣвски(х) пи(с)ма стго навкахъ выщвичилъ фрѣсвнливым' и смѣтнмым' чинїло, себе згѣла оуволнїти мѣглем' (Єв'е або Вильна, п.1616 Прич.отех. 4); Котѣрый [Архїеп(с)нѣ] вышо(л) в'правдѣ з' Дамаска... до шкѣлы грамматики даный бывши, и всѣхъ Навкѣ вызволѣныхъ выщвичившисѣ (Київ, 1627 Тр. 619); Прѣто... томѣ догажѣючи, то є(ст), корѣтки, и жа(ж)дѣ або пожѣткови // ты(х) котѣрии в то(и) цнѣтѣ выщвичитисѣ пра(г)нѣ(т) (серед. XVII ст. Кас. 51 зв.-52).

ВЫЦВИЧОНЫЙ дієприкм. у знач. прикм.

Хитрый, хитромудрый: Оухищрѣнный: Выщвичѣный, притрафный (1627 ЛБ 142);

(про розум) бистрий: дла тѣх' тѣт' Зѣконъ млтвѣ на тѣй таблїци подалемъ, котѣрыи нѣмают' рѣздмѣ надчѣного и выщвичѣного (Київ, 1625 Кіз.Н. 197).

ВЫЦВЪЧЕНЕ див. **ВЫЦВИЧЕНЕ**.

ВЫЦВЪЧИТИ див. **ВЫЦВИЧИТИ**.

ВЫЦЪЖОВАТИ дієсл. недок., перен. (що)

Забирати, віднімати, висмоктувати: Обѣчишъ на свѣтѣ, и вкрѣле(в)ски(х) замка(х) многы(х) котѣрии бѣлшг вин'ни, нѣжбы могли мѣти: сѣкнами ѡздѣлѣныи на кѣна(х)... пышно издачи котѣрии по(д)даны(х) зѣбрали мѣшо(к) выцѣжоую(т) и маєтно(ст) ѡдыймоую(т) (поч. XVII ст. Проп.р. 217 зв.).

ВЫЧЕРПАТИ дієсл. док. 1. (черпаючи чим-небудь, избрати воду) вычерпати: а якъ нѣкѣли з' жрѣдель течи не перѣстаєтъ, такъ потѣ(к) нѣгды вычерпа(н) быти не мѣже(т) (Київ, 1637 УЄ Кал. 178).

2. Перен. (взяти з якогось джерела) почерпнути: Знаїде(ш) бѣвѣм' в' тѣй Книзѣ порѣдное ѿ(д)правованѣ стѣхъ седм' Таїн' Церкѣвны(х)... з' Грецки(х) Євхѣлогїи... вычерпленѣе (Київ, 1646 Моґ.Тр. 5 зв.).

Див. ще **ВЫЧЕРПНУТИ, ВЫЧРЪПОВАТИ**.

ВЫЧЕРПНУТИ, ВИЧЕРПНУТИ, ВЫЧЕРПНУТЬ, ВЫЧРЪПНУТИ дієсл. док. 1. (взяти невелику кїлькїсть рїдини) зачерпнути, набрати: возми воды рѣчної и вѣли еї на сѣхо а што кѣлве вычерпнѣшг з рѣки в кровѣ се ѡборѣтитъ (серед. XVII ст. Хрон. 82).

2. Перен. (перейняти чїсь думки, ідеї) почерпнути, запозичити; взяти: милесїдшг... почита(л) вси рѣчи з воды бы(т) сотворѣныи выводи(л)... // ...ѡвидїдшг тежѣ подобно з него выче(р)пну(л) (1582 Кр.Стр. 16-16зв.); недо тѣхъ яснѣхъ оутѣкатисѣ намѣ потреба ѿ(т)коль и ѣныхъ рѣздмѣ вычерпнѣти, и вѣрѣ свою оутвержѣти маємо (Дермань, 1605 Мел. Л. 24); з' жадны(м) живы(м) члѣвеко(м) в томѣ не зносїлем'сѣ..., жебы(м) // мѣлѣ твою мою радѣ вычерпнѣтъ, нѣхай жаден' не роздѣстѣ (Єв'е або Вильна, п. 1616 Прич.отех. 2-2 зв.); Дѣткамъ оучїтисѣ почїнаючымъ Бѣжваръ зѣккле рѣкши Алфавитаръ з' тої Гра(м)матики вычерпнѣный абы склонѣніамъ Гра(м)матичнымъ з' лѣтъ дѣтїннѣхъ з' мѣвою заразѣ привѣкали, до вычѣнѣа

подаванъ нехай бѣдетъ (Єв'е, 1619 *См.Грам.* 3 зв.); Которѣю то Книгѣ... Прошѣ рачѣ любовне тѣжъ принати, охотне читати,... а набарзѣй... до Старожитности СѢГО Бл҃гочестїа любованье и засмакованье ѡ(т)гоблѣ вычерпнѣти (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 4); яснѣйше ѡписѣеть; сѣдннй днѣ Іоан҃гъ ст҃ый Єв(г)ліста,... възлюблѣнный оучнкѣ Сна Бжїа, который на персехѣ ег(о) почивъ, и ѡ(т)гоблѣ дивннй Таємннцї бо(э)кїи вычерпнѣлъ (Чернігів, 1646 *Перло* 131);

(з чого що) довідатися, вичитати (про що): А колижѣ светые отцеве... съ писма светого то вычерпнули, же антихристѣ маеть народитисе зѣ Жидовѣ съ поколѣннѣ Данѣ (а то естѣ речѣ певная, же ни одинѣ папежѣ не народилсѣ зѣ Жидовѣ,... а для чогожѣ ихѣ зовуть антихристами?... // ...Протожѣ не можеть быти папа антихристомѣ (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 160-161).

3. Перен. (підступними методами забрати щонебудь повністю, до кінця) виманити, видурити: Блоудница бовѣ(м) на кштѣлтѣ яскоулкы, кды ро(з)почнѣтъ до чл҃ка примыкѣтисѣ, всю кровѣ егѡ вѣссе(т), все бога(т)ство вычрѣпне(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 291 зв.).

Див. ще **ВЫЧЕРПАТИ, ВЫЧРѢПОВАТИ.**

ВЫЧЕСТИ *дієсл. док. (що) (цсл. вычести)* прочитати: А так мы казали книги отворит... и перед князи... вычести, которым ся обычаем князь... из отцем архимандритомѣ записали (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 25); Такѣ находиме у святумѣ писмѣ, котрое емѣ вамѣ вычоль (XVI ст. *НЄ* 27);

(переважно прилюдно, вголос — у практиці судочинства) прочитати, зачитати: Иестли бѣдет тот список ѡдин и писмо в том спискѣ ѡдного дѣака, мают тот список вычести (Краків, 1538 *AS* IV, 150); а такѣ панове... отказ князя Богушева смотреть велили и то перед собою их милость вычести казали (Володимир, 1542 *АрхЮЗР* 1/VI, 34); Пан Валериан перед господарем Егѡ Милостью достаточне его вычол и мовиломѣ емѣ, абы ѡтпис кѣ Твоей Милости на то вчинил (Вильна, 1547 *AS* IV, 528); А до нас Подолан пише, меначи нас быти, або тот край нашѣ, Подлашьемѣ, которые мы листы вычетши, непомалѣ сѣ всѣмнѣем (Вінниця, 1569 *AS* VII, 323); якож тое оповедане, такѣ и тот лист, слово в слово вычотши,

до книгѣ уписано (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 8/III, 208).

Див. ще **ВЫЧИТАТИ.**

ВЫЧИНЕННЫЙ, ВЫЧЫНЕННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Вичинений: знашли полтретѣ скуры зѣ шерстю выправеныхѣ, козиныхѣ, а пять скурѣ баранихѣ, вычиненыхѣ, подѣ скрынею (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 6/I, 62); маетьно(ст)... ты(х) по(д)даныхѣ... пограбили // напе(р)ве(и)... 8 васка мошо(н)ки... ску(р) яловичи(х) вычинены(х) чотыри (Луцьк, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 89-89 зв.).

ВЫЧИСТИТИ *дієсл. док. (що) 1. (зробити чистим)* вичистити: в которого жѣ то роуцѣго лопата его а вычиститѣ гоумнѣо свое (1556-1561 *ПЄ* 219 зв.); которую дей зброю ее милость пани Малинская... абых ее дал вычистити, а ручницы и аркабузы наравити, до мене была прислала (Луцьк, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 177); При Андрияне цари нечестивомѣ почали ваши предкы церковь съзидати, и основаніе стѣнамѣ будовати, мѣстовсе вычистили (1580 *Спис.* 6); Вѣчистѣ первѣй зѣвнѣтра // шкляннцѣ, а потѣмѣ звѣрхѣ ѡмѣешѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 89-90);

(що з чого) (*про рослини*) розчистити (від чого), викорчувати (що): Орачѣ частѣокротѣ выхѣднѣтъ... на ннѣв... абы кѣкѣоль, и зѣл҃ско непотрѣбное з неѣ повыривѣль, абы з' тѣрна, и з' зарѣслѣ еѣ вѣчистилѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 584).

2. Перен. (що) (позбавитися кого-, чого-небудь небажаного) знищити, викорінити: И тѣкъ... засѣдали... прагнѣчи... оупѣрѣ и пыхоу внѣсеные, вѣчистити и вѣкоренити (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 37 зв.); згори(т) земла, выхне(т) вѣда... спа(де) ѡгнѣ // сер҃кою с нѣсѣ, вычистн(т), чого не е(ст) потреба (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 79 зв.-80).

Див. ще **ВЫЧИЩАТИ.**

ВЫЧИТАНЄ, ВЫЧЫТАНЄ *с. (переважно прилюдно, вголос — у практиці судочинства)* прочитання: А по // вычитаню того реистра тут же ставши бояре... вызнавали, иж... так имѣ веле шкод поделано, яко в том реистре меновите ест написано (Луцьк, 1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 102-103); по вычита(н)ю того позву вале(н)ты(и) ѡсо(в)ски(и) дове(д)ши того по(з)ву выписомѣ с кни(г) замѣку ѡвру(ц)кого созна(н)я во(з)ного каза(л) возному пна филонѣ сема(ш)ка ку праву волати (Київ, 1580 *ЛНБ* 5, II 4044, 69); А по

вычита(н)ю того позвѣ... пань воєвода... злѣци(л) ѡстне речъ свою до права слѣдѣбникѣ свое-мѣ (Брацлав, 1590 ЛНБ 5, II 4047, 25 зв.); А по вычита(н)ю того по(з)вѣ и по доведеню рокѣ кладе(н)я речоны умоцованы(и) стороны поводовое просил и домовя(л)се абы сѣ(д) по(з)ваны(м) на позо(в) справоватися наказа(л) (Кремѣнець, 1619 ЦДІАЛ 765, 1, 5, 1 зв.); А по вычитаню того по(з)вѣ... пово(д) со(з)нане(м) во(з)ного дове(д)ши проси(л) абы по(з)ваному на позовъ справова(т)се наказано было (Київ, 1621 ЛНБ 5, III 4057, 19 зв.); А по вычитаню Того Позвѣ По доведе(н)ю слущьного року кладе(н)я его Поводове чере(з) ѡмоцовано(г) своего // Пна Григи(р)я (!) ро(ст)ковьского а позваные чере(з) Пна григория Туровицкого... в то(и) справе Межи собою коньтровоє(р)товали (Вінниця, 1634 ЛНБ 5, II 4060, 73-73 зв.).

Див. ще **ВЫЧТЕНЄ**.

Пор. **ВЫЧИТАТИ**.

ВЫЧИТАТИ, ВЫЧИТАТЬ дієсл. док. (переважно вголос, прилюдно — у практиці судочинства) прочитати, зачитати: Ино мы тые, листы огледавши и их с початку аж до конца велевши перед собою вычитати (Галичани, 1553 АрхЮЗР 8/VI, 11); то(т) ли(ст), на (и)ма пна Сабостияна Туровского написаны(и), передо мною на враде покладали и бы(л) вычита(н) споча(т)ку а(ж) до ко(н)ца (Луцьк, 1565 ТУ 111); тестамен(т)... ту(т) пере(д) вишею мл(с)тью покладаю и прошѣ абы был вычита(н) и в книги кгро(д)ские... ѡписа(н) (Добрятин, 1576 ЖКК II, 282); а кгда тые листы и а(р)тыкулы вычитаны бы(ли) на то па(н) сема(ш)ко поведи(л), и(ж) де(и) есть бли(з)шие сусѣды которые с нами ѡ вод(н)номъ ме(с)цу сѣгрань ме(ш)каю(ть) (Київ, 1580 ЛНБ 5, II 4044, 69 зв.); а я... листы, справы отъ мала до велика предъ его милостью положилъ, абы вычитавши при томъ рачиль мя зоставить при церкви и парафии Пещатской (Володимир, 1617 АрхЮЗР 1/VI, 450); а такъ ѣсли мѡжешъ писмо вычитатъ, и выкладъ мнѣ его ѡзнаймитъ (серед. XVII ст. Хрон. 364 зв.).

Див. ще **ВЫЧЕСТИ**.

ВЫЧИЩАТИ дієсл. недок. 1. (що) (робити чистим) вичищати, очищати, розчищати: Тымъже способомъ, и ѡгорѣдъ на пѣстыни, и на мѣстцахъ

смродливыхъ мѣти хотѣчий, впро(д) вычищаетъ и плѣтомъ ѡгорожаетъ каналы дла воды гѣбетъ (Вильна, 1627 Дух. б. 164).

2. (що) (выводити щось погане з організму) очищати (від чого): все што входитъ зъвнѣ въ члѣка не може(т) его посъкврънити бо не входи(т) в ср(д)це его едѣно въ чрево и афѣдрон(м) исходи(т). и всѣ покоръмы вычищает(т) (1556-1561 ЛС 153 зв.); Рѣпа(к) є(ст) зѣла добро... наваривши оу водѣ и главоу мыи ни(м)... // ...всѣ нечи(с)то(с)ти вычищает(т) (XVI ст. УТ фотокоп. 8 зв.-9); Та(к)же кто має(т) раны сто(л)ци кропивное ли(с)та з масло(м) стары(м), раны вычищает(т) всѣ и оузоро(в)лає(т) (Там же, 9 зв.); пси стрѣпы и раны жебрака... лизали... гнѡй зъ ранъ вычищаючи (Київ, 1637 УЄ Кал. 598).

3. *Перен.* (що з чого) (робити чистим у моральному відношенні) очищати (що від чого), позбуватися (чого): прекладаю тебе над... повѣжны(ми) рѣчами,... на(д) кролѣвствы, вычищати злѣсти и(з) сръдѣцъ лю(д)скы(х) (Острог, 1599 Кл. Остр. 206).

Див. ще **ВЫЧИСТИТИ**.

ВЫЧИЩЕНЄ, ВЫЧИЩЕНЬЄ с. Вичищення, очищення: хлопѣ за вычищенє пивни(ц) г(р) 8 (Львів, 1631 ЛСБ 1052, 5 зв.); а(н)дрѣви гру(н)тарѣ за выношеньє всего плюга(в)ства з тра(н)ситу... и ѡ(т) вычищеньє всѣ(х) скринь гру(н)товы(х) дале(м) зло(т) 19 (Там же, 6).

Пор. **ВЫЧИСТИТИ**.

ВЫЧРЪПОВАТИ дієсл. недок., перен. (без додатка) Вичерпувати: Плодопріємлю: Збираю овоць, ѡживаю, поживаю, берѣ, маю, вычрѣпю (1627 ЛБ 83).

Див. ще **ВЫЧЕРПАТИ, ВИЧЕРПНУТИ**.

ВЫЧТЕНЄ с. Те саме, що **вычитанє**: А по вычтеню листа, просилъ пань Якушъ Вгриновскій, абы то было записано (Пашів, 1554 АрхЮЗР 6/1, 33); По вычтеню перед господаремъ, королемъ Єго Милостю тыхъ, выписѣ и листѣ подстаростего Лѣцкого, просилъ князь Романъ Сенкѣвшковичъ господаря..., абы въ томъ емѣ... справедливость вчинити рачиль (Петрків, 1564 AS VI, 249).

ВЫЧУТИ дієсл. док. Вислухати, почути: Видишъ, ажъ и другыи дѣла метъ чествовати Христось, али безъ сихъ дѣлъ, што вычувъ Христось на судѣ (XVI ст. НС 10).

ВЫЧЫНЕННЫЙ *див.* **ВЫЧИНЕННЫЙ.**

ВЫЧЫТАНС *див.* **ВЫЧИТАНС.**

ВЫШАРОВАНЫЙ *дiєприкм. (вимитий, енергійно чимось витертий)* вишаруваний: обыча(и) бо есть мiръски(м); на облѣ(плє)ннiю гбловѣ носачого по(д)голе(н)ца, выстрѣганого мыло(м) вышарованого. и вымактлєвано(г) пилене смотрѣ(т)и и мыслью похотноу... блѣдити (п. 1596 *Виш. Кн.* 230).

ВЫШАРПНУТИ *дiєсл. док. (кого) (ризко вихопити зєйдкись)* вишарпнути: он, кромѣ всеє литости и баченъя, крикнувши на помощниковъ и слуг своихъ, мене и ее бьючи, с под шубки, с под пахи моеє вышарпнули (Луцк, 1572 *АрхЮЗР* 8/III, 266).

ВЫШЕ¹, ВИШЕ, ВИШШЕ, ВЫШШЕ, ВЫШЪШЕ, ВИШШЕЙ, ВЫШЕЙ, ВЫШШЕЙ, ВЫШЪШЕЙ, ВЫШЫЙ, ВЫШ, ВЫШЪ *присл. в.ст. 1. (про написане, сказане — ранише, перед цим)* вище: чули есте што писа(х) вамъ выше (1489 *Чет.* 51); А дали єсмо... Чѣднов... как вышей в семь нашомъ листе описано, князю... и его справедливымъ // наследкомъ (Городно, 1507 *АС* III, 49-50); а тую вгоду постанове(н)є и є(д)на(н)є... яко выше(и) в се(м) листе моемъ описано маємъ и пови(н)ни будемъ з обу сторо(н) тве(р)до... де(р)жати (Ляхівці, 1548 *ЛНБ* 103, 19/Id, 266, 25); естли бы хто... в школе... кого заби(л) або рани(л) то(г)ды... яко выше(и) ѿ кква(л)-тѣ(в)ника(х) написа(н)но (1566 *ВЛС* 88); просто абы *вша* мл(ст)... кѣ правѣ ста(л): и в то(м) все(м) яко се выше(и) помени(ло) на жалобу... *всправделиви(л)* (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 25 зв.); припомне(т) не вадить, же его м(л)... давши поводово(и) стороне таковы(и) листь уступе(н)ямає(т)ности тоє, не подалъ ее о(д)накъ зара(з), а для того, же по то(т) ча(с) є(д)на(л)се с пны Трипо(л)скими ѿ тые кри(в)ды, которые се выше(и) припомнели (Київщина, 1600 *ККПС* 134); И для дово(д)ного зрозѣмѣна читайъ вышше (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 116); Вопрѣсь. Посваченъе воды, естли тайною. Ѡ(т)вѣтъ. Не єст: але поливанѣ нєю (якоса вышей рєкло), єст тайною (Львiв, 1642 *Жел.Отайн.* 5); возны(и)... ѿ(с)ве(д)чи(л)... жє такъ, а не (и)начє(и) было, яко се вышъ въ протестациє(и) и в реляци(и) поменяло (Житомир, 1650 *ДМВН* 209).

2. (у просторовому відношенні, на значнішій висоті у порівнянні з кимсь, чимсь) вище: Єще

вышъше(и) на(д) тою светлочькою єстъ веръхъ брамы цєглоу мѣрованы(и) (1552 *ОКр.З.* 149); то обошла обручка перловая, у два ряды сажоная, далєй белый камен великий... вышей штука золотая з рубином (Володимир, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 427); И такъ змертвыхъ встанѣе всѣ свята переходит: Иле солнце, над всѣ звѣзды вышєя находит (Львiв, 1630 *Траг.п.* 174); тѣй потѣбѣ огнѣнный; непревозыйде вышше, тiлько пѣты станєтъ на въздѣсѣ, пѣки были вѣды потѣпныи звышъ ѿ(т) землѣ (Чернігiв, 1646 *Перло* 413);

(у *верхній, горішній частині чогось*) зверху, уверху: то(т) копе(ц) которы(и) по(д)лє того(ж) закату бы(л) кква(л)томъ ро(с)копа(т) вели(л) а зака(т) которы(и) сво(и) єстъ звечны(и)... ѿ(т)кинувши мо(ц)но кква(л)томъ єго вы(и)ше(и) (!) къ земли моє(и)... пристави(л) (Ляхівці, 1554 *ЛНБ* 103, 19/Id, 1988, 24); По изверъженію диаволы на трѣхъ мѣстєхъ зостали: єдины вышше(и) на воздоусѣ надъ вѣдами, дрѣгiй на землi (Почаїв, 1618 *Зєрц.* 7 зв.); Тѣй то єзекiа, котѣрый заткалъ вышше жєрєло вѣдъ сiбнскихъ, а ѿ(т)ворилъ ихъ дѣломъ назадъ слнца двѣдвогѣ (сєред. XVII ст. *Хрон.* 347 зв.);

ѠТЪ ВЫШШЕ — з неба: пошле(т) ва(м) бѣ нѣкѣю оутѣхѣ ко оутѣшенію вашємѣ дшєвномѣ и телєсномѣ ѿ(т) вы(ш)ше скоро (п. 1596 *Виш.Кн.* 259 зв.).

3. *Перен. (на почєсному мiсцi)* вище: але если боудєши позванъ. поиди а са(д) на послѣднемъ мѣсци. а если прiйдєтъ то(т) которыи тебе просиль и рєчє(т) тобѣ братє посадиса выше тог(д)ы боудє(т) тобѣ славно (1556-1561 *ПЄ* 284); Сѣдати маю(т) кѣжды(и) на мѣстцы своє(м) певно(м) назначєно(м) вѣдлє надки. котѣры(и) болше ѣмѣть сѣдѣти будє(т) вышше, // бы и ба(р)зо нищє бы(л). Которы(и) мє(н)ше ѣмѣти бѣдєть, на подлѣ(и)ши(м) мѣстци сѣдѣти маєтъ (Львiв, 1587 *ЛСБ* 87, 2 зв.-3);

(*кращє, достойнiше порiвняно з iншим*) вище: И того ради вышше, рек, єзовито, той свой костел римский быти розумѣш, яко один над всеми владѣет? (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 179); Высокие дома и трєкровны полаты с гору себѣ збудовали есте и насими превышєтѣ — разумѣемо; але от нашея вѣры ничто же вышше, которою мы чисто мыслнымъ славословлєнямъ (неба небєс) к Христу прєходимъ (бл. 1610 *Виш. Посл. Льв. бр.* 233); розъшихѣвалъ ихъ

на полѣки, яко моудрий гѣтма(н) войско, и поставилъ ихъ, едны(х) яко пред(н)ѣйшии почѣты, на предѣкѣ близь майстатѣ славы своєї, а другихъ по(д) тѣми, и такъ едины надъ другими вышше въ свѣтлостахъ рѣзныхъ (Почаїв, 1618 *Зери*, 3); роздѣлемь потрібно быти яснѣ оуказати противникѣ(м) приказана СТѣхъ ОЦѣ, котѣрыи взбороняють намъ ѿ томъ шгѣ на(д) нашъ и на(д) // вса́кій АГГльскій рѣз(м) выше е́сть, шпырати и довѣдоватиса (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 193-194); Стародавнаа и дивне ѿсобливаа е(ст) наука стго антѣнна же ино(к) або зако(н)ни(к), котории... хѣче(т) взыйти вы(ш)ше(и)... на замо(к) анахоритовъ (общежителѣй)... (дописано на полях — *Прим. ред.*) не мае(т)... з е(д)ного... брати прикладовъ абовѣмъ еде(н)... ро(з)сѣдко(м) и прострѣпностю инши(х) переходить... дрѣги(и) иншихъ чѣстостю прѣвы(ш)шае(т)... щѣростю оукрашен(н)ы(и) е́сть... в працовѣности мае(т) на(д) ѣншиѣ (серед. XVII ст. *Кас.* 63); (за *вартѣстю*) вище, больше: Того(ж) року по ѿ(т)ѣздѣ королевско(м) дорожня ся почала грошѣ в горѣ пошли, щора(з) вышше талярѣ были по золоты(х) д а че(р)воныи по золоты(х)... с̄ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 167).

4. (за *интенсивнѣстю*) больше, надмірно: А даска(л) взавши порѣченое ему дѣтище, ма́еть ѣго дѣчѣти спрѣмыслѣмъ доброе надки. за непослѣше(н)ство // карати, не тира(н)ски(и), но дѣчѣте(л)ски(и), не вышше, но посѣлѣ. не распустнѣ, но поко(р)не и смире(н)не (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 2-2 зв.).

Див. ще ВЪЖЕ.

ВЫШЕ², ВИШЕ, ВЫШЕЙ, ВЫШШЕ, ВЫШШЕЙ, ВЫШЪШЕЙ, ВЫШЪ *прим.* 1. (з *род.*) (выражае просторовѣ відношення) (вказуе на місце знаходження чогось, когось) вище: дали есмо ей... ставищо пустое, што вышей гнидовского ставка (Вільна, 1503 *AS I*, 125); а пакъ хотарѣ пасици... да ест поченши ѿт единъ ясен що е́сть выше пасики, ѿтолѣ право на ко́нѣцъ става (Гирлов, 1519 *ДВВ II*, 2); Иншя земля светого Николы Притиского... неподалеку, на гору узехавши, вышъ Кудрявца, промежъ дорогъ съ Киева къ Святошицкому бору (Київ, 1539 *АрхЮЗР I/VI*, 28); бы(л) есми ѿ всекрове и виде(л) в каспора... ра(н)у битую синюю на руке право(и) выше(и) ло(к)-та (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 24); Второе, мен-

шо(ст) и послѣдно(ст) ра(з)умѣючи то ѿ собѣ, если и высоко сѣди(т) и вы(ш)ше всѣ(х) гледи(т) але зе(м)-ла и пра(х) з ни(з)кими ро(в)но ест (п. 1596 *Виш.Кн.* 239 зв.); И на руке его виде(л) е(с)ми, на право(и), выше(и) локтя, рану синюю (Щеніів, 1605 *ДМВН* 63); Як треба казнодѣи чили четцу псалмов... читаючому вышше всѣх на амбонѣ стояти, читаюче (поч. XVII ст. *Вол.В.* 80); на руке левой, вышей локѣтя, рана (Бориспіль, 1615 *АБМУ* 10); Гблотъ: ... всезмѣрзшаа вода на землі, а(л)бо вода выше землѣ помѣрзшаа (1627 *ЛБ* 26); кѣзя(н) пашьча(т) вѣдомо чини(т) в домѣ свое(м) изъ сы(н)ми своѣми ижъ прода(л) штѣкѣ рѣлѣ вы(ш)ше села (Одрехова, 1637 *ЦДІАЛ* 37, 2, 53); выше(и) паса рану навиле(т) з ру(ч)ници простреленую менованы(и) возъны(и) виде(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 202);

(вказуе на розмір чого-небудь порівняно з кимсь або чимсь) вище: ѿ воротахъ пере(д) вежою почата зновѣ башѣта... // ...выведено къ ве(р)хѣ выше(и) стоача члѣвка (1552 *ОВин.З.* 130); звонѣ былѣ одинѣ которы(и) вышше(и) стоача члѣвка звали его ратны(и) звонѣ (1552 *ОЖЗ* 120); а ты што розумѣе(ш) ѿ собѣ, выбри(т)вивъши потылицю,... коси(ч)кѣ, ѣли пѣрце веръ(х) макге(р)ки оустроивъши,... плече одно вышше ѿ(т) дрѣгого накокорѣчивши,... тобѣ ли покааніа не треба (п. 1596 *Виш.Кн.* 233 зв.); которая то флягма, кгда деревомъ слуга пана Болобановѣ зъ медницы взялъ и къ горе подносилъ, теды се вышей челѣвка, якъ поворозѣ, волокла (Володимир, 1596 *АрхЮЗР I/1*, 489); ото ро(з)ѣлыла са вода сле(з) мѣи(х) вышше головы моѣй (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 228); Посмотри едно на ѣбо, и пройди оумысло(м) вышше нѣсѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 45); ѣва(н) стѣй былѣ в' захвичѣно; в' дѣх в' днѣ Недѣлній, ви(ш)ше всѣ(х) Хбрѣвъ АГГльскихъ, да́же до непристѣноѣ (!) свѣта, предѣ самый Маестатѣ бо(з)кѣй, и тѣ емѣ Бѣгъ показѣ; Таины, Котѣрыи маю́ть оупередѣти, сѣднѣй днѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 131 зв.).

2. (выражае кількісні відношення) (вказуе на перевищення якоїсь кількості) больше (як що), понад (що): первой записала была емѣ вѣно, а потомъ тое все имене вышей третѣе части емѣ ѿтписала (Вільна, 1522 *AS III*, 240); а штѣбколвек вышей ста коп грошей з оноѣ половицы моѣе переходило, то все Их

Милости быти (Краків, 1539 AS IV, 230); которые жъ грани идѣтъ непереставаячи межѣ ингышы(х) многи(х) се(л) бересте(и)ских деля(чи) выше(и) пяти миль аж до села... замгышанъ (1546 ОГ 16 зв.); проси(т) тымъко... абы есь вызналъ... што есь даль выше воусъмъ деса(т) златы(х) грицови (Одрехова, серед. XVI ст. ЦДИАЛ 37, 16, 17); а староста... поведилъ ижъ добродеревыцы которыхъ выше(и) польтори тисачи было припровадивыши дерево тое лежали тамъ... большъ месаца а дерева того шгъ берега не шгъдаляли (1552 Окан.З. 19 зв.); где бы са трафило границе(н)я ш ре(ч) ва(ж)ную выше(и) два(д)цати бочо(к) земли, то(г)ды судья... маючи при себе люде(и) добрыхъ тую зе(м)лю ш(б)еха(в)ши... граничити мають (1566 ВЛС 78 зв.); шцы оныи стыи пдстынножителъ... пбстилися на пдстынахъ по(д) лтъгъ осмъдесати вышше и нйжше, рыбъ, вина... не кошгючи (Київ, бл. 1619 О обр. 171).

3. (виражае відношення міри, межі, інтенсивності чого-небудь) (вказує на їх перевищення) понад (що), вище (чого): помо(ч) всъм дае(т) бъ выше(и) того (1489 Чет. 109 зв.); чомоу... велишь ми чинити што выше(и) моеи силы есть (Там же, 126); што есть выше обычаа того ненадобъпытати (Там же, 112); Прото(ж) панове мещане лво(в)ские по(д)вигнулися выше(и) силы и(х) направляти шпа(д)лые sprawy (Львів, 1587 ЛСБ 83); а ты мдсо(м) его ведешъ, который есть выше(и) всеакого примдше(н)а (Вільна, 1596 З.Каз. 90 зв.); Видите, ижъ не потреба зъ рбзумами вылетати, але такъ вфрити, яко напысано, а выше(и) себе и надъ писмо не кгмырати (Острог, 1598 Ист.фл.син. 451); Велик есть бог,.... пред которым станут папы,.... которые смъють Христова декрета велче зневажати // ...ламлючи каноны и вызнанье вфры, и власти шукають, яже выше(и) мфры (к. XVI ст. Укр.п. 76); Бозские догматы выше(и) вшелякое мысли суть, и выше(и) вшелякое быстрости очное (1603 Пум. 107); Больше не бадайса, бо тайна есть, и справа Дха с(т). выше(и) рбзмд члчого (Київ, бл. 1619 Аз.В. 249); Епистоліи... Бы(л) бовъмъ выше(и) естества чдлыи (Київ, бл. 1619 О обр. 21); потреба вфдати; правовфрномд хр(с)тіанскомд рбдд. якъ Бгъ ест непостижимы(и),... выше(и) рбзмд Агглскаго и члвческаго, и више(и) мбви лю(д)скии (Чернігів, 1646 Перло 9);

(вказує на оцінку особи, предмета у порівнянні з іншими) понад, вище: маеть сего вчити... не толіко ми(р)ски(и), но и вы(ш)ше ми(р)скихъ, абы ты(ж) не пълно(ст)ю своею, или за(з)дростью, или лука(в)ствомъ не зоста(л) виненъ ни за єдино(г) бгу вседе(р)жителю (Львів, 1587 ЛСБ 87, 2 зв.); епи(с)копъ лво(в)ски(и) бддчи спротиви(л)са преже пре(д) втбрымъ соборо(м) нашимъ и обра(з) то(и) // ертіче(с)ки(и) выше(и) все(х) поставити повелъ (Велике Берестя, 1594 ЛСБ 262, 1-1 зв.); Бо то вчно не зешло бываеть и трввало, Вышше(и) перелъ злота и нккды не зветшало. Оффра то и оздба предъ Бгомъ вдчна, Добродетели якъ Фиміанъ пріемна (Львів, 1615 Лям.Жел. 8); Такъ тыи Бл(с)венныи и правдive оучневе назбытъ тихого Іса, и миловати єдинъ дрдгого, и пошанованіемъ выше(и) становити оумъли, в прбстости ср(д)ца, и в дхд, и в тхости (Київ, 1619 Гр.Сл. 227).

Див. ще **ВЫЖЕЙ2**.

ВЫШЕИМЕННЫЙ, ВИШЕИМЕННЫЙ, ВЫСШЕИМЕННЫЙ прикм. Вищеназваний, вищезгаданий: а естли бы инако хто з насъ,... того имения выше(и)менного подъ паномъ Иваномъ Немфричомъ хотълъ его доставати, тогда маеть заплатити... королю его милости, вины пять сотъ копъ грошей (Київ, 1531 АрхЮЗР 7/1, 70); Єго милость панъ воевода и тыи выше(и)меннии панове на нашу чолобитіе вчинили, и печати свои приложили (Там же); Слава пре(д)вчномд, выше(и) именномд, Непостыжимомд Бгд (Чернігів, 1646 Перло 169).

Див. ще **ВЫЖЕЙМЕНОВАННЫЙ, ВЫЖЕЙ-ПОМЕНЕННЫЙ, ВЫЖМЕНОВАННЫЙ, ВЫШЕЙ-ИМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕ-МЕНЕННЫЙ, ВЫШЕМЕНОВАННЫЙ, ВЫШЕПО-МЕНЕННЫЙ**.

ВЫШЕЙ1 див. **ВЫШЕ1**.

ВЫШЕЙ2 див. **ВЫШЕ2**.

ВЫШЕЙВСКАЗАННЫЙ прикм. Вищевказаний, вищеназваний: Теды мы... посылае(м) до ве(л) ва(ш) и доббрь (!) брагиня зъ ли(с)то(м) двя(ж)чы(м) на(в)вязыва(н)е за сумд выше(и) всказандю Пере(д) собою во(з)но(г) енерала... абы(с)те ве(л) ва(ш) помененую сумд... чере(з) того во(з)но(г)... заплатили (Київ, 1635 ЦДИАЛ 181, 2, 129, 33 д).

ВЫШЕЙВЫОБРАЖОНЫЙ *прикм.* Вищезначений, вищеписаний: zostавили есмо... имене наше..., з ставищами, з ловы зверинными, пташими и рыбъными... и зо всеми вышей выобразонными речами (Сільце, 1580 ПККДА I-2, 153).

ВЫШЕЙЗНАЧЕНЫЙ *прикм.* Вищезначений, вищевказаний: при которой части млына и тых пятнадцати чоловеков, меновите описаных, яко на тот рок вышей значеный, инших людей своих во свободности быхмо тамже в Марковичох мели (Марковичі, 1567 АрхЮЗР 8/VI, 198).

Див. ще **ВЫШЕЙНАЗНАЧОНЫЙ, ВЫШЕЙОЗНАЧОНЫЙ.**

ВЫШЕЙИМЕНЕНЫЙ *прикм.* Вищеназваний, вищезгаданий: про то буде(т) ли та(к) яко они намъ жалова(ли) твоя бы мл̄(с)ть оному боярину своему юрью козли(н)скому пере(д) собою ста(ти) и ты(х) люде(й) выше(й) именованы(х) ку пра(в)у поставити каза(л) (Краків, 1554 ЦДІАЛ 181, 2, 120, 1, 1 зв.).

Див. ще **ВЫЖЕЙМЕНОВАНЫЙ, ВЫЖЕЙПОМЕНЕНЫЙ, ВЫЖМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕИМЕННЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕИМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕИМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕПОМЕНЕНЫЙ.**

ВЫШЕЙМЕНЕНЫЙ *див.* **ВЫШЕИМЕНЕНЫЙ.**

ВЫШЕЙМЕНОВАННЫЙ *див.* **ВЫШЕИМЕНОВАННЫЙ.**

ВЫШЕЙМЕНОВАНЫЙ *див.* **ВЫШЕИМЕНОВАННЫЙ.**

ВЫШЕИМЕНАНЫЙ *див.* **ВЫШЕИМЕНЕНЫЙ.**

ВЫШЕЙНАЗНАЧОНЫЙ, ВЫШНАЗНАЧОНЫЙ *прикм.* Вищезначений, вищевказаний: а кгды во(й)ско... росп̄счочо бд̄еть тогды я о(т) росп̄счента во(й)ска за две недели маю и повине(н) бд̄д̄ опя(т) приехавши ѓ за(м)кѡ володимер(р)ско(м) того(ж) часѡ чоґо быхъ не доседе(л) десеживати (!) якобы(х) спо(л)на то(т) ча(с) в се(м) листе мое(м) выше(й) назначоны(й) описаны(й) заседе(л) (Володимир, 1572 ЖКК II, 53); позываю(т) теды поводе ве(р) твою... абы(с) ве(р) твоя на рокѡ вы(ш)назначоно(м) ста(л) (Київ, 1622 ЦНБ II, 23265, 1).

Див. ще **ВЫШЕЙЗНАЧЕНЫЙ, ВЫШЕОЗНАЧОНЫЙ.**

ВЫШЕЙНАПИСАНЫЙ *див.* **ВЫШЕНАПИСАНЫЙ.**

ВЫШЕЙОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕНЫЙ, ВЫШПОМЕНЕНЫЙ *прикм.* Вищеназваний, вищезгаданий: Воле(н) кнзь Василе(и)... тоє вы(ш)шо мененоє им̄ъне продати... и заменити и на цр̄ко(в) Бо(ж)ю записати (Туличів, 1535 Арх.Р. фотокоп. 46); Будучи я выведены(и)чере(з) его м(л). князя Кирика Ружинского, во(д)луг декрету суду голо(в)ного трибуна(л)ского, на де(н) выше(и) оменованы(и), на ме(ст)цо урочищо пе(в)ное..., приехавши на тоє ме(ст)цо выше(и)менованое..., заста(л) п̄на Ма(т)ф̄а Немирича (Київщина, 1595 ККПС 68); А такъ мы король... лист братства... вышей оменованый... тымъ нинешним листом нашимъ спотвержаемъ (Варшава, 1596 ЗНТШ XXVIII, 10).

Див. ще **ВЫЖЕЙМЕНОВАНЫЙ, ВЫЖЕЙПОМЕНЕНЫЙ, ВЫЖМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕИМЕННЫЙ, ВЫШЕЙИМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕИМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕИМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕПОМЕНЕНЫЙ.**

ВЫШЕЙОПИСАНЫЙ *див.* **ВЫШЕОПИСАНЫЙ.**

ВЫШЕЙПИСАНЫЙ *див.* **ВЫШЕПИСАНЫЙ.**

ВЫШЕЙРЕЧЕНЫЙ *див.* **ВЫШЕРЕЧЕННЫЙ.**

ВЫШЕЙРЕЧОНЫЙ *див.* **ВЫШЕРЕЧЕННЫЙ.**

ВЫШЕЙСПЕЦИФИКОВАНЫЙ *прикм.* Вищеперелічений, вищеназваний: за котори(м) згоренемъ шкодъ на трикро(т) Сто тисече(й) поноси(т) Его м(л) П̄нь Стра(ж)никъ записовъ Правъ ди(с)позици(й) и инъши(х) муниме(н)товъ выше(й) Спецификованы(х) в тоє не въкладаючи (Київ, 1640 ЛНБ 5, III 4063, 21).

ВЫШЕЙШИЙ *прикм. найв. ст. (найзначніший)* найвищий: х(с)ъ... свою м̄тръ оуказаль, нескверную чистую голубицу. несоблажьненоую, вышеишую вс̄(х) ан̄гловъ (1489 Чет. 189).

ВЫШЕИМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙИМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕИМЕНАНЫЙ, ВЫШЕИМЕНЕННЫЙ,

ВЫШЕМЪНЕННЫЙ, ВЫШМЕНЕННЫЙ, ВЫШМИНЕННЫЙ, ВЫШМЪНЕННЫЙ, ВЫШПЕМЕНЕННЫЙ, ВЫШПЕЙМЪНЕННЫЙ *прикм.* Выше-названий, вищезгаданий: Мают они тот выше мененый замок Ровное из мѣстом его... и теж зо всеми людми данники и слободичи // и таглыми... держати..., ничего не оставляючи на нас (Вильна, 1507 *AS* III, 42-43); тотъ вышеимененый замокъ и местечко, Володимир, со всакими пожитки и доходы... дали князю Федорѣ держати (Краків, 1531 *AS* III, 389); на который жо рок яко на завитый мають они с обѣ сторон комисарей своих... вывести и во всех тых речах вышше мененых слѣдшый, а справедливый конецъ на обе стороне межи собою вчинити (Львів, 1537 *AS* IV, 92); тотъ вырокъ нашъ тобе ознаймѣючи и приказѣючи, ижбы еси тѣю сѣмѣ вышшей мененю князю Александрѣ платилъ и давалъ емѣ (Краків, 1538 *AS* IV, 135); Тамъ же на сдѣ... входы... тепе(р) де(р)жить... за пѣсто земанинъ выше(и) менаны(и) на (и)ма драбъ (1552 *ОКан.З.* 24); фе(д)ко фости(к)... из ма(л)женкою своею... вызнали и(ж) продали тое имѣна выше мѣненое оучтивои панѣи зофѣи цего(л)чанцѣ (Львів, 1580 *Юр.* 1 зв.); приехавши на тое ме(ст)цо выше(и)мененое, заста(л) пѣна Ма(т)-фѣа Немирича (Київщина, 1595 *ККПС* 68); за привилиемъ... великого короля Жикгимонта, а за благословениемъ вышмененного патриархи Тимофея (поч. XVII ст. *КЛ* 81); Декре(т) я(ц)ка за(н)чя(т) с кѣлино (!) з копиною меленево(м) ска(р)жили на того я(ц)ка вы(ш)миненного ѿ очизнѣ свою (Одрехова, 1615 *ЦДІАЛ* 37, 2, 15 зв.).

Див. ще **ВЫЖЕЙМЕНОВАННЫЙ, ВЫЖЕЙПОМЕНЕННЫЙ, ВЫЖМЕНОВАННЫЙ, ВЫШЕИМЕННЫЙ, ВЫШЕЙИМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕМЕНОВАННЫЙ, ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ.**

ВЫШЕМЕНОВАННЫЙ, ВЫШЕМЕНОВАННЫЙ, ВЫШЕМАНОВАННЫЙ, ВЫШЕЙМЕНОВАННЫЙ, ВЫШЕЙМЕНОВАННЫЙ, ВЫШПЕМЪНОВАННЫЙ, ВЫШМЕНОВАННЫЙ, ВЫШЪМЕНОВАННЫЙ, ВЫШЪМЕНОВАННЫЙ *прикм.* Вищезгаданий, вищезначений: я... Макгдалена Деспотовна... // ...тое все вышеменованное мое, отъ князя воеводы

малжонка моего дарованое... записую... сыну моему (Сільце, 1531 *АрхЮЗР* 7/1, 29-30); у недѣлю прошлую... тыи подданныи вышшейменованные... збирали копу, хочетися виноватаго доискати (Луцьк, 1564 *Ив.* 262); маеть жона моя... тые всѣ имения вышеменованныя держати и ихъ уживати со всѣми платы (Чорторийськ, 1569 *АрхЮЗР* 7/1, 18); а де бы(х) емоу не оучини(л) на те(н) ча(с) таково(г) записоу теды соумоу таковою выше манованую препадано(!) половица на строноу а половица на оура(д) (Одрехова, 1573 *ЦДІАЛ* 37, 1, 2); которы(и) са тоты двае... записоую(т) тому па(ш)кови на свы(х) мае(т)носта(х) по(д) соумоу вы(ш)ше мѣнованоу .р. зло(т) о поко(и) ве(ч)ны(и) (Одрехова, 1580 *ЦДІАЛ* 37, 1, 66); Такъ же и о посвачѣню преложе(н)ы(х) на зве(р)хности вышшей менованой дхѣвной, найдалѣй трѣхъ мѣсацей // ѿ(т) дѣты оузнавѣемо быти рѣчь повиннѣю и оутверженѣю постановлѣнемъ продкѣвъ на(ш)ихъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 36 зв.-37); прето ѿбецаю ижъ ѿномѣ заплачѣ вышменованю сѣмѣ (к. XVI ст. *Розм.* 70 зв.); А такъ поводъ при(с)таванючи до того ѿ(с)та(т)него выше(и)менованого декрету трибуна(л)ского нынешни(м) позво(м) по(з)ваного до позыска(н)я на позваны(м) ѿны(х) шко(д) свои(х)... позвано(г) на роки нынешние запозва(л) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 106 зв.); вѣ Са(м) ѿособоу своею... наеха(в)ши мо(ц)но и к(в)а(л)томъ На к(р)ѣ(н)тъ не(х)воро(с)ки(и) ...по(г)раби(л) есь сена возовъ по(л)тораста... ѿ ты(х) по(д)даны(х) вышѣменованы(х). (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 56); А та(к) справилъ з' зѣлота, и зо всѣхъ вышѣменованы(х) матерій, нарамѣнникъ и поясъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 113 зв.); В тыхъ же Сало(в) вышѣ менова(н)ныхъ ѿсобѣ дани медовое каде(и) чотиры (Житомир, 1650 *ДМВН* 208).

Див. ще **ВЫЖЕЙМЕНОВАННЫЙ, ВЫЖЕЙПОМЕНЕННЫЙ, ВЫЖМЕНОВАННЫЙ, ВЫШЕИМЕННЫЙ, ВЫШЕЙИМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ.**

ВЫШЕМЪНЕННЫЙ *див.* **ВЫШЕМЕНЕННЫЙ.**

ВЫШЕМЪНЕННЫЙ *див.* **ВЫШЕМЕНЕННЫЙ.**

ВЫШЕМАНОВАННЫЙ *див.* **ВЫШЕМЕНОВАННЫЙ.**

ВЫШЕНАПИСАННЫЙ, ВЫШЕЙНАПИСАННЫЙ, ВЫШНАПИСАННЫЙ *прикм.* Вищенापисаний: ω(т)ца ивана миха(и)ловича свеще(н)ника пречисте(и)ского при то(м)по(ли)водле выше(и)написаное данины зостави(л) Михайло грабкови(ч) (1585 *ЛСБ* 62, 1); справа... пото(м) на реляции зоста(в)ши в лѣмѣтацию впала, в которю то справѣ и всѣ ро(з)ницы... наши, которые межи нами... по се(и)днѣ даты выше написа(н)ное были... на ѳгодѣ ро(з)няли (Острог, 1596 *ЛСБ* 563); ω(д) вы(ш)написано(и) цеглы... далѣ(м) *fr.* 43 (Львѣв, 1634 *ЛСБ* 1054, 11); оные менованые сами и... поповичъ съ села вышнаписаного Чехова,... зобравъши купу людей,... нападшы... речы и штоколвѣкъ на тотъ час пры менованыхъ жыдах застали, забрали (Луцьк, 1648 *АрхЮЗР* 3/IV, 25).

Див. ще **ВЫЖЕЙНАПИСАННЫЙ, ВЫЖЕПИСАННЫЙ, ВЫШЕОПИСАННЫЙ, ВЫШЕПИСАННЫЙ.**

ВЫШЕНАТУРАЛНЫЙ *прикм.* Нематеріальний, нетілесний: А та́а [цнота] ижъ е́сть дво́акаа, то́ е́сть, одна телѣснаа, а дрѣга́а дѣхѣвнаа... дѣхо(в)наа зась до дѣхѣвныхъ (котѣрыхъ... преестественный albo вышенатѣральный, внѣтрнего на́шего члѣвка, животь потребѣтъ) рѣчей достарче(н)а стага́етъ са (Єв'е, 1616 *УЄ Єв.* 5 нenum.).

ВЫШЕОЗНАЧОНЫЙ, ВЫШПОЗНАЧОНЫЙ, ВЫШЪОЗНАЧОНЫЙ *прикм.* Вищезначений, вищевказаний: О которые вины... пово(д) в. м(с) на ро(к) вы(ш) ω(з)начоны(и) си(м) по(з)во(м) мои(м) позывае(т) (Володимир, 1617 *ТУ* 261); а та(к) абы ве(р)но(ст) вѣша на те(р)мине вы(ш) ω(з)начоно(м)... ста(л) (Кременецъ, 1621 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 61 зв.); ты(м) по(з)во(м) на те(р)ми(н) и де(н) вы(ш)ωзначоны(и) ве(л). вашу на поле позывае(т) (Шумськ, 1639 *ККПС* 221); пово(д) нине(ш)ни(и) ве(р). вѣшу на те(р)минѣ, вышъ ω(з)начоны(и), ты(м) по(з)во(м) позывае(т) (Ісаіки, 1642 *ДМВН* 225); поводовая сторона велѣбно(ст) твою на те(р)миѣ вышеωзначоны(и) позывае(т) (Луцьк, 1643 *ЛНБ* 103, 21/Id, 2004, 7 зв.).

Див. ще **ВЫШЕЙЗНАЧЕННЫЙ, ВЫШЕЙНАЗНАЧОННЫЙ.**

ВЫШЕОПИСАННЫЙ, ВИШОПИСАННЫЙ,

ВЫШЕЙОПИСАННЫЙ, ВЫШИЙОПИСАННЫЙ, ВЫШОПИСАННЫЙ, ВЫШШЕОПИСАННЫЙ, ВЫШЪОПИСАННЫЙ, ВЫШЪОПЪСАННЫЙ *прикм.* Вищеописаний, вищеназваний, вищевказаний: а двѣ части заставны маѣт Єго Милость сам и потомки Єго Милости в той вышей описаной сѣме (Володимир, 1537 *AS* IV, 76); По которым врочищам и границам завжды я и сяброве мои... вышше описаные земли Бородчицкие отъ Галичан... спокойне есмо тые земли держали (Склені, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 21); ям его милости позволил выкуповат тые части имень в тых селах выший описаных в двухсот копах гроший личбы литовское (Луцьк, 1555 *АрхЮЗР* 8/VI, 49); а мы чере(з) тоты выше описаныи по(с)лы ваши послали є(с)мо ва(м) на помо(ч) сто золоты(х)... на будова(н)е тоєце(р)кви (Сучава, 1558 *ЛСБ* 22); пото(м) тые вси речи и грабежы выше(и) описаные до немырова ω(т)проважоны (Жорница, 1590 *ЛНБ* 5, II 4046, 148); а то для спасенія душъ вѣрныхъ,... а на потребины тогожъ святаго храму до тожъ поля вышъ описаннаго (Фольварк, 1606 *НЗУж.* XIV, 226); тогожъ рокѣ... вышъ описаного на дрѣвѣюмае(т)но(с)тъ... на(с)ла(в)ши слѣ(г)... свои(х)... две сты(р)те сѣна... на коре(н) спалити ро(с)каза(л) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 49); а иж в роздѣлѣхъ ви(ш)описаных, ничто не описалоса на схізмѣ калѣндарню: то здѣ ω(т) писаніа бжѣственнаго ω в кратцѣ воспоманд (Київ, 1621 *Коп.Пал.(Лв.)* 27); То(т) ве(с) вы(ш)описаный Порадо(к)... змоцнае(м) и стве(р)жае(м) (бл. 1623 *ПВКРДА* 1-1, 52).

Див. ще **ВЫЖЕЙНАПИСАННЫЙ, ВЫЖЕПИСАННЫЙ, ВЫШЕНАПИСАННЫЙ, ВЫШЕПИСАННЫЙ.**

ВЫШЕПИСАННЫЙ, ВИШЕПИСАННЫЙ, ВИШЕПИСАННІЙ, ВЫШЕПИСАНІЙ, ВЫШЕПИСАННИЙ, ВЫШЕПИСАНЫЙ, ВЫШЕПЫСАНЫЙ, ВИШПИСАННЫЙ, ВЫШНИСАНЫЙ, ВЫШШЕПИСАННЫЙ, ВЫШШЕПИСАНЫЙ, ВЫШШЕЙПИСАНЫЙ, ВЫШЪШЕЙПИСАНЫЙ, ВЫШЪШЕПИСАНЫЙ *прикм.* Вищенापисаний, вищезгаданий, вищезначений: А хотар вышеписанним селам,... с верха почънши... ѳт боуковини поутем... до полѣ (Сучава, 1501 *ВД* II, 184); ѳставши на(ш) слѣга,... и заплати(л) ѳси тоти

вышеписаніи пинѣзи (Бадевці, 1503 *Cost.S.* 255); оучинили есми... яко да оутвѣдим и оукрѣпимъ тотъ свѣтъи вышеписанній нашъ // монастырь... где есть іегѣмень, молебникъ нашъ (Сучава, 1503 *Cost.S.* 259-260); пакъ же просили есмо тыхъ вышеписанныхъ людей добрыхъ о ихъ печати, што бы къ сему нашему листу приложили (Новгородок, 1518 *АЮЗР* I, 59); Маеть князь Костантин... тое имене мое, вышей писаное... держати... по томѣ, какъ отецъ мой держал (Луцк, 1522 *AS* III, 216); А мнѣ вжо тая выше(и) писаная сѣма па(т)сотъ копъ гроше(и) сполна дошла (Милянвичі, 1538 *Арх.Р.* фотокоп. 44); И Ихъ Милость, ѡбадва врадники в томъ ми слюбилы перед паномъ Грицкомъ Сенютою, а передъ тыми, выше писанными паны, ижъ не имѣю мѣти жадной сказы ѡт Его Милости, господара нашего (Ляхівці, 1546 *AS* IV, 438); передо (м)ною вы(ш)писаны(м) ка(ш)теляно(м)... ше(ст)мѣжо(в)стары(н)ны(х)любє(ц)кы(х) по(ц)тивы(х)... на Єва(н)гелии па(л)ци свои положи(в)ши прися(г)ли (Любеч, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 39); Сие бѣгѣгодное законѣное бра(т)ство вышгше(и) писаное и ниже(и) реченѣныя обычая повинѣны такъ держати (Львѣв, 1586 *ЛСБ* 71); Ѡдобрали(с)мо чи(н)шъ ѡ(т) пана петра кѣликѣвскаго з домѣ бра(т)скаго... мы братя ста(р)шие вышше писаные (Львѣв, 1607-1645 *РДВ* 2 зв.); Дѣялося в правѣ о(д)рехо(в)ско(м) року и дна вы(ш) писаного (Одрехова, 1611 *ЦДИАЛ* 37, 2, 17); На рока(х) сѣдовы(х) кгро(д)ски(х) вѣни(ц)ки(х) ѡ(т) днѣ сегома мѣа мая в року... выше(и) Писано(м) Припалы(х)... Приточила(с) справа (Вінниця, 1624 *ЛНБ* 5, II 4058, 52); а гды захѡче(ш) Вм(ст): бѣрзѣи дѣхѡвнє ро(з)жѣрити ср(д)це свое, тѣтѣ знайдешѣ вѣ надѣѣ Єв(г)лской скрѣтый огѡнь, тѣтѣ має(т) дорѡги вы(ш)писаныѣ, котѡрыми Правослѣвныхъ сынѡвѣ своѣхъ Црѣковѣ Востѡчнаѣ до мѣста высѡкого, Цр(с)тѣа нѣ(с)ного провѣдитѣ (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 7); Што менованный возный, шляхтоу вышгписаню, при себе будучю, осведчывшы а захѡвучис водлугъ науки права посполитого, тыхъ же месчанѣ... арешгтовал (Луцк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 306).

Див. ще **ВЫЖЕЙНАПИСАННЫЙ, ВЫЖЕПИСАННЫЙ, ВЫШЕНАПИСАННЫЙ, ВЫШЕОПИСАННЫЙ.**

ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ, ВЫШЕПОМѢНЕННЫЙ, ВЫШЕЙПОМЕНЕННЫЙ, ВЫШПОМЕНЕННЫЙ, ВЫШПОМѢНЕННЫЙ, ВЫШПОМЯНЕННЫЙ, ВЫШШЕПОМѢНЕННЫЙ, ВЫШШЕПОМАНЕННЫЙ, ВЫШГПОМЕНЕННЫЙ, ВЫШГПОМЕНЕННЫЙ, ВЫШПОМѢНЕННЫЙ *прикм.* Вишеназваний, вищезгаданий: я... записалъ есми на церковь Божію... тое село, выше помененое, Гридково (Киѣв, 1507 *АрхЮЗР* I/VI, 12); милуючи ѡную до(ч)ку свою а перестерегаючи абы напото(м) яко(г) ѡближе(н)я не понесла ѡное все внесе(н)є выше(и)помененое... по свое(и) добро(и) воли є(и) ѡписую и дарую (Володимир, 1567 *ЦДИАК* 28, 1, 2, 37); зо(з)наваемо сполє(ч)но з ма(л)жо(н)комъ мои(м) и(ж) есмо продали... ле(в)ку... золотарю... землю выше(и) помененую чико(в)щи(з)ну зо вси(м) на все якасѣ таѣ земля зо всеми пожи(т)ками в себе має(т) (Дубно, 1571 *ЛОИИ* 238, 2, 69/5, 1 зв.); та(м) же тыи вы(ш)ше поманенны сусѣде видѣли все що и(м) показова(л) ѡцѣ лєѡ(н)ти(и) служите(л) црѣкви стѣго ѡнофриа (Львѣв, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 1); А где бы(м) я ты(х) пнѣє(и) его м(л)сти на де(н) выше(и) поменены(и) не ѡ(т)да(л)... тогда... тую два(д)ца(т) ко(п) гроше(и) литовски(х) его м(л)сти... совито... заплатити маю (Вінниця, 1584 *ЛНБ* 5, II 4045, 75); я паве(л) римяни(н)... взя(л)є(м) ѡ(т) пновѣ бра(т)ства выше помѣненого... золоты(х) по(л)ски(х) се(м)деся(т) (Львѣв, 1591 *ЛСБ* 159); таки(м) способѡ(м),... верноулисмысѣ... до вышепоменєныхъ трѣхъ артикѣлѡв) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 15); вчинили рахѣно(к) вы(ш)помѣнены(и) слѣшны(и) с которого рахѣ(н)ку вчинили и(х) во(л)ными и квѣтуємо (Львѣв, 1607-1645 *РДВ* 6); теде... паве(л) ѡ(т)ць єѣ // ...вза(л) до себе цо(р)ку свою и(з) тыми сирѡтами вы(ш)помѣнеными (Одрехова, 1614 *ЦДИАЛ* 37, 2, 21 зв.-22); Далеко, що правда, сѣтъ... безбожныи люде ѡ(т) вышше(и) поманены(х) апостолскы(х) словєсь, межы собою розныи (Корець, 1618 *З.Поуч.* 171 зв.); єѣ тыхъ мѣрѣ вышпоменєныи Сѣиѡи ѡцѣ тепѣрєшнюю Приповѣсть ѡ(т) бж(с)твѣ(н)нагѡ Єв(г)ліѣ вѣрыг ѡднѣю прѣвѣю (!) зовѣхъ прекладають и ѡбѣснѣють (Киѣв, 1627 *Тр.* 11); На што я вышгпомененный Архимандритѣ со всею... Капитулоу... мѣстце тымъ вышгпоменен-

нымъ Братіямъ // нашимъ Монастыря Печерского... подали и поступилисмо (Київ, 1631 *ОЛ* 20-21); за заслѣги волокъ шестьдесятъ... в кгрѣ(н)те вышѣпоменено(м),... // ...Его мл(с)ти: Панѣ Миколаю... до моцы и влады... подали (Чернігів, 1637 *ЛНБ* 5, II 4061, 125-125 зв.); которую то синожат вышѣпомененную пушаемо Кононови до спокойного уживаня вѣчными часы (Корсунь, 1649 *ЧИОНЛ* VIII-3, 19).

Див. ще **ВЫЖЕЙМЕНОВАНЬЙ, ВЫЖЕЙПОМЕНЕНЬЙ, ВЫЖМЕНОВАНЬЙ, ВЫШЕЙМЕНЕНЬЙ, ВЫШЕЙИМЕНЕНЬЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕНЬЙ, ВЫШЕМЕНЕНЬЙ, ВЫШЕМЕНОВАНЬЙ.**

ВЫШЕПИСАНЬЙ *див.* **ВЫШЕПИСАНЬЙ.**

ВЫШЕПРИПОМНЕНЬЙ *прикм.* Вищезгаданий: та(м)... такую(ж) власне яко и гѣнрикъ присагѣ в мекгѣшоу поприсагѣ, межи иншими и тотѣ вышѣприпомнѣный [артикоуль] о конфедерации держанью часы вѣчными (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 23).

ВЫШЕПЫСАНЬЙ *див.* **ВЫШЕПИСАНЬЙ.**

ВЫШЕРЕЧЕНЬЙ, ВИШЕРЕЧЕНЬЙ, ВЫШЕРЕЧЕНЬЙ, ВЫШЕЙРЕЧЕНЬЙ, ВЫШЕЙРЕЧОНЬЙ, ВЫШЕРЕЧОНЬЙ, ВИШРЕЧОНЬЙ, ВЫШРЕЧЕНЬЙ, ВЫШРЕЧОНЬЙ, ВЫШШЕРЕЧЕНЬЙ, ВЫШЪРЕЧЕНЬЙ, ВЫШЪРЕЧОНЬЙ *прикм.* Вищесказаний: Лѣчь всѣхъ тѣхъ вышѣйречѣныхъ словъ моихъ конца послѣхай, ѿ члѣвче (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 25); Такъ насъ Збавителъ нашъ и Г(с)дь ѿ вышѣречѣныхъ, и всѣхъ иншихъ слѣвахъ своѣхъ неѡ(т)мѣнности оувѣраѣеть, и оупевнѣаеть (Там же, 949);

вищенаведений: И такъ са выполняѣеть вышѣй речѣное прорѣчество Захарїи Пр(о)рка, што чотырочастнѣ ѿ постѣ прорѣкль (Київ, бл. 1619 *О обр.* 159);

вищеназваний, вищезгаданий: такю есми ѡмовѣ дчинили съ вышѣре(ч)нны(м) крале(м) (Люблін, 1506 *Cost.DB* 440); Маѣть ѡн и его справедливыѣ наследки тыѣ вышѣ речѣные села держати з людми и со всеми ихъ землами (Львів, 1509 *АС* III, 70); ми... есми дали и потвѣрдили оуси тоти // вищеречѣннїи селове нашеи с[ва]таи монастири ѡ(т) Хомороу (Бирлад,

1555 *ДВВ* I, 55-56); Волен пан Василей Гулевич,... тоѣ все подворе мое вышѣй речѣное... держати, уживати, будовати (Смоличі, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 311); и сїѣ да стѣворите ваша пнѣскаа м(ст) для вышѣ(и) речѣного храма божа (Львів, 1590 *ЛСБ* 146); при той церкви... добрами церковными опекаѣтисе... мают по чину и встроѣнїю братства вышѣй речѣного (Берестя, 1594 *ЗНТШ* XXVIII, 9); Тѣ плоды зрѣлые во церкви божей правдивой всегда родитися имѣют, и по таковыхъ знаковъ вищеречѣнныхъ и плодѣхъ нижеизображенныхъ церковь божиа правдивая познаватися должна естѣ (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 174); Пановѣ бра(т)ство ѡ(т)-дали до надки реме(с)ла краве(ц)ко(г) панѣ фе(д)ѡрови жѣ(л)ковичеви хло(п)ца... ижъ ся маѣ(т) дчити ѡ(т) сего часу вы(ш)шѣ рече(н)ного .в. лѣтѣ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1046, 3); Еслибѣмъ я самъ и потомковѣ мои в чимъ колвекъ кондыции тыи всѣ и данины фундушные нарушити мѣли,... заруку на монастырь вышѣ речѣному отцу игумену,... заплатити повинни будемъ (Четвертня, 1619 *АрхЮЗР* 1/VI, 478); стараня приложили, яко бы вся церковь наша Россїйская во всихъ тѣхъ пунктахъ вышѣречѣныхъ пристойне направитися и до своеѣ оздобы древнее прийти могла (Городок, 1640 *ПККДА* I-1, 69); маючи при собѣ стороною люде(и) добрыхъ двоухъ шляхѣтичовъ... былъ есми вышѣречѣного днѣ и року в маѣтѣности... пана яна модѣры(н)ского (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 93); А тося дѣяло в дому вы(ш) рече(н)номъ при бы(т)ности превелебны(х) в Бѣзѣ Г(с)дновѣ о(т)цевѣ Андрея Савришевича... Григорїа Сидоровича... Клироша(н) Хол(м)ски(х) (Холм, 1648 *Тест.Ст.* 471); Которы(и) же то те(с)таментъ за подане(м) ви(ш) речѣное ѡсобы... до книгъ... кгрѣ(д)скихъ... слово в слово уве(с) уписанъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 219).

Див. ще **ВЫШПРЕРЕЧЕНЬЙ.**

ВЫШЕСТВІЄ *с. (вибуття звідки-небудь, залишення чогось)* вихід: Яко разумѣешь, жидовине, ижъ отъ сотворенїа свѣта до потопа, а отъ потопа, по вышѣствїю Ноеве с ковчега,... не было ли сего днїа, еже теперъ зовѣмъ суботою? (1580 *Спис.* 21); не вѣдаешъ же Авенїръ // на то пришѣль до тебе абы тебе зрадилъ аже бы вѣдалъ вышѣствїа твоегѡ и пришѣствїа твоегѡ, и довѣдалса всегѡ што чинїшъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 246-246 зв.).

ВЫШИВАНЄ с. Вишивання, вишивка: И аще ли у старомъ законе вещи тые... отъ разныхъ мастей вышиване шолковъ, запоны, скрыжали съ камня,... и просто все церков'ное начине почитано... было и свято звано (Супральський монастир, 1580 Пис.пр.лют. 55).

ВЫШИВАНЫЙ, ВЫШЫВАНЫЙ дієприкм. 1. (чим) Вишиваний: Дванадцать кошулъ коленскихъ, шолкомъ вышиваныхъ (Луцьк, 1563 РЕА II, 127); ру(ч)нико(в)... шо(л)ко(м) вышиваны(х) два (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 25); кошуле(к) фла(м)-ски(х) вышиваны(х) є(д)вабо(м) чи(р)воны(м) ше(ст) (Кременецъ, 1571 ЛНБ 103, 16/Іс, 1921, 6 зв.); єди(н) въздѣ(х) кита(и)чаны(и) чи(р)воны(и) золото(м) вышива(ныи) (Львів, 1579-1588 ЛСБ 1034, 1 зв.); хустки три полотна коле(н)ского, две шо(л)комъ чорнымъ вышиваны(х) (Житомир, 1584 АЖМУ 78); Запонъ и завѣсъ осмъ:... третей под образна полотне вышиваная злотом (Пересопниця, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 296); Одна хѣстка на анало(и) туре(ц)кою роботою є(д)вабемъ вышиваная на завою (Львів, 1637 Інв.Усп. 69).

2. У знач. прикм. (оздоблений вишивкою) вишиваний: кошу(л) вышиваны(х) и посполиты(х) белы(х) пане(н)скихъ два(д)ца(т) (Луцьк, 1577 ЛНБ 5, II 4044, 5); Ураро(в) дяко(н)ски(х) два єди(н) кѣфтѣровы(и) а дрѣги(и) вышиваны(и) (Львів, 1579-1588 ЛСБ 1034, 2); згнуло в мене с коморы зъ замка... кошу(л) вышиваны(х) коленъскихъ же(н)-скихъ три (Житомир, 1583 АЖМУ 65); хѣстка з белымъ шитя(м)... Кѣта(и)ка вышиванаа (Луцьк, бл. 1627 ПВКРДА I-2, 271).

Див. ще **ВЫШИТЫЙ**.

ВЫШИЙ див. **ВЫШШИЙ**.

ВЫШИЙОПИСАНЫЙ див. **ВЫШЕОПИСАНЫЙ**.

ВЫШИНА, ВЫШЫНА, ВЫШИНЯ, ВЫШИНА ж. 1. (відстань від основи предмета до най-далшої його точки вгори по вертикалі) висота, вишина: Вежи вси отъ земъли до по(д)сабитъа дереваного (!) на собе вышини мають пать сажонъ (1552 ОЛЗ 158); Гора замъковаа отъ реки скала висока два(д)цати сажонъ... из и(н)шое стороны отъ места тамъ вышина горы семи сажонъ (1552 ОВін.З. 130 зв.); ворота з мѣди чѣстой были учинѣны, в'выши-

нѣ и'локотъ, а в ширинѣ к̄ (серед. XVII ст. Хрон. 363).

2. Узгір'я, пагорб, пагорок: Вама: Вышына, со-ко(ст) а(б) гора (1627 ЛБ 190); Розрѣшили те(ж) вы-шины, скрѣшили балваны (серед. XVII ст. Хрон. 342).

Див. ще **ВЫЖШИНА, ВЫЗИНА**.

ВЫШИНКОВАТИ, ВЫШИНКОВАТ дієсл. док. (що) (алкогольні напої) продати на розлив, вишинкувати: року теперешнего..., розказуючи упреїме подданым своимъ з мест своих мана-стырскихъ,... з медом, пивом и горелкою до ста бочок под место Киев подехат и за пенези вышинкуват: где тые подданые..., тые вси напитки... за пенези ку пожитку их милостей выпродавали и вышинкували (Житомир, 1618 АрхЮЗР 1/VI, 463); Панъ Юре(и) Макаровичъ... забралъ и заграбилъ та(к)же и готовыхъ Пнзе(и)... в безъборо(д)чихи копъ ѡсма(д)цать Которая Протестуючи(х) пива варовъ три выши(н)ковала (Київ, 1633 ЛНБ 5, II 4060, 30).

ВЫШИТЫЙ, ВЫШЫТЫЙ дієприкм. 1. (чим) Вишитий: Хѣстка по(д) ѡбразо(м) прѣ(с)тое на-мѣстнымъ ро(з)нымъ є(д)вабе (!) и бля(ш)кою вышитаа (Луцьк, бл. 1627 ПВКРДА I-2, 270); хѣстка туре(ц)кая... выштыая... густо (Львів, 1637 Інв.Усп. 69); Воздѣшокъ на гатласѣ чырвоно(м) распятие хрыстово прекрасно золото(м) вышито изъ иншими квѣтами (Там же, 64).

2. У знач. прикм. (оздоблений вишивкою) вишитий: товальну (sic! — Прим. вид.) рубковую одну зъ лиштвами широкими, вышитыми (Луцьк, 1596 АрхЮЗР 3/І, 109); побрали... ножи... хустъка вышита, куплена за два золотых (Бориспіль, 1615 АБМУ 9).

Див. ще **ВЫШИВАНЫЙ**.

ВЫШКА, ВЫШЪКА ж. (верхне приміщення житлового дому) вишка: Потомъ отомъкнено сени на горе, до светълицъ и на вышъки (Луцьк, 1591 АрхЮЗР 1/І, 318); данійл'... вшѣлъ до дѣмѣ своегѡ: а ѡ(т)ворѣвши окна на вышкахъ своихъ протѣвъ Іер(с)лимѣ, тре(х) часовъ в'днѣ падалъ на колѣна свои молился и исповѣдалъ предъ бгомъ своимъ (серед. XVII ст. Хрон. 365 зв.).

ВЫШЛЫЙ дієприкм., перен. Який вийшов назовні, за межі чогось: Панно встанъ: Не дрѣгдо якдо дѣшв в'ню в'провадилъ, але ондо жъ пѣрвшѣю з'

тѣла Єѣ вышлѣю привернѣлѣ (Киѣв, 1637 УЄ Кал. 631).

ВЫШМЕНЕННЫЙ *див.* **ВЫШЕМЕНЕННЫЙ.**
ВЫШМЕНОВАННЫЙ *див.* **ВЫШЕМЕНО-**
ВАННЫЙ.

ВЫШМИНЕННЫЙ *див.* **ВЫШЕМЕНЕННЫЙ.**
ВЫШМЪНЕННЫЙ *див.* **ВЫШЕМЕНЕННЫЙ.**
ВЫШНАЗНАЧОНЫЙ *див.* **ВЫШЕЙНА-**
ЗНАЧОНЫЙ.

ВЫШНАПИСАНЫЙ *див.* **ВЫШЕНАПИ-**
САННЫЙ.

ВЫШНИЙ, ВИШНИЙ, ВИШНЫЙ,
ВЫШНІЙ, ВЫШНІЙ, ВЫШНЫЙ, ВЫШЪНИЙ
прикм. 1. (який міститься вище чого-небудь або знаходиться зверху) верхній, горішній: досталоса слоуга(м) наши(м)..., оу и(х) ча(ст) половина село ω(т) драгоуша(н), вышнѣа половина (Сучава, 1520 *Cost.DS* 211); завѣса црквѣнаа розодраласа надвое. з' вышнѣа краю ажъ до // нижнѣаго (1556-1561 *ПС* 120-120 зв.); ми(с)ко снѣ футко(в) ва(с)ку(в) с пола(в) оучини(л) запл(т)оу виши(т)ку зупе(л)ную се-стрѣ свою(и) васи с пасѣкы пола(в)скоѣ ко(т)рая лежи(т) межи... а(н)дрѣе(м) з вы(ш)нѣа стороны а з ни(ж)нѣа стороны ти(м)ка пасе(р)ба ва(н)дово(г) (Одрехова, 1584 *ЦДАЛ* 37, 1, 20 зв.); Старый муръ по вышние окна збивши, весь верхъ на ново змуровали (поч. XVII ст. *КЛ* 82); Была тѣды статѣра его добыть оулѣмна, и незвычайнаа, волосы толко на варѣгахъ маючи, и трѣха штось мѣдъ на вышней чѣсти поличковѣ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 8 зв.); Вѣрхній рогъ держитъ вышнюю стѣбронѣ, нижній, нижнюю, а середнѣй, и побочныѣ стѣроны, на двѣохъ боковыѣхъ рогѣхъ лежатъ (Киѣв, 1637 УЄ Кал. 778); *supernas, tis, го(р)ни(й), вишни(й)* (1642 *ЛС* 389); Сію книгѣ пнѣ Андреи Серяга... ω(т)далил ω(т) церкви вышней Вызнецкой (Нижня Вишница, 1647 *Паньк.* 24).

2. (значніший рангом, становищем) вишній: Прото вѣда(н) ω(т) то(м) діаволе, и(ж) а попо(в)ского преложє(н)ства и стѣнѣ ω(т) вы(ш)наго и до послѣ(д)ного стѣпна, ω(т) тебе дарова(н)ного не прагнѣ (1599-1600 *Виш.Кн.* 209 зв.); А хочачи в то(м) яко належи(т) ѣслѣжити... намѣ добре знаѣмого... чє(ст)ного во иноцє(х) брата... Кириловича (!) по блѣгодати и власти ω(т) вышнѣа А(р)хиерєа... на митро-

полита(н)ство Киевѣское... собо(р)ны(м) стве(р)-женіє(м)... сотворило (Киѣв, 1627 *ЛСБ* 496);

у знач. ім.: А тоѣ не бє(з) споражєна бывѣло, жєбы ты котѣрии зє(м)ными трѣскамаи... роскошами сатани(н)скими, и вшелѣакою незбѣжностю ωпанѣваны были: принѣмнѣй ты(м) спѣсобомѣ, якожъкѣлвекѣ на высѣкѣсть погладѣли, а ω(д) нижнихъ поднѣсачиса, вѣшнихъ оупѣтровали, и ωпѣтъ на высѣкѣсть са мѣли (Вильна, 1627 *Дух.б.* 95).

3. Небесний, божий, божественний, вишній: петрѣ... чистыи сосоу(д) вышнимѣ силамѣ (1489 *Чет.* 230); Где которы(и) з ва(с) еп(с)пѣство ω(т) вѣшнѣаго звѣна, даровѣна и ωщенѣна, и ω(т) всєнаро(д)наго избранѣа гласа восприа(л), тоѣ и сами признати мѣсите, яко згва(л)тили є(с)те (1598 *Виш.Кн.* 280 зв.); Маючи тѣды при собѣ Г(с)да, по розлѣцѣ // ω(д) тѣла, з' великою радѣстю ω(д)хѣдѣть до вѣшнихъ мешканцовѣ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 171-172); А гдѣ са змоцнѣть и задѣржѣть насѣньє, в' чѣсѣ налѣжномѣ выдаѣють на свѣтъ: потѣмѣ в' разлѣчєннѣи тѣла, Аггліи и всѣ вѣшнѣи хѣры, весѣлою тва(р)ю ихъ прѣймѣють (Там же, 340); Прагнєть, гѣрними ѣбы всѣ мешканци были В вышни(х) любѣдѣшны(х) гмѣахѣ вѣчнє жѣли (Льѣв, 1631 *Волк.* 10 зв.); Прошѣ васѣ прєтѣо братѣє, в' тепѣрєшнѣй чѣсѣ, вшелѣакимѣ спѣсобомѣ доброе чинѣти старѣймѣоса, жєбысѣмѣо в' прѣшломѣ вѣцѣ... Корѣω(н) вышнаго вєзвѣна достѣпѣли (Киѣв, 1637 УЄ Кал. 421); Мы жє сіа ω(т) любви твоєа полѣчывшє вѣ молѣтва(х) архиерє(и)скихъ ѣ пр(с)тола вышнѣаго здравѣє ваше до(л)годє(н)ствіє... памя(т)ствовати до(л)жни бѣдє(м) (Іркліїв, 1650 *ЦДАДА* 124, 3, 37); **вышній Єрусалимѣ (Єрусалимѣ) — (біблійнє) царство небєснє, небо, небєса: онѣ... дошєдши тамо, вшѣоль оу вышнѣи ер(с)лимѣ (1489 *Чет.* 43); Радѣтєьса правє(д)никѣ, яко вихѣдитѣ з работы єгѣпта; мыслєнногѣ з грѣхѣотѣорной стрѣаны, в' землю ѣбѣтовѣннѣю; кѣ вѣшнємѣ Нб(с)номѣ Іер(с)лимѣ, вѣчнѣомѣ весѣломѣ ω(т)чєствѣ свѣмѣ (Чернѣгів, 1646 *Перло* 127); **во вышнѣыхъ, вѣ вѣшнѣих** — на небєсах: Анѣ ты(ж) дѣтє(м) шкѣ(л)ны(м) соваиями (!) ѣсанна во вышнѣ(х) бгѣ спєвати не допѣщаю(т) (Льѣв, 1595 *ЛСБ* 277, 1); Хотѣмѣо завшє пѣснѣкѣ тоую вѣнцѣ спѣвѣати, И в слава вѣ вы(ш)ни(х): нѣкѣгды не оуостаѣти (Льѣв, 1616 *Бєр.В.***

80); **вышнее жилище** *див.* **ЖИЛИЩЕ**; **вышний миръ** *див.* **МИРЪ**;

(*про Бога*) **Всевишний**: **Захотѣлоса емѣ самомѣ** по(д)нести **столицѣ** свою на **заходѣ** **слнца** и ро(в)нати-са **бгѣ** **вышнемѣ** (Острог, 1587 *См.Кл.* 11); **Вышний отец!** Самый духъ **слушаетъ** ико **духови** (XVI ст. *НЄ* 195); **коли(ж)** **обачи(л)** **ха** и **крикнѣ(л)** и **припа(л)** к **немоу** и **голосо(м)** **великы(м)** **рекль** **що** **мнѣ** **исѣ** **снѣ** **ба** **вы(ш)на(г)** **прошѣ** **та** **жебы(с)** **ма** **не** **мѣчилъ** (к. XVI ст. *УЄ* №31, 215); **Яко** **отпал** **старший** **небесный** **аггелъ** **Сатана**, з **многими** **аггелы** **уподобляючися** **Богу** **вышнему**, и на **тое** **мѣсце** **вступил** **земный** **грубый** **человѣкъ** (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 44); **Живеть** з' **Богомъ**, **живеть** **Бгѣ** **вышній** **оборонца**, **тотъ** **намъ** **не** **дасть** **в'** **томъ** **жалю** **гинѣти** **до** **конца** (Вильна, 1620 *Лям.К.* 7); **ннѣ** **дшѣ** **нашѣ**, **котѣрыи** **сѣтъ** **цѣрками** **Ба** **вышнагѣ**,... **нехай** **ѣ** **своѣмъ** **збаве(н)ю** **пѣлноса** **стара**-**ють** (Киѣв, 1625 *Коп.Ом.* 169); **бѣ** **на(ш)** и **вышний** **соудѣа** **нашѣ** **рѣчи(л)са** **стати**... **женихѣ(м)** **наши(м)** (1645 *УЄ* №32, 309);

неземный, **небуденный**; **духовный**: **Створѣтелю** **вѣшни(х)** **рѣчей** и **нѣжнихъ**:... **пѣснь** **ѣ(т)** **Аггловѣ**,... и **ѣ(т)** **члѣкъ** **прѣйми** (Киѣв, 1627 *Тр.* 9); **До** **нѣ(с)ныхъ** **ѣ** **мѣзо** **прибирайсѣ** **трѣновѣ**, **Тамъ** **скоштѣшъ** **що** **за** **смакъ** **вѣшни(х)** **Геликѣнов(в)** (Киѣв, 1632 *Євх.* 303).

4. У знач. ім. вышний — **Бог**, **Всевишний**: **сила** **вышнего** **ѣсени(т)** **та** (1489 *Чет.* 37); **И** **ты** **ѣ(т)рѣча** **звѣно** **бѣдѣшь** **пр(ѣ)орко(м)** **вышнего**, и **напре(д)** **поидѣши** **предѣ** **лице(м)** **гнѣи(м)** **оуготовѣти** **пѣти** **его** (XVI ст. *УЄ* *Литк.* 71); **Тамъ** **же** **кгда** **еще** **оу** **стѣблѣ** **сѣдѣли**, **ста(л)са** **гѣлосѣ** **ѣ(т)** **вышнего** **к'** **члѣкѣ** **бжѣмѣ** (Острог, 1598 *Отп.КО* 10 зв.); **але** **ѣ** **вышний** **слыши** **і** **внѣши** **то(т)** **гла(с)** (1599 *Виш.Кн.* 215); **той** **лѣкѣавый** **дѣхъ**... **позѣзрѣвъ** **славѣ** **своѣго** **твѣрѣца**, и **вѣсхотѣвъ** **бѣти** **равень** **вышнемѣ** (Почаѣв, 1618 *Зерц.* 26 зв.); **зычачи** **абы** **блг(д)тѣ** и **милосе(р)дѣе** **вышнего**... **почато(к)** **въ** **шасливы(и)** **коне(ц)** **приводити** **даровало** (Киѣв, 1627 *ЛСБ* 496); **аггль**... **мѣвить**: **дхѣ** **стѣый** **найдѣт'** **на** **та** и **сила** **вышнаго** **ѣсѣнитъ** **та** (Львѣв, 1646 *Зобр.* 18); **Постѣвлю** **мѣвить** **на** **ѣболокѣхъ** **столицѣ** **моу**, и **бѣдѣ** **рѣвнымъ** **вышнемѣ** (серед. XVII ст. *Хрон.* 3 зв.).

◊ **палець вышний** — **вказѣвний** **палець**: **А** **протѣгнѣнемъ** **дво(х)** **пѣлцовѣ**, **вѣшнего** и **сре(д)него**, **показѣтсѣ** **таемница**, **Ба** **слова** **втѣленіе** (Киѣв, бл. 1619 *О обр.* 69).

Див. ѣе **ВЫШШИЙ**.

ВЫПОЗНАЧОНЫЙ *див.* **ВЫШЕОЗНАЧОНЫЙ**.

ВЫШОПИСАННЫЙ *див.* **ВЫШЕОПИСАНЫЙ**.

ВЫШОПИСАНЫЙ *див.* **ВЫШЕОПИСАНЫЙ**.

ВЫШПѢГОВАТИ *див.* **ВЫШПѢГОВАТИ**.

ВЫШПЕТИТИ *див.* **ВЫШПОТИТИ**.

ВЫШПИГОВАТИ *див.* **ВЫШПѢГОВАТИ**.

ВЫШПИСАНЫЙ *див.* **ВЫШЕПИСАННЫЙ**.

ВЫШПОМЕНЕННЫЙ *див.* **ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ**.

ВЫШПОМЕНЕННЫЙ *див.* **ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ**.

ВЫШПОМѢНЕННЫЙ *див.* **ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ**.

ВЫШПОМЯНЕННЫЙ *див.* **ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ**.

ВЫШПОТИТИ, **ВЫШПЕТИТИ** *дієсл. док.* (*стп.* *wyszpocić, wyszpecić*) (що) **переінакшити**, **переіначити**, **перекрутити**, **спотворити**: **хтѣжъ** **вызволи(т)** **дерзостникѣ(в)** **ѣ(т)** **правдѣвой** **моуки**, **чили** **пѣпѣжъ** **рѣмскій**; **але** **едень** **самъ** **не** **змѣжетъ** **вѣроки** **стѣхъ** **ѣ(т)цѣвъ** **вышпотити**, и **рѣмскихъ** **пѣпѣжѣвъ** и **самѣхъ** **патрѣархѣвъ**, **ани** **вызволи(т)** **винныхъ** **пере(д)** **пр(с)тѣбло(м)** **х(с)вымѣ** (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 191 зв.); **А** **если** **бы** **хто** **смѣль** и **вышпошилъ** (!) **бы**, и **выступилъ** **с** **того**, **або** **бы** **нарушилъ**, **любъ** **щто** **придаючи** **любъ** **тежъ** **щто** (!) **уймуючи** и **теды** **такового** **онии** **святѣи** **отцѣве**... **во** **анаѣемѣ** **мають** (Єгипет, 1602 *Діал.* 60); **Нам** **теды** **бовѣм** **не** **божницу** **жидовскую** **берут**, **але** **всенародное** **христѣанское** **набоженство** и **волности** **вышпотити** **усілюють** (Львѣв, 1608 *АрхЮЗР* 1/XII, 528); **тое** **слово** **проклятый** **андрей** **варкѣоцкій** **въ** **своѣ** **лгарской** **апологіи** **проклятой** **вышпетил**, **щто** **тѣ** **даріе** **цар** // **мовит** **ѣ** **богѣ** **живом** **прѣбывати** **емѣ** **во** **вѣки** (поч. XVII ст. *Вол.В.* 73-74); **Щто** **инѣчей** **полѣженѣе** **в'** **стѣомъ** **Єв(г)лѣи**, **инѣчей** **ты** **положилъ**, **ѣлбо** **не** **довѣдавшисѣ**, **ѣлбо** **оумѣслне** **нѣшто** **вѣшпотивши** **хѣтре** и **тѣ(т)**, **ѣко** и **в'** **ѣны(х)** (Киѣв, 1619 *Гр.Сл.* 300).

Див. ѣе **ВЫШПОЧАТИ**.

ВЫШПОЧАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* *wyszpazcać*) (що) **переінакшувати**, **переіначувати**, **пере-**

кручувати, спотворювати: А бо̄у мръэ́ные и смѣ́лые здхв́алцы ѓны́е, нѣ́кѳтры́е слова вышпѳ́дѳючи,... мѳвѳили: ...мо́гоу цр̄ковъ бж́ію розвалѳ́ти рѳка́ми лю(д)скы́ми збѳдо́ваннѳю (поч. XVII ст. *Проп.р.* 93); Чомѳ(ж) и ты не мѳвишь тогѳжъ, а́ле хѳ́тре перево- роча́ешъ, и штѳ́ вы́со́ко, то нѳ́зко чѳ́нишь и вышпѳ́ча́ешъ сло́ва оу́чи́тельскѳ́и (Киѳв, 1619 *Гр.Сл.* 262); тѳ́(т) не всты́дале́сьа вышпѳ́ча́ти Ев(г)лскѳ́и сло́ва (Там же, 301).

Див. ще **ВЫШПОТИТИ.**

ВЫШПОЧЕВАНЄ, ВЫШПОЧИВАНЬЄ с.

Переінакшування, перекручування, спотворювання: тогды тѳ́мъ вышпѳ́чиванье́(м), фалшова́ньемъ, и выкрѳ́та(ч)ство(м) стѳ́го писма, намѳ́й свѳѳей рѳ́чи не борѳ́нишь (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 99 зв.); и рекѳ́мо нѣ́якѳ́ю(с) ѳ́дно́сть флѳ́ре(н)скѳ́ю ѳ́(т)новлѳ́ючи, до никѳ́ли не // быва́лого вѳ́ры старожи(т)но́й грѳ́чес- кой вышпѳ́чева(н)а, а з крѳ́оунтѳ́ прѳ́ве вывороче(н)а до рѳ́гѳ́ сла́ли, и по сей днѳ́ стѳ́лко(т) (Там же, 214 зв.- 215).

Див. ще **ВЫШПОЧЕНЄ.**

ВЫШПОЧЕНЄ, ВЫШПОЧЕНІЄ, ВЫШ-

ПОЧЕНЬЄ с. Переінакшення, перекручення, спотворення: тепе(р) оуже на́збытъ о вышпѳ́ченью́ цр̄к- ви, и самѳ́хъ еѳ́вангелскѳ́ихъ прѳ́даній, котѳ́ры́е самъ збавѳ́тель подѳ́лѳ́, зѳ́врхно́сть са ѳ́наа хѳ́лпѳ́ить (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 187 зв.); слова Вл(д)ки всѳ́хъ Сна Бж́го щѳ́ре заховѳ́вати и бе(з) вышпѳ́чена́ (Киѳв, 1619 *Гр.Сл.* 231); Єсли хто нардѳ́ае́(т) штѳ́коблѳ́екъ з' наѳ́ки и оухѳ́валы стѳ́ыхъ и Бо(з)скѳ́ихъ ѳ́цѳ́ѳѳъ, тѳ́ею(ж) да́лѳ́й не мае́(т)са зѳ́вати смѳ́трѳ́ніе́,... а́ле вышпѳ́ченіе́ и знеѳ́ажѳ́ніе́ вѳ́ры (Там же, 234).

Див. ще **ВЫШПОЧЕВАНЄ.**

Пор. **ВЫШПОТИТИ.**

ВЫШПОЧИВАНЬЄ *див.* **ВЫШПОЧЕВАНЄ.**

ВЫШПРЕРЕЧЕННЫЙ, ВЫШЪПРЕРЕ-

ЧОННЫЙ *прикм.* Вищезгаданий, вищезазначений: А я вже вы(ш)преречены(и) я(ц)ко пузи(к) такъ... и повиноватыхъ нашихъ из ѳ́бъчихъ люде(и) стороны до того дому ѳ́(т) на(с) пану а(н)дрею... ѳ́ступу потребы мѳ́ти не маемо (Киѳв, 1597 *ЦНБ ДА/П-216*, 76); помененый прѳ́тестанъсь... ѳ́феруоучысе о то в судах належныхъ яко перъвей зачалъ, такъ и до конъца з вышь преречеными принъципалами и их адыге-

рентами правъне чынѳ́ти, илекрѳ́тъ того будѳ́тъ потреба (Луцьк, 1648 *АрхЮЗР* 1/VI, 818).

Див. ще **ВЫШПРЕЧЕННЫЙ.**

ВЫШПРИВЕДЕННЫЙ *прикм.* Вищенаве-

дений, вищеназваний, вищезазначений: Зовсѳ́хъ те́ды вышпѳ́риѳ́веденныхъ свѳ́до́цтѳ́в, прѳ́то́мъ и зъ выво́довъ ...пока́зуется я́сне и вы́разне, ижъ... Избавѳ́итель нашъ, Петра́ оди́ного по со́бѳ́ голо́вного па́стыра не зостаѳ́вилъ (Киѳв, 1621 *Кон.Пал.* 461).

ВЫШПЫРАЧЪ ч. (*стп.* wyszpyracz) той, що

докопується, вислѳ́джуе; *діал.* нишпорка: Послѳ́мъ Апѳ́сто(л)скимъ: инѳ́квѳ́зитѳ́ромъ, вы(ш)пырачѳ́мъ,... котѳ́ры́е южъ, своѳ́ими Ап(с)толскими прѳ́вѳ́лѳ́ами, не то(л)ко Єп̄(с)кѳ́ѳѳомъ ровнѳ́ю́тьса: а́ле те́жъ ѳ́хъ прѳ́выша́ю́тъ,... и ѳ́хъ влѳ́дѳ́зъ высмо(к)тыѳ́вають (Єв'е́ або Вѳ́льна, п. 1616 *Прич.отех.* 11 зв.).

ВЫШПЪГОВАТИ, ВЫШПИГОВАТИ,

ВЫШПИГОВАТИ, ВЫШПЕГОВАТИ, ВЫШПЪ-

КОВАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wyszpiegowac) 1. (кого,

що) Вислѳ́дити, напасти на слѳ́д: А та́къ на то(м) по́ложили всѳ́, и(ж) маю́тъ да́ти... за́платѳ́... абы́ є(г) вы́стерегли, вышпѳ́гѳ́овали... ѳ́дали є́го пѳ́латѳ́у (XVI ст. *УС* №29519, 233 зв.); Онъ зара́зъ послѳ́лѳ́ мене и друго́го хлопца́ Марци́нка, абы́сьмы́ того́ по́па вышпѳ́кѳ́овали (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 1/VI, 237); а та(к) по́ложили на то(м) вѳ́си. и(ж) маю́(т) да́ти скѳ́арѳ́ы вели́кѳ́и на́ то. ...кѳ́моу ись оу́чи́тели́и або прѳ́ятелѳ́и є́го, щѳ́обы є́го ѳ́́стерегли а вышпѳ́кѳ́овали (Смѳ́трич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 3 зв.).

2. (що) (*докладно перевірити*) дослѳ́дити, ретельно оглянути: А коли пошли вышпѳ́кѳ́овали зѳ́млю ѳ́(т) пѳ́ци Сѳ́нъ ажъ до Єма́тъ, и пошли на по́лѳ́дне и пришли до хѳ́врѳ́на,... оурѳ́зали вѳ́тѳ́вѳ́ вѳ́ннѳ́ю з' ягодами (серед. XVII ст. *Хрон.* 135); Идѳ́те прѳ́шѳ́, а гѳ́тѳ́йте пѳ́лне́и чѳ́ни́те двѳ́рне́, а ѳ́́шпѳ́гѳ́йте мѳ́стѳ́це гдѳ́ є́сть но́га є́го, а́бо хто є́го тѳ́мъ ѳ́дѳ́лѳ́ (Там же, 230 зв.).

ВЫШПЪГОВАНЄ с. (*стп.* wyszpiegowanie) вислѳ́джування, вистежування: Астарѳ́ѳ́ѳ́:... чѳ́на́чѳ́и Вы(ш)пѳ́гѳ́ова(н)а́ (1627 *ЛБ* 182).

Пор. **ВЫШПЪГОВАТИ.**

ВЫШПЪКОВАТИ *див.* **ВЫШПЪГОВАТИ.**

ВЫШПРЕЧЕННЫЙ *див.* **ВЫШПРЕЧЕННЫЙ.**

ВЫШПРЕЧЕННЫЙ *див.* **ВЫШПРЕЧЕННЫЙ.**

ВЫПРЕЧОНЫЙ *див.* **ВЫПЕРЕЧЕННЫЙ**.

ВЫПТЕ *див.* **ВЫЙСТЕ**.

ВЫПТЪЕ *див.* **ВЫЙСТЕ**.

ВЫПТЪЕ *див.* **ВЫЙСТЕ**.

ВЫПУКАТИ, ВЫПУКАТЬ *дієсл. док.*

1. (що) (*знайти, старанно шукаючи*) вишукати: (Ури-ина(л) привилею К. Іего м(л). на фд(н)дована це(р)к-ви Бра(ц)кое при шпиталю... Вышука(т) (Луцьк, бл. 1627 ПВКРДА 1-2, 252); И мѣсце бное очыстивши, и жрѣдла самѣю жйлѣ тѣ естъ початокъ глѣббоко вышѣ-кавши,... // ...и жрѣдло зо всѣхъ сторѣнь бѣдова(н)емъ мѣцнымъ дѣбре ѡбваровавши, храмъ Б(д)цы выста-вилъ (Київ, 1631 *Син.Тр.* 814-815).

2. (що) (*знайти юридичні підстави, щоб відсу-дити що-небудь у когось*) вишукати (що), дошукатися (чого): а такъ поводъ хотечи тые добра иле на ча(ст) его належи(т) в позъваного правъне вышукать по-(з)ваного с ча(с)ти свое до показанъя права на тые добра... на роки вышѣ менованые... запозваль (Люб-лін, 1630 ЛНБ 103, 21/Id, 2010, 10 зв.).

Див. ще **ВЫПУКИВАТИ, ВИПУКОВАТИ**.

ВЫПУКАТИСЯ *дієсл. док.* (що) Підшука-

тися, вишукатися: Тоестъ теперъ до Почаевского монастыра, покол церковь своя не вышукается, або з нового фундаменту збудована не будетъ, давати напродъ: жита копь петнадцетъ, пшеницы копь три (Луцьк, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 609).

ВЫПУКИВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **вышукovati**: ихъ, яко задержаня ихъ, такъ и потомъ, правомъ доходити и вышукивати сами маемо (Луцьк, 1595 *АрхЮЗР* 1/I, 464); чому ни(х)то ѡ то не чини(т) чому того з рѣ(к) тыхъ которые то ненале(ж)не,... трымаю(т), дживаю(т), не вышѣживаю(т), не доходя(т), бо понева(ж) до дохоженя того жаде(н) близыши(и) не е(ст) (Кременецъ, 1611 ЛНБ 5, III 4053, 26 зв.).

Див. ще **ВЫПУКАТИ**.

ВЫПУКОВАТИ *дієсл. недок.* (що) (*шукати*

юридичні підстави, щоб відсудити що-небудь у когось) вишукувати: хто бы тую часть половицѣ кѣнѣва ѡ(т) на(с) на ве(ч)но(ст) проданью ѡ(т) брата моего... яки(м) ко(л)векъ право(м) спа(д)ко(м) продажою заставою... де(р)жа(л) мы вышѣковати або... и до... врадѣ права притегати позывати... буде(м) пови(н)ни (Букойма, 1579 ЛНБ 5, II 4044, 52).

Див. ще **ВЫПУКАТИ, ВЫПУКИВАТИ**.

ВЫШПЕ¹ *див.* **ВЫШЕ¹**.

ВЫШПЕ² *див.* **ВЫШЕ²**.

ВЫШПЕАГГЕЛЬНЫЙ *прикм.* Доскона-ліший, вищий від ангельського: Якъ зас потѣмъ чѣстномѣ старѣцѣ Іюсифѣ (не малжѣнство, але на захованіе непокаланѣи и вы(ш)шеаггелъноѣ Па-ніѣнства Еѣ чѣстости) пошлѣблена была (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 759).

ВЫШПЕВСПОМНЕНый *прикм.* Вище-згаданий: до вышше вспѣмнены(х) семй прикладѣвъ приложѣли еще бсмого юліа папѣжа, которого востѣчнѣе еп(с)пи ѡ(т)лѣчѣли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 82).

Див. ще **ВЫШПЕСПОМНЕНый**.

ВЫШПЕИ¹ *див.* **ВЫШЕ¹**.

ВЫШПЕИ² *див.* **ВЫШЕ²**.

ВЫШПЕИМЕНЕНый *див.* **ВЫШЕМЕ-НЕНый**.

ВЫШПЕИМЕНОВАНый *див.* **ВЫШЕ-МЕНОВАНый**.

ВЫШПЕИМѢНЕНый *див.* **ВЫШЕМЕ-НЕНый**.

ВЫШПЕИПИСАНый *див.* **ВЫШЕПИ-САНый**.

ВЫШПЕИПОМАНЕНый *див.* **ВЫШЕ-ПОМЕНЕНый**.

ВЫШПЕИПРИПОМНЕНый *прикм.* Вище-згаданий: а особліве посвѣдчаєтъ того вышшеипри-пѣмненаа киликіанова справа (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 142).

ВЫШПЕИМЕНЕНый *див.* **ВЫШЕМЕ-НЕНый**.

ВЫШПЕИМѢНОВАНый *див.* **ВЫШЕМЕ-НОВАНый**.

ВЫШПЕИНАМѢНЕНый, ВЫШПЕИ-НАМЕНЕНый *прикм.* Вищеназваний, вищеза-значений: ѡгледае(т)са апо(с)то(л) на историю вы(ш)ше(и)намененую бо и(з)раелиты внимали и(ж) были ѡ(т) пана ѡ(б)манены (II пол. XVI ст. *КА* 552, на полях); а яре(м)ко мае(т) ма(т)ку свою ховати до смрти еи а по сомѣ(р)ти(!) ма(т)чино(и), мае(т) ѡ(н) во все(м) имѣню то(м) воле(н) быти ѡ(т) всѣ(х) якъ ѡ(т) брата курила та(к) ѡ(т) сестрѣ его вы(ш)ше на-мѣнены(х) (Львів, 1597 *Юр.* 17 зв.).

ВЫШШЕОПИСАННЫЙ див. **ВЫШЕОПИСАННЫЙ**.

ВЫШШЕПИСАННЫЙ див. **ВЫШЕПИСАННЫЙ**.

ВЫШШЕПИСАННЫЙ див. **ВЫШЕПИСАННЫЙ**.

ВЫШШЕПОМЪНЕННЫЙ див. **ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ**.

ВЫШШЕПОМАНЕННЫЙ див. **ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ**.

ВЫШШЕСПОМНЕННЫЙ прикм. Вищезгаданий: для вышше спомнены(х) причинъ за волею и вспоможенемъ... его кнѣжское мл(с)ти..., яко пре(д)тымъ иншіе кнѣги, такъ и тѣа, впро(д) з рѣзны(х) а старыхъ зводовъ... добре справлена (Острог, 1606 Мол. 3 зв.).

Див. ще **ВЫШШЕВСПОМНЕННЫЙ**.

ВЫШШЕУМНЫЙ прикм. (сповнений великим розумом) розумный, змістовный: Для того аббвѣмъ и Снѣ Бжій впрѣдъ нѣжели стѣю Евхаристію своѣмъ подаль Оучникомъ, ... аббсмы и мы чистымъ оумысломъ, ср(д)цемъ, дѣшею и тѣломъ старалися такъ великихъ и вышшеумныхъ оучастниками сстатиса(!) даровъ (Львів, 1646 Жел.Сл. 4 зв.).

ВЫШШИЙ, ВИШШИЙ, ВЫШШІЙ, ВЫШШІЙ, ВЫШШЫЙ, ВЫШЪШИЙ, ВЫШЪШИЙ, ВЫШШИЙ, ВЫЖШИЙ, ВЫСШИЙ, ВЫСПЫЙ прикм. в. ст. 1. (який має порівняно з іншими більшу висоту, більшу відстань знизу вгору; протилежне — нижчий) вищій: гора замъковаа... въ середине вы(ш)ша нижъли по краемъ (1552 ОКЗ 34); А прѣтожъ и вышшій оуголь трѣгѣной фѣкѣры достѣпаль (Київ, 1619 Гр.Сл. 277); Мнѣги и дрѣва сѣтъ, лѣчь одны вышшій, а дрѣгій нѣзшій (Вильна, 1627 Дух.б. 295);

(про зріст людини порівняно зі звичайним, середнім) високий: А бы(л) оубирь на то(м) голіадѣ из мѣди и желѣза, ... а са(м) голіа(д) бы(л) вы(ш)ши(и) на с̄ локо(т), и на па(д) а дв(д)ъ бы(л) маленкій овчѣри(к) котры(и) его заби(л) бѣ(з) жа(д)нои збрѣи (XVI ст. УЕ №29519, 35); В тѣмъ то сіѣнѣ, ѣзра видѣвъ, незлѣченъное множество збрѣнного людѣ одѣгненыхъ в шѣты бѣлыи; и палмѣвыи рѣзки въ рѣкахъ ихъ; и младенець красоты дѣвной, в зрѣстѣ

вышшего вккладать зъособна на кождого ихъ корѣны (Почаїв, 1618 Зерц. 64).

2. (який знаходиться на більшій віддалі від якої-небудь поверхні) вищій: маючи я при себе сторону, шляхту людей добрых, ... позовъ... его кор. милости с печатью коронною менше канцелярии до замку вышшого однесши, оный при церкви соборной Луцкѣой..., на столе положивши, ... уставникови опеведилом (Луцк, 1618 АрхЮЗР 8/III, 546); Подобѣетъ же вѣдати ѿ елементъхъ: як не соутъ равны; едины бовѣмъ легкого и сѣптѣльного є(с)тва; яко огнь и въздѣхъ: дрѣгій же тѣжшего и гроубшего; яко вода, и земля: легкіе и сѣптѣльны елементъа; на вышшемъ мѣстѣ положи(в) преумудрїй бѣдѣвѣца. гроубшій же и тѣжчѣшій на нѣзшемъ; зѣмлю, и вѣдоу (Почаїв, 1618 Зерц. 9 зв.); року... 1339 кролеви Полскому Казимирови Второму Россове мѣста Лвова, себе и замки обадва, нижній и вышшій, и самое мѣсто поддали, и толко собѣ уживанье волное старожитной... вѣры варовали (Київ, 1621 Кон.Пал. 1026); Въ пѣрвый днѣ сотворилъ бг̄ нѣо вышше, и зѣ(м)лю вышшю, з котрыхъ есть стѣхїа то сѣтъ ледь, снѣгъ, мрѣзъ, и роса (серед. XVII ст. Хрон. 1 зв.);

(який згаданий раніше) вищій: взял посагу от отца панее Ганны готовыхъ пенезей полъ третя ста золотых, а за ее учтвое противко мне захованье записалем // совито... другую пол третя ста золотых, ведле вышшего описанья (Ковель, 1559 АрхЮЗР 8/III, 37-38);

(який міститься у верхній, горішній частині чогось) вищій: Кгда идѣ(ть) люди д... вышше дѣбровы медѣ брати отъ тыхъ... по вѣ грше(и) старосте (1552 Обрац.З. 143 зв.); їсь же ѿпят заклѣкавшї великим голосом, и спустил дѣа, иж завѣса црквѣная разодралася на двое, з вышшего краю аж до нѣжнего, и земля ся потраслѣ (Володимир, 1571 УЕ Вол. 54); а приказѣю вам... абысте емѣ были допомочны шитци та(к) головчане конец вышши(и), яко и громада вишовская до перенесѣня на инше мѣсце тоѣ цркви (Самбір, 1581 Свенц. 75); ставы, частю презъ... спусчене... воды въ ставе среднемъ... попустошилъ, вышшего ставу не занялъ (Луцк, 1633 АрхЮЗР 6/1, 492); вдова... приправила собѣ комѣрѣ таємнѣю на вы(ж)шо(м) пѣтре дѣмѣ своегѣ, в котѣ-

рой з па(н)нами своїми мешкала (серед. XVII ст. Хрон. 373 зв.);

(у космічних просторах) небесний: такъ якієсь зо всѣхъ мѣръ противные, намъ грѣческой релѣи людемъ, за неласкавымъ подо(б)но вѣшшыхъ планѣтъ на насъ зрѣніемъ, часы настоупіли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 2); *Образно:* Лазарь на высюкость вшюль вѣшшыю, а богачъ в' пробасть изшюль нязшю (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 602).

3. (значніший за вартістю) вищий: Я Федор... есми остал винен Грицкѣ, а Юхнѣ и Семашкѣ Ласковичом... сто коп грошей..., и которое // имене заставил пан Ванко... князю Василю... ъстѣи в шестнадцати копахъ грошей, ино я тѣю сто коп грошей маю им ѡтдати; за которыеж пенази маєт имене Росново ѡкѣплено быти, нижли тоє имене ест ъ вышшей сѣмѣ, ъ стѣ и в шестнадцати копахъ грошей (Краків, 1538 *AS IV*, 141-142);

перен. (за значенням) вищий: Пнѣе за(с)... соудо(м) безако(н)ны(м) во(з)неслиса, безъсловесны(х) естество вы(ш)шею // ценою (в' свои(х) анѣтихр(с)тово(г) закона права(х), на(д) лю(д) бжїи, їмъ до часѣ по(д) вла(ст) злецоны(и)) оценили (до 1596 *Виш.Кн.* 261-261 зв.).

4. (важливіший за становищем у суспільстві, духовній ієрархії) вищий, знатний: ѡста(в)уемъ... абы нихто... почо(н)ши ѡ(т) вы(ш)шого а(ж) до ни(ж)шого стану... не смѣ(л) въ зброя(х)... до судѣ... приходити (1566 *ВЛС* 50 зв.); они ни(ж)шими боудѣчи вѣшшого митрополїта и владѣковъ сѣдїти... не могли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 70 зв.); православы(м) хр(с)тіаном малое ро(с)сии та(к) дхвны(м) я(к) і свѣ(т)ски(м), ѡ(т) вы(ш)шого станѣ і до коне(ч)наго (1599 *Виш.Кн.* 212 зв.); А што ся дотычетъ Палеолога,... о которомъ вилялетъ чынить змену, ижъ на синоде Ѳерарскомъ... не только (же) мель вольный голось,... и, сцызматикомъ будучи,... ведучи споръ зъ Латинѣниками не только о веру, але и о высшее местце съ папезомъ спирался (Вільна, 1599 *Ант.* 795); Суть тежъ еще высшыє станы и достоинства въ церкви нашей Восточной, яко: протопопа, архимандрытъ,... архиепископъ, митрополить (Вільна, 1608 *Гарм.* 211); двоакїи сѣтъ Іерей ѡдны вѣшшыи котѣрїи Єп(с)копами називаютьсѣ, а дрѣгїи

низшыи котѣрїи презвитерами сѣтъ (Львів, 1642 *Жел.О тайн.* 16); *Образно:* другїи тоє по(с)полите выкладаю(т) доко(н)чиль а ту(т) дає(т) знати и(ж) все тоє што хс̄ те(р)пѣль было яко по(с)веченье на вы(ш)шого ереѣ (на полях. — *Прим. ред.*) мовечи ѡповѣ(м) има твое бра(т)и моєи и по(с)реди це(р)кви пѣ(с)ни тобѣ заспеваю (II пол. XVI ст. *КА* 248); шѣка(и) зѣвжды ни(ж)шого мѣ(ст)ца нѣ(ж) вы(ш)шого (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 33 зв.);

(про Бога) всемогутній: знайшоль са вѣшшїй то(є)ст)гѣбѣ, строути(л) ѡного цра̄ ювѣнїя напѣшного (XVI ст. *УЄ №29519*, 227 зв.);

всевишній, небесний: каждая душа властемъ вышшымъ нехайся повинуетъ (1603 *Пит.* 34); Прѣвда же мѣтва с(т): не тѣлкъ назывѣетсѣ хлѣбо(м) дшѣвны(м), бо я(к) хлѣ(б) тѣло, та(к) она дшѣ лю(д)скѣю послїлає(т), вѣдлѣгъ вышшого ѡуказана (Київ, 1648 *МІКСВ* 348).

5. (який має більші повноваження) верховний, вищий: Мы судъ, бачечи, ижъ въ той справе сталося межи сторонами контроверсии зъ стороны взятя о болшую речъ въ вышшомъ суде, отъ чого вже апелляция на трибуналь закрочила,... прото судъ узнаваетъ, ижъ шкрутинии безъ стороны позваное вывожена быти не можетъ (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 1/1, 331); А Сачковая, не приймаючи и не слушаючи того сведецтва, до вышшого ся права, то естъ до его милости пана старосты, албо подстаростего его милости отзывала и бралася (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 6/1, 272); Петръ вышменованый... приручил... жону свою... через мене возного на вряд высшїй, перед который тая ся справа приточит (Житомир, 1606 *АрхЮЗР* 8/III, 523); по мѣне будучие посесорове..., платити будутъ водле таксы ошачованое совито, не апелюючи до высшого права (Луцьк, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 610).

6. (значніший; сповнений глибшого змісту) вищий: Єстли з низкого родѣ посполитый человекъ приходит для своих цнот кѣ вышшей чти, а простыи годнѣстю шлахотства достѣпают, заправдѣ достойна ест ѡсвецонысты княжества для мѣжства высокых заслѣг чтам и розмноженьемъ заплаты ѡвнит (Городно, 1507 *AS* III, 49); Але вѣдаю повѣдаєтъ же ты сна̄ и дха̄ стго̄ мимѣхѣдо(м) вкоро(т)це впома-

ноуль, але до ω(т)ца прише(д)ши глоубшюю нѣакдю и вышшюю бгослбюю прида(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 142); Якъ албо ω(т)кбда мбжно ёсть... вѣжитиса... // ...во все(м) досконалдю, и вы(ш)шюю всѣкон досконалости прировнывати Тр(о)цѣ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 292-293); Имъ тѣды вышшій и зацнѣишій ёсть Сакраментъ Тѣла и Крѳве Спсѣятелевы на(д) иншіе тайны, ты(м) бблшого до принѣта ѳного потреба приготова́на (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 912);

(божественный) вищий: нине вышшею свѣтостию просветилася (1489 *Чет.* 139); та(к) и спсѣте(л) на́шъ жрбдло славы своеи жебы на тѣло не вѣтекло, затвори(л), и ω(т) прѣшои години вѣплоченѣа своего до вышшои дшїи чѣсти ѳное перевю(л) (поч. XVI ст. *Проп.р.* 269).

7. (який вирізняється з-поміж інших) кращій, лпшій: Богѣты(и) надъ ѳббги(х) в школѣ, ничи(м) вышшии не маю(т) быти, то(л)ко самою надкою (Львїв, 1587 *ЛСБ* 87, 3); повага бѣскѣпа ри(м)ско(го), вышшѣа е(ст) над всѣ съббры, и жа(д)ны(х) ро(з)соу(д)кови не по(д)лагѣе(т) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 220);

(який у порівнянні переважає когось або щось якимись властивостями) вищий: Пнве за(с) надъ бга бгами вы(ш)шими на(д) своими порѣчными по(д)да(н)ными са починили (до 1596 *Виш.Кн.* 261); Чи(м) же са вы на(д) попо(в) православны(х) вы(ш)ши(ми) во спасенїи дшѣвно(м) чините (1598 *Виш.Кн.* 290 зв.); разъ одноу о рѣчахъ сентенцю оува́жне принѣвши, при неї такъ стбшшъ, же лапаньѣ фавѳрѳвъ, албо якбго вышшого счѣста... ω(т) нее вм не ω(т)разить (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 2 зв.); ато мѳвлю кѣ пожи(т)кови ва́шемѣ, бѣчишлї, // же и тоу(т) ω(т) жонѣтого вышшїи(м) ёсть, котѳрыйса стѣрае(т) ω бо(з)ских, нѣ ма́шъ по зѣстю зѣ свѣта покоу́ты (Острог, 1607 *Лѣк.* 113-114); та(к) една(к) пре(з) ласкою мбже(т) са по(д)нести члкъ, же на(д) аггла боуде(т) болшїи и вышшїи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 248); Где по йныхъ вышшыхъ мѳдрцѣхъ и толковницѣхъ, и малость мою вѣ розмнѣю тѳеи Книги слѣжбѣ причѣтши, перенести и подѣти еи врѣчїлѣ ми якожь тѣмъ, яко́е ми препода́ное ёсть ω(т) Дха Пр(с)тѳго дарованїе (Київ, 1623 *МКСВ* 69); Якїмъ спѳсобо(м) хр(с)тїане вы(ш)шими бѣдѳтѣ на(д) пѣрвого Ада́ма, понева(ж) ω(н) былѣ несмертѣ(л)ны(м), а не то(л)ко дшѣю, але и

Тѣло(м) несказїтелны(м) (Вїльна, 1627 *Дух.б.* 153); Ачѣ колѣвекъ дївнаа рѣчъ бѣти здаѣтѣса, абы такъ бѣрзѳю Ап(с)лскимъ ср(д)цѣмъ заздрость кїєрѳвати мѣла... // едїнь дрѣгого чѣстю вышшїимъ на(д) се́бе чинїлѣ (Київ, 1637 *УС Кал.* 159-160); бо гды Ап(с)лѣ надѣчаѣтѣ мѣжа, абы такъ любїлѣ жонѣ свою, якъ Хс оулюбїлѣ Црковѣ, вышшюю и дхѳвнѣю мѣлостѣ до жоны, ѳкрѳмѣ прирѳжѳной малже(н)скои мѣти емѣ ка́же(т) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 927);

(який перевищує можливості людського розуміння) вищий: члкъ... // ...се́бе невѣдаючїи, а ѳ вышшїи(х) на(д) се́бе рѣча(х) бадаючїиса, котѳрый не вѣдае(т) шѳбса ннѣ з ни(м) дѣати боуде(т), а ѳ прїшлы(х) чѣсѣхъ практыкуе(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 120); И пре(з) тѣи хотѣти оупѳрне оуказѣти недостїгненое превынѣслое ёстество, и вышшео на(д) всѣакдю вымѳвѣ и рѳзѳмъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 293);

(найдосконаліший, найповніше виражений) вищий: а по рѣскѣ бѣтнѳсть: на(д) бы(т)нѳстами; створбнїми вышшѣаа, а сама́ та́а бѣтнѳсть; нествѳрбнаа, нѣмаѣетъ; анѣ почѣткѣ: анѣ конца. маючи в собѣ; всю досконалость, що Бгѣ приналѣжить. а та́а бѣтнѳсть; ёсть правдївымъ Бгомъ: и Бгѣ тою бѣтнѳстю ёсть (Чернїгїв, 1646 *Перло* 11).

8. (по генеалогїчній лїнїї) дальшїи: То вѣсе прикладомъ лѣтѣвѣ можѣмъ о(б)яснїти: напрыклѣдъ Двѣдъ ёсть пнемъ кгдыжъ маѣтъ ω(т)ца Іесеа, дѣда ѳвида прадеда Вѳбза, прапрадѣда Салѣмона, и вы(ш)шїихъ ω(т)цѣвъ своїихъ (Львїв, 1645 *О тайн.* 171).

9. У знач. ім. (той, хто стоїть вище в певній ієрархїї—суспільній, церковній, віковій і т. ін.) вищий: троудность а небе(з)печѣнѣство ω(т)повѣдати за кого вы(ш)шого а шафѳвати чїи(м) оумысло(м) [мене] не допѣщѣала (Острог, 1598 *Отп.КО* 2); рѣчѣшъ же неслоушнѣ абы нїжшїи вы(ш)шого, бѣскѣпѣ патрїѣрхѣ, патрїѣрха папѣжа, сѣдїти... мѣлѣ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 21 зв.); сынѣ на отца, нїжшїи на вышшого права ставити не можѣтъ (Вїльна, 1599 *Ант.* 865); Не меншїи... чудѣ ёсть православный, же якъ вкинѣный посереѣдѣ огня на онѣ чѣсть паперѣ, такъ теперѣ... посереѣдѣ огня гнѣвомъ палаючихъ сердецѣ отступниковъ нашихъ внесѣный, огневи такому подлѣглый, свѣтый свѣтой свѣтыни вѣ... нашей церкви возстави(т)ель не згорѣлѣ, котѳрїи вышшїи на него

не смолюю и сѣркою, але гнѣвомъ и ненавистю распаленныхъ сердець своихъ поломены зъ себе выпускали, нѣжъ оная седмь седмицею распалена печь Вавилонская! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1067).

Див. ще **ВЫШНИЙ**.

ВЫШПОМЕНЕННЫЙ *див.* **ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ**.

ВЫШПОСТЬ ж. Вищість: а зъсь рекѣ, жѣ то бо(л)ше неслоушне и(ж) ты володѣме(р)скомѣ лоуцкомѣ пблочнокомѣ пи(н)скомѣ и хблмскомѣ вл(д)ко(м), на(д) лѣвѣскимъ и прѣмѣскимъ вл(д)ками,... // ро(з)майтѣю звѣрхность и вѣшшость приписѣшь (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 81 зв.-82).

ВЫШПЫЙ *див.* **ВЫШПИЙ**.

ВЫШГ¹ *див.* **ВЫШЕ¹**.

ВЫШГ² *див.* **ВЫШЕ²**.

ВЫШГМЕНОВАННЫЙ *див.* **ВЫШЕМЕНОВАННЫЙ**.

ВЫШГМЕНОВАННЫЙ *див.* **ВЫШЕМЕНОВАННЫЙ**.

ВЫШГНЕВЫЙ *див.* **ВИШНЕВЫЙ**.

ВЫШГОЗНАЧОНЫЙ *див.* **ВЫШЕОЗНАЧОНЫЙ**.

ВЫШГОПИСАННЫЙ *див.* **ВЫШЕОПИСАННЫЙ**.

ВЫШГОПИСАННЫЙ *див.* **ВЫШЕОПИСАННЫЙ**.

ВЫШГОПЪСАННЫЙ *див.* **ВЫШЕОПИСАННЫЙ**.

ВЫШГПИСАННЫЙ *див.* **ВЫШЕПИСАННЫЙ**.

ВЫШГПОЛОЖЕННЫЙ *прикм.* Вищенаведенный, вищезгаданий: Старайжеса тѣды, абы на тобѣ не пала, вышг полбженаа, Ббзкаа грбзнаа примбвка: ѿ Пастырѣ и балване (Львѣв, 1645 *Жел.Тр.* 5).

ВЫШГПОМЕНЕННЫЙ *див.* **ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ**.

ВЫШГПРЕРЕЧОНЫЙ *див.* **ВЫШПРЕРЕЧЕННЫЙ**.

ВЫШГРЕЧЕННЫЙ *див.* **ВЫШПРЕЧЕННЫЙ**.

ВЫШГРЕЧОНЫЙ *див.* **ВЫШПРЕЧЕННЫЙ**.

ВЫШГТЬЕ *див.* **ВЫШТЕ**.

ВЫШГШЕ *див.* **ВЫШЕ¹**.

ВЫШГШЕЙ *див.* **ВЫШЕ²**.

ВЫШГШЕЙПИСАННЫЙ *див.* **ВЫШЕПИСАННЫЙ**.

ВЫШГШЕПИСАННЫЙ *див.* **ВЫШЕПИСАННЫЙ**.

ВЫШГВАННЫЙ *див.* **ВЫШПВАННЫЙ**.

ВЫШГЫЙ *див.* **ВЫШЕ¹**.

ВЫШГНА *див.* **ВЫШПИНА**.

ВЫШГНКЪ ч. Продаж товарѣв у роздрѣб: тую рыбу прода(ли) здесе мѣщаномъ володимерьскимъ на вышы(н)кѣ (Володимир, 1579 *ТУ* 174).

ВЫШГТЫЙ *див.* **ВЫШПТЫЙ**.

ВЫШГПОМЕНЕННЫЙ *див.* **ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ**.

ВЫШГПОМЪНЕННЫЙ *див.* **ВЫШЕПОМЕНЕННЫЙ**.

ВЫШГШЕШЪДНЫЙ *прикм.* (який стосується папського престолу) високий: И как ся в том писанию Скарга умучив, утрудив и употив, боячися, абы честь земное власти римского началства папина... не снижилася и сѣдалище прославленное вышыше-сѣдное з мѣзса своего не порушилося (1608-1609 *Виш.Зач.* 210).

ВЫЩВАТИ *дїєсл. док. (стп. wyszczwac)* (кого) вигнати, прогнати: видишь якъ еси вѣщвалъ вѣлка з лѣса (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 139).

ВЫЩСПЕЦИФИКОВАННЫЙ *прикм.* Вищезнаваний, вищезказаний: а подданные его мл. пана Гелияша Еловицкаго дедичные, а въ посессии его мл. Петра Гулевича теперъ будучие, з части села Суска, штос збожа остало розъного по тыхъ-то подданных, чога не добрали, теды они, выщспецификованные, под час тоежъ козацсчизны, взяли (Луцьк, 1649 *Арх.ЮЗР* 3/IV, 175-а).

ВЫШГЗДЖАТИ *див.* **ВЫШГЗДЖАТИ**.

ВЫШГХАТИ *див.* **ВЫШГХАТИ**.

ВЫЯ, ВИЯ, ВЫА ж. Шия: кнѣзь. повелѣ(л) и(х) // повазати за выи (1489 *Чет.* 143 зв.-144); абы еси не смѣ(л) ани епитрахеля на свою выю вложити по(д) клятвою стѣ(х) бѣгоносны(х) ѿ(т)ць (Львѣв, 1591 *ЛСБ* 164); выа, шыа (1596 *ЛЗ* 38); вѣзлоношѣнїе, или оузоношѣнїе, ѿвѣше(н)е на выи, чарѣвное ноше(н)е (1627 *ЛБ* 138); collum, выя, шия (1642 *ЛС* 129).

ВЬЯВИТИ, ВЬЯВИТИ *дієсл. док. 1.* (кого) (*знайти*) виявити, викрити: а они дей его виявити и на слѣдъ выходити не хочугъ (Луцьк, 1583 *Ив.* 271).

2. (що) (*зробити відомим, явним*) виявити: вьявилъ прѣшлый сѣймъ тоѣ обвинѣнье его. Пріѣха(л) на сѣймъ дла справы о собѣ, которѣю шго напроу(д)ше дати прагнѣлъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 89).

Див. ще ВЬЯВЛЯТЬ.

ВЬЯВЛЯТЬ, ВЬЯВЛЯТИ, ВЬЯВЯТ *дієсл. недок.* (чого перед ким, кого) (*робити відомим що-небудь*) виявляти (кого), робити явним що-небудь: теда маю... на здорове его не отповедать и жадныхъ пофалокъ, хлубячися съ того злого учинъку учиненого, не чинить, а ни того ни передь кимъ не выявлять (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 8/III, 335); якож его до того намовивши привела и до того ему статечне допомагат се сама обещала и допомагала, а в том его никгды не выдават и не выявят оферовала (Луцьк 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 498); Изъявляю: выявляю, выставляю (1627 *ЛБ* 47).

Див. ще ВЬЯВИТИ.

ВЬЯВОВАТИСЯ *дієсл. недок.* (з чого) Ухилиятися, звільнятися (від чого): А умоцованы(и) стороны позваное ω(т) пана Петра Семашка поведе(л), и(ж), де(и), то есть речъ головная, бо мне вже ту(т) иде(т) ω зыскъ и страту, кгды(ж) ся я выявую з юри(с)дицеи вря(ду) в. м(л).. а ваша, де(и), мене м(л)ст) по(д) послуше(н)ство вряду своего принушаєте (Житомир, 1584 *АЖМУ* 93).

ВЬА *див. ВЬЯ.*

ВЬАВИТИ *див. ВЬЯВИТИ.*

ВЬАСНЕНЬЕ *с.* Вияснення: Вирабеєрь: Стѣдна, а(б) выложѣне, выасне(н)є, вѣкла(д) (1627 *ЛБ* 194).

ВЬАСНАТИСА *дієсл. недок.* Вияснятися: Озарѣюса: Освѣчаю(с), выаснаю(с) (1627 *ЛБ* 151).

ВЬАТИ *дієсл. док.* Дістати, витягнути, вийняти: а петръ пришедши к собѣ рекль. тєразь знам правдивѣ иж послал гъ аггла своего и выаль ма з роуки ірѣдовой (Герляхів, к. XVI ст. *Сеєнц.* 72).

Див. ще ВЬНЯТИ.

ВЬАХАТИ *див. ВЬЄХАТИ.*

ВЬ *див. ВЪ.*

ВЬГНАНЬИ *прикм.* Вигнаний: ехил, вьгнаныи (I пол. XVII ст. *Сем.* 81).

ВЬЄЗДЪ *ч.* В'їзд: а въ гай липовый и въ дубраву волный ему въездъ по дрова (Луцьк, 1528 *АрхЮЗР* 6/I, 10).

ВЬЄХАНЕ *див. ВЪЄХАНЕ.*

ВЬЄХАНІЕ *див. ВЪЄХАНЕ.*

ВЬЖЕ *див. УЖЕ.*

ВЬЗДВИГНУТИ *див. ВОЗДВИГНУТИ.*

ВЬЗРЪТИ *див. УЗРЪТИ.*

ВЬКІНУТИ *див. ВКИНУТИ.*

ВЬКРАСТИ *див. УКРАСТИ.*

ВЬМЪТИ *див. УМЪТИ.*

ВЬНОЧІ *див. ВНОЧИ.*

ВЬНАТИ *див. УНЯТИ.*

ВЬПОРОЖНУТИ *дієсл. док.* Випорожнити; вичерпати, видобути: егеро выпорожнѣти (I пол. XVII ст. *Сем.* 77).

ВЬПРОВАДИТИ *див. ВПРОВАДИТИ.*

ВЬРИЗАТИ, ВЬРІЗАТИ *дієсл. недок.* Надтинати, обрізати, обрубувати: accido вьризаю (I пол. XVII ст. *Сем.* 9); eupichus вьризані яко капльн (Там же, 79).

ВЬСАДІТИ *див. ВСАДИТИ.*

ВЬСЕ *див. ВСЕ.*

ВЬСХОДЪ¹ *див. ВСХОДЪ*¹.

ВЬСАКЪ *див. ВСЯКИЙ.*

ВЬХОЖАТИ *див. ВХОЖАТИ.*

ВЬЧІСТИТИ *дієсл. док.* Вичистити: гурдо вьчі(с)тити (I пол. XVII ст. *Сем.* 144).

ВЬШИТКО *див. ВШИСТКО.*

ВЬВУМЪ *с.* (*лат. vivum*) проживання, мешкання: Старожитны(и) Натѣра(л)ны(и) Наро(д) Нашъ рѣски(и) Має(т) свое вѣвѣ(м) И црковъ Набоже(н)ства своего во Львовѣ (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 3).

ВЬДАНС, ВЕДАНЕ, ВЕДАНИЕ, ВЬДА-НІЕ, ВЬДАНЬЕ *с.* (*сукупність певних відомостей*) знання, пізнання, розуміння: видѣніе, огладѣ(н)є, и ты(ж) ω(б)лі(ч)є вѣдѣніе, свѣдомость, вѣдѣ(н)є (1596 *ЛЗ* 33); потребно есть вѣданье тыхъ сродковъ и способω(в) в томъ вѣданью насъ оуживаныхъ, прото(ж) є(и) коротко припомню (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 205); Православный: Признаваю то, же есть добрая и потребная речъ зверхнихъ словъ вѣдане (1603 *Пит.* 107); Познаніе, вѣдѣніе, развѣмѣніе, рѣзд(м), сказаніе: Позна(н)є, вѣда(н)є, розвѣмѣ(н)є, довѣданье-

са (1627 ЛБ 86); безъ вѣданїа (веданїя) — без відома: ѿ такѡвыхъ заповѣдъ нашѣ покладáемъ... такѡвыхъ възысківати... и безъ его Єп̄(с)кпа вѣданїа ника́коже дрэ́зноути его благословїти и до Цр̄квѣй Бж̄їихъ п̄стїти (Львїв, 1614 Вил.соб. 10); ино коли ва(м) бо(г) поможе(т) сверши(ти) еи а вы абы є(сче) не (с)мели еи свещати бе(з) веданїя нашего але да(с)те на(м) зна(ти) а мы пошлемо всякии по(т)ребы це(р)ковнии (Сучава, 1558 ЛСБ 25); **вѣданье дати** — повідомити: А какъ оргишъ который прїйдетъ до Кїева, тогда Шамакъ маеть намъ о томъ вѣданье дати (Краків, 1508 АЮЗР II, 120); **ку веданю** — до відома; знати: Мы всѣ сполечне и одностайне братя роженые... явно чинимъ... сим нашимъ листомъ всѣмъ вобец и каждому з особна, даючи то ведати, кому бы того належала потреба ку веданю, албо слышаню, сесчас и напотом завжды (Луцьк, 1571 АрхЮЗР 8/VI, 373).

Див. ще ВѢДЕНІЄІ.

Пор. ВѢДАТИ.

ВѢДАТИ, ВѢДАТЬ, ВѢДАТЬ, ВЕДАТИ, ВЕДАТЬ, ВЕДАТЬ, ВИДАТИ *дієсл. недок. 1.* (що, о кім, о чім, кого, кому) (*мати певну сукупність відомостей*) знати, відати (кого, що, про що): какъ вы вѣдаете има мое (1489 Чет. 35 зв.); Чини(м) знамѣнито си(м) нашимъ листо(м) хто на него посмотри(т) Або чтѣчи его въслышїти ннѣшни(м) и пото(м) бѣдѣчимъ Комѣ бѣдетъ потре(б) того вѣдати (Межириччя, 1503 Арх.Р. фотокоп. 50); съ тое моеє скрѣни... мои многіє речи при томъ взяли, того не вѣдаю хто взялъ (Краків, 1518 РЕА I, 94); Смѣдинцы мовили: "Мы не вѣдаем, што то за копец, ани паматаем его (Шайно, 1538 AS IV, 174); Книгини Матѣеѡва Четвертенскаа видаючи ѿ князѣ (!) Ярославѣ, же ѡн ѣ владыки, слала по него слѣгѣ своего (1564 AS VI, 245); ты бы ѿ томъ ведаючи єму противе(н) не бы(л) и с того име(н)а ншо(г) выеха(л) (Дубно, 1579 ЛНБ 103, 18/Іс, 1956, 51); што всѣмъ, кому то ведать належитъ, ку ведомости приводечи, розказуемъ, абы..., епископа Мекглинского, за правѣдивого и слушного державцу... мели (Варшава, 1582 АрхЮЗР 1/І, 159); Которы(и) бы бра(т) вѣда(л) брата выступного не має(т) его таити, але має(т) ѡповѣсти его в бра(т)стве жебы бы(л) кара(н) (Перемишль, 1592 ЛСБ 181); я вѣдаю

добрѣю господѣ в мѣсте есть по(д) червоны(м) лвомъ (к. XVI ст. Розм. 38); Досытъ нам вѣдати о собѣ и о своих нам единогласных и присных! (1600-1601 Виш. Кр.отв. 162); кгдыжъ еще и самое головное речи не зыска(л): што собе все вцале позваны(и) зоставѣ(т), а тепе(р) то(л)ко хоче вѣдать контента всѣ в позвеменованые (Вінниця, 1605 ЛНБ 5, II 4051, 65); Бѣда томѣ домѣ, Где Господарѣ клáмца, злѡдѣи... Бѣда и тымъ хто бы з нѣмъ хотѣлъ накладáти Вѣдаючи то о нѣмъ (Вільна, 1620 Лям.К. 24); А... мѡцный, слáвный, и той который все вѣдаю (Кїїв, 1637 УЄ Кал. 339); Тѣже члѣвче аще хощеши вѣдати, ѿ сѣдѣ Бж̄емъ, то вѣдай ѿ тѣмъ, и вѣрь правдїве (Чернігів, 1646 Перло 130 зв.); ѿ(т)тѡлѣ вѣдать маєте, же жѡны пандю(т) надъ ва́ми (серед. XVII ст. Хрон. 367 зв.); всѣ справы..., записы ре(ч)ные на до(в)ги рекокгнициє ѿ которы(х) манифестуючи(и) ведать не може, погинули (Житомир, 1650 ДМВН 197); **ани не знати ани ведати** (про кого) — (*не мати ніяких відомостей*) не знати, не відати: я... того хведора... на дворе свое(м)... не маю а ни (н)є знаю а ни ведаю ѿ не(м) (Ковель, 1574 ЖКК II, 275); **вѣдати (ведати) давати (дати), давати (дати) вѣдати (ведати)** (кому, о кім, о чім, чим, кому): а) повідомляти (повідомити), давати (дати) знати (кому, кому про кого, що, про що, чим): Тое все вам, православным, споминаю и вѣдати даю, абы есте знали, каким способом тая скаржина книжка овде зашла (1608-1609 Виш.Зач. 208); покажетлиса то перед ними, иж комисаре их ѿ той ѡробе их за часѣ тобе ведати давали (Дубно, 1559 AS VI, 44); Вѣ чомъ съ ними намовившы и вырозумѣвшы, на якомъ бы датку перестати хотѣли, о томъ бы еси не мешкаючи намъ вѣдати даль (Рудники, 1561 АЮЗР II, 157); А... кня(з) кири(к)... кѡ праву... самъ не сталъ... и ничего ѿ собе сѣдѣ стороне ведати не далъ (Кременець, 1581 ЛНБ 5, II 4044, 88 зв.); Я ѡедоръ... Чорторыский, староста Луцкий, даем вѣдати симъ нашимъ листомъ: яко будучи нам... в замку господарском Луцку,... смотрели есмо того дела (Луцьк, 1537 АрхЮЗР 1/VI, 22); до мене ѡсобливый лист свой Твоа Милость писал, даючи ведати ѿ шкоды замков ѡкраинных (Вільна, 1547 AS IV, 528); А если ихъ не ѡсѣдит або его не слѣхаютъ тогда атаманъ тесельски(и) маеть дати ведати горо(д)ничомѣ ѿ вїне на ви(н)номъ (1552

ОЛЗ 176 зв.); б) давати зрозуміти: Фалшучи теды отступникове писма, которыхъ на подпертье своей справы уживають, вѣдати ясне дають, ижъ правды по собѣ не мають (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 582); **вѣдати дається, дається вѣдати, безос.** — (стало) відомо, впливає: Зо всего... преложенного // вѣдати дається, же... удѣльной зверхности... надъ патріархами папежъ немѣлъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 730-731); **Читай...** игумена Печерского, который въ науцѣ своей... мовить, ижъ мнихове Латинскіи лой ідять. Отколь дається вѣдати, ижъ передъ тимъ мясь не ідали (Там же, 1094); **вѣдати дошло, дошло вѣдати, безос.** (кого) — стало відомо (кому): Што гды Терлецкого ...вѣдати дошло, той на-тыхъ-мѣсть опричникъвъ своихъ за нимъ послалъ въ погоню (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1059); **Дошло ма вѣдати** исписана певны(х) ѡсо(б)... и(ж) ѡм Исаии Балабанѡ спротиви(в)шиса ...розрѣ(х)ѣчинили (Острог, 1607 *ЛСБ* 410, 1); **вѣдати до себе, до себе вѣдати** (що) — почуватися (до чого), знати (про себе що): Тоу ѡ(т)че владька присмотрі-са в' тѡе зерцало згѡды сть(х) ап(с)лъ... вѣдали до себе же маю(т) моць, недоужныхъ оуздоровлати, прокажѣны(х) очищати, слѣпымъ в'зрѡкъ давати (Острог, 1598 *Отн.КО* 26 зв.); патріарху... до себе ехати не казали боячись, абы вас... з врьдовъ яко негодныхъ не скидаль такъ, яко инших поскидаль, босте тое до себе вѣдали, жебы вас тое поткало, бо сами на себе мусѣли бьсте декрет учинити (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43); **вѣдати доходити** (кого) — ставати відомо (кому): еднакъ же што далей по-слышимъ уведомити братолюбия вашего не омеш-каемъ, кгдыжъ ласкою Божою о всемъ вѣдати доходитъ насъ (Корсунь, 1625 *КМПИ* I, дод. 275); **вѣдати учинити** (кого о чім) — повідомити (кого про що): рѡманъ красо(в)ски(и), насъ ѡ то(м) певне вѣдати ѣчини(л), ширѡце на(м) ѡ васъ распѡвѣвши и ѡзна(и)ми(в)ши (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451); **што вѣдати** — (*невідомо*) хто його знае (зна): М(с)цы иначѣй покрести(л), Хр(с)тиа(н)скѡю пѡсхѣ... далѣко ѡ(т)ме-ни(л), и ѡпакъ посади(л),... толко са после того бор-зо и сѡмъ схоронилъ. што вѣдати если в пѣклѣ чо-го поправлати не казано (Острог, 1587 *См.Кл.* 13 зв.); бо влѣдыка, што вѣдати, могъ ѡ(н) тѣи ли(с)ты позапѣ-сывати по за(м)кохъ, такъ довнимае(м), с повѣсти(и)

(Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 2 зв.); не ведати **якимъ духомъ див. ДУХЪ.**

2. (у чім без додатка) (*розуміти, усвідомлюва-ти*) знати (про що): Жаловали намъ земање госпо-дарьские... на затей своих... штож дей имѣна, ѡтчиз-нѣ нашѣ Чарѣков, а селищю Ходорково держать и вживають и сами не вѣдаем в чомъ, а намъ не хотат ѡтчизны наше постѣпити (Луцьк, 1517 *АС* III, 153); паней старой и паннам, тым заплатити подле слѣжби ихъ, яко жона моѡ вѣдаєт (Остог, 1539 *АС* IV, 209); Я... Андре(и) Федорови(ч) Елец... вы(з)наваю и я(в)но чиню си(м) моимъ те(с)таме(н)то(м)... ведаючи... то же вси речи на (с)вете сѣ(т) доча(с)ные (Вінниця, 1567 *ЛНБ* 103, 17/1с, 1943, 15); А такъ мы, вѣдаючи быти речъ слушгную, того предреченого Михайла Джчусу, розумючи быти во вьсемъ... годнымъ и ростроп-нымъ... дали есмо предъреченому Джусе тотъ манастыръ Дерманьскій (Варшава, 1575 *АрхЮЗР* 1/1, 51); Протожъ и самъ (ѡилялетъ) не ведаєтъ, што бре-дитъ (Вільна, 1599 *Ант.* 869); Видятъ облудникове, читають и вѣдають, а толко невѣдомымъ людемъ въ очи мглу фалшу пущають, абы свѣтлости правды ви-дѣти не могли (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 634); Разѡмѣваю, мѣю: Вѣдаю, знаю, мню (1627 *ЛБ* 106);

визнавати: Ѡ котѡромъ то чѣстцѣ правдѣиво(м) якъ и ѡ пѣршо(м) ѡмѣлно(м), іжъ не мѡегѡ єсть на то(м) мѣстцѣ пре(д)савза(т)а, сѡхѡю перехожѣ ногѡю, доткнѣвши ено того, же за пѣвнѡю речъ вѣдати потреба, іжъ Мытарства и Чисцѡвый огѡнь не сѣтъ тѡежъ и едно (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 156).

3. (о чім) Підозрювати (що), здогадуватись (про що), знати: бояри(н) па(н)цы(р)ны(и)... на (и)ме Су(п)ру(н) Да(ш)кеви(ч) поеха(л) бы(л) до... гу(м)на свое(г)[о], где збо(ж)е его зложоно было, яко члове(к) споко(и)ны(и) и ѡ жа(д)но(м) небе(с)пе-че(н)стве не ведаючи (Житомир, 1609 *ДМВН* 140).

4. *Перен. (нам' ятати)* знати: не смеєтъ жадѣнъ имени своего написати, абы его не по(т)кало, якъ стефана пѡпа... ижъ противъ ва(с)... ѡпѡведаль вѡ лвове, и в вѣлно,... бересте(и)скимъ мешчаномъ да-листєся знати, ведаєтъ то ихъ хребетъ и мешокъ, и пѡпа и(х) павла... в темнѣицы мордовали (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 46 зв.); И мешчаном лвовским и виленским, ...далистєся знати; вѣдаєт то их хребет и мѣшокъ, и

попа их Павла в Берестю якъ есте в темници смродливой мордовали (Львів, 1605-1606 *Перест.* 45); **вѣдай**, **вѣдайте**, *наказ. сл.* — знай (знайте), пам'ятай (пам'ятайте): Вѣдай и то ласкавы(и) чителъникѣ дла чоґо покладало(с) в той книзѣ прѣсты(и) язѣкъ и словѣнскій (Почаїв, 1618 *Зери.* 6 нenum.); еґда же лѣторосѣми еи боудоу(т) молоды и листа выпоуцаю(т) вѣдайте, // ижъ близъ е(ст) лѣто (1556-1561 *ПЄ* 103-103 зв.).

5. Вважати за необхідне, потрібне згідно зі своєю волею, своїм розумінням: Всѣ рѣчи, ... познаваемо, и шанѣмо, а бѣльше на(д)то нѣчоґо не шѣкаемо анѣ бадаемосл. А тѣ дла чоґо: Понева(ж), мови(т), Бѣ добротливый бѣдѣчи, што вѣдалъ намѣ пожитѣчного бѣйти ѡ(б)авѣль (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 221).

6. (*виділяти, вирізняти з ряду подібних; узнавати*) знати: И коли свои овѣчки выпровадитъ, пере(д) ними хѣдитъ, и овѣчки за ни(м) вслѣдъ хѣдаты, бо вѣдають гѣлосъ его, а за чѣжи(м) не идѣ(т), але оутѣкаю(т) ѡ(т) нѣго, понева(ж) не знаю(т) гѣлосѣ чѣжѣго (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 198).

7. У знач вставного слова **як вѣдаешъ** — як знаеш: **Ѡ** чѣмъ згѣдне тѣж' и едностайне ап(с)лове и оучтлѣве всѣ скѣтком' тое в' прѣд' выполнивши, надѣяли, и оучаты, як' вѣдаешъ, всѣх' насѣ (Київ, 1625 *Кіз.Н.* 196).

8. (*у сполуч. інфінітива із заперечними частками не, нет* *живається у знач. присл.*) невідомо: ѡн, не вѣдати в который обычай, имѣне мое..., в мене з моцы вынал мощно, квалтом (Кременець, 1547 *AS IV*, 555); взяли... у(ч)стивого шля(х)тича... и зъ собою пове(ли) и не(т) ведати, где его подели (Житомир, 1582 *АЖМУ* 39); такъ веле е(ст) баламѣ(т)ства ижъ не вѣдати комѣ вѣрити (к. XVI ст. *Розм.* 23 зв.); От которого бою и зраненя не ведати, если жив будет (Бориспіль, 1615 *АБМУ* 10); Панъ Янъ Хлебо(в)ски(и)... заста(в)ши тѣтъ южъ протестащє... ѡ забите брата свое(г)... Которые... сѣтъ в некоторы(х) пѣнкта(х) не ведати з якихъ причинъ помешаные з поблѣжене(м) (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 2); его милост пан буркграбя луцький, неведати, зъ якихъ причинъ, не хотель ее принять (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 65).

Див. ще ВѢДИТИ.

ВѢДАТИСЬ *дієсл. недок.* Розумітисѣ. ◊ **вѣдатисѣ** **давати** — повідомлятисѣ, ставати зрозумілим: Съ тыхъ тѣды учителей святыхъ доводовъ вѣдатисѣ ясно даеть, ижъ святыи Петръ межѣ апостолами... не продуеть (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 358).

ВѢДАТЬ *див. ВѢДАТИ.*

ВѢДАТЬ *див. ВѢДАТИ.*

ВѢДАЮЧИЙ, ВѢДАЮЧІЙ *дієприкм.* (*який добре розуміється у чому-небудь*) знающий: в тако(и) справѣ проклата ѡтправова(н)ю свѣтскіє не справоучими быти мають, але вѣдающими, не декретъ чиначими, але зезволающими (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 76 зв.); Раздмѣчный: Роздмѣючий, вѣдаючий, латве а достатѣчне познаваючий (1627 *ЛБ* 106).

ВѢДЕНЄ, ВѢДЕНІЄ, ВЕДЕНЬЄ, ВИДЕНІЄ

с. 1. (*наявність певних відомостей*) обізнаність, знання: Нѣлза едно в томъ роздѣле на тѣє слова са озвѣти, і всѣмъ котѣрыє вѣдати потребууютъ, справѣ ѡ томъ дѣти, чѣмъ тѣє ведѣне намѣ пріємно бѣти не мѣжетъ, але насѣ бѣрзо мерзѣти моуситъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 204 зв.); Тоу заправды великого оуважѣна, гѣдны соутъ слова того мѣжа стѣго, и тѣ повѣсть вѣденіа е(г) многихъ таємницъ избавѣныхъ исполнѣна (Почаїв, 1618 *Зери.* 54); Раздмѣніє, ... е(ст) Історія: Свѣденіє, ... оузна(н)є, вѣденіє, знанье (1627 *ЛБ* 166); А грѣшныи якѣ прѣдъ вѣтромъ прахъ. Прѣ(д) лицѣмъ твоимъ непостоа(н)ны, Страхомъ вирокѣ твоєґѡ развѣаны. Прѣто слава своєю, нестерпимѣю сѣкриваешъ, и ѣчнкѣмъ вѣденіа повѣдати не повелѣваешъ (Чернігів, 1646 *Перло* 73 зв.).

2. Відомість: виденіє, ѡглада(н)є и ты(ж) ѡ(б)ли(ч)є вѣденіє, свѣдомость, вѣда(н)є (1596 *ЛЗ* 33); Раздмѣ, ѣніє, оумъ: Рѣздмѣ, вѣдомость, оумсль, вѣла, мысль, рострѣпность, мудро(ст), позна(н)є, вѣда(н)є, оузна(н)є, оумѣтность, вѣденіє, знаемо(ст) (1627 *ЛБ* 106); **до виданіа подати** — повідомити: Гды(ж) внѣтрнюю ѡздѣбѣ ты(м) латвѣй в то(и) часть ѡписати боудемъ могли, гды первѣй позвѣрхѣвнѣю пѣнкно(ст) якъ ѡбра(з) наслѣчнѣ(и)шии, ѡ чо(м) до виденіа подамо (серед. XVII ст. *Кас.* 1).

Див. ще ВѢДАНЄ.

ВѢДЕНІЄ *див. ВѢДЕНЄ.*

ВѢДЕНІЄ *див. ВИДѢНЄ.*

ВѢДЕРКАФЪ *див. ВЫДЕРКАФЪ.*

ВЪДЕРЦЕ, ВЕДЕРЦЕ, ВЕДЕРЬЦЕ с. 1. (*посудина для зберігання або носіння води тощо*) відерце: sitella, вѣдерце (1642 ЛС 373).

2. (*міра місткості*) відерце: а тотъ человекъ дани дасть пят ведерець меду кievской меры (Овруч, 1509 ЧИОНЛ VIII-3, 7); Алексѣе(и) семеновичъ... дасть на церько(в) тамошнюю г̄ ведерьца медѣ Степанова... дасть медѣ кадъ (1552 ОКЗ 42 зв.); посла(л) есми ѿм... семь каде(и) меду мѣры кие(в)ское и на(з)вы(ш)ше веде(р)це (Київ, 1555-1568 Гр.Мат. 1); зъ сѣла то(г) приходи(т)... ме(дѣ) ка(д) и по(в) шоста(н)ца(т) веде(р)ца (Варшава, 1616 ООЗ-2, 3 зв.).

ВЪДЕЦЬ ч. Знавецъ, прозорливецъ: Со(м)-фо(м)фѣни(х): Вѣде(ц) съкрове(н)ны(х) ма(н) (1627 ЛБ 233); не естъ Бг̄ слѣхачемъ глосѣ, але ср(д)ца вѣдцемъ (Київ, 1648 МІКСВ 349).

ВЪДЖЕ див. ВЕДЖЕ1.

ВЪДИМЫЙ див. ВИДИМЫЙ.

ВЪДИТИ, ВЪДѢТИ, ВЕДЕТИ, ВЕДИТИ дієсл. недок. 1. (що, чого, о чім) Знати, відати: а што мениш, якобы... люди мои збоже... побрали... я теж ѿ том нѣ вем (Берестя, 1512 АС III, 98); Я владыка Володимирский... сознаваю сим моим листом,... комѣ бѣдет потреб того вѣдити, або чѣчи его слышати (Володимир, 1513 АС III, 103); я то самъ вемъ, иж земане Житомирский... естъ под справою и в присѣде воеводства Киевского, але не староста (Свитязь, 1560 АС VII, 58); вѣ(м), невѣ(м), вѣдаю вѣдѣти, и(з)вѣстнѣю, вѣдати пѣвне (1596 ЛЗ 33); чемѣ са барзо дивѣю кгда не вѣмъ што е(ст) за причина (к. XVI ст. Розм. 62); по(д)воеводи(и) кие(в)ски(и) ѿ(з)на(и)мує ты(м) мои(м) листо(м) кому ѿ то(м) ведети бѣде(т) належити (Київ, 1601 ЛНБ 4, 1136, 2, 46); Видиши ли, госпоже Домникие, як пан Юрко не вѣсть нашего слѣда, по чину и степени к богу приводящего,... зараз на верховный христов степень вскочил и в гордость мнѣния... впал (Унів, 1605 Виш.Домн. 189); Не вѣмы, еще ли сіе правда, но братіе теперь новопришедшии повѣдали намъ общеніе твое со Латинники (Путивль, 1638 АЮЗР III, 11); **Богъ вѣсть** див. БОГЪ.

2. (*розуміти, усвідомлювати*) знати: я сам тѣю землю в покои держал аж и до сих часов, ѿдно не вем, для котореѣ причины тыи подданыи господарь-

ские... кгвалтовне са в тѣю землю мою въпирают (Шайно, 1538 АС IV, 173); дається вѣдѣти, безос. — стає зрозумілим, впливає: А же то — правда, зъ тыхъ выводовъ ясно дається вѣдѣти (Київ, 1621 Кон.Пал. 324).

Див. ще ВЪДАТИ.

ВЪДИТИСЯ дієсл. недок. Знатися: Bergysz iuz czotygu hroszy Ta sia wemy iak choroszy (Яворів, 1619 Гав. 18).

ВЪДМА, ВІДМА ж. Відьма, чаклунка: попалили вѣдми в миропблю, дла перестѣта мѣрѣ, ано еще горше мерло и в барановци знашли вѣдмѣ кылка и боѣлиса палити абы не горіи было (1509-1633 Остр.л. 130 зв.); saga чаро(в)ница відма (I пол. XVII ст. Сем. 153).

ВЪДНО див. ВИДНО.

ВЪДОКЪ див. ВИДОКЪ.

ВЪДОМЕ, ВИДОМЕ присл. 1. Відверто, щиро: правду евангелскую и науку апостольскую с вѣрою прародителей наших до исхода смертного цѣло заховати и съдержати (мы сами и потомки наши) вѣдоме обѣдуем (1608-1609 Виш.Зач. 207).

2. Узнач. вставн. сл. Зрозуміло, ясно: Поневажъ Панъ Христусъ пошоль на небо, и южъ насъ вѣдоме, яко на онъ часъ кгда быть зъ нами, не рядить, мусить предся быти одинъ въ костелѣ его, яко и господарь въ дому надъ челядю (1603 Пут. 36).

Див. ще ВЪДОМО, ВЯДОМО.

ВЪДОМИЙ див. ВЪДОМЫЙ.

ВЪДОМО, ВЕДОМО, ВИДОМО присл. 1. Зрозуміло, ясно: Вѣдомо е(ст) написано, якъ чета(т)са радovy(и) ев(г)ліа. іван҃на ст҃го: в се(д)ми(х) не(д)лахъ изчитаемы(х) ѿ(т) великыа не(д)ла пасхы (1556-1561 ПС 2).

2. Видимо, очевидно: от самых невѣрных турков бѣсные, приходяще, прощение и свободу от недуг и страстей относят, получают, // от которых мощей святых над тое благодат божию, вѣдомо дѣйствующую в них (1608-1609 Виш.Зач. 218-219).

3. Відкрито, явно: ѿста(в)уемъ и сказуемъ и(ж) коли бы хто злодея приличного ведомо в дому своємъ хова(л) або мешка(ти) допусти(л),... тогды таковы(и)... всю шкодѣ... его буде(т) повиненъ плати(ти) (1566 ВЛС 104 зв.); **ведомо дати, давати** **ведомо** — **повідомити** (**повідомляти**): у gaszyby Twoia

Міѡст тым паном комисаром до кождохо powetu wedomo dat imena popisati tych, do kotorych budet poddanym naszym zemli wolynskoie deło (Краків, 1523 *ЗД* VI, 150); пан Загоровский... ѡ великѡю ѡробѡд попал, дла которой мѡсилса зас до Теплиц вернѡти, ведже дей пани подскарбинаа и ѡнѡ ѡ той хоробе своей тобе даючи ведомо, комисаром своим знат дали (Дубно, 1559 *АС* VI, 43); **вѡдомо творити** — доводити до відома: Вѡдомо твори(мѡ) по всѡхъ епи(с)копия(х) епа(р)хие нѡшеє всѡмѡ блѡгоч(с)тивы(мѡ) ко(ж)домѡ станѡ (Вільна, 1594 *ЛСБ* 253, 1); **вѡдомо (ведомо) чинити (учинити), чинити ведомо** — доводити (довести) до відома, повѡдомляти (повѡдомити): Вѡдомо чини(м) всему дѡ(в)е(н)ствѡ и и(х) мл(с)тя(м) блгоче(с)тивы(м) князе(м) и пано(м) (Лѡвѡв, 1595 *ЛСБ* 277, 1); Пото(м) захотѡлѡ до Єгѡа ѡ(т)ца своѡго ѡ(т)ѡхати, и звѡтаз'ство своѡ надѡ Мѡнѡтавромѡ котрѡе одѡржалѡ ѡномѡ вѡдомо оучинѡти (Лѡвѡв, 1614 *Кн. о св.* 437); Во има Божеє. Ярабѡ Божий, Федор... чиню ведомо сим писанемѡ (Мѡльці, 1542 *АС* IV, 313); чиним ведомо сим листом нашим: иж постерегаючи всюды, абы порядок был...// Иоанна Скиндера за войта... потвержаемо (Киѡв, 1649 *Тр. ЧАК* 145-146).

4. *Узнач. присудк. сл. (про наявність відомостей про кого-, що-небудь)* відомо: а привилеїи що имали они на тоты вышеписа(н)ніи села ѡ(т) наши(х) прѡвилеѡ(в) ѡ(т) илѡаша и ѡ(т) етефана воеводы а тоты и(х) привилѡа загинѡли ка(к) е(ст) на(м) видомо (Хуші, 1507 *ЦДІАЛ* 131, 1, 282); и село Тевковичы, и село Мотолы, которые на име брата моего... за власные пенези свои, яко то въ тыхъ тамъ краяхъ кождому добре вѡдомо есть, на вѡчность покупилѡ (Луцьк, 1607 *АСД* I, 232); Ведомо тожѡ то веимѡ сѡ писма кроничного, што року тисеча пятсотѡ семдесятѡ сегомо сталосе по такои звезде? якое крови розляние, якое было великое людей мордование... въ тотѡ часѡ въ царствѡ Московскомѡ? (поч. XVII ст. *КЛ* 87); ѡ мѡрности ли тогѡ свѡта,... выправѡвати бѡдѡ; и ѡ томѡ всѡмѡ естѡ вѡдомо, же тотѡ свѡтѡ и все што на немѡ вѡтрѡ естѡ тамѡ и сѡмѡ вѡючїи: фѡгѡра естѡ скѡрѡ мѡнаючаа (Киѡв, 1625 *Кон.Каз.* 5); perscienter, вѡдомо (1642 *ЛС* 311).

ВѡДОМОСТЬ, ВЕДОМОСТЬ, ВИДОМОСТЬ ж. 1. Вістка, відомість: И Твоа бы Милость

также слѡдѡжбеников своих до них послалѡ и ѡ тых людѡхъ неприателских чѡйность мел и якаа ведомость ѡ вас ѡ них бѡдет, ѡ томѡбы еси намѡ давалѡ ведати (Лѡвѡв, 1537 *АС* IV, 82); помененыє... мещане... и на(и)миты... све(т)чили якобы тая ведомо(ст) вышла ѡ(т) де(в)чины жидо(в)ское до(ч)ки доманиное... которо(и) може(т) бы(ти) се(м) летѡ (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 58); А ижѡ се тутѡшняя земля,... далеко отстрелила... отѡ державѡ и влостныхъ именей..., пана Виленского, и про далекость не могла бы... ведомость о кривдахъ... малжонка и потомка моего... въ часть доходити (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 1/1, 98); я станицла(в) крыни(ц)ки(и)... вы(з)нае(м) си(м) ...листо(мѡ) и(ж) дошла на(с) вѡдомо(ст) же положи(н) позо(в) земски(й)... ѡ име(н)є юсковцы (Звидче, 1583 *ЛНБ* 5, II 4045, 15); Єще и на земли ѡ(т) слѡдѡ своихъ много новинѡ маю, А тамѡ еще певной вѡдомости ѡжидаю (Пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 14); то(л)ко яко на(с) вѡдомо(ст) дошла же господа(р) его м(ст) да(л)ся слиша(ти) чере(з) ѡ(т)ца Боя(р)ского (Путятинці, 1630 *ЛСБ* 510); Дошла насѡ вѡдомость, же некоторые свовольные подѡ часѡ теперешней, кгда войско наше до земли Волоское рушило, тые меновите которые до подданства належать,... много шляхты, ...потопили, позабивали (Ямполь, 1650 *АрхЮЗР* 6/1, 573);

інформація, факт, мн. данї: Рекл Скарга: "По чем правдивую церковь божию познати и которые суть наипевнѡйшии знаки тоя?" Напред вѡдомость. От сего третьяго раздѡла и до послѡдняго зри, зрителю разсудный, что будует проповѡдник латынский Скарга и который род ушиковал на прощение миролюбной Руси (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 170); А вѡм абы ча(с) певны(и) собе ѡбравши а з оны(ми) знешгыши вшелякие подобе(н)ства и ведомо(с)ти люди(и) стари(х) свѡдецства ѡваживши и зобравши слушне и присто(и)не поме(р)кова(ли) (Острог, 1602 *ПИ* №25); пѡты(м) премоу(л)рости его, бо(з)ское, и ѡ прїшлыхъ справахъ вѡдомости его, знаки певные ѡде(р)жѡвши, а во(л)хвовѡ ѡны(х) чѡры,... видачи, еще гѡр'ши(м)са нїжъ пе(р)ше былѡ показа(л) (Острог, 1607 *Лѡк.* 20); Антїмїнсы, Мѡсто Посѡщенны(х) стѡыхъ трапѡезъ сѡдрѡжѡтѡ: а Антїмї(н)сѡвъ не е(ст) потреба, где естѡ вѡдомость певнаа, ѡ Посѡщенїи трапѡе(з) (1627 *ЛБ* 177);

взятє вѣдомости (ведомости) — одержання інформації, відомостей: ачъ впрежде до себѣ отъ В. М. писаня жадного не мѣлисмо... для взятя певное вѣдомости, щось тамъ дѣлаеть, посылаемъ двоухъ товаришовъ нашихъ (Осм'яновка, 1629 *КМПИ* I, дод. 370); И хотѣжъ не рѣкль Никодѣмъ, же Пророкъ естъ, але же осѣдѣти Его безъ вѣдѣна пѣвноѣ вѣдомости не пристѣи(т) (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 331); е(д)на(к) же за взя(т)емъ вѣдомости ѡ имена(х) и про(з)виска(х) протѣ(с)туючие в по(з)ве вырази(т) не занехають (Житомир, 1650 *ДМВН* 204); **вѣдомость (ведомость)** **взяти, взяти (взати) вѣдомость (ведомост)** — одержати інформацію, відомості, довідатися про щось: Въ томъ же листѣ списокъ: Што есмо писати казали до тебе, абьсь отъ гоньца царского вѣдомость взялъ о тыхъ козакохъ..., ино вжо непотреба тобѣ о томъ отъ гоньца довѣдыватися (Рудники, 1561 *АЮЗР* II, 157); па(н) сенюта хотя(чи) ведомо(ст) пѣ(в)ную взати ты(х) люде(и)... ѡ забы(т)ѣ брата свего пыта(л) (Кременець, 1563 *ЛНБ* 103, 26/1d, 1810, 20 зв.); взавши я вѣдомость ѡ томъ и(ж) вша мл(с)ть... ѡмыслили це(р)ковъ... созидати... посылалъ вѣм... дѣжку масла (Орлея, 1591 *ЛСБ* 168); ежелибы..., с того света згладеный зосѣтал..., а зоставуючы волну дорогу..., скоро тылко, по успокоеню тумультовъ на Украинѣ, возьметъ достатечную ведомост, што се там деяло и до тых час деетъ з домовыми... его (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 408); **вѣдомость (ведомость) вчинити (учинити)** — повідомити, дати знати: мам в том его милости за шест недель через писане свое вѣдомость вчинити (Овруч, 1565 *АрхЮЗР* 8/III, 95); ни(ж)ли его м(л)т, не чинѣчи досы(т) записови своему, преречное сумы пинезе(и) не ѡ(т)дали, и ѡ то(м) жа(д)ное ведомости не учинили (Житомир, 1609 *ДМВН* 158); **вѣдомость (ведомость) дати, дати вѣдомость** — повідомити, дати знати: Тотъ дей намъ и жадныхъ спадковъ не поведиль и о рѣчахъ рухомыхъ и маетности архимандричное, хто ее разобралъ, никоторое вѣдомости намъ не далъ (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 1/I, 20); на рок зложоный справедливости Вишенци не стали, на рокъ не прибыли, и жадной ведомости о собе не дали (Бориспіль, 1615 *АБМУ* 12); Възъщѣаю: Ѡповѣдаю, повѣдаю, даю вѣдомость (1627 *ЛБ* 18); **вѣдомость (ведомость)**

донести — повідомити: Што все часу права, ним то, яко нарыхлей тепер вѣдомост его млти пану старосте Овруцкому из рамени короля его млти донесено будет... до остатней... шкоды, списане на реестре окажем (Житомир, 1618 *ЧИОНЛ* XV-3, 151); я(ц)ко ѡсове(ц)ки(и) которы(и) ... при то(м) заби(т)ю и // замо(р)дова(н)ю ѡ(т) тебе ѡного вря(д)ника... бы(л) напро(д) ни(ж)ли ведомости донесено наза(в)трѣе по то(м) заби(и)стве в понеделокъ на вряде кгро(д)скомъ... ѡповѣдати и ѡжаловати не ѡме(ш)ка(л) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 17-18); **вѣдомость (ведомость) мати (мѣти), мати (мѣти) вѣдомость (видомость)** — мати відомості про щось, бути інформованим про щось: все по(д)даные золочовъские... справу и вѣдомость маю(т) вне бы(т)ности и(х) (Луцьк, 1585 *ЛНБ* 5, II 4043, 118); и(н)ши(х) бу(д)нико(в)... поро(з)ганя(л), которы(м),... да(л) ѡте(ц) мо(и) на роботу бу(д)ни(ц)кую коп два(д)ца(т) лито(в)ски(х), ѡ которы(х) и до сего часу ведомости не мае(т) (Житомир, 1582 *АЖМУ* 42); Тыѣ рѣчы особливе маѣть оумѣти исповѣдникъ..., а еслѣ бы такъ бѣлъ прѣстый, жебы не мо(г)лѣ розѣ(з)нѣти грѣха ѡднѣго ѡ(т) дрѣгѣго, и о йн'шыхъ рѣчахъ... // ...вѣдомости не мѣль: тогды йсповѣдъ неважнаа естъ (Львів, 1645 *О тайн.* 83-84); Маю вѣдомо(ст) и(ж) слѣга мо(и) Панъ Бе(р)жецки(и) зостави(л) та(м) ѡ(т) и(х) м(л)с(т)е(и) бра(т)ства виле(н)ского ме(м)ра(н) на взя(т)ѣ книгъ (Білий Камінь, 1620 *ЛСБ* 474); маючи мы видомость съ протестацьи дня десятого мѣсяца марца черезъ нѣякогось Антонія ростригу..., который... противъ поповъ тутошнихъ... змысливши непристойне протестацьи до книгъ... внести смилъ и важился (Київ, 1610 *АЮЗР* II, 59); до **ведомости приводити (привести), приводити до ведомости** — повідомляти (повідомити): Пѣстошь михалово... Панѣ Миколаю Пенъскомѣ до моцы и владзы... подали: и постѣпыли и с повинъности врядѣ своего..., бѣдѣчи при шля(х)тѣ вышъ менованыхъ... ѡбъволявалъ и до ведомости ѡсімъ ѡ тыхъ данинахъ приводиль (Чернігів, 1637 *ЛНБ* 5, II 4061, 125 зв.); которы(и) то возъны(и)... тую баницию... пры бытъности велю люде(й)... голосомъ выне(с)лымъ ѡбъволялъ и публиковалъ приводечи то всѣмъ до ведомости (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 122 зв.);

Которы(и) во(з)ны(и) с пови(н)ности своє(и) во(з)но(в)ско(и)... при велю шляхты и люде(и) ро(з)но(и) ко(н)дище(и) чере(з) кого бы бы(л) забити(и) и замо(р)дованы(и) ѡбъвола(л) и до ведомости приве(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 199); до ведомости приносити — повідомляти, доводити до відома: аръхимандрыцтво и манастырь Жидичинский ему владностию нашою поддаемы, о чомъ всему духовенству и рыперъству нашою, и звлаща земли Волынское, ознаймуемы, и до ведомости приносимы (Луцьк, 1589 *АрхЮЗР* 1/1, 251); до (ку) вѣдомости (ведомости) доносити (донести), доносити до (ку) вѣдомости (ведомости) — повідомляти (повідомити), доводити (довести) до відома: давши на себе запи(с) жидови з велики(м) варованя(м) тые по(л)торы тысячи золоты(х) дати на часы певные: Прото тую справу до вѣдомости вѣши(х) мѣ(с)те' всѣмъ вобецъ доношѣ (Львѣв, 1585 *ЛСБ* 70, 1 зв.); Которую то хоробу мою на вrade вашей милости оповедаю и до ведомости доношу, ижъ тоє хоробы ниотъкуль инудъ не маю, только ижъ зъ оного листу... естемъ струтъ (Володимир, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 481-482); Мы особы дховные... маючи при себе... протопопов, єврєєв... панов светських зацных и шляхты, то што се на сем соборе сполном... постановило, сим писмом ку ведомости нам всѣм доносим (Берестя, 1591 *ПФ* 102); Мы духовенство, крилошане всѣ,... оповедаемъ то и доносимъ ку вѣдомости вашей милости вradeвой, ижъ его милость... обяжати и на насъ за зле мѣти рачиль (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/1, 219); Доноси(м) то до вѣдомости вѣм и(ж) послали(с)мо в ты(и) край вѣм спо(л)брато(в) нашы(х) дво(х) рожоны(х) иноко(в) во(л)ковичо(в) (Вильна, I пол. XVII ст. *ЛСБ* 500, 1); до вѣдомости подати — повідомити, подати до відома: аббѣвмъ, що написати и до вѣдомости твоеє подати, то моє была повин'ность (Острог, 1607 *Лѣк.* 182 зв.); до вѣдомости (ведомости) прийняти (приняти) — взяти до відома: Которое(ж) то... созна(н)є ѡбъю(х) сторо(н) су(д) до вѣдомости своєє... прынявшы до кни(г)... записати каза(л) (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 157 зв.); которое ѡчеви(с)тоє со(з)на(н)є вы(ш)речоно(г) во(з)но(г) мни на пи(с)ме по(д) печатю и(с) по(д)писо(м) рѣки его поданое я до ведомо(сти) своєє приня(в)ши до кни(г) за(м)кѣ

житоми(р)ского записа(ти) каза(л) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 32 зв.); завзяти (завъзяти) ведомость, ведомости завзяти — дізнатися: в має(т)ности... и на сумы своє(и) на то(и) має(т)ности, стегаючо(и)се, яко и на все(и) субъста(н)щые(и) своихъ ѡфєрующисє с кажды(м) правне чыни(т), завзявши ведомо(ст) (Житомир, 1649 *ДМВН* 186); скоро только завъзять ведомости о томъ лявѣдумъ и посполитымъ згромаженью, зараз яко напрудъшей ку Луцкови до братъи поспешиль се (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 395); А на(д)то манифєстацию заноси(л) ѡ погине(н)є спра(в), диспозици(и)... ѡ которыхъ протє(с)та(н)сѣ ведомости завзятъ мо(г)ль (Житомир, 1650 *ДМВН* 196); къ (ку) вѣдомости приходити (прийти) — доходити (дійти) до відома: Аижъ бы то къ вѣдомости всѣмъ приходило, хѡчємо мѣти абы в(ш) м(л) панѡве воевѡдѡве старостове держа(в)цы нѡши, а намѣстникомъ ихъ, м(л) приказѡмо, абысте тѡтъ нѡшг листъ... ѡвѡлати... казали конечно (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 33); тѡй нєсши ѡбвѣстилъ ѡ нѣй царєви: Тѡкъ, же в' послѣхъ и к' вѣдомости всѣхъ пришла: не была таєна, але была голошєна (Київ, 1623 *МКСВ* 68); прийти до вѣдомости, до ведомости прийти — повідомити, довести до відома: И тѡя злѡя и спрѡтивная вѣсть, пришла до вѣдомости за бѣтность... Ієремїи... патрїа(р)ха (Берестя, 1590 *ЛСБ* 143); передъ нами Федоромъ Загоровскимъ... поданъ єсть выпись съ книгъ суду головного трибуналу... для вписанья и актыкованья до книгъ кгородскихъ... абы до ведомости всихъ прийти могъ (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 518); у ведомостъ доносити (донести) — повідомляти (повідомити), доводити (довести) до відома: посылаемъ на списанье маршалка нашего, пана Ивана Воловича, которомѣ єсмо потреби ѡных замков доглядати, а списѡючи, намъ ѣ ведомост доносити порѣчили (Варшава, 1566 *AS* VII, 104); єго кроле(в)ская мл(ст)... рачи(л) и(х) дозволи(т) во(л)ными вчинити допушаючи и(м) вєзде до кни(г) за(м)ковы(х)... вписа(ти) и ѡ(б)вола(н)є по то(р)га(м) вси(м) ѣ ведомо(ст) люде(м) само(г) ста(н)у донести (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 55).

2. Знання, мн. відомості: не потреба... на(м) жа(д)ны(х) вьмово(в) з' стороны не вѣдомѡсти, оу вѣри и церємония(х) наши(х) хр(с)тїа(н)скїхъ (1598

Розм.пан. 6); И не вѣдомость хулю художества, але хулю, што тепѣрешние наши новые руские философы не знают в церкви ничтоже читати, — ни тое самое Псалтыри, ни Часослова (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 190); Што все терпять, жеса оудали бблше за свѣцкою Діалектицкою вѣдомостю и оумѣтностю, анѣжли за дхбвною Цркбвною и Бгдарованною Філософїєю (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 202); Вѣдь: вѣдомость... вѣдѣти извѣстно, вѣдати пе(в)не (1627 *ЛБ* 24); ѿ Прехвалніи мѣченици, Презь вась Нарѣды ис тмѣ безббжности виведени, и къ Бгѣ Нб(с)номѣ презь вась привѣдени. Надчѣни, и Вѣдомостю бо(з)кою просвѣщѣни (Чернігів, 1646 *Перло* 46 зв.);

розуміння, пізнання: Бо и нѣшнїхъ часѡвъ такихъ хр(с)тіанъ мно́го зна́иде ні(к)гъ законникъ ко(т)рыи... оу вѣдомости заповѣдеи; та(к) же и они в го(д)ности имени х(с)тіаньского розоумѣю(т)са... але по(д)бно тако(ж) и(м) прїиде... ити ѡ(т)га (Львів, 1585 *УС* №5, 301 зв., на полях); таже утвердивши сумнения вѣры благочестивыми догматы, тогда внѣшних хитростей для вѣдомости касатися не возбраняти (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 190); Очи знаменѣють, вѣдомость всѣхъ рѣчїй створоныхъ, вїдимыхъ и невидимыхъ, йбо все бгъ знаѣтъ и вїдитъ, вса твѣрь на́га пред' очїма е(ст) (Почаїв, 1618 *Зерц.* 13 ненум.); Вѣдѣніе: Позна(н)е, свѣдомость, розѣмѣнье, вѣдомо(ст), знаѣмо(ст), вѣда(н)е, розмышле(н)е, и вѣданїе, тоѣжъ (1627 *ЛБ* 24); Кгда смоса для перенѣта и достатечнѣишеи вѣдомости ѡста(в) старши(х)... до егїптѣ ѡдали: бѣрзо са дивѣючи и(ж) на(с) з такою охотою и мїлостю принѣто было (серед. XVII ст. *Кас.* 79); **дерево вѣдомости див. ДЕРЕВО;**

(із чим-небудь) обїзнанїсть: мы... постерегаю чы того, абы в той речы, яко великой, важной, а мало слыханой, што короткостю часѣ и недосегненьем в ней ведомости яко певнейшее, а которой стороне невближило, але... князю Романѣ и Желехѣ, преложили // и помкнѣли есмо рокъ (Вільна, 1565 *AS* VI, 279-280); Писаное тые вси поэвы в жалобе в справе... пна фри(д)риха тишкевича которы(и) ихъ... менованыхъ ѡсобъ поэывает(т) и припоэывает до ѡ(т)данѣя шкрѣтени(и) албо сведе(ц)ства правдивое ведомостѣи и(х) сѣседзькое чого сѣтъ ведоми в справе... наѣздѣ (Житомир, 1605 *ЦДИАК* 11, 1, 4, 57);

Фе(д)ко ши(н)ка(р)... за выстѣпо(к) сво(и) проти(в)ко це(р)кви же мимо благословение на то(т) ча(с) настоятеля це(р)кве нашеи ѡ(т)ца Василия и на(д) вѣдомо(ст) нашѣ бра(т)скѣю нѣякого в пи(в)ници в него ѡме(р)лого не ѡпо(в)вѣши (!) его хорого пре(д) ты(м) це(р)кви на(д) звыча(и)... хрїстия(н)ски(и) смѣ(л)то(р)гнѣти(с) на кгрѣ(н)гъ це(р)ко(в)ный (Львів, 1612 *ЛСБ* 1038, 2); ведомость ѡ справахъ, правахъ на добра, кгрунѣти,... и иншихъ тымъ подобныхъ зася(г)ти будетъ мо(г), любо тое(и) мелиѡрацию вцале зоставуючи (Житомир, 1650 *ДМВН* 197).

3. Підтвердження, засвідчення: Мы ла(в)рентїи... печат(т) есмо приложили свою столе(ч)нѣю для лѣпшоѣ вѣдомости и вѣры кождомѣ комѣ боуде(т) потреба (1535 *Арх.Р.* фотокоп. 25); И маеть Его Милость для розознания и певнѣйшее вѣдомости комисарей тамъ выслати (1537 *РЕА* I, 209); для ле(п)шее ему в то(м) ведомости копѣю з выпису вradoво(г) пода(л) абы на ѡбовазо(к) сво(и) паметаючи в то(м) са захова(л) (Володимир, 1567 *ЦДИАК* 28, 1, 2, 48); Мы... ѡповѣда(в)ши своему свѣщеннику, для лѣпшее и певнѣ(и)шее вѣдомости на двере(х) це(р)ковныхъ... ли(ст)... прибили (Львів, 1590 *ЛБН* 4, 1136, 2, 30, 1); Ежелибы хто... потребѡвалъ, бблшеи вѣдомости... з(ъ) стѣхъ собѡрѡвъ и з(ъ) бгносныхъ ѡ(т)цѣвъ: Таковѣй нехѣй терплїве на малый часъ вѣтрвае(т) (Київ, 1645 *Собр.* 2 зв. ненум.).

4. (розпорядження, сфера компетенції) відання: якобы вы тежъ // поветниковъ вradoв своихъ, подданныхъ нашихъ в ведомости, албо в послѣшенстве своемъ не могли мети (Вільна, 1541 *AS* IV, 296-297); въ коморе з светлицы, где пани мешкала, и в другой коморе... скрыни порозбиваны, въ которыхъ дей коморахъ сховане маетности..., которая дей маетность у ведомости моеи была (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/III, 149); во(и)то(в) сын(н) доро(ш)... пере(д) его мл(ст) кнѣзя... за по(з)во(м)... не ста(л) и послѣше(н)ства не чини(л) такъ те(ж) пре(з) воли росказа(н)я его мл(ст)и кнѣзя... моего и ведомости ѡря(д)ничеѣ попа таможного смеди(н)ского ка(р)па здождего вла(с)ного выганаю(т) (1582 *ЖКК* II, 155); А та́а кни́га значїтъ: Та́емнїи сѣдбѣ бо(з)кїи, котѡрыи оу вѣдомости; тїлко самѡго Бга (Чернігів, 1646 *Перло* 131 зв.); за (зъ) вѣдомостю (ведомостю, ведомостью) — з дозволу,

згоди, відома: душу мою грѣшную о(т)даю яко Тво(р)цу моему, а тѣло зем(ли), которое поховати це(р)кви Собо(р)но(и) Хол(м)ско(и)... прошу, до которой за о(т)пущеніе грѣховъ мои(х)... абы за тое що значное исправле(н)но, за вѣдомостю ты(х) же о(т)цевъ (Холм, 1648 *Тест.Ст.* 471); Нижли мають мѣщане парканъ и мость мескій сами на звычайныхъ мѣсцахъ и дѣльницахъ своихъ будовати, безъ дворенина, одно зъ вѣдомостю войта тамошнего Луцкого (Вільна, 1556 *РЕА* II, 53); А(р)тыкулы поправки статутное которые з волею и ведомо(ст)ю г(с)дря короля его мл(с)ти великого кнѣзя Жикгимо(н)та авгу(с)та... попра(в)леные (1566 *ВЛС* 80).

◊ **безъ вѣдомости (ведомости)** — а) невідомо куди, безвісно: а такъ дей тыи вси листы, и тежъ нашъ листъ на тотъ островъ и езь въ нихъ безъ вѣдомости згинули (Київ, 1534 *АЮЗР* I, 84); б) без відома, без дозволу: Подъданымъ нашимъ, Козакомъ тымъ, которые зъ замков и мествъ нашихъ ѡкраинныхъ без росказана и ведомости наше господарское и старостъ нашихъ... на Днепре,... перемешкивають (Варшава, 1568 *AS* VII, 304).

ВѢДОМЦА ч. Очевидецъ: Свѣдѣтель: Вѣдомца (1627 *ЛБ* 112).

ВѢДОМШІЙ *прикм.в.ст.* Освіченіший, обізнаніший: Дідагма: Навка, котбраа насъ ѡчѣншими, албо вѣдомшими албо мѣ(д)рѣйшими чинить (1627 *ЛБ* 30).

Пор. **ВѢДОМЫЙ**.

ВѢДОМЫ¹, ВЕДОМЪ ч. 1. Обізнаність: А для лепшого вѣдома и я, въ верху писаний Остафей, просиль есмы тыхъ людей добрыхъ, которіе въ листе моемъ стоятъ, абы ихъ милость печати свои приложили (Київ, 1510 *АрхЮЗР* I/VI, 15).

2. Відання, розпорядження: Дело тое розоръвано лежить ѡ воротъ а две штѣки ѡторъванныхъ ѡсобно в городни ѡ ведоме Пѣшгъкаревомъ (1552 *Овол.З.* 194 зв.); **безъ вѣдома** — (*не повідомивши кого треба, не взявши дозволу*) без відома: жаловаль Намъ восковничий и соленичій Берестейский... о томъ, ижъ жидовка Берестейская,... Марьяма..., рекучи, бы жона моя, безъ ее вѣдома, изъ ее скрыни адамашокъ мой выняла (Краків, 1518 *РЕА* I, 93); зъ вѣдомомъ (кого) — з відома: и то, што бѣдет з

вѣдомомъ того его мистра выбраковано, то мнѣ княз Его Милость часѣ ѡстатныхъ роковъ заплаы вытрѣтити мает (Вільна, 1555 *AS* VII, 10); **нетъ (нитъ, нѣтъ) вѣдома (ведома, видома)** — невідомо: па(н) Богда(н) гарасимови(ч) ни(т) видома в которы(и) обыча(и) и не маючи до него никоторое причины... наехавши ѡ по(л)но(ч) на со(н)ного его самого ро(з)би(л) зби(л) змо(р)дова(л) (Київ, 1501 *ЦНБ* II, 21039, 1); ино... ты, нет видома, дла которой причины, тѣю половинѣ мыта его ѡстрозского после того, яко королеваа... емѣ заса была вернѣла, мощне, квалтом ѡт него ѡтнѣла (Берестя, 1544 *AS* IV, 396); они недавно минулыхъ часовъ... нѣт ведома за якимъ правомъ, одержали собе увязане з уряду староства луцкого вы именья жоны мои (sic! — *Прим. вид.*) материстые (Вільна, 1554 *АрхЮЗР* 8/VI, 33); то па(к) де(и) канони(к) луцки(и) ...не(т) ведома дла которое причины в небы(т)ности мое(и)... ѡ субботу не маю(чи) жа(д)ного ли(ст)у пна мое(г)... оно(г) ивана и(з) за(м)ку то(р)чи(н)ско(г) кгва(л)то(в)не выгна(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 62); земенинъ... ѡповедаючи ѡ томъ, и(ж)... року тепе(р) идучого... свине(и) его властны(х)... нѣтъ вѣдома хто злоде(и)ски(м) // ѡбычае(м) поби(л) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 55-56).

ВѢДОМЪ² див. ВѢДОМЫЙ.

ВѢДОМЫЙ, ВѢДОМИЙ, ВѢДОМЪ, ВЕДОМЫЙ, ВЕДОМЪ *прикм.* 1. Відомий, знаний: Каждаа речъ света того подлѣгъ бегѣ ѡ чловеченства ведома ест кѣ сталости, котораажъ николи ест впевнена и в памяти трывала, але часомъ... с памяти выходит (Вільна, 1514 *AS* III, 108); вѣра кáждого жѣ тѣлко самѣмѣ гѣ бѣгѣ досконале ест вѣдома (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 91); Рекл Скарга: тые знаки правдивого костела римского — то естъ перво, яко на вызнаний ницейское вѣры неотменно костел римский стоит. То естъ правда щирая и всѣм вѣдомая лжа (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 176); Але вы котрые шѣкаете а(л)бо прагнете не свои(х) речи(и) але х(с)вы(х)... тые котрые ба(р)зѣи речи(и) сѣ(т) вѣдомы и ѡмѣтнѣшіе, на тое всѣ абы(с)те зезволали (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 1 зв.); тѣжъ и в' полетіях' експерсѣнція знаменітаа, не тѣлко в' том' презацном' королѣвствѣ Пѣлском', але и по йных' мнѣгих' крѣлѣвствахъ и пánствахъ вѣдомы и знакоміты сѣтъ

(Київ, 1623 *МКСВ* 71); Не могл нѣгдись широкїи океан цнеи славы ѡгорноути. вѣдоми свѣтоу твои sprawy (Венеція, 1641 *Анаф.* 22); єму самому по имену каждого добре ведомымы и знаємымы, // по(д)ехавши по(д) села Филиповичи, Княжь... такъже по(д)даны(х)... бо(л)ше(и), нижли до трохъ сотъ господаровъ до того жъ мѣста Ви(л)ска переваби(в)ши, зо все(г)[о] пощбдираль (Житомир, 1650 *ДМВН* 194-195).

2. Обізнаний, інформований: А о лета, тогда я лепей ведома, же есть девце моей шостыйнаццать годъ (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 129); и на то дал(м)... се(с) мо(и) ли(ст) по(д) печатю моею и с по(д)писо(м) рѣки мое(и), а при то(м) были и того жъ добре вѣдоміе Пїнове приятель Нїшѣ... (Унів, 1581 *ЛСБ* 61, 2); ино мы будѣчи того добре ведомы же име(н) жо(р)нища е(ст) властное деди(ц)ство пїно(в) дѣби(ц)ки(х) (Жорнища, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 18 зв.); А што поведаетъ, жебы позванный осельмъ быти не мель, тогда дей оселости его милости отца владыки самъ поводъ есть добре ведомъ; бо на оселости позвы теперешные клалъ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/1, 404); Маємо за то и(ж) вѣдомы есте вм(л) ѡ томъ я(к) ѡ(т) давны(х) лѣтъ ѡбтяжени сѣ(т) затыгами немалы(х) пра(в) Сеимовы(х) и задвѣрны(х) до сѣдѣ... налѣжны(х) (Львів, 1609 *ЛСБ* 422); казали есмо, абы сторона поводовая... каждого з особна, поединкомъ пытали,... еслибы кто о подраню тыхъ пчолъ ведомъ самъ былъ, албо одъ людей слышалъ, абы того не// таиль и на копе правдиве зезнавалъ (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/1, 79-80);

який вивчив, знає щось: За не же патриарха лядскаго языка сам вѣдом не есть и при себѣ таковых челоуѣк на преложенье от ляцкого языка на еленский не имать, того ради, вѣдаючи, яко басни и лжа суть, а не истинна, реченное в том скаржинном писании (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 159); Тыхъ збойцовъ въ погоню, якъ ся // рекло, выправивши, самъ слѣдъ прехитрства своего затираючи, подъ той самый часть зъ владыкою Лвовским... зѣхавшися, пустился до Замостя, якобы нѣкгда нѣчого вѣдомъ не будучи (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1059-1060);

вѣдомымъ (ведомымъ, вѣдомимъ) учинити (вчинити, очинити, чинити), чинити вѣдомыми

(кого, кому) — повідомити (повідомляти), довести (доводити) до відома: През которихъ радостно пришло намъ твою ца(р)скую велможно(ст) вѣдомы(м) вчинити ѡ повоженью вѣри наше старожит(т)ной греческой (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. 12); Абъ го ѡ рѣчахъ вѣдомымъ очинїли, Котрыхъса ѡнї в Виолѣемѣ насмотрїли (Львів, 1616 *Бер.В.* 70); и словне мови(л) абы ѡ(н) пана своего князя дми(т)ра ку(р)цевича в томъ ведомымъ чини(л) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 21); Поневажь намногихъ мѣстцахъ... взменку чинилемъ о привѣлєяхъ и прерогативахъ Римского епископа... належить ми... чителнику, вѣдомимъ тобѣ учинити, што за прерогативы надъ иншихъ патріарховъ мѣлъ епископъ Римскїй (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 710); Ознаймуемы тымъ листомъ нашимъ и чинимъ вѣдомыми всѣхъ вобецъ и каждого зособна, кому колвекъ то вѣдати належить, нинѣшнимъ и напотомъ будучимъ (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 284).

ВѢДРО, ВЕДРО, ВИДРО с. 1. (*посудина для носіння і зберігання води*) відро: тогды она(а) то жена ѡставивши // вѣдро свое [або глекъ, або збанъ] и пошла до мѣста (1556-1561 *ПЕ* 355 зв.-356); бы(л) есми в дому мещанина тутошне(г)... ми(с)ка холавы и виде(л) двери сто(л) лавы бо(ч)ку ве(д)ра пе(ч) светли(ч)ную порубано (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 26); ѡ(д) вѣдра направы зло(т) и гр(в) (Львів, 1607-1645 *РДВ* 10); Чръпало, почръпало: Вѣдрѣ (1627 *ЛБ* 156); а дочки ѡбывателевъ тогѡ мѣста вѣдѣтъ чѣрпати вѣдрѣ пре то(м) панѣнка котрой я рекѣ: нахїли ведра твоегѡ же са напїю, а она ѡ(т)повѣдаеть: пїй самъ и велблѣды твои напою (серед. XVII-ст. *Хрон.* 37); У А(н)дрея Соле(н)ка: коне(и) двоє... виде(р) пя(т), ка(ж)дое ве(д)ро ко(ш)товало по десети золоты(х) (Житомир, 1650 *ДМВН* 207).

2. (*міра*) відро: даровалъ преречоному мѣсту... помѣрное медовое, што зовется ведро, чимъ медъ мѣрятъ, подлѣ обычая тамошнего, и шинкованье вина горѣлого (Краків, 1507 *АЗР* II, 11); Тамъ же у въ Острозе сенничого сынъ Михно, за шесть вѣдеръ острозскихъ мѣрныхъ меду преснаго, осталь ми виненъ деветь // копъ грошей (Клевань, 1571 *АрхЮЗР* 1/1, 37-38); дав мне Евхим шапокъ две и ведро пива (Бориспіль, 1615 *АБМУ* 11); кгва(л)то(в)не выдравъ...

У Назара: коня зовси(м) добро(г)[о],... ма(с)ла ве(д)-ро, ху(ст) белы(х) скрыня и бочька забитая (Житомир, 1650 ДМВН 193).

3. (вид податку) відро: а дани в Сошне осмънадцат ведеръ холмское мѣры; тую дань выбравши дѣлити имъ на полы (Кошир, 1502 AS I, 148); а тотъ человекъ дани даетъ пять ведеръ меду кievской мѣры да сорокъ грошей (Овруч, 1509 ЧИОНЛ VIII-3, 8); Васили(и) Ивановичъ даетъ на замокъ ведро медѣ (1552 ОКЗ42); с тыхъ жесель...//... чини(т) дани медовой повингъни давать в рокъ веде(р) медѣ сто и по(л)третяна(д)цать ведра медѣ (Черногород, 1578 ПВКРДА III, 20-21); Село Сыновъ Скрабъ, тамъ дымовъ 12, меду ведеръ 2 (Локачи, 1593 АрхЮЗР 1/1, 370); Дани, што приходять на церковь з ыменей шляхетских и мещан...: Ущать з Острова своего две ведри меду (Овруч, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 290).

ВѢДРОВИЙ *прикм.* Відровий: vrnalis, вѣдровий (1642 ЛС 418).

ВѢДЬ *див.* ВЕДЬ.

ВѢДѢНІЕ¹ *див.* ВИДѢНІЕ.

ВѢДѢНІЕ² *с. (цсл. вѣдѣние)* знання, розуміння: Имѣетъ же члкъ оуслаждѣніе, двоакое; або сма(к), едінъ дшевный невидимы... то(и) бываесть... з вѣдѣніа оумнаго, засмаковати красотоу нб(с)ндю; и вѣдѣніе многихъ тайнъ бжихъ; и то естъ правдівый смакъ дши и покармъ (Почаїв, 1618 Зерц. 20 зв.).

ВѢДѢТИ *див.* ВИДѢТИ.

ВѢЖДЖАТИ *див.* ВЪЕЖДЖАТИ.

ВѢЖДЧАТИ *див.* ВЪЕЖДЖАТИ.

ВѢЖЕСТВІЕ *с.* Знання, наука: Постигл еси языков вѣжествіе многих Латинского, Влаского, и Греков оубоги(х) И потим а(ж) до Римоу достиже самого тѣла Петра и Павла навѣдил стго (Венеція, 1641 Анаф. 21).

ВѢЖЛИВЪ *прикм.* Освічений: Вѣжа: Цвйченый, вѣжливъ, рострбпный (1627 ЛБ 24).

ВѢЗДНЫЙ, УЕЗДНЫЙ, УЕЗНЫЙ, УЕЗЬ-НЫЙ *прикм.* В'ізний: Ворота... о(т) лѣзка безъные целы на(д) ворота кгано(к) (Забороль, 1566 ПВКРДА III-2, 2); Ворота уездные съ форткою, надъ ними кганокъ кгонтами побитый (Локачи, 1593 АрхЮЗР 1/1, 369); Напродъ дворъ, то естъ: ворота уезные

двойчастые, по сторонамъ — турмы две, на верхъ вежа (Веледники, 1595 АрхЮЗР 6/1, 245); напрод входячи в монастыр ворота вѣздные побитые, дыловане стоячее вокругъ всего монастыря (Пересопница, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 297).

ВѢЗДѢ *див.* ВЕЗДЕ.

ВѢЗЕНЕ *див.* ВЯЗЕНЕ.

ВѢЗЕРУНОКЪ, ВѢЗЕРУНКЪ, ВИЗЕРУ-НОКЪ *ч. 1. (зразок чого-небудь)* схема, рисунок: с которы(м) то павло(м) муляро(м) певное вчинили постановеня и зъеднали до выготованя и вытесаня камня та(к) гладкого яко замсованого ведлугъ тое ф(о)рмы и визерунку..., ве(д)лугъ которого визерунку... мае(т) стати црковь вспения пре(с)тѣя б(д)ца в мѣстѣ лвовѣ (Львів, 1591 ЛСБ 159); ва(ш) мл(с)ти дае(м) знати... что е(с)те допу(с)тили до на(с)... пана лѣкѣ... и дали е(с)те знати о работѣ ч(с)тна(г) храма яко се зижде(т) и о ви(з)ерун(к)е яки(м) подобіе(м) имае(т) бити и рее(с)тръ на то се видае(т) (Сучава, 1598 ЛСБ 323); Хотачи абовѣмъ хто начинѣ штѣкѣ якдо мѣти, на котрой бы звѣрта вырты были, первѣй ей з'воскѣ оулѣплаетъ, тожъ на тѣю фбрмѣ выливаетъ, жѣбы ведлѣгъ визерѣнкѣ было (Вильна, 1627 Дух.б. 170); ве(д)ле рады п(н) федо(р) малера для уважене вѣзеру(н)кѣ образового, звѣ(в)ши тро(х) ма(и)стро(в) мѣля(р)ски(х): ты(м) за трыкро(т)ную на гру(н)те бы(т)но(ст) далемъ зло(т) 2 и (Львів, 1628 ЛСБ 1051, 6);

відбиток, відображення: Тое теды шо са стаеъ на горѣ ѳаво(р)сте(и) и шо пѣтръ стѣ(и) коштоуетъ, то(л)ко е(ст) визерѣнокъ або тѣ(н), и толко крѣпе(л)ка великого славы вѣчной нб(с)нои ошеянѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 271); *Образно:* Приповѣсти якобы вѣзерѣнки сѣтъ, и кшталты рѣчій невидѣмыхъ, смысловыхъ, и дѣховныхъ (Київ, 1637 УЕ Кал. 582).

2. (те, що вартє наслідування) взірець, приклад: часто стій Августынъ велце похвалілъ. и постѣпъки албо справы Киприановы якобы кшта(л)тъ, правило, и визерѣнокъ всеі цркви, кѣ насладованью выставилъ (Єв'є або Вильна, п.1616 *Прич. отех.* 18); Прѣто не на заход, але на всход) яко на якій вѣзерѣнкѣ въ всѣ(х) вѣры Артикѣла(х) взирати (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 286); Моисей... шпѣговъ кылка пре(д) всѣ(м) людо(м) поставилъ, котѣры бы рѣзные

овоцѡвъ рѡжан, и якобы не слыханоу плодовиѡсти и ѡквитѡсти визерѡнокъ людѡ показали (поч. XVII ст. *Проп.р.* 246); Поминаймо бл҃гочестіа не захвѣаного фїлара, побжжнѡсти зерцало: иночества вѣзерѡнокъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 166); Девятна́дцать тѣды лѣтъ такъ жьлть, и бл҃женногѡ послѣщенства вѣзерѡнокѡмъ всѣмъ zostавши:... ѡдышоль до Ха̄ (Київ, 1627 *Тр.* 554); **вѣзерунокъ брати** (від кого) — брати приклад (з кого): мы бѣды(н)ки и мѣста бѣдѣемо, а ѡни ѡ(т) того оутѣкаю(т): Нѡ достоало бы на(м) ѡ(т) ѡны(х) сты(х) вѣзерѡнокъ брати (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 216);

(азирець досконалості) ідеал: Гѣрбъ презанньхъ панѡвъ Дривиньскскихъ самъ презса ясне выкладаеть и всемѡ свѣтѡ ѡповѣдаеть: Вѣзерѡнокъ справъ рицерьскихъ значный, каждый то обачити може бачный (Почаїв, 1618 *На г. Дрив.* 2 нenum.); Вѣзерѡнокъ цнѡтъ Превелѣбногѡ вѣ Бѣзъ Егѡ Мїлости, Г(с)дна ѡ(т)ца Єлисея Плетенецкого (Київ, 1618 *Вѣзер.* 14).

3. Спосіб, метод: Инобразно: Ина́кши(м) спѡсобо(м), или вѣзерѡнокѡмъ (1627 *ЛБ* 49).

ВѢЗЕРУНКЪ *див.* **ВѢЗЕРУНОКЪ.**

ВѢЗНАВАТИ *див.* **ВЫЗНАВАТИ.**

ВѢЗЪ *див.* **ВОЗЪ**¹.

ВѢЙНА *див.* **ВОЙНА.**

ВБИТЬ *див.* **ВОИТЬ.**

ВѢКО¹ *с.* Повіка: Не встѣплю в до(м) мой, ани да(м) сноу бчо(м) мѡи(м), ани вѣко(м) мѡи(м) дрѣма́нїа, и покоа скрѡнїа(м) мѡи(м), доколѣт зна(и)дѣ мѣсце гви, селѣніе бѣ іаковлю (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 214).

ВѢКО, ВЕКО² *с.* Віко: Въ той скрынїи, кгда подняли веко, виделомъ коберьцовъ ледакъ накидано, помято и зъ землю съ песькомъ леда якъ (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 317); вложишъ до скрѡни свѣдѣцтво котѡро (!) дамъ тобѣ. Оучинишъ и вѣко надъ скрїнею зъ зѡлота начїстшагѡ... два тѣжъ херѡвѣмы золотїи и кованїи (серед. XVII ст. *Хрон.* 102); Дѡлгость вѣка одногѡ бѣдетъ мѣла л. локѡтъ (Там же, 103).

ВѢКОПОМНЕ *присл.* Вікопомно: Тѣ... іа Гербъ ѡказалый Пѡбизри... на три Копѣи, котрѣми вѡспираеть вѣкопомне ѡ(т)чїзнѡ, здѡбитъ вывышаеть (Київ, 1631 *Зем. Зам.*, тит. зв.); Мѡситъ то бы(т) Валѣчний Дѡмъ, котрѡмѡ зъ Нѡа, Вѣкопомне фортѡна слїчнѡсть дала фѣба (Київ, 1633 *Евфон.* 307).

ВѢКОПОМНОСТЬ *ж.* Вікопомнїсть: Старѡжи(т)нѡсть, тѡ ти(л)ко якъ бы ѡбновїла же вѣкопомнѡсть явѡно зновѣ ся ѡ(д)крыла Кле(и)нѡтъ который Хме(л)ницькихъ до(м) приѡздѡбляє(т) (1649 *На г. Хм.* 1 зв. нenum).

ВѢКОПОМНЫЙ *прикм.* Вікопомный, незабутній: Вѣкопомна нѣкгдась старѡжитнѡсть, Превелѣбнѣйшїй ѡ хр(с)тѣ Пѡне и Пѡстырѣ мнѣ вѣлце мл(с)тивый; такъ великѡю любѡвѣ кѡ порѡдковой влѡсности мѣла (Львїв, 1642 *Бут.* 2).

ВѢКУИСТЫЙ, ВЕКУИСТЫЙ *прикм.* (*стп.* wiekuisty) віковїчний: а прото кѡ вѣкѡистой тое рѣчи паметїи, мы Жикгимонт з Божее ласки корѡл Полский, великий князь Литовский... княжа Прѡское... чинимъ знаменїто симъ... листомъ (Городно, 1507 *AS* III, 49); до... владности моее ниhto иный над его милост... малжонка моего... жадного вступу и жадного права... не мает ани может метї... на векуистые часы (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 188); Фѡтїй... зъ іными Патрїархами, кгда Собѡръ повшѣхный вѣ Византїи собранный сѣмого вселѣнского собѡра оухвалы ствердїлъ, и всѡкѡю індю ересь и зъ Латїнскою хорѡбою, вѣкѡистомѡ проклѡтствѡ ѡ(т)даль (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 262); якъ далѣкѡ барзѣй// тѣе котѡрые дѡши и тѣлѡ, дочасною и вѣкѡистою ѡхолѡдоу, покѡрмѡ(м)... и пѣвною ѡборѡною сѣтъ найвыборнѣйшого,... часѡ мѣти не маю(т)? (Київ, 1634 *МКСВ* 311-312); И такъ то все порадне описавши и копцы по всѣхъ тихъ месцахъ посыпавши,... то все якося вышъ поменило и огранїчило заразы въ моцъ, держане и уживане векоистое,... // имъ вѣчне подаю (Загаїцї, 1637 *ПВКРДА* IV, 71-72); Та надка бѡзка и правдїваа; естъ почѡткомъ и повѡдомъ славы несмертелнои; вѣкѡистѡи (Чернїгїв, 1646 *Перло* 2 нenum.).

ВѢКУИСТЪ, ВЕКУИСТЕ *присл.* (*стп.* wiekuiscie) віковїчно: сес листъ мой продажный во всемъ при зуполной, а нигда не нарушоной моци у каждого права... хован // вѣчными а векуисте непорушньными часы быти маеть (Берестечко, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 272-273); Я ѡлехно... ѡзнава(м) и(ж) е(м) прода(л) половиною... очїзнѡ ѡ(д)далючи (!) ѡ(д) таково(г) продаїна са(м) себе жоноу и дѣти свои... и вызволюючи ему половину рѡлѣ таковои

одеме прода(н)нои вѣкоуистѣ (Одрехова, 1573 ЦДИАЛ 37, 16, 2); в' истѣтнх'... Артикѣлахъ, и зложе(н)ахъ стародавнѣи цркви Хвой згажаємъ, векѣисте бѣты в' сполѣчности естемъ готѣвый (Єв'е або Вильна, п.1616 *Прич.отех.* 67).

ВѢКЪ, ВѢКЪ, ВЕКЪ, ВИКЪ ч. 1. (*невний период часу*) вѣк, мн. часи: Затымъ зычачи Вашей Милости отъ Пана Бога доброго здорова и еортѣного въ долгий векъ панована весполѣкъ зъ... панею малжонкою..., самого себе и слѣдѣбы мое наменши ласце Вашей Милости залецамъ, покорне прошѣ, абымъ зъ нее не былъ опѣшонъ (Турійскъ, 1564 *AS VI*, 244); Котѣрогоса м(с)ца што за старѣхъ вековъ дѣло корѣткое описанье (Острог, 1581 *Римша Хрон.* 33); Постановили тедѣсмо тую единѣсть, то естѣ: ничого нового не учинили есмо, але вси церемонии наши стародавнѣе... на вси пришлѣе веки моцне и неотменно по старому держатисе и спокойне заховати могли (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 993); а крестонѣсцы, будущаго вѣка сынове, поруганы, укорены и оболжены быти мают (1608-1609 *Виш.Зач.* 225); вы сами,... штобы зъ васъ ремесло ваше рицѣрское, которымсе однимъ зъ давнихъ вековъ вы и продковѣ ваши бавилисте, вытегалѣ, тедѣ подѣ неприятеля Божого... кривавый наступъ чинилибысте охотне (поч. XVII ст. *К.Л89*); Четвѣртаа звѣзда; значѣтъ здравѣсть тѣла; нестарѣющиса пре(з) мнѣгѣи вѣки; и покармѣ непотребѣющи (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 164 зв.);

вѣчнѣсть: Изволенѣемъ Бога Отца... и совершениемъ дѣйства святаго Духа,... в честь и фалу неконѣчаемыхъ вѣковъ, аминь (Клевань, 1596 *Арх ЮЗР 1/1*, 490); а та(м) обѣе тѣе в несме(р)тѣлнѣе прѣтѣгнѣтса вѣки (Острог, 1607 *Лѣк.* 39); Авва непостижимый, бгъ пре(д)вѣчныхъ вѣковъ Розѣмновѣчною всѣхъ обѣдарилъ чловѣковъ Словѣсною дѣшею (Львѣв, 1642 *Бут.* 4);

столѣття: и колькѣи вѣкъ хотѣлѣбысь положить... // нехай вѣкъ цѣлый лѣ(т) сто (Острог, 1607 *Лѣк.* 41-42); свѣдчитъ о томъ Моитъ Брантъ, книга 6, глава 11, который докторомъ рымскимъ поважнымъ былъ, который жилъ вѣку десятого по Христѣ, то естѣ, тысячного року (бл. 1626 *Кир.Н.* 22); Тогѣжъ казана Частъ, в. яковъ в' пѣршомъ вѣцѣ несподѣване Люде згѣнѣли; наглою смѣртю (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 126);

рѣк: И такъ, по тысячномъ отъ Рождества... Христа вѣку, той неприятель // многихъ прелстилъ и прелщаецъ (Киѣв, 1621 *Кон.Нал.* 315-316); aestus, вѣкъ, лѣто (1642 *ЛС* 74);

во вѣки (вики) — навѣчно, назавжди, навѣки-вѣки: А ты, костел латинский,... не хоцеш во вѣки над всеми владѣющаго разума снизити (1608-1609 *Виш.Зач.* 227); тая полтораста золотыхъ оборочана маецъ быти на звышѣпоменѣное богомоле, так пры жытѣю моемъ на семъ свѣте, яко и по сходѣ моемъ от сего свѣта во вики (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР 1/VI*, 746); **во вѣки вѣка** — те саме, що **во вѣки**: столица твоя, Боже, во вѣки вѣка (Вильна, 1600 *Катех.* 11); **въ безконечный вѣкъ, во безконечныи (безконечная) вѣки** — те саме, що **во вѣки**: и въ помыслномъ тѣла и души повоженю долголѣтняго здоровья и благословѣнства отъ живопрѣемнаго // Владыки Христа грѣба, ныне и въ безконечный вѣкъ зычимъ (Киѣв, 1623 *КМПИ*, дод. 264-265); неха(и) да буде(т) за(в)ше и е(ст) и слава и де(р)жава во бе(з)коне(ч)ныя вѣки ами(н) (1600 *УИ* 1911/2, 14); **въ вѣки вѣковъ (вѣкомъ)** — те саме, що **во вѣки**: старѣецъ Зѣсима... вернѣлса ѿ(т)даючи славу Бгѣ... ннѣ и прѣсно, и въ вѣки вѣковъ, аминь (Киѣв, 1627 *Тр.* 699); Єму же слава въ вѣки вѣкомъ аминь (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); **въ (всѣхъ) вѣцѣхъ** — те саме, що **во вѣки**: Невомѣстимаа свѣтлости,... прѣжде вѣкъ свѣща: и въ вѣцѣхъ настоѣща: и по разорѣнѣю бѣдѣщаа (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 35); Хѣ Бже мѣи непостижимый, Въ единѣомъ Бж(с)твѣ славыиый... въ всѣхъ вѣцѣхъ, нескончѣныхъ (Там же, 27а зв.); **вѣчнѣ на вѣки; вѣчно и на вѣки** — та саме, що **во вѣки**: а я его милости свою третью часть отчизную... поступилъ и продалъ въ Павловичохъ и въ Уймицы вѣчнѣ на вѣки непорушно (Загорѣв, 1550 *АЮЗР I*, 128); даровал есми сына моего... всимъ Степанем... вѣчно и на вѣки непорѣшно (Острог, 1522 *AS III*, 237); до **вѣка вѣчнаго** — те саме, що **во вѣки**: ушитѣко прѣтерпѣмъ дѣля Христа, чомъ тогды будѣме у чести у царствѣ небеснумъ до вѣка вѣчнаго, аминь (XVI ст. *НЄ* 34); з **веков** — одвѣку, з давнихъ, незапам'ятнихъ часѣв: тые церкви з вековъ были и тепер естъ въ подаваню владык ихъ милости володимѣрскихъ (Володимѣр, 1569 *АрхЮЗР 8/VI*, 254); з **вековъ вѣчыхъ** — те саме, що з **веков**:

вра(д)никъ войнъски(и) на (и)мя сѣма с по(д)даными
 Г(с)дрскими воинъскими поведили ижъ то естъ
 кгрнѣтъ з вековъ вечысты(х) великого князства (1546
 ОГ 1 зв.); изъ вѣка вѣчного — те саме, що з вековъ:
 и съ оусим що и(з) вѣка вѣчного къ ты (!) села
 прислоухало и ихъ съ держало яко и въ привилиах
 данных оуписанно непорѣшено (Гирлов, 1519 DBB II,
 2); на вѣки (веки, векъ) вековъ (векомъ) — навѣчно,
 назавжди: А мы тебе... славити и хвалити бѣдемо
 ннѣ, и завжды и навѣки вѣкомъ: Аминь (Вильна, 1620
 См.Каз. 28); збавителя нашего ездса х̄а неха(и) бу-
 де(т) честь и хвала на веки вековъ аме(н) (Хорошивъ,
 1581 С.Нег. 111 зв.); Продалъ есми имене свое...
 князю Костантинѣ... вечно и непорѣшно на век ве-
 комъ (Луцьк, 1522 AS III, 216); на вѣки (веки) вѣчно
 (вечно) — те саме, що на вѣки вековъ: и придал сїю
 книгу еѡгліе тетръ рабъ бжїй гавриліи... // ...на вѣки
 вѣчно под клатвою сты(х) оцъ (Кам'янка-Бузька,
 1567 ВИАС I, 16-17); мают их милост княз Василей и
 княз Марко то держати и вживати на веки вечно и
 непорушно (Луцьк, 1563 АрхЮЗР 8/VI, 48); на вѣки
 (веки) истыгъ (исте) — те саме, що на вѣки вековъ:
 она вз(в)ши часть свою вырекла са зе (в)ши(т)-
 ко(г) и з муже(м) свои(м) на вѣки истыгъ (Одрехова,
 1580 ЦДИАЛ 37, 1, 11); Тое селищо продалъ есми...
 Марку Поплавскому... на веки исте (Київ, 1571 ЗНТШ
 XI, 16); на вѣчные вѣки — те саме, що на вѣки
 вековъ: даемо сїю книгу... тоей же цркви божой ѳ
 вѣчно(ст) на вѣчные вѣки неха(и) боудеть при то(мъ)
 храмъ зоставати (поч. XVII ст. УИ 1911/2, 33); не-
 кончаемые вѣки — вѣчність: Изволенъемъ Бога
 Отца... в честь и фалу неконъчаемыхъ виковъ, аминь
 (Клевань, 1596 АрхЮЗР 1/I, 490); отъ вѣкъ — спо-
 конвику: превѣчно ро(ж)дены(и) снѣ,... восхотѣвши
 тѣю тайнѣ ѡ(т) вѣкъ сокрове(н)нѣю в' тайнѣ въ бѣзъ
 мїрѣ ѡ(т)крѣтити,... для тѣго нїщи(х) а не богаты(х),...
 ро(ди)теле(и) собѣ избирае(т) (1598 Виш.Кн. 287 зв.);
 по всѣ вѣки — те саме, що во вѣки: З того мѡра
 выхѡдатъ слѡдкихъ Навѣкъ рѣки, Рѣки а водъ
 ѡбфїтость дають по всѣ вѣки (Київ, 1632 С.ах. 298);
 предъ вѣки — те саме, що отъ вѣкъ: Дх̄ стѣй ѡ(т)
 самѡгѡ ѡ(т)ца персонь, якѡ ѡ(т) жрѡдла и поча(т)кѡ
 в' Бо(з)ствѣ з' ѣстности пре(д) вѣки похѡди(т) (Львїв,
 1646 Зобр. 28 зв.); прежде вѣкъ (всѣхъ вѣковъ) —

те саме, що отъ вѣкъ: корень и глава нашего спасе-
 ния: естъ Христос бог, прежде вѣкъ от отца рожден-
 ное слово (бл. 1610 Виш. Посл. Лв. бр. 232); слѡво
 твоей бѡ(з)ской бѣтности и ѣстности, прѣжде всѣхъ
 вѣкѡ(в); рожденное, ѡ(т) уѡма твоегѡ бѡ(з)когѡ
 (Чернїгів, 1646 Перло 23 зв.); презъ вѣки вѣкомъ —
 те саме, що во вѣки: Безначалный ѡ(т)че стѣи
 Нб(с)ный, съ единоро(д)нымъ ти Сномъ, съ пр(с)тымъ
 и животворѡщимъ ти Дх̄омъ, ннѣ, и всегда, и презъ
 всѣ неско(н)чанны, вѣки вѣкомъ. Аминь (Чернїгів,
 1646 Перло 24).

2. (тривалість життя) життя, вік: сынымой...
 подъ благословенствомъ моимъ родительскимъ,
 росказую, жебы конечне за вѣкѡ своего того
 ѳфѡндованъа церквей помененыхъ... нарѣшати не
 смѣли (1577 AS VI, 80); Што и в. м., будучи на той же
 <дорозе> спасения постановленный, и въ такъ масти-
 той старости и дозрелыхъ летахъ веку своего, водлугъ
 таланту... абысь делати не занехивалъ, — прошу...
 напоминаю... и приказую (Рожанка, 1598 Л.Пом.
 989); розбѡйник... за тѡлькѡю мѣнїѡтѡ цѡкоблѡвекъ
 пре(з) оувѣсь вѣкъ грѣшивъ оулѣчивъ. // и впро(д)
 на(д) ап(с)ловъ заслуѡги корѡнѡ ѡде(р)жалъ (Ост-
 рога, 1607 Лѣк. 26-27); Коротко тежъ напишу, што се
 деяло за веку моего (поч. XVII ст. КЛ 87); тые людѣ,
 которыи всему народу Рускому чѡло быти хотятъ,
 которыи ввесь вѣкъ свой на наукахъ ронили, а въ
 справѣ той... ницуютъ (Київ, 1621 Кон.Пал. 504); А
 мы вѣкъ свой поронилисмо, на тое працюючи съ
 братїями, жебисмо могли кресу живота своего
 докончати, жебезъ того трудно (Путивль, 1638 АЮЗР
 III, 11); здорѡвїе скорѡтилъ, и долгїй тежъ вѣкъ
 людемъ ѡ(т)налъ и ѡворѡвалъ тымъ, абы забива-
 ючи птѡхи... крѡви ѣхъ не ѣли (серед. XVII ст. Хрон.
 16 зв.);

(перїод, ступїнь у розвитку людини) вік, лїта:
 Сиби(л)ла... бѣла вѣкѡ среднѣго (Львїв, поч. XVII ст.
 Крон. 75); И на надѣвъ ввѣсь вѣкъ своѣй молодой
 стравилъ: И дны свои з людмї оучеными забавилъ
 (Львїв, 1616 Бер.В. 87); Где привѣдши собѣ а на
 мысль ѡво, иж' кто часѡ шѡкаѣтъ, часѡ трѡтитъ,
 взалемъ... на себѣ повїнност', абы(м) часѡ квїтнѡчо-
 го весенногѡ, вашѡмѡ... дѣтїннѡмъ и млѡдѣн'ческо-
 мѡ вѣкѡ... Писмѡ сты(х)... в даръ ѡфѣрова(л) (Київ,
 1636 МИКСВ 317); То(т) же в(ѣк) сво(и) молоды(и)

присто(и)не провадил: на ѡслѡвъ воє(н)но(и)... Корола По(л)ского... н всеир речи Посполитой ставачючи ѡ(д)ва(ж)не з свои(м)... людо(м)... По(д) хотѣне(м) (Київ, 1647 *Enim.Mog.* 154);

будущий вѣкъ — вічне загробне життя у Царстві Божому: Петр святыи... как в гостине и в чужом доме, то есть вѣку, а не во своем, оное власное отчизны будущаго вѣка будучи... своих учеников того же слѣда держатися учит (1608-1609 *Виш.Зач.* 229); **в нинешний виѣкъ и въ будучий** — навикивічні, у земному й загробному житті: А еслибы хто з державцовъ Дубна,... розоряти или отнимати тое надане, наше смилъ, таковой буди проклятъ и не прощенъ отъ Отца и Сына и Светого Духа в нинешний виѣкъ и въ будучий (Дубно, 1592 *АрхЮЗР* 1/VI, 90); **в нынѣшнем вѣцѣ, да и во будущом** — те саме, що в нинешний виѣкъ и въ будучий: То бо есть и воскресение в нынѣшнем вѣцѣ, да и во будущом получать и телѣса душ, сподобльшихся... воскресения (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 246); **в семь вѣцѣ и въ пришломъ** — те саме, що в нинешний виѣкъ и въ будучий: Кто на конѣцъ заплаты вѣчнои в Цр(с)твѣ Нб(с)номъ и рѡскоши... зычити собѣ не бѣдетъ; а того жаденъ и в семь вѣцѣ и в пришломъ достѣпѣти не може(т) (Київ, 1625 *Кол.Алок.* 3 зв.); **в сий вѣкъ и в будущія вѣкы** — те саме, що в нинешний виѣкъ и въ будучий: А хто бы мал сію книгѣ отдалити. от сей стѡй цркви. да бѣде(т) проклят в сий вѣкъ и в бѣдѣщія вѣкы (Язловці, 1636 *ВИАС* I, 33); **въ (во) сей (сий) вѣкъ и въ (во) будущий** — те саме, що в нинешний виѣкъ и въ будучий: А хтобы мѣлъ тое наданіе мое отъ церкви Божей отдалити,... да бѣди проклятъ (!) ...отъ мене, челоуѣка грешного въ сей вѣкъ и въ бѣдѣщій, в который бѣдетъ сѣдѣти живыхъ и мертвыхъ (Мильці, 1542 *AS* IV, 314); **яко преступники и разорителѣ закону божого да будѣ(т) не прощени и не бл(с)вени ѡ(т) на(с) в си(н) вѣкъ и в будѣщи(и) до того часу а(ж) црква(м) сты(м) ѡ(т) ни(х) кривда слушне нагорожена бѣдетъ (Замостя, 1589 *ЛСБ* 113); **въ нынѣшній вѣкъ и въ пришлый** — те саме, що в нинешний виѣкъ и въ будучий: Уживай же Покѡбу, зъ тѣми ѡ(т)цями В' Нынѣшній Вѣкъ и в' пришлый, Такъ же и зъ нами (Київ, 1630 *Имнол.* 3); **вѣкъ закону нового** — те саме, що **будущий вѣкъ**: На**

остаткоу же повѣдасть пр(ѡ)ркы... кто станеть по(д) тою хороговю звѣтажства его тѣи прійдетъ на оныи вѣдчный процвѣтающій вѣкъ закону новѡго (XVI ст. *УИ* 1911/2, 77); **до остатнего вѣку** — усе життя, до кінця життя: которое то преречное дворисче кождое зъ нихъ мають уживати до остатнего вѣку своего... съ хоромами, огородами (Ковель, 1542 *АрхЮЗР* 7/1, 76); **несмертельные вѣки** — те саме, що **будущий вѣкъ**: а та(м) ѡбоє тоє в несме(р)тѣлныя прѡтѣгнѣтса вѣки (Острог, 1607 *Лѣк.* 39); **нинешный потомный вѣкъ** — те саме, що **будущий вѣкъ**: Хтоко(л)ве(к) бовѣ(м) дѣлность якдю в' слѡвѣ потѡмны(м) вѣкѡ(м) подати хѡчетъ, таковъ ей фундаментъ заложити есть повиненъ, котѡрый бы слѡвѣ живота вѣчного пѣрвѣй на собѣ мѣлъ оуфундѡваню (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 3 нenum.); **оний (онъ) вѣкъ (вѣкъ)** — неземный свѣт, загробне життя: ннѣ имъ сла(д)ко, но въ онъ вѣкъ боудеть яко полѣнь горко (к. XVI-поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 129 зв.); **Розмайтѣми и дѣвными спѡсѡбами, всѣхъ... нарѡдовъ люде, Велмо(ж)ны а на(м) М. Пѡне, Велмо(ж)наа а на(м) М.Пѡни, котѡроу бы и по смѣрти, в пѡмети потѡ(м)ны(х) люді(и), жили...** на таковомъ фундаментѣ заложити еи оусилѡвали, котѡрый бы жадной ни в семь дочѡсномъ, ни в онѡмъ вѣце, скаже не подлегал (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 1 нenum.); **пришлый вѣкъ** — те саме, що **будущий вѣкъ**: А в' осмый днѣ, Обрѣзан'є свое справѡуетъ: И пришлый вѣкъ оный, прѣз' тоє фѣкгѡроуе(т) (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 86); **той вѣкъ, вѣкъ той (сей)** — земне життя: И похвалиль г(с)пдарь справ'цоу несправѣдливого. и(ж) тое онъ моудре оучиниль бо снѣве того то вѣкоу моудрѣи соу(т) ниж'ли снѣве свѣта в родѣ своемъ соу(т) (1556-1561 *ПЄ* 292); **Якѡ Бгъ есть рѡзній; ѡ(т) видѣмого створѣна: невидимый и не постижимый, Такъ и дары его невидимы: рѡзни сѡтъ ѡ(т) видимыхъ дарѡвъ вѣка сѣгѡ** (Чернігѡв, 1646 *Перло* 7); **И вы побѡжныи ѡблѡбенци наймовѡтиса маѣте; дла чѡгѡ Гды ва(м) Пан' найвышшій ѡбѣцѡное дастъ дочекѡти потѡмство, не в' свѣцки(х) рѡскоша(х),... и обычаахъ вѣкѡ того тылко, лечъ Крещѣніе(м) сты(м) ѡ(т)родѣвши** (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 931).

3. Свѣт, існування свѣту: Был еси в той скарбниці, где вѣк основан и подан на службу и потребу

человѣческую? (1599 *Виш.Кн.* 53); нѣчого бовѣ(м) посре(д)не(г) нѣмашь межи ѡ(т)цѣмъ и сномъ и стымъ дхомъ. Единородный бжій снъ вѣкы збоудоваль (поч. XVII ст. *Проп.р.* 144); до конца (кончины, скончания, сконченія) вѣка — до кінця світу, довічно, довіку: а на той час при той цркви был сщеник... которий потомком (зам: потомъ повиненъ. — *Прим. вид.*) винен бѣдет га ба просити за отпущеніе грѣхов... и за женѣ... и за дѣтки до конца вѣка (Кам'янка-Бузька, 1567 *ВИАС I*, 17); иныи же агтлове, четвертою стихією землєю, и шелакимъ оуродзаетъ справоують; абы рѣдове не оуоставали до кончины вѣка: іелеме(н)та вѣмѣсте(х) свои(х) положеніи съдерѣжа(т) неподвижно (Почаїв, 1618 *Зерц.* 5 зв.); Быль... артыкълъ вѣры, Соборноу црков' по всемъ свѣте ро(з)ширеннью, быти црков' ѡнью Хвд Каѳолическю, которой Хс самъ до ско(н)чанія вѣка притѣмность свою обещаѣти рачил' (Св'е або Вильна, п.1616 *Прич.отех.* 8); Еслижъ и вступилъ отъ насъ ведлугъ тѣла на небо, але ся насъ нигды не отлучаетъ, яко самъ до вѣрныхъ своихъ мовилъ: "а естемъ зъ вами ажъ до сконченія вѣка..." (1603 *Пит.* 38); **конецъ вѣка** — кінецъ світу: Ко(н)чїна: Скончанье, докончанье, конецъ свѣта, албо вѣка (1627 *ЛБ* 54); Тогда и Ыбса съ шѣмомъ мимо пойдѣтъ, и стихій съжигаемыи огне(м) разсыплютсѣ, такѡвый конецъ вѣка сегѡ бѣдетъ (Чернігів, 1646 *Перло* 142 зв.); на остатку (скончанію) вѣка — наприкінці існування світу: што мовите ѡ стоблївыхъ патріарсехъ и дчитѣлехъ, якъ неверные поганї на ха сна бжїя мовяъ, чѣмѣ не пришѡлъ давно спасти, А не на оста(т)кѣ вѣка (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 44); Такъ будетъ на скончанію вѣка: прїйдуть ангелы, и выдлучатъ злые выдѣпосередъ праведныхъ, и увергуть ихъ у каменѣцу огненую (XVI ст. *НЄ* 93); **остатний вѣкъ** — кінецъ світу: Того дѣля Сатана и сего остатнего вѣку, кончачи власть свою,... церков пустошит внутрим неприятеlem (Львїв, 1605-1606 *Перест.* 48).

ВѢЛГОТНОСТЬ, ВѢЛГОТНОСТЬ, ВѢЛКОТНОСТЬ ж. (*стп.* wilgotność) 1. (рїдина, яка міститься в чомусь) волога, вильгість: В' рѣчахъ прирѡбныхъ дѣрево есть, жебы моглю приносїти бвоцы, и для того маєтъ корѣ(н)е в' земли кѣ высыса-

ню вѢлгѡтности (Київ, 1625 *Кон.Ом.* 167); Мирра... // нѣякю мѡцъ маєтъ сшачѣю, котѡраа вѢлгѡтност' з' тѣла вытагаѣтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 229-230); *перен.* духовна сила: И вса Црковъ... нїмъ намакаѣтъ... // вѢлгѡтностъ... з' наоук' оного берѣчи: И до змакчѣна, Ср(д)ца лїуд(з)кїе ведѣчи (Львїв, 1609 *На Злат.* 2 зв.).

2. Вогкїсть, вильготнїсть: Влага: ВѢлгѡтностъ, мѡкрост' (1627 *ЛБ* 16); гды прѣстѣе до жрѡдла загїнѣло, а то за давностю часѣ, въ запамата(н)е мѣсце пѣстїла такъ, же болѡто глеюватѡе было, и вѢлгѡтностю тѡлко сѡптѣлноу было розезнавано (Київ, 1631 *Син.Тр.* 813).

ВѢЛЛИКИЙ див. **ВЕЛИКИЙ**.

ВѢЛГѢЯ див. **ВИЛИЯ**.

ВѢНЕЦЬ, ВѢНЕЦЬ, ВЕНЕЦЬ, ВИНЕЦЬ

ч. 1. (сплетенї в коло кѡтїи, лїстїя і т. ін., накладенї на голову) вінок, вінець: Сиби(л)ла... была вѣкѣ среднѣго ходїла в' вѣцоу (!) з' зеленок' вѣцоу (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.* 75); иныи стрѣчали з гѡловы вѣнець и зновѣ вкладали, и прибивали, и што разъ свѣзні (!) раны чїнили (поч. XVII ст. *Пчела* 56 зв.); бѡлю страшно вспѡмнѣ(т) Црѣ Царе(м) дано, В' рѣки Тро(ст), ѡстры(м) Вѣнце(м) ѡкрѣтне вѣнчано (Львїв, 1631 *Волк.* 12); laurea, даѡноли(с)твїе, вѣнець (1642 *ЛС* 252); венецъ sertum (Уж. 1645, 23 зв.);

(деталь весельного одягу) вінок, вінець: панъ Станислав Пречъковскїй и панъ Войцех Завацькїй з венѣцомъ, яко звычай, до акту весельного приехали (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 8/III, 598);

(вїготовлена з кѡтїв, зїлля і т. ін. прикраса, яку кладуть на могилу) вінок: Вѣне(ц) по(д) тѣблицею (!) на(д) грѡбомъ небо(ж)ки пны А(н)ны Адрѣевны на дрѣтѣ зелены(м) є(д)вабямъ ѡбиты(и) пе(р)лами и пу(н)таликами вколо ѡпстрены(и) (Львїв, 1637 *Інв.Усп.* 13 зв.); вѣнець мученическїй, мученическїй вѣнець, мученичества вѣнець — (вінок як символ страждання) мученицькїй вінець: та(м) тысаща а ггль, прав(т)це(в) собранїе,... трибуналі пр(о)ркѡ(в) патріархѡ(м) скїпетра, вѣнцы мчнчскїе,... ѡбача(т)сѣ ба(р)зо яснѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 234 зв.); през' тѡе терпѣнїе мѣченического вѣнца и живота вѣчного достѡпѣдетъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 217); Кипрїанъ великаа в' аорїцѣ звѣзда, и ка(р)ѡаге(н)скїй еп(с)кпъ,

котóрый по(д) часъ Панована валеріана цесара побѣдонбснмъ мчнчества вѣнцемъ коронованыи естъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 232 зв.); **вѣнецъ терновый** (тръновый), **терновый** (тръновый, **терновъ**) **вѣнецъ, вѣнецъ с терна** — терновый вінок: сплетші вѣнец терновый, оузложілі на голову емоу (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 53); воины пакъ испле(т)ши вѣнецъ тръновыи // и вложили на голову его (1556-1561 *ПЄ* 429-429 зв.); Емѣ же жидове крестъ ѿготовали и те(р)новы(м) вѣнце(м) с копие(м) витали. **Щто(м)** и желчию сего напойали, и стое лице (е)го заплевали (к. XVI-поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 64); Тогда вышоль ісвѣнь носачи тръновыи вѣне(ц)и баграноую ѿдежоу (1556-1561 *ПЄ* 429 зв.); вѣйско пакъ сплетші терновъ вѣнец и вложили на голову его (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 94); Вѣнецъ с терна... котрій и твое ср(д)це Паноно проникаеть, Твою мѣсль, твою дшѣ ѿстро оуязвлаетъ (Львѣв, 1631 *Волк.* 13).

2. (*прикраса з золота, коштовного каміння, яку носили на голові*) **вінець, діадема**: К томѣ теж ѿзал есми ѿ Их Милости рѣхомах речей:... двѣ брамки малых с перлы за десат коп грошей, венец с перлы и чепец Мѣравский с перлы за двадцат коп грошей (Несухойже, 1550 *АС VI*, 5); **вѣнецъ срѣбрьны(и)** позлотисты(и) (Львѣв, 1579 *ЛСБ* 1033); **Вѣне(ц)** злоты(и) з пе(р)лами ѿ(з)доблены(и) (Львѣв, 1637 *Івн.Усп.* 13).

3. **Корона, вінець**: такъ нб(с)ный воинъ ѿ(т) прободѣння копейного далъ дшю свою в рѣки бѣжи, и нб(с)ны(м) // **венце(м)** вѣнчанъ (1489 *Чет.* 59 зв.-60); чомоу бный вѣнецъ бнѣю коронѣ з головы ихъ шарпае(т) (Острог, 1598 *Отн.КО* 26); **Двѣдъ** пастоу(х) ѿве(ц),... нѣкъдъ цр(с)тва не прагноу(л), а што бѣ цр(с)твіа дае(т) емоу діадимому, вѣне(ц) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 183); На пресвѣтлагѣ и пречѣснагѣ Архiereа навса вѣнца оувазеніе, надѣписаніе (Львѣв, 1615 *ЗНТШ* 4, 3); до конца свѣта такѣвыхъ прїимѣе(т), и на дворѣ своѣмъ свѣтлымъ вѣнцемъ короноуетъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 71 зв.); Але яко вѣнецъ та(к) ѿбнѣсимо кр(с)тъ Хвѣ, абѣвѣмъ всѣ рѣчи збавѣна нашего, пре(з) онъ вѣконалысѣ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 76); **венец** — согопа (Іпол. XVII ст. *Своб.* 18); **Діадима**: ѿбвѣзка на головѣ Кролевско(и), **Вѣне(ц)**, корѣна. **Тѣже** мѣтра (1627 *ЛБ* 200); согопа, **вѣнецъ, корона** (1642 *ЛС* 144); *diadema*,

діадима, вѣнецъ, корона (Там же, 162); **Вѣнецъ**. *Sertum*. *Corona*. *Laurea* (1650 *ЛК* 438);

(*на іконах*) **вінець**: Образъ пречистое Богородици Умилиение, сребромъ оправенъ, позлотистъ, у вѣнцѣ каменей пять (Київ, 1554 *КМПП I*, дод. 7); **кнѣня ма(р)я... заставила... // ...обра(з) велики(и) преѿображе(н)я** ісѣса хри(с)та по деревѣ сребро(м) ѿпра(в)лены(и)... а на ве(н)ца(х) по пе(т)и камене(и) (Ковель, 1578 *ЖКК I*, 118-119); образъ воплощения, на томѣ образѣ венцовъ 4, перлы сажены (Локачі, 1593 *АрхЮЗР I/I*, 367).

4. **Німб, ореол, сѣиво, вінець**: Яко и межѣ стѣхъ образы Єретикѣ(в) (ѿзначаючи ихъ тымъ іжъ не мають ѿвѣхъ вѣнцѣ(в) и крѣгѣ(в) на голова(х) ясныхъ) малѣемо дла вѣдомости історичны(м) способо(м) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 4); **Знаменіе веліе явіса на Нбси**: Женѣ обльчѣнна въ Слнце, и Лѣна по(д) ногѣма еѣ, и на Главѣ еѣ **Вѣнецъ** ѿ(т) звѣзд(д) дванадѣсати (Київ, 1625 *На г. Кон.* тит. зв.).

5. (*про форму*) **коло, круг, обідок**: ре(ч) стѣи никита. вижю венецъ. и средѣ венца роука г(с)на (1489 *Чет.* 31 зв.); въ ва(с) не тільки брады голатъ, но и ди(в)ныи вѣнца на глава(х) чїна(т) (к. XVI-поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 104 зв.); Стрыгѣтъ тогдѣ имъ волосье наکشталтъ и подобѣнство вѣнца (Львѣв, 1645 *О тайн.* 128).

6. (*горизонтальный ряд у будівлі*) **вінець**: почато ѿбла(н)кова(н)е робити // ...горо(д)на... корыте(н)скихъ с корытна ѿбла(н)кова(н)аѣ ѿ(д)но два ве(н)цы ѿроблено (1552 *ОЛЗ* 165-165 зв.).

7. (*символ славы, визнання*) **вінець, вінок**: Рѣдѣйса, же преслѣвно естесъ оувелѣбѣный, **Вѣнцемъ** несмертѣльности навѣки оучтѣны(и) (Львѣв, 1631 *Волк.* 24 зв.); ѿ Г(с)пже моѣ преч(с)таѣ **Двѣце**, Пресла(в)наѣ Нб(с)наѣ **црце** // Прїими вѣнецъ славы твоей, ѿ(т) брѣнной нѣнѣ рѣки мои (Чернігѣв, 1646 *Перло* 38 зв.-39);

перен. похвала, окраса: По здана(х) ѿ(т)це(в) стѣ(х) встоупѣ(м) // в ѿгоро(д) пїсма стѣго и з него нарвѣмо квѣтко(в) на вѣне(ц)и мѣвы нашей способны(х) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 234 зв.-235).

8. *Перен.* (*вищий ступінь чого-небудь*) **вінець**: Яко е(ст) красе(н) сѣдїна(м) ро(з)соудо(к), и старши(м) роздѣмѣти рѣдоу, **вѣнецъ** старшы(м) мноґо ра(з)личное искоуство, и похвала и(х) стра(х) гнѣ (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 201).

9. *Перен.* Нагорода, винагорода: абыхмо щире миловали, яко братия, которымъ всѣ речи мають быти спольные: души, мысли, воли, ... сполное спасение, сполный подвигъ и праца, сполная мзда и венець (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 1001); яковы(х) похваль не есте го(д)ни; яковыхъ венцовъ; яковы(х) даровъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 185 зв.); Нашее то вѣры по(д)вига в' жи(з)ни се(и) вѣ(н)щи цр̄(с)тва нѣного оуготованы соуть (1599 *Виш.Кн.* 221); я яко вои(н) або рица(р) котрїй верънетьса ѿ(т) побою, и ранами є(ст) ба(р)зо наложены, теды не встыдає(т)са нѣк(д)ы бо соу(т) краснѣйшии нѣжли вѣнець (к. XVI ст. *УС* №31, 52); Бо если бы са пригодїло пре(д) нѣкатори(м) борѣтиса дво(м) борѣце(м) и еди(н) бы выгра(л), а в то(м) бы пришо(л) нѣкїи прѣѣтель цр̄скїй и проси(л) бы цр̄а ѿ то(т) вѣнець выгранный що(ж) ем̄на то цр̄ѿ ѿ(т) повѣ(ст): Прїѣтелю не може(т) са тѣй вѣнець або тѣтъ зыскъ дати йномѣ нѣкѣмоу, едно томуо котѣрый зыска(л) (поч. XVII ст. *УС* №236, 9); а нападе(т) ли на та потва(р), напа(ст), ѣтискъ, клевета бе(з) твоєй вины, Бг̄а ра(ди) те(р)пи зноси прїимеши ѿ(т) ба корѣнѣ // вѣне(ц) на твою Главѣ (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 66-66 зв.); повиновѣтгы выволѣногѿ, оучинивши якїй вѣнець офферовѣли бы за ѣного выгнѣнца Крѣлеви (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 153).

10. *Посаг, вїно, виправа:* а(ч)ко(л)ве она ѿправы слу(ш)ное ве(д)ле статуту ѿ(т) мужа своего не мела але абы(х) я за вене(ц) єе пане(н)ски(и) три(д)ца(т) ко(п) гроше(и) лито(в)ски(х) є(и) да(л) // ... теды(м) позычи(в)ши... тую суму три(д)ца(т) ко(п) гроше(и)... але(к)са(н)дре за вене(ц) єе а суду заразо(м) ѿ(т) да(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАЛ* 28, 1, 2, 11-12).

Див. ще ВѢНОКЪ.

ВѢЧЕЧНИКЪ ч. Назва рослини: arpragmasis, вѣчечни(к) зелїе (1642 *ЛС* 89).

ВѢНИКЪ ч. Вїник: кгды ся розо(р)вали єдны до прѣ(с), дрѣгие в поля, которы(х) звано поло(в)цами и дже и(х) было сна(д)нєрѣсако(м) преломити, которые литвано(в)... зневолили и примѣсили трыбѣ(т) давати, лыка и вѣники до ла(з)нѣ жолѣ(д) и и(н)шиє речи (1582 *Кр.Стр.* 69 зв.).

ВѢНИЧАНИНЪ, ВЕНИЧАНИНЪ ч. (*мешканець Вінниці*) вїнничанин: Вы теж выдачи таковѣю реч, которѣю Брасловляне и Веничанє напротивкѣ

господара... и речи посполитой чинат, на тоє есте розделене не поехали (Вильна, 1541 *AS IV*, 278); тамъ на дорозе пришла Твоей Милости вѣсть ѿ звазнени томъ Браславцов и Вѣничан (Там же, 280).

ВѢНО, ВЕНО, ВИНО с. 1. (*посаг молодої*) вїно: Я ива(н) тѣ(р) до ты(х) мѣсть маю тыи имѣна де(р)жати покы пани скупорєваа ѿ(т) да(с)ть мнѣ жоны моеє вѣно ѿсмѣдса(т) ко(п) грошеи (Житомир, 1502 *Арх.Р.* фотокоп. 5); которые листы тєсть Романов... затю своемѣ... дал и вѣно дочцѣ своей, жонѣ Романовой, ... на том имѣнїи... патдєсат коп широких грошей записал (Луцьк, 1517 *AS III*, 153); обеца(л) мне былъ его милост панъ Олєхно вѣна дати готовыхъ пенєзей чотыриста копъ грошей, а выправу другуу чотыриста копъ грошей личбы литовское (Шумбар, 1552 *Арх.ЮЗР* 8/III, 28); с ты(х) доходо(в)... дѣвѣкамъ своимъ вѣно готѣю(т) (до 1596 *Виш.Кн.* 263 зв.); жаловала мне пнїи васи(л)єваа ба(и)бузина... на брата свое(г)... ѿ вєно свое штожъ поса(г) по не(и)... не даль (Київ, 1615 *ЦНБ II*, 23261, 1); Прїяка: Посагъ, вѣно, и вшєлѣкїй дѣръ (1627 *ЛБ* 98); Якъ Пѣнна облюбѣнцєви зарѣченаа, вси добра свои, и все вѣно, зъ великои мл(с)ти принѣсить и даєтъ в' рѣки мѣжа своегѿ, ... Такъ и цѣломѣдрнаа дѣша, єсть пѣнноу Г(с)днєю, мѣючаа // сполѣчностъ зъ дѣхомъ стѣмъ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 300-301); Марѣхьна Копинїиха... зєзнала, ижъ пѣцає(т) и дарєтъ брата(н)цѣ своей влицѣ и Иванови синови давидовомѣ затєви своемѣ Пѣлль рѣлъ ѣ вѣнѣ // часы вѣчньми (Одрєхова, 1628 *ЦДІАЛ* 37, 2, 43 зв.-44); Вѣно. *Dos. Donum* (1650 *ЛК* 438); *Образно:* Прїїди облюбѣнице моѣ: краснаа во(д)щѣрахъ сїѣнскихъ, любїмаа дво(и) моѣ; абѣвѣмъ приближїлоса весѣлїє твое вѣчноє; прїїми Вѣно свое мно(ю) ѿбѣщѣнное тебѣ (Чернїгїв, 1646 *Перло* 160 зв.).

2. (*матеріальні засоби для забезпечення одиноких жінок відповідно до розміру віна*) вїно: таа мачоха єго... с пасынкѣм своим, кнѣземъ Илѣєю право, ѿчевїствїю розмовѣ перед нами мѣла ѿколо ѿправы и записана вѣна своего, которое... кнѣзь Костєнтин на имѣнѣх своих єй вчинил (Кракїв, 1531 *AS III*, 381); панѣго милостъ кнѣзь Александрѣ, вже по смерти... малжонка моего... тую сто копъ грошей мне отдавѣ, и за все вѣно, што мне зъ части єго милости именєй отчизныхъ приходило, доситѣ учинилъ (Свинюхи,

1553 *АрхЮЗР* 7/1, 25); а нимъ еще тое веселье дождеть и не въземъши в малъженство панны, маеть оправдъ веновъндо противъ внесена ея, або // посагѣ менованого вчинити и описати вено на именахъ своихъ такимъ обычаемъ, якобыхъ я перестати на томъ хотель (Берестя, 1558 *AS* VII, 34-35); я... напротивъ внесена е(и) в до(м) мо(и) подъяле статѣтѣ права по(с)политого имаючи на то позволе(н)е пана ѡ(т)ца моего записа(л) вена ис приви(н)ко(м) всего сѣмою три(с)та копѣ гроше(й) и монеты лито(в)ское (Винница, 1567 *ЛНБ* 103, 17/1с, 1943, 15 зв.); тогда ему будетъ волно на тых дворахъ всѣхъ зуполныхъ... вѣно и посагѣ с привѣнкомъ малжонце своей устити... суму пензей (!)... записати и варовати (Луцьк, 1593 *ИКА*, дод. 96).

3. Вкуп, який давав жених наречений: Если бы хто звѣлъ паннѣ ещѣ не пошлюблендо, ... дасть ей вѣно и дидра́хмъ сребра и буде ей мѣль за жонѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 99 зв.).

4. *Перен. (дарунок, богатство)* вѣно: яко црѣ агтльскій и вл(д)ка всѣй твѣри шлобѣ бере з невольницею, и оучинаеть ю царницею... // и в тѣмъ пошлюблендо, да(л) ей перъстенъ знакъ спѣльной любви, яко нѣякій закладъ, дары дѣа стго: женихъ облобенници своѣй дасть вѣно; и надвое роздѣливъ его: на боудѣщее, и на настоѣщее (Почаїв, 1618 *Зерц.* 252-252 зв.).

ВѢНОВАННЫЙ, ВЕНОВАННЫЙ *диенприкм.*

1. *(надѣлений посагом)* вѣнований: К тому тежъ такъ мети хочу, и ж внуки мои... мають быти с тыхъ именей моихъ венованы (Липівка, 1581 *АрхЮЗР* 8/III, 328).

2. *(який давався як матеріальний засіб для забезпечення одиноких жінок відповідно до розміру вина)* вѣнований: Вдова которая седитъ на (в)довъемъ сто(л)цѣ а буде(т) ли венована ѡ(т) мужа своего, а сынове маю(т) зпо(л)ныя лета, то(г)ды маеть... то(л)ко на вене своемъ а сынове маю(т) припѣшени бы(ти) ко (в)симъ име(н)ямъ (1566 *ВЛС* 62 зв.).

3. *У знач. прикм. (забезпечений матеріальними засобами для утримання)* вѣнований: Ѡ вдове веновано(и) яко са маю(т) проти(в)ко е(и) дети ле(та) маючи заховати (1566 *ВЛС* 62 зв.).

4. *У знач. прикм. (призначений як матеріальний засіб для утримання)* вѣнований: а и вря(д) тежъ... на веновано(м) име(н)ю никому оправа... чинити не мае(т) (1566 *ВЛС* 65 зв.).

Див. ще ВѢНОВНЫЙ.

ВѢНОВНЫЙ, ВЕНОВНЫЙ, ВЕНОВЪННЫЙ

прикм. 1. (який одержав кошти на утримання відповідно до розміру вина) вѣнований: а и вря(д) тежъ... на веновано(м) име(н)ю никому оправа... чинити не мае(т) ѡкро(м) доброво(л)ного и ѡчеви(с)того... пнѣе веновное при(з)воле(н)е (1566 *ВЛС* 65 зв.).

2. *(призначений як матеріальний засіб для утримання)* вѣнований: постерегаючи того якобы по животе мое(м) ѡ(т) близьки(х)... па(н)... ѡ тѣю сѣмѣ пнѣзе(и) веновъндо двести тисечи... мнѣ записандо некотороѣ тру(д)ности не ме(л)... тѣю сѣмѣ... сама доброво(л)не... панѣ даю (Войнилів, 1573 *ЛНБ* 103, 26/1д, 1822, 18); я... то(г)ды я(к) тѣю сумѣ вено(в)ную на пе(р)шомъ ли(с)те пятьдесятъ ко(п) гроше(й) такъ и на дрѣги(х) ли(с)те(х)... то все по животе мое(м) днѣхъ моемѣ ла(в)ринѣ... даю дарѣю (Єсківці, 1581 *ЛНБ* 5, II 4044, 100).

3. *(який стосується права на утримання)* вѣнований: я са(м)... // ...будѣ повине(н) тое име(н)е... очищати... ѡ(т) правъ посаговы(х) веновны(х) доживо(т)ны(х) и инши(х) записовъ яки(м) колвекъ спосо(м)и которы(м) колвек(к) ѡсобо(м) вчинены(х) (Луцьк, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 2-2 зв.); **ВѢНОВНЫЙ листъ див. ЛИСТЪ2; именье веновное див. ИМѢНЕ; оправа веновная див. ОПРАВА.**

4. *У знач. ім. с. р. веновное* — довічне забезпечення грошовою сумою або частиною маєтку чоловіка як придане жінки: Те(ж) естли бы хто хоте(л) кому записа(ти) которы(м) спа(д)комъ которы(и) бы ме(л) на него при(и)ти вено(в)ное або матери(с)тое... то(г)ды такового спа(д)ку никто не може(т) прода(ти) (1566 *ВЛС* 71 зв.).

Див. ще ВѢНОВАННЫЙ.

ВѢНОКЪ, ВЕНОКЪ ч. 1. *(сплетені в коло квіти, листя і т. ін., яким прикрашають голову)* вѣнок: то все, што при себе мела на тотъ часъ, розказаль огняти, то есть меновите: въ венку десеть чирвоныхъ золотыхъ, пласчь мухояровый чорный, ... шапку аксамитную (Володимир, 1534 *АрхЮЗР* 1/1, 396); Радѣйсѣ Діадімо пре(д)вѣчнои Денницѣ, вѣнче в'гбрней оувѣты(и) винницѣ (Львів, 1631 *Волк.* 26 зв.); Венокъ *sertum* (*Уж.* 1645, 23 зв.).

2. *(коса, сплетена з цибулі, часнику і т. ін.)* вѣнок: а в погребѣ цибули ве(н)ко(в) сто (Кременець,

1571 ЛНБ 103, 16/Іс, 1921, 6 зв.); князь Воронѣчки(и) взяли то есть: ... цебули ве(н)ковъ ше(ст)деся(т) (Житомир, 1584 АЖМУ 77).

3. (горизонтальный ряд убудіали) вінець: Четве(р)-таа вежа земьскаа всего поветѣ... таа почата робити зновѣ з двана(д)цать ве(н)ковъ отъ земли вроблено (1552 ОВол.З. 192); А дрѣгаа вежа... зве(р)хѣ опала зы сподѣ по(д)гнила почата была оправовати вроблено верьхѣ ве(н)ки і деревомъ сосновымъ (Там же).

4. *Перен.* Нагорода, винагорода: Про то мы, братя,... // ...говорѣмъ по правдѣ ико ближнимъ нашимъ, даючи имъ усега доброго, если хочеме пріяти отъ Бога вѣнокъ небесный (XVI ст. НС 220-221).

Див. ще ВЪНЕЦЬ.

ВЪНЧАЕМЫЙ *диприкм.* у знач. ім. Увінчаний: все себѣ... боятся тѣлеснаго страдания, на что ся церковь восточная вооружила и благодатию Христа бога диявола побѣдила и в спасаемых и вѣнчаемых ужь есть преждѣ общаго воскресения (1615-1616 Виш.Поз.мисл. 244).

ВЪНЧАЛНЫЙ, ВЪНЪЧАЛНЫЙ, ВЕНЧАЛНЫЙ, ВЕНЧАЛЪНЫЙ, ВЕНЪЧАЛНЫЙ

прикм. 1. (який вінчався, відбув шлюбний церковний обряд) вінчальный: Ты(м) же обычае(м) попомъ... которые ве(н)чалъные жоны маю(т), мае(т) быти навя(з)ка шляхетская (1566 ВЛС 91 зв.); они [попы] жону его венчалную Опрохну Григоревну, змысливши речи непристойные, заочне судили (Володимир, 1583 АрхЮЗР 8/III, 365); дасть Господь благословенства тымъ, котрыи чисто живутъ изъ своими жонами вѣнчалными (XVI ст. НС 223); прелюбодѣица(ми), вшете(ч)ника(ми) и крѣвника(ми) стали естеса, и о(т) жоны зако(н)ное ве(н)чалное вѣры восточное укра(д)шиса, до за(н)туза вшетече(н)ства ри(м)ского о(т)бѣгли есте (1598 Виш.Кн. 285 зв.).

2. (який стосується вінчання) вінчальный: Протопопы, презвитери всѣ, архимандритове и игуменове,... во всякихъ справахъ и въ распустахъ венчалныхъ, до тыхъ всѣхъ абысте ниякого дѣла не мѣли, ихъ не судили, не рядили, и ни чимъ ся не вступовали (Острог, 1590 АрхЮЗР 1/І, 269).

3. (який призначений для вінчання) вінчальный: Корѣ(н) двѣ вѣнча(л)ны(х) (Львів, 1637 Інв.Усп. 5).

Див. ще ВЪНЧАЛНЫЙ.

ВЪНЧАНІЕ, ВЪНЧАНІЕ, ВЪНЧАНЬЕ, ВЕНЧАНЕ, ВЕНЧАНЬЕ, ВЕНЧАНЬЕ, ВИНЧАНЕ с. 1. (здійснення шлюбного церковного обряду) вінчання: ку skutечному доконченью оное змовы нашео,... сполне зложили есмо рок венчанью (Овруч, 1565 АрхЮЗР 8/III, 95); а хотя бы по сме(р)ти правое мальжо(н)ки тую по(д)ложнипу свою поня(л), а де(ти) з нею привы(л) тогды яко тые первые блу(д)ные та(к) и тые хотя по ви(н)ча(н)ю а шлюбе с таковою жоною ...за бе(н)ка(р)ты маю(т) быти поличоны (1566 ВЛС 7 зв.); при котром дей шлюбе и венчаню были их милость пан Малхер и пан Ян Яронимовичи Крупские (Володимир, 1580 АрхЮЗР 8/III, 310); У книзе требнику крещенье, споведь, венчанье абы достаточне маючы, поважне и вельми чинно отправовали и обручали не пьяных теж и не в ночи, постерегаючы того, абы с призволениемъ обою стороны тое венчане отправовали се (Берестя, 1591 ППФ 103); а поневажъ малжонкомъ самымъ тыхъ словъ мовити, не есть ве звычайю, тогды тые слова способомъ пытанья маеть пре(д) вѣнчаньемъ мовити Іере(и), а они на кождое пыта(н)е о(т)казовати пови(н)ни (Львів, 1645 О тайн. 157); В Сакраментѣ Малжѣнства, албо в'одправованю Вѣнчанія словъ шлюбныхъ, в' которыхъ зезволѣне обои(х) оsobъ,... выражаѣтса, в' тыхъ же Требникахъ не положено (Київ, 1646 Мог.Тр. 5).

2. Коронування: Вѣнчаніе. Coronatio (1650 ЛК 438).

ВЪНЧАЛНЫЙ, ВЕНЧАЛНЫЙ *прикм.* 1. (який вінчався, відбув шлюбний церковний обряд) вінчаний: Я,... послал есми до нихъ слугъ своих и описалъ до них, иж з жоною своею венчанною без потребы роспускатися не мышлю (Гуляльники, 1573 АрхЮЗР 8/III, 282).

2. (коронований) вінчаний: Вѣнчанныи. Coronatus (1650 ЛК 438).

Див. ще ВЪНЧАЛНЫЙ.

ВЪНЧАНЬЕ *див.* ВЪНЧАНІЕ.

ВЪНЧАТИ, ВЪНЪЧАТИ, ВЕНЧАТИ, ВЕНЪЧАТИ *дієсл. недок.* 1. (прикрашати вінком) вінчати, увінчувати: такимъ звѣздоплетнымъ вѣнцемъ, вѣнча хс глвѣд, наіимильшей облубѣници своѣй (Почаїв, 1618 Зерц. 55 зв.);

(класти на голову Ісуса Христа терновый вінець) вінчати, увінчувати: О бблю страшно wspom-

нѣ(т) Црѣ Царе(м) дано, В' рѣки Тро(ст), острѣ(м) Вѣнѣ(м) окрѣгне вѣнчано Мои то грѣхи тебе Ісе вѣнчають, Мои ты(м) бстры(м) тѣрньє(м) бстро оуязвлѣю(т) (Львѣв, 1631 *Волк.* 12).

2. (кого і без додатка) (*виконувати шлюбний церковний обряд*) вѣнчати: дошла до нас ведомость, попе Саво, же ты шлюбъ давал и венчалъ братовую нашу (Володимир, 1580 *АрхЮЗР* 8/III, 309); та(к)же и на потреби є(з)дити ве(н)чати кр(с)тити и ни жа(д)ны(х) спра(в) дѣ(и)ствовати ѡ(т)ню(д) в чужо(м) предѣле не маемъ (Берестя, 1590 *ЛСБ* 141); попы за поповъ дочьки свое выдають, другие ихъ венчають (Вильна, 1599 *Ант.* 741); Соте(р)... То(т) вставиль ма(л)женство едно пре(з) каплѣна давати на явно(м) ме(ст)ицѣ, то є(ст) жениха и невестѣ венчати (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 50);

(*влаштовувати, організовувати кому-небудь вѣнчання*) вѣнчати: Ото Соломонъ котрого вѣнчала Мѣтка, в' женѣтвы днѣ короноваѣла (Львѣв, 1631 *Волк.* 20 зв.);

використовувати при вѣнчанні: свичъ не барзо великихъ двѣ, облочки деревеныхъ, што венчають, двѣ (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 1/I, 183).

3. (кого чим) (*вѣдзначати когось за досягнення, перемогу, заслуги, здобутки*) вѣнчати, вшановувати: такъ нб(с)ныи воинъ ѡ(т) прободѣння копейного даль дѣшо свою в рѣки бѣжи, и неб(с)ны(м) // венѣ(м) вѣнчанъ (1489 *Чет.* 59 зв.-60); ра(д)вѣса гавриле, радостью всю вселеноую оукрашая. и старость // захарьинъ вѣнчавъ блго(ст) вѣщѣнїемъ (Там же, 76 зв.-77); Мы теды Сѣыхъ образы на захованіе до ѡны(х) пѣмѣти поставлѣемо. Яко Авраѣма... и Сѣыхъ... Мѣчникѡ(в), котѡры // для неѡ смѣрть по(д)нѣли: абы хто... вѣди... похвали(л) ѡного, котѡрый ихъ чѣстью вѣнчалъ (Киѣв, бл. 1619 *О обр.* 22-23);

(чимі без додатка) (*нагороджувати, прославляти*) вѣнчати: хвалами венчаемъ блгодати, венѣцъ носѣ на собѣ славы бѣжия (1489 *Чет.* 236); Являють бо вѣру войны в день брани и за то от царя бывають вѣнчаны (к. XVI ст. *Укр.п.* 87); Не чюдо такому пространенію латынскому по всемъ свѣте, абовѣм князю мира сего служат, котѡры своихъ в жизни сей славою, чѣстїю, богатством и достоинством вѣнчают! (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 184); а пото(м) ре(ч) до неи

хс... нехай же бѣде тебѣ чоѡ прагнешь... и тымъ // слово(м) вѣ(н)ча(л) ѡндю женѣ (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* №29515, 228 зв.-229);

перен., ірон. (вшановувати неславою) вѣнчати: Бо если бы кто хотѣл мазати свою чистую мысль на той хулной лжи, которую Скарга от себе изобразил, хотячи тую ганбою и срамотою вѣнчати и писанием... обличати, могл бы цѣлую библию... написати (1608-1609 *Виш.Зач.* 212).

4. (що) (*класти на чюсь голову вѣнѣцъ на знак надання високої влади*) вѣнчати, коронувати: црѣ нб(с)ный короунъ дръжи(т) ѡжидѣючи в'ходѣ его и жебы вѣнча(л) гбловѣ его (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* №29515, 148); Где нѣб глава Корѣною вѣнчанна, ѡ(т)сѣчена мечѣмъ (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 123); Вѣнчаю. *Diadema alicui impono. Sertis redimio* (1650 *ЛК* 438); *Образно*: Радѣвѣса Дїадїмо пре(д)вѣчнои Деннїцѣ, Радѣвѣса вѣнѣе в' гѡрней оувѣты(и) виннїцѣ. Тѣс бовѣм Пѣнно слово вѣчное вѣнчала, Днѣ нѣнѣшнего чѣсти преслѣвной оузнаѣла (Львѣв, 1631 *Волк.* 26 зв.).

ВѢНЧАТИСЯ, ВѢНЧАТИСА, ВЕНЧАТИСЬ, ВЕНЧАТИСА *дїєсл. недок. 1.* (*вѣнчати себе вѣнком із кѣитѣв, прикрасою і т. ін.*) прикрашатися, вѣнчатися: вѣнчаюмося рожею поки не званѣть, бѣдимо(!) веселыми и добро(и) мысли (Корець, 1618 *З. Поуч.* 171 зв.).

2. (*вступати в шлюб за церковним обрядом*) вѣнчатися: Та(к) те(ж) сѣнники не то(л)ко того перестерегѣтъ, жаденъ абы в' ихъ парафїи не бы(л) неве(н)чанный: алѣ наветѣ до того ихъ примѣшати мають, и ѡказовати, же неѣже за ты(м), же они живѣтъ не венчавши(с), вѣльно їмъ бѣде(т) ро(з)вестисѣ (Львѣв, 1645 *О тайн.* 159).

3. (від кого) (*бути нагороджуваним*) вѣнчатися: алѣ неха(и) то(л)ко ѡ(т) сеѣ жизни и(з)гнани бѣдете... тог(д)а бѣдете... вѣдѣти коронода(в)ца жи(з)ни сеѣ, ѡ(т) которого є(с)те са во вѣцѣ се(м) вѣнчали (1598 *Виш.Кн.* 307 зв.).

ВѢНШОВАНЄ, ВѢНШОВАНІЄ, ВѢНШОВАНЬЄ, ВЕНШОВАНЄ, ВИНЧОВАНЄ *с. (поздоровлення)* вѣншування: Повѣдъ же ми мой сыну, бодай єсть ся добрѣ мѣль зъ вѣншования моего, що то за мѣсто по оной сторонѣ отъ ночи? (Єгипет, 1602 *Дїал.* 51);

(привітання) віншування: Привѣтъ: Вѣншоуанье (1627 ЛБ 97); Вдѣчностъ... Петръ Могилѣ... оудъ Сподѣоувъ... з' Школы Реторіки, За гоїныи Добродѣйства... в' фѣндованію Школѣ показаныи. При вѣншованію свѣт' хвалебныхъ Вѣскр(с)ніа Ха Спсі-тела мїрдъ, повїнне а оупрѣїме ѿ(т)данаа (Київ, 1632 Сак. 291);

(побажання) віншування: Я(м) по(д)якова(н)е вчини(л) сле(з)ное и ви(н)чова(н)є ща(с)ливое дороги (Ясси, 1627 ЛСБ 436, 1); не улилуй працы зъ его милостю п. Александромъ Пузыною, которому при веншованію всего доброго поклонъ мой архиерейскій отдаю (Дермань, 1628 КМПИ, дод. 322); Пожите(ч)-нѣйшее поневолѣное бїтіе прїателское, нѣж' доброволное вѣншованіе неприателское (Київ, 1637 УЄ Кал. 566).

Пор. ВѢНШОВАТИ.

ВѢНШОВАТИ, ВѢНЪЧОВАТИ, ВѢНЪШОВАТИ, ВИНШОВАТИ дієсл. недок. 1. (кого) Вітати, поздоровляти, віншувати: Пѣтръ могїла митрополи(т) кїевскїи... кгды прїѣха(л) с полскїи... мирѣстїи людіи много зѣло со пѣнїе(м) и зо вращїями вѣншѣючи в томѣ чинѣ стлскомѣ (1509-1633 Остр. л. 131); вѣншоуїмо захарїю же такъ сна великого ѿ(т)це(м) бїти сподоби(л)са (поч. XVII ст. Проп. р. 259); Привѣтствѣю: Вѣншѣю, молїю, Прошѣ ласкаве, вдѣчне (1627 ЛБ 97); А мы при таковыхъ добродїйствахъ бѿ(з)кихъ, по(з)доровлаемоу васъ, презашнїи Паноуе, тѣмъ стѣїмъ и преслѣвнымъ, Нароженамъ Сна Бжїа Гда нашегѿ Исъ Ха. Вѣншѣемо и зычимѿ вашимъ мїлоустамъ, достѣпїти всѣхъ ѿнихъ добродѣйствъ пре(д)речѣннѣхъ (!) (Чернігів, 1646 Перло 59 зв.).

2. (кому що, чо) Бажати, зичити: Тогѣ же рѣкѣ писа(л) магмѣ(т) до крѣла вѣншѣючи емѣ щапта на москвїтина (1509-1633 Остр. л. 127 зв.); готовъ есть виншовати тобѣ (к. XVI ст. Розм. 43 зв.); При добромъ здоровію на много лѣ(т)... на врадѣ томѣ... впрїме вм(с) вѣнъчѣемо, а вѣчне зычимо (Львів, 1610 ЛСБ 427, 1); мѣже(т) ли кто похвали(т)са измежи васъ, абы мѣ(л) неѿблѣ(д)нѣю любо(в) до бли(ж)негѿ свое(г) азѣли не словѣми многѣкрѣтъ вѣ(н)шѣе(т) всего, и ѿсмѣхае(т)са // ласкавы(м) показѣючиса, а на сѣр(д)ци эмзшлѣе(т) (!) зрадѣ, и чїни(т) зле мѣва-

чи добре (Вільна, 1596 З.Каз. 37 зв.-38); того тѣды звѣчаю наслѣдоуїмо, и квѣтко(в) рѣзны(х) нарвавши похва(л) ма(т)цѣ той ч(с)тної такѣго щапта вѣншоуїмо (поч. XVII ст. Проп. р. 259); Кгды Кгрѣцкїи Цѣсары на Пѣнства вѣжджали, Тѣды їхъ всѣ з' трымфомъ в' Мѣсто впроважали, Долгошасливого и(м) Цѣрства вѣншѣючи, Розмаїтыи дѣры їмъ ѿфѣрѣючи (Київ, 1622 Сак. В. 42); Примолѣеть: Вѣншѣе(т) (1627 ЛБ 98); Вм(с) моему м(л) пѣ(н) до(л)го(г) здоровя и ща(с)ливо(г) положеня вѣ(н)шѣю (1636 Лям. о пр. 2 зв.); Вѣншѣю тобѣ доброго здоровѣа (Уж. 1645, 78 зв.); Слѣшнє тѣды волаеть мѣдре(ц) вѣншѣючи якѣбы ты(м) котѣрыи з' вазѣна тѣла свобѣдѣны пре(з) смерть бывають (Київ, 1646 Моґ. Тр. 942).

ВѢНЪ див. ОНЪ.

ВѢНЪЧОВАТИ див. ВѢНШОВАТИ.

ВѢНЪС с. Подув, порив: А коли стагнѣлъ Моїсе(и) рѣкѣ на море знеслѣ егѿ г(с)дѣ вѣнѣемъ вѣтрѣ кгвалтовногѿ востонегѿ цалѣю ночь (серед. XVII ст. Хрон. 92 зв.).

ВѢРА, ВЕРА, ВИРА ж. 1. (упевненїсть вїстинности чоґось, у можливостї здїйснення чоґо-небудѣ) віра: але такъ ти са записѣю листѣ(м) свои(м) на свою вѣрѣ лемъ визна(и) справе(д)ливи што єсь далѣ выше торьгѣ пре(д) пано(м)... ѿ то бѣде(т) ти навѣкы ѿ(т)-пѣщено (Одрехова, серед. XVI ст. ЦДІАЛ 37, 14, 17); чере(з) небѣчны(х) людіи о мнѣ данѣа справы оу ва(ш) к(ж) м(л). писа(н)є листѣвъ моїхъ мѣлої соутъ вѣры (Острог, 1598-1599 Апокр. 18 зв.); того стато(ч)не дове(л), же тотъ рокъ є(ст) за спо(л)ною зґодою... ѿбее(х) сторонѣ чере(з) пѣнакомо(р)ника ѿ(т)ложѣнъ, которого вѣра пресвѣтчѣна быти не може тою мнїманою реляцїєю во(з)ны(х) (Київ, 1599 ККПС 116); где бы они тыхъ збегѣвъ пристїгнули, албо доґонїли, абы їмъ везде и на кождѣмъ мѣстцѣ вера и помѣчь на заборонене и на заґамоване, або и поймане оныхъ збегѣвъ дана была (Луцкѣ, 1609 АрхЮЗР 6/1, 356); Адамъ и Ева... вѣ вѣрѣ... зоставали стальми (Київ, 1621 Кон. Пал. 821).

2. (релїгїїни переконання вїснѣванні Бога, інших надприродних сил) віра: а онь реклѣ єи. дочѣко боудѣ доброй надѣї вѣра твоа тебе здоровію оучїнила // иди собѣ с мирѣмъ (1556-1561 ПЄ 251 зв.-252); кто єдѣно з вѣрны(м) ср(д)це(м) взове до мл(с)рдїа єґѿ. и

ро(з)множи(т) и ро(з)шири(т) в не(м) вѣроу... // ... яко то в' ты(х) сты(х) оученикохъ... розшира(л) (Львів, 1585 УЄ № 5, 179 зв., на полях); Али спротивляйте ему твердовъ вѣровъ (XVI ст. *ИЄ* 103); Благочестие ест безиспытно несумнінна вѣра, упование истинно, крѣпост умнодушевная, здравый помысл, благоговѣнство к богу (1599-1600 *Виш.Кн.* 151); Неха(и) ми хто пода(ст) милѣю прохладѣ, въсприяти х(с)а сла(д)чанцюго медѣ // дѣстами и срце(м) того поживати, и пречисты(х) тайнѣ з вѣрою прияти (к. XVI - поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 81-82); Оузбрѣйтеса вѣрою (Вільна, 1620 *Лям.К.* 21); а то сталоса... через вѣроу (Височани, 1635 УЄ № 62, 64 зв.); Тогѡ мы... з' тѣплюю Вѣрою, прибѣгнѣти к' нѣмѣ поспѣшѣмоса (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 115); Тогда были правдымы хр(с)тіанѣ, але нѣтъ; дарѣмно имѣ Хво нѣсать, мнѣзи такѡвыи, слабы оу вѣрѣ сѣтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 133 зв.); Таѡ вѣра и побо(ж)но(ст) ма(т)ѡѣева, та(к) бѣрзо г(с)дѣ бѣ прие(м)ною сталаса, же зѡра(з) г(с)дѣ ...зна(к) и свѣдо(ц)тво того показѣль (серед. XVII ст. *Кас.* 50 зв.); *Образно:* Бѣрзо тѣды Пѣрвѣ Бѣдѣ мѣла е(ст), не таѡ котѡраѡ мѣрами естѣ обварѡвана, але котѡраѡ Вѣрою е(ст) ѡгорѡжена (Київ, 1625 *Злат.Н.* 129);

перен. (твердина) віра: Гора: мѣтаф. вѣра (1627 *ЛБ* 27); домъ вѣры *див.* ДОМЪ; вѣру мати (мѣти), мати (имати, мѣти, имѣти) вѣру — *(бути впеваеним у своїх релігійних поглядах і переконаннях) вірити:* са(м) избавите(л) мови(т) пре(з) е(в)г(л)листа сто(г)к(д)ы бысте мови(т) вѣроу мали яко зе(р)но го(р)чи(ш)ное. и казали бысте горѣ которо(и) ко(л)вѣ(к) прѣити на и(н)шее мѣсце теды бы прѣшла (к. XVI ст. УЄ № 31, 105 зв.); а(л)бо если бы вѣры не мѣль теды дви(д) црѣ и Пр(о)ркѣ; такѡвѣю жѣ вѣрѣ добрѣю мѣль; ѡ въскресѣнію нашѣмъ общѣмъ (Чернігів, 1646 *Перло* 146 зв.); Таѡ моу(д)рость Нб(с)нѣю сѣде(р)жи(т) в собѣ и оучитѣ ѡ двоѡко(м) животѣ доча(с)но(м) и вѣчномъ, ... а кто маѣ вѣрѣ добрѣю, и моу(д)рость живѣю (Там же, 6 нунум.); лише имайме вѣру на него (XVI ст. *ИЄ* 194); а напро(д) потреба мѣти вѣрѣ исти(н)нѣю, а не Іюдино лобзѣніе (Київ, 1646 *Моз.Тр.* 912); имѣйте оубо вѣрѣ і надеждѣ в бѣга жива крѣпкѣ і непоколѣбимѣ (до 1596 *Виш.Кн.* 262 зв.).

3. *(те або инше релігійне очення; віросповідання) віра:* якої же праці... и накладѣ пѣтрѣ могѣла мит-

рополѣть на тѣе наложѣть незлічѡнно... пѡки ѡбновиласа зѡвѣ црк(о)в) стѣи соѡѣи на славѣ и застѣплѣніе правѡвѣрны(м) на посрамлѣніе нечестѣвымъ и ѡ(т)стѣпнико(м) православноу вѣры (1509-1633 *Остр.л.* 131); дѣста(в)уемъ те(ж) и(ж) на всакую ре(ч) ѡ ко(ж)дого суду све(т)ки маю(т) быти веры хре(с)тия(н)ское (1566 *ВЛС* 54 зв.); его... мл(с)ть вѣры и набоженства нѣкому перекажовати не рачи(т) (Галич, 1584 *ЛСБ* 66); Подобное ѣ сѣмоу; а(л)бо в патріа(р)хи мы крѣщеніе есмо... яко нѣтъ латїна, зде(р)ши хвалѣ з ба, и на папѣжа в'кладаю(т), мѡвѣчи па(неж)ское вѣры, ры(м)ское вѣры... ев(г)лѣское вѣры, нововыкрѣще(н)ное вѣры, соубо(т)ское вѣры (п. 1596 *Виш.Кн.* 251); А коли Арьянове, геретикове, блюзверьцы имени Божого и неприятелеве веры и церемоней ихъ гурмами до церькви прѣйдутъ и насмеваютъся зъ ихъ церемоней — ино слѣпы того! (Вільна, 1599 *Ант.* 511); а прето к(д)ыбы и сщѣннѣици были пилнѣ науку стои. ѡ и певне оумѣли бы ты(ж) и люде(м) дати еи и ѡборонѣти ѡ(т) неприятели... которїи гона(т) на вѣрѣ нашѣ и зако(н) (к. XVI ст. УЄ №31, 182 зв.); пан Потей, ... всѣхъ вѣрѣ собою спробоваль и в каждой штожѣ колвек часу забавилса (Львів, 1605-1606 *Перест.* 30); И дѣмѣрь боронячи Мїра ѡйчїстого, За што ѡзичъ мѣ Твѡрче Нѡба вѣчїстого, Якъ Ревнїтелю вѣры Блгочестївои: В котѡрой билъ вѣхованъ з мѡлодости своѣи (Київ, 1622 *Сак.В.* 48 зв.); Кле(и)нотъ который Хме(л)ницѣкихъ до(м) приѡздобляе(т) в мѡжнѡсти, в Пра(в)дѣ, в вѣрѣ могѣно ѡтвержае(т), Недивѣ; бѡ абда(н)кѣ, знакъ е(ст) щѡдрой Пѡво(л)ности Крѣсть за фѣрѣмаменьтъ вѣры, Хме(л)ни(ц)ки(х) мѡ(ж)ности (1649 *РЗВ* 1 зв. нунум.); *вѣра восточная, восточная вѣра* — православна віра: ѡ(т) жоны зако(н)ное ве(н)чалное вѣры восточное ѡкра(д)шиса, до за(н)гѣза вшѣтече(н)ства ри(м)ского ѡ(т)бѣгли есте (1598 *Виш.Кн.* 285 зв.); Яко православные восточной вѣры нѣволниками суть во мире сем (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 175); вѣ (при) вѣрѣ стояти, стояти вѣ вѣрѣ — дотримуватиса віри, зберїгати її: тамъ ихъ научаль, утвержалъ, абы крѣпко въ святой вѣрѣ стояли (бл. 1626 *Кир.Н.* 12); оумѣль онъ при вѣрѣ стоѣти (Вільна, 1620 *Лям.К.* 9); оутвѣрѣдѣтеса стоѣти въ правосла(в)но(и) вѣре мо(ц)но и неподѣви(ж)но.

и не оубѣитеса рапсака ры(м)ского папы гла́са (1599 *Виш.Кн.* 220 зв.); въ вѣрѣ своей тврати.— дотримуватися своєї віри, зберігати її: (Отъ бѣнь в' Вѣрѣ своѣй стѣй тврать статѣчне (Київ, 1622 *Сак.В.* 47); вѣру держати, держати вѣру — дотримуватися віри: каѳоликъ по грѣцкѣ, събб(р)ны(и)... Тѣ є(ст) каѳоликъ, котѳры(и) Се(д)ми вселѣньскими съббрами оутве(р)жѣндо вѣрѣ де(р)житъ (1596 *ЛЗ* 54); Прѣдѣковѣ бовѣм' ваши кгды вѣрѣ якъ тѣрчѣ дер'жали, нѣпріатели дѣмоу їхъ зѣвше прѣд' нѣми дрыжѣли (Дермань або Острог, 1603 *Лям.Остр.* 13); вѣру захо- вати: а) зберегти свою віру: О тако(и) ли то любви спѣс рѣклъ котраа вѣрѣ трѣти(т), или котраа вѣрѣ цѣло заховѣтъ (1598 *Виш.Кн.* 304 зв.); б) (кому) зберегти обряд: Подобная присага крола полского жикгмонта третего рѣси бѣдной, що присагал их вѣрѣ им вцале заховати и послушенство их патріярхом ѳтдавати, а не папѣжеви (поч. XVII ст. *Вол.В.* 98); вѣру соблюсти — зберегти свою віру: Ко семѣ же и помолитися ѱ не(м) дабы проще(н) бы(л), понѣ(ж) вѣрѣ соблюде и не ѱклонися со ѳными воспя(т) (Львів, 1607 *ЛСБ* 408, 1); вѣры отступити, отступити (от- ступати) отъ вѣры — відступити (відступати) від своєї віри: Вѣми бо коли мы то(л)ко вѣры своеє ѱ(т)- ступимо, то(т) кнѣзь мирьскій папа, нѣши скриниска напо(л)ни(т) (п. 1596 *Виш.Кн.* 253 зв.); аще и случится поползновение брату отступити от вѣры, на оногѣ гнѣватися, ярити и враждовати, но паче скорбѣти // и... молитися о нем, просячи бога одарулометованья (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 193-194); извода(т)са многіе, а ѱ(т)стѣпають ѱ(т) вѣры (Острог, 1587 *См.Кл.* 4); давати (дати) вѣру — запровадити певну віру: Істѣньными дѣти святым отцем будте и якоже они, бога ся убѣйте. Маѣет земля ваши и святѣи тѣла во слѣвном Києвѣ, где нам да́на вѣра (к. XVI ст. *Укр.л.* 88); Ты же... отвѣщай ему: "Остави сие образование мечтательное и толкование от художества и учения силогизм поганских изобрѣтненное, но дай ми простую вѣру соборное и апостолское церкви (1588-1596 *Виш.Кн.* 130); як Богъ множит збоже... през орачей, и вино и напои през винаревѣ и их роботу: — оране, сѣяне, щеплене и поливане, — так теж даѣт вѣру през працу пастырев и учителей своих правдивых и вѣрных (Вильна, 1600 *Катех.* 72); до вѣры привести —

заманити, втягнути: И так помалу малу науками своими все панство руское до вѣры рымское привели, ижъ потомкове княжат русских з вѣры православное на рымскую выкрестилися и назвиска и имена собѣ поотмѣняли (Львів, 1605-1606 *Перест.* 26); до вѣры приходити, прійти до вѣры — приимати (прійняти) віру: Посполу зъ вышменованымъ свѣдоцствомъ ихъ, церковь Божія Восходная отъ початку и до сего дня трикротнымъ погруженіемъ людей, до вѣры християнское приходячихъ, просвѣщала и просвѣ- щаетъ (1603 *Пит.* 53); Тоу в'правдѣ кѣждыи вѣрный мѣжетъ ѳбачити, понѣтныи бѣкладъ слѣвъ прѣ(о)р- ческихъ; яко мѣли многіи наро́ды прійти до вѣры х вы, въ познѣніе бѣга и правды его (Почаїв, 1618 *Зерц.* 62); на вѣру пристати — (обрати собі певне віро- сповідання) перейти в певну віру: Малхеровдо райчинѣ, йже на жидовскѣю вѣрѣ приста́ла, и спѣлена єи, до которой немѣло людеи поприставѣло было (1509- 1633 *Остр.л.* 126 зв.); прійняти вѣру — прійняти віру: а з Єрусалима... наперше мешчане антѣохійские прійняли вѣру православную (Вильна, 1600 *Катех.* 70); зъ вѣры бѣчи див. БѣЧИ;

(віровчення, його основи і догмати) віра: в рѣмѣ папѣжез казѣль вѣрити на тѣблицы сребренои вѣзнана вѣры, и за ѳлтарѣмъ поста́вити казѣль (1509-1633 *Остр.л.* 132 зв.); Иоанъ Златоустый... въ казанью своемъ, в книгахъ 5, гомиліи 1, о складѣ вѣры такъ мовить: "сей єсть Духъ изъ Отца, изъ Сына ис- ходящій, который раздѣляетъ власные дары, комуждѣ зособна яко хочетъ" (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 126); В то(м) конѣчно(м) ѳбнищѣню, ѳченици, послѣдѣючи х(с)ѣ, єще не могли таи(н)ства вѣры навѣкнѣти, при(т)че(и) х(с)вы(х) зрозѣмѣти, дѣла чо́го и прихода(т) пыгаючи гѣ (1598 *Виш.Кн.* 270 зв.); Наконецъ хотѣчи тым барѣз унѣю ствердити, тоє, што первой в нашей церкви ганили, згола всѣ нашѣ церемонѣе и вѣры вѣзнанья и сакрамента, тоє все юже хвалѣт (Львів, 1605-1606 *Перест.* 50); Гѣвалтъ себе самѣмъ (яко в' догматахъ вѣры бѣваѣтъ) зѣвше оучи- нѣтъ волѣлемъ (Єв'є або Вильна, п.1616 *Прич.отех.* 4); Єсть речъ правдивая, ижъ учителяи церкве вос- точной заходнійи церкви отъ ересей очищали, вѣры научали, каноны посылали и исправляли, въ чѣмъ была потреба (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 560); И тѣтъ южъ

мѡвить Симвѡлъ, ѡлбо скла(д) Вѣры: Вѣрѡ въ единѡѡ Бѡга, ѡ(т)ца Вседержителя (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 904); Вѣра то стѡа Ап(с)толскаѡ то естъ; якѡ въ Хр(с)тѣ жѡе все исполненіе Бж(с)тва телѣснѣ; Хс Бѡгъ естъ правдѡвый: и члѡкъ досконалый; оу двоѡко(м) прирѡженю а въ единѡй персѡнѣ Снѣ Бжій (Чернігів, 1646 *Перло* 10 зв.).

4. Відданість, вірність: вбачивши глѡбокост вѣры и непорѡхомѡю сталост и мѡжства терпливост и нелютованье горла напротивкѡ неприателей наших,... княза... ѡстрозского... пожаловали есмо... имѣнемъ въ Киевскомъ повѣте (Городно, 1507 *AS* III, 49); Абы насъ кто за упорныхъ не внималъ, освѣдчити вѣру и правду свою повинныхмы (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 319); Кроль... Кгды звѣчаемъ Кролевски(м), зѡмки свѡгѡ Панства Навѣжалъ, в' тотъ часъ вѣры дознал' ѡ(т) по(д)данства (Київ, 1632 *Свх.* 304); тогдѡ присвоилъ сѡ емоу лазаръ вѣрою и любовію (Устрики, I пол. XVII ст. *УЕ* №29515, 49 зв.); А там знову, для веры и цноты своее, кгды, в гетьманскомъ намете од полковъника Джеджелого крѡвавое смерти ушедшы,... // ...на Украину до Киева... засъланный, зостава в усъгавичнымъ клопѡте штоденъное смерти утрапеню (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 403-104).

5. (свідчення правдивості) клятѡа, присяга: гдѣж Желехъ тамъ шлюбѡвшы намъ рѡкоданемъ под чѣстью, под верою своею, з дворѡ нашего зеждчати и на тотъ сѡ рокъ,... перед нами кѡ правѡ становити, на тотъ то рокъ... перед нами не стал и ничего ѡ себе ведати не дал (Вільна, 1565 *AS* VI, 284).

6. Довір'я: вырокомъ нашимъ такъ есмо нашли, же ѡн чѣсть и верѡ стратил, а сказалисмы егѡ быти безецнымъ и немаючы(м) вже николи местца и помешкана во всихъ земляхъ и межы всими подданными нашыми (Вільна, 1565 *AS* VI, 285); Книга таѡа, Читѣлникѡ мѡйлый, вѣры, и читѡн'ѡ гѡднаѡ, подаѣтсѡ тобѣ и всѡм' кѡ читѡн'ю (Київ, 1628 *Лим.* 2 нenum.); Блговѣріе: Дѡбраѡ вѣра (1627 *ЛБ* 7); Вѣра. Fides (1650 *ЛК* 438); **вѣру (вѣры) дати, вѡре давати, дати вѣру** (кому, чѡму, у чѡму) — запевнити (запевнювати) (кого), вірити (повірити) (кому, чѡму): прошу, абы ваша милость, егѡ выслушавши, во всемъ вѣру дѡтъ рачиль (Київ, 1573-1579 *АСД* I, 153); Ихъ Милость мнѣ дозволили ѡ домѡ, ѡ моемъ быти и став свой мнѣ мѣти,

нижли пан Лѡкан... а пан Кмита... ѡ томъ мнѣ веры дати не хотѣли (Лѡхѡвці, 1546 *AS* IV, 438); На що бы(х) а ещѣ вѣры не дѡла томоу, але ми ср(д)це щоумѣ(т) (!) (XVI ст. *УЕ Трост.* 49); А такъ милостивый княже не рачъ Ваша Милость томѡ вѡре давати (Бѣлз, 1552 *AS* VI, 128); што сѡ дѡтычетъ рѣчей рѡхѡмыхъ, княгини... мѣнила, якѡбы ей ты рѣчи... были... через... мѡжа еѡ дарованы на тѡстѡментѡ... который... сѡ намъ здалъ быти не певный, на которомъ много было приписано..., и не видѣло сѡ намъ на тотъ часъ дати емѡ мѣстца и вѣры и ни во што есмо егѡ ѡбѣрнѣли (Неполѡмичі, 1531 *AS* III, 387); чѡмоу... захаріѡ... невѣры(л), и агтлоу ѡ рѡждествѣ егѡ ѡзнаймѡю // чѡмоу не да(л) вѣры вне(т) оутрѡти(л) мѡвоу (поч. XVII ст. *Проп.р.* 250 зв.-251); **вѣру (вѣры) имати (имити, мѣти), не (имѣти, яти) вѣру** (кому, чѡму) — [не] ѡняти віру (віри), [не] вірити, [не] довіряти: бы(л) члѡкъ посла(н)ныи ѡ(т) бѡ проро(к) велѡкий има емоу было іѡа(н) и // кре(с)тите(л) стѡи, то(т) прішо(л) и повидѣ(л) ѡ свѣтѣ вши(ст)кы вѣрѡ имѣли емоу и(ж) ѡ прав(д)ивомъ свѣтѣ повѣда(л) (к. XVI ст. *УЕ* № 31, 47-47 зв.); а(л)бо если бы вѣры не мѣлъ тѣды ѡномѡ хо(ч) поша(р)паны(и) мѡ(м)ра(н) ве(р)нѣте Вм(с) (Бѣлий Камінь, 1620 *ЛСБ* 474); И рекла Ма(р)ѡѡ до Прч(с)тои, сѣстра лазареѡа: Ещѣ томоу не имѣте вѣры, абовѣ(м) та(к) на(с) часто люде засмоучаю(т), А егѡ стѡа мл(с)ть завше мешкана маѡ(т) с нами (XVI ст. *УЕ Трост.* 49); Прѡто если рекѡ(т) ва(м), ѡто в пѣстыни є(ст) не выходѣти, // ѡто в покѡл(х) не имѣте вѣри, абовѣ(м) якъ блѣскавица выходѣ(т) ѡ(т) вѣсхѡдѡ, и ѡвлѡе(т)сѡ а(ж) на заходѣ, та(к) бѡде(т) и прихѡ(д) сна члѡ(с)каго (Вільна, 1596 *З.Каз.* 25 зв.-26); а ѡни слышавше иже бы живъ былъ. и видѣнь ѡ(т) неи. не яли вѣры (1556-1561 *ПЕ* 197); **вѣры додати (додати), додати вѣры** (кому в що, чѡму) — вірити (повірити): а люди вашей милости тому вѣры додѡють и въ томъ сѡ трѡвожать (Київ, 1556-1568 *АЮЗР* I, 301); а если быхмо вѣры въ томъ имѣ не додали, абыхмо комисарей сѡ obu сторонѡ тамъ выслали, которые бы то розознали (Краків, 1537 *РЕА* I, 210); Кроль, му додавши вѣры, пустилъ егѡ на Москву (поч. XVII ст. *КЛ* 78); **годныи вѣры (веры)** — (який користуеться довір'ям, якому можна довіряти) довірѣний: то(т) хто ли(с)ты стрѡти(л)... маѡт довести

людми до(б)рыми // годными веры которые ли(с)ты виде(ли) (1566 ВЛС 75); при то(м) бы(л) Квзя(н)... фєдѣрь. снѣ давыдѣвь... нихъ (!) много которыхи годни вѣры (Одрехова, 1631 ЦДИАЛ 37, 2, 46 зв.); Бы(л) при томъ... панъ микола(и) одреховскы(и), вѣ(и)тъ грома(ц)кы(и)... ти(м)ко присяжникъ... и инъшихъ большє людѣиго(д)ны(х) вѣры (Одрехова, 1634 ЦДИАЛ 37, 2, 48 зв.); **на вѣру:** а) (в кредит, з оплатою пізніше) на віру: не жалѣй жадной рѣчи котѣраа при мнѣ есть любо хочєшь на вѣрѣ albo за готовыи грѣши богъ запла(т) панє (к. XVI ст. Розм. 58 зв.); б) з довір'ям, довір'яючи: тера(з) же мѣрмы бынамне(и) я роздмѣю ѿ мѣри на твою вѣрѣ з ѿхотою престанѣ ѿзми ѿво твои грѣши (к. XVI ст. Розм. 57); **у вере заховатиса** (кому) — бути в довір'ї (у кого): Бачачи есмо... же Єго Милость... раны в битвах великии... ѿт неприатєла ѿхотнє приймѣвал, хотачиса нам, паном своим дєдичным сталє ѿ вере заховати, якож и вчинком пополнил,... дозволаєм Єго Милости... воском черлєным всакии листы свои печатовати (Вільна, 1522 AS III, 235).

7. Достовірність: А для лепшого веры и твердостѣ сєго листа моего просилємъ вельможного князя Семена... о приложєнє печати (Вільна, 1555 АрхЮЗР 8/IV, 32); а (д)ля лепшого веры и свєдє(ц)ства до то(г) листѣ печат(т)нша коро(н)ная є(ст) притиснєна (Варшава, 1589 ЛНБ 5, II 4046, 93); а для лѣпшєй вѣры и певности печат(т) нашу бра(т)скую прикладаємо и рѣку купно по(д)писуємо (Львѣв, 1591 ЛСБ 159); до которого то листу, для липшой вири,... печати свое приложити... рачили ихъ милости панѣве (Луцьк, 1595 АрхЮЗР 1/1, 466); и для лѣпшой вѣры имя мою рѣкою по(д)писалємъ (к. XVI ст. Розм. 70); а для лепшого веры и ствєржєннє сєєй духовной моеєй,... панъ Михайло Лавриковичъ, атаманъ чигринскій, печать свою... до сєє духовнице моеє приложил (Чигирин, 1600 ЧИОНЛ VIII-3, 15); А для лѣпшє(и) твє(р)достѣ и вѣри даю по собѣ пан(у) янови кремєнєви порѣку шє(в)цѣвъ и мєща(н) жо(р)ниски(х) (Жорнища, 1609 ЛНБ 5, II 4052, 59 зв.); А для // лепшого вѣры и певности и твердостѣ тѣє преднаписанное фѣндаціи и данины моеє оужила єсмь о приложєнє печатєй... ихъ Милости Панѣвъ и прїатєлєй моихъ обыватєлєй (Київ, 1615 ПВКРДА II-1, 25-26); счѣ для

лепшого веры руками ся своими подписуємо (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 56).

8. (підтвердження правдивості) свідчення: А на то єст вѣра нашего господства... мы Стефана воеводи,... и вѣра нашихъ бояр (1501 BD II, 181); а на то єсть вѣра нашего г(с)дѣ вышєписан(н)аго мы Стефана воеводи... и вѣра вѣса(х) бояр' наши(х) (Бадєвці, 1503 МЭФ фотокоп. №109); А для лепшого ведомости и поданя веры просилом... пана Григоря Олєксєєвича Мощєницкого... о приложєнє печатєй (Луцьк, 1563 АрхЮЗР 8/VI, 139); А на то єст вѣра нашего господства,... вѣра бояр наших (Ясси, 1587 МЭФ 130).

9. Присуд: іосифъ... плащєнїцѣ коупял'. и мастами ба(л)сановыми тѣло помазаль... и камєнь з на(д)писы привалїлъ. и пилатовоу... вѣроу оумакачїлъ (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 100).

ВѢРБОЯ див. **ВЕРБОЯ**.

ВѢРГА ж. Жєзл, посох: Жѣзль: Вѣ(р)га, рѣзга, прѣ(т), бїчъ (1627 ЛБ 163).

ВѢРЕГОДНЫЙ див. **ВѢРЫГОДНЫЙ**.

ВѢРЕНЄ с. Тєсамє, шо вѣра у I знач.: Ап(с)ли вправдѣ оучїли, и проповѣдали єв(г)лїє, и людѣй всѣ(х) до вѣрєна слова(м) свѣи(м) потагноули, алє мѣвоу и наукоу и(х) чоудами хс потврьди(л) (поч. XVII ст. Проп.р. 257); Достоверна вѣщъ: Рѣчь до вѣрєна подобнаа (1627 ЛБ 32); Прихѣдитъ [Гис] тєды абы... до вѣрєна собѣ привєл' людїй; а ѿсоблївє з' посполїтого гмѣнѣ прѣстыхъ и шїрыхъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 238).

Пор. **ВѢРИТИ**.

ВѢРЕНЬ див. **ВѢРНЫЙ**.

ВѢРИТИ, ВѢРИТЬ, ВѢРТИ, ВѢРЫТИ, ВЕРИТИ, ВЕРЫТИ, ВЕРѢТИ, ВИРИТИ, ВИРИТИ дієсл. недок. 1. (у шо і без додатка) (бути вєвнєним, переконанїм у чѣму-небудѣ) вірити: а тѣє рек'ши оуказаль имь роуки и ногы. а они єще не вѣрили а в радости дивовали(с) (1556-1561 ПЄ 334); а вѣрѣ и єстємъ тѣє надѣи, же панъ Михайло Мышка самъ до того зрадецкого пострєлєна Єго Милости княза Ярослава... єсть причинцою (Луцьк, 1564 AS VI, 239); ко(р)чмы... по(с)тановы(л), вѣрячи и жъ ты(м) мѣ(л) ѿкрѣтнє и(х) ѿми(с)лы змя(к)чити, в чо(м) ся не ѿмили(л), абовѣ(м) врїхлѣ кѣ та(к) велико(и) пешъчєно(и) мяко(с)ти пришлї (1582 Кр.Смр. 54 зв.);

жена... втиснувши(с) межѣ шноуоу тѣжбоу люди(и) до(т)кноуласа краа одежѣ спса х̄а, вѣрачи... скоро бы(х) са до(т)кнѣла ѡдѣна боу(д)у оуздравлена; яко(ж) са си такъ зстало (Львѣв, 1585 УЄ № 5, 296, на полях); верѣи(ж) того вм(л) сами для себе и прикладѣ добро(г) зъ себе по(с)тережете (Володимир, 1595 ЛСБ 288); мы старожитной релѣн грѣческой наслѣдѡвцы, лвовского и премѣсского вл(д)кѡвъ, котѡрые вѣрал^т и вѣрити кѡждѣ, и(ж) папѣжѣ не ёсть навѣшши(м) костѣла бѣжего справцею (Острог, 1598-1599 Апокр. 65 зв.); то(т) нашъ вожѣ, розвѣвши хорого(в) кр(с)та вѣзбивает^{са} на высѡкѣе валы и мѣри нб(с)ныѣ, мае(м) вѣрѣть беспѣчне, же и мы та(м) же бѣде(м) ѡпочива(т) (поч. XVII ст. Проп.р. 206 зв.); Здѡвна в домоу моёмъ герѣбъ кр(с)т... ѡбороною и подѣпѡроу мнѣ есте: Которого сполѣчне... вѣрю же ѡ(т) него за то нагородѣ ѡ(т)несоу (Дермань або Острог, 1603 Лям.Остр. 3);

(у що, чому, у чому і без додатка) (*приймаючи щось за правду*) вірити: коли привезуть которыи мешчане киевскіи жито до Києва рекою, або сухимъ путемъ, и будетъ преоръ ихъ поведанью верити, колко будетъ в суднѣ колодѣ, або осмаковъ, тогда онъ подле ихъ поведанья маеть в нихъ мыто поколодное брати отъ колоды по грошу (Краків, 1511 АЛРГ 148); ннѣ ли вѣрите. ѡто жъ иде(т) година и южъ есть пришѣла. розбѣгнетеса кѡждый вѣсвоаси. а мене самого ѡставите (1556-1561 ЛС 421); мнѣ я(ц)ко повѣди(л) штобы тая справа вся ѡ(т)везена до миленови(ч) але я пре(д)се томѣ не вѣрѣ ѡ(г)ледѣте тое sprawy в комори збѣо(в)ского (Володимир, 1578 ЖКК I, 97); Але я для своее неукое Руси, которыѣ, явныхъ геретыковъ въ томѣ наслѣдуючы, а ихъ кламливому писанію вѣручи, такъ же смѣють называти папежа антихристомъ! (Вильна, 1595 Ун.гр. 145); На щомѣ брата тѣстаме(н)тѣ небо(ж)чика... показовали, ижъ ѡ(т)далѣ скри(н)кѣ до ска(р)бѣ... а не до слова(н)а. Чомѣ не хотѣлъ Прокопъ вѣрити але з гнѣво(м) велики(м) ѡ(т)ишо(л) з братства... и мовачи... маю тежѣ дѣти потреба ми си (Львѣв, 1601 ЛСБ 1043, 3); А если не вѣрите моимъ листовнымъ свѣдоцтвам, пошлѣте до Константинополя, а там и о томѣ и о моемъ захованію увѣдаете (Львѣв, 1605-1606 Перест. 38); Панѣ Єри(и) Голу(б)... словне ѡферо-

ва(л)се в речи з доброю прия(з)ню свою панѣ хлѣбовѣскомѣ, чомѣ ѡнѣ яко чоловікѣ добры(и) споко(и)ны вѣри(л) и такъ пре(з) ѡвѣ(с) актѣ то(г) вѣсѣля споко(и)не прѣтравали (Київ, 1632 ЛНБ 5, II 4060, 2 зв.); слѡвамъ ихъ не вѣрили (Чернігів, 1646 Перло 151); гды на насѣ при(и)де... со(н)мѡрны(и), не маѣшь вѣрити, же того причиноу ё(ст) твое спаніе (серед. XVII ст. Кас. 94 зв.); не до конца вѣрити всему — не приимати все за правду: тѣды то розмѣти, або яко сѣдѣ бѣдѣчи оугожали ѡны(м), або и не до конца вѣрити всемѣ, кгды(ж) Грѣцкихъ писмѣ рѣкописны(х) не засаглихмы, любо ты(ж) невѣрное выдѡніе зъ Дрѣковъ Нѣмѣцки(х) (Київ, бл.1619 Аз.В. 278).

2. (кому) (*мати довір'я до когось*) довіряти, вірити: мы..., дали есмо на повод свѣдоцтва свѣткомѣ митрополита его милости, межѣ которих... свѣтковъ дозволили выбирати Ленковой и сыномъ ее... шести свѣтков, которымъ бы они вѣрили (Київ, 1545 АрхЮЗР I/VI, 43); которыи повѣдали ап(ст)ломѣ тыи то рѣчи и яви(ли)са пре(д) ними якобы ѡмылнѣныи(х) повѣсти або лживыи и не вѣри(ли) имѣ (1556-1561 ЛС 331 зв.); если дей што по животе моемъ мужѣ мой казати буде, не вирѣте ему, и все в него поберите (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 8/III, 361); такъ суть обычае ихъ зѣпсованые, ижъ самижъ себе и своимъ наимей верити не хотять (Рожанка, 1598 Л.Пот. 1017); такъ веле ё(ст) баламѣ(т)ства ижъ не вѣдати комѣ вѣрити (к. XVI ст. Розм. 23 зв.); А якъ же тутъ верыти Филалетови въ такъ ясной неправде его?! (Вильна, 1599 Ант. 765); Ревнитѣль: Оуприймый милосни(к), гала(т)... Завѣстный, задростѣвый: завѣстный малжѡнокѣ, котѡри и своѣй жонѣ дла великои милости не вѣри(т) (1627 ЛБ 108); Рѣклѣ Моисѣй до б̄га: што ёсмѣ я за члѣвкѣ, абы такъ рѣчь великѡю справи(т) // моглѣ, и вѣрѣти мнѣ не бѣдѣтѣ (серед. XVII ст. Хрон. 81-81 зв.).

3. (в кого, в що і без додатка) (*дотримуватися релігійних поглядів, бути релігійним*) вірити: со слезами б̄а могила. за на(с)грѣшны(х). и за всѣхъ вѣрны(х) хр(с)тянѣ. которыи жъ вѣратъ въ стѣю троицю (1489 Чет. 52 зв.); кѡждый который живе и вѣрѣти в мене не о(у)мреть навѣкы вѣришь ли ты томоу (1556-1561 ЛС 396); А ѡнъ вѣдает ижъ правдивыѣ рѣчи вѣдает. абы и вы вѣрили. бо вѣрую ижъ ся то сталѡ. абы ся писмо выполнило (Володимир, 1571 УЄ Вол. 96);

мови(л) євну(х) што вода што(ж) ми заборонає(т) кре(с)титиса. ре(к) ему фили(п) є(с)ли зо всего се(р)ца вѣри(ш) тогда са тобѣ годи(т) (II пол. XVI ст. *КА* 43); Вѣрити имаєме, чомъ овуиъ изъгладитъ грѣхы нашѣ и насъ справедливыми учинитъ (XVI ст. *НЄ* 209); яко бысмо вѣрили в него и вѣрне его справовали по вѣсхожденіи и по вѣзнесеніи Г(с)немъ на нѣса къ Бѣгу ѡ(т)цоу своємѣ (XVI ст. *УЄ* *Триг.* 96); Они вѣрили в прийдучого Христа, а мы в пришедшаго и... прийдучого вѣримо (Вильна, 1600 *Катех.* 67); Въ тые теды тры имена вѣримо и крестимося, яко мы ся отъ божественного писанія научили (1603 *Пит.* 13); Што бовѣмъ за пожито(к) слѣбвы в Бѣга вѣрити, а дѣлы егѣ са запірати (Єв'є, 1616 *УЄ* *Єв.* 4 нenum.); Котрые тылко въ тебе вѣрити будутъ, Певне ся тым, пред смертю вѣчноу збудутъ (Львѣв, 1630 *Траг.п.* 165); хс оучылъ... нарѣды ижъ бы мѣглы ихъ до чого при-тагнути абы вѣрили въ него (1645 *УЄ* №32, 182 зв.); Найпервѣй, ижъ маємѣ вѣрити и визнавати, же бѣтъ єдинъ єст' в' сѣществѣ (Львѣв, 1646 *Зобр.* 3 зв.); Потрѣба мѣчно вѣрити (Чернігѣв, 1646 *Перло* 147 зв.);

(сповѣдувати яку-небудъ релігію) вѣрити: А еслижъ такъ спроснымъ и явнымъ геретикомъ за тою конѣдерацыєю вольно яко хотечы верыти, — а для чогожъ бы не мело быти вольно хрестияномъ старожытнымъ, братий спольной, котрые зъ одного насеня Духа Светого породилися, и єдиногѣ Бога во Тройцы (славимого) визнавають (Вильна, 1599 *Ант.* 665); Не слухай же тых баламутовъ, котрые тобѣ вдают, ижбы там церковъ божія правдивая мѣла быти, где владза свѣтская з духовною змешалася, ... где фѣлософія поганская, ... слово божіє выворочает и инако вѣрити кажет (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 56); кгдыжъ коли волно жидомъ, туркомъ, татаромъ и иншого народу людомъ яко хотячи вирити и набоженства своего заживати, поготовю церкви будованя трудно хто заборонити можетъ (Луцк, 1620 *ПККДА* I-1, 15); патріарха... все, якъ съпочатку, якъ здавна, якъ завше было, вѣритъ и заховуетъ (Киѣв, 1621 *Кон.Пал.* 1081); А онъ, папезъ Формосъ, важилсѣ то отмѣнити и тое все попалити казалъ, а ведлугъ своего постановленя розказалъ инакшей вѣрити (бл.1626 *Кир.Н.* 19).

4. (кого ким, що) Визнавати: Чи(м) є(ст) глѣп'шій порѣдо(к), Петра, апсла, або о што вы оусилѣте(с), папеза ри(м)ского, вѣрити головою цркви, на(д) ово, хс є(ст) глава гѣлоу цркви (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 221); Церковь святая Восточная завжды вѣрыла быти сакраментовъ светыхъ седмъ (Вильна, 1608 *Гарм.* 192).

ВѢРИТИСА *дієсл. недок. (бути певним у правильності, правдивості чого-небудь)* вѣритиса: Єднѣкже для тогѣ не речемо же рѣдитиса Ѡцъ ѡ(т) Сна, понева(ж) оуве(с) в' нѣмъ. Але такъже и Снъ оуве(с) во все(м) Дхѣ исто(т)не и єсть и вѣритиса (Киѣв, 1619 *Гр.Сл.* 242).

ВѢРИТЬ *див. ВѢРИТИ.*

ВѢРИТИ *див. ВѢРИТИ.*

ВѢРКА, ВЕРКА *ж., ірон.* Нове релігійне вчення: Изали вѣлялетъ хотель того, абы яко ему вольно, покинувъши науку и веру костела Рымского, вкаторой сѣ уродилъ, догеретическое веры прыстати, и што-денъ новую себе верку утворити (Вильна, 1599 *Ант.* 721).

ВѢРНЕ, ВЕРНЕ, ВИРНЕ *присл. 1. (віддано)* вѣрно: король... видачи верные заслѣги, которыиж онъ Єго Милости завжды верне, а справедливе заслѣговал... далъ ємѣ именьє в Киевском повѣте (Кракѣв, 1519 *AS* III, 191); Ѡ здорови Твоей Милости радныхъ слышал кожного часѣ, которого Твоей Милости вѣрне сприам, як властне самъ собѣ (Вильна, 1543 *AS* IV, 372); однакъ, же бачимо, ижъ уже онъ явне зъ некоторыми владыками до нихъ привезавши и зъ ними зъєднѣчывшисѣ, далшихъ намѣвъ зъ стороны зъєднѣченя не потребуєтъ и щире и верне, именьє нашимъ, отъ котрыхъ се южъ отстрелилъ, отправовати не можетъ (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 522); на(м) то(т) идъ нічого зашкодити не можетъ коли бѣдемо стоати вѣ(р)не прѣ его сто(и) милости (к. XVI ст. *УЄ* №31, 43 зв.); Служѣте рѣчи посполитой потоужне а вѣрне (Острог, 1603 *Лам.Остр.* 11); И ѡ єденъ Бокъ з Народо(м) По(л)скимъ становши, Завше вѣ(р)не Именьжне вшеляки(х) Неприятеле(в) Коронны(х), И маєстату в(ш) К(р) М(л) гремятъ (Львѣв, 1609 *ЛСБ* 421, 3); Войско Запорожское вѣлности набѣло Тымъ: же вѣрне Ѡичизнѣ, и Крѣпломъ слѣжило (Киѣв, 1622 *Сак.В.* 38 зв.); Также служебнищи моеѣ..., котрая

и жъ ми вирне презъ часть немалый служила, теды золотыхъ пултораста ей одписую (Луцьк, 1641 ПККДА I-1, 74); Ты Хр(с)ту црви свѣомѣ вѣрне послѣдѣшъ, и Вса по воли егѡ стѡй справдѣшъ (Чернігів, 1646 Перло 43);

як належить: на ка(р)ность винного до вѣрдѣ належачого ѡ(т)сылати абы на работѣ жа(д)ны(х) росте(р)ковѣ и сваро(в) и шко(д) не бывало. Але я(к) на мѣсци стѡ(м) це(р)ко(в)но(м) зо всякою вѣтливо(ст)ю... вѣ(р)не роботы пи(л)новали (Львѣв, 1598 ЛСБ 324); яко бысмо вѣрили в него и вѣрне его справовали по вѣсхожденіи и по вѣзнесеніи Г(с)немъ на нѣса къ Бгѡу ѡ(т)цоу своємѣ (XVI ст. УЕ Триг. 96); Росказалъ теды езекиа абы справлены шпихлѣри в домѣ г(с)дне(м), котѡрихъ коли справлено внесено такъ пѣрвотины якѡ и десатіны, и што колвекъ были пошлюбѣли вѣрне (серед. XVII ст. Хрон. 343);

згідно з умовою: а пнѣ паве(л)... ма(и)сте(р) та(к) выготованя(м) яко и ѡ(т)даня(м) каменя та(к) же в мурованю цркве каме(н) и роботу муровъ повине(н) ѡ(т)давати вѣрне ѡпатрне и статечне выправуючи ве(д)лугъ ѡбвѣзку своего (Львѣв, 1591 ЛСБ 159);

довѣрчо: И маючи я... злещенъе, отъ... стрыя моего, листы, ему належачие, секретне альбо // верне, отпечатати и прочитати и зась, своею печатъю запечатавши, до его милости,... отсылати (Володимир, 1596 АрхЮЗР I/1, 480-481).

2. Широ: Здорова, щаста (!) (позн. вид.) Вашей Милости... вѣрне зычѣ и сердечне сприяли (Бабин, [1540] AS IV, 245); Здорова, щаста и розмножена всего доброго весполк с княгинею и с княжаты Вашей Милости, того верне зычимъ на веде лат (!) фортѣнных (Звенигород, 1546 AS IV, 499); во всѣхъ потѣха(х) на часы дольгыѣ в(ш) м(л) ве(р)не зычу яко бгомолецъ в(ш) м(л) вставичны(и) (Стратин, 1588 ЛСБ 113); ти(м) писаніе(м) наши(м) здорова ва(ш) мл(с)ти навежае(м) и все(г) добро(г) вашей мл(с)ти ѡ(т) га ба вѣрне зичи(м) (Сучавиця, 1598 ЛСБ 321, 1); Не препоминайте на(с) на то(м) свѣтѣ бѣрливѡ(м) то(р)жественно и вѣрне заслугы вашѣ выхвалѣючы(х), наоучѣте на(с) дорогами тыми ходити, котѡрыми сами... до по(р)тоу нѣ(с)ного щасливе приплылисте (поч. XVII ст. Проп.р. 246 зв.); чѡго а оуставичный бгомѡлца, оупрѣимѣ щѣримѣ срдцемѣ

вѣрне мѣти зычѣ вм(с) моємѣ мо(с)цѣвомѣ пнѣ и патрѡнови ѡного щаста (Почаїв, 1618 Зерц. 4 нenum); О чѡмъ цѣле тѣши(м), же Вм(с)... Тѣю працѣ нашѣ... оу Себе... мѣти... зезволи(ш): ховаючи зѣто такъ нашъ вѣрне зычливыхъ томѣ Домѡвствѣ и вѣдѣчныхъ добродѣйста (!) прѣателѣй..., вѣ зычкѣ мл(с)тливой лѣсце своей (Київ, 1625 Кон.Анок. 4); Прена(и)до(с)то(и)нѣ(и)шему в Хри(с)тѣ... Петрѣ Могилѣ... Здорова ща(с)тя и до(л)голѣтнего повоженя вѣрне зычу и вѣншую (1636 Лям. о приг. 1 зв.); Тобѣ... здорова и щасливого поваженя ѡ(т) г(с)да бга вѣ(р)не зычи(м) (під Константиновом, 1648 ЦДАДА 124, 3, 31).

3. Точно, правильно: просимо абы то(и) листъ на(ш) вѣрне в каждо (!) сѣдѣ и права бѣ(з) нарѣшеня вшеляко (!) бы(л) при(и)мованъ (Новгородок, 1595 ЛСБ 276, 2); мае(т) вѣдати хре(с)та(н)ски(и) чита(л)ни(к) и(ж) тыи выклады сты(х) авторовъ су(т) вѣ(р)не выбраны (XVI ст. КАЗ 593); Панъ Лѣкашъ ба(р)тниковичъ... Такъ с приходо(в), Якъ и(з) росоходовъ ѡ(т)да(л) рахѣнокъ добре и вѣрне решты що zostало ѡ(т)да(л) готовыми грошми зо(л) гѣ по(л)скихъ (Львѣв, 1608 ЛСБ 1046, 4); Абѡвѣмъ в ней маѣте правды доводы зѣ писма С. вѣрне оуказаны (Київ, 1620-1621 МКСВ 32); Ижъ теды всѣ апостолы фундаментъ заложили такъ вѣрне и досконале каждый зособна на своемъ мѣстцу, якобы дванадцѣть фундаментовъ // было (Київ, 1621 Кон.Пал. 356-357);

правдиво: кожды(и) члѣкъ... пото(м) повѣне(н) сѡмнѣнѣ свое пре(з) спѡвѣдъ стѣю шире (!) вѣрне и неѡблѣдне пре(д) сѣщеннико(м)... ѡ(т)крѣити (Київ, 1646 Мог.Тр. 907).

4. Чесно, справедливо: Я присегаю па(н)у бгу в тро(и)цы единому на томъ ижъ будѣчи мнѣ возны(м) маю верне а пра(в)дивѣ... на то(м) вряде заховатисѣ (1566 ВЛС 14 зв.); она мнѣ, яко цнотливая малжонка,... цнотливе а верне со мною // мешкаючи, сплѡдила и на светъ уродила мнѣ дѣтя милѡе (Луцьк, 1570 АрхЮЗР 8/III, 18-19); яко(ж) много такы(х) естѣ, же забѣваю(т)са троую(т), право(м) поэщѣ(т)... пре(з) иные хва(л)шѣ а зрады доходить мае(т)ности свѣта того, такого хс борони(т), сребра и злѡта имѣти... але що вѣрне набывати его працею своею прѣзываючи ба на помо(ч), теды не борони(т) (к. XVI ст. УЕ №31, 111 зв.);

(обов'язково) неодмінно: А иные листы, которые бы церквамъ належали... тогда сынове мои церквамъ тымъ, которымъ будутъ належати, верне отдати мають (Володимир, 1609 *АрхЮЗР* 1/VI, 394).

5. (остаточно у виборі) твердо: Ббазнь тѣды и трѣпетъ нападѣтъ на нѣхъ, кгды знѣкъ Кр(с)та ѡбачить в' насъ вѣрне оукгрѣнтованый, якѡ мѡвить, Вѣсь днь простѣрлемъ рѣки моѣ до людѣ невѣрѣючого, и спротивлѣючогоса мнѣ (Київ, 1632 *МКСВ* 275).

6. Незмінно, весь час, постійно: Уприме и верне намъ милые! (Люблін, 1569 *АрхЮЗР* 8/VI, 246); Намѣстнику нашому киевському брожоному кнѣзю ѡстарью (!) ивановичу рѣжи(н)скому ве(р)не намъ милому (Київ, 1581 *ЛСБ* 62, 2); ѡ(т)цѣ... генадию... доброго здоровья и дѣше(в)наго спасения... ѡ(т) гда бга... ве(р)не мети зычу на до(л)гие часы (Дубно, 1588 *ЛСБ* 102); Которые еслибы що до(л)ше на(д)м золоты(х) выдали я... вѣ(р)не милы(х) брати(и) поко(р)не прошу..., неха(и) то(т) выдато(к) вымешкаю(т) в домѣ (Лопушна, 1598 *ЦДИАЛ* 201, 4, 12, 49 зв.); Брацтвѣ храма ѡспеня Богородице ѡ Лвове намъ ве(р)не милемъ належытъ (Устя, 1600 *ЛСБ* 351, 2 зв.); Пнѣу вацлавѣ... по(д)воеводземѣ пнѣу филоноу... чашнику его к(р) м(л)ти и судьи... вра(д)нико(м) нѣши(м) кгро(д)ски(м) киевски(м) ве(р)не милы(м) (Острог, 1602 *ПИ* №25); Славетнымъ войтови, бурмистрови, райцомъ, лавникомъ и всѣмъ мешаномъ места нашего Киева, вѣрне намъ милымъ, ласка наша королевская (Краків, 1605 *ЧИОНЛ* V-3, 143); вшеляки(х) радостны(х) потѣ(х) ѡ(т) ха ба... вѣт(я)м(м) вѣрне мѣти зычимо (Жовчів, 1609 *ЛСБ* 424, 1).

Див. ще ВѢРНО.

ВѢРНЕЙ *присл. в. ст.* Точніше, правильніше:

То пак пишеш до нас, абыхмо дозволили тебе там... писара твоего держати, которыйбы там былъ и того мыта съ стороны твоее теж пригледал, // абы тое мыто тым пилней и верней было выбирано (Вільна, 1540 *AS* IV, 261-262).

Пор. ВѢРНО.

ВѢРНИЙ *див. ВѢРНЫЙ.*

ВѢРНИЙ *див. ВѢРНЫЙ.*

ВѢРНО, ВѢРЬНО *присл. 1. (віддано)* вірно: тоти истинніи наши вѣрніи болѣри... слоужили нам право и вѣрно (Хуші, 1528 *ДВВ* I, 26); тот истинніи слѣга наш Матейш Іоуаны слѣжил нам право и вѣрно

(Васлуй, 1537 *МЭФ* 47); Бгѣ ми ты ѡ х(с)е помощь и ѡбрана, и ѡ(т) всяки(х) враго(в) тве(р)даа заслона, ѡкрѣпи мя тобѣ вѣрно работати, на грѣха и врага мужественно стати (к. XVI-поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 82);

(чесно, зі щирою вірою у що-небудь) вірно: Ту есть посредѣ насажденно духом святымъ жизни вѣчной разумное древо, плод вѣры безсмертия всегда родячее, которого поживаючие вѣрне и достойно смерти не узрят во вѣки (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 168);

як належить: та(к)же хочемо бы(ти) вѣрными строите(л)ми вшелаки(х) добрь... црковныхъ, та(к) ты(ж) и ѡ школу... и ѡ бо(л)ници нищи(х) промышлати, и вши(ст)кими маестностями це(р)ковными вѣрно строити (Городок, 1591 *ЛСБ* 177).

2. Щиро: Єго же мнозиіи людіе наслѣдуютъ, котѡрыи вѣрно Христу не приають. Называючиса имя христианы, дѣла же их творять яко же поганы (к. XVI ст. *Укр.п.* 84); то переписѣючи всѣ(м) до вѣдомости яконапру(д)ше(и) доносити повеливае(м) абы мл(с)ть бжю и блгословеніе пастырское на всѣ(х) мл(с)тѣхъ вши(х) зоставало которого вѣ(р)но сприяе(м) (Київ, 1628 *ЛСБ* 501, 1 зв.); чи(м) бысмы всѣ мл(с)ти хвы... доступити мо(г)ли, чо(г)о и собѣ и побо(ж)ности вшо(и) вѣрно сприяемъ (Корець, 1629 *ЛСБ* 502).

Див. ще ВѢРНЕ.

ВѢРНОСТЬ, ВѢРНОСТЬ, ВЕРНОСТЬ, ВЕРЬНОСТЬ, ВЕРЬНОСТЬ ж. 1. (відданість) вірність: Я то бачачи, иж так цнотливого вихованя паненства своего ко мне малжонства своего верность принесла... записую жоне моеи... часть... трех имень моихъ (Здолбунів, 1551 *АрхЮЗР* 8/III, 25); Кназь Ярослав Соколинский... намъ з отчества своего ѡ верности добре са ѡбещѣт (Вінниця, 1569 *AS* VII, 324); написано єсть все твое а(л)кѣна, написана єсть вса твоѡ вѣрность ма(л)жѣ(н)ства (Вільна, 1596 *З.Каз.* 78 зв.); Ревность апостолскую в сердцах распалѣте и вѣрность къ богу щире покажѣте (к. XVI ст. *Укр.п.* 88); И ласка Пана йхъ, завше всѣмъ имъ слѣжѣла, Кгдыжъса на йхъ вѣрности нѣкгды не мылѣла (Львів, 1614 *На г. Бал.* 2 нenum.); всѣхъ ва(с) напоминаю: Абысте в' вѣрѣ своѣй стѡи мѡцно тр'вали И вѣрность Кролю Пѣнѣ во всѣмъ захѡвали (Київ,

1622 Сак.В. 39); а вы Жбны мѣйте дѣсытъ на мѣжовѣ вашихъ любовной чѣстости: в' бѣазни, и в' широй вѣрности (Київ, 1637 УЄ Кал. 93); которимъ таковимъ своимъ поступкомъ менованые подданные право посполитое зневажили, верность подданства паномъ своимъ зламали (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 113); кѣхалса не помалѣ Пентѣфрїи съ слѣги таковѣго смѣтрачи на вѣрность и дѣлность егѣ великѣю (серед. XVII ст. Хрон. 64).

2. Щирість: Па(н)ѣ Василю Кра(в)цеви по(з)волили(с)мо за ве(р)но(ст) послѣ(г) егѣ на крѣ(н)те ме(ш)кана и(з)бѣ с ко(м)на(т)кою подла школы ты(л)ко до при(ш)лого великодна с ко(н)дицією абы(с) и(з) челядю ремѣсла своего во все(м) скро(м)не захова(л) (Львїв, 1616 ЛСБ 1043, 24 зв.).

3. Чесність: ко(ж)догѣ Рокѣ, при ѡбираюу Братїи ста(р)шихъ, ѡные що на урадѣхъ // пре(з) ро(к) были, Ли(ч)бѣ пре(д) всего братїєю чинїти маю(т), вѣрно(ст) свою всѣ(м) ѡсвѣ(д)чаючи (бл.1623 ПВКРДА I-1, 43-44).

4. Справедливість: Якѣе кѣльвекъ преложѣнство и звѣрхность, кто вѣренъ в малѣ(м) и в много(м) мае(т) вѣрность (Острог, 1607 Лѣк. 184 зв.).

5. Певність: Достовѣрность: Достатечнаа вѣрно(ст) (1627 ЛБ 32);

(упевненість у чомусь) віра: А если кто жестокосерд и не вѣрит моему речению, сам досведчит и узрит их латынски костел во лжи сей, и лжа посреди его и над ним царствует, и в вѣрности будет (1600-1601 Виш.Кр.отв. 184).

6. (точно дотримання, виконання чого-небудь) точність, правильність, пильність: а затѣмъ все доброе подасть, на сѣдахъ вѣрность и справедливость, въ Мѣстахъ згѣда и мл(с)тъ (Київ, 1632 МИКСВ 269); то трѣе, що са выше(и) споминало бѣрзо здѣб(и)т)... абы(с)... бы(л) мою(д)ри(м): то е(ст) нѣчѣго не ро(з)бїраючи... з ты(х) рѣчи(и) котѣрыє ти бѣдѣтъ росказаны; але со всѣкою простотѣю и вѣрностью послѣшанїе твое завше ѡ(т)дава(и) (серед. XVII ст. Кас. 60).

7. (у сполученнї із займенниками **вашъ, еи, твой** аживається як форма звертання, титулування) ваша, її, твоя вірність, величність: А такъ хочемъ мѣти, по вашей вѣрности, и приказуемы, абы вѣрнос-

ти ваши, о томъ вѣдаючи... Мелентия Хребтовича за власного архимандрита... мели (Торунь, 1576 АрхЮЗР 1/1, 66); пи(л)не жѣдае(м) жѣбы ваша ве(р)но(ст) трвале и непоколебимо ѣ вѣре свое(и) хр(с)тия(н)ско(и) пребывали (Рогатин, 1591 ЛСБ 158); Прото...: приказуемъ верностямъ вашимъ, абысте... // всѣ таковыє sprawy..., откладала (Краків, 1595 АрхЮЗР 1/1, 457-458); Стѣа Василицса Авватїа ѡ дѣшѣхъ престѣвлышихса ты(х) Инокїнь, котѣрыи еи вѣрности ѣкъ скѣрбѣ нѣѣкїисъ порѣчены были МЛТвы оуставїчныи... ѡ(т)правовѣла (Київ, 1625 Коп.Ом. 155); И(ж) де(и) ве(р)но(ст) твоя кнѣже ку(р)пски(и) кгру(н)ты в ни(х)... поѡ(т)нима(в)ши... и до имене(и) свои(х)... приве(р)нѣтъ (1582 ЖКК II, 153).

ВѢРНУТИСА див. ВЕРНУТИСЯ

ВѢРНЫЙ, ВѢРНИЙ, ВѢРНИЙ, ВѢРЬНЫЙ, ВѢРЬНЫЙ, ВЕРНЫЙ, ВЕРЬНЫЙ, ВИРНЫЙ, ВІРНИЙ, ВѢРЕНЬ, ВЕРЕНЬ прикм. 1. Відданий, вірний: А на болшѣю крѣпость и потвѣрженїе томѣ всѣмѣ вышеписанномуу велѣли есмы нашемоу верномуу Тѣдѣлѣ логофетѣ писати и нашѣ печать завѣсити к семѣ листѣ нашемоу (Васлуй, 1502 ВД II, 200); мы дей тогда з ласки нашеѣ за егѣ к нам вѣрнѣю слѣжбѣ тое мыто... вернѣли емѣ (Вільна, 1506 АS I, 133); мы вжо потом братѣ егѣ, князю Яншѣ и емѣ теж самомоу за их вѣрныи к нам послѣги тѣю землю..., подле рѣки Вижвы дали и меновите границы на привилїю нашим им ѡписали (Краків, 1538 АS IV, 171); И посполу с тыми лю(д)ми вашими а мы хочемо посла(ти) и наши люди до(б)рыи и вѣрныи и да будѣ(т) видети дѣло ваше тои це(р)кви (Сучава, 1558 ЛСБ 22); Не глади(ш)са на вѣкъ свой шѣдивости полны(и), Не борѣни(ш)са працы нѣкѣды быти волный. Яко вѣрный слѣжѣбникъ оу Пана своегѣ (Київ, 1618 Вѣзер. 15); вѣ(р)ны(и) въ слѣженїѣ ра(б) г(с)пда свое(г) въ братїи(х) чынонача(ль)ни(к)... рома(н) стрѣле(ц)ки(и) (Львїв, 1627 ЛСБ 1051, 1); Прѣто радѣйтеса Тѣѡлїѡѡве стыи, ѡто Бжїи Гласъ, Мѣвїтъ до васъ. Рабѣ мой добрїи, и Вѣрныи, Понѣже вы працѣ свой прилюжїали, А таланты мои оумножїали (Чернїгів, 1646 Перло 53).

2. Вірний, незрадливий: кды(ж) е(ст) межї нїми любо(в) брате(р)скаа а где(ж) бывае(т) межї лю(д)ми любо(в) а мл(с)тъ вѣ(р)наа и правдиваа

та(м) хс са(м) межи німи перебуваєть (к. XVI ст. УЄ №31, 195); вѣрныи естѣ в ѡбѣтницы, и щодробливыи в дѣтка(х) охрѣтныи охгъ... бѣрзо великѣю... сро-кѡ(ст) протѣвѣ жидѡ(м)... показа(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 229 зв.);

(який зберігає подружно вірність) вірний: Я... бѣдѣчи цѣлыи на здорови и на смысле моем... и достаточне досвѣтчивши... цнотливое, а верное заховане яко правое, а верное малженки кѣ мнѣ, мѣждѣ своимѣ, дѣчинил есми тот запис и записѣю... жоне моей нами-лейшой... сѡмѣ пѣнажнѣю сем тисач золотых (Кра-ків, 1539 *AS IV*, 177); его милость мене, // малжонку свою, милуючи, вѣ кождых пригодах и форобах моих не опускаль, одно во всемѣ ласкаве а добротливе, яко на верного а доброго малжонка належит, показоваль (Луцьк, 1562 *АрхЮЗР 8/III*, 44);

постійний, незмінний: Штѡбъ еще, гдѣ поб-изримъ на житіе... Свѣймѣа..., и гдѣ тогѡ постѣпки розбирати бѣдемъ, ано Богобѣине..., жиль... в'... оучинкахъ добры(х) бѣль вѣрнымъ (Київ, 1625 *Кон. Ом.* 165).

3. Правдивий, істинний: вѣполнилѣса тѣе рѣчи, котѡрыє двѣдѣ ѡпѣвае(т) вѣрше(м) прѣвы(м) и вѣрны(м) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 300 зв.); И пощѣаю я слѣгъ своихъ, ѡ(т) которихъ маю приязнь прихилнѣю, И вѣ кождой годинѣ бѣдемъ мати вѣдомость вѣрнѣю (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 18); И тѣе діалектички(м) кгвалтѡвны(м) оусилованіемъ и малѣрскими рѣсами, а не рѣчей дѣвнымъ ѡсвѣченіемъ и вѣрнымъ вызнаніемъ ствердити и эмоцїити оусїлне кѣсилѣса (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 210).

4. Правильний, безпомилковий; *розм. вірний*: Только вѣ томъ упоминаю чытельника побожного: абы, видечи... доводы... не заразы тому веры додавалъ; поневажъ показалася баламутѣня его, яко естѣ вернымъ вѣ прекладанѣю писма чужого (Вільна, 1599 *Ант.* 899); тѣды то роздѣмѣти, або яко сѣсѣде бѣдѣчи оугожали ѡны(м), або и не до конца вѣрнѣти всемѣ, кгды(ж) Грѣцкихъ писмъ рѣкопѣсны(х) не засаглихмы, любо ты(ж) не вѣрное выданіе з' Дрѣкѡ(в) Нѣмѣцки(х) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 278); на то далъ панъ митяшъ котрое з промыслѣ своего прыдобыль... до того и поясь срѣбръны(и) з котрого пѣо рахѣ(н)кѣ прысто(и)ного вѣрного в котро(м) презъ лѣ(т) шесть ляборова(л) квитѣемо ѣволняемо и(ж) ся досѣ(т)

церкви стало (Львів, 1640 *ЛСБ* 1055, 27).

5. Відповідний, рівний, однаковий: Мѡжетъ ли са мѡвити, же посполїтѣетъ са с(т) Дхъ, в'роженѣю Сна, абы бѣль вѣрнѣ во всемѣ рѡвныи ѡцѣви (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 266).

6. Неминучий; *розм. вірний*: ѡ вѣрнаа оутѣчко, где кромъ воунтѣпливости оутоноутѣ тї прїидеть, ѡ здороваа порѣдо, презъ котѡрѣю конѣчне згїндѣти моусишъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 38 зв.).

7. (який визнає, сповїдує догмати певної віри, релїгїї) вірний: Св(г)листа выписоує заповѣдаючи абы(х)мо не приводили на лихѡе ближнѣихъ але наказовали а вѣрнѣи боудоучи боу, слоужили емоу тыжъ ѡ десѣти прокаженѣныхъ и ѡ очищенію и(х) (1556-1561 *ПЄ* 295); видишъ, Лазарь умеръ, чѡмъ бѣвъ вѣрныи, та бѣвъ понесюнь... у царство небесное (XVI ст. *НЄ* 149); ѡто(ж) хр(с)тїане вѣрныи прїидѣмо(ж) мы до чоуино(с)ти ср(д)ць свои(х) (к. XVI ст. УЄ №31, 66); їнїиже аггѡлове, при вѣрнѣныхъ члѣцехъ, соутъ строужами (Почаїв, 1618 *Зерц.* 5 зв.); тыи антихрїстове не самы истыи діаволы сутъ... але члѡвѣцы, а тыи — не ледайкии, але // стану не послѣднего, за вѣрныи ся удаючи и благочестїа показуючи (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 316-317); Мѡли(м) ѡ(т)че стѣи, Абы тѣа вѡла твоѡ... всѣхъ нѣрѡдовъ вѣ єдинѡй Вѣрѣ сѣбрѣла. Абысмѡ на земли без грѣха, яко Аггѡлове всѣ жїли... // ѡто та прѡсимъ вѣрныи члѣвкїи (Чернігів, 1646 *Перло* 17 зв.-18); хр(с)тїане вѣрныи оупокорѣмоса боу сѣтворителю своему а старѣмоса ѡ томъ крычѣмъ до него не тылко гѣбою (XVII ст. УЄ №88, 33 зв.);

у знач. ім. (той, хто визнає догмати певної віри, релїгїї) вірний: прїидѣ(м) и поклонѣмоса вси вѣрнѣи кр(с)тѣ г(с)ню (1489 *Чет.* 25 зв.); Але тѡе цр(с)тво направити, а приверноути ѡбица(л)... ономуоу гѡрне(м) цр(с)твѣ... где ю(ж) вѣрнѣыхъ свои(х)... ѡжидае(т) (Львів, 1585 *УЄ* №5, 156 зв., на полях); тебе яко непослушного... ѡ(т) испо(л)нення цркѡ(в)наго соборне ѡ(т)сечемъ и ѡ(т) всего ѡбѣщення вѣрнѣныхъ ѡ(т)лѣчимъ и анаѡемѣ... ѡ(т)дадемъ (Вільна, 1594 *ЛСБ* 255, 1 зв.); Хрїстос — глава вѣрнымъ, а ересем — пѣпа (к. XVI ст. *Укр.л.* 78); ѡ крѣстѣ прѣд'тѣмъ, вѣрнѣыхъ забивѣно, к'тды в' ихъ сѣрцахъ, вѣрѣ добывѣно (Дермань, 1605 *Наг.Остр.* б); Коладѣ.

Кождый вѣрный сего дна дхомъ веселіса: А на пристѣ Хви пилне готовіса (Київ, 1618 *Вѣзр.* 16); Тогда забиваль отѣць погани(н) власногѡ сына свѣгѡ хрестіанина..., и братъ брата, и тогда са найдо-вало; злато и ѡлово; вѣрныи и зловѣрныи, которыи для смѣрти дочаснои; ѡ(т)рѣкаліса Хр(с)та (Чернігів, 1646 *Перло* 133 зв.); Подхиль, пане, твоих палацов заслоны, А блюзнѣрцом твоим срого ся постави... Котрие святости твои укаряют А при них і вѣрних сурове бивают (1648 *Елег.* 153).

8. (який заслуговує довір'я) надійний: Кто есть в малой рѣчи вѣрнымъ и оу великой рѣчи есть вѣр-нымъ (1556-1561 *ПС* 292); ѡ(т)... пна Петра Кона-шевича Сага(и)дачно(г) при добро(й) памяти а здо-ровомъ ѡмы(с)ле в хоробе свое(й) бѣдѣчи... ве(д)ле... ѡ(с)та(т)нее воли оногѡ, которѡю в духовниці ѡ(с)та(т)нимъ те(с)таме(н)томъ запечатоваль и спорядити велѣль, шафаровъ и вѣ(р)ныхъ дїспозиторѡвъ тысяче(й) по(л)торы золоты(х), которыхъ на школу... офѣрбоваль (Львів, 1622 *ЛСБ* 490, 1); Вы міра сегѡ видїмогѡ стройтель, и нашѣ всегдѡ вѣрныи хранїтель. Радѡйтєса Аггловѣ всѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 41).

9. У знач. ім. (уповноважена особа) повѣрений: они два возы,... в домъ мытны(и) ко(н)ми своими припровади(ли) и,... послали до ла(н)твоита и до бу(р)мистра, просачи ѡ дво(х) верныхъ (Луцьк, 1565 *ТУ* 111); тыи ве(р)ные, которые были з уря(д)у при-даные ме(ст)ского, на тоѣ посланы... пере(д) врядомъ свои(м) на то(м) же часѣ и дня того(ж), которого ся таковы(и) кгва(лт) и мо(р)дъ сталь, до книгъ ме(ст)скихъ в тыѣ словы вызнали (Житомир, 1584 *АЖМУ* 118); Которые вѣрныи тамъже сознавають, ижъ кровь на кошули у тоѣ то Полажъки свѣжую видели (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/1, 410).

◦ до верной руки, до вѣрныхъ рукъ, къ вѣрной руцѣ *див.* РУКА.

ВѢРНѢЙШИЙ, ВѢРНѢЙШІЙ, ВЕРНЕЙ-ШИЙ *примк. в. ст. 1. (відданіший)* вірніший: дознавши Деміда Войткевича, землянина нашого, заслугъ, ко-торый зъ детинства своего при дворе нашомъ служиль и хотечи его охотнейшого и вѣрнѢйшого мети, билъ намъ чоломъ, просечи насъ о хлѣбокорменя (Ковель, 1542 *АрхЮЗР* 7/1, 75); не маючи у себе лепгышого,

вернейшого и зычѣливъшого приятеля, яко мальжоньку мою... всю маетьность... малжонцы... отписую (Загайці, 1584 *АрхЮЗР* 8/III, 426);

у знач. найв. ст. найвірніший: Що сынъ матцѣ повиненъ велце оукоханыи: Що слѣга Пандъ в' егѡ ласце выхованыи... Тѡсь оучинїль сынъ Цркви, ѡ(т)че ПречестнѢйшій: Тѡсь справиль слѣга Бгѣ, и естєсь вѣрнѢйшій (Київ, 1632 *Євх.* 298).

2. Певніший, надійніший: ѡбгычай твой нехай боуде(т) на(д) слѡво вѣрнѢйшій (Острог, 1614 *Тест.* 144); ѡчи тѣды вѣрнѢйшїѣ сѡгъ свѣдковѣ нѣжъ слѣхъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 282).

ВѢРОВАВШИЙ *дієпримк. у знач. ім. (той, хто визнає існування Бога; релігійна людина)* віру-ющий: ма(т)ѡеи(ж) оубо прѣвѣе всѣ(х) написа ев(г)-ліє єврейскы(х) (!) языкомъ, къи же // ѡ(т) єврей вѣровавшїмъ... прѣложи же сїе іѡаннъ ѡ(т) єврейска языка на ел'лин'скыи (1556-1561 *ПС* 17-17 зв.); Чадѡ Тите, от всего болшей, что есми тебѣ глаголали, в таемницѣхъ вѣры изобразил, — учи, ижъ бы старались вѣровавшии добрымъ дѣломъ прилѣжати; сїя бо суть полезна челѡвѣкомъ и добра (1608-1609 *Виш.Зач.* 212).

Див. ще ВѢРУЮЧИЙ, ВѢРУЮЩИЙ.

ВѢРОВАНС, ВѢРОВАНЬЄ с. Віра, віру-вання, віросповідання: Не явно ли всему свѣту есть, яко только в папину главу и насильство вѣрованью согласии твои латынники суть, а в плодоношению христианства от всѣхъ языкъ латынский род и вше-течнѢйшій, нестаточнѢйшій и гордѢйшій есть! (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 180); Послѣшанїє: Послѣ-шѣнство, покоре(н)є, вѣрова(н)є (1627 *ЛБ* 89).

Пор. ВѢРОВАТИ.

ВѢРОВАТИ, ВЕРОВАТИ *дієсл. недок. 1. (чо-му і без додатка) (бути переконаним у чому-небудь)* вірити (у що і без додатка): Бо бы Жидѡве обчого за Мєсіяша своего николи не приняли, которые запевне вѣрують и теперь то твердятъ, же Мєсіяшъ прийти маеть зъ ихъ народу (Вільна, 1595 *Ун. гр.* 159); тому нимало не чѡдѣйсѡ, и я тому вѣрѡю що трафлає(т)сѡ и то в' вашей земли інѡкоу, ижъ часѡ(м) и переначѣ(т) в' ко(р)чмѣ (п. 1596 *Виш.Кн.* 249); видишъ, ажъ не вѣ-ровали и братя его за муку вѣчную (XVI ст. *НС* 149); Вѣрѡй быти свѣтъ то(т) сказїтелнымъ, поневажъ таки(м) и естъ, але по зєпсованью знѡвѣ в несказїтел'-

ность боуде(т) перемѣненъ (Острог, 1614 *Тест.* 137); Але ты, правовѣрный, познавши неприятеля душного козни, вѣруй, ижъ Фотій... столицы... поднявшись, грѣха за то не попаль (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 744); fido, вѣрую (1642 *ЛС* 197); мно́го на(с) такъовы(х), и(ж) правдѣ бжѣби не х́о́чемо вѣровати... рыхлѣ(и) воро(ж)кам оувѣримо кгды бѣд(ѣт) баламбутиги (1645 *УС* №32, 70);

(в кого, в що, кому, чому, о кім, без додатка) (бути релігійним, вірити в існування Бога) вірувати: и почали вѣровати въ стѣю троицю (1489 *Чет.* 40 зв.); Бл(с)вниє макария... мешчаномъ и вси(м) правосла(в)ны(м) хр(с)тяномъ ншго закону греческого вѣрѣющи(м) бѣ(з) порока во свѣтую живонача(л)ную тро(и)цѣ (Новгородок, 1547 *ЛСБ* 13); Пото(м) пакъ пришлоъ до александрии и... многыхъ в' хр(с)та вѣровати наоучиль (1556-1561 *ПС* 126); сѣю дшѣполезною книгоу ев(г)ліе оучителное к лучшѣшему поучѣнію... народомъ въ ха вѣроующи(м) дали (Львів, 1585 *УС* №5, 2); еретикѡ(в)... Кири(л) сты(и) потлѣ(м)лаѣ(т), котѡри зле вѣрѣю(т) ѡ снѣ бжѡ(м) (Вільна, 1596 *З.Каз.* 85 зв.); Кто метъ вѣровати слову Божому, тотъ будетъ вытѣвязанъ вытѣ грѣху (XVI ст. *НС* 52); Такъ возлюбил Богъ мир, же Сына своего едиnorodного послалъ, абы каждый, вѣруючи в него, не погинул, але абы мѣлъ живот вѣчний (Львів, 1605-1606 *Перест.* 49); Отповѣдѣлъ ему [Володимеру] Философъ, ижъ на правици будутъ стояти тыи, которыи вѣруютъ въ Господа..., а на лѣвици тыи стоятъ, которыи въ Бога не вѣруютъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 975); Снѣ Бжѣи блгословѣнный, На земли плѡтїю явле(н)ны(и). // Вѣрѣемъ та бгыи слово Бжѣе, Въ плѡти намъ изявѣтелное (Чернігів, 1646 *Перло* 24 зв.-25).

2. (кому, чому і без додатка) (довіряти комусь, чийм-небудь словам) вірити: послали есмо и(з) симъ листо(м) ншмъ мешча(н) здешни(х) лво(в)ски(х)... вша мл(с)ть ра(ч)те имъ веровати и спомогати ве(д)лугъ мо(ж)носте(и) вше(и) мл(с)ти (Львів, 1547 *ЛСБ* 12); ино мы па(к) вше(и) блгоч(с)тии поко(р)не проси(м) и жадае(м) ра(ч)те того обречено(г) младе(н)ца... изъ его товарише(м)... в(ѣ)рѣ(и)те и(м) и пропу(с)ща(и)те и(х) доброво(л)не (Стрятин, 1565 *ЛСБ* 39, 1 зв.); а к(д)ыжъ пришо(л) в домъ тѣды пристѣпїли до него ѡныи слѣпныи и мови(л) имъ іс вѣроуи-

те ми и(ж) ва(м) могуу тоє оучинїти (к. XVI ст. *УС* №31, 132); Да не возми ниhto сихъ словъ ложю, но вѣруй, истина бо есть все (поч. XVII ст. *КЛ* 83).

3. (на що) Надїятися: а они // пушли за нимъ онь до хыжѣ и вѣровали на доброту и на млть (!) его, такъ добыли здорова (XVI ст. *НС* 108-109).

ВѢРОВАТИСЯ дієсл. недок. (про Бога і Св. Трійцю) визнаватися: Оудїнь бгѣ котѡрый пере(д) всѣми и на(д) всѣми, и въ всѣхъ... вѣрѣтса и выславоуѣтса (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 46 зв.); а бвое, тѡ есть трї персѡнами, ѡ(т) побжжныхъ православныхъ и вѣрѣтса и выславѣтса (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 278).

ВѢРОЗУМѢТИ див. **ВЫРОЗУМѢТИ.**

ВѢРОЯТІЄ с. Достовірність: о що для лѣпшого вѣроятїя упросила пана атамана, на тот часъ будучого въ Чигринѣ... о при(ложєніє) печати (Чигирин, 1630 (?) *ЧИОНЛ* VIII-3, 17).

ВѢРУТНЫЙ прикм. (стп. wierutny, wierudny) справжній, явний: Дамасъ папежъ южъ былъ умеръ, насталь якийсь вѣрутный збродень, же ажъ мусѣлъ Еронимъ до Ерусалиму з Вавилону, албо затрвоженья, утѣкаты (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 274).

ВѢРУЩИЙ прикм. Вірчий. ◦ листъ вѣрущий див. **ЛИСТЬ**².

ВѢРУЮЧИЙ, ВЕРУЮЧИЙ дієприкм. у знач. ім. (той, хто визнає існування Бога, релігійна людина) віруючий: постановляемъ: абы по Рымської церкви, которая... надъ всеми иными порадное власти маеть зверхньность, яко то мати... веруючихъ и учительница... столица перьвое... местце... маеть (Вільна, 1599 *Ант.* 513); Имъ то признаваеть, же они "сталися узоромъ всѣхъ вѣроучихъ" и наслѣдовцами церковей Божїихъ (1603 *Пит.* 5).

Див. ще **ВѢРОВАВШИЙ, ВѢРУЮЩИЙ.**

ВѢРУЮЩИЙ дієприкм. у знач. ім. (цсл. вѣроующи) Те саме, що віруючий: а тѣло его стѡє и ч(с)тноє, и ннѣ ещє пребывае(т) и оулѣченїє неи(з)рѣ(ч)нно вѣроующи(м) подае(т) (к. XVI ст. *УС* №31, 38 зв.); Бл(с)вєниє бжїе и блг(д)ть стѣо дха бѣди на всѣ(х) вѣрѣющи(х) (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399).

Див. ще **ВѢРОВАВШИЙ.**

ВѢРШИКЪ, ВѢРШЫКЪ, ВИРЪШИКЪ ч. Віршик: Подобно-сь не// чыталъ оного виръшика:

"клямливыи языкъ ненавидитъ правды, а уста слизкие справуютъ упадьки" (Більна, 1599 *Ант.* 947-949); Абы(с) то(и) малы(и) упомино(к) тые вѣршыки ѿ(т) мене на(и)низшого слуги своего дя(ч)не приняты рачи(л) (1636 *Лям.о приг.* 2 зв.); з' єдиного // вѣршика дво(х) або тро(х) сло(в); мѡже добры(и) казнодѣа казана повѣсти (Чернігів, 1646 *Перло* 8-8 зв.); Тои хоробы всѣ заразы и шкоды, которіи з неи похѡдаты ѿ(д)ны(м) вѣршико(м) піен'кне за(м)кнѡдлѣ... пророкъ двѣдъ (серед. XVII ст. *Кас.* 134 зв.);

строфа: сты(и) августи(н) выкладас(т) ѡныи вѣрши(к) псал'моу єдиго. мы(ш)ца грѣшны(х) сокрѣша(т)са (поч. XVII ст. *Проп.р.* 301).

ВѢРШОПИСЬ ч. (той, хто пише вірші) поет: А первыи зо всѣхъ, то вѣмыслилъ, три, мовлю, Пѣсни, на Выображен'є нѣмѣаю Стѡи и Живоначѣальной Тр(ѡ)цы, Великіи Вѣршописъ Кѡсма (Київ, 1627 *Тр.* 9).

ВѢРШГЪ, ВѢРЪШГЪ, ВЕРШГЪ ч. 1. (поетична, ритмічно організована, переважно римована мова; протилежне прозі) вірш: Стародавны(и) поета грече(с)жи(м) ве(р)ше(м) хороше написа(л) (1582 *Кр. Стр.* 33 зв.); Євсебій ѿ по(д)вы(ш)ше́ню кр(с)та мѡвачи тве(р)ди(т), и ж хс не инѣчей оучинилъ, тѣлко якъ чїна(т) цесарѣ и гет'мани славные, которые... триоу(м)фѣ вѣ(р)шами сличне выкрикаю(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 300); Стѣдїтѡве вѣдлѡгъ наслѣдован'а ѡного... наособливѣи Пѣсни спорадївши и Вѣршем' написавши, и инни в' тѡи Книзѣ, по нѣакой части ѿ(т) Ѡцевъ згромадївши и забравши (Київ, 1627 *Тр.* 9).

2. (поетичний твір, написаний з римуванням рядків) вірш: Поведають о зашномъ поете Греческомъ Пиндарусе, и жъ, написавши вирши неякие, невесте... ѡєероваль, въ которыхъ полно было прикладовъ и подобенствъ розмантыхъ (Володимир, 1598-1599 *Вїдн.ПО* 1053); князь Семень Михайловичъ Лыко... съ тымъ се светомъ пожегналъ, где забавы и некоторые sprawy риперские виршами коротко выписую, чого самъ, при боку его будучи, почасти естемъ сведомъ (поч. XVII ст. *КЛ* 91); Ахрѡстїхїстъ, краєгран: Рѡжай вѣрша такъ злѡжены(и), жѣ навѣшшии литѣры и головнїи имѣа якѡе ѡбо мѡвѣ замыкаю(т), пре(з) главы вѣршко(в) переходачи (1627 *ЛБ* 174); Лѣторѡслъ Навжъ, шостаа, валла, Тѡестъ,

цвиче(н)є в' писа(н)ю Вѣршковъ весѡблхъ (Київ, 1632 *Сак.* 302);

(вїтальний віршовий твір на Рїздѡ чи Великденъ) вірш: На рж(с)тво га бга и спаса нашего іс ха вѣршгъ, для оутѣхи правосла(в)ны(м) Хр(с)тіанѡмъ (Львів, 1616 *Бер.В.* 65); Вѣршгъ На пресвѣтлыи день воскресенїа Христова (Львів, 1630 *Траг.л.* 173); А при тыхъ ѡтрѡжахъ, и Вѣршах', маєтъ якїи Млодене(ц) мѡвити ѡрацію сїю до слѣхѣчѡвъ, повѣжне. Ѡраціа На преславыи днь Рождества Сна Бжїа, Гда нашего Іисъ Ха (Чернігів, 1646 *Перло* 58).

3. (частина великого поетичного твору) рядок, строфа, розділ: А его светобливость, ... нахилившисе самъ до насъ, праве отцовски, колько виршов мовиль (Рим, 1595 *АрхЮЗР* 1/1, 483); Григорїи Назїанскїи на плягу мѣста вѣршгъ тринадцатый пишеть (1603 *Пит.* 57); На ѡко то ѡбачишъ Читѣлникѡ... гды спѡзришъ, в' Виленскїе и Острѡзкїе Трѣбники, в' которыхъ... // ...положено вѣршгъ трѣтїи псалмѡ ѡ гѡ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 4 зв.-5); прѣто пожитѣчнѣ(и) роздѣмю(т) дѣсать вѣршо(в)... спѣвати, нѣж в'ве(с) псалю(м) з помѣшанїе(м) мысли з' ѡстъ выливати (серед. XVII ст. *Кас.* 17 зв.).

ВѢРШЫКЪ див. **ВѢРШИКЪ**.

ВѢРЫГОДНЫЙ, ВѢРИГОДНИЙ, ВѢРЕГОДНЫЙ, ВЕРЫГОДНЫЙ, ВЕРИГОДНИЙ прикм. 1. (гїдний довір'я) надїйний: И на то на все князь Андрей листы ѡныхъ продавецъ под печатми ихъ и под сведомомъ и печатми некоторыхъ людей добрыхъ, веры(годныхъ) перед нами покладалъ (Краків, 1538 *ASIV*, 126); ѡста(в)уємъ те(ж) и(ж) на всакую рѣ(ч) ѡ ко(ж)дого суду све(т)ки маю(т) быти... люде добре верыго(д)ныє (1566 *ВЛС* 54 зв.); А къ тому еще, для лепшого и кгрунтовнейшого утверженя сего моего тестаменту, припросиломъ до того людей добрыхъ вѣры годныхъ (Клевань, 1571 *АрхЮЗР* 1/1, 39); А по то(и) розмове и жалобе свое(и) игуме(н) и че(р)ницы... ставили... све(т)ки люде(и) добры(х) верыго(д)ны(х) (Київ, 1585 *ЛОНИ* 68, 1, 27, 2 зв.); При которомъ писанїю и справованню сеей духовничи моеє были люди добріє вери годніє козаки и мешчане чигринскїе (Чигирин, 1600 *ЧИОНЛ* VIII-3, 15); на цѡ свою власну руку подїгсую... Я, Алексѣи Миріловичъ... при притом-

ности людей вѣры годныхъ (Фольварк, 1606 НЗУж. XIV, 226); маючи при собе сторону и шля(х)ту люде(и) добры(х), вери годныхъ... за юриди(ч)ны(м) узване(м) бы(л) в мае(т)ности его м(л) пана Ивана Лемеша (Житомир, 1650 ДМВН 209).

2. (який містить переконливі докази) достовірний: положили(м) ты(ж) пе(в)ные и вѣрыго(д)ные зданя сла(в)не вчоны(х), и ро(з)маитые причины ѿ при(и)ттю влохо(в) (1582 Кр.Стр. 71 зв.); а тѣю головную сѣмѣ... на мѣ(с)цѣ и в пожи(т)ку певномъ пре(з) вѣры го(д)ное свѣдо(ц)тво цало дказати (Львів, 1622 ЛСБ 490, 1); Достовѣрный: Вѣры гѣднй, досы(т) маючій, кѣ вѣреню чина(ч)и (1627 ЛБ 32).

Див. ще **ВЕРНЕГОДНЫЙ**.

ВѢРЫГОДНѢЙШИЙ прикм. в.ст. узнач. ім. с.р. вѣрыгоднѣйшее — (те, що містить переконливіші докази) достовірніше: Што(ж) на(д) тѣм свѣдѣцтва яснѣйшого и вѣрыгоднѣйшого проти(в) латїнского противенства (Київ, 1619 Гр.Сл. 216).

Пор. **ВѢРЫГОДНЫЙ**.

ВѢРЫСОВАТИ див. **ВЫРИСОВАТИ**.

ВѢРЫТИ див. **ВѢРИТИ**.

ВѢРАЩИЙ, ВЕРАЩИЙ прикм. Вірчий.

◊ листъ вѣраций (верящий) див. **ЛИСТЬ**².

ВѢСИЛО с. (прилад для вимірювання, встановлення рівноваги) вага, мірило: bilanx, вѣсило, мѣрило (1642 ЛС 102).

ВѢСЛО див. **ВЕСЛО**.

ВѢСНА див. **ВЕСНА**.

ВѢСНИКЪ¹, **ВѢСТНИКЪ** ч. (той, хто приносить звістку) вісник, вістун: послалъ вѣстники пре(д) лицемъ свои(м) которыи идоучи вѣстоупили до мѣста самаританьского абы емоу господоу наготовали [або по(д)вора] (1556-1561 ПЕ 259); аггль, вѣстни(к) албо повѣда(ч) (1596 ЛЗ 23); Вѣстникъ а ѿповѣда(т), що за диво са стало (Львів, 1631 Волк. 3 зв.); такъ тежъ згінѣ(л) незбжжный ѿгозіа дла того, же посыла(л) вѣстники дла поряды гезебоулови князеви ахаро(н)скомоу (поч. XVII ст. Проп.р. 218 зв.); А ты ннѣ нѣвый Илю; рѣде хр(с)тіанскій правѣрный, вше(д)ши на горѣ высокои бѣгомьслности, посылайте яко вѣстника: оума ващего (Чернігів, 1646 Перло 168); Вѣстникъ. Nuncius. Legatus. Annunciator (1650 ЛК 438).

Див. ще **ВѢСТОНОША**.

ВѢСНИКЪ² ч. Вагар: libriferens, важникъ, вѣсникъ (1642 ЛС 254).

ВѢСНЫЙ прикм. Вагомий, важливий: я па(в)е(л) сли(з)е(н)... со(з)наваю... и(ж)... сталосе ста(ч)ное и пе(в)ное пом(е)ркова(н)е и вѣ(с)ная ѿгода межи мною... и прияте(л)ми моими зъ е(д)ное а межи пано(м) ивано(м) боре(ц)ки(м)... зъ дрѣгое стороны (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 43).

ВѢСННЫЙ див. **ВѢШНИЙ**.

ВѢСТИ дієсл. недок. 1. (що, про що) Знати, заст. відати: Кн(а)зь Андрѣй рек: не вѣмъ, которымъ обычаемъ держить кн(а)зь Федоръ тое подворье (Луцьк, 1503 АС I, 150); панове мешчане русь. Парифѣяне твои не вѣмъ з яки(х) причы(н) якимсь высокодствомъ будѣчы введени,... вдаю(т)са в дѣховныи справы пастврства моего до которого не належа(т) (Львів, 1588 ЛСБ 92); алесъ слышалъ часто ѿ(т)... вчитела своего же и кажды(и) ча(с) бѣдѣте готови, бо не вѣсте часѣ своего і дна приходѣ смерти свои(и) (XVI ст. Сл. о см. 335); Вѣмъ дѣбре, же ѿбѣе покой практикѣють, Свѣцанскимъ гды в' едно реч' рѣзнью шикѣють (Київ, 1637 МІКСВ 334); Прѣто ты члѣвче грѣхолюбѣвий, не слѣхай рѣди, и хитрои діаволскои зрады, не ѿ(т)кладай покааніа твѣего, до завтрѣа; не вѣси бо що та за година смѣрть поткае(т) (Чернігів, 1646 Перло 124 зв.); богъ вѣсть див. **БОГЪ**.

2. (бути свѣдомим чого-небудь) розуміти: оучителю вѣмы иже есь правдивый, и дорозѣ бжїи правдиве наоучаешь (1556-1561 ПЕ 95); не вѣ(м) дла чого еє вѣм читати не хѣчешъ, та(м)бы са вѣм правды рѣхло дощѣпалъ (Острог, 1598 Отп.КО 20 зв.); Вотѣйте хтїве, кѣждаа з' ва(с) ѿта, Чого естъ гѣдна зацне его цнѣта; Вѣмъ же зрекнете: склѣповъ Емпирийскихъ, И поль Елизійскихъ (Львів, 1642 Бут. 7 зв.); грѣхами вашими // жалѣйте тогѣ, пѣки ва(с) не позвано на сѣдѣ Бжїй; до лѣ(ч)бы грѣховъ вашихъ, но сіа вѣмъ, яко засмѣтихъ ср(д)ца и дѣша ваща; щомъ многѣ мѣвилъ ѿ страшливыхъ, и плачливыхъ припа(д)кахъ смерти (Чернігів, 1646 Перло 126 зв.-127).

ВѢСТНИКЪ див. **ВѢСНИКЪ**.

ВѢСТОНОША, ВЕСТОНОША ч. Те саме, що **вѣсникъ**: какъ ѿ(т)стѣпилъ ѿ(т) нее анлѣ ажъ идоу(т) к неи два вѣстоноши (1489 Чет. 15 зв.); посла(н) естъ вѣстоноша поведа(я) со(л)ницѣ (Там же, 157 зв.).

ВѢСТОЧКА ж. Вісточка: Вѣсточка. Ru-muscul(us) (1650 ЛК 438).

ВѢСТЬ, ВЕСТЬ, ВИСТЬ ж. Вістка, звістка: Вѣсть пришла к нему. ѡщѣ ти оумерлъ (1489 Чет. 237); вже на дорозе пришла вам вест, иж... земанина Брасловского, Богѣша Слѣпницѣ, втопили (Вильна, 1541 AS IV, 278); И тая злая и спротивная вѣсть, пришла до вѣдомости за бытность... Іереміи... патри-а(р)ха зверхнѣшого ѡ(т)ца и пастьрѣя нашего (Берестя, 1590 ЛСБ 143); О том бо та вѣсть... всему свѣту явна естъ (1608-1609 Виш.Зач. 213); Притомъ тежъ поведилъ намъ тотъ урядникъ, ижъ ми пришла вѣсть теперъ, ижъ пана Петра Гуляницкого, который приехалъ былъ изъ Серхова... на тотъ часъ поймано его было (Луцьк, 1622 АрхЮЗР 6/1, 437); Тилко пословъ очѣкую и вѣсти первой ѡжидаю (I пол. XVII ст. Сл. о зб. 21); Вѣсть през Аггела рыхло нехай намъ прійдетъ (Львів, 1630 Траг.п. 172); доселѣ вѣсти не имѣю и, не вѣдаючи я вѣдомо, писать къ тебѣ не имѣю (Полтава, 1647 АЮЗР III, 98); вѣсти по ѡказѣ его ца(р)ского величества посла(н)ны(и)... васили(и) Микити(ч) стрѣковъ блѣгородию твоємѣ сове(р)шенно извѣсти(т) (Київ, 1649 ЦДАДА 124, 3, 32);

вѣдомість, інформація: И Твоѣ бы Милость... ѡ томъ бы еси намъ давалъ ведати, а без вѣсти... нас не держалъ (Львів, 1537 AS IV, 82); ты бы без вѣсти нас в том не держал (Краків, 1543 AS IV, 351);

безъ вѣсти: а) зненацька, несподівано: пришо(л) моужъ еє // без ве(с)ти к неи (1484 Чет. 168 зв.-169); кгда Татарове пришли на Волынскѣю землю без вѣсти и в тотъ часъ и тоє имене... на коренъ сказали и людей всехъ выбрали, в тен часъ и листъ сѣдовый в нихъ згинѣл (Чернче-Городок, 1543 AS IV, 354); люди московские и татарские безъ вѣсти подѣ украинный замокъ нашъ Остроский и на иные волости наши впадати... звыкли (Варшава, 1597 АрхЮЗР 8/V, 281); б) (невідомо де) безвѣсти: Тылко пошлѣлъ первіи разъ надъ тѣрка зара(з) пойма(н) и безвѣсти згинѣл (1509-1633 Остр.л. 129 зв.); И такъ той Исидоръ уніатъ безъ вѣсти гдѣсь скончился, якъ и нынѣшныи отступникове жаденъ доброю смертю живота своего не кончають (Київ, 1621 Кон.Пал. 1030).

2. Перев. у мн. Чутки: частые вѣсти доходят, якобы имѣ Ваша Милость ѡ горло статъ мѣл (Белз,

1552 AS VI, 128); А тымъ часомъ, кгда владыкове были у Кракове, прыходили розъмаитые вѣсти до его королевѣское милости (Вильна, 1599 Ант. 635); А знаѣешъ же якѡвые вѣсти ѡ тобѣ всюды нѣсатса (Дермань, 1605 Мел.Л. 30); Щобѣ оу тебѣ Бгѣ бѣвѣ, коли би ти са народивѣ, Щобисѣ намъ тѣи вѣсти не множилъ! Чомѣ иншѣ стѣи сидатъ тихо? Гдѣсь и тобѣ оу насъ пришло лихо (I пол. XVII ст. Сл. о зб. 22); Ѡславлѣніе: Вѣсть (1627 ЛБ 153).

◊ **вѣсть взати** — довідатися: ѡтворивши скровища своѣ принесли емоу дары злото и кадило и мирроу а потѡ(м) вѣсть вѣзали в снѣхъ не ехати къ продоу ноу инши(м) поу(т)е(м) ѡ(т)ишлѣи в страну свою (1556-1561 ЛС 24 зв.); **вѣсть принати** — те саме, що **вѣсть взати**: Слѣдшне на погребѣхъ плакатѣи. Бо самаѣа прирѡбѣнаѣ мл(с)ть до того насъ потагѣ(т), котѡраѣ привела и оногѡ пр(с)нопамятногѡ Іѡва, же жаловаль смѣрти снѣвѣ своіихъ, гды ѡ той вѣсть принаѣвши, всталъ и подраѣлъ шѣты свои... на землю пѣлѣ (Київ, 1625 Кон.Каз. 7); **давати вѣсть** — повідомляти: Повѣдили тежъ земанѣ... ижъ сторожи не вельми великаѣа потреба бо николи сторожа не вѣстерѣжѣтъ А хѡта тежъ и подѣстерѣгѣтъ тата(р) тогды до замъкѣ втечи пере(д) ними не могѣтъ ижъ крыи кды бѣчи даючи вѣсти нетъ (1552 ОЖЗ 121); **одержати вѣсть** — довідатися: Таже, одержавши вѣсть... да идет до Львова (1608-1609 Виш.Зач. 197).

ВѢТВЕННИЙ прикм. Гіллястий: gameus, вѣт-ве(н)ни(й) (1642 ЛС 344).

ВѢТВІЄ, ВѢТВИЄ, ВЕТВИЄ с., зб. (цсл. вѣт-вие) 1. Гілля, гілки, віти: наро(д) многии пришло на празникъ слышали што идетъ іс(с)ъ во ер(с)лмѣ. и принали вѣтвие садовное. и вышли противѡу его и кли(к)ноули ѡсана. во вышни(х) (1489 Чет. 164); То-го ли ваша княжатская милость жалуешъ... ижъ древа оногѡ краснагѡ, насажденънагѡ надѣ водами текущими, ветвие нѣкогда отсеченное, теперъ знову вщепени будучи, листовіе... и овозъ солодкий будутъ родити? (Рожанка, 1598 Л.Пот. 999); та трава имѣетъ листовіе подобно вѣтвїемъ дикѡгѡ вина (XVI ст. Трагв. 427 зв.); ев(г)ліста... х(с)та спсѣителя... в ерѣсалї(м) вхо(д) описѣючи мѡви(т), ижъ всѣ(л) на осла и двана(д)ца(т) ап(с)ловъ мѣлъ рыбаковѣ дворѣнъ: мѣсто ѡбита и кобе(р)цовъ вѣтвїе; котѡріє

тлѣща по доробѣ слала (поч. XVII ст. *Проп.р.* 80 зв.); А и(ж) з' грѣховѣ седми поменѣныхъ, яко з' тыхъ котѣрыє сѣтъ головными на(з)вѣаныє, вси ѣныє грѣхи, такъ власне яко ѡ(т) кѣрени вѣтвїє похода(т) (Львїв, 1645 *О тайн.* 54).

2. Відгалуження: ѡ(т) кѣрени зло(г), оунїнїє вѣтвїє, ѡ(т)чаїнїє, малодѣшыє, гнѣбность, злѣбсть (Львїв, 1645 *О тайн.* 57).

ВѢТВЬ, ВѢТВЬ ж. (цсл. вѣтвь) 1. Гїлка, вїтка: гаври(л) вше(д) к неи пода(л) вѣтвь из раю (1489 *Чет.* 258 зв.); мнѣгыи народове постилали одѣна свои по поути, иныи пакъ рѣзали вѣтѣви ѡ(т) дрьєв и метали по поути (1556-1561 *ПС* 89 зв.); виникта по ла(т)... // ...сама та трава, тако(ж) и коратѣ(х) вѣтве(и) тако(ж) и коренїа со всѣми и(х) полагає(м) ко всакои потребности ко врачеванїю (XVI ст. *Травн.* 205 зв.-206); с кореня родятся отрасли вѣтвїй множество и вѣчноє займають отъ ростовѣ тыхъ цвѣты (бл. 1626 *Кир.Н.* 24); оурѣзали вѣтвь вїннѣю з' ягодами (серед. XVII ст. *Хрон.* 135).

2. *Перен.* Приклад, зразок: Та(к)же и мы православ'нїи хр(с)тіане порев'ндїмо ты(м) стѣ(м) добродѣтеле(м) и рѣ(ж)мо ѡ(т) ни(х) вѣтви добродѣтели, то є(ст) берѣмо ѡ(т) ни(х) приклады добрый (поч. XVII ст. *УС* №236, 13).

Див. ще ВѢТКА.

ВѢТЕРЬ, ВѢТР, ВѢТРЬ, ВѢТРЬ, ВЕТРЬ, ВИТЕРЬ, ВИТЕРЬ ч. 1. (*большій або меншій рух потоку повітря в горизонтальному напрямі*) вїтер: волна морская вчинитса ѡ(т) вѣтра висока (1489 *Чет.* 54); а иныи на поли за стѣрнь мѣцно взѣвшиса и держалиса если не пѣстїли вѣтрѣ под себе, а котѣрїи пѣстїли вѣ(т)рѣ под себе то не здержавса, понесло не знѣти где (1509-1633 *Остр.л.* 129); Встань, вѣтре, отъ полночи, а встань, вѣтре полуденныи провеите огорожокъ мои (поч. XVI ст. *Песн.п.* 53); кгдыся што в замкѣ отъ ветрѣ сказать дошки где поопадаваю(т) ...або мость... почнѣтъ казитися то мещане и бояре оправовати повинныи вси (1552 *ОЧерк.З.* 7 зв.); а коли оуздрите иже вѣтрѣ с полоудне вѣє тогды мовите тепло боуде(т) и такъ бываєтъ (1556-1561 *ПС* 278 зв.); Пѣсо(к) ѡ(т) вѣтрѣ ко(н)ми взрѣшены(и) в тва(р) и в очи куры(л) (1582 *Кр.Стр.* 45); склярѣ ѡ(т) кватыры це(р)ковно(и) вѣтро(м) зтрученой далемъ злот 1 и 4

(Львїв, 1633 *ЛСБ* 1052, 7 зв.); тыи грѣша(т)... котѣрыи бава(т)са забобонами и ѡны(м) вѣрѣют'... гды проклинают' створѣне яко въздѣх', водѣ, вѣте(р), дож(д)ь, непогбѣд, гды(ж) всѣ рѣчи добрыє сѣтъ ѡ(т) Ба створѣны (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 907); Прето тогѣ часѣ на мѣри хвїли и вѣтри оутѣхають и тїхость великаа быває (серед. XVII ст. *Хрон.* 7); *У порїан.*: Єврїпа нестатечнѣйшїй, то єсть, такъ статѣчный якъ вѣтрѣ (Львїв, 1614 *Кн. о св.* 441).

2. Повїтря: Третїй рѣзъ показаль са Дхѣ стѣ(и) вѣ вѣтрѣ (поч. XVII ст. *Пчела* 54 зв.); Показаль са дхѣ в' Вѣтрѣ (Там же, 56); Айрѣ: Вѣтрѣ, вѣ(з)дѣ(х), повѣтрѣє (1627 *ЛБ* 172).

3. Напрямѣ сторїн свїту: Пото(м) є(с)ми виде(л) чотыре(х) аныѣловѣ стоачи(х) на чотыре(х) ѡгле(х) землѣ а они де(р)жа(т) чотыри вѣтры землѣ (XVI ст. *КАЗ* 613); пошле(т) агглов(в) свои(х) з трѣбою великою и (з)берѣ(т) его вѣбраны(х) ѡ(т) чотѣро(х)(!) вѣтрѣ(в) (Вїльна, 1596 *З.Каз.* 77 зв.); пошлѣтъ Бгѣ аггловѣ своих',... сѣ трѣбни(м) гласѣ(м),... абы сѣбрали избра(н)нихъ его; с по(д) чотырѣохъ вѣтрѣ(в) по(д)нѣ(с)ны(х), и зо всѣхъ чтирѣохъ чѣстей тогѣ свѣта (Чернїгїв, 1646 *Перло* 147 зв.).

4. *Перен.* (*про наукову школу, течїю, угруповання*) напрям: Не быва(ѣ)мо южъ бо(л)ше дѣти оумо(м), фѣючиса, и слонѣючи са вѣ всѣко(м) вѣтрѣ нау(к) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 222); А слѣдѣючи Ап(с)ла, Абѣсмы... не бѣлы оунѣсены ѡ(т) кѣждого вѣтрѣ надки в' лжї лю(д)скої (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 286).

5. *Перен.* Перешкода, шкїдливий вплив: што вѣм ѡ(т) мене вѣдомость взѣвши // черезъ тѣє писанье мое, о мнѣ того не роздѣмїте, але стате(ч)не к' бѣдзни бѣжой, и при вѣре нашой хр(с)тіанскої, ив' стѣой бѣжѣй востѣчной црѣкви мѣцне стоачи, вѣтромѣ бѣрлївымѣ яко тростина колѣбѣтиса не даваите, а а обецѣю... до гѣрла своего того боронїти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 17 зв.-18); Оставите корабль невѣриа попы, которого бѣри(т) всегда вѣтрѣ грѣховны(и) (к. XVI-поч. XVII ст. *ЛДПИ* 182, 111); Правдївѣю, яко мѣ реклѣ, правдївого Ба знаѣмость, абы такъ и справы его и самъ онѣ з Бга бѣти сѣже(н) бѣ(л) На таково(м) цнѣты фѣндаме(н)тѣ штоко(л) векъ залѣжено быває(т) и бѣдѣвано, жаднымѣ то и найвихрѣватшїмѣ вѣстромѣ, жаднымѣ и найбѣр-

ливши(м) навáлноста(м) не подлежа́ть (Єв'є, 1616 УЄ Єв. 3 нeнум.); Уб́гли(с)мо срокги(х) тв(ч) не-(д)ба(л)ства, моцны(х) наваностіи (!) роспусты, и кгва(л)то(в)ны(х) в́тро(в) нево(в)стагливо(с)тїи (I пол. XVII ст. УЄ Кан. 39).

6. Перен. Сила, енергія: Але лёда в́тромъ сла́бы(х) на́ши(х) постоуп́ко(в), по стїхїа(м) св́та сего водачи са ѡ(т) племени и повинова(т)ства снóвъ бжїи(х) оуплывáемо (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 20).

7. Вл. н.: Андрѡшко в́те(р) (1649 *РЗВ* 8).

♦ **ВЫТИ ДО ВИТРУ** — задовольнити природну потребу: той нещотливый человек, ... закравши се с тылѡ домѡ под выход, стерег, поки небожъщикъ шол; як вышед до витрѡ... с тылѡ приложивши аркабѡз кѡ дыри, стиснѡв и пострелил (1564 *AS VI*, 246); **в́яти всякимъ в́тромъ** — бути непослѡдовним у своей поведінці, вчинках, словах: Не в́и всáки(м) в́тро(м) и не ходї всáцѡм поу́те(м) неподбны(м), якъ чїни(т) зло(ст)ни(к) роздвѡеного язýка, бѡ(д) оумощнѡвъ в розѡмъ твоємъ (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 212); **з в́тром поити** — нерозсудно розтратити: з в́тро(м) пошли и(х) ма(р)ные лѡта (к. XVI - поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 107); **на витерь выпровадити** — позбавити життя: и такъ зась никоторыхъ съ тыхъ же помочниковъ... на цминътеръ на витерь выпровадили (Луцк, 1634 *АрхЮЗР* 6/1, 500); **на в́тръ уповати** — надїятися даремно: "кто не учил по латыни, глупый есть, тѡнь гонит и на в́тр уповает (1600-1601 *Виш.Кр.омв.* 169); **по в́тру с́яти** (що) — легковажити (чим): бѡ на нбѡ высоко, а ты на зѡ(м)ли ни(з)ко, если слова та(к) лёдаако, неро(з)мыслѡне, и рыхло не кáже(т) в́носити, в́м которые самѡи скоу́то(к) рѡчи по в́трѡ с́ючи, якїй оwoць стáлости а не тростиноу в́тро(м) колѡблѡмоу пожáти (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 212); **поплынути з в́тром** — поплисти за течією: тѡе... поплындѡвши з в́тро(м) неоуставїчности... то(р)гноули са, в та(к) рѡчи важной... дѡши, сѡмнѡна... зáходáчей (1599 *Кл.Остр.* 210); **у в́теръ говорити** — даремно, марно говорити: Если безвѡстный голось труба дастъ, кто ино наготовитъся на гарць. Также и вы, языкомъ если не разумно слово даете, якъ може ся разумѡти твоя бесѡда, якъ бесъ у в́теръ

говоривъ (XVI ст. *НЄ* 165).

Див. ще ВЕТРИЄ.

В́ТИЙ ч. (цсл. в́тии) оратор: orator, рито(р), орато(р), в́ти(и) хи(т)рослове(ц), рѡчето́че(ц) (1642 *ЛС* 294).

Див. ще В́ТІА.

В́ТІА, В́ТІА ч. (цсл. в́тии) оратор, красномовецъ: Рїторъ: рѡчето́чець, В́тїа, хитрослѡвецъ, красомѡвца, орато(р) (1627 *ЛБ* 109).

Див. ще В́ТИЙ.

В́ТКА ж. Гїлка: заквїтндлѡ пѡсо(х) Аарѡновъ... и в́шли в́тки, котѡрыхъ колї се лїсть ро(з)вїль, в микгдáлы се ѡборотїли (серед. XVII ст. *Хрон.* 139).

В́ТРЕННЫЙ *див. В́ТРЯНЫЙ.*

В́ТРЕНЬИЙ *див. В́ТРЯНЫЙ.*

В́ТРЕЦЬ ч. 1. Вітерець: ventul(us), в́трець (1642 *ЛС* 409).

2. *Перен.* Перешкода, шкїдливий вплив: А то че(му); дла тѡго понеже основанїа д́ха ст́го премдрости не мѡла, бе(з) которого фѡндаме(н)тѡ клѡтка, ѡ(т) леда в́трыцаро(з)валїтиса мѡси(т) (1598 *Виш.Кн.* 277).

В́ТРИЛИЩЕ с. Велике вітрило: conflages ha(e), в́трилище (1642 *ЛС* 137).

В́ТРИЛО¹ с. Завїса, покров: velum, завѡса, покровъ, в́трило (1642 *ЛС* 409); В́трило. Velum (1650 *ЛК* 438).

В́ТРИЛО² с. Вітрило, парус: в́трила карабельнаа разодрало наполю, и оувергло в море (1489 *Чет.* 91); дїаволь // ...наплѡни корáбль воды, и хотáше раздрáти в́трило (XVI ст. УЄ №29519, 168-168 зв.); Witryło: zagiel (Жовква, 1641 *Dict.* 97); epidromos, в́трило (1642 *ЛС* 180); *У порівн.:* не таá млтѡва є(ст) бѡ прїемна що мнѡго мовити, и мѡвѡ продо(л)жѡвати, язýко(м) яко в́трило(м) ѡбертáти и шѡмѡти, Нѡ преждѡе потреба оумъ ѡчистїти (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 42).

В́ТРИЩЕ с. Віяло, опахало: flabellum, в́три(л)це, раздимало (1642 *ЛС* 198).

В́ТРИЙ ч. Вітер: ясность зáвжды весѡлѡю и тѡплѡю якѡ в' оуставїчной веснѡ дáлѡ бе(з) в́палѡна и в́трии лѡтнїи холода́чїи (серед. XVII ст. *Хрон.* 5).

В́ТРНИЙ *див. В́ТРЯНЫЙ.*

ВѢТРНЫЙ див. **ВѢТРЯНЫЙ**.

ВѢТРОВЫЙ прикм. (*який стосується вітру*)

вѣтряний: Показалъ са дхъ в' Вѣтрѣ, Ап(с)ломъ Хвы(м) в' Пентикостѣи: и з' шѣмомъ великимъ, а тѣмъ для того, абы знали Ап(с)ли: же дхъ вѣтровый мае тѣмъ до себѣ, ижъ ѡ(т)лѣчаеъ половиѣ ѡ(т) вшелакого доброго насѣна (поч. XVII ст. Пчела 56).

ВѢТРОГОЛОВЪ ч. (*легковажна, нерозсудлива людина*) вѣтрогѣи: Пре то и я, до тои старыхъ вѣковъ щирости скланяючись, выставный и выворотный писаня способ яко то вѣтроголове на показанья духомъ прожной хвалы звѣкли чинити, опустивши... иду правдою святою (Киѣв, 1621 Коп.Пал. 323).

ВѢТРОНОГІЙ прикм. Дуже швидкий: Вѣтроногѣи ventipes (Уж. 1645, 38 зв.).

ВѢТРОНОГЪ ч. (*той, хто швидко ходить*) скороход: aegipes, скороно(г), вѣтроногъ (1642 ЛС 72).

ВѢТРОРАЗУМИЕ с. Нерозсудливѣсть, легковажнѣсть: И разумѣвши тогда апостольскую науку и запрещение, ижъ ни едина польза или пожитокъ обличеня и посрамоченя, вѣтроразумия и суетнаго мудрованя не бываетъ вамъ, правовѣрнымъ, ознаймуячи то, глаголю (1608-1609 Виш.Зач. 212).

ВѢТРОСТЬ ж. Шлунковѣ гази: тимо(н) прѣа(т) вѣтросъ и(з) нѣтри выгони(т) (XVI ст. Травн. 138); кими(н) прѣато и ѡ(т) того роди(т)са вѣтросъ нѣтри (Там же).

ВѢТРЪ див. **ВѢТЕРЬ**.

ВѢТРЪ див. **ВѢТЕРЬ**.

ВѢТРЯНЫЙ, ВѢТРЕННЫЙ, ВѢТРЕННЫЙ, ВѢТРНЫЙ, ВѢТРЪНЫЙ, ВѢТРЪНЫЙ, ВѢТРА-ННЫЙ прикм. 1. (*який стосується вітру*) вѣтряний: днѣ потьканя обра(л)... вѣтряны(и), абы и(м) Пѣсо(к) ѡ(т) вѣтрѣ ко(н)ми взрѣшены(и) в тва(р) и в очи куры(л) (1582 Кр.Стр. 45); Сѣпреображеніе: Вѣръ в' водѣ, и те(ж) вѣхоръ, и вѣръ та(к) вѣтръный, якъ и вѣдный (1627 ЛБ 167); не вѣтрный шѣмъ и бѣра, причиноу были тонѣню Петровомъ; але самѣ ѡ(т) его... маловѣрство (Киѣв, 1637 УС Кал. 441); ventos(us), вѣтрни(и) (1642 ЛС 409); Вѣтрѣнный. Ventosus (1650 ЛК 438);

(*про погоду*) з вѣтромъ: весна мокра, лѣто соуха,

ѡсѣнь вѣтрѣна (к. XVI - поч. XVII ст. Яв.Рук. 113); Аще прилѣчитса Рождество Хво в четвертокъ, боудеть зима растворенна, весна и лѣто вѣтрѣно (Там же).

2. *Перен. (про характер людини)* легковажний, пустий: волна морьская... прише(д)ши ѡ берегъ вдаритса, и ѡпа(т) розольетса, а себѣ погоублае(т) вѣтрънымъ мышлѣнне(м) (1489 Чет. 54); Якожъ моѣго на // стопе(н) Еп(с)копскій по(д)вышеня та(ж)ко зноси(т) не мѣли: Которое то под'вышене мое першею ѡказыю мне было, з' сѣптѣльныхъ, и якъ маю мѣвитъ, з' вѣтре(н)ныхъ шкѣльныхъ диспѣтаций, на землю з'стѣпѣтъ; и надки самыѣ [вѣтрѣ подобны] (*на полях* — Прим. вид.) до скѣжд(!) стараня дѣхѣвного... привести (Ев'е або Вильна, п. 1616 Прич.отех. 5 зв.-6); **ВѢТРОНОЕ** слово див. **СЛОВО**; коло **ВѢТРОНОЕ** див. **КОЛО**; **МЛЫНЪ** ветреный див. **МЛЫНЪ**.

3. *Узнач. ім.* Вѣтряний. Вл. н.: Павло Ветрены(и) Бо(р)ко(в)ски(и) (1649 РЗВ 404 зв.).

ВѢХАНЕ див. **ВѢХАНЕ**.

ВѢХАТИ див. **ВѢХАТИ**.

ВѢХОТЬ, ВѢХОТЬ ч. 1. (*шматок старої тканини*) вѣхоть: Но ѡ возлюбле(н)нѣи вѣрѣдите вѣрѣ(и)те яко бѣде(т) сѣдъ, и стра(ш)ны(и) сѣ(д), и та(к) страшны(и) яко и нѣг дабыса ва(м) очи се(р)дѣчныѣ ѡтворѣли, вѣстраши(в)шиса сѣ(д)и страшнаго видѣнне(м) бѣгали бы(с)ть гѣлы якъ(к) мати ва(с) наро(д)ила ѡ(т) ты(х) бѣскѣпствъ... и сано(в) ты(х) которы(х) есте в римѣ наздобывали за шматинѣ или вѣхоть бы есте не вмѣнили (1598 Виш.Кн. 275 зв.).

2. Вл. н.: ва(с)ко вѣхоть (1649 РЗВ 108); ярема вѣх(о)т) (Там же, 207 зв.).

ВѢЧЕ, ВЕЧЕ, ВЕЧЬЕ с. (*народні збори, рада*) вѣче: мы... послowy и рада, посланыи сѣ полною моцею кѣ бѣданію вѣче(м)... ѡ(т)... Іѡ Богдана воеводы... явно чини(м)... и(ж) а(ж) коли ѡ(т) давны(х) часѣ(в)... межѣ и(х) мл(с)ти землѣми бы(л) цѣлии, певныи и вѣчныи ми(р) и покѣи (Кам'янець, 1510 Cost.DB 454); вси тыи сѣла въ ѡн час там были, которыи на следогонѣ и вѣчѣ на тоѣ мѣстцѣ са схоживали и звали смѣдинцовъ кѣ правѣ (Шайно, 1538 ASIV, 174); А потомъ, вѣхавши до Велицка, пытали есмо людей Велицкихъ... и сусѣдовъ ихъ, которые на томъ вѣчу были, такъ тежъ и сельчанъ (Луцьк, 1564 Ив. 264).

ВЪЧЕНЪ *див.* **ВЪЧНЫЙ.**

ВЪЧИСТО *присл.* (*смп.* *wieczyste*) довічно:

А боаринь мичипорь ис тивоньомъ и з братью дали нѣвоу за сторникомъ к(о) цркви бжии стѣмоу воскресению вечисто (I пол. XVII ст. *УИ* 1911/9, 13); сумы помененое ровно уделяти, або маетность якую, суме той кореспондуючую, на имя их вечисто купивши, въ ровный дел межѣ них... пустити мают (Руда, 1646 *ПККДА* I-1, 84).

ВЪЧИСТЫЙ, ВЕЧИСТЫЙ, ВЕЧЫСТЫЙ

прим. (*смп.* *wieczysty*) 1. (*здавна встановлений*) вѣковичный, споконвѣчний: В того Бабина мостка подданым моим,... вечистое слѣдогонѣ бывало (!), аж и до сих часовъ бывало (Шайно, 1538 *AS* IV, 174); Ставь тежъ вечисты(и) того села... кѣ имению своемѣ сѣхо(и) воли привернѣль (1552 *ОЛЗ* 189); па(н) Тяпи(н)ски(и)... дуба великого, старого, сухого... которы(и) дубъ з вековъ з гра(н)ми и рубежами вечистыми стояль на границы... изо бчолами зжогъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 88); Мы теды перестерегаючи рѣчи(и) вечисты(х) и покою заказѣмъ звѣрхността и мѣццю пастырства нашего соборне, абы... еп(с)кпгъ Львѣвски(и) и по немъ будѣчие зрѣшати ни в чѣмъ всѣхъ рѣче(и) бра(т)ства... не дерзнѣли (Берестя, 1590 *ЛСБ* 144); з **вечистыхъ часовъ**, з **вековъ вечыстыхъ** — споконвѣку, одвѣку: А тотъ манасты(р) з вечисты(х) часовъ... послуше(н)ствомъ митропо(л)и кие(в)ское е(ст) (Новгородок, 1555 *ЛНБ* 4, 1136, 25); то естъ кгрѣнтъ з вековъ вечысты(х) великого князства по ѡбѣи(м) сторона(м) тоѣ рѣчки (1546 *ОГ* 1 зв.).

2. (*який повинен завжди бути, відбуватися*) вѣчный, повсякчасный: а они мнѣ уписали у вечистый поминникъ шесть душъ (Киѣв, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 12); А по инымъ церквамъ всимъ маеть Его Милость сорокоѣст казати пети и ѡтправити, яко естъ ѡбычай того и въ вечистый поминокъ ѡписати (Луцьк, 1545 *AS* IV, 418); Два поминъники: одинъ вечистый, а другій посполитый (Киѣв, 1554 *КМПМ* I, дод. 10); Съ которыхъ ста копъ грошей маеть быти дано на вечистые сорокоустъ и уписы на манастыри и церкви соборные въ Киевѣ (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 1/1, 96).

3. (*безстроковый*) довѣчний: Нехай они тую землю Полукнязевскую держатъ къ тому манастырю со всимъ съ тымъ, какъ ся тая земля здавна въ собѣ

маеть, подлугъ... купи ихъ вѣчистоѣ и листу купчого того Солтана Албѣевича (Городно, 1522 *АЮЗР* I, 61); Пере(д) нами депутаты судѣ головного трыбуналу любе(л)ского... постанови(в)шися ѡчевисто... панъ рафаль лесчинъски(и)... для вписанъя до книгъ нинишни(х)... ли(ст) запи(с) сво(и)... на вечистую продажд маетности(и)... подали... до книг (Луцьк, 1615 *ЦДИАК* 223, 1, 26, 1); Продали и ѡчевисто признали... продажи вечистое запи(с) с печат(т)ми... Пнѣ Стефанѣ ра(д)ковичѣ кравцови... за певнѣю сѣму пнѣе(и) в записе ниже(и) инъсеровано(м) (Киѣв, 1635 *ПИН* №33); а тамъ ѡ(д)тѣль пове(р)нѣ(в)ши... // ...Пѣстошъ михалово по боярине василю ивановичѣ дѣровымъ... Панѣ Миколаю Пеньскомѣ до мощи и владзы споко(и)ное вечистое по(с)сесие(и) правомъ леннымъ, подали (Чернѣгѣв, 1637 *ЛНБ* 5, II 4061, 125-125 зв.); Запи(с) вѣчи(с)тое продажд ѡ(д) славетного Косътюка леценъка ме(л)ника станишовъского иванови ме(л)никови житоми(р)скомѣ (Житомир, 1647 *ЦДИАК* 11, 1, 12, 31).

4. (*незмѣнный*) остаточный: Якожъ и рок певный, завитый под страченѣм права той мене... мели ѡные комисаре до именей ваших... з ѡбѣ сторонъ зѣхавъши сѣ, тоѣ поровнанье и вечистый конецъ ведле постановена вашого вчинити (Дубно, 1559 *AS* VI, 43); в чѣмбыса сами Ваша Милостъ межѣ собою згодити немогли, тогда тыежъ приатели ваши... ѡгодою, албо правомъ мели поровнанѣе и постановене вечистое межѣ васъ и поддаными вашими вделати (Там же).

◊ **вечистый квитъ** *див.* **КВИТЪ**; **вечистый контрактъ** *див.* **КОНТРАКТЪ**; **вечистый листъ** *див.* **ЛИСТЪ**²; **делъ вечистый** *див.* **ДЕЛЪ**; для вечистое памяти *див.* **ПАМЯТЬ**; запись вечистый *див.* **ЗАПИСЪ**; именье вечистое *див.* **ИМЪНЕ**; небо вѣчистое *див.* **НЕБО**; память вечистая *див.* **ПАМЯТЬ**; право вечистое *див.* **ПРАВО**¹; розделокъ вечистый *див.* **РОЗДЕЛОКЪ**.

ВЪЧНЕ, ВЪЧНѢ, ВЪЧНѢ, ВЕЧНЕ, ВЕЧЪНЕ, ВЕЧЪНЕ *присл.* 1. Назавжди, навѣчно: далъ есми... имѣнье... Котеневъ... емоу вѣчнѣ и непорушнѣ емоу, и женѣ его, и дѣтемъ его (Винниця, 1504 *АрхЮЗР* 8/IV, 173); а онъ казалъ ѡные вси листы... емѣ ѡтдати и того всего права своего ѡт себѣ и ѡт потомковъ своихъ вечъне сѣ вырекъ (Кракив,

1539 AS IV, 217); пани ма(р)я гавриловна холоне(в)-ская... тоєименє... продала ве(ч)не чере(з) запи(с)... григорию сенюте (Володимир, 1550 ЛНБ 103, 26/Id, 1805, 35); тоє своє вѣсе вено и суму и доживо(т)є мое во(д)ле ли(с)товъ и ѡписо(в) ма(л)жо(н)ка своєго на име(н)яхъ его ѡписаное пу(с)каю... и ве(ч)не его мл(с)тъ тымъ дарую (Варковичи, 1572 ЛНБ 5, III 4071, 33); на(и)моло(д)шу(и) дѣвѣцъ свую(и) мари... привла(ш)чую вѣ(ч)не виши(т)ко ѡ(д) ма(ла) до вела (Одрехова, 1586 ЦДИАЛ 37, 1, 27); Мѡцѣ бжѣю повелѣвае(м) хранити сѣа предѣнія незазо(р)не вѣчне (Львѣв, 1609 ЛСБ 423); тепѣрь твоя свѣча ясная южъ згасла. Южъ са с' тобою вѣчне Дрѣгъ твой роздѣчаетъ, Бгѣ тя в'прѡдѣ в' ѡпѣкѣ... врѣчаетъ (Киѣв, 1622 Сак.В. 47 зв.); Самъ се з оно(г) зрѣкъши вечъне встѣпую и дорогу самому собе потомъкомъ и... крѣвнымъ и далекимъ повиннымъ своимъ до дохоженя того млына загорожаю (Житомир, 1647 ЦДИАК 11, 1, 12, 31 зв.); **вѣчнѣ на вѣки див. ВѢКЪ; на часы вѣчне див. ЧАСЪ;**

(при дѣсловах из заперечення) ніколи: также и подвод Госцѣских вже вѣчне не маєт в Ровном ѡтменати (Вильна, 1507 AS III, 43); вжо яты(х)имене(и) ...ве(ч)не на его мл(с)ти... и ща(д)ко(х) его... по(и)скива(ти) не маю (Ляхівци, 1548 ЛНБ 103, 19/Id, 266, 24 зв.); панове опекунове, и сынъ мой... тоє сумы пенезей... на пану Семену Богуринскомъ поискивати и вечне упоминатисе не мають (Луцьк, 1576 Арх ЮЗР 1/1, 115); до нивы Тишковы Войтехъ жадное потребы вечне мети не маєт (Бориспіль, 1614 АБМУ 8); южъ вѣчне згрѣшити не мѡгѣтъ (Чернігѣв, 1646 Перло 41 зв.).

2. (у стосунку до загробного життя, як форми позачасового буття) вічно: Таковы(и) на живо(т) вѣ миръ се(и) роди(л)са, и тѣ(т) ѡ бжѣ жизнь живе(т); и по смрѣ(ти) сѣ бгмъ вѣ(ч)не жи(ти) боуде(т) (п. 1596 Виш.Кн. 232 зв.); справедливый... свѣ(т) то(и) мѣрны(и) ѡдѣсти(в)шы в' гѡрнюю ѡ(т)чизнѣ са... преселѣеть Тамъ зо всѣми свѣтлыми, вѣчне почивѣеть (Луцьк, 1628 Андр.Лям. 16); спѣшно идѣте къ Нб(с)номѣ Іер(с)лімѣ... и тамѡ// вамъ вѣчне жѣти наготованѡ (Чернігѣв, 1646 Перло 166 зв.-167).

3. Постійно, повсякчас, завжди: а штѡколвѣк вышей ста коп грошей з оноє половицы моеє пере-

ходило, то все... до скарбѣ... господарьского при- ходити маєт вѣчне и непорѣшно (Краків, 1539 AS IV, 230); вставѣемъ кгды бы хто кому кгва(лт) вчини(л) або злоде(и)ство... а то(т) бы мо(л)ча(л) ѡ(т) того ча(с)у якъ са то стало три годы тогды вжо ѡ то буде(т) ве(ч)не мо(л)чати (1566 ВЛС 92 зв.); И тыжъ до дрѣка(р)нѣ ремеснищи и люде дѣченые показалися которая то школа и друка(р)на посполиты(х) людии именемъ и накладо(м) вѣчне славити и множити са маєт (Львѣв, 1587 ЛСБ 83); тотъ то кусъ поля до того часу не належалъ никому иншому, толко до мене самого вѣчнѣ (Фольварк, 1606 НЗУж. XIV, 226); че(ст) и хвалѣ, Снѣ Бжѣмѣ ѡ(т)дава(и)мѡ и Правдѣ- вое бо(з)твѡ егѡ вѣчне прославлѣймо (Чернігѣв, 1646 Перло 62 зв.).

4. (до кінця життя) довічно: Маєт Гневош... тѡю землю по тѣє врочища, покол завел и право поднести мѣл, держати и вѣчне вживати (Острог, 1538 AS IV, 140); має(т) бра(т) мо(и)... то(т) пла(ц)... ве(ч)не де(р)жати и джива(ти) на не(м) се будовати и ку пожи(т)ку своєму ѡбороча(ти) (Толпѣжин, 1577 ЛНБ 5, II 4044, 3); иванъ косцѣви(ц)ки(и)... дарова(л) часы вѣчными пре(д)речѡному а(н)дрееви...//... пре(д)речѡны(и) фо(л)варокъ де(р)жати мѣти и вѣч- не владнути и до пожи(т)ко(в) свои(х) пове(р)нути (Белз, 1596 Юр. 16 зв.-17); а ижъ блишого не было до того спа(д)кѣдѡно те(н)ма(р)ко теды записѣ(т) вѣчнѣ тотѣ третѣю чѣсть тоиѣ ролѣ што бы(л) а(н)дрѣ(и) небощи(к) кѡпи(л)... и записѣ(т)ся ты(х) сынѣ(в) ива- на пилипового боронити... если бы ся кто ѡзва(л) до того спа(д)кѣ (Одрехова, 1626 ЦДИАЛ 37, 2, 42).

◊ **вѣчне спати див. СПАТИ.**

Див. ще **ВѢЧНО.**

ВѢЧНИЙ див. **ВѢЧНЫЙ.**

ВѢЧНИЙ див. **ВѢЧНЫЙ.**

ВѢЧНО, ВЕЧНО, ВЕЧЬНО присл. 1. На- завжди, навѣчно: стѣи оцѣ... хѣлнѣко(в)... ап(с)ль- скимъ слово(м) проклали, // и в томъ проклятыи, злыи еретици погѣбли и вѣчно мѣчатса в негасимо(м) огни (1489 Чет. 48 зв.-49); И цѡтвержае(т) то си(м) наши(м) листо(м) вѣчно емѣ и его жонѣ и и(х) дѣте(м) и напотѡ(м) бѣдѣчи(м) и и(х) ща(д)комъ (Межирѣччя, 1503 Арх.Р. фотокоп. 50); архима(н)дры(т) манасты- ра печерского прѡтасе(и)... тоє целины ѡраное

постѣпился... монастырю пѣсты(н)скому вѣчно и непорѣшно (Київ, 1510 *Арх.Р.* фотокоп. 28); И я милѣючи маткѣ свою, продала есми имѣне свое отчизное... князю Костентинѣ... обелъ вѣчно и непорѣшно и на век веком (Луцьк, 1522 *AS III*, 217); А такъ мы листовъ его кѣпчихъ огледавши... на то дали емѣ сесь нашъ листь и ошню всю... кѣплю его потвержаемъ симъ нашимъ листомъ, вечно самоѣ князю... и его жоне и детемъ и на потомъ бѣдѣчимъ ихъ щадкомъ (Краків, 1538 *AS IV*, 126); То пакъ я ярошгъ... сполечне з ма(л)жонкою моею оленою... маючи приятеле(и) свои(х) з собою... в до(м)... романа... зъехавшиса тые всѣ заштѣ (!) и ро(з)ниці... которые са деяли за по(з)вангемъ моимъ... то все на сторону о(т)ложи(в)ши и вечно ихъ ѣморили (Гоща, 1571 *ЛНБ* 103, 15/1с, 1855, 24); гедіоне болобане... мы... тебе... Анафемъ вѣчно... о(т)даде(м) (Берестя, 1593 *ЛСБ* 237); **вѣчно и на вѣки, на вѣки вѣчно** *див. ВѢКЪ*; (*при дієсловах из запереченням*) ніколи: Вжо от тых часов люди его... воловщины не мають давати нам и нашим наследком вѣчно (Львів, 1509 *AS III*, 70); да негдѣ нѣкий брат от моей любимое Руси в сети того писания, которого и "ловом" Скарга назвал, не увязнет и от бога живого вѣчно не отпадет (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 160).

2. Постійно, повсякчас, завжди: а за тое все имѣне мають уписати шесть душъ у вѣчное поминане, у служебникъ... и которіи игумены у... Пустынце будутъ... абы вѣчно тымъ душамъ нашимъ память дѣлали (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 11); И кто не хочет со веселием духовным свѣтлаго дне воскресения христова проводить, нехан же вѣчно плачется и рыдает (Кринос, 1586 *MCSL* I-1, 134); мы смире(н)ны(и) еп(с)кпъ, на такѣвю згѣдѣ и(х) и любо(в) блг(с)влае(м) и повелѣвае(м) храніти и(м) сіа преданіа, незазорно и вѣчно (Львів, 1603 *ЛСБ* 384); А коли онъ оумретъ мѣжебѣйца воротитса до земли своѣй. То вѣчно бѣдетъ и за право во вси(х) ме(ш)кѣн(а)(х) ваши(х). Мѣжебѣйца за свѣдками карѣный бѣдет(т) (серед. XVII ст. *Хрон.* 150 зв.);

до кінця життя: Ино мы, убачивши, и жъ есмо того чоловѣка Быку не на вѣчность были дали, и зъ ласки наше, за его къ намъ... службу... дали есмо вѣчно ему... и со всимъ съ тымъ, што тыи люди

здавна завѣдывали (Люблін, 1506 *АЛМ* I/2, 175); просил Филон Ерчинко, абы тые нивы до книгъ записаны были, што ест записано, вѣчно мает уживати Филон Ерчинко, як свое власное (Бориспіль, 1638 *АБМУ* 24);

споконвіку: пта(х) безъ е(и)ца роди(т)се не може. По до(л)ги(х) свара(х) и кве(с)тия(х) не могѣчися ѡ я(и)ца и ѡ птахи згоди(ти) потве(р)ди(ли) све(т) и вся сотворе(н)я бы(ли) без поча(т)кѣ и вечно трвалы (1582 *Кр.Стр.* 16 зв.); цр̄ковъ св̄таа восто(ч)наа стоить крѣпко и не о(т)сту(п)но, што(ж) правдівей сѣдїти, тоє ли што было злоє на время и о(т)кинєно, чи ли тоє што ест доброе и вѣчно (Острог, 1587 *См.Кл.* 7).

Див. ще ВѢЧНЕ.

ВѢЧНОРАБЪ *ч. (той, хто ніколи не буде визволений)* вічний невільник, вічний раб: *repenisegu(us)*, вѣчнорабъ (1642 *ЛС* 307).

ВѢЧНОСЛАВНЫЙ *прикм.* Удостоенный вічної слави: Хтѣ засъ и // Бг̄а знѣетъ, и в цнѣтахъ са кохѣетъ, цнѣта и себе и члѣвка того взглѣдо(м), якъ вѣчнославна и животоплатна, цнѣта ест (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 2-3 нenum.); Все штоко(л)векъ естъ доброе // и збавенное... вѣчнославное и бг̄ѣ любое... тоє самое мыслимо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 341-341 зв.).

ВѢЧНОСТЬ, ВѢЧНОСТЬ, ВѢЧЬНОСТЬ, ВѢЧЬНОСТЬ, ВЕЧНОСТЬ, ВИЧНОСТЬ, ВИЧЬНОСТЬ *ж. 1. (безконечність у часі, відсутність початку і кінця)* вічність: Кгды(ж) памать лю(д)скаа вѣчностю не ест помѣрена, а всѣ sprawy проволѣко(м) часѣ запаматѣны бываю(т), то(л)ко такѣвые sprawy замерѣти и в' запометѣно бѣти не мѣгоу(т), котѣрые звѣрхностю писма были бы оутвержѣны (Львів, 1603 *ЛСБ* 384); Тр(о)ца зпѣлнаа пр(с)тло(м), вѣчностю, и цр(с)тво(м) намнѣй са не дѣлитъ (Київ, бл.1619 *Аз.В.* 17); *perennitas*, вѣчно(с)т(ь) (1642 *ЛС* 307); *ВѢчность. Aeternitas* (1650 *ЛК* 438).

2. Довічне володіння, спадкове право: Федор Бокей корола... просил, аби Єго Милость... комисарей подавал, за котѣрыми бы он мог с княземъ Кошерским ѡ вечность тых земель право мети (Львів, 1537 *AS IV*, 85); мы г(с)дрѣ... шлюбѣе(м)... што(ж) в то(м) па(н)стве... досто(и)носте(и) духо(в)ны(х) и светски(х) городо(в) дворо(в)... де(р)жане(и) врядовъ

земськихъ и дворныхъ або вдержа(н)е и пожива(н)е и ве(ч)носте(и) жадныхъ чужозе(м)цомъ... давати не маемъ (1566 ВЛС 3); Маеѣт жона моя милая тѣе вси речи мои рухомые по животе моемъ себе мети и вечне ихъ ку пожитку своему оборочати, маючи вечность за симъ листомъ моимъ тымъ, яко влостностю своею, по воли своеи шафовати (Смиків, 1572 АрхЮЗР 8/III, 256); князь... взглядо(м) службъ ча(ст) свою че(р)ньчи(ч) по(з)ваному записа(в)ши право(м) заста(в)ны(м) бе(з)пото(м)не ѿме(р) которое части дѣдѣ(ч)ство(м) и ви(ч)ность кнзю андрею бѣре(м)-скомѣ ѿ(т)цу теперешняго повода належало (Луцьк, 1597 ЛНБ 5, II 4049, 69 зв.); Яцко богдановичъ... и жона его... домъ и пла(ц) доброволне за шацѣнкомъ ѿрадовымъ... пану во(и)ту и его потомкомъ вечностью... до мощы... его подали, пустили (Київ, 1622 ЦДІАК 221, 1, 81, 1);

довічне збереження документом юридичної сили: Всакии речи цнотливыхъ справъ, которыиждла годности заслѣгъ ѿт высокихъ панов ачкольѣе заплаѣт знаменитѣю щедрѣ, а годне приймают, а вежде для невставичности свѣта часом с памяти бы сплындли и в остаточнѣю забытность сошли, кгдыбы вечностью писма на пришлыи часы кѣ памяти не были приведены (Вильна, 1522 AS III, 235).

3. Вічне загробне життя: Любители божи радости примаите А по всей вселенной вслу(х) ѿповѣдаите. Сыновство(м) повышши ва(с) ѿкорндѣт, А безсме(р)тно(м) цар(е)ство(м) во вѣчности дарѣ(т) (к. XVI-поч. XVII ст. ДДПИ 182, 108); Желиборскій... Засноуль бовѣмъ снѣмъ, в'вѣкѣ семь не пребѣжѣнымъ, С' почѣт живыхъ, и крѣвныхъ стальса выдѣченымъ. Ѡ(т)дѣль элементомъ що ихъ коли былъ побрѣлъ, Зѣмное земли, дшѣ вѣчности заховѣлъ (Львів, 1615 Лям. Жел. 1 зв.).

◊ в (у) вечность, на вѣчность — навічно, назавжди: Поменены(и) панъ во(и)тъ... самъ ѿчевисто... домъ... в вечность впродать и ѿтѣбыть по(з)волилъ (Київ, 1622 ЦДІАК 221, 1, 81, 1); даемо сию книгу глѣмѣю евлѣіе напр(с)то(л)ное до цркви божой ѿспенія Прстой Двѣ Бци на село Юрки и ктигеромъ ѿ дозоръ тоей же цркви божой ѿ вѣчно(ст) на вѣчные вѣки неха(и) бѣдетъ прито(мъ) храмъ zostавати (поч. XVII ст. УИ 1911/2, 33); Я левко лас-

кови(ч)... прода(л) есми на вѣчность имѣнье мое ѿ(т)чизное на има задыбы кнзю василию миха(и)-ловичѣ (Миляновичі, 1538 Арх.Р. фотокоп. 44).

ВѢЧНЫЙ, ВѢЧНИЙ, ВѢЧЪННЫЙ, ВѢЧЪННЫЙ, ВѢЧЕНЬ, ВЕЧНЫЙ, ВЕЧЪННЫЙ, ВИЧНИЙ, ВИЧНІЙ, ВИЧНЫЙ прикм. 1. (який не має початку й кінця, безконечний у часі) вічний: Потом... маем... розумѣти през тое назвиско, въ Бога,... толко единого правдивого Бога, то ест единую невымовную, вѣчную, неогорненную и недостиженную истыност (Вильна, 1600 Катех. 10); то що бѣчимо е(ст) дочасное, а то чоґо не бѣчимо ест вѣчное (Острог, 1607 Лѣк. 65); perpetuus, прѣсни(и), вѣчни(и) (1642 ЛС 310);

(як один з атрибутів Бога) вічний: Вѣчныи и всесылныи бѣже всакоа блг(д)ти, своимъ мл(с)рдіемъ блгволи намъ седѣти (Острог, 1581 С.В. 7 зв.); Вѣчный Боже,... просиме тебе, просвѣти сердца наша милостынею святою (XVI ст. НС 225); Ѡ вѣчный нашъ бѣже котбрій всеи благодѣти глѣубина есте(с) и скѣрбъ всѣ(х) досконалостій непребранный (поч. XVII ст. Проп.р. 187 зв.); Образъ вѣчного Ѡ(т)ца оукрашѣнный, Ото южъ е(ст) (ѿ смѣткѣ) помрачѣнный (Львів, 1631 Волк. 10 зв.);

у знач. ім. (про Бога) вічний: Ѡ не дай того вѣчный: бѣдемо плакати, Твоѣмѣ подрѣжію, тѣгѣ помагѣти (Луцьк, 1628 Андр.Лям. 13).

2. (не обмежений строком) вічний: а мы ти(ж) тако(ж) розници и неприязни, межи... его мл(с)ти землѣми... и межи нашеи земли молдавской ѿложили есми и ѿгасили и ѿлагаемо и ѿгашаемо, с си(м) то наши(м) листом(м) на миръ и на покѣи вѣчныи (Ясси, 1510 Cost.DB 469); И штоколвекъ... комисари... присудать, то все маеѣт ... сторона держати и прѣзыски присѣжонны платити,... и в томъ вечное молчане мети (Львів, 1537 AS IV, 93); Я, Александро... Кошерскій... даю ведати... тымъ листомъ моимъ, ижъ з воли сполное наше, приймаючи промежку себе вѣчное приятелство, змовил и постановиль... з... княземъ // Чорторыскимъ, ижъ его милость... маеѣт дати дѣвку свою кнежну Марину за сына моего Лѣва в малженство (Підліси, 1564 АрхЮЗР 8/III, 49-50); шлахе(т)ны(и) па(н) миха(л) ѿдрѣ(х)вскы(и) записоуе(т)са женѣ небожика фѣдоровы(и) по(н)цѣ

И дѣте(м) еє... // ѿ поко(и) ве(ч)ны(и) ѿ(д) вѣсла-
 кы(х) стро(н) и нагабована што в ты(м) ве вши(т)-
 кы(м) боуду(т) пови(н)ни пото(м)ковѣ пана миха(и)-
 лови борони(ти) тотоу вдову и(ж) єѣ сиротами
 (Одрехова, 1582 ЦДІАЛ 37, I, 18 зв.-19); гдеонѣ
 Болобанѣ... зо всими еп(с)кпы на соборѣ первомѣ
 берестійскомѣ... по(д)писалса по(д)клятвою зо всего
 вырѣкаючиса црквамѣ и люде(м) и сщенико(м) и(х)
 вѣчный покой заховати: и не заховаль (Новгородок,
 1594 ЛСБ 267); тоє тажкое ярмо и тврѣдый то запись
 имаєт быти вѣчне знать ѿ(т) члѣскаго народу, и
 на свободу вѣчноую выпоуститиса имаєт быти
 (XVI ст. УИ 1911/2, 76); всѣ родове слѣжити ємоу
 боудѣт а дрѣжава єго вѣ(ч)наа котраа ємоу нѣколи
 ѿ(т)ната не боудетъ (к. XVI ст. УЄ №31, 78); дѣгоу
 мою повѣдає(т) на ѿболокахъ поставлю, и боудетъ
 знако(м) приміра вѣчного межи мною и вами и зем-
 лѣю (Дермань, 1603 Охт. 3); юж са та(м) почи(н)а(т)
 мѣре лѣдвое. та(м) вѣчнаа зѣм(а) (Львѣв, поч. XVII ст.
 Крон. 28 зв.); Взвѣвши... Римская церковь... вѣру пра-
 вославную и... на соборахъ... оголошенную, на писмѣ
 виданую и до вѣчного уживаня поданую, презъ долгій
 вѣкъ держала и ховала у себе непорочну и непорушну
 (Киѣв, 1621 Кон.Пал. 716); ѿ(т)толь слава Могѣломѣ
 вѣчнаа повстанетъ, И лилѣа высокихъ цнѣтъ ихъ ѣе
 оуванетъ (Киѣв, 1632 Єах. 296); Потрѣба и то вѣдати;
 правовѣрномѣ члѣкови, якѣ дѣша лю(д)скаа єсть
 безъсмертна, и вѣчна, якѣ ѿбра(з) Бжій, и не дмираєтъ
 с тѣломѣ (Чернігѣв, 1646 Перло 128); во вѣчные роды
 див. **РОДЪ**; вѣчными лѣты див. **ЛѢТО**; вѣчными
 часы див. **ЧАСЪ**; до вѣка вѣчного див. **ВѢКЪ**; з
 вѣчных часов див. **ЧАСЪ**; изъ вѣка вѣчного див.
ВѢКЪ; на вѣки вѣчныи, на вѣчные вѣки див.
ВѢКЪ; на вѣчній лѣта див. **ЛѢТО**; на вѣчные
 часы див. **ЧАСЪ**; на вечный часъ див. **ЧАСЪ**;

у знач. ім. с. р. вѣчное — вічне: Кгды(ж) на(ш)
 ѿ(т)кѣпите(л) не зва(л)са царемѣ свѣта того, та(к)
 бачѣ и вѣрныхъ свои(х) мѣтї хочетъ, наготовавшы
 имѣ штоглѣпшее бо(л)шее и вѣчное (Острог, 1587
 См.Кл. 12зв.); Что же тоє паки смѣеш твердити
 праведливы костел римский, езовито, выше всѣхъ
 ересей, неотменный и неподвижны, — когда што час,
 то новина, что год — отмена; что вымысл, что скуток
 праведливы от того єдинаго, всюды ся в послушенст-

вѣ яко что вѣчнаго розсѣвает и за устав спасителны
 глаголы самосмысленные з запрещением непре-
 ложным держати и хранили заказует? (1600-1601
 Виш.Кр.отв. 181);

(який стосується усього, що пов'язане з по-
 тойбічним, загробним життям) вічний: А мнѣ
 грѣшномѣ пои(м) (!) злы(м) дѣло(м) и такъ бѣде(т)
 моучити(с) сѣ дѣшами грѣшными оу мѣка(х) вѣчны(х)
 є(с)ли не бѣдѣ тѣне помилова(н) ѿ(т) мл(с)тива(т)
 вседрѣжителѣ ба га нше(г) іс х(с)а (Киѣв, 1554 ПИ
 №1); пойдоу(т) тыи то на моукоу вѣчноую, а сѣпра-
 ведлївиї на живо(т) вѣчныи (1556-1561 ПЄ 109);
 нѣ(ст) где пластра, приложити на исцѣленіє нѣ-
 коеа части, все смрѣтоносны(и) грѣхъ, все пекло(м),
 адо(м), игее(н)ноу вѣчноую смрѣди(т) (п. 1596 Виш.Кн.
 266 зв.); хс... выда(л) само(г) себе за на(с) на смрѣть,
 го(р)коую и кр(с)тноую, выбавляючи на(с) ѿ(т) моуки
 вѣ(ч)нои (к. XVI ст. УЄ №31, 196); Правовѣрному
 христианинови слухати папежа... не толко пожитку
 жадного... не приносить, але рачей шкоду... и згубу,
 а тую не дочасную, але вѣчную (Киѣв, 1621 Кон.Пал.
 1083); Котрыє тылко въ тебе вѣрити будутъ, Певне ся
 тым, пред смертю вѣчною збудуть (Львѣв, 1630 Траг.п.
 165); Аггловѣ... звѣржены з нѣсѣ дѣ темностей
 пекѣльныхъ во вѣчной нѣжи хвалѣ нѣ(с)нѣю оутра-
 тивши зѣстали и в темныи са бѣсы ѿ(т)менили (серед.
 XVII ст. Хрон. 3 зв.); в той же днѣ, всѣ ѿста(т)нѣю и
 досконалѣю вѣдлѣгъ заслѣги заплѣтѣ възмѣтѣ єдна(к)
 въ Цр(с)твиї нѣ(с)ном..., а дрѣгги възмутъ каране
 вѣчное (Львѣв, 1646 Зобр. 27 зв.); Образно: Мы, глу-
 пая Русь,... дедичество вѣчное, от Христа избавителя
 нашего... зготованое в царствѣ небесном, наслѣдим и
 получим (1608-1609 Виш.Зач. 230); вѣчная держава
 див. **ДЕРЖАВА**; вѣчная жизнь див. **ЖИЗНЬ**;
 вѣчная отчизна див. **ОТЧИЗНА**; вѣчное мешкане
 див. **МЕШКАНЕ**; вѣчное царство див. **ЦАРСТВО**;
 вѣчный животъ див. **ЖИВОТЪ**; вѣчный огонь
 див. **ОГОНЬ**; вѣчный покой див. **ПОКОЙ**; судъ
 вѣчный див. **СУДЪ**.

3. (постійний) вічний, повсякчасний: то(т)
 хра(м) бжи(и) зновѣ змѣрова(ти) вше(и) мл(с)ти... на
 ве(ч)ное бгомо(л)є (Перемишль, 1547 ЛСБ 11); ѿ
 бѣдѣщаго же вѣ(ч)ное наслажд(е)ніє мыслити і
 исказати (!) вѣ жзни (!) сєи (до 1596 Виш.Кн. 263 зв.);

аще что маете дрѣждь нового кирь іоане крас(в)скіи
 посыла(и)те къ на(м)... не памятозло(б)ствѣюще
 нѣшего зла аще есмо ва(м) ѿ чо(м)... согрѣши(ли) но за
 памя(т)ку вѣшу вѣчную посыла(и)те (Афон, 1614
 ЛСБ 446, 1 зв.); а за часомъ ихъ сполкованію вѣч-
 ной щаслівост(и), щасліве прилѣчо(н) бы(л) (Київ,
 1628 Лим. 5 ненум.); О щаслівысте: Рѣдичове мѣли,
 Жѣсте вѣ такѣю войнѣ вѣправили; С котрѣи лѣпы
 вѣчные походатъ: И свѣтъ ѿздба(т) (Львів, 1642
 Бут. 10 зв.).

4. (до кінця життя) довічний: а онъ... князю
 Кѣзде и его детемъ и потомкомъ вечного деръжанья
 тыхъ именей постѣпилъ (Краків, 1539 AS IV, 217);
 члѣвкъ во(л)ны(и) за жаде(н) высту(п) в неволю веч-
 ную выда(н) быти не мае(т) (1566 ВЛС 95 зв.); а
 которы(и) бы з на(с) попа(д)ши в тую вину платити еє
 не хоте(л) тогды таковы(и) ка(ж)ды(и) з на(с) мае(т)
 по(д)лечи по(д) вѣчное неблгослове(н)сѣтво и
 прокла(т)ство и... и(з)ве(р)же(н) быти мае(т) на то(м)
 же соборе нѣшо(м) (Берестя, 1590 ЛСБ 141); дала той
 мой фѣндѣшовый Листъ и добровольный запись съ
 притисненіемъ печачи (!) и съ подписомъ рѣки мал-
 жонка моего... отъ котораго тѣю данинѣ и вѣчнѣю
 даровизнѣ маю (Київ, 1615 ПВКРДА II-1, 25); вы...
 ивана бо(н)че(н)ка... пострелили... дрѣго(г) ивана
 векерами збили сто(л)кли рѣждь левую зламали: на
 што вечъны(и) калика зо(с)та(л) (Вінниця, 1634 ЛНБ
 5, II 4060, 72 зв.); зацо и ѿ(т) людей похвалѣ // и ѿ(т)
 Бга нагорѣдѣ и благословѣнство дочасное, и вѣчное
 ѿдѣржите, котѣрогѣ вамъ оупрѣйме и вѣрне зичымъ
 (Львів, 1646 Зобр. 3-3 зв.); Бгъ... оуказалъ ми са... //
 ...и рѣклъ... дамъ тобѣ зѣмлю и насѣнью твоємѣ по
 тобѣ во ѿсѣдлость вѣчнѣю (серед. XVII ст. Хрон. 75-
 75 зв.); барзо веле подданных... татарове вѣ вечную
 побрали неволю (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 120); У
 порівн.: А нинѣ латыни от дѣтска и до старости той
 хитрости и учения лживого учатся,... и, един по
 одном от сея жизни отходячи, яко дѣдицтво вѣчное,
 сию мирскую мудрость друг другу предают и
 тестаменты... утверждают (1600-1601 Виш.Кр.отв.
 161); вѣчное записангѣ див. ЗАПИСАНГѣ; вѣчный
 даръ див. ДАРЪ; вѣчный дѣль див. ДѣЛЬ; запись
 вѣчный див. ЗАПИСЪ; листъ вичный див.
 ЛИСТЪ²; право вѣчное див. ПРАВО¹; роздѣль

вечъный див. РОЗДѣЛЬ.

5. (давно встановлений) споконвѣчний: жало-
 ва(л) намъ ма(т)ѣеи... на стѣвана и на игната...
 Што(ж) деи они встѣпають(ся) в нашии вѣчны(и)
 сеножати (Київ, 1508-1523 ПИ №5); князь Федор,
 ѿтираючи, поведиль, ижъ ѿтець его, княз Андрей
 тоє именьє правомъ дедичнымъ и ѿбычаємъ вечнымъ,
 в шлахетное Ядвиги... кѣпилъ (Краків, 1539 AS IV,
 184); Пытаю ва(с) за(с), имаю(т) ли пастыре вла(ст),
 што новѣго в це(р)ковъ зако(н)нѣю // вѣчны(м)
 фѣ(н)даме(н)то(м) писаніа, чїна и блггообразїа
 ѿкрѣ(н)тованію... ѿ(т) своего вымы(с)лѣ мирского
 вносїти (1598 Виш.Кн. 282 зв.-283); Трѣ(д)но зъ падчї-
 ны зоткати постѣвѣ, моєго довѣтѣнѣ нездѣлность вѣ-
 даю, Не переходигранїцъ вѣчныхъ мѣви(т), котѣрыхъ
 // замѣрили ѿцы твои (Київ, 1619 Гр.Сл. 203-204); И
 стерѣчь ѿдѣте дна тогѣ вѣ рѣжїяхъ вѣшихъ
 ѿбрѣдомъ вѣчны(м) (серед. XVII ст. Хрон. 89 зв.).

6. (незмінний) остаточный: строны(и) про-
 да(и)ноѣ ролѣ пѣлаковы(и) котроую ролю продали
 внуковеего па(ш)кови затѣви клима лещевате продали
 еѣ тоты трѣ(и)... я(к) са ему в пе(р)ши(м) запись
 ѿбѣцали боронити ѿ(т) вшелаки(х) пе(р)соу(н)...
 тера(з) то потвержую(т) рукоє(м)ство(м) ве(ч)ны(м)
 и става(т) ему роуко(и)мы (Одрехова, 1580 ЦДІАЛ 37,
 1, 11 зв.-12); Посылаю вашему блгочестїю належа-
 чи(и) ли(ст) блаже(н)ного мелетїа... ѿ(т)да(и)те(б)е(з)
 ѿмѣшка(н)а и стара(и)те(с) абы копїи тыхъ вси(х)
 листо(в) по кгрѣ(ц)ку переписати... абы зкниги были
 выдрукованы... и што писа(л) по папиа... буде(т)
 выдруковано на вѣчное наше ѿтве(р)жение (Краків,
 1609 ЦНБ II 21039, 1); Той роздѣль царства теста-
 ментомъ вѣчнымъ вароваль (Київ, 1621 Кон.Пал.
 325); вѣчная мудрость див. МУДРОСТЪ; вѣчная
 память див. ПАМЯТЬ; вѣчная темница див.
 ТЕМНИЦА; вѣчное молчане мѣти (дати, заста-
 вовати) див. МОЛЧАНЕ; вѣчное милчене див.
 МИЛЧЕНЕ; вѣчное опочиненгѣ див. ОПОЧИ-
 НЕНГѣ; вѣчное поминане див. ПОМИНАНГѣ;
 вѣчный отпочинокъ див. ОТПОЧИНОКЪ;
 вѣчный сеноникъ див. СЕНОНИКЪ; вѣчный
 сорокоустъ див. СОРОКОУСТЪ; вѣчными часы
 див. ЧАСЪ; вѣ (у) вѣчной памяти, во памяти
 вѣчной див. ПАМЯТЬ; для вѣчное (вѣчной)

памяти *див.* ПАМЯТЬ; гладъ вѣчный *див.* ГЛАДЪ¹; домъ вѣчный *див.* ДОМЪ; ку вѣчной памяти, на вѣчную память *див.* ПАМЯТЬ; отхождене вѣчное *див.* ОТХОЖДЕНЕ; пропасть вѣчная *див.* ПРОПАСТЬ.

ВѢЧНЪ *див.* ВѢЧНЕ.

ВѢЧОВАНЕ *с.* Проведення вѣча, ради: такъ писанямъ яко тежъ и пре(з) ѡсобъ нѣкоторы(х) з межи вмсте(и) при ѡ(т)цѣ Василию до на(с) присланы(х) и за вшелякую зычливо(ст) прияте(л)скѣю пре(з) вѢчованя вмсте(и) влячине при(и)-мивши велице дякъемо (Устя, 1612 ЛСБ 438, 1).

ВѢШАТИ¹, ВЕШАТИ *дієсл. недок. 1.* (що) (надавати чому-небудь висячого положення) вѣшати: Приѡздоблѣютъ егѡ [кона] брѡнѣю, то естъ збрѡею и кирѣсомъ: вѣшають пре(д) ѡчѣма егѡ мѣнѣштѡкъ, ... и бра(з)гають пере(д) нѣмъ, привычаиваючи его, жебыса не лакѣлъ (Вільна, 1627 Дух.б. 215).

2. (кого) (страчувати черезповищення) вѣшати: таковымъ способомъ (и тыми доводами, яко вытегаєте), и злодееве, которыхъ вешають, могутъ тежъ собе и своему каранью и вешають для того, же ихъ Богъ милуесть (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1101); злодѣя про то вѣшають тай розбуыника на кулъ бютъ, што бы ся другѣ бояли вытъ такого дѣла (XVI ст. *НЄ* 71); Тыє татарове палковъ... наставляли и подкоповали, грозячи и одповедаючи, же на тыє пале подданныхъ Сушичанскихъ // ... вешати будутъ (Луцьк, 1637 *АрхЮЗР* 6/1, 505-506).

3. *Перен.* (на чому) Зосереджувати (що): в том словѣ познаваю, иж пан Юрко на бѣглости речей толко разум свой забавляет и вѣшает, а власного разума и ведомости истинное во писании не досягает (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 192).

4. (на чому кого) Подавати надію (кому), годувати обіцянками (кого): цесарь... Послалъ быть послы до папы Рымьского..., на словахъ его своихъ и обетницахъ вешаючи, ижъ оную згоду и едность церковную... подтвердить и до skutку привести мель (Вільна, 1597 *РИБ XIX*, 294).

ВѢШАТИ² *дієсл. недок. (вимірювати вагу)* важити: appendo, вѣшаю (1642 *ЛС* 88); libro, as, важу, мѣрю, вѣшу (Там же, 254).

ВѢШАТИСЯ, ВѢШАТИСА *дієсл. недок., перен.* (на чому) Зосереджуватися: которіє [славолюбные] хотать и в'свѣцко(м) панованю, и в дѡвной владзы крыла свои ро(з)ширати, вѣшаючиса... на дочасны(х) реча(х) (1598 *Розм. nap.* 23 зв.); которые [славолюбные] хотятъ и во свѣцкомъ панованю, и во духовной владзѣ крила свои розширяти, вѣшаючися барзѣи на дочасныхъ речахъ, нижли на вѣчныхъ (1603 *Пит.* 33); которыѣ [грѣшныє] якъ козлы по скалахъ, по свѡблныхъ роспѣстахъ вѣшаютъса (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 46).

ВѢШНИЙ, ВѢСНЬНЫЙ *прикм. (цсл. вешный)* Весняний: маю Его Милости затю моемѡ тѡю полтараста коп грошей ѡтдати своими влосными грошми, ни в кого не позычаючи, а рок тым грошем сватого Юра ден вѣшного (Крупа, 1533 *AS III*, 412); тогда па(н) микола(и) тую суму пнзе(и)... на я(р)маро(к) тутошни(и)... вѣшни(и)... ѡтослати ме(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 49); не йншій бо почѣтокъ пристѡбитъ пѣрвомѡ времени, кро(м) поровнѣнѣ вѣсньное, што не з нашеє повести, едно ѡ(т) бж(с)твѣнаго писанія вѣрно окаждѣтса (Острог, 1588 *Сур.* 1); было спочѣткѡ вѣкѣ сѣтворено равнинѣ вѣсньные, яко почѣто(к) рокѡ четырнадесатый лѡнѣ по равнинѣхъ яко пѣрвый м(с)ць. шѣстый днѣ патокъ яко в той члѣкъ сѣда(н) бысть (Там же, 5 зв.); **пашна вѣшняя** *див.* ПАШНЯ.

ВѢЩАНІЄ *с.* (цсл. вѣщание) проповідь, повчання: Потреба тебѣ, абы таѡ вѣра ваща згажаласа зъвичѣами дѡшеспасѣтельными: Тоѣи вѣры вѣщаніє избыде по всѣй вселѣннѣи (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 905).

ВѢЩАТЕЛЬ *ч.* (цсл. вѣщатель) (ознака, виразник чогось) вісник: где трѣдноса хто мѡжетъ ѡсправдѣити, мѡвачи: Маю чѣстое сѣрдце и встыдлѣвое, гды ѡкѡ егѡ естъ невстыдлѣвое, поневажъ ѡко ср(д)ца невстыдлѣвогѡ естъ вѣщателемъ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 910).

ВѢЩАТИ, ВИЩАТИ *дієсл. недок. (цсл. вѣщати)* **1.** (кому і без додатка) Говорити, оповѣдати: Сходячися до сего братѣства в справа(х) ѡпорожнившихся книги законные почита(ти) и дрѣгъ дрѣгѡ с послѣдшаниємъ вѣщати (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); Зде по вса дни съ Хмѣ жити та явлѣеть И крестъ в' мѡлбахъ, лѡнѣ же в' чтѣнїихъ вѣщѣе(т) (Київ, 1623 *МІКСВ* 85); Радостотвѡра(т), кощѣнствѡю(т), любѣзнои и слѣдотно

вѣщаю(т) (1627 ЛБ 104).

2. (кому) *(запустиши що-небудь комусь після своєї смерті у спадок)* заповідати: по мене... Аягна... половиці села бабина которое я тепе(р) естемъ в де(р)жанью... на которо(м) записаломъ є(и) до(л)гъ способо(м) заста(в)нымъ сѣмъ пнзѣ(и) чотыри тисечи золоты(х) по(л)скихъ вищаючи є(и) на то(и) же маєтности моє(и)... має(т) все... де(р)жати (Луцьк, 1619 ЦДІАЛ 201, 4, 189, 1).

ВѢЩБА ж. Віщування, пророцтво, чаклування; Птіче влѣхвованіє: Вѣщба, вѣще(н)є с' птѣховъ, що быває(т) с' птічегѡ играніа (1627 ЛБ 103).

Див. ще ВѢЩЕНЄ.

ВѢЩБАРСКИЙ *прикм. (який стосується ворожбитства)* ворожбитський; И вшѣдши до Юсифа вси перед нимъ оупали... на зѣмлю. Которымъ онъ рекль: Чомѣ есте та(к) хотѣли чинитъ: аболи не вѣдаете же мнѣ не машь подобногѡ въ наоуцѣ вѣщбарской (серед. XVII ст. Хрон. 71 зв.).

ВѢЩЕБНЫЙ *прикм. (який має магичну силу)* чарівний; Александръ... на тѣхъ мѣсть перстень вѣщєбный с тоблки своєї вѣналъ, и на рѣкѣ в'зложилъ и заразы жадны(м) не былъ видѣный (серед. XVII ст. Хрон. 421).

ВѢЩЕНЄ с. Віщування, пророцтво, чаклування; Птіче влѣхвованіє: Вѣщба, вѣще(н)є с' птѣховъ (1627 ЛБ 103).

Див. ще ВѢЩБА.

ВѢЩИЙ *прикм.* Віщий, пророчий; Мови(л) грозне Самди(л) пр(о)рокъ... // Которого для порады през чары взбдыла. Оная вѣщяя невѣста гды на(д) нимъ ворожыла (1636 Лям. о приг. 5 зв.-6);

у знач. ім. ж. р. вѣщяя — віщунка; Никострата, албо карментисъ кролѣв(а) аркадійска, невѣста ве(ли)кого вченія въ грецко(м) писмѣ, ѡ(т) того была названа вѣща албо пр(о)ркіна (Львів, поч. XVII ст. Крон. 23).

ВѢЩОВАНЄ, ВѢЩОВАНІЄ с. Віщування, пророцтво, чаклування; Іерусалимъ и королѣ его... котории поганского балванского шаленства перешли безещностями своими, котории, зъ балванскихъ оферъ радуочися, чародѣйствомъ вшелякимъ, ворожками и пташимъ вѣщованемъ обходячися, чога напротивъ самого Бога навумышляли! (Київ, 1621 Кон.Пал.

836); Лѣстецъ: Тѣлакъ, волоцѡга, ... гѣлтѣи, который волочитса дла поживлѣ(н)а такъ, або зматѣтвомъ и з' шалвѣрство(м) якѣмъ, з вѣщованіемъ, з' ворожѣнемъ (1627 ЛБ 57).

Пор. ВѢЩОВАТИ.

ВѢЩОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Віщувати, пророкувати: годи(т)са абы иле що писмо вѣщѣеть, тоє са все спо(л)нило (поч. XVII ст. Проп.р. 91 зв.).

ВѢЩОКЪ ч. 1. Віщун, провісник, провидець: в той днь трехъ вѣщковъ перѣскихъ посадили, и великѡю имъ вѣтливость чина т бга занехавши (Острог, 1587 См.Кл. 20 зв.); послали по того жида, которого на то(т) ча(с) мѣли за великого вѣщка... въ аравіи (Львів, поч. XVII ст. Крон. 42); влѣхвоє або вѣщкове на поклоненіє х(с)тоу пришли (поч. XVII ст. Проп.р. 178); Влѣхвъ: Влѣщєбни(к), чарѡвни(к), ворожбитъ, вѣщ(о)к (1627 ЛБ 20); Такаа была мати неронова Гды са ен то(т) неро(н) народи(л) пыталаса вѣщ(о)к(в) свои(х) чимъ бѣде(т) гды лѣт свои(х) доросте(т) (Височани, 1635 УЄ №62, 17 зв.); А Саѣль по смѣрти Самѡйловой, вытратилъ вси чернокнѣжники и вѣщ(к)и з' земли (серед. XVII ст. Хрон. 237 зв.); **вѣщокъ звѣздный** — астролог, планетник: Нѣ на тѣи то знаки оучини(л) бгѣ свѣтіла, абы з нѣхъ практикѣре и вѣщковѣ звѣздныи оповадали, хто што оукралъ (серед. XVII ст. Хрон. 3).

2. Знахар: Бѣлій, ил Баѣа, Да(н): в. Чарѡвни(к)..., вѣщ(о)к, албо лѣка(р) (1627 ЛБ 5).

ВѢЩИЩЪ ч. (*стп. wieszcz*) астролог, віщун: Не на тѣи то знаки оучини(л) бгѣ свѣтіла, абы з нѣхъ практикѣре... оповадали... пришьлыи пригоды, ... бо такѣхъ вѣщши звѣздъ самъ... бгѣ нашъ ганитъ (серед. XVII ст. Хрон. 3).

ВѢЯ, ВѢА ж. Вія: Вѣжда: Вѣа, повѣка (1627 ЛБ 24); и та(к)... мо(л)чаніє заховдѡгъ, же и клобѣки спущєны а(ж) до вѣи ѡ(ч)ны(х) маю(т), абы взро(к) блѣкатиса ѡ(к)казин (!) не мѣль (серед. XVII ст. Кас. 43).

ВѢЯЛО с. 1. Плоский кіш для очищенія зерна від полови: vannus, лопата, вѣяло (1642 ЛС 407).

2. Лопата для очищенія зерна від полови: Вѣяло. лопѣта, Ventilabrum (1650 ЛК 438).

ВѢЯТИ, ВѢАТИ, ВЕЯТИ *дієсл. недок.* 1. (*про вітер*) віяти, дути: а коли оуздрите. иже вѣтръ

с полоудне вѣе тогды мовите, тепло боуде(т) (1556-1561 ПС 278 зв.); И всеяли ветры... и впаль до(ж)чь (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 7 зв.); эфирь, вѣтръ вда(ч)ны(и), ѿ(т) полв(д)на вѣючій (1596 ЛЗ 49); в' темнохмѣрної нѣчи, србгій вѣтръ вѣючи, всіми щѣпы и насѣньми крѣтитъ, тѣргаетъ, лѣбитъ, и выриваетъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 18).

2. (очищати зерно) вѣяти: сѣю semino вѣю ven-tilo (Уж. 1645, 60 зв.).

ВѢА див. **ВѢЯ**.

ВѢАЛНИЦА ж. (сильний раптовий вітер) вихор: Трѣсъ: Трасѣ(н)є землѣ, або вихеръ, вѢАЛНИЦА, вѣтръ гвалтовный, попѣдливый(и), наглы(и) (1627 ЛБ 134).

ВѢАТИ див. **ВѢЯТИ**.

ВЮЗТИСА див. **ВЕЗТИСЯ**.

ВЮЗЬ див. **ВОЗЬ**¹.

ВЯДОМО присл. (стп. wiadomo) у знач. при-судк. сл. відомо: мило(с)цивѣ панове подобно єсть вшитъкимъ... вядомо яко жона моя ганѣна монъ-то(л)товна... єстѣпила до сокала на я(р)марокъ тамъ же змовивъшися з жолнеромъ з некимъсь микола-ємъ ковѣнацькимъ которомѣ вшитъке сѣме пененѣдзы(и)... ѿнемѣ дала (Луцьк, 1580 ЖКК I, 183).

Див. ще **ВѢДОМЕ**, **ВѢДОМО**.

ВЯДОМЪ див. **ВАДОМЫЙ**.

ВЯЗАЛО с. Пучок, в'язка: fasciculus, вязало (1642 ЛС 194).

ВЯЗАНЄ¹, **ВАЗАНЄ**, **ВЕЗАНЄ**, **ВАЗЕНЄ** с.

1. В'язання, зв'язування: всего выдатку золоты(х) д... за замо(к) слѣпы(и) и гро(ш) до коморы... // за лозѣ до вазана вина дале(м)... (пошкодж. — Прим. вид.) (Львів, 1594-1595 ЛСБ 1041, 3 зв.-4); поводе... вас на термин ваш менованый позывають, абысте стали за побите покаличене, посторонѣнками вязане поведовъ (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 466).

2. (виріб, який виготовляється в'язанням) шнур: оузы, ла(н)цѣхи, поворѣзье вѣза(н)є, оузлы (1596 ЛЗ 66); Оузы: Ланцѣхй, поворо(з)є, вазе(н)є, оузлы, окѣвы (1627 ЛБ 138).

3. (элемент дерев'яної частини будівлі) в'язъ, в'язання: Те(с)ли Ма(р)цинови що поправи(л) ваза(н)є на дзво(н)ниці и блахою побил(л) далемъ злоты(х) ѿ(с)мъ (Львів, 1616 ЛСБ 1047, 7); У порівн.: Ср(д)це

основанно на совѣсти рѣзма... яко вазан'є и бѣлки в' бѣдованію мѣцне знѣтє, фѣдан'є не росто(р)г-ноу(т)са (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 203).

4. (введення кого-небудь у посідання маєтком) посесія: я Юре(и) ивано(в)ски(и)... по(с)ла(н) до села бежова... на пода(н)є и веза(н)є в має(т)но(ст) тѣю бежо(в)скѣю... та(к) те(ж) и (в) по(д)даные тѣє, которые та(м) є(ст) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 33 зв.).

5. (кого) З'єднання, об'єднання: А ѿ стры(ч)-кы и не спѣминай, что(ж) ихъ є(ст) без чѣла ко(у) вазаню братїи наши(х) (к. XVI-поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 113 зв.); вязанє и розвязанє (розвязованє) — правоне відпускати або відпускати грїхи, провини: вѣ метафорѣ ключовъ... нѣчого ся иншого не таитъ, только влада вязаня и розвязаня, то єсть отпушаня грѣховъ и задержованя (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 404); А о браню ключовъ, то єсть вязаня и розвязованя, теде вѣдаємо зъ оногю евангелія, гдѣ Христосъ Господь по воскресеніи всѣмъ еднакую владу далъ, кгда презъ замкнене дверей до нихъ вшолъ (1603 *Пит.* 23).

Див. ще **ВАЗЬ**.

ВЯЗАНЄ² див. **ВЯЗЕНЄ**.

ВЯЗАНКА, **ВАЗАНКА** ж. 1. В'язка, в'язанка: принеси вязанкѣ дровъ и вчини достатни(и) ѿгонь (к. XVI ст. *Розм.* 24 зв.); Поспѣш(и)ласа тогды Авигѣа и взола... па(т) хлѣбовъ прѣжменыхъ, и кошъ розинковъ и с. вазанокъ фїкгъ, и взожїла на ослы (серед. XVII ст. *Хрон.* 233 зв.).

2. (те, чим зв'язують що-небудь) зав'язка: Оуза, юза: звѣзокъ, ланцѣ(х), вѣзанка (1627 ЛБ 137); fascis, вязанка, вязаніє, ве(р)вѣ (1642 ЛС 194).

ВЯЗАНЬЄ див. **ВЯЗЕНЄ**.

ВЯЗАНЫЙ, **ВАЗАНЫЙ**, **ВЕЗЕНый** діє-прикм. 1. (виготовлений способом в'язання) в'язаний: А съ церкви соборное взяли крестъ золотый великий, роботы велми. коштовное везеное (Луцьк, *АрхЮЗР* 1/1, 208).

2. У знач. прикм. (пов'язаний, зібраний у снопи) зв'язаний: в тот час в том дворе было... гречки в гумне тридцат коп, а на поже везаное коп з сорок (Володимир, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 163); проса вязаного копъ двадцѣть (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 96).

3. У знач. прикм. (виготовлений в'язанням з шерсті, шовку) в'язаний: поесовъ едвабныхъ 20,

едвабю чирвоногог поесы 2, везеные зъ кгузиками 2, едвабю зеленого тесма 1 (Локачи, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 368).

4. У знач. ім. (той що обкручений, обв'язаний чимось) зв'язаний: коли црѣ Ассирійскій дозналъ оси-евѣ неправдѣ же хотѣчи се выбить, послалъ послы до сисари цра // египецкаго... облѣглъ его и вазаного всадыл до вазѣньа (серед. XVII ст. *Хрон.* 339-339 зв.).

ВЯЗАТИ, ВАЗАТИ, ВЕЗАТИ, ВЯЗАТЬ

дієсл. недок. 1. (з'єднувати, скріплювати що-небудь; зв'язувати) в'язати: Вязаю. Ligo ... Constringo (1650 *ЛК* 438);

(що) (збирати, зв'язувати у снопи скошений хліб) в'язати: Відѣлесмъ мовить сонъ: жѣсмо середь пбла вазали снопы (серед. XVII ст. *Хрон.* 59);

(що з чим) прив'язувати (що до чого): пань ратомьски(й) ѡ(д)ного разѣ... за по(д)воды мешань ималь и везаль и за тетеревѣ рекѣ заве(д)ши пѣгами билъ (1552 *ОЖЗ* 122 зв.); Напервей, уходечы у манастыр, ворота с хворткою вязаные, побито кгонтами (Овруч, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 287); *Образно:* А оустрѣшмѡса, и порозѣмѣмѡ же нашѣ грѣхи на шйѣ собѣ вѣжемѡ, гды зло(ст) братнюю вспоминаемо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 466).

2. (кого) (зв'язувати руки, ноги комусь, ув'язнюючи) в'язати: часто поу(т)а(н) и ретазѣми вазань и быва(ли) // ѡ(т) него... поу(т)а поламаны (1556-1561 *ПС* 142 зв.); гедеш(н) болоба(н)... сщѣниковѣ... проклина(л) кромѣ всяко(г) сѣдѣ, вяза(л) ланцѣхами за возо(м) волочи(л), мо(р)дова(л), голодо(м) мори(л) (Берестя, 1594 *ЛСБ* 260, 1); ланцы и путы вязали ихъ, али не могли удержати (XVI ст. *НС* 101); Слышавши то црѣ и рѣкноуль яко левъ и повелѣъ вазати и бѣючи и(х) вѣсти в те(м)нищу (XVI ст. *УЄ* № 29519, 194); Юродивые, глѡупые пѣяные, и спѣщие не маю(т) быти кр(є)щеные, если не мѣли воли пере(д) тымъ до того: але еслѣбы с прироже(н)а были гл(ѣ)пыми, и юродивыми, тогды такъ са ма(а)емъ ѡ(б)ходѣти з ними яко и з де(т)ми маленкыми, тѣ естѣ крестѣти ихъ, хо(ч)бы и не хотѣли, примѣшаючи н(х), и вѣждчи (Львѣв, 1645 *О тайн.* 22); тогож вязучи борки обох раменъ повыворочали (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 465).

3. (кого) (позбавляти волі) ув'язнювати: а то естѣ то(т), же оупалы(х) ѡ(т)тинае(т) ѡ(т) надѣи, ба(р)зо то мо(ц)ное оу не(го) ѡрѣжѣ, и пойма(н)цѡвъ свои(х) инѣчей не заде(р)жоуе(т), едно ты(м) ихъ вѣже(т) вазе(н)емъ, котѡрое еслѣи, схѡчемо, за пѡмочю бѣжею розо(р)вати в рѣхло(м) часѣ мѡжемо (Острог, 1607 *Лѣк.* 114); васъ подле росказаня и науки его милости отца митрополита иматъ и вязать буду поты, поки отцу митрополиту послушенство отдасте (Київ, 1610 *АЮЗР* II, 61); хто мае(т) тяжѣ того не вяжѣ(т) (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31 зв.); Христѣане отъ христѣанѣ были мордованы, зѣ добрѣ вызуваны, и въ неволю... вязаны! (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 777).

4. (в що) (спонукувати) навертати (до чого): Тая унѣя сѣ послушенства Божого зволокае(т), а въ послушенство свое вяжеть (бл. 1626 *Кир.Н.* 16).

♦ **в'язати (в'язати) и розв'язувати (розрѣшати, рѣшати)** — не відпускати або відпускати (відпустити) грѣхи, провини: Явне теды, повѣда, естѣ, ижъ вязати и розв'язувати грѣхи дарѣ духовный было оное (1603 *Пит.* 16); Вазати и разрѣшати взалъ ключи. Але прѣймѣте дѣхъ стѣ, всѣмъ мѡви(л): если комѣ ѡ(т)пѣстите грѣхи, ѡ(т)пѣстѣтса имъ, если комѣ оудержите, оудержа(т)са (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 187 зв.); Петрѣ святыи нѣкгды епископом Рыму не былъ и оные слова Петру реченые до столицы римское не стягаются абы она сама только мѣла власть на земли вязати и рѣшати и до неба ключами Петровыми отворяти (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 54); згѡду **вязати див. ЗГОДА; мукою вязати див. МУКА.**

Див. ще ВЯЗИТИ, ВАЗОВАТИ.

ВЯЗАТИСЯ, ВАЗАТИСЯ, ВАЗАТИСА, ВЯЗАТИСЕ *дієсл. недок. 1.* (до чого, до кого) Приєднуватися: С того лѣстѣ показѣтса то што(м) вѣше повѣдѣ(л), жѣ добра хѣтъ соу(т)ь рѣзны ѡ(т) оурѣдѣ, однакъ до оурѣдѣ са вѣждѣт (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 80); кто бы се до тое протестации е(г)ѡ вязати хотел... постерегаючи права ясне освещенных кнежат ихъ милости Чарторыйскихъ дедичного, которое до тое маетности маю(т), не мней теж особливе и держаня моего, абы мы о конѣституцие и права, ясне о томъ учиненные, яко в добрах шляхетских, кгвалту и безправа якого не односилъ и не односили (Володимир,

1624 *АрхЮЗР* 1/VI, 539); хме(л)ниці розослать былъ по(л)ковник(в)... на рѣ(с)ку подолю на волю(н) з козаками, до которы(х) наве(н)це(и) хлопства вазалося (серед. XVII ст. *ЛЛ* 179); до жа(д)ныхъ инъшихъ справъ в жадно(м) суде и уряде вязати(с) и в нихъ ставати далеко ба(р)ѣ(и) на взрушенѣ правъ дедичныхъ стародавнихъ... ничо(г)«о» чинити не можетъ (Исаїки, 1643 *ДМВН* 241).

2. Позбавляти волі, неволити (кого): А хто досконалѣю люббѣвъ маєть, тѣтъ вѣжетъса и зневолаѣтъса ласкою (Вільна, 1627 *Дух.б.* 242);

(про християнське віровчення) заборонятися, неволитися: В том можешъ собѣ на приклад взяти братство виленское, якъ его превратити не могут от православія ни огонь, ни мечъ,... а слово божіе не вяжется, але овшем ростет и множится у правовѣрующихъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 56).

3. (до чого) Належати (до чого), стосуватися (чого): С того листѣ показѣтса то што(м) вѣше повѣдѣ(л), же добра хѣтъ соуть рѣзны ѡ(т) оурѣдѣ, однакъ до оурѣдѣ са вѣждѣтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 80); ѡ(т)кола показѣтса то, же тѣтъ костѣлъ, котѣрый одны(м) меноуѣмо до одного якбго мѣстца, ...до одны(х) яки(х) по(д)лѣглыхъ грѣхови людей вазѣтиса не маєть (Там же, 162).

4. *Перен.* (про молитву) (вестися безперервно) в'язатися: Служба Божія ма быть ани барзо лѣниво, ани тежъ назбытъ скоро, але средне, съ початку заченши ажъ до конца остатнее молитвы, маєть ся на кшталтъ ланцуховыхъ огнѣвъ вязати и нероздѣлне отпраовати (1603 *Пит.* 82).

ВЯЗАТЬ див. ВЯЗАТИ.

ВЯЗЕНЄ, ВЕЗЕНЄ, ВЕЗЕНЬЄ, ВЕЗЕНЬЄ, ВЪЗЕНЄ, ВЯЗАНЄ, ВЯЗАНИЕ, ВЯЗАНЬЄ, ВЯЗЕНІЄ, ВЯЗЕНЬЄ, ВЯЗЕНЯ, ВАЗАНІЄ, ВАЗЕНЄ, ВАЗЕНЬЄ, ВАЗЕНА, ВАЗЪНЄ с. 1. (позбавлення волі) ув'язнення: не имаєть на(с) прикоснуотиса моука, ни инья страсти, на вазанія моучителева (1489 *Чет.* 142); его Мышка князю Романѣ на врад нашъ Луцкій выдати... не хотел, которогож тепер кѣ правдѣ... постановити мѣсал на онъ час за горяча..., яко напевнейшимъ, а истымъ везеньемъ бпщного... и тѣтъ стоить перед нами господарем, яко вазѣн пойманий на горячом (Вільна,

1565 *AS VII*, 276); чернцовъ и поповъ с того мана(с)гыра берѣчи и(х) везенье(м) всилуєтъ (Новгородок, 1589 *ЛСБ* 123); на томъ... сбн'мици... однѣхъ доушено, дрѣгѣхъ давлено, иншы(х) тѣплено. дроугѣхъ гблodomъ мѣрено, везеньемъ траплено (Острог, 1598 *Отп.КО* 20); Ѡлекшая порѣки зразѣ достатине могуци сказана є(ст) до вязеня (Львів, 1607 *ЛСБ* 1046, 2 зв.); Хтожъ еднакъ не видить въ мордерствѣ Игнатіевомъ явного кламства, которому... и зубы были вытолчены,... и нагѣй и звязаній въ студню былъ вкинєнь, а еднакъ по томъ... вязени... лѣтъ 11 на столицѣ седѣлъ! (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 741); Вазѣю... траплю вазеньемъ (1627 *ЛБ* 24); Пентѣфрїй котѣрый былъ далъ Іѡсифа на // бное такъ дблгое вазанье видачи такбе подвыжшєньє єго прерѣклѣса, и бѣжалъ до жоны (серед. XVII ст. *Хрон.* 67-67 зв.).

2. В'язница, тюрьма: хотячи єсмо каждого при праве посполитомъ захавать послали тамъ дворанина нашего... и казали єму зъ оного везеня того архимандрита мощно взяти и выпустити (Краків, 1540 *КМПМ* I, дод. 1); Береть староста теперешни(и) ѡтъ того кого ѣ вязенье хотя неви(н)ного ѡсадить повежного вѣ гроше(и) (1552 *ОЧерк.З.* 10); Тежъ ѡставуємъ и(ж) коли бы хто комѣ рекъ же ты не чистого ложа сы(н), а того бы на него не довелъ... тогды... таковы(и)... має(т) седети ѣ везе(н)ю (1566 *ВЛС* 7); заразь... не ѡ(т)пущаючи мене ѡ(т) суду без доводу и присяги на голоє рече(н)є слова пана песочи(н)ского... ѡ(т)правити и та(к) же зара(з) мене самого до везе(н)я на целы(и) рокъ до вежи посадити (Кунів, 1581 *ЛНБ* 5, II 4044, 84 зв.); Ино твоя мл(с)ть... нищи(х) слуг(г) црѣквы(х) и дѣте(и) нищи(х) шко(л)ны(х) ѡкова(в)ши до вязе(н)а посажа(л) (Вільна, 1594 *ЛСБ* 251); Присмотрѣмъ бетѣжныхъ и тыхъ, котры(и) (в *ориг.* котрыхъ. — *Прим. вид.*) у вязаню сидятъ (XVI ст. *НС* 215); Никифора... сколько лѣтъ у вязеню держали, наконецъ ажъ уморили постомъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 40); Оузняца: Тѣрма, вазе(н)є (1627 *ЛБ* 138); На той часъ ѡпдѣствше ю стїи Бѣжи Агггли, порвѣтъ ю... бные бѣси... и розтѣвшє ю напѣлѣ, оувѣргѣ(т)... вѣ прѣпасть, и вазѣна (Львів, 1642 *Час.Слово* 269); котрый арештѣ пан Лакгановський принявшы добровольне... то декляроваль, же уже тыхъ злочинѣцов в замѣку турьском у

везеню туромном маеть (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 8/IV, 71); *Образно*: Тымъ способомъ Іоаннъ, впрѣтнѣвши жнѣво, з вазѣнѣа того тѣла, сходитъ нѣтескливо, Абовѣмъ южъ одѣржалъ, по трѣдѣхъ и працахъ, вѣчнѣю нагорѣдѣ, въ Нб(с)ныхъ палацахъ (Луцкъ, 1628 *Андр.Лям.* 18).

3. Полон, неволя: корѣцкій... пошѣлъ пѣрвѣи разѣ надъ тѣрка зара(з) пойма(н) и бѣзвѣсти згѣнѣдлъ. Родивѣши его килка крѣтъ посылали в зѣмлю тѣрѣцкѣю довѣдоваючи са где есть... едны мѣвили оу вѣзеню, а ѣныи замордовано (1509-1633 *Остр.л.* 129 зв.); они... посла нашего... на волной дорозе перенемши, ожрѣтне на смерть замордовали, а... княже арцыбискѣпа Ризского,... ѣ везеньє взяли (Вильна, 1557 *AS VI*, 22); А кгды бы которы(и) доро(с)лы(и) бы(л) на слу(ж)бе // ѣ чужихъ краинахъ або на надце або те(ж) ѣ везе(н)ю неприате(л)скомъ тому да(в)но(ст) не шкоди(т) если еѣ ѣ(т) приеха(н)я своего не замо(л)чить (1566 *ВЛС* 69 зв.); я... черезъ Мамаѣ Девеевича мѣрзѣ... въ земли Волынской ѣ везеньє неприателское взять (1577 *AS VI*, 71); ѣсиротѣлъ есмь и оучинѣли есте мене безъ дѣтей, одѣнъ згѣнѣдлъ, дрѣгѣй вѣ вазѣнѣю зѣосталъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 69); тепе(р) теды яко прудко манифе(с)та(н)сѣ з милосе(р)дя бо(з)кого з рукъ неприате(л)ски(х) из везеня уво(л)нены(и) зо(с)тавь... ѣ таково(и) згубе своѣ(и) ѣповеда(л)се и ѣ(с)ве(д)ча(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 210);

неволя, поневоления: моисей... пре(д)ки ѣхъ изъ мѣцнаго вазѣнѣа... привелъ черезъ поуцоу до зѣмль ѣбицѣннѣи имѣ (серед. XVII ст. *УЄ* №91, 28).

4. *Перен.* (про гроші) привласнення, користування чиеюсь власнѣстю: Воспомани и Филипа, малара многопѣна(ж)ного, камо (!) тѣе рѣманые золотые, по его неволно(м) ѣ(т)хѣдѣ осталиса, и в чие(м) нѣтъ везеню седа(т) (1598 *Виш.Кн.* 273 зв.).

ВЯЗЕНЬ, ВАЗЕНЬ, ВАЗЕНЬ, ВАЗѢНЬ, ВЕЗЕНЬ ч. 1. В'язень: ималь на то(т) ча(с) вазѣна с'лавнаго п'розвѣище(м) варавьѣоу (1556-1561 *ПС* 117 зв.); князь Матушъ Вороницкій черезъ возного и козаковъ тыхъ вязенѣвъ прислали (Житомир, 1585 *АрхЮЗР* 3/I, 16); тарасѣ поламали, вѣ котѣры(х) бѣло вазню(в) полѣно (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 123); Оузнѣкъ: Вѣзень, плѣнникъ (1627 *ЛБ* 138); люде впадаѣютъ вѣ высокоѣмѣ... Прѣзъ повонѣнѣе ѣлбо запахъ,

оубѣгми, хѣрыми, трѣдовѣтymi, вѣзнами и оумѣрлыми брѣда(т)са (Киѣв, 1646 *Мог.Тр.* 910); Мѣжъ легковѣрны слѣвомъ ѣй дѣлъ мѣстце, а слѣхаючи справы ѣ(т) Іѣсифа, казѣлъ егѣвести до темнѣи, гдѣ вѣзеньє пр(с)кихъ // стережоно (серед. XVII ст. *Хрон.* 64 зв.-65); которы то законницы... запомневшы политованя хрестыянѣского, которое над утрапленными вязнями... уживати звыкѣли,... // тѣе добра од протестуючогосе одобрали (Луцкъ, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 304-305);

перен. (людина, яка перебуває під владою, впливом когось) невилник: я, тебе стражу, слѣгѣ, неволника, и ва(з)на женѣ оучиню, а тобѣ всю мѣсль оу жоны похѣ(т)ное стѣ(д)нѣ приважѣ (1599-1600 *Виш.Кн.* 208);

перен. грѣшник: а... вѣзень вѣчнѣи(и) грѣхови ѣ(ст) есми (1599-1600 *Виш.Кн.* 209); але пѣты(м) з неволѣ смѣрти выше(д)ши, встѣвши... потѣжне и чѣдѣвне зѣ мѣтвы(х), и дрѣги(х) выпровадилъ вѣзеньє ѣ(т) ѣда (поч. XVII ст. *Проп.р.* 205 зв.); Впосрѣдку ихъ абовѣмъ ѣсть Г(с)дѣ, котѣрый назывѣеться Збавѣтелемъ, ѣжъ вазеньє выбавлѣстъ: зове(т)са лѣкаремъ, же даѣтъ нб(с)ное и Бо(з)ское лѣка(р)ство, и аффекта дѣши лѣчить (Вильна, 1627 *Дух.б.* 248); провѣдѣитъ Црѣ нашѣ и Бгѣ; за собѣю... по(л)ки ва(з)новѣ ѣдскихъ (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 64); *Упорѣвн.*: тѣт стоить перед нами господарем, яко вазен пойма-ный на горячом, а такъ злосливом ѣчинѣкѣ (Вильна, 1565 *AS VI*, 276).

2. Полонений: также отъ вшелякихъ неприателѣй, погановѣ Турковѣ и Татарѣвъ вязнювѣ, язюковѣ доставаючи, ку осторожности его королевское милости и Рѣчи Посполитое,... здорѣвья и живота своего не лютуючы, послугу чинили и завше чинятъ (Киѣв, 1610 *АЮЗР* II, 59); наве(т) и тѣе вси арѣ(н)ды писаные позваны(и) побра(л) а меновите напе(р)ве(и) татари на ве(з)ня которѣ(г) купи(л) за соро(к) колъ грѣше(и) литѣ(в)ски(х) (Вѣнниця, 1610 *ЛНБ* 5, II 4052, 148 зв.); Если войдѣшь на войнѣ прѣтѣвъ неприателе(м) твоѣмъ а подѣстъ ихъ г(с)дѣ бгѣ твой вѣ рѣки твоѣ, и поймаѣшь вѣзни, а оузрѣшь вѣ лѣчѣбѣ пойма-ныхъ женѣ наѣдобнѣю... и бѣдѣшь ю хотѣлъ мѣтъ за жонѣ, вѣведѣшь ю в дѣмъ своѣй (серед. XVII ст. *Хрон.* 155 зв.).

ВЯЗЕНЬЕ див. **ВЯЗЕНЕ**.

ВЯЗЕНЯ див. **ВЯЗЕНЕ**.

ВЯЗИНА ж. (про саджанці в'язів) розсадник: ulmarium, вязина (1642 ЛС 416).

ВЯЗИТИ, ВАЗИТИ дієсл. недок. (кого) (по-збавляти волі) ув'язнювати: свби свбихъ, хрїстіанъ хрїстїане Вѣждѣтъ, вѣзѣтъ, крѣвъ точатъ (Вільна, 1620 Лям.К. 17); цари Константинопольскїи и гетманове ихъ самыхъ папезовъ вязили и судили (Київ, 1621 Коп.Пал. 926); не тѣлкъ до звѣзаны(х) в' темнїцї не хѣдатъ, але и розвѣзаны(х) вѣзѣтъ (Київ, 1637 УС Кал. 728).

Див. ще **ВЯЗАТИ**.

ВЯЗОВИЙ прикм. (який стосується в'язу) в'язовий: ulmeus, вязови(й) (1642 ЛС 416).

ВЯЗЪ ч. В'яз: ѣдете не оборочаючи налѣво ани направо ажъ приѣдете до високо (!) вязѣ тожъ обротите налѣво (к. XVI ст. Розм. 36 зв.); ulm(us), вязъ древо (1642 ЛС 416).

ВЯЗЬБА ж. Рабство: Сесь пусть такъ выбранымъ у вязьбу неправедную, чомъ розвязанїе и потоптанїе слабажаеть тоты, котрыи падуть у напасть и у великый терхъ, то есть грѣхи (XVI ст. НС 17).

ВЯЛЫЙ, ВАЛЫЙ прикм. 1. В'ялений, в'ялий: на торгѣ отъ рыбъ свежихъ и валыхъ мыта на воеводѣ такъ же десатаа рыба (1552 ОКЗ 38 зв.); взяли... солонины полтовѣ сорокъ, салъ тридцатъ, вялыхъ осятровѣ десять и рыбъ сухыхъ полтораѣста и иншихъ рыбъ немало (Володимир, 1597 АрхЮЗР 1/VI, 137); Хомѣ самого збили и пограбили: клячѣ тисавдѣо ...рыбъ валы(х) бо(ч)ковы(х) пя(т)со(т) (Житомир, 1605 ЦДІАК 11, 1, 4, 49); Сѣшанїца: Мѣсо вендѣбное, албо рыба вѣлаа (1627 ЛБ 125).

2. У знач. ім. В'ялий. Вл. н.: Федо(р) Вялый (1649 РЗВ 159 зв.).

ВЯНЦЫЙ див. **ВЕНЦЕЙ**.

ВЯТЕРЪ ч. Ятір: а панъ Кгесинский... и потомкове... не маюť ся в тот ставъ... вступовати, чолнов на том ставу Свищовском не мети, рыбъ сѣтми и утками, вятерми,... // ...ловити не маюť (Свищів, 1553 АрхЮЗР 8/VI, 30-31); и теперъ николи вечне вси напотомные люде, тамъ мешкаючие, у ставъ Пересопницкий... жадного вступу мети и никоторымъ

начинемъ,... яко вершами и вятерами // рыбъ ловити не маюť (Клевань, 1595 АрхЮЗР 1/1, 475-476).

ВАДОМОСТЬ ж. (стп. wiadomość) відомість, звістка. ◊ **ДАТИ ВАДОМОСТЬ** — повідомити: я иже(м) нешеслая в то(р)чине є(д)но в луцку по(д)везала(м)-са ѿ себе вадомо(ст) ѿ(т) врадѣ луцко(г) дати (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 41).

Див. ще **ВЪДОМОСТЬ**.

ВАДОМЫЙ, ВЯДОМЪ прикм. (стп. wiadomy) обїзнаний (з чим): на дрѣги(и) днѣ по се(д)мицы мешканя моего в монастыри, бе(з)гла(с)не вм(с)ти и прочи(м) ѿ(т)ѣхале(м) прошенїа прошѣ пи(л)но, вшакъже Гд(с)нѣ ѿѣ игоумє(н) вядо(м) єсть (Скит, 1633 ЛСБ 520, 2); **вадомымъ чинити** (кого) див. **ЧИНИТИ**.

Див. ще **ВЪДОМЫЙ**.

ВАЖКА ж. В'язка: бѣдетъ дѣша пана моего стережѣна яко бы вѣжїгѣ живѣчихъ оу г(с)да бѣга твоегѣ (серед. XVII ст. Хрон. 237).

ВАЖЧОЕ, ВАЖЪЧОЕ с. Вид податї: мел я в тѣи люди ихъ в Хлапотине без жадного важьчого и без моего накладѣ вѣхати, а ѿни томѣ противни не мели быти... Якож Єго Милост передъ нами поведил накладѣ своего, як в помочномъ, так во важчомъ и в ыншихъ накладѣхъ двадцатъ коп грошей (Луцьк, 1536 AS IV, 60).

ВАЗАНЕ див. **ВЯЗАНЕ**¹.

ВАЗАНІЕ див. **ВЯЗЕНЕ**.

ВАЗАНКА див. **ВЯЗАНКА**.

ВАЗАНЬЕСА с. Вступання у невідповідні, ненадійні стосунки: члѣнками хвѣymi чѣсто са и тѣе котѣрыє нїми не соуť называюť, зачи(м) в' вѣзѣньюса з ними мѣлка и оунесе(н)є бѣти мѣже(т) (Острог, 1598-1599 Апокр. 163).

ВАЗАТИ див. **ВЯЗАТИ**.

ВАЗАТИСЯ див. **ВЯЗАТИСЯ**.

ВАЗАТИСА див. **ВЯЗАТИСЯ**.

ВАЗЕНЕ¹ див. **ВЯЗАНЕ**¹.

ВАЗЕНЕ² див. **ВЯЗЕНЕ**.

ВАЗЕНЪ див. **ВЯЗЕНЬ**.

ВАЗЕНЬ див. **ВЯЗЕНЬ**.

ВАЗЕНЬЕ див. **ВЯЗЕНЕ**.

ВАЗЕНА див. **ВЯЗЕНЕ**.

ВАЗИТИ див. **ВЯЗИТИ**.

ВАЗКА ж. 1. Річ, яка служить для зв'язування чого-небудь: дрвґи(и) ланґцѣхъ што ворота запинаю(ть) тотъ дванадѣцати паде(и) а трети(и) на ва(з)ки иї паде(и) (1552 *ОВол.З.* 194).

2. Лігатура: nodus... коно(т) ва(з)ка легатура (I пол. XVII ст. *Сем.* 120).

ВАЗНУТИ дієсл. недок. перен. (чим, у чому) (заглиблюватися, потрапляти в що-небудь) в'язнути: ср(д)цемъ и оумо(м) в' зѣмных' сѣтахъ ва(з)нѣт', не маючи в нѣмъ ѡ(т)починѣна Бѣго (Вільна, 1627 *Дух.б.* 52).

ВАЗНЬ див. ВЯЗНЬ.

ВАЗОВАТИ дієсл. недок., многокр. (кого, чим) (обвивати мотузкою руки або ноги, позбавляти свободи руху) в'язати: приказаль доухови нечистому выити изъ члґка ѡ(т) мн'огыхъ бо лѣтъ пох'ватоваль его и вазовали его оужищами и поути желѣзными поутовали тыи которыи его стереговали (1556-1561 *ПЄ* 249).

Див. ще ВЯЗАТИ.

ВАЗЬ ж. 1. (скріплення дерев'яних частин будівлі врубанням) в'язь, в'язання: На тотъ часъ покрыто по влоски частою ва(з)ю и черепицею поливаною (1552 *ОЛЗ* 158).

2. (скріплювальна дерев'яна частина споруди) кріплення: Мостъ передъ замкомъ добръ на вази мощно(и) (1552 *ОВол.З.* 194); Тѣтъ вежа мѣрованаа

ѡтъ места ѡбѣла(н)кованье с трема ве(р)хи межи вази плита покрыва(л) еє фальче(в)ски(и) станицла(въ) (1552 *ОКр.З.* 146); миха(л) мышка... из дому ни(з)ко(г)... дахи што ветръ поздира(л) латы // крокви бру(с)є и ва(з)... попали(ти) каза(л) (XVI ст. *ЦНБ* II 22641, 7-7 зв.).

Див. ще ВЯЗАНЄ¹.

ВАЗЪНЄ див. ВЯЗЕНЄ.

ВАЗЪНЬ див. ВЯЗЕНЬ.

ВАЛИТИ дієсл. недок. (що) (підсушувати що-небудь, роблячи припаси) в'ялити: Гѣси чиншовые, тыє выбирати, а вкормивши, валити их мают (1567 *АС* VII, 119).

ВАЛЫЙ див. ВЯЛЫЙ.

ВАНУТИ дієсл. недок., перен. В'янути: При свѣдаю: а ванѣ (1627 *ЛБ* 99).

ВАНУЧИЙ дієприкм. у знач. прикм. В'янучий: мы дѣхо(в)ныи робо(т)никове... не ѡ одно(м) часѣ лѣта, цвѣтѣчїи и врхлѣ ванѣчїи цвѣты добры(м) наши(м) гостемъ и мильмъ ѡ хъ дѣтемъ принѣсимѡ (I пол. XVII ст. *УЄ Кан.* 79); Робѣтникове, которыѣ ѡкѡлѡ садѡ(в)... робат'... квѣты... пахнѣчїѣ збираючи... ѡчи нїми тѣшачи, вѣнности ихъ заживають...не ѡ едїно(м) часѣ лѣта квитнѣчїѣ, и... ванѣчїѣ квѣты... дѣтемъ принѣсимѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 504).

ВАСЛО див. ВЕСЛО.

ВѢУНДОВАНЬЄ див. УФУНДОВАНЄ.

Г 1. Четверта літера алфавіту на означення приголосного звука "г".

2. Має числове значення: $\bar{Г}$ - 3; $\bar{жГ}$ - 3000: да(л)ємь... за троє курь $\bar{Г}$ грошѣ (Одрехова, серед. XVI ст. ЦДІАЛ 37, 16, 20); хто ходи(т) єє подачьки даєть $\bar{и}$ гроше(и) а $\bar{Г}$ кади медѣ (1552 *О Овр.З.* 111 зв.); за фа(р)бѣ че(р)вондю до банѣ гр(ш) $\bar{Г}$ (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 3); Сѣмма всего выда(т)кѣ злоты(х) $\bar{ж}$ а $\bar{Г}$ р(Г) (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 5 зв.).

ГА¹ част. (питальна) (уживається як відгук на звертання) га: Знаменованіа Междометіа сѣть различна... зовѣщагѡ: якѡ гѣй: ѡ(т)зываютцагѡса: якѡ гá; чтѡ (Єв'є, 1619 *См.Грам.* 194 зв.).

ГА-ГА² виг. (виражає звуконаслідування, що відтворює голосний сміх) га-га: [Klim] Há há há há há há há dwa krot odynoho Czołowikam oszukał przyznam sia do toho (Яворів, 1619 *Гав.* 20).

ГАБА ж. (ар. aba) (турецьке сукно білого кольору) габа: Панъ Юре(и) Макаровичъ... заграбилъ... габы поставо(в) два (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 26 зв.).

ГАБАТИ, ГАБАТЬ, КГАБАТИ дієсл. недок. (стп. gabać) (кого, о що) напастувати, турбувати (кого за що): княз Федор самъ в держанью... того пререченого имениа... былъ, а ѡтъ жадного ѡ тоє имениє не былъ кгабанъ (Краків, 1539 *AS* IV, 184); Налєждъ: Выполнѣю, ... дрѣчѣд, гáбаю, принаглѣю (1627 *ЛБ* 69); Притагнѣлъ Кендевѣй до иамнѣи, и пѣчалъ людѣ габáть, и в' поимáньє брáть (серед. XVII ст. *Хрон.* 494).

ГАБАЧЬ ч. Кожух, покритий габою, білим турецьким сукном: У Бакия Высо(ц)кого: ... кожухо(в) пя(т) (два же(н)скихъ)..., габачо(в) тры (Житомир, 1650 *ДМВН* 205); У Федора Я(н)че(н)ка... габа(ч), кошътова(л) золѡтыхъ пя(т) (Там же); У Гри(ц)жа Бабича... габачовъ, кожухо(в) два (Там же, 206).

ГАБЕНЬЙ, ГАБЪЯНЬЙ прикм. (пошитий, виготовлений з габи) габовий: вы... все што при ни(х) было побралаи... ѡ то(г) ивана... ѡбра(н)є габеное за которое да(л) золоты(х) два (Вінниця, 1634 *ЛНБ* 5, II 4060, 72 зв.); ѡпанъча габъяная коня гнедого белоногого... побравъши (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 92зв.).

ГАБИТЬ, ГАБЪТЬ ч. (стп. habit, лат. habitus) **1.** (чернечий одяг) сутана, гáбит: а ѡдѣна за(с) полоте(н)ное наоучáло, же сѣть оумѣ(р)ли всáко(и) сполѣчности свѣтѡво(и)... и ѡно тáкож(д)є, що и(м) гáбѣть // або ѡдѣна значи(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 5 зв.-6).

2. Чернечий закон: Тѡсмо дотѡль все ѡписáли; абѣсмѡса не здáли кѡмѣ що ѡпѣстѣти з' сторони гáбѣтѣ еги(п)тѣанѡвъ (серед. XVII ст. *Кас.* 8);

перен. чернечий спосіб життя: поневажъ и они [работники] ѡбразъ áлбо гáбитъ живѡтъ пѣстѣлничѣй и хр(с)тѣанскѣй прова́дчихъ на себе кладѡтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 322).

ГАБШАСЬ ч. Обшивка (?): Єдвабница бѣлая, по берега(хъ) габша(сь) злоты(и) и на ко(н)ци листѡвка з' злота робленая (Львів, 1637 *Інв.Усп.* 68).

ГАБЪЯНЬЙ див. ГАБЕНЬЙ.

ГАБЪТЬ див. ГАБИТЬ.

ГАВА ж. Гава. Вл. н., ч.: Анъдрѣшко Гава (1649 *РЗВ* 156).

ГАВАДЗА ч. Діал. гавазá "нечепура". Вл. н.: Дмитро Гавадза (1649 *РЗВ* 169).

ГАВАОНИТОВЕ мн. (назва мешканців стародавнього палестинського міста Гаваона) гаваони: кды до не́го [іюзіи] пришли гаваонитове, не поради(л)-са пáна, ѡшоукáны(и) єсть ѡ(д) нихъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 218 зв.).

Див. ще ГАВАОНИТЫ.

ГАВАОНИТЫ *мн.* Те саме, що **гаваонитове**: и рекли ємѣ гаваониты: не маємъ спѣрѣ ѿ сребро и ѿ зѣлото, але протѣвъ садлови и дѣмови єго (серед. XVII ст. *Хрон.* 276).

ГАВЕДА *ж.* (*суп.* gawęda) розмова, балаканина: дѣвныя... пожитки стѣхъ маѣтностей прихода чіе... на рѣскоши, на помѣты, на непотрѣбныя гаведы,... и на йныя мѣрныя выдѣтки оборочають (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 194).

ГАВРАНЪ *ч.* (*цсл.* гавранъ) те саме, що **гайворонъ**. *У порівн.*: черны яко гавранъ (поч. XVI ст. *Песн.п.* 54).

ГАВХТОВАТИ *див.* **ГАФТОВАТИ**.

ГАГАНІЄ *с.* (*звуконаслідування крику гусей*) гагакання: обоудить гоусаръ гаганіє(м), камі(л)лѣса, котѣриі замѣкъ ѿборѣни(л) з лю(д)ми свої(ми) и(з) причѣны гоусей (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 62 зв.).

ГАГАТЬ *ч.* (*фр.* gagate, *лат.* gagates) (*різнovid кам'яного вулкана*) гагат: gagates, гагѣтъ каменъ(ъ) (1642 *ЛС* 205); Гагѣтъ камень. Gagates (1650 *ЛК* 438).

ГАДАНЄ, ГАДАНИЕЄ, ГАДАНІЄ, ГАДАНА *с.* 1. Дискусія, суперечка: Сие писание зовется зачепка мудраго латынника з глупым русином в диспутацію, а попросту глаголющи, в гадание или бесѣду: вопрос и отвѣт (1608-1609 *Виш.Зач.* 198); латинский костел... показовал, увѣрял с ними в гадание вшедших, абы никто их николи ж правдою препрѣти или побѣдити не возмог (Там же, 208); Стазаніє: Възысканіє, выпытова(н)є,... Діспѣтѣція, гѣдка, спира(н)є, пыта(н)є, розважа(н)є, розбира(н)є, гада(н)є (1627 *ЛБ* 124).

2. (*ворожба*) гадання, ворожіння: нѣшємниманіє и нашѣ ѿмысль часто на(с) ѿмылѣє, и маѣло види(т), що помагѣє великое гадана, ѿ закриты(х) и таемны(х) рѣчахъ, з которы(х) не бѣдемо строфованы на сѣдѣ, жєсмо и(х) не ѿмѣли (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 12 зв.); Прикровеніє: Гаданіє, загадка (1627 *ЛБ* 98); aenigma, гаданіє (1642 *ЛС* 72).

Пор. **ГАДАТИ**.

ГАДАРЯНЕ *мн.* (*назва мешканців стародавнього біблійного міста Гадари*) гадаряни: тоты люде дурьныи, Гадаряне, просили Христа, што бы пушовъ вонъ изъ державы ихъ (XVI ст. *НЄ* 153).

ГАДАТЕЛІНІЙ *прикм.* (*цсл.* гадательнъ) (*який вживається при ворожбі, для ворожіння*) воро-

жильний: aenigmaticus, гадате(л)ны(й) (1642 *ЛС* 72).

ГАДАТЕЛСТВОВАТИ *див.* **ГАДАТЕЛЬСТВОВАТИ**.

ГАДАТЕЛЬ *ч.* Ворожит: aenigmatistes, гадате(л) (1642 *ЛС* 72).

ГАДАТЕЛЬСТВО *с.* Ворожіння, гадання: Назыанзенъ (о порядкомъ гадательстве: який порядокъ въ гаданью заховати маємъ) пишучы мовить (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 246).

ГАДАТЕЛЬСТВОВАТИ, ГАДАТЕЛСТВОВАТИ *дієсл. недок.* (о чім, з ким) Дискутувати (про що з ким), обговорювати (що з ким), роздумувати (над чим про що): яже иногда... важыльсе есми быль... о неконхъ нужныхъ речахъ писания светого, не самъ, но [зъ] своими старъшыми и презвитери, совитовати и гадательствовати (Вільна, 1599 *Ант.* 579); Назнаменѣвѣ(т): Гадате(л)ствѣ(т) (1627 *ЛБ* 68).

ГАДАТИ *дієсл. недок.* 1. (о чім, за що) (*спрямовувати свої думки на що-небудь*) думати (про що): Не гадайничого за пожитокъ сего свѣта (XVI ст. *НЄ* 32); сердце наше не знаетъ того, а гадковъ инъшее гадать о каздувствѣ (*виправлено на газдѣвствѣ*. — *Прим. вид.*) (Там же, 212); и мовили жебы виши(т)ци люде ни ѿ чо(м) и(н)шо(м) не гадали. єдно ѿ то(м), што и(м) хс писма воуклада(л) в дорозѣ (XVI ст. *УЄ* № 29519, 52); Такъ же и мы ажъ и до того часѣ ѿ томъ гадає(м) и пѣе(м) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 84);

(*в інфінітивній конструкції із спол. як*): а дяволы тогды ненавидѣли Христа и гадали якъ боржѣе пуйти сперед (не)го (XVI ст. *НЄ* 101); тоты суть такыи люде, што гадають и нучъ и день, якъ обогатѣти (Там же, 146);

(з ким о чім) (*спільно думати, радитися*) обміркувати (що); роздумувати (над чим): И вышлі законъниці. И почалі с ним гадати. глядаючі ѿ(т) него знаменія съ неба (Володимир, 1571 *УЄ* *Вол.* 56); Въ ієр(с)лѣмѣ на ты(х) мѣ(ст) осіаль дѣхъ нечисты(и) ср(д)це юдашево которы(и) потаємнѣ ѿ(т) іса ѿ(т)шель, видачи иже жидове посполѣ в радѣ были и гадали ѿ томъ яко бы го могли поимати (поч. XVII ст. *УЄ* № 256, 6 зв.); *Образно*: любовъ не мечеть себе,... не гадаеть злое, не радуеть ся неправдѣ, усячино вѣруеть (XVI ст. *НЄ* 11).

2. (*мати певну думку*) вважати, думати: А сесе изъвѣдованя естъ жидуvsкое дѣло, чомъ они гадали,

ажъ люде могутъ сами выдѣ себе изъ дѣломъ добрымъ добыти пожитокъ вѣчный (XVI ст. *НЄ* 122); Та dla tohom hadaŭ sobi Szco on tam tot mowyl tobi (Яворів, 1619 *Гав.* 19).

3. (з *інфінітивом*) (*збиратися робити що-небудь*) мати намір: Не гадай украсти ни маргу, ни пѣнязѣ другого (XVI ст. *НЄ* 19).

4. (без додатка) (*пророчити, передбачити*) гадати: addiūino, гадаю, пророкую (1642 *ЛС* 68).

5. (*стп. gadaŭ*) (з ким, о чім) говорити: по(ст)оный про(д)кы ннѣ о(ст)и(л) я(к) оно(и) мо(и) сеи по(с)ти(л)са... и гадаѣ из бо(г)о(м) лице(м) ко лицѣ, яко бы ты(ж) хто // из своимъ товарише(м) (к. XVI ст. *УЄ* №31, 31 зв.-32); Христосъ Господь, гадаючи зъ оними Жидами, тыхъ словъ // уживаеѣ (1603 *Пит.* 35-36); Неха(и)же перестанѣ(т) телѣсныи и бы(д)лачѣи люде ѿ станѣ стѣ(х) дво(р)негадѣти (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 29 зв.).

ГАДАТИСА, ГАДАТИСЬ *дієсл. недок.* (зким) Спільно обмірковувати (що), спільно роздумувати (над чим): И вышѣли законѣници и почали са зъ нимъ гадати гладаючи ѿ(т) него знаменїи з нѣа (1556-1561 *ПЄ* 156 зв.); законѣници гадалиса з нимъ (Там же, 160 зв.); Єв(г)листа выписоуе... якъ ты(ж)... оучителеве людоу з нико(ди)мо(м) са гадаю(т) (Там же, 371 зв.); (з ким) порозуміватися: тогды нѣкоторы(и) епикуры(и) и стойкове // филозофи гадалиса з ни(м) (II пол. XVI ст. *КА* 93-94);

(зким о чім) радитися (зким про що): Єв(г)листа выписоуе... якъ хс зъ законѣники и сѣ садѣкеими са гадае(т) ты(ж) о двою приказаню в Законѣ на(и)болѣшимъ (1556-1561 *ПЄ* 93 зв.);

(між ким) сперечатися: тогды гадали(с) жидове межи собою рекоучї якъ же може(т) то(т) дати на(м) тѣло свое ясти (1556-1561 *ПЄ* 369 зв.).

ГАДИНА, ГАДИНА *ж.* 1. Гадюка, гадина: если бы рыбы просиль, чи пакъ гадиною подасть емоу (1556-1561 *ПЄ* 39 зв.); Паматай // ... яко бѣ стѣ(и) караль люди) злоч(с)тивы(х), мече(м), ѿгне(м), гадинами зе(м)ла живы(х) пожирала, западаласа (XVI ст. *УЄ* №29519, 35-35 зв.); Оужовни(к) е(ст) злѣла (!) ба(р)зо добро коли кого оужь а(л)бо гадина въкоу(с)и(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 4 зв.); каіафа мыслївца са выкладае(т), и гадїною ѿнѣю собѣю выражовал (поч. XVII ст. *Проп.р.* 93); гадїна. вож — anguis (Iпол.

XVII ст. *Своб.* 20); Гадина. Reptilis (1650 *ЛК* 438); *Упорівн.*: будьте мудрѣ, якъ гадины, и безъвинны, якъ голуциѣ (XVI ст. *НЄ* 87); *Образно*: гадїны зась суть похѣти нашего тѣла (поч. XVII ст. *Пчела* 8).

2. Потвора: Потомъ рѣшивши людь, прїѣхаль до... мѣста, гдѣ было велми много дївной гадины, которїи бы мѣли гѣловы и кѣпы, яко бы вепри, а копыта были ширѣки на три стѣпы (серед. XVII ст. *Хрон.* 461 зв.).

Див. ще **ГАДЪ.**

ГАДИНЯНЫЙ *прикм., перен.* (такий, як у гадюки) гадючий: идѣ гадїняный пудѣ устнами ихъ, котрымъ ротѣ клятвы повенѣ и многими словы (XVI ст. *НЄ* 124).

ГАДИТАНЫ *мн.* (назва мешканцїв Гадитанїи) гадитани: та(м) тежѣ Гїшпан' пїльны(и) Мармѣрѣвый поставиль стѣлпѣ, где зъ Оуеаномъ Вїспа мѣстце подаеѣт дѣльнымъ гадитаномъ (Київ, 1632 *Євх.* 297).

ГАДИТИСЯ, ГАДИТИСА *дієсл. недок.* Гидувати, гидитися: чоботїща невытрѣтны, а(ж) гади(т)са поглядѣвши на ни(х) (1596 *Виш.Кн.* 228); pauseo, as, ме(р)жуся, брижуся, гади(т) ми ся (1642 *ЛС* 278).

ГАДИЧАНЕ *мн.* (назва мешканцїв м. Гадяча) гадячани: а другое быдло часть нѣякую Гадичане отгромивши позабирали (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 11).

ГАДИНА *див.* **ГАДИНА.**

ГАДКА¹ *ж.* 1. Думка, гадка: Дѣля того научайте ся, хрестїане, коли постите, абы ся сокотѣтъ выдѣ всякыхъ дѣлѣ лихыхъ, найперво выдѣ гадокъ лихыхъ (XVI ст. *НЄ* 18); чомъ вытходитъ вытѣ сердца гадка злая, убїйство и прелюбодѣйство, ... то есть, що сквернить члѣвка (Там же, 37); Чемѣсь мнѣ гадки великие головѣ здоймають (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 16).

2. Суперечка: еще и тепе(р) естѣ великая звада и га(д)ка межы кра(м)матиками (1582 *Кр.Стр.* 14); Стазанїе: Възысканїе, ... Дїспѣтація, гадка, спира(н)е (1627 *ЛБ* 124); гадки чинити — заводити суперечку, вести дискусїю: диспѣтовати тѣ естѣ препиратїса и гадки чинїти, яко ѿ чо(м) не пѣвно(м) не маю(т) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 139).

3. Балачка, вигадка: за(в)стега(и) глупы(х) гадо(к) и вычита(н)я родо(в) сваро(в) и споро(в)

зако(н)ны(х) бо су(т) непожито(ч)ны и (с)спро(с)ны (Пол. XVI ст. *КА* 539); то южь не потреба въскр̄сеніа, и сѣдѣ: albo тыжь и то привѣдаты з бѣсовъ оузавши дѣвѣдъ; мѣвачи яко бѣсовъ нѣмашъ въ пеклѣ, такъ и стыхъ в' нѣбѣ але слабаа то ва́ша га́дка (Почаїв, 1618 *Зери*. 46 зв.); лѣпше е(ст) сты(х)набо(ж)не и сплacho(м) просѣти..., нѣ(ж) в таемница(х) ихъ про(ж)ными га(д)ками дишкѣровати (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 30).

4. Загадка: Та́а то га(д)ка трѣ(д)наа ѿ(т)са(м)псѣна филистинчико(м)... загадана была (поч. XVII ст. *Проп.р.* 5 зв.); Басни звагомыа: Вшетѣчныи, встыдливыйи Пѣсни, Га́дки, и Байки (Львів, 1642 *Жел.П.* 7 зв.); А они емѣ рекли... что солѣдшаго над' мѣдъ: а что моцнѣйшаго над' лва: котѣры(и) рѣклъ до нихъ: бѣсте были не орали яловицею моєю не нашли бѣсте были га́дки моѣй (серед. XVII ст. *Хрон.* 185); шаты взавши да́лъ тѣмъ котѣрыи были га́дкѣ згада́ли (Там же).

ГАДКА² ж. Посудина для воды: У олтару: престоль и жертвникъ,... банка глиненная зъ виномъ, банечка и гадка миденая, што воду носятъ, маленькие (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 1/1, 183).

ГАДЬ ч. Гад: всакое прироже(н)е звѣра(т) и птахо(в) // и гаду имо(р)ски(х) ры(б) бывае(т) вкроче(н)е(ст) и е(ст) вкрочоно ѿ(т) прироже(н)а чл(в)чого (II пол. XVI ст. *КА* 167-168); Прѣшд ва(с) брѣта и напомина(ю)... жебы(с)мо не прилѣчени были к ѣны(м) бестіа(м), и(к) гадо(м) котры(и) сами сво(е) тѣлоида(т) (XVI ст. *УС* №29519, 100); рѣклъ емѣ, пове(р)зи еи [лѣскѣ] на земли. а кг(д)ы... повѣрглъ... вчѣини(л)са с неи га́дъ. то е(ст) змѣа (Львів, поч. XVII ст. *Хрон.* 18); всѣхъ звѣровъ, птаковъ,... га́довъ и вѣронов драпѣжнѣйшими бѣдѣчи, и нѣколи ма(с) лю(д)скихъ сѣрѣве ѣсти не переставаючи (Київ, 1637 *УС Кал.* 469); а тая волос(т) естъ полна гадѣ (серед. XVII ст. *Луц.* 532); Все звѣра́та и пта́ство и весь га́дъ вѣведъ съ собѣю и да́лъ благословѣнство (серед. XVII ст. *Хрон.* 16);

(про негидних з погляду релігійної моралі людей) гад, гадюка: гадове пороженіе ящоричее якъ оубѣгнете прѣ(д) соудѣ(м) ог̄на пекел'ного то(г) [о] дла и я тыжь посылаю до васъ пр(ор)кы (1556-1561 *ПЕ* 100); Гадъ прѣпо́саный бѣде вла́чити перед' нимъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 76 зв.).

Див. ще ГАДИНА.

ГАДАЧИЙ *прикм.* (який стосується гада, гадуки) гадючий: Та(к) ты(ж) въ (ко)торо(м) домоу боуде(т) венеди(т)кта (!) пахнути то гадины и въсѣ нечисто(ст) гадачоую выганае(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 3).

ГАЕВЫЙ¹ *прикм.* Лісистий: Гае́вый. Nemoros(us). Nemorensis (1650 *ЛК* 438).

ГАЕВЫЙ² ч. Гайовий, лісовий сторож, полережник: пани Сестревитовъская... до села до Бельки пехотою уходила и тамъ у певного хлопа... гаевого, // мешъкала (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 8/III, 617-618).

ГАЕКЪ *див.* ГАЙОКЪ.

ГАЕНЬ *дїєприкм.* Скликаний: Тамъ же судъ потребный ведле права ихъ майдеборского былъ гаенъ передъ которымъ судомъ загаенымъ балверчикъ... и Ганна... были поставлены (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 8/III, 473).

ГАЗОФИЛАКІЯ, ГАЗОФИЛАКІЯ ж. (*ερ. γασοφυλάκιον*) скарбница: тыи то слова мовиль г̄с в газофилакїи то е(ст) в' скарбници црквней (1556-1561 *ПЕ* 379); Вѣдаю то а бѣрзо добре, же сѣтъ, котѣрыѣ великіѣ скарбы трѣдовъ, и высокоѣ мѣдрости свѣеѣ з' побѣжностью злѣчноѣ, ѿ(т)даю(т) до газофил'акїѣ, то естъ, влага́лища Црк̄вногоѿ (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 5 зв.).

ГАЗУКА ж. (*стп. hazuka*) верхній одяг, переважно підшитий хутром: Шата злотоглавнаа, жѣпан и газка соболями подшита (1558 *AS* VI, 214); знашли клумо(к), в которомъ клумку газука чорного уте(р)фину, лисами по(д)шита (Луцьк, 1565 *ТУ* 112); взято фу(т)ро во(л)чое што было по(д) газукою (1571 *ЛНБ* 103, 15/Іс, 1855, 1); небо(ж)чикъ келеме(т) да(л) бы(л)... газкѣ мѣра(в)скѣю шарѣю сму(ш)ки чо(р)ными по(д)шитѣю (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 26); коли матъка наша мене заму(ж) давала то(г)ды за мъною дала шубъку кунюю... газку камъчатую на золоти (Київ, 1615 *ЦНБ* II 23261, 1 зв.).

ГАИСТЫЙ *прикм.* Покритий лісом, лісистий: такъ са ѿ(т)ворѣю(т) бчи егѣ..., якѣ нїзины гайсты, якѣ сады ви́ліе́гѣтны... якѣ кѣдри при вода(х) (серед. XVII ст. *Хрон.* 144 зв.).

ГАЙ¹ ч. 1. Гай, ліс: мы з ласки нашеє... тыи зѣ(м)ли миколалаевѣ оревинчинѣ... сеножати з гай из дѣбровами... потвержае(м) си(м) наши(м) листо(м)

вѣчно емѣ и его жонѣ (Берестя, 1506 *Арх.Р.* фотокоп. 10а); Маєт князь... тот замок... держати... з лесе... и гайми и пасаками (Городно, 1507 *АС III*, 49); тоє именьє, которое онѣ кѣпил, потвержаємъ... вечно... з гаи и з хворосты и зѣ заросльми (Краків, 1518 *АС III*, 174); а земане ставецькїє вziali пола и(х) на л̄ днєвь межн гаєвь кѣ стагомъ (1552 *ОВол.З.* 196 зв.); ѡхо(т)ный те(ж) до гаю и мыслївецъ быває(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 117); має(т)но(ст) свою... з дуброва(ми), гая(ми), ставами,... пану Мо(с)чени(ц)кому зо вси(м) по(с)тупила (Житомир, 1649 *ДМВН* 181); вѣшоль вєсь Ізраї(л)... и поламáли балвáны и вырѣбáли гáи (серед. XVII ст. *Хрон.* 342 зв.); Гáй. *Nemus* (1650 *ЛК* 438);

2. У складі вл. н.: **гай Баєвський**: Федор Липка... // ... пасаку в гаю Баєвськимъ..., выпустошилъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР 3/IV*, 72-73); **гай Десятинский**: от того болота... просто тою дорогою через поле утираючи (sic! — *Прим.вид.*) гаю Десятинского (1561 *АрхЮЗР 8/VI*, 113); **гай Красноселский**: естлибы хто мел ѣ гаю Красноселскомъ... емѣ заборонати ты... мел оный вездъ... емѣ ѡчищати (Краків, 1539 *АС IV*, 224); **гай Угриновский**: почо(н)ши ѡ(т)... кнжєє горы до перєхрєстъя дороги которая иде(т) по(д)ле гаю ѡгриновского (Луцьк, 1585 *ЛНБ 5, II* 4043, 118); **гай Фалимицкий**: протєстация... на князя Юря Чорто-рыского о вырубане дерева овоцого в гаи Фалимицкомъ черезврядника его зєменского (Володимир, 1597 *АрхЮЗР 1/VI*, 149); **гай Хоболтовский**: приехали есмо зѣ Затурецъ умыслне вѣ гай Хоболтовский (Володимир, 1577 *АрхЮЗР 6/I*, 102); **Березовый гай**: повєдїли, и(ж)... по(д) Березовы(м) гає(м) суть кгру(н)ты п̄на н̄шого (Івниця, 1582 *ККПС* 79).

ГАЙ² *виг.* (вживаєтьсѣ при вираженнї здивування, жалю) гай-гай: ѡле! ѡ(г), гáй, гáй, гáй. задивова(н)асá слѡвко тбє (1627 *ЛБ* 151).

ГАЙВОРОНЪ ч. Гайворон: гдє га(и)вороны летятъ та(м) сѣ тежъ кавки крѣки вороны межн нн(х) мѣшаю(т) (1582 *Кр.Стр.* 47); Врãнь: Вбронъ, кроу́къ, гайворо(н) (1627 *ЛБ* 17); *spertolo[glus, га(й)воронъ* птица, суєсловъ (1642 *ЛС* 377); Гайворонъ. *Cornix frugioua* (1650 *ЛК* 438).

Див. ще ГАВРАНЪ.

ГАЙДАКЪ ч. *Діал.* Гайдак "вївар". Вл. н.: Пилипъ Га(и)дакъ (1649 *РЗВ* 368).

ГАЙДУКЪ¹ ч. (уг. *hajdú, тур. hajdud*) 1. (*солдат придворной охорони*) гайдук: его милость панъ Струсь, ...сѣ пахолки, зѣ гайдѣки..., збройно, зѣ рознымъ оружьемъ...// сѣ трубами, наехаль мощно, кгвалтомъ, на именьє мое, на село Скуринцы (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР 6/I*, 118-119); га(й)дѣко(в) для сторожи члѣвка дєсѣ(т) позбива(л) (Жорнища, 1590 *ЛНБ 5, II* 4046, 148); если сá до цркви появїль, тогда сá в нѣй гайдѣками своего бѣнтовãн'а осажãль (Острог, 1598-1599 *Анокр.* 86); к вечерѣ пристãвили драбо(в) гайдоуко(в) стєрєчи и(х) (XVI ст. *УС* №29519, 196); взяли(с)мо в га(и)дѣка копу вступного (Львїв, 1607-1645 *РДВ* 24); мене ж самого... гайдукомъ и слугамъ своимъ на месте у Києви казавши поймати,... и до везєня,... посадить был казал (Житомир, 1618 *АрхЮЗР 1/VI*, 457); зѣ кожного подданого, боярина, гайдѣка, и слѣжки, которыебы сєно робїли и робятъ, по возѣ добромѣ сєна доброго... отдавати мають (Загайці, 1637 *ПКРДА IV-1*, 79); з ѡбозѣ по(л)ского два га(и)дѣки сѣ до козакѡвъ передали (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168); Гайдукъ. *Pedes* (1650 *ЛК* 438).

2. Вл. н.: Ѡме(л)ãнъ романовичъ га(и)дѣкъ... мє(л) това(р) сво(и) (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 11 зв.); Гри(ц)ко Га(и)дѣкъ (1649 *РЗВ* 381 зв.); Анѣдрей Шимановський... протєстоваль...// ... Павукови старому, Гайдукови старому (Житомир, 1650 *АрхЮЗР 3/IV*, 486-487).

ГАЙДУКЪ² ч. Назва рослини: *phalangites, га(й)дукъ, коса(т)ки тр(...)* (*позначєннѣ вид.*) (1642 *ЛС* 314).

ГАЙДУЦКИЙ, ГАЙДУЦЬКИЙ, ГАЙДУЦЬСКИЙ *прикм.* (*який стосуєтьсѣ гайдука, належний гайдуковї*) гайдуцький: был осажоным на горьло некий Янушъ Кобринець, который служил службу гайдуцькую... пану Миколаєви Глебовичови (Луцьк, 1606 *АрхЮЗР 8/III*, 521); Панъ Юре(и) Макаровичъ... заграбилъ... га(и)дѣ(ц)ки(х) ладовни(ц) чотыри чи(р)воны(х) фалєньдышовы(х) (Київ, 1633 *ЛНБ 5, II* 4060, 27 зв.); **сребро гайдуцькое див.** **СРЪБРО.**

ГАЙДУЦТВО с. Гайдуцька служба: Того ткача,... у протєстующихъ сє кгвалтовне зѣ держаня

одняли и въ гайдучтво оного себе обернули (Луцьк, 1618 *АрхЮЗР* 6/1, 388).

ГАЙДУЧКА ж. Дружина гайдука: Гайдучка умерла на Кривом полѣ (1635 *АрхЮЗР* 1/XI, 403).

ГАЙНИКЪ ч., *диал.* Гайник "лісник, лісничий". Вл. н.: Ле(с)ко гайникъ (1649 *РЗВ* 199 зв.).

ГАЙНЫЙ *прикм.* (*стп.* gajny) відкритий. ◊ **право гайное див.** ПРАВО¹; **судъ гайный див.** СУДЪ.

ГАЙОКЪ, ГАЕКЪ ч. Гайок: А потом я повел ...от грѣши к терновомѣ гайкѣ, от гайка к могилицам (Пісочне, 1541 *AS* IV, 282); видечи дей толко остатки, которые се уже къ селу совсѣмъ забрали и до пасеки... въ гайку будучой, через ровъ прекопанный, впроважонныхъ и зъ жонами, зъ детми... // ...тую погоню мою... зъ села Ивачкова выбилъ и выгналъ (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 6/1, 275-276); одъ того копца идѣчи чрезъ тотъ гаекъ, а поминѣвши въ немъ ниву орандію — копецъ (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-1, 68); ехали,... межи всходомъ и полуно(ч)ю чере(з) поля,... с которы(х) свежо збожа су(т) знятые,... до Хворостовъ и до га(и)ка, где ре(ч)ка а(л)бо болото Бу(и)ме(р) вщалося (Житомирщина, 1639 *ККПС* 210).

ГАКОВАТИ *дієсл. недок.* Переорювати зорану землю ралом; боронувати: Гакую. Натю (1650 *ЛК* 438).

ГАКОВАТИЙ *прикм.* Гакуватий: obupe(us), гаковати(й), круковати(й), криви(й) (1642 *ЛС* 288).

ГАКОВНИЦА, ГАКОВНИЦЯ, ГАКОВЪНИЦА ж. (*стп.* hakovnica) (*вид зброї*) гаківниця: И съ тыхъ пенязей казали есмо имъ... гаковницы, и порохи, и иные потребности ку оборонѣ местской справовати (Вільна, 1529 *РЕА* I, 167); к томѣ вѣлели емѣ в тыхъ замкох наших... пописати дѣла великии и малыи и гаковницы, рѣчницы (Краків, 1540 *AS* IV, 232); гаковниці старыхъ короткихъ... двѣ (1552 *ОКан.* 3. 20 зв.); са(м)... кнзь... зобравшиса з многими слѣгами... своими... збройно... зъ гако(в)ницами и(з) рѣ(ч)ницами змыслѣне наехавши мо(ц)но... на власны(и) кгру(н)тъ... две череде... до име(н)и двора своего... отогнати росказа(л) (Володимир, 1575 *ЖКК* I, 55); земенинъ г(с)дрски(и)... жалуючи... ѿ то(м), и(ж)... су(д)ичъ земьски(и)... зо всею волю(ст)ю, з дѣлы, з гаковницами,... наехавши... //...на имене жоны моее

...попалили (Житомир, 1584 *АЖМУ* 100-101); взято стре(л)бу гаковницъ деся(т) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 23); кгды якій рѣцерь вѣжа хороговъ розвинѣвши на неприате(л)скіе мѣры видить встѣпѣючого, мае(т) надѣю і оучинѣвши дѣло(м) яки(м) потѣжнѣмъ, або гаковницію прѣстѣтъ та(м) же прѣйти оусилѣтъ, сподѣваючиса ижъ проу(д)ко в мѣсто внійдетъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 206 зв.); та(м)же єдни били козаки, а дрѣгги дѣтъ щона(и) бо(л)ши(х) три взяли, и гаковни(ц) // двѣ и в сво(и) ѿбо(з) впровадили (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168-169).

ГАКОВНИЧНЫЙ, ГАКОВНИЧЬНЫЙ, ГАКОВЪНИЧНЫЙ, ГАКОВЪНИЧЬНЫЙ *прикм.* (*який стосується гаківниці, призначений для гаківниці*) гаківничий, гаківницький: Кѣлекъ гаковничныхъ железныхъ оловомъ ѿблѣтитыхъ двесте (1552 *ОВол.* 3. 194 зв.); Кѣль гако(в)ничныхъ железныхъ сви(н)цомъ ѿблѣтитыхъ двесте (1552 *ОКЗ* 36); Порохѣ гаковничного с фунт (Володава, 1553 *AS* VI, 13); Порохѣ пѣше(ч)но(г) с чотыри решота, порохѣ гако(в)ни(ч)но(г) боче(ч)ка (Варшава, 1616 *ООЗ*-2, 1 зв.).

ГАКЪ, ГАКЪ ч. (*стп.* hak, *свн.* hake) 1. (*металевий або дерев'яний стержень, загнутий на одному кінці*) гак: Сергей... голову ему [продку] оттялъ, и зачепивши гакомъ, до реки Тибру волокъ (1582 *Посл. до лат.* 1130); За цвѣки до кобе(р)ще(и)... и ѿ(т) кляме(р), и гако(в) 9 мура(р)чику з(лт) 1 и 20 1/2 (Львів, 1631 *ЛСБ* 1051, 5а); на томъ Коню Аггль Бжій... в Рѣцѣ гакъ огнѣнный, тѣмъ гакомъ взѣвши слѣгѣ антѣхристовѣ за шію ведѣтъ по(д)лѣ коня (Чернігів, 1646 *Перло* 141); Гакъ. Namus. Clauus uncinatus (1650 *ЛК* 438).

2. Знаряддя для обтягування бочки обручем: Хйщникъ: Драпѣжца,... и тыжъ начи(н)е бѣднарское, гакъ котрымъ обрѣчѣ заводатъ на фасы (1627 *ЛБ* 143); Хйщники: Вѣрвы, лѣпѣзци, ѿбо гаки бѣднарскіи (Там же).

3. У мн. гаки (*деталь завѣс для дверей, вікон*) гаки: А кгды того замьку отьбити,... не могли, те ды я видель есми гаки, на которыхъ двери зъ завѣсами были (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 316); ковалевы ѿ(т) краты и гако(в) до попо(в)ского домѣ гр(ш) мз (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 74 зв.); За гаки и(з) завѣсами по(л)шеста гро(ш) до воро(т) (Львів, 1607-1645 *РДВ* 3 зв.); за

завѣски з гаками всего далемъ зло(т) з и 14 (Львів, 1633 ЛСБ 1052, 7); двои завѣсы зь гаками до и(з)депѣки противь дрожа(р)нѣ fr. 3 (Львів, 1635 ЛСБ 1054, 17 зв.).

4. *Перен.* Підступ: Ово згола кдыкблвекъ трегачню овдо намѣтностъ кинешг, зѣвше в згорѣ тквѣчій єѣ гакъ найдешг (Київ, 1637 УЄ Кал. 6); **на гакъ прийти** — піддатися на чюсь намову: кды бы была лбд'скост' твоѣ мѣла таковбо, котбрый бы... с тобою розмовлѣл, и тѣе намбвы... розезналъ, нѣкды бысь бѣл' // на такій гакъ не пришблѣ (Дермань, 1605 Мел.Л. 36 зв.-37); Слѣхалемъ злби рѣди моихъ товѣрышовъ, Дла котброимъ на гакъ бѣрзо страшний пришо(л) (Київ, 1622 Сак.В. 50).

5. *Перен.* Бѣда, нещастя, критичне становище: Онъ, такъ помыслиной погоды набывши, триумфуетъ, же ся зь такъ трудного на себе гаку зорвалъ (Київ, 1621 Коп.Пал. 1060).

6. Знаряддя тортур: Смотри // Тирѣны Крблѣ, мечѣ ѡстры, ... сковорбды, рѣки желѣзны, гаки, и вшекѣкїи мѣки ѡготованыи (Київ, 1625 Злат.Н. 130-130 зв.); **на гакъ скинути** — піддати тортурам: Тогб же рѣкѣ и вышневецкого в константино пблю на гакъ скїнено (1509-1633 *Остр.л.* 126 зв.).

ГАЛАБАРТНИКЪ, ГАЛАБАРТНИКЪ ч. (*смп.* halabartnik, *свн.* Hellebardier) воїн, озброений в алебарду: з' самбго в'ѣздѣ єгѡ знѣчне показѣт'са, ижъ в'ѣждѣлѣ, ... не маючи з' соббю жадного жолнѣрства... жѣднихъ галабѣртниковъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 182); Галабартникъ. Satelles. Securifer (1650 ЛК 438).

ГАЛАБАРТЪ, ГАЛАБАРТЪ ч. (*смп.* halabart, *фр.* hallebarde, *свн.* Helmbarte) (*вид зброї; ратище з сокирою на кїнци*) алебарда: Ордѣжїе: Мѣчъ, ... волбчна, ошѣ(п), галабар(т), рогатин(а) (1627 ЛБ 153); Галабартъ. Amazonia securis. Vipe(n)nis (1650 ЛК 438).

Див. ще АЛЯБАРТА.

ГАЛАБУРДА ч. *Діал.* галабурда "бешкет, бешкетник". Вл. н.: Богданъ Галабѣ(р)да (1649 РЗВ 378).

ГАЛАДЧИКИ мн. Мешканці гористої країни Галаади: з' ними н̄ мѣжовъ з' сновъ гала(д)чиковъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 337).

ГАЛАЙДА ч. *Діал.* галайда "бродяга, бурлака". Вл. н.: приточилася справа з реестру судового... межы инстикгаторомъ... а... // Грицом Галайдою (Володимир, 1652 *АрхЮЗР* 8/III, 620-621).

ГАЛАСОВАНЕ с. Галасування: Он [Ян Цетисъ]... не контентуючися першими кривдами, деспектѣми нас... законниц, битем, мордовангем убогих подданных нашихъ... стрелянем, галасованем на манастыр..., кгвалтовне нашол на дом... нашого... отца Иоанна, ... хочечи оногo... с того света сгладити (Луцьк, 1625 *АрхЮЗР* 1/VI, 555).

ГАЛАСОВАТИ *дієсл. недок.* Галасувати, кричати: А по тым в неделю рано [Ян Цетисъ]... тут под монастыр подшедши, килка раз умыслѣне, на // зневагу Божую и нас законницъ и релиеи нашої старожитной кгрецкой, на церковь... стрелил и галасовал (Луцьк, 1625 *АрхЮЗР* 1/VI, 555-556).

ГАЛАСЪ ч. (*смп.* halas) 1. (*крик, гамір*) галас: Кгдымъ на ихъ поданные мнѣ кондиції позволить не хотѣлъ, въ церкви Печерской на утрени... такій галасъ на меня учинили, же обавяючи якъ тумулту отъ люду простого, мусилемъ на ихъ позволить (Дермань, 1628 *КМПИ* I, дод. 319); кды панъ вале(н)ты(и)... на то(т) гала(с) кды пана моцы(с)кого бити сечи почали якожъ... звада межы ними поточна, ѡбачивши Пана голѣба речетъ (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 3); ѡколо хворо(с)тѣ ста(л)се крикъ гала(с) (Там же); а надто есче... отецъ Иозефатъ... // ...впадшы до дворку... з галасом и крыкомъ, дворника... выволокшы... злучалсе над нимъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 357-358).

колотнеча, веремїя: Бачечи такий галасъ около пана своего небожъчика Миколая Кренътовского, Янъ Степановъский // челядникъ небожчика, вѣзѣвши на санки, абы его на смерть не убито, до села Высокого... одвезлѣ (Житомир, 1643 *АрхЮЗР* 1/VI, 787-788).

2. (*непорозумїння*) сварка, суперечка: я, Ѡлена ...Ла(ш)ковъская... хотячи... поко(и) учини(т), абы по (с)ме(р)ти мое(и) жа(д)ны(х)... галасовъ... межы де(т)ми моими... не было... ты(м)... те(с)таменътомъ ро(с)поряжаю (Тригорськ, 1648 *ДМВН* 217).

3. Вл. н.: Прише(д)ши пре(д)на(с) братию проща(к) гала(с) з манастыра стго ѡнофрия прине(с) пушку в которо(и) было зо(л)се(м) (Львів, 1607 *ЛСБ* 1046, 3).

ГАЛАТЪ ч. 1. Галант: Ревнїтель: Оупрїймый мїлосни(к), гала(т) (1627 *ЛБ* 108).

2. Вл. н.: Іванъ Гала(т) (1649 РЗВ 99 зв.).

ГАЛАТЫ мн. 1. (давня назва народів, що заселили північну Францію) галаты: тые пото(м) злѣчи(в)-шисе зфра(н)цѣза(ми) которы(х) в о(н) ча(с) галатами и целтами звано (1582 Кр.Стр. 31 зв.).

2. (мешканці малоазійської провінції Галатії) галаты: о то(м) читаемъ в листѣ стого павла еже к' галато(м) (Острог, 1598-1599 Апокр. 101).

Див. ще **ГАЛАТЯНЕ**.

ГАЛАТЯНЕ мн. Те саме, що галаты у 2 знач.: Подевято. Галатяне понижали Павла, а Петра, Іякова... за преднихъ и старшихъ почитали (Київ, 1621 Коп. Пал. 465).

ГАЛБАНЪ, ГАЛВАНЪ ч. (стп., стп. galban, лат. galbanum) 1. (нівденне дерево) галван: metopion, галванъ древо (1642 ЛС 268); Галбанъ. Сурегус babilonius. Halanga (1650 ЛК 438).

2. Деревний клей; ароматна смола з дерева: гальбонѣ(м) по ла(т)... галба(н) пріа(т) три золо(т)-ники въ яицѣ смѣшенъ варено(м) в сма(т)кѣ... // ...велми тѣ(м) ползѣ(т) кои сѣхо(т)ною боле(ст)ю обде(р)жани сѣтъ (XVI ст. Травн. 232 зв.-233).

ГАЛГАНЪ, ГАЛГАНЪ ч. (стп. galgan, свн. galgan) (назва рослини, лат. Alpinia galanga) калган: сипорѣсъ по ла(т)... галганъ по рѣски... // ...собою ѡ(н) сѣкова(т)... стебеліа тоє травы мѣлки (XVI ст. Травн. 133-133 зв.); галанъга по ла(т)... по рѣ(с)ки галганъ... нѣкии глѣють что то є(ст) древо (Там же, 230).

ГАЛЛЕДА ж. Старовинне судно з трьохмарядами весел: Галѣда. Tliremis (1650 ЛК 438).

ГАЛЕРЪ, ГАЛЪРЪ, ГАРЕЛЬ, ГАРЪЛЬ ч. (стп. halerz, свн. Heller) (давня дрібна монета) галер: чи не па(т) ли п'таховъ продають за два п'незѣ або два галерѣ (1556-1561 ПЄ 273); ани гареля зтондѣ не ѡпѣстишь (к. XVI ст. Розм. 54 зв.); Мѣдница: Дробны(и) пѣназь, ѣбо гърѣль (1627 ЛБ67); Трепѣлнии, мно(ж): Дешевѣй, ѡ тре(х) галѣрахъ (Там же, 133).

ГАЛЖБАНТЪ ч. (нім. Halsband) деталь спорядження воїна (?): записую... // сребро всякое, ламаное, старое и новоприобреленое на рядехъ, галжбантахъ, шабляхъ (Володимир, 1583 АрхЮЗР 8/III, 350-351).

ГАЛИЛЕИ, ГАЛІЛЕИ мн. (жителі Галилеї) галилейці: Пришлі... нѣкоторы... и повѣдали емоу

ѡ галилеѡ(х) которы(х) же то пилать кровь змешаль изъ жртвами и(х) (1556-1561 ПЄ 279); Пришлі... нѣкоторіи в тот час. и повѣдали емѣ ѡ галилеих (Володимир, 1571 УЄ Вол. 78).

Див. ще **ГАЛИЛЕЯНЕ**.

ГАЛИЛЕЙЧИКЪ ч. (житель Галилеї) галилеецъ: оу галиле(и)чико(в) // звѣчай бы(л) соукнѣ робити ѡ двоу пола(х) на рамена(х) тѣлько споены(х) (поч. XVII ст. Проп.р. 105-105 зв.); Неха(и) теды живѣтъ смѣрѣніє, нехѣй кролюєтъ, гды та(к) зацного Галиле(и)чика, не бѣрзо давно в' ста(и)ни ро(ж)шагоса, на кр(с)тѣ межи лѣтрами оумръшого та(к) высѣко подноси(т) (Там же, 205 зв.).

ГАЛИЛЕЯНЕ, ГАЛИЛЕАНЕ, ГАЛІЛЕЯНЕ мн. (одн. галилеянинъ) те саме, що галилеи: рекль имъ вы надѣтеса иже бы тьи то галилеяне на(д)вѣ(х) которыи живоуть в галилеи грешнѣйшими были (1556-1561 ПЄ 279); и третіи тоє(ж) слово потвердили рекоучи вѣстиною и то(т) ты(ж) былъ с нимъ бо и галилеянинъ єсть (Там же, 323); и рекль им. вы надѣтес иже бы тьи то галилеяне (Володимир, 1571 УЄ Вол. 78); чи не вси сии которыи мова(т) су(т) галилеане (II пол. XVI ст. КА 6); Пришли деякыи и повѣдали Христови за Галилеяны, ажъ Пилать изъмѣшавъ кровь изъ ихъ благословеніємъ (XVI ст. НЄ 133).

ГАЛИНЪ ч. Те саме, що галунъ: є(ст) тако(ж) ...гѣра... котѣраа... боудѣчи полна сѣрки, салѣтри, галинѣ, кѣменіа, на свои чѣсы огонь страшливы(и) и(з) себе выпѣщѣе(т) (Львѣв, поч. XVII ст. Крон. 28).

ГАЛИЧАНЕ мн. Мешканці галицького передмістя міста Львова: коро(л),... коли былъ ве Лвовѣ... ѡсмотриваль вши(ст)ко, и галичане спере(д)мѣстя гали(ц)кого, просили его коро(л) м(л) ѡ свободѣ (серед. XVII ст. ЛЛ 172).

ГАЛІЛЕИ див. **ГАЛИЛЕИ**.

ГАЛІЛЕЯНЕ див. **ГАЛИЛЕЯНЕ**.

ГАЛКА, ГАЛЪКА ж. Кулька, галка: на рѣкояти бляха... ѡбразъ вспенія... и ге(р)ба го(с)подаре(и) воло(с)ки(х) маючы(и) га(л)ки ѡкрѣ(г)лыє (Львѣв, 1637 Інв.Усп. 8); ве(р)шокъ з кра(н)це(м) ѣдстѣ(ч)ка крѣчены(м), на ве(р)хѣ га(л)ка (Там же, 18); Оучинишь тежъ лехтѣрь ѣкованный зъ злота начѣстшаго, столпѣць бо егѡ и пѣрья, чѣшки и гѣлки, и лилѣи

знегш походá чїи (серед. XVII ст. Хрон. 102 зв.); **Мушкатава галка** — мускатний горїх: Иванъ филиповичъ... // ...ме(л)... Галокъ мшкатовы(х) г фунты (Берестя, 1583 Мит.кн. 24-24 зв.); galla m(u)scata, мушкатава га(л)ка (1642 ЛС 205).

ГАЛКІОНЪ див. АЛКІОНЪ.

ГАЛЛИ мн. (лат. gallus) (римська назва кельтського племені) галли: бовѣм африкане, ... фра(н)цѣзове, и га(л)ли но(рт)мани..., ча(с)то се та(м) о тые краины заходние якъ теплые, ... ѡбѣгаю(т) (1582 Кр.Стр. 31 зв.).

ГАЛЛИКЪ ч. Галлієць, галлійчик: те(н) флору(с) бы(л) галлікъ, албо францоу(з) (Львїв, поч. XVII ст. Хрон. 81).

ГАЛУЗА ж. Галуза, гїлка, гїлля: барзо злєся маю подобны(и) естемъ галѣза(м) дерева (к. XVI ст. Розм. 44 зв.).

Див. ще ГАЛУЗКА, ГАЛУЗЬ.

ГАЛУЗЬЕ, ГОЛУЗЬЕ, ГОЛУЗЯ с., зб. Галузья, гїлля: Я емъ винница, а вы (вы в ориг. відсутнє. — Прим. вид.) винничное голузя (XVI ст. НЄ 123); И ижъ она є(ст) кбренемъ всѣхъ добродѣтелей, ... якъ пнáкъ межи галѣзємъ (Київ, 1625 Коп.Апок. 3); Апфіа: Выводчаа, албо голѣзь(є) злѣе выпѣщáючаа (1627 ЛБ 178).

ГАЛУЗИСТІЙ прикм. Галузистий: Якъ тѣи котѣри прїкроу и долгоу идѣт̄ дорогоу, ... гдыгде дѣрево галѣзистое и широколиствѣнное тѣнь великѣю чїначєє знайдѣт̄, малѣу прїсѣвши ѡ(т)почивáють (Київ, 1627 Тр. 472).

ГАЛУЗКА, ГОЛУЗКА ж. 1. Галузка, гїлка: дѣти жидовскїи... ламали пальмовыи голѣзки (поч. XVII ст. Пчела 33 зв.); едны шáты з себе знимаючи по(д) нѣги слáли: дрѣгїи... голѣзки... простирали (Там же, 34 зв.); Сѣчець: сѣчбкъ, запорѣшка, колосбкъ, порошбкъ, или галѣзка, голѣцá (1627 ЛБ 125).

2. Вл. н., ч.: велебный ксендзь..., осведчалсе и соленитер протестовал напротивко... Парфенови Голузе и лавъником его (Луцьк, 1621 АрхЮЗР 1/VI, 493).

Див. ще ГАЛУЗА, ГАЛУЗЬ.

ГАЛУЗЬ ж. Галузка, гїлка: якъ венць чинить и садовничий окологалузовъ, же ихъ очєшхуеть, хотячи абыся ему зъ болшимъ овоцомъ показали (Єгипет,

1602 Діал. 52); розѣмѣшь же по(д) дерева того дочасного и скáзѣ по(д)леглого галуозми, живо(т) себѣ старый и щасливый ѡбѣцѣшь? (поч. XVII ст. Проп.р. 297); Вѣя или вѣтъвь: рѣсчка, галѣ(з), гѣль, или голѣцá з лїстамъ (1627 ЛБ 24).

Див. ще ГАЛУЗА, ГАЛУЗКА.

ГАЛУЗЬЕ див. ГАЛУЗЬЕ.

ГАЛУЗЯ див. ГАЛУЗЬЕ.

ГАЛУНИСТЫЙ прикм. (з ознаками галуны) галунистый: Галунистый. Aluminosus (1650 ЛК 438).

ГАЛУНОВАНЫЙ прикм. (покрытий галуном) галуновий: Галунованый. Aluminat(us) (1650 ЛК 439).

ГАЛУНОВЫЙ прикм. (який стосується галуны) галуновий: aluminatus, галуновы(й) (1642 ЛС 79).

ГАЛУНЪ, ГАЛУН ч. (подвійна сірчано-кисла сіль алюмінію, хрому, залїза, вживана при фарбуванні тканин, шкіри) галун: побра(но)... // ѡлово, сира, галу(н), лада(н), бобки (Луцьк, 1573 ТУ 154-155); стаско взявъ галѣнѣ за три гроши (Володимир, 1590 ЖКК 1, 312); alumen галун (I пол. XVII ст. Сем. 20); при которомъ бою... фарьби што бы(л) въ ярьмарькѣ купиль на фарьбованє скорь... галуны фѣнтьговъ два ... забрали (Житомир, 1643 ЦДІАК 11, 1, 10, 124 зв.); Галунъ. Alumen. Apyrum (1650 ЛК 438).

Див. ще ГАЛИНЪ.

ГАЛУШКА, ГАЛУШЪКА ж. Галушка. Вл. н., ч.: твоя мл(ст) пнє по(д)комори(и)... бє(з)правне насла(л) еси ѡря(д)ни(ка) своєго... и при то(м) ѡря(д)нику по(д)даны(х)... яска гри(ц)ка галушку вє(р)гуна... на пасєку бугаєвскую (Брацлав, 1595 ЛНБ 5, II 4048, 128); Грицко Галушка (1649 РЗВ 379 зв.); Якимъ Галѣшъка (Там же, 426 зв.).

ГАЛШПАНЪ ч. <?>: побраль... ухватъ серебряный зъ галшпаномъ, въ которомъ было серебра двѣ гривны (Луцьк, 1563 РЕА II, 126).

ГАЛЪЧЕНЯ с. Галчєня. Вл. н., ч.: Потапъ Галъчєня, Назаръ Мосуръ, — тые по три дни въ тѣй дєнь повини робити (Володимир, 1626 АрхЮЗР 6/1, 463).

ГАЛЪРЪ див. ГАЛЕРЪ.

ГАЛА выг. (при вираженні здивування чи занєпокоєння) о, ах: Exprobrandi агай, гала lui (Уж. 1645, 74).

ГАЛАБАРДА див. АЛЯБАРТА.

ГАЛАБАРТНИКЪ див. ГАЛАБАРТНИКЪ.

ГАЛАБАРТЪ див. ГАЛАБАРТЪ.

ГАМАЛИЯ, ГАМАЛЪЯ ж. 1. Вид шаблі: пограбили... у Александра Рытеровского — пулгакъ, шаблю, гамалию зъ ладуньками (Луцк, 1609 *АрхЮЗР* 6/1, 357); у Мацка взяли сокеру, гамалию, пороховницу (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 6/1, 380).

2. Вл. н., ч.: Ми(с)ко Гамалия (1649 *РЗВ* 33 зв.); Ва(с)ко Гамалъя (Там же, 36).

ГАМЛѢТЬ ч. (*стп. kamlot, фр. camelot*) тканина, виготовлена з шерсті ангорської кози: Фело(н) га(м)лѣту че(р)воного... Нараквицѣ того(ж) гамлѣту (Львів, 1637 *Інв.Усп.* 54); фело(н) га(м)лѣту лазѣрово-го те(м)ного (Там же, 54 зв.).

Див. ще КАМЛЕТЪ.

ГАМОВАНЕ, ГАМОВАНІЕ, ГАМОВАНЬЕ с. (*стп. hamowanie*) 1. Затримування, затримка: а который человекъ похочеть с того селища пойти за Его Милостю, он мает пойти... доброволно зо всимъ своимъ статком, без кождого гамована (Острог, 1514 *AS* III, 113); приказѣм тобѣ, абы еси тых людей его емѣ... кром жадного гамована выдавала (Вільна, 1546 *AS* IV, 461); для которого гамованя вашого, за нагабанемъ ихъ, манастыру Божему и намъ врядъ замковый велми есть незычливый (Київ, 1584 *АрхЮЗР* 1/VI, 76); дозволячи... мещаном Быковецким, ... всякие гандли провадити, одно же бы не было зуближенем прав иных мест... и без вшелякого гамованя и зачепьки доброволне людем приездчим отеждчати (Варшава, 1605 *ЧИОНЛ* XIV-3, 110).

2. Спиняння, стримування: кня(з) булыга... с тоѣ светлицы за ты(м) мои(м) гамова(н)емъ прочь пошо(л) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 31); свѣ(т)чать о томъ самбого его чѣлыи постѣпки вѣ гамованью і каранью людїи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 25); злыи дѣхове... чїнатъ дшамъ... перешкѣдѣ и гамованїе (Київ, бл. 1619 *О обр.* 125); такъ и Дїаволи... дшамъ зѣ тѣль вѣшлымъ чїнатъ трѣдность, гамована (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 156).

3. Гамування, вгамовування, стримування: Двѣ части перше гинуло... жидовствомъ и поганствомъ... а третяя спасается презъ... маетности забиранья, справедливости гамованя, свободы отыймованя (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 819).

Пор. ГАМОВАТИ.

ГАМОВАТИ, ГАМОВАТЬ дїесл. недок. (стп. hamować, свн. hemmen) 1. (кого, що) (*не давати проходити, провозити що-небудь, примушувати кого-небудь стати*) зупиняти, затримувати: кѣпцовъ, которые ходат на замокъ Твоей Милости, Жеславль, ...гамвѣшь (Острог, бл. 1533 *AS* III, 433); таковых кѣпцов, которыебы дорогами незвычайными коморѣ... Жославскѣю безмытно проездчати хотели, пилне стеречи и таковых гамовати (Краків, 1539 *AS* IV, 205); предся уво имѣньяхъ своихъ мыта на нихъ вездѣ берете и товары ихъ гамуете, въ чомъ же ся имъ великая кривда... отъ васъ дѣеть (Вільна, 1545 *АЮЗР* I, 299); я самъ, и ни жаденъ повиноватый слуга и подданные мои, на вшелякомъ местцу такъ въ местехъ, местечкахъ, яко и по селахъ, не маеть его гамовать, яко човека волного (Володимир, 1579 *АрхЮЗР* 6/1, 108); ходило(м) з мещаны, ... до мы(т)нико(в) володїме(р)скихъ..., которы(х) пытали... ку(п)ци и(л)во(в)ские, для которое причины и(х) гамую(т) (Володимир, 1582 *ТУ* 190); А дѣются тѣи Мыта(р)ства..., на прїкладъ, на Комбрахъ мытницкихъ, мытницкѣе дѣброго и волного чѣлка гамдють и тѣрѣю тѣ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 156); якъ мы(т)ники сѣдачи при оузкихъ дорогахъ, гамдють и трасѣтъ мїаючихъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 343);

(*залишати кого-небудь якийсь час у певному місці*) затримувати в себе: Ямъ на тоѣезволити емѣне хотель, ... абыхъ човека вольного, который до мене въ домъ мой приехалъ... гамовати в себе мель (Петрків, 1564 *AS* VI, 252).

2. (що) (*зупиняти воду, відгороджуючи її*) гатити: на(д)то приносили те(ж) про(з)бы свои и на(м) абы реки по(р)товые... млынами и езами гамованы не были (1566 *ВЛС* 132 зв.).

3. (кого, кого від чого, в чому) (*не давати відбутися, здійснитися, зробити що-небудь*) зупиняти, гамувати, гальмувати, стримувати: потомъ дей до мене кнегини Четвертенскаа... приходила, гамдючи, абыхъ я тамъ до княза Ярослава для помсты, Желехова зранена, не ходилъ (Петрків, 1564 *AS* VI, 252); то пакъ дей тот Панковский до кия ся на мене торгнулъ... и кгда бы... не люди его гамовали... мог мене до смерти забити (Володимир, 1566 *АрхЮЗР* 8/III, 122); еси то с фрасунку а зѣ пянства моего

вделал, а то з нещастемъ моим, иж не было жоны и жадного, хто бы мя был в томъ гамоваль (Луцк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 400); в то(и) же способъ Лвкня(н) василиеви(ч) Іоаннѣ рогати(н)щѣ словъ досы(т) недчтивы(х) задава(л) за тоє же ихъ впомина(л) гамвючи ихъ ѿ(т) сваровъ при цркви бже(и) (Львѣв, 1600 *ЛСБ* 1043, 2 зв.); И ѿвшемъ если пѣлно пошвкѣаешъ, и гамвючого насъ знайдешъ; А гдѣжъ тбѣ; В томъже листѣ (Киѣв, 1619 *Гр.Сл.* 271); прир(о)зодебрати(и)... премовивши(с) словы недчтивыми и ко(р)чемними еде(н) до дрѣгого по(р)вали(с) и быи(х) были братия... не гамовали бгъ знае(т) до чого бы пришло (Львѣв, 1633 *ЛСБ* 1043, 35); справа ка(ж)дая, свои(м) торемъ и поря(д)комъ иде(т), и справа sprawy не гамуе (Киѣвщина, 1639 *ККПС* 251); кгды подданые его мил. протестуючого от таковыхъ учинковъ ихъ гамовали и чиненя такихъ виоленьций не допушъчали, теди на здорове ихъ принъципалове одповедали и козаков на домы ихъ наводили (Луцк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 50).

4. (що) *(не давати проявлятися) (про почиття)* гамувати, вгамовувати, стримувати: Первей того многократъ ѿ томъ есмо до вас писали, напомнимаю чи, абы есте, яко сами изъ себе, так и с Козаков в такомъ своволенствѣ гамовали, вы николи ѿт того са повстегати не хотели (Вильна, 1541 *AS* IV, 296); Быстрость мѡвить Бгъ гамдите, а пѣлноса при-смотрѣйте (Львѣв, 1591 *Просф.* 69); Рѣвность правды дѡмѣ бжого грызла ма; простота а неоумѣтность зась...//... наболше ма гамовала (Острог, 1598 *Отп.КО* 2-2 зв.); Зачи(м) слѣшне и твѡемѣ жаданю вѣмовиль бы(м) са, бѣ ма... запалчивость и рѣвность ..., на твоѡмъ зданю перестати не гамовала (Киѣв, 1619 *Гр.Сл.* 187); Якъбы хто бѣдѣчи на // што хбрымъ, а казавши целѣрѣкови апертѣрѣ чинѣти, мѣжне и те(р)пливе бѡль бны(и) бѣ(з) трѡбги и кѣда(н)аса, гамвючи самѡго себе зносѣль (Вильна, 1627 *Дух.б.* 60-61); нарочѣтый той Вознесѣнѣа Х(с)ва Праздникъ зъ смѣткомъ змѣшати не хочѣ; гамвю лзы, гамвю плачь (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 305); Прѣто въ пѣрвыхъ смѣртъ, оубиваѣтъ лако(м)ство, и зѣрость тлѣмить, гордѣню гамвѣтъ, ѿ(т) сребролюбѣа и збытней рѡскоши (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 120 зв.);

здержувати себе (вѣд чого), вѣдмовлятися (вѣд чого): Сѣю зась Н(д)лю всѣхъ наѣшихъ справъ конѣць,...

въ масопѣстн(и) постановѣили, гамвючи, розѣмѣю, и стискаѡчи рѡско(ш), и обжѣрство и ненасычѡнѣю ѣде(н)а хтѣвость (Киѣв, 1627 *Гр.* 57); Але ты, ѡ члѣвче, помнѣти мѣешъ, же... для тоѡго ѣси, и пѣешъ, абысь живѣ былъ. Прѣтожъ повѣненъ еси гамовати и зневолѣти тѣло пѡстомъ (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 657).

ГАМОВАТИСЯ, ГАМОВАТИСЕ, ГАМОВАТИСА, ГАМОВАТЪСЕ *дѣсл. недок. 1. (не давати видбутися, зробити що-небудь)* зупинятися, стримуватися: исповѣдъ светую, ... котороу се люде наболѣй одъ грѣховъ гамовали, ... они згола отняли и откинули (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 166); А штѡса тѣче(т) абы збытки и непослѣшѣнства, котѡрыеса ѿ(т) попѡвъ нѣкото-рыхъ...//...дѣють, карати и гамоватиса могли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 37 зв.-38); напоминалемъ того то Григоря Пашковича, абы се гамовать хотелъ одъ такъ злого, зрадливого предъ се взятъя своего, который се уприсити и угамовати не далъ (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/I, 161); Поневѣжъ тѣды не толѣко ѿ(т) пѡкармовъ пѡстити приказано ѣсть, але и ѿ(т) всѣхъ злыхъ справъ гамоватиса (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 84).

2. *(не давати проявлятися) (про почиття)* гамуватися, вгамовуватися, стримуватися: ѡбѣ(ч)моса и гамоуймоса ѿ(т) злѡстѣй свойхъ и памѣтаймо на тоє, и(ж) боуде(т) на(с) бѣ соудити за злѡсти нѣшѣ (пол. XVII ст. *УС* №91, 23).

ГАМЪШНО *присл. (мад. hamis)* фальшиво, неправдиво: имаеме другуу науку тогожъ десятеро Божого приказаня, што бесме ся не божили гамѣшно именемъ Божиимъ противъ ближнему нашему (XVI ст. *НС* 211).

ГАНАНИЕ *с. (цсл. ганание)* притча, ѣносказаня: Если не можешъ быстрымъ окомъ разсужденя прозрѣти, я тебѣ кратко все раздѣлы тѣ зовомого роду гананиемъ ознаймую или оглавлю (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 170).

ГАНБА *див. ГАНЪБА.*

ГАНБИТИ *див. ГАНЪБИТИ.*

ГАНБЫТИ *див. ГАНЪБЫТИ.*

ГАНДЕЛЬ, ГЕНДЕЛЬ, ГЫНДЕЛЬ *ч. (свен. Handel)* 1. *(зайняття купівлею і продажем товарів)* торгѣвля, торг: А з иншихъ всихъ мѣщан, которые толко в мѣсте мѣшкают, а торговъ, гандлевъ, перекарѣпничства... не вживають, ѿт нихъ самыхъ, ѿт жон..., ѿт

головы по три гроши (Вільна, 1566 AS VII, 88); также ярмарки, торги и қорчмы надали; купецства, гандлевъ и иншихъ всякихъ обыходовъ допустили (Краків, 1592 *АрхЮЗР* 7/III, 298); А и первой ударили на братство виленское... недопущанямъ робити, ремесла уживаня, торгованя и вшелякого гандлю (Львів, 1605-1606 *Перест.* 35); Якъ монѣта золотѣа бѣ(з) набит'а гѣрбѣ кролевского в' гандлю кѣпѣцтва не заживѣетьса... такъ и дѣша, не бѣдетъ ли мѣти образа нб(с)ного дѣа... ѡ(д)кѣненоу зостанѣтъ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 284); гандли вести *див.* **ВЕСТИ**; гандли провадити *див.* **ПРОВАДИТИ**;

зневажл. (дрібна або нечесна торгівля) гандель: тамъ же насъ у везеня посажоно, и не хочете насъ пустити, ажъ на поруку кожного зъ насъ пуцоно, заручивши тридцатма копами грошей, абы дей есте болшей жаднымъ питемъ шинковнымъ ани гандлемъ се не обходили (Житомир, 1586 *АрхЮЗР* 7/I, 255); Та(к) и вши(т)ки роскошници и грѣшници свѣта того чина(т), крадѣ(т)... выдираю(т) розмаитыми спѣсобы гындлами лѣхвами, едно абы на то(м) свѣти роскошовали (Височани, 1635 *УС* №62, 17 зв.).

2. (*предмет торгівлі*) товар, крам: Алекса(н)дръ Жоравнички(и)... сына моего... с трима возы и гроше(и) полтораستا копѣ ге(н)длю купецкого, ... до везе(н)я посадити... веле(л) (Володимир, 1580 *ТУ* 179); а пото(м)... побере(ж)ниқи чѣдно(в)ские... переня(в)ши по(д)даны(х) мои(х)... яко люде(и) кѣпѣ(ц)ки(х) з ро(з)ны(м) ге(н)дле(м)... которые ехали... на то(р)гъ... взяли и пограбили в ни(х) коне(и) десе(т) з возами (Житомир, 1605 *ЦДИАК* 11, 1, 4, 44 зв.);

товар (*як засіб прибутку*): впу(л) я(р)марку за(с) ко(ж)дого купца ѡ(т) купи и га(н)длю(в)... по шести гроше(и) лито(в)ски(х) брано (Володимир, 1608 *ТУ* 246); е(ст) в ни(х) гѣра една сѣрчанаа то е(ст) такѡжъ дбоги(х) гѣндель (Львів, поч. XVII ст. *Хрон.* 29).

3. *Перен. (дія ради моральної вигоди)* торг: Хс Спсѣитель нашъ... кѣпѣца гѣндлевъ дѣхѡвны(х): под' прѣповѣстью сегосвѣтнего торж'ника, в' слѡвехъ правды своеѣ залѣцаѣтъ намъ (Єв'е, 1612 *Діон.* 1 нenum.); в часть дѡброго повоже(н)а много ест' товарышовъ, и ѡны(х) за правдѣвы(х) товарышовъ мѣй, котѡрые не дла пожи(т)коу тебе мѣлоую(т), але дла самѣ цнѡтъ мѣлосты, а инѣкшаа мѣлостъ... гѣндель власне ест' (Острог, 1614 *Тест.* 152).

ГАНДЛЕВАТИ, ГАНДЛЕВАТЬ, ГАНДЛІОВАТИ *дієсл. недок. (свн. handeln)* (чим і без додатка) (*займатися купівлею і продажем товарів*) торгувати: И таковымъ обычаемъ тотъ податокъ маеть быти даван: Напервей з мѣщан,... которые гандлюють и ремесства вживають (Вильна, 1566 AS VII, 88); позволили есмо людямъ тымъ, которые приходити и осѣдати будутъ,... завжди вшелякими товары купецкими гандлевати (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 286); И вшедши в' брѣню мѣскѡю мѡвили до людѣ: мѡжеве тѣи спѡкѡйни сѡтъ, а хочѣтъ мѣшкѡть з нами: нехай гандлюють в' земли (серед. XVII ст. *Хрон.* 52);

(*займатися дрібною або нечесною торгівлею*) гандлювати: А Єзѣ(с) вше(д)ши до костела почаль выметати продаючие в костеле и спроворочаль столы ты(х) што пнѣзма га(н)длюю(т) (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 48); Жаде(н) жа(д)нои рѣчи... межѣ собою... ничего становити, га(н)длювати, кѣповати, продавати без вѣдомости вчителя не мае(т) (Луцьк, [1624] *ЛВКРДА* 1-1, 87).

ГАНДЛЕВЫЙ *прикм. (який є товаром, призначений для продажу)* товарный: А инѣшие вси товары, яко отъ речей едwabныхъ,... такъ отъ железныхъ..., и отъ иныхъ, которіе кольвекъ гандлевые суть, маеть быти бранъ поборъ водле шацунъку (Берестечко, 1566 *РИБ* XXX, 398).

ГАНДЛІОВАТИ *див.* **ГАНДЛЕВАТИ**.

ГАНДЛЮВНИКЪ ч. Гендляр: Ханаанъ: Кѣпѣ(ц)а(б) Га(н)длювни(к) аѡо стѣрты(и) а(б') злѡманы(и) (1627 *ЛБ* 240).

ГАНЕБНЕ *присл. (стп. haniebnie) (безчесно)* ганебно: весоло(м) вѣста(л) на ѡца своѣго..., хотячи его з' цр(с)тва зогнѣти, а са(м) сѣ(с)ти... а на ѡстѣто(к)... ганебне загіноу(л), на доубѣ ѡбѣшень (XVI ст. *УС* №29519, 230); а наконѣцъ могъ бымъ и ты(х) вспѡмнитѣ, котѡрые папѣ(ж)ство гане(б)не дѡброго, то естъ за дѣшъ,... кѣповѣли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 174 зв.); выволо(к)ши его [боярѣнаї з до(му), гане(б)не, нелото(с)тивеса(м) пнѣ Я(н) Се(р)хове(ц)ки(и) ша(б)лею посе(к) (Житомир, 1609 *ДМВН* 140); другихъ ганебне поранили, постреляли (Луцьк, 1617 *АрхЮЗР* 6/I, 384); И паны зацная бу(д)же литостивая Не бѣ(д) крѣве лю(д)скою такъ ганебне хтѣвая (1636 *Лям. о пр.* 11 зв.).

ГАНЕБНЫЙ, ГАНЕБНЫЙ, КГАНЕБНЫЙ

прикм. 1. (який викликає ганьбу, осуд) ганебний: тотъ царь Костянтинъ укинувся у пьянства у блуды и распущенство ганебное, матку свою... съ царства вонъ выгналъ (Супрасльський монастир, 1580 *Пис.пр. лют. 57*); учинивши таковы(и) злы(и) кганебны(и) учинокъ... утекли (Житомир, 1583 *АЖМУ 51*); а юда..., оувидѣвши таковою ганѣбною смѣрть... пошо(л) и ѡбѣсилса (XVI ст. *УЄ №29519, 41*); Тогда Пилат, умывши водою руки, выдалъ Христа на смерть ганебную (Львѣв, 1605-1606 *Перест. 47*); на котбромъ мѣсцѣ неслѣдшне тѣшиласа Іезавѣль, на тѣмже слѣдшне погѣбель свою ганѣбную понесла (Киѣв, 1646 *Мог.Тр. 941*); ѡ сынѣ мой Іосифе, на якѣю ганѣбную смѣрть пришлѣ естѣсь (серед. XVII ст. *Хрон. 61 зв.*).

2. *У знач. ім.* Ганебний. Вл. н.: Ва(с)ко Ганебны(и) (1649 *РЗВ 97*).

ГАНЕНЬЄ, ГАНѢНЬЄ *с.* (*виражання осуду, засудження*) ганѣбленія: А што былѣ причиною до ганѣнья и до называн'а костантѣ антѣхрѣсто(мъ) тѣ, же былѣ аріаниномъ (Острог, 1598-1599 *Апокр. 57*); Гаждѣніе: Злохдѣленіе, ганба..., ганѣнье, лжѣнье (1627 *ЛБ 25*).

Пор. ГАНИТИ.

ГАНИТИ, ГАНІТІ *дієсл. недок.* (*стч. haniti, стп. ganić*) (што, кого, кому) (*вносити осуд, виражати незадоволення*) ганити, гудити: Ев(г)листа пише..., якъ фал'шивы пр(ор)ки ганить (1556-1561 *ПС 38 зв.*); А хто бы колвекъ гани(л) и надча(л) то(т) буде(т) зва(н) великимъ (Хорошів, 1581 *Є.Нег. 5 зв.*); все людское ганимъ, а своего лѣпшого не покажемъ (Вільна, 1595 *Уч.гр. 118*); А такъ не мелесь, брате, слушноѣ причины тыхъ ганити, которые ездятъ по свету видети то, што есть годного ку виденю (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО 1071*); Ганили бысми вамъ то и приводили бысми до обачѣн'а и до покоуты, коли бысми того скоутокъ якій оу васъ собѣ ѡбещовали (Острог, 1598-1599 *Апокр. 46 зв.*); тѣе твоѣ зданьѣ ганиль безподобно ап(с)лъ (Дермань, 1605 *Мел.Л. 8 зв.*); Тут же зараз хотячи им утвердити разум в Христа вѣрою не их ганит, але себе (1608-1609 *Виш.Зач. 210*); Сѣкта бѣвѣмъ тѣа постъ гани(т) дла оугожѣна тѣлѣ (Киѣв, бл. 1619 *Ообр. 172*); Хдлю: Ганю, блѣзною (1627 *ЛБ 145*); На то пновъ брати(и)... ро(з)ные вота были едны... ради

были такому купщеву, дрѣгие ганили и по(з)волити не хотѣли (Львѣв, 1638 *ЛСБ 1043, 51 зв.*);

(*негативно ставитися до чогось*) осуджувати, засуджувати: на ты(х) роко(х) ѡ судѣ... еще бо(л)ше листовъ ни(ж)ли пере(д) ты(м) кды справы тѣе стороны з собою та(м) мевали показано, которые вси ганено (Городно, 1555 *ЛНБ 103, 20/Id, 1989, 83 зв.*); Прото тая справа вже до жа(д)ного суду иного и року ворочатися не може(т),... бо на што хто ра(з) по(з)-волитъ, други(и) ра(з) того ганити не може (Киѣв, 1599 *ККПС 117*); Якожъ посполито естѣ нѣкоторы(м) людѣмъ гды сами що робл(т) нефорѣмногѣ, за грѣхъ тогѣ не маю(т), але гды иншій таковоѣ що здѣлаеть, срѣго ѡномѣ ганатъ (Киѣв, 1646 *Мог.Тр. 945*); такихъ вѣщши звѣздъ самъ... бгѣ нашѣ ганить (серед. XVII ст. *Хрон. 3*).

ГАНКЕРЬ *ч.* (*стп. ankier, нім. Anker*) (*металева або дерев'яна зв'язка, якою скріплюють частини будівлі*) анкер: второ(к) касия(н) са(х)нови(ч)... до ѡго(р) по га(н)кры е(з)ди(л) на це(р)ков (Львѣв, 1592 *ЛСБ 1037, 20 зв.*); дѣбины на га(н)кры... кѣплено за зло(т)і (Там же, 65 зв.); Вѣночѣ гром срогий ударил... там запалил посред муру ганкры древесныи (1630 *АрхЮЗР 1/XI, 378*).

ГАНКРОВЫЙ *прикм.* (*який стосується ганкера*) анкерний: прыве(з) желѣза га(н)кровога штѣ(к) седмъ важы(т) це(т)наро(в) по(л) з̄ (Львѣв, 1592 *ЛСБ 20 зв.*); желѣза ганкровога езуиткам отважилем (1627 *АрхЮЗР 1/XI, 370*).

ГАНОКЪ *див.* ГАНОКЪ.

ГАНТАБА *ж.* (*стп. antaba, свн. Hand habe*) (*зігнута залізна смужка для скріплення стінчи балок*) скоба, клямра: дале(м) слюсарови што приби(л) га(н)табы и завесы гроше(и) к̄ (Львѣв, 1594-1595 *ЛСБ 1041, 1*).

ГАНЧАРЬ¹ *див.* ГОНЧАРЬ.

ГАНЧАРЬ² *ч.* Вузький прямий меч з довгим гранованим клинком: Ганчары в. золотом ѡправлены с каменем (1558 *AS VI, 214*).

ГАНЪ *див.* ХАНЪ.

ГАНЪТЪВАСЪ *див.* ГАНЪТЪВАСЪ.

ГАНЪЧАРИХА *ж.* Гончариха. Вл. н.: подѣста-рости(и) бересте(и)ски(и) з людьюми... вели насъ ѡтъ

добрицы кѣ врючыщу гонъчареѡ ѡ(т) ганъчарихи ѡ пунеѡ болото (1546 *ОГ* 27).

ГАНЬШЪ *див. АНИСЪ.*

ГАНЬБА, ГАНБА *ж. (стп. hanba, стп. hanba)*
ганьба, зневага, сором: То ся розумѣеть дѣство креста: претръпѣти скор'би,... досады, ган'бы, телесныя болезни (Супрасльскый монастыр, 1580 *Пис.пр.лот.* 83); И не могль є(м) зносити ганьбы ѡ(т) Жидо(в) ко(т)рыє поносили непорядковн нашему хр(с)тиа(н)скому (Гологори, XVI ст. *ЛНБ* 4, 1136, 35, 1 зв.); мѣсли(л) пѣтръ, ижъ... наоучителеви свѣмѣне зѣчи(л) такѣхъ срѣкгихъ моукъ и сромоты и ганьбы (Острог, 1598 *Отп.КО* 12 зв.); которые [проѣсорове], за лакомствомъ удавшыся, до Вильни на сыгышые пироги отбегли, а тутъ, ку большой ганьбе и жалю убогого хрестиянства, на уруганье противъниковъ нашихъ все покинули (Вильна, 1599 *Ант.* 605); гла(в)у ...волокли єи дѣти по мѣстѣ, коу га(н)бѣ его спѣваючи (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 123); Хѣла: Блюзнѣрство, ганба (1627 *ЛБ* 145); принамнѣй притомноѡса ганьбы и неславы соромѣймо и встыдаймо (Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 187); Помѣслмо тѣжъ и грѣшниковъ ѡ нескончѡной мѡцѣ, гды припроважѣны бѣдѣтъ, предъ Маестатѣ страшливый: яковѡа ганьба ихъ найдетъ, предъ справедливымъ сдѣією, гды ѡ(т)пѡрѣ не бѣдѣтъ мочѣ дѣти (Львѣв, 1642 *Час.Слово* 271); Привѣлесъ на свою и мою ганьбѣ тогѡ жидовѣна (серед. XVII ст. *Хрон.* 64 зв.); Помѣслмо тѣжъ и грѣшниковъ ѡ нескончѡной мѡцѣ, гды припроважѣны бѣдѣтъ, предъ Маестатѣ страшливый: яковѡа ганьба ихъ найдетъ, предъ справедливымъ сдѣією, гды ѡ(т)пѡрѣ не бѣдѣтъ мочѣ дѣти (Львѣв, 1642 *Час.Слово* 271); Привѣлесъ на свою и мою ганьбѣ тогѡ жидовѣна (серед. XVII ст. *Хрон.* 64 зв.); **давати ганбу** (кому) — (*осуджувати, виражати незадоволення*) гудити, ганити: Алѣ не помогло то пре(д)савзѣтлю ѡно(го) нароѣдъ жидѡвско-го кѣ вымѡвѣ, же давали га(н)боу дла посѣль сно(м) самойлевы(м) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 217).

ГАНЬБИТИ, ГАНБИТИ, ГАНЬЫТИ *дієсл. недок. (кого, що) (вкривати ганьбою)* ганьбити: на тое са барзо ѡбѣрилъ сѣті хризосто и на казаню тѡю рѣ(ч) бѣрзо ганби(л) (XVI ст. *УЄ №29519*, 284 зв.); не ѡ(т)повѣди(л) срогостю анѣ ты(ж) га(н)бы (!) або проклина(л) днь свой в котрѣй са наро(ди)лъ (к. XVI

ст. *УЄ №31*, 64); Поємлю: Берѣ,... ѡкорѣю, ганблѣю (1627 *ЛБ* 86); ѡкарѣю: Досаждаю,... ганю, злорѣчѣ, ганблѣю, ѡсмѣвѣю (Там же, 138); ѡчн'комъ примовлѣеть, ганьбачи ихъ предъ всѣми, якѡ ты(х), которѣхъ не змогли оулѣчѣти (Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 450).

ГАНЬБИТИСА *дієсл. недок. (засуджувати своѣ вчинки)* ганьбити себе: але скорѡ почне(ш) залицати папѣжа... зра(з) са почне(ш) самъ ганьби(ти) (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 155).

ГАНЬБАЧИЙ *дієприкм. у знач. ім. (той, хто ганьбить когось)* ганьбитель: А га(н)бачи(х) злы(м) житѣ(м) и грѣдостію, до ко(н)ца, і въ вѣки ѡблѣжд і посоромѡчѣ (1599 *Виш.Кн.* 216); то є(ст) тыи, которѣи ганбили дѣа стго (к. XVI ст. *УЄ №31*, 95 зв.).

ГАПЛА *ж.* Те саме, що **гапликъ**: Феско... напервѣй отдал коней трое,... жупан синий,... пояс шовковый и кушак, гаплы штучни (Бориспѣль, 1638 *АБМУ* 26).

ГАПЛИКЪ *ч. (застѣбка для одягу)* гаплик: Данило ми(л)жовичъ... ме(л) поло(т)на коле(н)ского а(в)шусу // шту(к)с... гаплико(в)... закопѣи(Берестя, 1583 *Мит.кн.* 56 зв.-57); фе(д)ко кравецъ... гаплико(в) взялъ тѣзине(и) пѣть (Володимир, 1590 *ЖКК* 1, 312); тамже взяли въ ворку полотняномъ зготованыя кольца... позлотистые,... зъ гапликами и пряжками позлотистыми (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/1, 109).

ГАРАБУРДА *ч. (стп. garab, сѡн. herab)* 1. Наганяч звѣрѣв пѣд час полкованья: я ѡзна(и)мую тымъ моимъ листо(м) и(ж)... стре(л)цо(в) до послуги... и(з) се(л)манастыря де(р)ма(н)ского... гарабу(р)до(в) ...яко новѡбраны(х) до роботы манасты(р)скои приве(р)нувъ в кунини стрелцо(в) до послуги (Острог, 1599 *ЛОНИ* 238, 2, 69/13, 1).

2. Вл. н.: Степанъ Гарабу(р)да (1649 *РЗВ* 387).

ГАРАЗДЪ *див. ГОРАЗДЪ.*

ГАРАСОВЫЙ *див. ГАРУСОВЫЙ.*

ГАРАСТЪ *див. ГОРАЗДЪ.*

ГАРАЧИЙ *див. ГОРЯЧИЙ.*

ГАРАЧЪ *ч. (данина ханѡвѣ)* гарач: Такожде и на Святую гору: от еже бѣ товар один прежде соборного гарачу, нынѣ же и до четырехъ влѣзло (1600 *Виш.Посл. до Княг.* 235).

ГАРБАРЧИКЪ *ч. (стп. garbarczyk)* 1. Пѣдмайстер у гарбаря, кушнѣра: по(д) ча(с) ннѣшнего

морѣ, васили(и) ивановичъ га(р)ба(р)чи(к) з парафѣѣ и дліцѣ фѣдоровскоѣ ѿ(т)каза(л) (Львѣв, 1623 ЛСБ 1049, 4 зв.).

2. Вл. н.: пѣтръ га(р)барчи(к) (Львѣв, 1591 ЛСБ 1036, 21).

**ГАРБАРЬ, ГАРБАРЬ, ГАРЬБАРЬ, ГАР-
БАРЬ** ч. (стп. garbarz, свн. gärber) 1. (ремѣсник, що виправляє шкѣри) кушнѣр, гарбар: Правда, ижъ дано было позволенье Еремии, але не гарьбаромъ, не шевъчыкомъ Виленьскимъ (Вільна, 1599 Ант. 829); По Тю(и) небо(ж)цѣѣ що в га(р)баря ѿме(р)ла: дали(с)-мо трѣмнѣ (Львѣв, 1607-1645 РДВ 32 зв.); Смѣртъ оу збѣи не гледѣтъ: Бѣлшъ скѣрокъ телѣчихъ Перерѣбать гарбарѣ нѣжъ влобыдлѣчихъ (Вільна, 1620 Лям.К. 22); alutarius скѣ(р)нѣ(к) гарба(р) (I пол. XVII ст. Сем. 20); Оусмѣръ: Гѣрбарь, скѣрникъ (1627 ЛБ 140).

2. Вл. н.: в клатву вкладаемъ... предмѣщанъ краковскогo предмѣста. Семѣона корѣнкѣ. Марка Миха(и)ловича. Семѣона гарбара (Берестя, 1590 ЛСБ 142); Кѣрѣѣ Гарьба(р) (1649 РЗВ 100 зв.); Кузма Га(р)барь (Там же, 403).

ГАРБУЗЪ, ВАРБУЗЪ ч. Гарбуз. Вл. н.: иванъ косцевѣ(ц)ки(и)... явне зозна(л) и(ж)... фо(л)варькѣ на предмѣсти лво(в)скомъ... межѣ домо(м) матыса га(р)бѣза и се(н)ка кра(в)ця... приналежи(т) та(м) до того фо(л)ва(р)ку (Белз, 1596 Юр. 16 зв.); ми(н)ко ва(р)бѣзъ (1649 РЗВ 203); Аньдрѣ(и) Га(р)бузъ (Там же, 392 зв.).

ГАРВАТЬ ч. Хорватъ: Иллирѣкъ: Словакъ, зѣ ла(т): Далмѣта, зѣ чѣска Гѣрватъ (1627 ЛБ 208).

ГАРЕЛЬ див. ГАЛЕРЬ.

ГАРКАБУЗЪ див. АРКАБУЗЪ.

ГАРМАТА див. АРМАТА.

ГАРМАТНЫЙ див. АРМАТНЫЙ.

ГАРМАШЪ, ГАРЬМАШЪ ч. (той, хто виготовляв або обслуговував гармати) гармаш, гарматник. Вл. н.: Я(ц)ко Га(р)машъ (1649 РЗВ 9); Иванъ Га(р)машъ (Там же, 35 зв.); Клишко гарьмашъ (Там же, 169).

ГАРЬМОНЬА, ГАРЬМОНІА ж. (гр. ἁρμονία) (злагожденість, взаємна відповідність якостей) гармонія: Гарьмонія альбо согласіе вѣры, сакраментовъ и церемоней святое Восточное церкви съ костеломъ Рымьскимъ (Вільна, 1608 Гарм. 169); В

рожествѣ егѡ агѣли зѣ нѣа зѣстѣпѣли, // нѣ(с)наа на повѣтрѣ гармонѣа брѣмѣла (поч. XVII ст. Проп.р. 196 зв.-197).

ГАРНЕЦЪ див. ГОРНЕЦЪ.

ГАРТА ж. (свн. herd) те саме, що гартъ у 1 знач.: за га(р)тѣ 2 каменѣ бесѣ чвѣ(р)ти в люблинѣ fr. 49 (Львѣв, 1635 ЛСБ 1054, 17).

ГАРТАРЪ ч. (той, хто гартує металеві вироби) гартівник: Голю(в)щина ремесныхъ люде(и): Золотарѣ, ѿ(р)ганисте, пѣшкарѣ, гартару, малярови,... тымъ всимъ голо(в)щины по три(д)цати ко(п) гроше(и) (1566 ВЛС 94 зв.).

ГАРТВОЛЬ ч. (стп. hartful, свн. haltpfahl) дрюк з гаком: И фатали люсами и га(р)твольемъ, хотечи по(д)ле ты(х) же кома(г) приле(и)цовати (Володимир, 1566 ТУ 115).

ГАРТОВАНЫЙ див. прикм. узнач. ім. Гартованый. Вл. н.: Ма(р)тинъ га(р)тованы(и) (1649 РЗВ 446 зв.).

ГАРТОВАТИ див. сл. недок. (стп. hartować, свн. harten) (спеціально обробляти металеві вироби) гартувати: В Гѣтѣ Вѣлкановой ѣѣ рѣблено сокѣры, И стрѣлы гартовано ѿстрыѣ безѣмѣры (Київ, 1622 Сак.В. 50); Гартую. Indugo. Consolido (1650 ЛК 439); Образно: частѣкрѣтъ гартовалесь крѣвю неприѣтелскою... шѣблю твою (Київ, 1637 УЄ Кал. 6).

ГАРТОВНЫЙ прикм. (виготовлений способом гартування) гартованый: Потрѣба... ма(р)ности свѣ(ц)-кѣ ѿпѣствѣвши, мѣлта(ми) яко копѣю га(р)тѣвною, зброю желѣзною нѣо пробѣтати (Київ, 1623 Мог.Кн. 21); ѿ прч(с)таа Панно, дѣхѣ въ мнѣ не стаѣтъ, Гартѣвнѣй грѣтъ бѣлести ср(д)це преражѣетъ (Львѣв, 1631 Волк. 14 зв.).

ГАРТЪ, ГАРТЬ ч. (стп. hart, свн. herd) 1. Сплав олова з сурмою: ещѣ выда(л) п(н) геѡ(р)ги(и) шваге(р) мо(и) за га(р)тѣ за ро(з)нѣе шрѣбьки барановомѣ чѣла(д)никѣ fr. 2 и 55 (Львѣв, 1633 ЛСБ 1054, 2 зв.).

2. Металева окалина: Гартъ. S[t]omota (1650 ЛК 439).

3. Процес виготовлення поташу: та(м) же слѣдга пѣна Михо(в)ско(г)... ѿпомина(л)ся ѿ пѣна бе(з)соки(р)ского абы пѣнѣ Михо(в)скомѣ во(д)лѣ(г) ѿбѣликѣ... ѿ(т)да(л) пя(т) бочокъ поташѣ ни(ж)ли па(н) бе(з)соки(р)ски(и) поведе(л) же не мае(т) готового але скоро га(р)тѣ до(и)де ѿ(т)дамъ (Житомир, 1605 ЦДІАК 11,

1, 4, 38 зв.); Презь некоторое насланье и побранье тыхъ попеловъ поводовыхъ, гартъ, который коштомъ повода нынешнего немалымъ зачато поташъ робити, до сихъ часувъ вакуеть (Житомир, 1632 ТУ 298).

Див. ще ГАРГА.

ГАРУСОВЫЙ, ГАРАСОВЫЙ *прикм.* (зроблений з гарусу) гарусовий: раска гарусовая, за штучку две копе грошей даломъ (Клевань, 1571 АрхЮЗР 1/1, 34); фартухъ чорный гарасовый за зол. 1 гр. 20 (1633 АрхЮЗР 1/XI, 433).

ГАРУСЪ ч. (*стп.* harus, *фр.* Arrus < Arras) (кольорова вовняна пряжа) гарус: от штуки гарусу грошей десят (Вильна, 1568-1573 ПККДА II, дод. 561).

ГАРФА див. АРФА.

ГАРЦОВАНЄ, ГАРЦОВАНІЄ, ГАРЦОВАНЬЄ с. (*стп.* harcowanie) (скакання на коні) гарцювання: ристаніє, выбѣга(н)є, вытѣка(н)є, га(р)цѣва(н)є (1596 ЛЗ 73); Ристаніє: Выбѣга(н)є, вытѣка(н)є, гарцова(н)є (1627 ЛБ 109); Кѣбноеристаніє: Вытѣчки, Гарцованье, бѣганье коньми (Львѣв, 1642 Жел.П. 7 зв.); Ристаніє: Вытѣчки, Гарцованіє, Гонитвы, ... Бѣганіє коньми (Там же, 8).

Пор. ГАРЬЦОВАТИ.

ГАРЦЪ див. ГЕРЦЪ.

ГАРЪКУША, ГОРКУША, ГОРЪКУША ч. (*той, хто гаркавить*) гаркуша, *діал.* горкуша. Вл. н.: Иванъ Гарькуша (1649 РЗВ 37 зв.); Иванъ Горькуша (Там же, 54); Гаврыло Горькѣша (Там же, 442).

ГАРЪМОНІЯ див. ГАРМОНЬА.

ГАРЪНЬИЙ *прикм.* у знач. ім. Гарний. Вл. н.: мещане... гира петро(в) зать... гавърило козе(л)... нестръ гарьны(и) (1552 ОЧорн.З. 69).

ГАРЬЦОВАТИ *дієсл. недок.* (з ким) (*пустувати, скакати*) гарцювати: Знать, же чытаете права духовные и цесарские, але подобно овые, где чтырей кролеве малеваные по столу зъ вами гарьцують! (Вильна, 1599 Ант. 685).

ГАРЪЛЬ див. ГАЛЕРЬ.

ГАСИТИ *дієсл. недок.* 1. (що і без додатка) (*припиняти горіння; не давати горіти*) гасити: яко вода гаси(т) горячий огонь, та(к) ялѣмоу(ж)на спротивлѣется грѣхо(м) (Львѣв, 1585 УЄ №5, 233, на полях); а кто бы иначе оучинити ма(л), то є(г) кльнѣте, свѣчки гасите (Львѣв, поч. XVII ст. Крон.

146); гды попь ншгъ... з... вѣбата(ми) на ратушъ (с) вдалъ... тогды гася(ч) запа(л) пре(з) алекса(н)дра прокопови(ч)... дале(м) г(р) 10 (Львѣв, 1630 ЛСБ 1052, 5 зв.); Оучинишъ тежъ семь лѣ(м)пѣ... // ... Нбжички тежъ и в чѣмъ оустрижжи бѣдѣтъ гашбны нехай бѣдѣтъ зъ зѣлота начыстшаго (серед. XVII ст. Хрон. 102 зв.-103); Гашу. Ех[s]tinguo (1650 ЛК 439).

2. (що) (*змишувати вапно з водою, виготовляючи будівельний матеріал*) гасити: вапно гасили 3 хло(п) (Львѣв, 1592 ЛСБ 1037, 64); 4 помо(ч)ники що ва(п)но гасили fr. 3 и 3 (Львѣв, 1634 ЛСБ 1054, 14).

3. *Перен.* (що) (*перешкоджати вияву чого-небудь*) гасити, глушити, гамувати: яко вода загащає(т) пламень ѿ(г)не(н)ныта(к) ты(ж) наука пісма стго теды гаси(т) вши(ст)кы зло(с)ти (к. XVI ст. УЄ №31, 87 зв.); не гаси своєѣ горливости кѣ Црквы Восточной (Київ, 1637 УЄ Кал. 7).

4. *Перен.* (що) (*припиняти дію чого-небудь*) гамувати: Гды на ни(х) оудѣра(т), ѿ(д)бивѣти знѣко(м) кр(с)та... повінны соу(т), // ... всѣ и(х) нѣизды и проти(в)ности гасити в собѣ мають (серед. XVII ст. Кас. 7-7 зв.).

ГАСЛО с. (*стп.* hasło) 1. (*головний принцип*) гасло: И ты(х), што яко власны(х) свои(х) про(д)ковѣ гасло побо(ж)ности принѣвши, на бное са по(д)писали, то есть... вѣрѣ запечѣтовали (Київ, бл. 1619 Аз.В. 133); гды бы волно было ухвалы св. отцевъ... отмѣняти, ... и православныи певного гасла сполечности своей нѣколи бы мѣти не могли (Київ, 1621 Кон.Пал. 736); Вѣдлѣгъ гасла, албо вызнана вѣры христіанской, ... дванадцать есть артикѣловъ вѣры православнохристіанской (Львѣв, 1646 Зобр. 3).

2. Знак, символ, гасло: як за часовъ апостольских... фалшивых апостолов, ... по Гасле знати было, так православные тепер... геретиковъ по Гасле познати могутъ (Вильна, 1600 Катех. 61); поневажъ многокро(т) хотѣли го поимѣти и не могли... абы не тѣе жъ зновѣ было, даєтъ имъ пре(з) // поцалована гасло (поч. XVII ст. Проп.р. 90 зв.-91); И чимъ справи(л), Тѣжъ зостаѣ(л) Гасло свѣбимъ Правовѣрнымъ. Кр(с)тъ звѣз(д)ами гафтованы(и) Ко(н)стантинѣ оказанный (Київ, 1623 МКСВ 79); Знамѣніє: Знакъ, пѣтно, знама, ... так же: гасло, яко: побѣда бѣжиа или пропѣре(ц), ил(и) хороговъ (1627 ЛБ 44); На томъ Стомъ Соборѣ

сей С̄тый Символъ, а́бо Гасло ѿ(т) С̄тыхъ и богоносныхъ ѿ(т)цо(в)... Д̄ха С̄тг̄о надхне(н)емъ, злѣжено было (Київ, 1637 УЄ Кал. 310); Гасло. Tessera. [S]ignum (1650 ЛК 439).

ГАСНУТИ *дієсл. недок. 1. (переставати горіти, світити)* гаснути: кгда́ намъ свѣтитъ самое слнце текстѣ, прѣмени звѣздъ гаснѣтъ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 41); Што на(д) ѿгнь є(ст) срѣжшее, а што на(д) Кѳрчъ подлѣйшее; а еднѣкъ ани дѣрево згорѣвало, ани ѿгнь гаснѣ(л) (Київ, 1625 *Злат.Н.* 128); а в' занедбаньи и неприкладаньи дрѣвѣ оустаѣтъ пѣломень, и гаснетъ ѿгнь (Вильна, 1627 *Дух.б.* 331); Рвѣніе же подо(б)но огню в' гѣ(б)цѣ скрѣтомѣ... должей горѣтъ не гаснѣчи (1627 *ЛБ* 161); Гасну. Ex[s]tinguor (1650 ЛК 439).

2. *Перен. (від чого) (втрачати силу вияву)* гаснути: ты самовѣдне занедбываючи и не зезвалюючи, гаснешъ ѿ(д) д̄ха (Вильна, 1627 *Дух.б.* 257).

ГАСТРИМАРГЪ *ч. (гр. γαστήρ — шлунок + μαρός — жадібний)* обжаера, ласун: А нѣкоторые... здоровы... бѣли... живѣчи в' пѣстына(х)... лѣ(т)... бли(з)коста, чо(б)нѣнѣшни(х) вѣковѣ Гастримаргѣвѣ и роскошники свѣта // того не маю(т) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 171-172).

ГАТА *ж.* Гатка, гать: поку(л) вешняя вода быває(т) потоу(л) го(р)чане гаты и єзы свои маю(т) (1546 *ОГ* 32).

Див. ще **ГАТКА, ГАТОНКА, ГАТЬ.**

ГАТАЛОМЪ *ч. (уз. hatalom) гвалт, насильство:* И по тумъ каравъ Господь Б̄гъ нарудъ увесь Веніаминувъ дѣля гаталму жоны едного попа (XVI ст. *НЄ* 222); За тогожъ и опять каравъ Господь Б̄гъ Сикимляны дѣля гаталму донькы Іаковъвы (Там же).

ГАТАРА *ж. (жинка, яка вела вільний спосіб життя)* гетера: а тепе(р) за ѿжо гата(р) самы(х) не(м)-не(и) рыще(р)скою дѣ(л)но(с)тѣю, славны(х) народа(х) ре(ч) прѣ(д) ты(м) початѣю ѿми(с)лили(м) ти skutечне и дово(д)не вывє(с)ти (1582 *Кр.Стр.* 47).

ГАТИТИ *дієсл. недок. (що) (робити гатку, відгороджуючи воду)* гатити: jako zemianskie ludy, tak u meszczape, powinny gobyty u hatytu melnicu (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/І, 22); а въ мазакѣвѣ на загарѣ (!) гать гатать мазакѣвцы (1552 *ОВін.З.* 134 зв.); Млынъ голошевскыи(и) направлюють гатать и землєю сып-

лють (1552 *ОЛЗ* 190); старожевщынѣ дають по два гроши з дымѣ млыновѣ пови(н)ни робити и гать гатити ѿ вобрѣе (Черногород, 1578 *ПВКРДА* III, 58); гать ставу замкового гатити... не хочуть (1613 *АрхЮЗР* 8/V, 386).

ГАТИЩЕ *с.* Місце, де була гатка, гать: ѿ того гатища дѣбровкаю на дорогѣ (Звиняче, 1549 *АС* VI, 96).

ГАТКА *ж. 1.* Гатка, гать: тогды всѣ(в)ши мы на возы... попровалили мя... до копцо(в)... которые сѣтъ яко бы кѣ заходѣ слнца... до мостка и до гатки которые переєжджаютъ едѣчи до словѣти (Унів, 1581 *ЛСБ* 61).

2. *Вл. н., ч.: Иванъ Га(т)ка (1649 РЗВ 329).*

Див. ще **ГАТА, ГАТОНКА, ГАТЬ.**

ГАТЛАСОВЫЙ *див. АТЛАСОВЫЙ.*

ГАТЛАСЪ *див. АТЛАСЪ.*

ГАТОНКА *ж.* Тесаме, що гатка. У складі *вл. н.: гатонка Ілковская:* отецъ владыка... // на властный кгрунтъ нашъ,... кгвалтомъ наехавши,... ажъ до дворища Пушкаровское долины, противко гатонки Ілковское,... оный... кгрунтъ нашъ... поораль (Луцьк, 1594 *АрхЮЗР* 1/І, 434-435).

Див. ще **ГАТА, ГАТЬ.**

ГАТУНОКЪ *див. ГАТУНОКЪ.*

ГАТЬ *ж. 1.* Гать: вели насъ ѿ(т) того копца... дога(ти) // которая гать по(д) селомъ великого кня(з)ства (1546 *ОГ* 61 зв.-62); а въ мазакѣвѣ на загарѣ (!) гать гатать мазакѣвцы (1552 *ОВін.З.* 134 зв.); В ставохъ... рыбы ловити вольно тумъ которые греблю и гати тамъ робать (Там же); Ставы гатьми занатыє (1552 *ОЖЗ* 124 зв.); Млыны ѿ голешовѣ мила ѿтъ замкѣ гатью занатъ д̄ кола в немъ (1552 *ОЛЗ* 179 зв.); Пуска(и)те, де(и), собе комаги чере(з) га(т) (Луцьк, 1563 *ТУ* 100); па(н) семе(н) спо(л)не с пано(м) песочи(н)ски(м)... спо(л)не мо(ст) и га(т) направовати маю(т) (Кунів, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 25 зв.); к томѣжъ // дворѣ млынъ... на болотѣ гатью де(р)жить ѿ(д)но на весне мелеть (Черногород, 1578 *ПВКРДА* III, 45-46); а петроувцы за гатью дали нивоу и синожа(т) з (д)ре(в)нею (I пол. XVII ст. *УИ* 1911/9, 13).

2. *Вл. н.: дали є(с)мо є(и)... на выхова(н)є до живота єє мл(с)ти село гать (Луцьк, 1569 *ЛНБ* 103, 26/Ід, 1821, 17); у складі *вл. н.: Грязькая гать:**

стырту сина розобрали у Грязькое гати на Островьцу (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 393).

Див. ще ГАТА, ГАТКА, ГАТОНКА.

ГАФТАРКА ж. (*вишивальниця золотом, сріблом*) гаптарка: Золотарь... гафта(р)це кове(р)-нику, тьмь всимь голо(в)щины по три(д)цати ко(п) гроше(и) (1566 *ВЛС* 94 зв.); кна(з) ку(р)пски(и) вза(л)... челя(д) нево(л)ндю... то е(ст) касюта гафта(р)ка з двема до(ч)ками которые до(ч)ки такъ добре робя(т) золото(м) я(к) и она сама (Володимир, 1578 *ЖКК* I, 133); кна(з) ку(р)пски(и) вза(л)... дрѣгю... гафта(р)кѣ огренищѣ га(н)нѣ литовкѣ (Там же).

ГАФТАРСКИЙ *прикм.* (*виконаний способом гаптування*) гаптарський: завеска злотоглавова гафтарское роботы (Локачи, 1593 *АрхЮЗР* 1/I, 366); оучинишь и заслонѣ... з бѣлогѣ едвѣбу крѣчоного робѣтою гафтарскою (серед. XVII ст. *Хрон.* 104); И оучинишь шапкѣ з бисерѣ, и поясъ робѣтою гафтарскою (Там же, 106).

ГАФТКА, ГАФЪТКА, ГАФТКА ж. (*стп. haftka, сѣн. haft*) (*застібка для одягу*) гаплик: Авра(м) Хажимови(ч)... на огледа(н)е зби(т)я... бра(л)... вижо(м)... Степана Климовича, которы(и)... ра(н) значны(х) на не(м) не виде(л), одно то(л)ко... в ско(р)ки лосиное две гафтки сребрены(х) порвано (Луцьк, 1561 *ТУ* 96); с комо(р) и с скрыни в мене побрали... // ...кобере(ц) са(л)гацки(и) тузи(н) гаѣто(к) сребраны(х) велики(х) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 24-25); побра(л)... жѣпа(н)... бакгазиею по(д)шиты(и) з гафѣтками срѣбрными злоци(с)тými (Вінниця, 1610 *ЛНБ* 5, II 4052, 148 зв.).

ГАФТОВАНЕ, ГАФТОВАНА с. (*стп. haftowanie*) (*вишивка*) гаптування: Що богъ терпѣл народѣ грѣбомѣ жидовьскомѣ, ѡтводачи их ѡт обычаевъ поганских египетских: якие ѡпоны коштовные и гафтована херѣвимом! (поч. XVII ст. *Вол.В.* 100); Пестриїне: Гафтова(н)е (1627 *ЛБ* 81).

Пор. ГАФТОВАТИ.

ГАФТОВАНЫЙ, ГАВЪТОВАНЫЙ, ГАФТОВАНЫЙ, ГАФЪТОВАНЫЙ *дієприкм.* у *знач. прикм.* Гаптований: кн҃гня ма(р)я... ѣ мене заставила... // ... ко(л)не(р) гаѣтованы(и) (Ковель, 1578 *ЖКК* I, 118-119); Поясо(к) чи(р)воны(и) едвѣбны(и) ис китицами га(ѣ)тованы(ми) (Львів, 1579 *ЛСБ* 1033); Воз-

дѣхъ Гатласовы(и) вишневы(и) з лиштвами гафтоваными (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-1, 255); фело(н) шка(р)латного га(т)ласу... на задѣ фѣкгура гафтованая сто(и)... ва(р)вары (Львів, 1637 *Інв.Усп.* 54); възл... лукъ турьскій з лубем гавѣтованымъ за золотых тридцатъ и шест (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 308).

ГАФТОВАТИ, ГАФЪТОВАТИ, ГАВХТОВАТИ, ГАФОВАТИ *дієсл. недок.* (що чим) Гаптувати: Шата гафтованаа золотом и перлы (1558 *AS* VI, 214); А то ест меновите речей церьковныхъ... побраныхъ... // ...покровьцовъ два, одинъ золотглавоый, перлы сажоный, другий китайчаный, золотомъ гафѣтованный (Луцьк, 1590 *АрхЮЗР* 1/I, 279-280); Къ тому зняли съ тогожъ тела небожчиковского полицу немалую отъ боку, коштовъную, золотомъ гавхтованую (Луцьк, 1593 *АрхЮЗР* 1/I, 348); на сѣжни якої злѣто(м) гаѣованѣй... пре(з) дѣрочки свѣтло(ст) ѣная золоты(х) нитѣкъ ѡздобѣю видима бывѣаетъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 6); Кр(с)тъ звѣз(д)ами гафтованы(и) Ко(н)стантїнѣ оказанный (Київ, 1623 *МІКСВ* 79); якъ дита облечѣное вѣ шатѣ дорогими пе(р)лами гафѣтованѣю (Вильна, 1627 *Дух.б.* 357); Воздѣхъ до служеня... на не(м) гафтовано пра(з)ники (Львів, 1637 *Інв.Усп.* 64).

ГАЧИСТЫЙ *прикм.* (*який має форму гака*) гакуватий: Гачистый. *Aduncus. Uncinatus* (1650 *ЛК* 438).

ГАЧОКЪ ч. (*защипка до дверей*) гачок: стасевн слюсарѣ, ѡ(т) прудо(в) тро(х) зга(ч)жами до ца(р)ски(х) вра(т) и за гво(з)дѣ гро(ш) и 28 (Львів, 1631 *ЛСБ* 1051, 5а); теслю(м) що те(р)птици на пя(н)трѣ збивали дале(м) фг. 2 и 21 за 60 га(ч)ковъ до и(з)депъки на горѣ при дрѣка(р)ни по г(р) 2 фг. 4 (Львів, 1635 *ЛСБ* 1054, 17 зв.); справиль соломонъ все начїнье вѣ домѣ г(с)днемъ... лихтари золотыи... збѣаны, и гѣчки, и кѣбки, и междѣрики (серед. XVII ст. *Хрон.* 295);

(*для защипання одягу*) гаплик, гачок: fibula, гачо(к), ко(л)це у ризь, петѣ(л) (1642 *ЛС* 196); оучинишь... два ланцѣшки з начїстшого злѣота // сполѣчно са держачи, которїи залѣжишь на гѣчки (серед. XVII ст. *Хрон.* 105-105 зв.).

ГАЧЪ *мн.* Штани, *діал.* гачї: Ѡстѣгны: Гѣчѣ, ѡбра(н)е (1627 *ЛБ* 154).

Див. ще ГАЩИ².

ГАШЕНЄ с. Гашення, *діал.* гашення: до осмотрена и запалована, и гашена свѣ(ч) в цркви... Іоанна Щипѣ слюсаря (Львів, 1608 *ЛСБ* 1043, 11 зв.); за кли(ш)чыки до гашена сви(ч) ѿ(д) направы цебрыковъ fr. 1 и 15 (Львів, 1636 *ЛСБ* 1054, 19).

ГАШЕНЬЙ *дієприкм. узнач. прикм.* Гашений: titio, nis, головня гашеная (1642 *ЛС* 398); Главня гашеная. Ticio (1650 *ЛК* 439).

ГАЩИ¹ *мн. (густий ліс, чагарник)* хащі: Маєть он... тыи имѣньа... держати... з двором... оу Володимири... и съ хворостники и с гащи (Вільна, 1514 *АС* III, 116).

ГАЩИ² *мн.* Те саме, що **гачѣ**: Гащи. Caliga(e) (1650 *ЛК* 439).

ГАЯТИСА *дієсл. недок.* Баритися, гаятися: Рѣтно: Перепираючыса, бысти гаючыса, оубѣгаючыса (1627 *ЛБ* 108).

ГАӨАРЬ ч. (*вишивальник золотом, сріблом*) гаптар. Вл. н.: Іванъ Гаөарь (1649 *РЗВ* 116 зв.).

ГАӨОВАТИ *див.* **ГАФТОВАТИ.**

ГАӨТКА *див.* **ГАФТКА.**

ГАӨТОВАНЬЙ *див.* **ГАФТОВАНЬЙ.**

ГБОЛЬ ч. Міра місткості; центнер: уминилъ емь себѣ нецо зо своего грунту солтыского на церьковь... удѣлити и отдавамъ на 16 гболовъ Спискихъ овса высѣяти (Фольварк, 1606 *НЗУжг.* XIV, 225).

ГВАЛТИТИ *див.* **ГВАЛТИТИ.**

ГВАЛТОВАТИ *див.* **ГВАЛТОВАТИ.**

ГВАЛТОВНЕ *див.* **ГВАЛТОВНЕ.**

ГВАЛТОВНИКЪ *див.* **ГВАЛТОВНИКЪ.**

ГВАЛТОВНЬЙ *див.* **ГВАЛТОВНЬЙ.**

ГВАЛТОВНѢ *див.* **ГВАЛТОВНЕ.**

ГВАЛТОМЪ *див.* **ГВАЛТОМЪ.**

ГВАЛТЪ *див.* **ГВАЛТЪ.**

ГВАЛЧЕНЬЄ с. (*стп.* gwalczenie) порушення загальноприйнятого, узвичаеного порядку: Новый Календарь, колибы певнѣйшій и лѣпшій былъ, теды старому подъ плащъ не лѣзълъ... Заисте, явная естъ, ижъ... новый естъ блудный и непотребный, толко гвалченье святъ и незгоду и звады творячій (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1174).

ГВАРДИАНЪ ч. (*лат.* guardianus) настоятель монастыря: и о(в)шємъ хотъ бы все новое подавалъ и вноси(л) в кляшто(р) прѣо(р), и гва(р)дианъ... не ма-

ю(т)са спроти(в)ляти (Скит, 1633 *ЛСБ* 520, 2).

ГВАРИТИ *дієсл. недок. (стп.* gwarzyć) (кому що) говорити, *діал.* гварити (до кого що): И опять Христось прущо гварить: "Исусъ Христось ника"? (XVI ст. *НЄ* 34); Чи(р)ка гварила Ге(н)дрови: а(т) де я тобѣ хижу продала без тои нивы (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XIV, 222); Хто бы тото има(л) гварити,... прокля(т) бы бгомъ и хочу с нимъ су(д) имати пере(д) млтивымъ бгомъ (Там же, 223).

ГВІЗДА ж. (*стп.* gwiazda) зоря: гвізда — aster (I пол. XVII ст. *Своб.* 20).

Див. ще **ЗВѢЗДА.**

ГВІЗДАР ч. Астролог: гвіздар — astrologus (I пол. XVII ст. *Своб.* 20).

Див. ще **ЗВѢЗДАРЬ.**

ГВОЗДЕ, ГВОЗДІЄ, ГВОЗДЪЄ, ГВОЗДЬЄ, ГВОЗДЯ, ГВОЗДА, ГВУЗДЯ, ГВУЗДА с., зб. Цвяхи: побра(но)...//... гво(з)дѣ билое присто(ж)ное и непристожное мосазовое (Луцьк, 1573 *ТУ* 154-155); да(л) за гвѣ(з)дя... гроша (Львів, 1594-1595 *ЛСБ* 1041, 8); У монастыри будоване... побито драницами, гвоздем деревеным прибывано (Овруч, 1600 *АрхЮЗР* I/VI, 288); дале(м) на гвѣздя до ты(х) трѣме(н) ай гро(ш) (Львів, 1607-1645 *РДВ* 11 зв.); А Царица Елѣна... взавши гвѣздіє, котѣрыми Гдъ нашъ на кр(с)тѣ приби(т) былъ, ѣхала до Константинополѣ, и ѿ(т)дала сѣнѣ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 61); На Кр(с)тѣ Іс мой южъ є(ст) по(д)несѣный, Остры(м) гвѣздіє(м) сродзе пригвождѣный (Львів, 1631 *Волк.* 16); За копѣ гвѣ(з)да до бла(х) на зво(н)ницѣ fr. 1 (Львів, 1635 *ЛСБ* 1054, 18); гвозде (гвоздье, гвоздя, гвузда) гонтовое (гонтовое, кгонтовое, контовое), гонтовое (гонтовое, кгонтовое) гвозде (гвоздя, гвуздя) — цвяхи для прибывання гонт: фа(с)кѣ гвозде го(н)тового г(рш) ѿв (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 72 зв.); гво(з)дѣа кго(н)тового г фасечьки (1552 *ОКЗ* 36); за гвузда ла(т)ное и го(н)товое fr. 11 (Львів, 1633 *ЛСБ* 1054, 4); за тринаця(т) кѣпъ гвѣ(з)дя ко(н)тового да(л) ямъ ви гроши(и) бе(з) шелюга (Львів, 1594-1595 *ЛСБ* 1041, 8 зв.); за го(н)товое великое гвозде г(рш) ѿ (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 3); за го(н)товое гвѣ(з)да fr. 3 и 21 (Львів, 1633 *ЛСБ* 1054, 7); та(м)же... кѣпиле(м) фаськѣ кго(н)тового гвѣ(з)да дале(м) fr. 7 (Львів, 1636 *ЛСБ* 1054, 18 зв.); гвоздя (гвузда) латное —

цвяхи для прибаванья лат на стропилах: за копу гво(з)дя ла(т)ного г̄ г(рш) (Львів, 1594-1595 ЛСБ 1041, 4 зв.); за п̄(л)копы гв̄(з)да ла(т)ного... г(рш) 5 (Львів, 1634 ЛСБ 1054, 11 зв.).

2. Перен. Важкі випробування: Цвяхоньхъ лодей гв̄здѣмъ, острымъ обточоньмъ Не шарпай его славы бысь на(д)дерь оучоньмъ (Київ, 1632 Євх. 305); такъ Кр(с)тъ до себе мѣцно и непорѣшне чере(з) добровѣлньмъ обѣтѣвъ гво(з)дѣе прибавѣтъ (Київ, 1632 МКСВ 284).

ГВОЗДЕНЬЙ прикм. Те саме, що гвездный: в тотъ ча(с) отворилиса емоу очи и познали язвы гвозденья на стьхъ роукахъ (1489 Чет. 175).

Див. ще ГВОЗДИНЬЙ.

ГВОЗДИКА, ГВОЗДІКА ж. (висушені пун'янки гвоздичного дерева, що вживаються як прянощі) гвездика: гаріоєилѣ(с) по ла(т)... порѣ(с)ки же гво(з)діка... гвездика пло(д) є(ст) древно(и)... гвездикѣ привоза(т) изъ индѣйски(х) стран (XVI ст. Травн. 242); Гвездіки. Caryophyllum (1650 ЛК 439).

Див. ще ГВОЗДИКЪ.

ГВОЗДИКОВІЙ прикм. (який має колір гвоздики) гвоздиковий: в то(и) же скрыне было... однорадо(к) адама(ш)ки гво(з)диковое // з шнѣрами золотыми (Володимир, 1572 ЖКК II, 25-26); ѡсмы(и) ризы жо(л)то горячаа дѣкла а ѡкла(д) на ни(х) злотоглавы(и) ещѣ ризы по(ст)ньмъ гвоздиковымъ (Львів, 1579 ЛСБ 1033); по(з)ваны(и) побра(л)... жѣпа(н) кгрубрину гво(з)диково(г) бакгазиею по(д)шиты(и) (Вінниця, 1610 ЛНБ 5, II 4052, 148 зв.).

ГВОЗДИКЪ, ГВУЗДІК ч. Те саме, що гвоздика: От фунта гвоздиковъ грошъ одинъ (Вільна, 1563 ПККДА II, дод. 556); от фунту мушкату грошей два; ... от фунту гвоздиковъ грошей два (Вільна, 1568-1573 ПККДА II, дод. 560); clausus гв̄(з)дік (I пол. XVII ст. Сем. 50); clauicul(us), clauul(us) гвоздикъ (1642 ЛС 126).

ГВОЗДИНЬЙ, ГВОЗДИННИЙ, ГВОЗДИНЬЙ прикм. Те саме, що гвездный: познали есмо его по ранамъ гвездины(м) на сть(х) роукахъ его (1489 Чет. 175); едно то(л)ко .е̄ рань зостало великы(х), то є(ст) на роука(х) и на нѡга(х) раны гвезд(д)инны ш̄то къ кр(с)тоу прибавань (Смотрич, II пол. XVI ст. Проп.Д. 13); докола а не оузрю г̄а ра(н)

гвездн(н)нихъ въ рѣка(х) его... не имоу вѣры (поч. XVII ст. УЄ №236, 17); Гвездінный. Clauatus (1650 ЛК 439).

Див. ще ГВОЗДЕНЬЙ.

ГВОЗДІЕ див. ГВОЗДЕ.

ГВОЗДНЬЙ прикм. (зроблений цвяхом) цвяховой: Г̄... трѣпѣ(л)... па(т) ра(н) гво(з)дны(х) кр(с)тны(х) великы(х) (XVI ст. УЄ №29519, 40 зв.); к(д)ы ты(ж) показаль ребро обнаженое... и зна(к) ѡнь гво(з)дньмъ и ѡповѣда(л) вшискымъ и(ж)накр(с)тѣ былъ повисель до(м) телесный (к. XVI ст. УЄ №31, 51 зв.); Если не было Тѣло, чїи раны гвѣзд(д)ныи, и Ребра Копіемъ прободѣнныи ѡсагалъ рѣками ѡма (Київ, 1625 Сур. 126); Якъ в' тѣлѣ хвѡмь... знаки... быти могли, то естъ раны гвѣздньмъ и рана копѣйнаа? (Київ, 1637 УЄ Кал. 219).

Див. ще ГВОЗДЕНЬЙ, ГВОЗДИНЬЙ.

ГВОЗДЪ, ГВОЗДЪ, ГВОЗДЪ, КГВОЗДЪ ч.

1. (дерева'яний або металевий) цвях, гвоздь: нашли стья гвозды г(с)ни подъ каменемъ (1489 Чет. 205); А которые хоромы деревянымъ гво(з)демъ побиваны або зновѣ... побивати потреба (1552 ОЛЗ 176 зв.); если же не оуз'дроу в роука(х) его пробита гвоздѣа а не в'ложоу роуки мое(и) в ребра его не имоу вѣры (1556-1561 ПЄ 437 зв.); к̄и гро(ш) ковалевы за гво(з)дѣ на ворота... дале(м) (Львів, 1594-1595 ЛСБ 1041, 2 зв.); тая шкута естъ ба(р)зо старая... на не(и) пусти(ти) збо(ж)я небезпечно, бо ле(д)во в трете(м) врекгу те(р)тица гвоздо(м) де(р)жить, такъ згнила (Володимир, 1602 ТУ 234); Если не было Тѣло, гвѣздемъ комѣ рѣки и нѡги прибиты были (Київ, 1625 Сур. 126); elus, гвоздъ (1642 ЛС 176); Котѡрый былъ дла грѣшниковъ забитый, И до Кр(с)та гвоздѣми ѡстрими прибитый (Чернігів, 1646 Перло 67 зв.); Сампсо(н) ѡ(т)повѣдалъ: если з̄ пленіць волосѡвъ головы моеї сплетѣшь с' прѣдиво(м), а гвѣздъ в' нїхъ обвинѣнны(и) в'бїешь в' стѣнѣ слабымъ бѣдѣ (серед. XVII ст. Хрон. 186 зв.); Гвѣздъ. Clausus (1650 ЛК 439); гвоздь латный, латный гвоздь (кгвѣздъ) — цвях для прибаванья лат на стропилах: 8 копъ и 10 гвозди(и) ла(т)ны(х) великы(х) з' це(р)ковны(х) 7 шы(н) мазове(ц)кого желѣза зробиль стефа(н) коваль (Львів, 1628 ЛСБ 1051, 5 зв.); ла(т)ны(х) кгво(з)дѣи фаску зо(л) ξ̄ (Львів, 1611 ЛСБ 1038, 3 зв.); гвоздь мѣрилный — стрѣлка годинника

або стрілка на коромислі ваги: аґіна, ґво(з)дь мѣри(л)ны(и) или язычо(к) (1642 ЛС 75); **гонтовий** (**контовий**) **гвоздь** (гвоздь) — цвях для прибивання гонт: 6 копь го(н)товы(х) ґво(з)ди(и) (Львів, 1635 ЛСБ 1054, 16); за... го(н)товы(и) ґвоздѣ и за побитя... келій все(г) на все вышло зло(т) 11 (Львів, 1631 ЛСБ 1052, 6); контовых гвоздей фаска една (Пересопниця, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 297).

2. Вл. н.: яско ґво(з)дь (1649 РЗВ 3); Иванъ ґвоздь (Там же, 389 зв.).

ГВОРОСТОВЫЙ *прикм.* Хворостяний: Гумно и дворец. На дворци пекарня... подле стайне овчарникъ гворостовый, соломою пошитый (Пересопниця, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 298).

ГВУЗДІК *ч.* (*стп.* goździk, gwoździk) ґвіздох, цвяхок: clavus ґвоу(з)дік (I пол. XVII ст. Сем. 51).

ГДЕ, ГДѢ *присл.* 1. (*питальний*) де: Яне ѿтуль приходишь? гдєсь бавилъса такъ долго (к. XVI ст. Розм. 7).

2. (*місця*) де: Бѣдите оубо готови на пріатиє іса, который нѣгъ ѿ ваше(и) земли нѣ має(т) где гла(в)у по(д)клонити (1596 Виш.Кн. 263);

там: Где зара(з) пово(д)... панъ белъски(и), указалъ село... на(з)ваное Дереме(з)ною (Київщина, 1639 ККПС 272).

3. Куди-небудь: просилъ насъ, абысмо на иншее местце тые сукна где отътоль вынести и зложитъ велели (Луцьк, 1586 АрхЮЗР 1/1, 235).

4. *У функції спол. слова:* а) (*приєднує підрядні речення місця*) (*у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні*) де: ро(с)ширили и ро(с)тягнули народы лю(д)ски(є) в пѣ(л)иочны(х) краина(х), где нѣгъ литва и рѣ(с) (1592 Кр.Стр. 48); пришли до ѿ(с)тярѣки дѣбысы, где в неме(н) впадає(т) (Там же, 83); ґиміамні(к): кади(л)ница, а(л)бо где каже(н)є кладѣтъ (1627 ЛБ 210);

(*у препозиції — без співвідносного слова в головному реченні*) де: та(к)же и(н)ши где мо(г)ли здоро(в)я заховали (1582 Кр.Стр. 69);

(*у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні*) де: где га(и)вороны летятъ та(м) ся тежъ кавки крѣки вороны межи ни(х) мѣшаю(т) (1582 Кр.Стр. 47);

б) (*приєднує підрядні означальні речення*) (*у*

постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) де: врачѣбница, до(м) где лѣча(т) и ты(ж) аптыка (1596 ЛЗ 36); хс иначей нижли пре(з) двѣры затворѣный в комѣрдѣ ап(с)ли бѣли пришо(л) (поч. XVII ст. Проп.р. 159); Я теде... вышоль есми на село, гдемъ засталъ суседъ своихъ Каленскихъ (Овруч, 1629 АрхЮЗР 4/1, 80);

(*у постпозиції — із співвідносним словом у головному реченні*) де: ты прѣд прѣ(м) на(м) по(д)дѣны(м) своимъ боу(д) мл(с)рдны(м), грѣхы нашѣ згладѣвши спра(в) абысмы до того(ж) мѣсца гдѣ ты тепе(р)... щасліве кролюбешъ по смѣрти нашѣй завитá(л)и (поч. XVII ст. Проп.р. 228);

в) (*приєднує з'ясувальні підрядні речення*) (*у постпозиції*) де: Которые, де(и), то злочи(н)цы, ро(з)би(в)ши на(с)... не ведати где поехали (Володимир, 1599 ТУ 231);

(*у препозиції*) де: где ся мѣ(л) хто подѣти, и которы(м) море(м) на бѣ(з)печнѣ(и)шѣе мѣ(с)це ѿтечи не видали (1582 Кр.Стр. 77).

ГДЕБЫ *спол.* 1. (*приєднує підрядні речення місця*) (*у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) де[б]: Паклибы царь Перекопский з войском своимъ... в панство наше... мелволю тагнути, приказѣм вам, ажбы есте... к гетманѣ нашомѣ... поспешили са, гдебы поближей вам к гетманѣ и к войскѣ нашомѣ было перенати са... и оборонѣ панствѣ нашомѣ чинили (Краків, 1538 AS IV, 156); Обещал его поставити до даня sprawy о собѣ, але не приватне, только до кола енерального, где бы сенат и послове земьскіє всѣ того слухали (Львів, 1605-1606 Перест. 73); Голофѣрнѣ гетманѣ войска асирійского, Поставилъ в' облаженю... жблнѣро(в) по сто при кождо(м) жрѣдлѣ, и гдебы то(л)ко была вода яка, абы всѣ(х) приходачи(х) по водѣ поймавши забивали (поч. XVII ст. Проп.р. 187).

2. (*приєднує умовно-часові речення*) (*у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні*) якцо[б], коли[б]: Што Твоа Милость писалъ до нас... нж гдебы котораа потреба послѣги для небезпеченства панства нашего ѿказывала, тогды жебы Твоа Милость... послѣги чинилъ (Краків, 1543 AS IV, 359); а гдебы(х)мо на то(т) ча(с)... ты(х) дво(х) со(т) и сорока копь гроше(и) зупо(л)на не ѿ(т)ли-

чили... теды па(н) станицла(в)... тоєиме(н)є... має(т) де(р)жати (Юсківці, 1576 5, II 4044, 87 зв.); А где бы... хто з блискихъ... пана Кропи(в)ницкого... ѿ тоє имє(н)є... до права позыва(л)... тогды я сама... тоє имє(н)є..., своимъ вла(ст)нымъ ѿчищати маю и буду пови(н)на (Житомир, 1584 АЖМУ 148); Гдебы теж венцъ который с подданныхъ отшол... теды о тоє реквировати не маем панов арендаров (Локачі, 1591 ПКСДА I-2, 164); самъ ты(ж) ещє пєвнѣшимъ ста(л) вѣры х̄вы, бо г(д)ебы бы(л) з ними ѿома, тєдє нѣчого бы(с) бы(л) не змѣ(л) и не шѣка(л) бы х̄а ѿсзати (к. XVI ст. УЄ №31, 55);

(без співвідносного слова в головному реченні) ко̀ли б: гдебы мне Желєхъ былъ въ томъ послѣхалъ и тамъ при мне, не ѿтходєчи, зосталъ, снатъбы лепей то былъ вчинилъ (Петрків, 1564 АS VI, 250); где бы са су(д) полюбо(в)ны(и) показа(л) розны(и) ѿ таковы(и) судъ маю(т)са приповзати пере(д) ѿрадъ земьски(и) (1566 ВЛС 27 зв.); где бы ся [шляхтичъ] зъ муки призналъ, маєть каранъ быти (Луцьк, 1566 РЕА II, 166).

3. (приєднує підрядне часове речення із зіставлювальним відтинком) коли[б], де[б]: А прєжакаан̄ныи Жидовє, злє платитє с̄ноу и боу моемоу... Гдебы было любити, миловати за все добродѣство его, тоу(т) его прє(з) жа(д)нои мл(с)ти коу кр(с)тоу прибиваєтє (XVI ст. УЄ Трост. 71).

4. (приєднує підрядне з'ясувальне речення) (у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні) де[б]: елорѣ(с) выгнаны(и) промышля(л) тежъ ѿ собѣ, где бы ся мо(г) и са(м) здоровя(м) свои(м) и(з) мылыми дѣт̄ьками... прє(д) забѣрены(м) ...домо(в)о(и) во(и)ны вьхоро(м) бє(з)печнє заховати (1582 Кр.Стр. 79 зв.).

ГДЕБЫБУДЪ присл. Будь-де: Жадаємъ пилно... чере(з) то(и) де(н) ст̄ы(и) недѣлны(и) перебыти где бы бу(д) ѿ ѿтца василия с̄це(н)ника бу(д) тє(ж) где ся в̄м зда(ст) кгды(ж) тамъ хочємо в мѣстѣ быти в ча(с) (Жовчів, 1616 ЛСБ 467, 1).

ГДЕБЫИНДЕ присл. Будь-де[б]: а где бы инде въ местехъ князьскихъ и панскихъ новыи мыта были встановлены, и они тамъ мыта и соленичєе не мають платити (Вильна, 1528 АрхЮЗР 5/1, 37).

ГДЕБЫКОЛЬВЕ, ГДѢБЫКОЛВЕ, ГДЕБЫКОЛВЕКЪ, ГДЕБЫКОЛЬВЕКЪ, ГДѢБЫКОЛВЕКЪ присл. (стп. gdziebykolwie, gdziebykolwiek) де б тільки: Ино мы бачачи на его старость,... дозволили есмо... сынѣ его... гдебыкольвекъ потреба вказывала з вами єздити (Краків, 1525 АS III, 274); а на ѿстаток ѿбвєздю их тым, гдѣбыколве по всим имѣньам моим могли, платы выбираючи, або дани, а тым долги мои и слѣжебником моим за слѣжбѣ платили (Острог, 1539 АS IV, 208); Я... вы(з)нава(м)... и(ж)... є(г) короле(в)ская м(л)... писати каза(ти) рачи(л) росказую(чи) чере(з) мене гдебы ко(л)векъ то(г) кли(м)ка и сыно(в) его... яко злочи(н)цо(в)... было на(и)дено жебы... и(х) по(и)мано (Кременецъ, 1563 ЛНБ 103, 26/Id, 1810, 20); той на-тыхъ-мѣстѣ опричникѣ своихъ за нимъ послалъ въ погоню, приказавши имъ, абы... гонили за нимъ [Григоркомъ], а гдѣ бы колвекъ нагонили, абы листы ѿг него отобрали (Київ, 1621 Кон.Пал. 1059).

Див. ще **ГДЕЖЪКОЛЬВЕКЪ, ГДЕКОЛВЕКЪ**.

ГДЕЖ¹ див. **ГДЕЖЪ¹**.

ГДЕЖ² див. **ГДЕЖЪ²**.

ГДЕЖЪ¹, ГДЕЖ, ГДЕЖЕ, ГДЕЖЪ, ГДѢЖЪ, КГДЕЖЪ, КГДѢЖ, КГДѢЖЪ 1. Присл. (питальний) де[ж]: А теж моа милостиваа пани, кгдѣж мне вбогомѣ чловѣкѣ теперешнего часѣ тын грощи взати (Степань, 1544 АS IV, 413); И ѿвшемъ если п̄лно пошѣкаєшь, и гамѣючого насъ знайдєшь; А гдежъ тѣе; В томъже листѣ (Київ, 1619 Гр.Сл. 271); много тепє(р) єсть и ста(р)ши(х) ѿ на(с), которые ляда причынѣ да(в)ши во(н) з мона(с)тыра высылая(т), где(ж) мѣ са дѣти (Скит, 1633 ЛСБ 520).

2. У функції спол. слова: а) (приєднує підрядні речення місця) (у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) де, де[ж]: але покладайте // собѣ скровища на н̄бси иде же ани чрвьв ани ир'жа не изьдає(т) и где же татїє не по(д)коповаю(т) (1556-1561 ПС 36 зв.-37); мы смирены(и) Арсени(и)... дає(м) ва(м) знати ѿ сє(м) младе(н)щи на има семиѣнѣ же пошо(л) промє(ж)кѣ ва(с) правосла(в)ны(х) хр(с)тия(н) где(ж) ѿ(н) ѿбрѣкл̄ьса є(ст) мл(с)тиво-му бѣ послужити (Стратин, 1565 ЛСБ 39, 1); Я теды,... вышюль єсми на село, гдємъ засталъ сусєдъ своихъ Калєнскихъ... гдежъ заразъ учинили есмо

промежь собою обмову (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/1, 80);

б) (*приеднує підрядні означальні речення*) (*у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні*) де, де[ж]: Пожаловали есмо его имѣнемъ... чѣдновъ, гдеж перво того был замокъ (Городно, 1507 *AS* III, 49); так тоє имєнє, мелница, пришло в рѣки наши, гдеж есмо замок заробити казали (Берестя, 1544 *AS* IV, 401);

(*із співвідносним словом у головному реченні*) де, де[ж]: А так мы на тот рок... там на тыи земли выехали, гдеж обоа сторона... перед нами стали (Шайно, 1538 *AS* IV, 175).

ГДЕЖЪ², ГДЕЖ, ГДѢЖЪ, КГДЕЖЪ
част. (підсилювальна) (вживається на початку речення для підсилення думки) адже, тож: Гдѣж за призволенем ихъ, обоюх сторон в той розницы кѣ слѣшномѣ єднаню и средкѣ их есмо привели (Неполомичі, 1531 *AS* III, 386); Гдѣжъ Господарь Король, Его Милость, казалъ тыхъ подданныхъ моихъ передъ собою поставити (1537 *PEA* 1, 208); Гдеж на он часть княз Александръ насъ просиль, абыхмо водле статѣтѣ земского его заховали (Краків, 1538 *AS* IV, 134); Кгдежъ некоторые листы ѣминальные в него погорели, а иншие и теперъ онъ ѣ себе маеть (1541 *AS* IV, 270); гдеж княгина Жеславская взяла вижа з ѣрадѣ замкѣ Кременецкого... и поведила, иж ѣрадник Жеславский... зарѣчил панѣ подскарбѣемѣ передъ вижом, жебы того дерева не брал с тоє пѣшчи (Кременецъ, 1542 *AS* IV, 315); гдежъ вызналъ, иж таа сѣма пенезей ѣт королевой Єе Милости сполна к рѣкамъ его дошла (1543 *AS* IV, 336); Гдеж я Милоха Морозовая для лепшого потверженя сего моего вызнаного листа била есми чоломъ... ротмистру... каневскому, о приложене печати (Канів, 1564 *ЗНТШ* XI, 13).

ГДЕЖЪКОЛЬВЕКЪ, ГДѢЖЪКОЛЬВЕКЪ
присл. (стп. gdziezkolwiek) будь-де, будь-куди: З розказанья королевое єе мл(с)ти ѣбобрано мѣжиковъ та(г)лыхъ кѣд и ѣвчинено ихъ слѣгами... для ношенья листовъ гдежъкольбекъ (1552 *Окр.З.* 151); хотя бы ся тотъ листь заставный гдѣ жъ кольбекъ показати мѣль, тогды жадное мощы мѣти... не маеть (Київ, 1573 *АЮЗР* I, 195); Напервое абы тоє вызналъ предъ...

пны мещаны и(ж) где(ж)ко(л)векъ и пред кимъ енно ко(л)векъ ѣ мнѣ мови(л) теды эле ане присто(и)не ѣ мнѣ мовиль (Львів, 1586 *ЛСБ* 74).

Див. ще **ГДЕБЫКОЛЬВЕ, ГДЕКОЛЬВЕ.**

ГДЕИНДЕ, ГДѢИНДЕ, ГДЕИНДЕЙ, ГДѢИНДЕЙ, ГДѢИНДѢЙ *присл. (стп. gdzieindziej)* деінде, де-небудъ: до вас есмо перво сего листы наши писати казали, ажбы есте... // ...к войскѣ нашомѣ на тот час з Волына рѣшити сѣ не велели, а казали есмо вам там на Волыни, местцо ѣбравши на Горини, або где инде и всим сполом... готовим... быти (Краків, 1538 *AS* IV, 155-156); еслибы на той же копе былъ, або гдѣ инде, абы, водлугъ повести своєи, поведиль (Луцьк, 1570 *Ив.* 268); писалъ такъ тутъ во (л)вовѣ яко и где инде на сторонѣ, подаючы ма до люде(и) на писме непристо(и)не... абымъ я попомъ каза(л) люде бити (Львів, 1586 *ЛСБ* 74); мещане Дубенские нашли тѣло чоловѣка забитого, незнаемого, которого // не ведати, если, гдѣ инде хтось забивши, подвезъ, аболи тежъ хто тутъ въ мѣстѣ забиль (Луцьк, 1596 *Ив.* 280-281); И тотъ призналъ... же Духъ Светый походитъ ѣт Сына, только хотѣлъ того по Латинникахъ мѣти, абы то зъ символу выкинули, а гдѣ индѣй утворывшы якій тропаръ написали (Вильна, 1608 *Гарм.* 178); юж ми то(т) кгрунтъ ѣбме(р)зъ повѣжте п̄ братия(м) нехаи у мене купе(т) бо жыдо(м) продамъ а че(р)нице(м) где инде ѣбмишлю (Львів, 1641 *ЛСБ* 1043, 57 зв.); То слѣшностъ, а потреба, и таа не где индѣй трѣдомъ нашимъ оуказала дорѣгѣ (Київ, 1648 *МКСВ* 348).

Див. ще **ГДЕСЪИНДЕ.**

ГДЕКОЛВЕКЪ, ГДЕКОЛВЕК, ГДЕКОЛЬВЕКЪ, ГДѢКОЛВЕ, ГДѢКОЛВЕКЪ *присл. (стп. gdziekolwie, gdziekolwiek)* будь-де, де б(то) не було: А которы мещане и крамары... где колвекъ зъ конми, ...до которыхъ местъ и местечокъ поедуть, тогды старыи мыта... мають давати (Вильна, 1528 *АрхЮЗР* 5/1, 37); мы сами, господаръ складаемъ вамъ рокъ... перед нами стати..., гдекольвекъ мы дворомъ нашимъ ѣбдемъ мешкати (Краків, 1533 *AS* III, 407); приказѣмъ вамъ, ажбы есте... на оноє мѣстцо сѣ всн... которыи есте повинни кѣ слѣжбе нашей земской ставити, зѣехали и гдѣколве он схочет..., тамбы естъ ехали и его были послѣшни (Краків, 1538 *AS* IV, 162); як княз

Федор... мене обошлет, а я, гдеколвек бѣдѣ, маю я до
Его Милости ехати (Пісочне, 1541 АС IV, 285); А ес-
ли ихъ зъ собою берѣть где ко(л)векъ на дорогѣ
великѣю тогда ви(н)ни имъ стравѣ дава(ти) (1552
ОЖЗ 125 зв.); естли бы показывали где колвекъ якие
колвекъ листы где бы было написано... наше соборное
позволене, ... таковые естли суть, тогда змышленые,
фалшивые (Луцьк, 1586 АрхЮЗР 1/1, 220); цѣна
абовѣмъ товаровъ твоихъ несправе(д)ливаа е(ст) иди
гдеколвекъ з божю помочью шѣка(и) собѣ
лѣпшого... зыскѣ (к. XVI ст. Розм. 55); А наболшей
гдѣ колвекъ одно естъ што скубсти, тамъ ся горнуть
(1603 Пит. 95); въ дорозе тежъ естли бы где колвекъ
по потребе выехати мелъ, абы всюда безъ жадное
трудности... пропустили (Київ, 1648 Тр. ЧАК 145).

*Див. ще ГДЕБЫКОЛЬВЕ, ГДЕЖЪКОЛЬ-
ВЕКЪ.*

ГДЕКОЛИ *спол. (стп. gdziekoli) (приеднуе
підрядне речення часу) (у постпозиції — без спів-
відносного слова у головному реченні) коли:* И у
нѣкоторого кардинала запрошонѣ были на обѣдъ;
где коли пришли, нѣчого рыбного не было, только з
мясом все (Львів, 1605-1606 Перест. 33).

ГДЕЖЪКОЛИ *спол. (стп. gdziekoli) (приеднуе
умовно-часове речення) (у препозиції — без співвід-
носного слова у головному реченні) якщо, коли:*
оучителю пріведе(х) сна своего к тобѣ которій то
мае(т) нѣмого дѣха и глуохо(г) и г(д)ежъ коли напа-
де(т) его, разбиваеъ его пѣны точки(т) (к. XVI ст. УС
№31, 29).

ГДЕСЬ, ГДЕСЪ, ГДѢСЬ *присл. 1. (у якому-
небудь невизначеному місці) десь:* пыльне в.м....
милостивого пана прошу: рачъ ми в.м. дати знати, где
ся на тотъ часъ оборочаеъ отецъ владыка Луцький?
Бо я маю справу, якобы тамъ десь мелъ въ посель-
стве... ехати (Вільна, 1599 Ант. 595); И такъ той
Исидоръ уніатъ безъ вѣсти гдѣсь скончился (Київ,
1621 Коп.Пал. 1030); А тое в тѣсменици бы купи(т)и
тылю(ж) пора(д)теся... же та(м) гдѣ(с) даю(т) нема-
ло ѿ(т) штуки ѿ варшави и гдѣ(с) и(н)де (Ясси, 1627
ЛСБ 499, 2).

**2. (у якому-небудь невідомому напрямку) ку-
дись:** кнзъ... збразски(и)... слугъ... тамошни(х)...
до немирова а пото(м) до и(н)шы(х) именей свои(х) и

на розные ме(ст)ца где(с) выпровадил (Жорнища,
1590 ЛНБ 5, П 4046, 148); ю(ж) прѣчь с'кр(с)тá сна́то,
Ѡ(т) очіи нáши(х) ю(ж) гдѣсь спасітєла в́зáто
(Львів, 1631 Волк. 19); Такъ те(ж)... самого не было
на то(т)час в(д)ому, езд(и)л) гдѣсь в дорогу (Холм,
1648 Тест.Ст. 471); на небѣ якіе(с) чуда ся показо-
вали, и мѣся(ц) гдѣ(с) ся былъ задѣль (серед. XVII ст.
ЛЛ 176).

**3. (з якого-небудь невизначеного місця) звід-
кись:** Аггль знáгла гдѣсь са в́зáвши, тоу(ж) ста(л)
на(д) нáми (Львів, 1616 Бер.В. 71).

4. (у визначеному місці) тут: па(н) Дорого-
ста(и)ски(и) не нашу Бобрлицу... у своємъ приви(л)ю
маеъ, але и(н)шая где(с) у его кгру(н)те Бобрлица
быти може (Київщина, 1600 ККПС 157); Ѡ чо(м)
пїсмо гдѣсь притачаеъ мѡвачи: Оупáла сѡсна, плáч-
те цѣдри (Вільна, 1627 Дух.б. 126).

Див. ще ГДЕСЬИНДЕ.

ГДЕСЬИНДЕ *присл. (у якому-небудь неви-
значеному місці) десь в іншому місці, деінде:* А тое в
тѣсменици бы купи(т)и тилю(ж) пора(д)теся... же
там гдѣ(с) даю(т) немало ѿ(т) штуки ѿ варшави и
гдѣ(с) и(н)де и ве(д)ле того то бы ся справити (Ясси,
1627 ЛСБ 499, 2).

Див. ще ГДЕИНДЕ.

ГДЕТАМЪ *присл. (у якому-небудь неवि-
значеному місці) десь, десь-то:* Яко то чїни(т) Николáй,
котѡрый гдѣ та(м) якое слѡвко похвати(т), што дѣха з'
Сномъ албо з'єднѡчаеъ, албо влáсного емѡуказеъ,
яко // сполъистѡтного (Київ, 1619 Гр.Сл. 285-286).

ГДИБЫ *див. ГДЫБЫ.*

ГДИЖЪ *див. ГДЫЖЪ.*

ГДЫ *див. ГДЫ.*

ГДЫБЫ *див. ГДЫБЫ.*

ГДЫСЬ, КГДЫСЬ *присл. Колись:* дале(с)
гды(с) тákъ велікіе бога(ц)тва слоузѣ твоємоу го-
вѡри, и взале(с) са(м) ѿ(т) него (поч. XVII ст. Проп.р.
243 зв.); кгдысь (Уж. 1643, 49 зв.).

ГДѢБЫКОЛВЕ *див. ГДЕБЫКОЛЬВЕ.*

ГДѢЖЪ¹ *див. ГДЕЖЪ¹.*

ГДѢЖЪ² *див. ГДЕЖЪ².*

ГДѢЖЪКОЛЬВЕКЪ *див. ГДЕЖЪКОЛЬ-
ВЕКЪ.*

ГДѢИНДЕ *див. ГДЕИНДЕ.*

ГДЪИНДЕЙ див. ГДЕИНДЕ.

ГДЪИНДЪЙ див. ГДЕИНДЕ.

ГДЪКОЛВЕ див. ГДЕКОЛВЕКЪ.

ГДЪКОЛВЕКЪ див. ГДЕКОЛВЕКЪ.

ГДЪСЬ див. ГДЕСЬ.

ГЕБАНОВЫЙ, АБАНОВИЙ прикм. (зроблений з гебану) гебановий: тие теды мощи су(т) ѡ(д)дание в сосудѣ гебановомъ (Львѣв, 1633 ЛСБ 1043, 36 зв.); шкатул'ка гебановая з' шѡфля(т)ками внутрь еѣ пу(ш)ка... в ко(т)ро(и) мощы розни(х) сты(х) (Львѣв, 1637 *Инов.Усп.* 14); ebenus абановѣ дерево (I пол. XVII ст. Сем. 76).

ГЕБАНЪ, ГЕВАНЪ ч. (гр. ἔβενος, лат. ebenus) гебанове дерево, гебан: heben[u]s, heb[e]num, гебанъ древо (1642 ЛС 215); Геванъ. Hebenus. Ebenum (1650 ЛК 439).

ГЕБЕЛЬ ч. (стп., нѣм. hebel) (столярське знаряддѣ для вигладжування, стругання дерев'яної поверхні) рубанок, гембель, діал. гибель: Палацъ г(с)дрьски(и) в стене на по(д)клетехъ новозбѡдованъ // с протесъа сосънового на гебель спѣсканого (1552 *Овол.З.* 194-194 зв.); Гебель. Runcina (1650 ЛК 439).

Див. ще **ГИБЛИКЪ**.

ГЕБЛЮВАТИ дієсл. недок. (стп. heblować) (вирівнювати, вигладжувати, робити гладким) стругати, діал. геблювати, гимблювати: Геблюю. Runcino (1650 ЛК 439).

ГЕВАНЪ див. ГЕБАНЪ.

ГЕЕНА, ГЕЕННА ж. (гр. γέεννα, стп., стп. gehenna) геена, пекло: е(ст) лѣп'ше тобѣ абы загыноуль единый ѡ(т) члоньковъ // твои(х) ниж'ли в'се тѣло твое оувер'жено бы было оу гееноу огньоую (1556-1561 ЛС 32 зв.-33); Латина(ж) бѡде(т) сѣ дѣволо(м) в' геенѣ ѡгнено(и) по смр'ти вѣ(ч)не са пѣр'кговати (1599 *Виш.Кн.* 221 зв.); бойтеса... того, котбрый мѡже(т) и дѣшѣ и тѣло загѡбити в геє(н)нѣ (Острог, 1607 Лѣк. 69); И зайсте плáčъ великій грѣшникѡ(м) на сѣдномъ дни и в' Геєннѣ бѡде(т) (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 20); Ибо ннѣ по(д) Нѡбомъ, на землн грѣх' живѣтъ, и царствѣ(т), а тогдѣ южъ тамо всѣ грѣхи; и грѣшникѡв' геєна пожре(т) (Чернігѣв, 1646 *Перло* 145); шестое елове(т)ся геє(н)на то естъ огнь пекелный (серед. XVII ст. Луц. 526).

ГЕЕННЫЙ прикм. Пекельный. ◊ сынъ геєн-ный див. СЫНЪ.

ГЕЕНСКИЙ, ГЕЕНСКИЙ, ГЕЕНЬСКИЙ, ГЕЕНЬСКИЙ, ГЕОНСКИЙ, ГЕОНЬСКИЙ прикм. (який стосується пекла) пекельный: а если же рече(т) оуоуде годень, боуде(т) огню геєньскомуу а если принесет' дарь свой кѣ ѡл'тароу то са роспаматай (1556-1561 ЛС 32); ес(т) лепшей тобѣ абы згыноул ѡден члонок твой нижлі все тѣло твое выкїнено будетъ вѣ огнь геєнскїй (Володимир, 1571 УЕ Вол. 45); Если бысь коли в ла(э)ню оувошо(л) на(э)быть распалендю на(д) присто(и)ность ве(д)лоугъ того собѣ тогды порозѣмѣвай геє(н)скїи ѡгнь (Острог, 1607 Лѣк. 39); аще не бы ѡ(т) геєньскаго дѣма гѡрести, и мрака, Не бы вѣ дѡши наѣшей реченаго Бжїа страха (Львѣв, 1615 *Лям.Жел.* 1); слѡгы егѡ вѣвержѣны вѣ мѡре геєны, и Потонѣли якѡ ѡлѡво вѣ глѣбинѣ мѡра геєнскогѡ (Чернігѣв, 1646 *Перло* 64 зв.); пре(д) смр'тю видѣлъ П: Замо(и)скїй пекло ѡтворѣное и ѡго(н) геє(н)скїй (серед. XVII ст. ЛЛ 175).

ГЕЙ виг. 1. (уживається як оклик при звертанні) гей: Знаменованїа Междометїа сѣтъ различна... // ... Зовѣцаго: якѡ геї: ѡ(т)зывающагѡса: якѡ га; чѡ (Єв'е, 1619 *См.Грам.* 194-194 зв.); Геї панове воеводи, ти пане Трубаю (I пол. XVII ст. Сл. о зб. 19); Hey, kasztaliane, koronny hetmane, potrzeba nam... pohladati na zadnie koła (1648 П. про Пот. 201).

2. (виражає піднесення, захоплення чим-небудь): Maxim Hey brátia iam w nebi byu Hey tom sia tám chorosze miu (Яворів, 1619 *Гав.* 21);

(аживається для підсилення висловлювання) гей-гей: Hey hey toż trudno skazaty Szczęście ia tam mogli ochledáty (Яворів, 1619 *Гав.* 21).

ГЕЛИТИ дієсл. недок. ◊ мудре гелити — мудрувати: не мѡвить рѡдитса, бо чѡгб не писано, не годитса мѡдре гелити снѣ ѡ(т) ѡща рѡдївса, и дхѣ похѡдитъ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 43).

ГЕЛІМЪ ч. (нѣм. Helm) 1. (частина вїйськового спорядження) шолом: Шлѣмъ: Шишáкъ, прилбїца, мисѣрка, гѣлмъ (1627 ЛБ 158).

2. Частина герба: На старожїтныи клейнѡты их М... ѡжгинских, и Ихъ М. Пáновъ Волѡвичѡв Двоáкїи, по(д) гѣлмомъ еднáки(м), клейнѡты, Знаменїтыи, яснѣ, выражáютъ цнѡты (Єв'е, 1616 *На з. Вол.* тит. зв.); И ти ѡ цнїй Григорїй... фамїлїєю слáвный... в' своѣмъ гѣлмѣ шлáхѣцтва тогѡ Пáто-

рога за знакъ собѣ маючи: взывай ено́ Бѣга (Київ, 1625 *На г. Г. Долм.* 2); На Желиборскихъ Гелмы погладаешъ, изали онымъ славы не признаешъ (Львів, 1642 *Спіэр. Жел.*, тит. зв.).

ГЕМОЊЪ ч. (*гр. ἡγεμών*) правитель, намісник: жидове... сѣмоленіе(м) пристоупиша къ гемоноу глашекъ нѣмоу (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп. Д.* 19); былъ обычай гемонові на каждый празникъ выпускаѣти вязня (Володимир, 1571 *УѠ Вол.* 52).

Див. ще ИГЕМОЊЪ.

ГЕНВАРЬ, ГЕНВАРЬ, ГЕНЪВАРЬ, ГЕНЪВАРЬ, ГЕНУАРЬ ч. (*цсл. генварь, гр. γενουάριος, лат. januarius*) січень: пса(н) в берести в лѣ(т) зді м(с)ца ге(н) (Берестя, 1506 *Арх. Р.* фотокоп. 10а); Писа(н) в Овручомъ, генваря 5-го дня, индикта 12-го (Овруч, 1509 *ЧИОНЛ VIII-3, 7*); писанъ ѡ варшавѣ днѣ два(д)цатого м(с)ца генъвара (Варшава, 1571 *ЛНБ 5, II 4043, 81*); М(с)ца генъвара, погѣбреискѣ тебе(т), просто стычень (Острог, 1581 *Римша Хрон.* 33); Писанъ во (л)вовѣ м(с)ца генваря ѿ дня року чд (Львів, 1594 *ЛСБ 249*); Выпи(с) с Кни(г) Кгро(д)ски(х)... рокѣ тисеча ше(ст)со(т) три(д)ца(т) второго М(с)ца генъвара два(д)ца(т) второго днѣ (Київ, 1632 *ЛНБ 5, II 4060, 2*); Почато(к) мѣца ге(н)вара, року ахн (Житомир, 1650 *ДМВН 191*).

Див. ще ГЕНУАРІЙ, ЯНУАРИЙ.

ГЕНДЕЛЬ *див. ГАНДЕЛЬ.*

ГЕНЕАЛОГІЯ ж. (*гр. γενεαλογία*) (*історія роду, родовід*) генеалогія: многіи инѣи княжата Рѡсскіи рѣжай свѣи пора(д)ною Генеалогією ведѣт: яко ж' з' тогѡ Мономаха вѣшол' Мстиславъ (Київ, 1623 *МІКСВ 70*); Вертаюса до Генеалогіи: Андрѣй шебѡро(в) Сватопо́лкови зродил' Іа́кова (Там же, 71).

ГЕНИУМЪ ч. (*лат. genius*) (*обдарованість людини*) дар, талант: Кѣ томѣ мене приве(ли) и(ж) пре(з)некоторы(и) ча(с) маючи кѣ то(мѣ) прироже(н)е и гениѣ(м) прив(и)кле(м), и до рысова(н)я шгѣкъ (1582 *Кр. Стр.* 5 зв.).

ГЕНУАРІЙ ч. (*гр. γενουάριος, лат. januarius*) те саме, що генварь: Генваріа зі рѣкѣ афча (Львів, 1591 *Просф.* 61).

Див. ще ЯНУАРИЙ.

ГЕНУАРЬ *див. ГЕНВАРЬ.*

ГЕНУЄНЧИКЪ ч. (*мешканець Генуї*) гену-

езець: Тот' же гдѣса мѣл' з' Генденчиками на(д) моремъ потыкати, вѣзвал' на самоборство Гѣтмана их' Кнѣза Кафского (Київ, 1623 *МІКСВ 69*).

ГЕНЪ *присл. (вказує на віддалення місця)* ген, там: Kotoryže tu domek twoy? Nen kothera rozbitaia, Oropczoiu prykrytaia, To moy cherem, To moy terem (1625 *П. про Кул.* 24).

ГЕОГРАФІА ж. (*гр. γεω+γραφία*) географія: Географія: Землѣ ѡписанье (1627 *ЛБ 199*).

ГЕОМЕТРА ч. (*той, хто займається геометрією*) геометр: Геомѣтра в' Позіаню правдѣвомъ ѡ Бѣгѣ Южѣ бѣдѣчи, такѣю дасть пересторѣгѣ (Київ, 1632 *Єах.* 297).

Див. ще ГЕОМЕТРЕСЪ.

ГЕОМЕТРЕСЪ ч. (*гр. γεωμετρης*) те саме, що геометр: Кто хѣчетъ землю, нѣбо и всѣ Елемента Позіати, Геомѣтресъ подѣст': докѣмѣнта (Київ, 1632 *Єах.* 297).

ГЕОМЕТРИЦКИЙ, ГЕОМЕТРИЦКИЙ *прикм. (який стосується геометрії)* геометричний: А Никола́й, и его товариство в' таковою превѣгѣ послѣзнѣдлѣса, же и фѣкѣгѣрами Геомѣтрицкими землемѣрными, ... преистѣбногѡ Бо(з)ства гѣрде дмѣтѣса оказати мѣмо и на(д) писмо (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 211); Еслибы то вѣдѣлѣ... Никола́й, ... нѣкѣгды бы Геомѣтрицкими, ѡлбо землемѣрскими фѣкѣгѣрами маліюваными не важил'са бадѣтѣса недѣстѣгненогѡ ѣстества (Там же, 269).

ГЕОМЕТРІА, ГЕОМЕТРІА ж. (*лат. geometria, гр. γεωμετρία*) геометрія: Землемѣрїе, или землемѣрство: з' ѣлли(н): Геомѣтрїа, сѣрѣчъ размѣрїятѣлнаа (1627 *ЛБ 43*); Геомѣтрїа: Землемѣрїе (Там же, 199); Геомѣтрїа вчитъ землѣ размѣре(н)а (Київ, 1632 *Єах.* 296).

ГЕОНСКІЙ *див. ГЕЕНСКІЙ.*

ГЕОНЬСКІЙ *див. ГЕЕНСКІЙ.*

ГЕПИДОВЕ *мн. (народи східногерманської групи)* гепіди: А кѣгды вѣже такъ поразы(л) и ро(с)полоши(в) ти(м)бро(в) и гѣпыдо(в) марыѣ(с), не мѣ(н)шую мѣ(л) во(и)нѣ з жонами и(х), якъ з оными самыми (1582 *Кр. Стр.* 45 зв.); всюды на(и)дешъ... доводы прѣто што ко(л)ве(к) ти(м)брове, и кѣгове, славного чинили, тоѣ тежъ слѣдѣшне маѣ(т) быти приписано, и товаришо(м) ихъ гѣпыдо(м) (Там же, 46 зв.).

ГЕРАРХІЯ, ГІЕРАРХІЯ ж. (*гр.* ієράρχια) (*поділ на вищі і нижчі чини, порядок підлеглості між ними*) ієрархія: Пре(д)вѣчнаа мѣдрость Бѣжаа распоражаючи высокѣю своєю нб(с)нѣ Гієрархію Дѣва(т) чиню(в) Агг(л)с(к)и(х)... на три часті роз(д)ѣляла (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 922); Радѣйтеса... Рѣдове Агг(л)скій. Вы... дѣвнимъ свѣтомъ; Нб(с)нои премоу(д)рости на(п)о(л)нѣны. А на три герархїи раздѣленїи (Чернігів, 1646 *Перло* 39 зв.); Вы правды Бѣжеи пїлныи дѣлателѣ, и Первои Герархїи свѣтлыи обывателѣ (Там же, 40 зв.).

ГЕРАТИКЪ *див.* **ГЕРЕТИКЪ**.

ГЕРБОВНЫЙ *прикм.* (*стп.* herbowny) 1. (*який має зображення герба*) гербовий: я сама, малжонокъ мой и дети наши... ѡ томъ... впомянати не маемъ... иж на тот час гербовное печати не мела (Володимир, 1555 *AS VI*, 19).

2. (*який належить до одного герба*) гербовий: къ тому тежъ прошу ясневельможного княжаты Юрья на Слуцку, пана брата моего гербовного,... ижъ бы ихъ милости,... жоне и сыну моему помочни быти рачили (Чорторийськ, 1569 *АрхЮЗР* 7/1, 19).

Див. ще **ГЕРБОВЫЙ**.

ГЕРБОВЫЙ *прикм.* Гербовий: Гербовый. Zentilitius (1650 *ЛК* 439).

Див. ще **ГЕРБОВНЫЙ**.

ГЕРБЪ, ГЕРБЪБЪ ч. (*стч., стп.* herb, свн. erbe) 1. Герб: гербъ на нихъ лелиа число по латинѣ дѣфль (1552 *ОКан.З.* 20); до того тежъ тому месту Михайлову симъ же листом нашим до права их надаем печат местскую — гербъ стрелу (Краків, 1592 *ЧИОНЛ* XIV-3, 103); у на(с) взяли... пє(р)стє(н)ко(в) за(с) чотыри, ѡдень с пє(р)лами, два з ге(р)бами жидо(в)скими, а че(т)ве(р)ты(и) ѡбручо(к) (Володимир, 1599 *ТУ* 231); То гербъ прбд'ковъ, его стародавнихъ влодімера, и потѣм'ковъ славныхъ (Дермань, 1605 *Нал. На г.Остр.* 6); на Гербъ Сїлного Вѣйска Є(г) К(р) М(л): Запорозкого (Київ, 1622 *Сак. В.* 38); Фрїдѣрикъ Цѣсарь третїй Рїмскїй апробѣтъ, Котрїй Гербъ ѡказалый Дрѣкарни дарѣтъ (Київ, 1633 *Евфон.* 309); меновите взято... фляшг сребр'ныхъ шесть з гербами злоци(с)тыми (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 104); Лвовъ мѣсто... ѡ(т) Кнажати Лва Іма и Гербъ власны(и) маѣтъ (Львів, 1642 *Час.На*

г.Лв., тит. зв.); Гербъ. Insigne. Signum. Iusignia (1650 *ЛК* 439).

2. (*символ християнської віри*) хрест: а хр(с)тіане... гербъ х(с)въ принá(в)ши, на котбро(м) бѣлы прибиты нѣги его, ѡномѣ са кланая(т)... и проти(в) всáкои неправды ѡного оуживаю(т) кладѣчи на собѣъ (Вільна, 1596 *З.Каз.* 80); а дрѣжачи(с) его яко прав(д)ывой войны рїцера гá нашєго іс хá знакою гербоу сповиновацтва хр(с)тіанского ви(н)ни есмо носїти его на чѣлѣ свое(м) почтїве зложївши три палцѣ правой роуки (XVI ст. *УЄ* №29519, 22); Здавна в домоу моѣмъ гербъ Крс(т)... ѡборѣною и подѣброу мнѣ есте (Дермань або Острог, 1603 *Лям.Остр.* 3); Крс(т)ъ тежъ за гербъ є(ст) надано Бо стѣблївость оузнано В' тѣм' Домѣ (Київ, 1623 *МІКСВ* 79);

(*елемент герба, доданий у нагороду за бойовї заслуги*) відзнака: Крс(т)ъ гербѣомъ томоу належи(т), кто рїцєро(м) естѣ дознанный, царю костентїнѣ за звѣта(э)ство в' гербѣ естѣ приданный (Дермань, 1604 *Нал. На г.Остр.* 6).

ГЕРГЕСЕЙЧИКЪ ч. Представник стародавнього племенї на Близькому Сходї: поїде Аггль мой перед' тобою и впрѣводити // тебе до аморѣйчика... и хананѣйчика, и гергесейчика... которыхъ я зотрѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 100 зв.-101).

ГЕРЕЗА ж. Те саме, що **герезия**: Агапїть папа Антимїя Царгородского, для герезы, самъ до Царгороду приехавши, зъ столицы зложилъ, а самъ рукою своею Менну на тоежъ патрїярховство посветилъ и всадилъ (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 264).

ГЕРЕЗИЯ, ГЕРЕЗИЯ, ГЕРЕЗЫЯ ж. (*стп.* herezyja, *лат.* haeresis, *гр.* αἵρεσις) (*релїгїйне вчення, що заперечує догми та організаційні форми панївної церкви*) ересь: которые, дей, не идутъ за столицю Петра светого //...отсчепеныцы суть и въ герезыю впадають (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 260-262); Тая ересь гды // ся почала въ церкви ширити, не стерпѣли оные святые епископы... намовивши цєсара Кгрєцкого Маркїяна, абы синодъ повшехный на потребленїе тоей герезїи назначилъ (1603 *Пит.* 41-42); яко сами цєсарѣ хрїстіанскїє, такъ и патрїархѣ всѣхъ чотырохъ столицъ врожные блуды, герезїє, отщепенства от православія вопадали (Львів, 1605-1606 *Перест.* 55); Далѣко та(ж)шымъ, злїмъ в' цркви бїтъ

ω(д)щепѣнство нѣжли герезыю, запѣвне мейте (Єв'е або Вільна, п.1616 *Прич.отех.* 19); Котѣрыє бѣдѣчи нѣпрѣятел'ми головнѣми Цркви Выходней... смѣли... //...ро(э)ными герезіями Црковъ Православно-каѳолическѣю маждчи, свѣтѣ ωгигжати (Київ, 1645 *Собр.* 1-1 зв.).

Див. ще ГЕРЕЗА.

ГЕРЕТИКЪ, ГЕРАТИКЪ, ГЕРЕТІКЪ, ГЕРЕТЫКЪ ч. (*стп.* heretyk, *лат.* haereticus, *гр.* αἱρετικός) (*відступник від догм панівної релігії*) еретик: А Светому Духу рабъскую или служнюю особу, зъ Македоніємъ геретикомъ духоборцомъ, кладуть (1582 *Посл. до лат.* 1137); О, проклятый геретику, ошусте людъскій! (Вільна, 1599 *Ант.* 871); Благоверномѣ з ними гератиками, яко кошцѣ зо псом... божому з балвохвалцами, бо папѣжа за христа мѣти то ест балхвалство (поч. XVII ст. *Вол.В.* 73); казанья... устануть; за чимъ уступить единость зъ великимъ весельемъ сцызматыковъ и геретыковъ, которые того давно прагнули (Володимир, 1608 *АСД VI*, 119); Далѣко снаднѣй придатокъ в' Єв(г)лской кнѣзѣ южъ давно оучинѣли бысте, але не вѣжитеса того оучинѣти, яснѣ вѣдаючи, ижъ зайсте геретѣкъ ѣсть, котѣрый бы мѣло што ω(т) того што ωписѣ(т) Єв(г)лѣа Бо(э)скаа вѣжи(л)са порѣшити (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 297); сѣтъ бовѣмъ таковыи геретѣки которѣи твердат', же матеріа початкѣ не маеть (Вільна, 1627 *Дух.б.* 165); Єслибы хто з нинешни(х) геретѣко(в) до цркви Каѳолическо(е) навернѣл'са, а бы(л)бы правдѣве окрещ(е)нымъ, такоѣго мѣемъ мѣро(м) помѣзывать (Львѣв, 1645 *О тайн.* 33); Не правъ той визнѣній проклѣтѣй геретѣкъ, многѣо наше(г) нѣрѣода затрѣвилъ; тимъ блѣзнѣрствомъ лѣжної надк(и) свои, тѣй вѣгидѣ подавъ (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 138).

Див. ще ЄРЕТИКЪ.

ГЕРЕТИЦВО *див.* ГЕРЕТИЦСТВО.

ГЕРЕТИЦКІЙ, ГЕРЕТИЦКІЙ, ГЕРЕТИЦЬКІЙ, ГЕРЕТЫЦКІЙ *прикм.* (*стп.* heretycki) (*який містить у собі ересь*) еретичний: Протожъ мы того еп(с)па гедіѣона болобана... до цркви(и) нашихъ не при(и)муємо анѣ его герети(ц)кому ω(т)щепе(н)ствѣ не послѣдѣємо (Львѣв, к. XVI ст. *ЛНБ 4*, 1136, 2, 31, 1); воевода Киевскій посылалъ служебника своего... до Торуня на зборъ геретицкѣй (Вільна, 1599

Ант. 641); И Гѣрпѣи рѣги за нѣмъ схизматѣцкихъ И хѣтрыхъ злѣбстей штѣки Геретѣцкихъ Намъ не зашкодатъ (Київ, 1633 *Евфон.* 308); велю людей... на свою кацерскую або геретыцкую фалшивую виру, рачей секту, наводятъ (Житомир, 1643 *АрхЮЗР 1/VI*, 778); Не пытаюса геретѣцкимъ сѣрдцемъ, яко то есть речъ мѣжнаа Тѣлѣ Хвѣ и Крѣви ѡбжѣнной, бѣити ѡразъ и в' нѣбѣ... и на Пр(с)тлѣ по(д) ѡсѣбами Хлѣба и Винѣа (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 312).

Див. ще ГЕРЕТИЧЕСКИЙ.

ГЕРЕТИЦСТВО, ГЕРЕТИЦВО, ГЕРЕТИЦТВО, ГЕРЕТИЦЪТВО, ГЪРЕТИЦТВО с. (*стп.* heretyctwo) ересь, еретицтво: котѣры(и) то епѣ(с)копѣ гедіѣо(н) болоба(нѣ)... ѡ вѣрѣ и нацѣ сто(и) недѣчны(и) герети(ц)ства по всѣ(х) црква(х) наши(х) насѣявъ и до того люди... клѣтвами своими примуша(л) (Львѣв, к. XVI ст. *ЛНБ 4*, 1136, 2, 31, 2); Зачымъ мы, Греческое релііей люде, ачъ зъ жалостью на то смотрѣмо, ижъ много церквей есть геретицѣтвомъ змазанныхъ (Вільна, 1599 *Ант.* 849); То ест первое: от вызнѣние вѣры собору Никейского: "Вѣрую во единого бога", отдѣляючи от гѣретицѣтв и их самовымышленныхъ сект (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 171); Папѣжъ...не за подлѣсть сѣкнѣ и блѣдѣсть и хѣтрѣсть в' герети(ц)тѣвѣ ѡсѣди(л), але и(ж) крѣве... брѣти не хотѣли (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 225); таковаа вѣра геретицѣвомъ ариѣскимъ смѣрдѣтъ (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 11).

Див. ще ГЕРЕТИЧЕСТВО.

ГЕРЕТИЦЬКІЙ *див.* ГЕРЕТИЦКІЙ.

ГЕРЕТИЦЪТВО *див.* ГЕРЕТИЦСТВО.

ГЕРЕТИЧЕСКИЙ, ГЕРЕТИЧЕСКІЙ, ГЕРЕТЫЧЕСКИЙ *прикм.* Те саме, що геретицкѣй: А кдгы бы ихъ хто спыталъ, жебы то яснѣ показали и сѣ писма Божьѣго достатѣчне вывели, заложуся, жебы...//... мусили бы се до потвары и писма геретыческоѣго удатъ! (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 145-146); Бо отъ початку свѣта николи не была секта, которая такъ усилне и кгвалтомъ псовала и бурыла вси знаки релііи хрестіянское, яко сегоднешняя секта геретическая Аріянская и новокрещенская есть (Там же, 164); геретические соборыща не суть церковью, але соборищемъ дѣяволскимъ (Вільна, 1599 *Ант.* 531); Поневажъ тутъ не только пащѣки геретические, але

и мечь поганскій звитежыть (Вільна, 1608 *Гарм.* 187).

ГЕРЕТИЧЕСТВО с. Те саме, що **геретицтво**: Азаж не давнейшыя церкви хрестиянскіе, нижъ шопы вашы геретическіе, которыхъ есте... наставляли, церъкви Божыя покгвалътившы и геретичествомъ помазавши, (чого предкове вашы ни слышали)? (Вільна, 1599 *Ант.* 851).

ГЕРЕТИЧКА ж. Еретичка: Прыложыть же было донего и теодору цесаровую, геретичку, которая тогожъ папежа... выгнала за то, ижъ ей не зыстилъ обетницы (Вільна, 1599 *Ант.* 873); Только коли трафится Руска богатая албо дедичка маетности, такъже и геретичка, то позволяютъ своимъ таковую взяти (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 50).

ГЕРЕТИКЪ див. **ГЕРЕТИКЪ**.

ГЕРЕТЫКЪ див. **ГЕРЕТИКЪ**.

ГЕРЕТЫЦКІЙ див. **ГЕРЕТИЦКІЙ**.

ГЕРЕТЫЧЕСКІЙ див. **ГЕРЕТИЧЕСКІЙ**.

ГЕРКУЛЕСОВЪ *прикм.* (*належний Геркулесові*) геркулесів. *Образно*: Абымъ теда тую имъ, якъ мовяты, Геркулесову булаву и Голіятовъ мечь... зъ рукъ вырваль (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 406).

ГЕРКУЛЕСЪ ч. (*велетень*) геркулес: Не про(д)кгу(т) тоутъ, кгре(ч)кии, ахи(л)лѣсы, нѣ бныи лвосілыи Геркдлѣсы (Острог, 1612 *На г.Остр. Час.* 2); *У порівн.*: и овшѣ(м) трѣ(д)но(ст) якобы ге(р)-куле(с) яки(и) працею и стало(с)тю звытяжиле(с) (1636 *Лям. о приг.* 2).

Див. ще **ГЕРКУЛЬ**.

ГЕРКУЛЬ ч. Те саме, що **геркулесъ**: Онъ бовѣм(м) е(ст) прѣвшій, которого в' м(ч)ничествѣ жалосно(м) породилъ. Которого на(д) геркоулевы, на(д) цесаревы, на(д) александры, и авгоусты, и на(д) всѣ при зе(м)скіе бѣ выбралъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 28 зв.).

ГЕРМАКЪ див. **ЄРМЯКЪ**.

ГЕРМАФРОДИТЪ ч. (*гр.* ἑρμαφρόδιτος) гермафродит: андрогоне сѣ(т) въ африцѣ котбрїи оббе прирожде(н)е имаю(т), а сполѣ сѣ мѣшаю(т), имаю(т) правое перси моу(з)чи(н)ское, а лѣвое же(н)ское, гермафродите (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 25).

ГЕРМИАНИНЪ ч. (*послідовник однієї із гностичних сект*) герміянин: а такіе были еретици

селевкіане, гермиане, пасионісты, ге(р)моніане, а напро(д) манихїи, котбрїи для того слнцѣ сѣ клѣнали (поч. XVII ст. *Проп.р.* 199 зв.).

ГЕРМОКЪ ч. (*стп.* giermek, *уг.* gyermek) зброе-носець: два ротмистри... вошли, маючи... околѣ себе жолнѣровъ гермковъ и пахолать... много (Вільна, 1627 *Дух.б.* 13 зв.); Іоанаоанъ снѣ Садловъ реклъ до пахолка гермка своего (серед. XVII ст. *Хрон.* 212 зв.).

ГЕРМОНІАНИНЪ ч. (*послідовник однієї із гностичних сект*) гермогеніанецъ: а такіе были еретици селевкіане, гермиане, пасионісты, ге(р)моніане, а напро(д) манихїи, котбрїи для того слнцѣ сѣ клѣнали (поч. XVII ст. *Проп.р.* 199 зв.).

ГЕРОЙ ч. Герой: Смерть... Порвала... Григорїа з' дѣмъ зацного Желїборскихъ, Єднаго о(т) храбрыхъ Героєвъ Рѣсскихъ (Львѣв, 1615 *Лям.Жел.* 7 зв.).

ГЕРСТЬ¹, ГЕРЬШТЪ ч. (*стп.* herst) (*керівник ватаги*) ватажок: Староста нашъ... васъ позываетъ, абы... переднейшыи тыхъ бунтовъ герстами ведали (1606 *АрхїОЗР* 8/V, 349); И претожъ ся такъ хижо оба тыи порочныи герстове удѣяли, поки бы ихъ была отъ патріархи духовная дисциплина и деградація не зашла (1621 *Коп.Пал.* 1064);

(*провідник якоїсь справи, організатор*) ватажок: Пристѣпилъ Хмелнѣцкїй герштъ Козацкїй... з великими войсками своими поде Львѣвъ (Львѣв, 1648 *УС* №5, 125 зв., *покр. запис*).

ГЕРСТЬ² ч. Те саме, що **герць**. ◊ **выскочити на герсть** див. **ВЫСКОЧИТИ**.

ГЕРУЛЫ *мн.* (*назва народу германського походження*) герули: Пытаю наветъ, коли оно... о(т) бныхъ спрѣсныхъ гроубыхъ поганъски(х) народовъ, вестроготовъ, остроготовъ, героуло(в), вандаловъ, ...былъ взѣтый з'воєванный спѣштошбный римъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 157 зв.).

ГЕРЦИРЕВЪ *прикм.* (*який стосується борця, учасника змагань з боротьби*) борецький, борця: Почестъ, албо поче(ст) побѣднаа: Нагорѣда заводнишкаа, албо герцирева, запѣснишкаа (1627 *ЛБ* 91).

ГЕРЦИРЪ, ГЕРЦЫРЪ ч. 1. (*той, хто бореться проти кого-, чого-небудь*) борець: не пребѣчи(т) бовѣм(м) слѣ(г) свои(х) кро(л) та(к) слѣ(в)ны(и) маючи агтло(в) ге(р)цѣро(в), и(з) о(т)це(м) бѣдѣчи единѣи столицы (Вільна, 1596 *З.Каз.* 76 зв.); Проти-

воборе(ц): Противный гѣрцы(р) (1627 ЛБ 102); Страдалецъ: Шырмѣрь, бѣре(ц), гѣрцырь, или мѣникъ (Там же, 121).

2. Зброеносецъ: ордѣжн(к), ге(р)ци(р) (1596 ЛЗ 63); Ордѣжн(к): Герцѣрь (1627 ЛБ 153).

ГЕРЦЬ, ГАРЦЬ ч. (стп. герс, харс) поединок, боротьба, герць: Если безвѣстный голосъ труба дастъ, кто ино наготовить ся на гарць (XVI ст. НС 165); Штожбѣмъ рѣклъ и ѿ зацной осбѣѣ В(ш) М(л)... в' Рбтахъ Цесѣра Родѣлфа жолнѣрскѣю слѣжилъ, где ...з' Татары и Тѣрки гѣрцы звѣдачи, и поединки щасливѣ чѣначи (Київ, 1623 МКСВ 84); Страдалчествѣю: На гѣрцѣ боюю: валчѣ, збиваюса, борѣса (1627 ЛБ 122); Взбромъ мѣзства (!) Маркіанъ, котрый полѣгъ въ бѣю, Шесть крѣтъ бѣвши на Гѣрцѣ, в' ѿ(т)чѣзны покѣю (Київ, 1627 МКСВ 186); С княжатем, темности, на гарцу ся поткавши. И кгротомъ Креста през сердце, разне му давши (Львѣв, 1630 Траг.п. 176); на гарць (герць) **выежджати див.** **ВЫЕЖДЖАТИ**; **выскаковати на герц див.** **ВЫСКАКОВАТИ.**

ГЕРЦЫРЬ див. **ГЕРЦИРЬ.**

ГЕРЬШТЪ див. **ГЕРСТЬ**¹.

ГЕТМАНИТИ дієсл. недок. (бути гетьманом) гетьманувати: Гетманове... словами и прикладами, и припоминаяемъ давныхъ мѣжѣй, которыи знамените Гетманили, и валѣчне воевали, свое войско... побѣжаютъ (Київ, 1627 Тр. 132); Гетманю. Ducto exercitum (1650 ЛК 439).

ГЕТМАНОВАЯ ж. (дужина гетьмана) гетьманша: на прывитана п(н). ге(т)мановой... fr. 54 (Львѣв, 1633 ЛСБ 1054, 3 зв.); панъ Щасны(и)... слуга... яснѣве(л)мо(ж)но(и)... пане(и) Анѣны... Хо(д)кевичово(и), воеводино(и) вилѣ(н)ско(и), ге(т)маново(и) велико(и) Великого кня(з)ства Лито(в)ского... проте(с)това(л)ся напроти(в)ко... пану Янови Белецькому (Житомир, 1650 ДМВН 192).

ГЕТМАНОВЪ прикм. (належный гетьманові) гетьманівський: послали за нимъ лазоуки которыи... его в' словѣ пристеречи могли а дла того вѣрѣдови и мѣци ге(т)мановой его выдали (1556-1561 ПС 310 зв.); ваша милость будешъ рачиль зрозумѣти зъ реистровъ пана гетмановыхъ (1538 АЮЗР I, 91).

Див. ще **ГЕТМАНСКИЙ.**

ГЕТМАНСКИЙ, ГЕТМАНСКОЙ, ГЕТЬ-МАНЬСКИЙ прикм. (який стосується гетьмана або належить йому) гетьманський: ино вельможность его зъ владзы и присуду всякихъ вѣровъ ихъ вынялъ и подъ справу свою гетманскую взялъ (Варшава, 1572 АЮЗР II, 176); Але то неприязнь гетманская противъ пану воеводѣ кѣвскому и Никифорови вадит (Львѣв, 1605-1606 Перест. 39); конь гетманскій (Уж. 1645, 75 зв.); Богданъ Хме(л)ни(ц)кий... Всѣмъ вѣбе(ц) и Каждому Зособна ...си(м) Листомъ мой(м) Гетманскимъ ѿзнаймуем (Київ, 1648 ЛОИИ 68, 1, 1); Тѣды ксю(н)же(н)та... бѣлаву ге(т)ма(н)скую маючи... занехавши коммѣс-сѣи, з хме(л)ницки(м) бытися зезволили (серед. XVII ст. ЛЛ 179); А там знову... кгда, в гетьманскомъ намете од... кровавое смерти ушедшы... зоставал в... штоденное смерти утрапеню (Луцьк, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 403-404); Гетманскій. Imperatorius. Ducalis (1650 ЛК 439).

Див. ще **ГЕТМАНОВЪ.**

ГЕТМАНСТВО с. (влада гетьмана) гетьманство, гетьманування: если Ваша Милост рачиш зостати на слѣжбе ѿной, тѣды и привилей на гетманство лацней Ваша Милост мѣти бѣдеш (Варшава, 1568 АС VII, 306); Гетманства вѣрядъ такъ рокъ чѣмѣсте зложили з' едного; а дрѣгомѣ его полѣцѣли (Київ, 1622 Сак.В. 49); Владычество: Игемонія, самодѣржство, гетманство, цесѣрство (1627 ЛБ 162); Гетманство. Ducatus (1650 ЛК 439); гетманство дворное — посада командувача вѣйськ при дворі: а иж Ваша Милост жедати рачиш, абы мог зѣехати, кгдаж Ваша Милост на гетманство // дворное не присегал (Варшава, 1568 АС VII, 305-306).

ГЕТМАНЪ, ГЕТМАНЬ, ГЕТЬМАНЪ, ГЕТЬМАНЬ ч. (стп. hetman, стч. hejtman, свн. häuptmann) 1. (головнокомандувач, найвищий вѣйськовий чин) гетьман, отаман: Гетман(м) бѣлъ янѣ с тарнова (1509-1633 Остр.л. 126 зв.); естѣли бы в то(м) часѣ...//...во(и)ско ѿ(т) пана ге(т)мана роспѣсочно бѣдетъ волѣ(н) быти маю по(д) таки(м) ѿбычае(м) (Володимир, 1572 ЖКК II, 52-53); Вша(к) же з обо(х) сторонѣ бо(л)ше ни(ж) три(с)та тысяче(и) людѣ рыше(р)ского и пере(д)нѣ(и)ши(х) ге(т)mano(в)... полегло (1582 Кр.Стр. 78); Нехай са оучать ѿ(т)

Хр̄(с)та Рицѣре, Гетмане, По(л)ковници и вси людіе военных (поч. XVII ст. *Пчела* 31 зв.); И ты днѣшній Гетмане Зѣцный Олѣфѣрѣ, Щасливѣ справѣй войско(м) тѣмъ, а хова(и) вѣрѣ (Київ, 1622 *Сак.В.* 39); Яко потѣжны(и) Гѣтма(н) мѣжне побѣждаетъ На зна(к) звѣтѣзства тѣю хорѣго(в) выставлае(т) (Львів, 1631 *Волк.* 30); Переправившия па(н) ге(т)ма(н) обозо(м) стану(л) по(д) переяславле(м) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168); Гетманъ. *Campiductor. Dux* (1650 *ЛК* 439); **гетманъ великий** — титул головнокомандувача військ у країні: И естли бы на Волын и на Подлаше хотел ити, тогда и гетман наш великий з войскомъ нашимъ къ обороне напротив того неприятела нашего бѣдет (Краків, 1538 *AS IV*, 156); Року 1609. Панъ Жолковский, гетманъ великий, наехалъ на воеводство Киевское (поч. XVII ст. *КЛ* 78); **гетманъ коронный (корунный), коронны гетманъ** — командувач військ у Польсько-литовській державі, коронный гетман: Месчане тежъ того места на Запороги и в Дикіе поля... ходити безъ воли и ведомости гетмана коронного,... не мают (Варшава, 1596 *ЗНТШ XXV*, 4); а са(м)... буду(чи) при его м(л). па(н)у ге(т)ману кору(н)но(м),... поручаю... приятеле(м) свои(м),... тую спра(в)у ве(д)ле листу моего пра(в)не и уго(д)не ко(н)чить, при(и)муючи ѿ(т) и(х) м(л), зыскъ и страту (Київщина, 1595 *ККПС* 69); Hey, kasztaliane, koronny hetmane, potrzeba nam zhoła jeszcze... pohladati na zadnieie koła (1648 *П.про Пом.* 201); **гетманъ навѣшпший** — те саме, що **гетманъ великий**: княза Костентина Ивановича Острозского, гетмана навѣшпшого великого князства Литовского... пожаловали есмо его имѣнемъ... на има Чѣдновъ (Городно, 1507 *AS III*, 49); Продалъ есми имене свое волостное... князю Константінѣ... гетманѣ навѣшпшомѣ господара, корола его Милости (Луцьк, 1522 *AS III*, 216); **гетманъ полный, гетманъ полный коронный** — начальник діючого королівського або великокняжого війська: Року 159 была табурищина на козаки за Переяславлемъ о семей суботѣ. Панъ Жолковский былъ гетманомъ полнымъ (поч. XVII ст. *КЛ* 77); Я, Пе(т)рѣ Коте(л)ни(ц)ки(и), а я, Я(н) Миле(в)ски(и)... бы(ли) е(с)мо...у мае(т)но(сти)... п̄на Ю(р)я Завиши... за ли(с)то(м) увя(ж)чи(м) ѿ(т)... ге(т)мана по(л)но(г)[о]

коро(н)но(г)[о]... данье(м) (Житомир, 1609 *ДМВН* 145).

2. (*титул найвищого адміністративного сановника*) гетьман, староста: Я князь Костентинъ Ивановичъ Острозкий, гетманъ господара короля... староста Луцкий..., маршалокъ Волынской земли... ко церкви Божіей... надали есмо садъ съ пасѣкою (1508 *АСД IV*, 1); При том был... гетман, староста... Веницкий (Вільна, 1522 *AS III*, 240); А приступивъ и тот гнѣвъ, же Никифор, будучи у Волосех от гетмана намовлянный до себе для розширення наукъ... в колеум, и погордѣлъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 37); Ве(л)можны(и) мл(с)тivity(и) пане ге(т)мане Мо(л)да(в)скы(и) (Львів, 1610 *ЛСБ* 427, 1); **гетьманъ дворный** — начальник придворного королівського або великокняжого війська, дворный гетьман: Што перво писалъ до насъ, воевода киевскій, гетманъ нашъ дворный свицлецькій... повѣдаючи о великой нерадности и неправѣ монастыра печерского (Краків, 1540 *КМПИ I*, дод. 1); Я Роман ѳедорович Санкгѣшко, воевода Браславский, гетманъ дворный великого князства Литовского,... сознаваю... иж... взаль есми ѿ слѣжебника... чотыриста ѿсмѣдсат и девет копъ грошей личбы Литовское (Звиняче, 1570 *AS VII*, 359).

3. (*виборный вождь козацького війська*) гетман: Такъ же оув обозѣ гѣтма(н) ходкѣви(ч) котрыи взаль былъ кса́жнѣ острѣзкъю (1509-1633 *Остр.л.* 130); И тежъ, естли бы Гетманъ Нашъ... або который державца Нашъ украинный послалъ до Насъ гоньца..., тогда они мають тому гонцу по одной жо подводѣ давать (Краків, 1527 *PEA I*, 149); Григоре(и) Лобода гетманъ и все рыце(р)ство запоро(з)ское (Корсунь, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 113); стоали обозо(м) под хотѣны(м). Богда(н) хме(л)ницки(и) ге(т)манъ з во(и)ско(м) его ко(р) м(л) запоро(з)ким озна(и)муе(м)... ме(ш)чаномъ максимовъски(м) городи(с)ки(м) абы(с)те во въсе(м) по(с)лушъными были (Чигирин, 1650 *Гр.Хм.М.* 309).

4. *Перен. (найвищий наставник)* володар, гетьман: А такъ коли бы папежъ антихристомъ онымъ головнымъ былъ, николи бы геретикове..., такъ вельми на папежа, яко гетьмана своего, не ѣхали (Вільна, 1595 *Ун.Гр.* 161); И пре(д) иными свѣдкомъ естъ самъ фѣндаторъ вѣры нашеи, и всакои пра(в)ды

и справедливости вожъ и гетманъ снѣ Бжїи гъ нашъ
Іс Хс (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 196); Што ся накоець ткнуть
слова "гетманъ" "воевода" албо "князь" и "вожь", не
толко Петръ тыи тыгулы маеть, але и другїи всѣ
(Київ, 1621 *Кон.Пал.* 458); Привѣрнѣмъ са до че(с)ти
славного ге(т)мана, который ѿпдствїши гмахи
нб(с)ные спдствїл са на низкїи країны земнїе (I пол.
XVII ст. *Рез.* 173).

ГЕТЫ, ГЕТЫ, КГЕТЫ *мн.* Те саме, що **го-**
ты: неме(ц)ки(и) теологъ ѿписуючи, та(к) пише
ѡ кгота(х), зовдчи и(х) гетами, а кгеты (повѣдає(т)),
то е(ст) прѣ(с)си старые (1582 *Кр.Стр.* 47 зв.); Та(к)
в тодрьце а(л)бо в прекопѣ, сѣ(т) о(с)та(н)ки кто-
то(в) а(л)бо гето(в) лито(в)ски(х) (Там же, 50).

ГЕТЬМАНЪ *див.* **ГЕТМАНЪ.**

ГЕЦОВАНЫЙ *дієприкм.* (*стп.* *hecowany*)
шліфований, полірований: въ скрыни взято...
пулгаковъ, костью оправныхъ, гецованыхъ деветь
(Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/1, 82).

ГИАЦИНТЬ, ГИАЦНТЬ, ИАНЦИНКТЪ *ч.*
(*гр.* ὑάκινθος, *лат.* *hyacinthus*, *нім.* *Hyazinth*) **1.** (*на-*
зва коштовного камня) гиацинт: вказа(л) еи тогды
таблицѣ планѣт' злѣтые... на едїной бы(л) иоупїтер'
на камени иа(н)ци(н)ктоу (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.*
69 зв.); И до бѣдована старозаконногѡ прибы(т)кѣ,
не толкѡ Сребро, Злѣто, дороговѣ Камѣнїе, Гиацин-
ты, Пѣрпѣры,... але и Шѣрсть Кѣзюю,... ѡфѣровати
казал' (Львїв, 1646 *Жел.Сл.* 5 зв.).

2. Тканина синього кольору: Синета: Ги-
ацинтъ, то е(ст), з' мѣдрогѡ едвѣбѣ, синїй едвѣб' (1627
ЛБ 113).

Див. ще **ГИАЦИТЬ.**

ГИБАТИСА, ГЫБАТИСА *дієсл. недок.* (*стп.*
gibatı sıę, стп. *hubati*) хитатися, зрушуватися: Ев(г)-
листа выписоуе ѡ поставленїи црк'внѣмъ красномъ,
и ѡ ан'тихристоу, и ѡ противенствѣ ихъ а иже силы
нб(с)ныа гыбатиса боудоуть и ѡ соудномъ дни (1556-
1561 *ПС* 179); В тыа пакъ дни по скорѣби тѣ(и) и
слнце помрѣкне(т)...//...а силы нбесныи боудоуть
са гибати (Там же, 181 зв.-182).

ГИБЕЛЬ *ж.* (*кінець існування, смерть*) гибель,
погибель: тогды таа на него гибель приходить (Київ,
1637 *УС Кал.* 25); имъ далей, тѣмъ болѣй онаа се
бѣсовскаа прѣлестъ розширила, йже са весь народъ

людскїй во ондю гибель дощамкѣ впалѣ былъ (се-
ред. XVII ст. *Хрон.* 20); Гибель. *Pestis. Pernicies. In-*
terit(us). Perditio (1650 *ЛК* 439).

Див. ще **ЗГИБЕЛЬ, ПОГИБЕЛЬ.**

ГИБИТИ *дієсл. недок.* Пропадати, гинути,
діал. гибіти, гибнути: *intercido*, упадаю, гиблю,
погибаю (1642 *ЛС* 241).

ГИБЛИКЪ *ч.* Малый рубанок: гibli(к)г(р)б.
(Львїв, 1635 *ЛСБ* 1054, 17).

ГИБНУТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* *гыбноути*) поги-
бати: *occaso*, гибну, падаю (1642 *ЛС* 288).

Див. ще **ГИНУТИ.**

ГИГАНТЬ, ГЕГАНТЬ, ГИГАНТЬ, ГИ-
ГАНТЬ *ч.* (*гр.* γίγας, -αντος, *нім.* *Gigant*) **1.** Гигант,
велетен: Кды бовѣ(м) оуважаю... въ(з) филистїн-
чиковъ, кїй онїй двѣдъ, котѣры(м) геганта ѡного
голіада згладилъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 295); Дворъ
свѣтлый и дородный... гигантомъ подобныи муже-
ве, силныи такїи около него (Київ, 1621 *Кон.Пал.*
1136); Исполїнъ: Гїгантъ, велеть, бльбры(м), дѣжїй
а велїкїй члкъ (1627 *ЛБ* 50).

2. *Перен.* (*видатна людина*) гїгант: Нѣмротъ з
народѣ гїганто(в)... прѣ(з) справѣ а наукоу стрїа
своего... напервѣи в вавїлон'чико(в) поча(л) па-
нова(ти) (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.* 10); Ово дїаволь
...Лежїтъ правѣ, бездѣшный, лежи(т) скрепован-
ный, Мысленный гїгант' (Львїв, 1631 *Волк.* 30).

ГИДА *ж.* Огида. ѡ въ гиду приводити (кому
що) — робити що-небудь огидним (для кого), спо-
творювати (кому що): А дрѣгїи с таково(г) спомїна-
на насмѣваютьса, а дїаволь с тогѡ са тѣши(т), и
вѣкъ бѣдѣщїй въ гїдѣ имъ приводи(т) (Чернїгів, 1646
Перло 124).

Див. ще **ОГИДА.**

ГИДИТИ *дієсл. недок.* (кого, що) Гидити, па-
плюжити, плямувати: Нужъ, што тыхъ явныхъ
потварей,... насмотрѣлися есмо, которыми насъ не
толко у своихъ гидечы, але и другихъ иновѣрцовъ,
до которыхъ,... ничего не мають, на насъ подбуря-
ючы, дивныи новїны о насъ разсѣвають (Вїльна, 1595
Ун.гр. 115); Отожъ, если ся хто за светого удаеть, а
насъ гидить, вшакъ неестъ "ничого такъ тайного, же
бы на потомъне было явного" (Вїльна, 1599 *Ант.*

607); И такъ и слѣпецъ слнца не видить, а зльй безъ срама дброе гидить (Почаїв, 1618 *Зерц.* 8 зв. нenum.).

ГИДРА ч. (*гр.* ἵδρα) (*у старогрецькій міфології — потвора з тілом змії і головами дракона*) гідра: та(м) его товаришъ зміи, гідра помборишь (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 22).

ГИЕНА ж. (*гр.* ἵαινα, *нім.* Hyäne, *лат.* hyaena) (*хижа тварина*) гиена: Гиена взъзвши свое щенá... принесла до стго Макарія (Вільна, 1627 *Дух.б.* 8); гиена зхиливши гловоу на зѣмлю, кланáласа а скдръ склала до ногъ стомъ (Там же).

ГИЛГЪ ч. (*стп.* gil, *стч.* hejl) снігур: erithacus, ги(л) птица (1642 *ЛС* 182).

ГИМНА ж. (*стп.*, *стч.* гимна) те саме, що гимнъ: Люби жъ теды Правослáвныи Христіанине кр(с)тъ стый,... и вдáчною бнью Гимнъ Цркбвнью спѣвай (Київ, бл. 1619 *О обр.* 81).

ГИМНАЗИЯ ж. (*стп.* gimnazja, gimnazyja) (*школа, що давала класичну освіту*) гимназія: мене млóденцемъ еще до оучтвыхъ навкъ в' пблчннхъ Гимназіяхъ... оустановили (Ев'е або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 5 зв.).

Див. ще ГИМНАЗІУМЪ.

ГИМНАЗІУМЪ ч., *невідм.* (*стп.* gimnazjum, *лат.* gymnasium) те саме, що гимназія: Вдáчность... Петръ Могйлъ... одъ спѣдовъ Гимназіумъ... Е(г) Мл(с) з' Шкблы Ретбріки... оупреїме о(т)данаа (Київ, 1632 *Сах.* 291).

ГИМНЪ ч. (*стп.* гимн, *лат.* hymnus, *гр.* ὕμνος) (*урочиста хвалебна пісня на честь кого-, чого-небудь*) гимн: а ты облюбѣнице тръжествуюючи весело в гимна(х) выкрыкай, спѣваючи: бра(т) мои бѣ(л) и красенъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 269 зв.); Въ третемъ роздѣлѣ своемъ отступникове... зъ гимновъ такнжъ титулы похвалныи приводятъ яковыи въ первыхъ двохъ роздѣлахъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 467); Пѣніе: Гимнъ, спѣванье (1627 *ЛБ* 104); Гимны свои, зъ боязню Пану спѣвають (Львів, 1630 *Траг.п.* 162); Воскресѣніе твое Творче оублажаемъ, Тридмфалныи Гимны весело спѣваемъ (Львів, 1631 *Волк.* 32); што Дамаски(н) с(т): в' Гимна(х) Цркбвны(х) спѣвае(т) (Київ, 1648 *МКСВ* 348).

Див. ще ГИМНА.

ГИНУТИ, ГЫНУТИ *дієсл. недок. 1.* (*про людей*) (*переставати жити*) гинути: Кто зломъ сынъ

мае(т)ность зостаовуетъ и самъ гинетъ и его в' злое вправоуетъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 184); они еднакъ... // ...чѣда хвы выдачи,... насмѣвалнса з' него,... волѣли рачей абы всѣ тѣжко хорѣли, и гинѣли (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 663-664); Жо(л)нѣре... хотѣли ко(н)-федерацию на него по(д)нести, же и(х) такъ много погинѣло и гине, а не платя(т) имъ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 170);

(*про віру*) (*переставати існувати, втрачатися*) гинути, пропадати: але кгда припадутъ покусы, якъ сухост на насѣне, упалое на камѣне,... затлумленно ест, в них все и гинет а усыхае(т) в них правдивая вѣра (Вільна, 1600 *Катех.* 73).

2. (*переживати трудноці, страждати*) мучитися, гинути, пропадати: Не смотри(ж) того што са тепе(р) дѣе(т),... и хота(и) бымъ и а оучачи тебе гинѣлъ, але ты не погыба(и) (Вільна, 1596 *З.Каз.* 36 зв.); Занужъ тогды пришли ученици, та изьбудили его и мовили: Господи, спаси насъ, чомъ гынеме (XVI ст. *НЄ* 115); чини вшистка што са подобае(т), где хоче(ш) иди, постоупй, а я з тобою бѣдѣ где-кблвекъ зхочешъ, я з тобою гыноу бра(з), в небе(з)-пече(н)ства(х) нео(т)лоучного товарища дознаешъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 304 зв.); якъ многимъ наймитомъ о(т)ца моѣго зывае(т) хлѣба, а а з' голодѣ гинѣ (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 28).

3. (*про прибуток, користь*) втрачатися, пропадати: Естлиж князь Кѣзма... въсхочет комѣ тѣю половицѣ мыта острожского на год запродати для болшое сѣмы // пѣназей, ижбы емѣ тое сто коп грошей не гинѣло... штобы вжды до скарбѣ могло быти, твоа бы Милость князю Кѣзме... того не боронил (Вільна, 1541 *AS IV*, 276-277); Пострыгачу матысу... войт... вже постригати заказал, за тымъ дей пожиток мѣстскій гинет (Луцкъ, 1566 *СИМКЦА* 62); а того дворища в годевича(х) не ме(л) чи(м) слѣ(ж)бы слѣжити а такъ обачивши то... пнѣ ффа(н)цышокъ фаличовьски(и)... жебы с того дворища слѣ(ж)ба не гинѣла да(л) тое дворище миколаю богдшовьскомѣ (Милановичі, 1572 *ЖКК I*, 35); Стараймоса прѣто абы слѣва и нажа Збавителя... не при оуха(х) наши(х) гыноула,... о(т)кйн'моу неприаэнь (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 73); всю шкбѣ нагорожалъ есмь, што колве крадѣжа гинѣло на мнѣ ест тогѣ стигаль (серед. XVII ст. *Хрон.* 49);

йти [на] марно (марне), пропадати: Теды братия ъсмотрили абы такое срѣбро продати тому кто бы на(и)лѣпше заплатилъ (а то для того абы робота вѣнѣчь не гинѣла) (Львѣв, 1633 *ЛСБ* 1043, 36).

4. Зовсім зникати, пропадати: Ачь естество или натѣра и(х) не гинѣть, кгда(ж) прѣшломѣ подбѣное выростаѣть, и рѣдитса едина з' дрѣгого (Острог, 1587 *См.Кл.* 1); Бо за ихъ стараньемъ злость и неправость увесдѣ обфитуеть, а любовь стынетъ и до конца гинѣть (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 165); А такъ радѣйса *Оче Ластовко Стѣа*. Прес тебе бовѣмъ, гинѣть зима проклатѣа (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 405); з' колѣдазевъ, и з' криниць, з' котѣрых' гды чѣсто чѣрпано бываѣть, бѣлшъ в' них' воды прибываѣть; гды зась чѣрпати з' нихъ перестѣто, бываѣть, загнивают'са, и псѣют'са, а по(д)часть, и гинѣтъ (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 665); зо всѣхъ звѣратъ возмй по парѣ для рожѣю абы не гинѣли самецъ и самйца (серед. XVII ст. *Хрон.* 15).

5. (чим) Бути спрагненим (чога), вѣдчувати потребу (чога), гинути (за чим): Блѣдний сѣнъ, якъ тѣтъ котѣрый южъ гѣлодомъ цѣнты гинѣлъ, приходить до *оца мѣвачи*: *Оче згрѣшилѣмъ на Нѣбо* и прѣ(д) тобѣю, и не естемъ гѣдень назвѣтиса сномъ твоимъ (Киѣв, 1627 *Тр.* 29).

ГИНѢ ч. (*нім.* Gien) стародавня мѣра рѣдких речовин: возми... оливы з' ольвницы мѣрѣ гинѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 108).

ГИПОКРИТСКИЙ *прикм.* (*гр.* ὑποκριτικός) *перен.* лицемѣрний, облудний, фальшивий: Еще оу иныхъ людѣй сѣмнѣне естъ Гипокритское, котрымъ малѣи и потѣчныи грѣхй бѣрзѣо в' собѣ, алѣбо в' дрѣгихъ ганатъ и караютъ (Киѣв, 1646 *Мог.Тр.* 945).

ГИПОКРЫЗЫЯ ж. (*гр.* ὑποκριτής) лицемѣрство, облуда, фальш: Правда же законникъ онъ той фарысей, што искушалъ Христа, и Василя якогось новотного законъ множить, в чомъ Богъ ему судия, вь якуось гипокрызыю удалъ (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 277).

ГИПСЪ ч. Коршак, шулика: Сѣпъ, з(р) Гѣпсъ и Сѣпъ, и Пилю(к) (1627 *ЛБ* 235).

ГИРА, ГИРЯ ж. *Диал.* гира, гиря "чуприна; непострижена голова". Вл. н.: богдан гиря (1649 *РЗВ* 43 зв.); Кири(к) Гира (Там же, 447).

ГИРКА, ГИРЬКА ж. Гѣрка. Вл. н., ч.: Андрѣй Гирка служил год в дворѣ (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 102); Ивану Гирьце возо(в) сѣна три(д)цать спали(л) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 62); Набялкови, съ хатѣю а огорождъ до него вь двохъ месцахъ... а остатокъ передъ дворомъ старымъ дадено пану Набялкови край гушѣака, противъ Гирки (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/I, 317).

ГИРЯ *див.* ГИРА.

ГИСАРЬ ч. (*нім.* Giesser) (*той, хто виливає вироби з металу*) ливарник: За мѣд през Ивана, гисара, — зл. 1 (1635 *АрхЮЗР* 1/XI, 664).

ГИСТОРИКЪ *див.* ИСТОРИКЪ.

ГИСТОРИКЪ *див.* ИСТОРИКЪ.

ГИСТОРИЯ *див.* ИСТОРИЯ.

ГИСТОРЫКЪ *див.* ИСТОРИКЪ.

ГИСТОРЫЯ *див.* ИСТОРИЯ.

ГИЧКА ж. Гичка. Вл. н., ч.: меновите, Мискови Хотиневи, Качанови з сынами... Максимови Гичце... // ...маетьности... декляроваты оферовалсе (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 533-534).

ГИШПАНЪ ч. (*мешканецъ Испаніи*) испанецъ: кроль французский битвѣ // вчинивъши втратилъ з' гишпанами (к. XVI ст. *Розм.* 23-23 зв.); они всѣ звыте(з)ства и... кривавобитные бои нехто и(н)ши(и) не вло(х)... не гишпа(н), не гречи(н)... ани а(н)кге(л)-чикъ показова(л), ѡдно лито(в)ские княжата (1582 *Кр.Стр.* 10); ачко(л)векъ на то(м)же ѡкияне гишпанове,... невѣдоме пере(д) ты(м) люде(м) и а(с)тролого(м)... вы(с)пы и краины налезли прѣва(ж)ны(м) жекглова(н)е(м) (Там же, 26 зв.); зобравши немалый полкъ и купу людей розныхъ наций, ку потребе своей... то естъ: гишпановъ, волоховъ... грабежи... починилъ (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/I, 401).

ГІЕРАРХІЯ *див.* ГЕРАРХІЯ.

ГІЕРОГЛІФІКЪ ч. (*гр.* ἱερογλυφικός) знавѣць іерогліфів: Чѣйности з' давныхъ часѣовъ былъ Гіерогліфико(м) (тѣ естъ, таѣмнымъ пѣсмомъ) Лѣвъ, ѡ котѣромъ повѣдають, ижъ и спѣачи наветъ, маеть ѡтворѣныѣ бчи (Львѣв, 1646 *Ном.* 3 зв.); Влѣсный то естъ Гіерогліфікъ чѣйности и пѣлѣности, котѣрѣю Дѣховныѣ и прѣложѣныѣ мѣти повѣнны ѡкѣло дѣпъ лѣдски(х) (Там же).

ГИОМЕТРИЦКИЙ *див.* ГЕОМЕТРИЦКИЙ.

ГІСТОРІА *див. ИСТОРИЯ.*

ГІСТОРІКЪ *див. ИСТОРИКЪ.*

ГІСТОРІЯ *див. ИСТОРИЯ.*

ГІСТОРІА *див. ИСТОРИЯ.*

ГЛАБЦИ *мн. (лубки у возі або санях) глабці:* маетьно(ст)... ты(х) по(д)даныхъ хреньнишки(х)... пограбили // ...во(з) з глабцами з вѣдою (Луцьк, 1595 ЛНБ 5, II 4048, 89-90).

ГЛАВА¹ *ж. (цсл. глава) 1. ж. (частина тіла людини, тварини) голова:* били // по главѣ его тростію и плювали на него (1556-1561 ПЄ 192 зв.-193); ктѣ са надымаетъ... и не держи(т)... главы ѿ(т) котѣрой все тѣло... то есть антихри(ст) (Вільна, 1596 З.Каз. 33); аще черною неетью помазѣешь главѣ, тогда черви о(т) то(г) вмираю(т) (XVI ст. *Травн.* 529); Та(к)же сѣно доуброуное оу водѣ оувари и главою мы (!) поздоровлае(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 11 зв.); вы есте воды ѿ котѣры(х) псалмиста спѣваетъ: стираете главы зміемъ въ водѣ: то е(ст) грѣхи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 172); Бѣга ра(ди) те(р)пи зноси пріимеши ѿ(т) бѣа корѣнѣ // вѣне(ц) на твою Главѣ (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 66-66 зв.); Главѣ маеть преклоненнѣ кѣ поцѣлованію (Львів, 1631 *Волк.* 23 зв.); коли постишь помажи главѣ свою елеомъ (Височани, 1635 *УЄ* №62, 11); Самъ Црѣь Аггскій Главѣ твою Корѣнетъ (Чернігів, 1646 *Перло* 38 зв.); Ми-смо мечем глави образом стинали (1648 *Єлег.* 152); Глава. Сарут (1650 *ЛК* 439); главу кланяти (приклоняти, скланяти) (кому, перед ким) — шанувати, поважати (кого): Слушна и пристоина есть речъ человекѣа чтити, шанувати, миловати, и главу предъ нимъ кланяти (Супрасльський монастир, 1580 *Пис.пр.лют.* 79); сего просимо о благословеніе и главы наши въ послушаніе ему приклоняемо (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 11); Петрови дей правомъ Божымъ вси главы свое скланяють (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 136); главу подклонити, главу склонити — (мати притулок, пристановище) прихилити голову: Бѣдите оубо готови на пріятіе іса, котѣры(и) ннѣ в ваше(и) земли нѣ мае(т) где гла(в)у по(д)клонити (1596 *Виш.Кн.* 263); хс... котѣрой на(и)-богатшимъ бѣдѣчи... та(к) са понїжилъ былъ, же не мѣ(л) где главы по(д)клонити и на кр(с)тѣ мѣсѣлъ наги оумрти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 204); лисциѣ язвину имаю(т) // а пѣтица нб(с)ныа гнѣзѣда але снѣ

члка не мае(т) где бы главою свою склонилъ (1556-1561 ПЄ 43-43 зв.); отъ главы и до ногъ — від (з) головы (аж) до ніг, повністю (охопивши всіх, все): ѿ(т) главы и до ногъ ѿстрѣгли есте, ѿ(т) нача(л)никъ ѿ(т) сѣени(к) и до // просты(х) ѿнеч(с)тѣли есте (до 1596 *Виш.Кн.* 266-266 зв.); Буди увѣрен... того писанія правды никако же не услышишь, толко вшетечную... лжу, которую, если убо от главы и до ног хотѣл обнажити..., не одни таковыя книжки..., але десять составить бы могл (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 187); на свою главу — на свою голову, собі на шкоду: И на свою главу въ[с]пріймет болѣзни (к. XVI ст. *Укр.п.* 72).

2. ж., перен. Основне, головне в чому-небудь: То есть корень и глава нашего спасения (бл. 1610 *Виш.Посл. Лв.бр.* 232);

центральне місце, середина (чого): Алѣбо есте вы не читали того писма, камень кото(ро)го за непотребныи поличили тыи котѣрыи боудовали, того положено въ главою оуглови (1556-1561 ПЄ 175).

3. ч., перен. (той, хто стоить на чолі чого-небудь) глава, голова, керівник, начальник: папы нечистые блудницы на столицы Римской были. Паршивые то быша главы (1582 *Посл. до лат.* 1126); хс е(ст) глава тѣлоу цркви (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 221); вси ся тебѣ, славнѣйший, мудрѣйши... папо, глава костела римского, поклонили (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 186); имѣй еп(с)копа своѣго главѣ въ всѣмъ (Львів, 1642 *Жел.П.* 5 зв.); священная глава — форма звертанія до духовного зверхника (папи, патріарха): Нехайже ганѣбѣ ѿ(т)несѣтъ, нехайса запалають, ѿ сѣеннаа главо, котрѣи (sic! — *Прим. вид.*) оупадкѣ церкви шѣдкають (Львів, 1591 *Просф.* 66); Пристѣпи тѣды впрѣдъ Сѣеннаа главо Архіерѣю Бжій, остатнее ѿ(т)дай пожегнанѣе (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 35).

4. ж., перен. Вершина, завершення: кр(с)тѣ страстемъ х(с)вымъ глава (1489 *Чет.* 27 зв.).

*Див. ще ГЛОВА, ГОЛОВА*¹.

ГЛАВА² *ж. (цсл. глава) розділ, глава:* Вамъ, коу вырзоумленю означити, и выписати главы зачала, поча(т)ки, и конѣцѣ (1556-1561 ПЄ 443); в дѣаніа(х) апо(с)то(л)ски(х) в главѣ ѿі при ко(н)ци (1596 *ЛЗ* 25); та(к) яко гро(з)не ѿбца(л) пре(з)

пр(о)рка бжѣа амоса оу главѣ и мови(т) тыми словы (к. XVI ст. УС №31, 4); а почѣнаѣтса глава, кгда са теды пытаемо, што вѣрити маемъ (Дермань, 1605 *Мел. Л.* 22 зв.); Матѣѣи Глѣва ѣ Зачѣло аї (Київ, 1618 *Вѣзер.* 14); В главѣ г свѣ(д)чї(т) (Височани, 1635 УС №62, 49 зв.); Надка в недѣлно сыроп(ст)ндо: ев(г)лїе ω(т) Мат(ѣ)ѣа. глава ѣ зачало зї (I пол. XVII ст. УС *Кан.* 37); якъ Златоѣстый стѣй, пїшѣчи на Матѣѣа Глѣва s, посвѣдчаѣтъ (Київ, 1648 *МКСВ* 349);

(у *віршованому творї*) строфа: Акрѣстїхїсь, краєгран: Рѣжай вѣрша такъ злѣжены(и), же навѣшшїи литѣры и головнїи имѣ якбе або мѣвѣ замыкаю(т), пре(з) глѣвы вѣршѣ(в) перехѣдачи (1627 *ЛБ* 174).

Див. ще ГЛАВИЗНА, ГОЛОВА².

ГЛАВАЧЬ ч. (*прїсноводна риба*) головач, голвень: cephalo(t)os, глѣвачь риба (1642 *ЛС* 117).

Див. ще ГЛАВИЧЬ.

ГЛАВИЗНА, ГЛАВИЗНА ж. (*цсл. глѣвизна*) те саме, що **глава²**: Якосъ тутъ въ тыхъ "Вопросѣхъ и Отвѣтѣхъ" читаль, и недармом на пятьдесятъ глѣвизнъ росписаль (1603 *Пит.* 1); Дамаски(н) в глѣвизнѣ ω тайнахъ пїшѣтъ (Київ, бл.1619 *Аз.В.* 201); Потѣмъ прочитай часть ω(т) глѣвизнѣ пре(д)речѣныхъ, и зъ словъ с(т): (Київ, 1625 *Кїз.Н.* 200); Глѣвизна. Summa. Compendium. Capitulu[m] (1650 *ЛК* 439).

Див. ще ГОЛОВА².

ГЛАВИЧЬ ч. Те саме, що **глѣвачь**: ту[x]op, opis, глѣвичь риба (1642 *ЛС* 277).

ГЛАВНЫЙ, ГЛАВНИЙ *прикм.* (*цсл. глѣвнѣ*) 1. (*основний, суттєвий*) головний, важливий: Рече бог и его ученицы, и апостоли свидѣтельствууют, яко в последних часех та глѣвная добродѣтель — любовь изсякнет (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 184); Главный. Capitalis (1650 *ЛК* 439);

у *знач. ім. с. р. глѣвное* — головне, основне: не годитса тобѣ та(к) тоужити ко обычаю нашего закона и вземши глѣвное дасть ей оувитиса (1489 *Чет.* 14 зв.).

2. (*старший над ким-небудь*) головний: Тое ли согласїем в латынском родѣ зовет, езовито, яко папу всего мира глѣвным зовут (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 180).

3. (*який є в центрі чого-небудь*) центральный,

головний: открьите ми тые врата, которые до разѣма духовнаго отверзаются, и каковы тые врата и в котором мѣстѣ глѣвном замкнены суть (1599-1600 *Виш.Кн.* 153).

ГЛАВНѢЙШИЙ *прикм. в. ст.* Головнїший, важлївїший: старейшие над повинующимся гордейскими, вышними, лутшими, славнѣйшими и главнѣйшими не показывают але еще ся им,... смиряют (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 183).

Пор. ГЛАВНЫЙ.

ГЛАВНА ж. (*цсл. глѣвна*) (*недогорїле, тлїюче полїно*) головня, головешка: Главня огнистая. Totris (1650 *ЛК* 439); Главна гашѣнаа. Ticio (Там же).

ГЛАВОБОЛЕНЬЕ, ГЛАВОБОЛѢНІЕ с. Бїль головы: Главота жѣніе: Главоболѣнье (1627 *ЛБ* 25); Тажкоглавіе: Главоболѣніе (Там же, 135).

ГЛАВОЧЕСТНЫЙ *прикм.* Справедливый: добрая глѣвоч(с)тная рѣко, штожь сподобилася еси (1489 *Чет.* 38 зв.).

ГЛАГОЛАНІЕ, ГЛАГОЛАНІЕ с. (*цсл. глаголанїе*) (*процес мовлення*) говоріння, мова, бесїда: Глаголанїе и молитва твоя въ нѣдра твоя возвратитса (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 11); Глаголанїе, dictis (Уж. 1645, 54); Глаголанїе: Dictio. Locutio. Pronu(n)-tiatio. Sermotinatio (1650 *ЛК* 439);

вислїв: жївы хаосъ оубо протолкѣтса жїва глѣбина, или яма, или смѣшена, и ω(т) того по глаголанїю, або прѣпастъ зоветса для мнѣже(ст)ва водѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 1 зв.).

Пор. ГЛАГОЛАТИ.

ГЛАГОЛАТИ *дієсл. недок.* (*цсл. глаголати*) (що і без додатка) говорити, мовити: глѣ ей гѣмон ω девїце не глаголи се(т) (1489 *Чет.* 61 зв.); ω(т)толѣ пакъ почаль іс̄ проповѣдати и глѣти покайтесѣ при блїжилосѣ цр(с)тво небесное (1556-1561 *ЛЄ* 29); не бойся, любимый брате и розсудны прочитателю, истинну убо апостольскую, а не ложь и речи мирские тое глаголю, исповѣданием на вселенское позорище суда христовѣ явитися хошу (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 186); Вѣщаю: глѣю, мѣвлю, повѣдаю, говорѣю, голошѣю (1627 *ЛБ* 24); слышалъ, якω Аггль волалъ великимъ глѣосѣмъ глаголючи: хтѣ бы могль розогнѣти Кнїгѣ (Київ, 1637 *УС Кал.* 3); ω(т) всѣкагω, глѣю, кто любо бѣдетъ ω(т) такѣвы(х) не кѣйсѣ (Львїв, 1642 *Жел.Л.*

4 зв.); повелѣть еси нѣмѡмѡ глаголати (Чернігів, 1646 *Перло* 170 зв.); Глаголю. Loguor. Dico. Aio. Pro-nu(n)tio (1650 *ЛК* 439).

ГЛАГОЛАТИСА дієсл. недок. Називатися: Постѣла, глаголетса, егда лѡже постлано є(ст). а лѡже, лѡжко глѣтса егда гѡло є(ст) (1627 *ЛБ* 89); Пѡчина, Глѡбѡкост', мѡрскаа // или ширѡкост' мѡрскихъ вѡдъ, и вмѣсто мѡра глаголетса (Там же, 103-104); Акиліна брлиц(а), за блѡгорѣчіе аггеліна глѣтса (Там же, 173).

ГЛАГОЛЕМЫЙ дієприкм. (цсл. глаголемый) названий: помоцію сты(х) при(д)бны(х) ошѣ нашы(х) антонія и фѡш(д)сія пе(ч)рьскы(х) написана бы(ст) сіа книга глѡмаа патерикъ (Київ, 1554 *ПИ* №1); кѡпила громада сию книгу глаголемѡю ева(н)геліе напре(с)то(л)ное (XVI ст. *УИ* 1911/2, 14); Речѣннаа: Глѣмаа (1627 *ЛБ* 108); Книга глагѡлемаа крѡникъ, сіречь собраніе, ѡ(т) многыхъ лѣтописецъ..., ѡ бытіи ѡ сотвореніи мїра (серед. XVII ст. *Хрон.* 1);

у знач. ім. с. р. глаголемое — те, що названо: хто выносятся надъ все глаголемое Богъ? (1582 *Посл. до лат.* 1136); А если не згаднете тое простое и безхитрое загадки, и не от вымыслу практичного, но от истинны, яко сама в собѣ ест глаголемое, тогда, ...к тебѣ, брате мой русине, с словом ся оборочаю и раду здоровую... даю (1599-1600 *Виш.Кн.* 153).

ГЛАГОЛЬ ч. (цсл. глаголь) мова, слова: Селіонъ... рекль. ныне ѡ(т)поущаещи раба своего вл(д)-ко по глаголю твоємѡ с миро(м) (1489 *Чет.* 114 зв.); в то(м) глѣ видѣле(м) явного фарисеа (1599 *Виш.Кн.* 214 зв.); Правду речеш, Скарго, и повторе тебѣ реку, не противляемся твоему глаголю (1608-1609 *Виш. Зач.* 224); Нехай же сынъ Правослѡвный ѡ Любо(в) старѣтса пїлне, ... але и снѡмъ Бжїи(м) названый бѡдетъ, по глаголѡ Апл(с)комѡ (Київ, 1648 *МИКСВ* 349); Глаголь. Sermo. Dictio. Oratio. Loguela (1650 *ЛК* 439); глаголомъ изьявлати — говорити (про що), висловлювати (що): тѡе во(з)ношеніе є(ст), которы(и) самого себе быти лѣпши(м), ... ѡ(т) дрѣги(х) ра(з)умѣ(т), и наявно тѡе розѣмѣ(и)е ѡ собѣ // глѡмъ и(з)являєть (1599 *Виш.Кн.* 214 зв.-215).

2. (частина мови) дієслово: Навчитъ в' речѣнїихъ розознан'а ро(з)лїчности Гра(м)матїчны(х) слѡва частїй: навчитъ Именъ склоненїа, а Глаго-

лѡвъ спраженїа (Єв'є, 1619 *См.Грам.* 2 зв.); Глѣ, глѣ: Глаголь, Глаголы (*Уж.* 1645, 19).

ГЛАГОЛЮЩИЙ, ГЛАГОЛЮЩІЙ діє-прикм. у знач. ім. (цсл. глаголющий) той, хто говорити, проповїдує: О постехъ и о мясояденїи Се бо слышимъ нѣкихъ глаголющихъ (Супрасльський монастир, 1580 *Пис.пр.лот.* 159); Любїте глѡщим' слѡдкое гѡрко, а гѡркое слѡдко (Київ, 1621 *Коп.Пал.* (Лв.) 29).

ГЛАДИТИ дієсл. недок. 1. (кого і без додатка) (водити рукою по чомусь) гладити: а Савватїй и їныи Стѡрцы глѡдили егѡ якъ до члѣвка мѡва чи (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 19); delinio, обмазую, ла(с)каю, глажу, окрощаю (1642 *ЛС* 157).

2. (робити гладким, полірувати) вигладжувати: Глажу polio (*Уж.* 1643, 38); Глажу. Polio. L(a)euigo. Laeuo (1650 *ЛК* 439).

3. *Перен.* Затирати, стирати, знищувати: Которыхъ вся мысль и праца ест олтары Богу посвещонные выкидать, ... мощи светыхъ // доптать, память светыхъ гладить (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 164-165); Оурыстанїе кѡнское: Гонїтва, ... ѡды(и)мѡю, глѡдждѡ, загѡблѡю, внѣвечъ ѡбертаю (1627 *ЛБ* 167).

4. *Перен.* (кого, що) (про грїхи) прощати, відпускати: крещенїе не до конца гладить всихъ Грековъ и не даетъ ласки (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 163); тоу(т) зась вїждѡ иждѡ агнець ѡнъ непокаланный котѡрїи мїрѡ глѡдитъ грѣхы (поч. XVII ст. *Проп.р.* 81); Образъ Баранка глѡдачѡгѡ грѣхи всегѡ свѣта, хѡ Бга нашегѡ в' пѡстати чловѣческой, малїѡвати роскѡзѡмо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 81).

ГЛАДИТЬ дієсл. недок. (кого) Доглядати, глядїти: ѡ(т)повѣдалъ. ѡ(т)стѣпнѡ прѡва блїзкости: бо потѡмства дѡмѡ моего глѡдитъ не маю (серед. XVII ст. *Хрон.* 196).

ГЛАДИОЛУСЪ ч. (*лат.* Gladiolus imbricatus L.) (рїд трав'янистих рослин) гладіолус: ѡагасмѡ(н) по грѣ(ч). глѡдіолѡ(с)... по ла(т). (XVI ст. *Травн.* 214 зв.).

ГЛАДКИЙ, ГЛАДКІЙ, ГЛАДКЫЙ, ГЛАДЬ-КИЙ, ГЛАДОКЪ прикм. 1. (рївний; без узорїв) глѡдкий: Михайлу писару... даль... оксамиту гладкого на шату 16 локоть (1521 *АЛРГ* 172); Отласъ гладкїй на золоте черлений, крестъ и гербъ на немъ перло-

вый (Київ, 1554 *КМПМ* I, дод. 9); с которы(м) то павло(м) муляро(м) певное вчинили постановеня и зъезднали... до выгесаня камня та(к) гладкого яко замсованого (Львів, 1591 *ЛСБ* 159); пани братовая... выбрала,... летникъ аксамиту чорного гладкий, коштоваль сто чотырдесять золотых (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 585); Пара коновочокъ гла(д)кихъ в сподвзли(с)товками (Львів, 1637 *Инв.Усп.* 18); la(e)uis, гладокъ (1642 *ЛС* 249); оучинишгъ емв лиштвв золотвю в кболо, а на лиштвв корбнв мвстцами гладкв (серед. XVII ст. *Хрон.* 102 зв.); Гладкйй. La(e)uis (1650 *ЛБ* 439).

2. (повний, вгодований) гладкйй: в ни(х) пи(л)но(ст) и стара(н)е чиначйй, абы и(м) ббки по(л)ны, хре(б)ты ровны и гладки были (1596 *Виш.Кн.* 238);

здоровий, непошкождений: Артёмъ, цѣль, ви, здорвый, або ненарвшены(и), або глвдкйй (1627 *ЛБ* 180).

3. У знач. ім. ч. і ж. р. Гладкий, гладка. Вл. н.: Ангдрѣ(и) гла(д)кий (1649 *РЗВ* 172); Иванг гла(д)кый (Там же, 189); Гла(д)кая и(з) сынами (Житомир, 1609 *ДМВН* 153).

♦ на гладких стати — зйтися для вирішення якоїсь справи: Альбо зъ братствомъ Львовскимъ нехай где на гладкихъ станеть, — покажутъ и тые вси справы его, (к)гдыжъ лепшей всихъ тые о томъ ведають,) яко давно онг патрярхъховъ своихъ вырекъся! (Вильна, 1599 *Ант.* 705).

ГЛАДКО присл. 1. (рівно) гладко: Ми(р)ница гла(д)ко рывованая (Львів, 1637 *Инв.Усп.* 18 зв.).

2. Перен. (легко, без ускладненя і труднощів) гладко: лазарь... лежа(л) пере(д) ворота... немл(с)тивніка великаго, которйй... мор(с)кыми прібы(т)ками теды богати(л)са, або събѣ збира(л) абовѣмъ емоу не было нѣ в чомъ и(н)шо(м) тро(с)кы, то(л)ко е(д)но абы мѣль зобрати мае(т)ности и пїти... а гла(д)ко ходити (к. XVI ст. *УЄ* №31, 209).

ГЛАДКОСТЬ ж. 1. Гладкїсть. Laueitas. La(e)uor (1650 *ЛК* 439).

2. Еластичність, пружність: Где мблодость: где глвдкость: где оурбда тѣла (Львів, 1615 *Лям. Жел.* 2 зв.).

ГЛАДКЫЙ див. **ГЛАДКИЙ**.

ГЛАДНЫЙ, ГЛАДНИЙ прикм. (цсл. гладный) 1. (який відчуває голод) голодний: што было в комори моей, тое все побрал, а мене зоставил нага,... // болна, гладна и студена (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 1/VI, 57-58); ieiuus... по(с)тни(й), гла(д)ни(й), тщи(й) (1642 *ЛС* 224); Тогда дїаволы... займѣтъ всѣхъ грѣшниковъ... // ...яко лѣвы гла(д)ныи займѣтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 154 зв.-155); *Образно*: О(т)че нашгъ... Насытї гла(д)нвю дѣшв мою (Чернігів, 1646 *Перло* 18);

у знач. ім. голодний: кр(с)тгъ ослабленымъ здравие, гладнымъ хлѣбъ (1489 *Чет.* 21 зв.).

2. (бідний на хлїб та інші продукти харчуваня) голодний: Забывши вно(г) иже маннв брали в гла(д)ной пустыни мало его знали (к. XVI-поч. XVII ст. *ЛДПИ* 182, 65).

Див. ще **ГОЛОДНЫЙ**.

ГЛАДОКЪ див. **ГЛАДКИЙ**.

ГЛАДУНЪ ч. Гладун. Вл. н.: Семень глвднв (1649 *РЗВ* 38 зв.); Миха(и)ло глвднв (Там же, 128).

ГЛАДЪ¹ ч. (цсл. гладъ) голод: в пожарѣ и в потопѣ, пленны(м) искупление, во глвдѣ преко(р)мление (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); бѣдѣтъ глады великїи, и неуро(д)жан (поч. XVII ст. *Пчела* 25); Алчѣ: Лакнв, глвдомъ твю, естемъ голбдны(и) вѣсти жадаю (1627 *ЛБ* 5); fames, глвдъ (1642 *ЛС* 194); дла ввсь працювалемъ, гла(д) и жвждѣ подїймовале(м) (Чернігів, 1646 *Перло* 152 зв.); Ап(ст)лове,... стерегли пїлне..., абы... ни гоненїе, ни глвдъ,... в(т) Любвѣ Бжїа не в(т)разїло (Київ, 1648 *МКСВ* 349); Глвдъ. Fames (1650 *ЛК* 439); глвдъ вѣчний, вѣчний глвдъ — ненаситність, жадоба: А тебе в(т)че нашгъ стїй в мл(с)рда прбсимъ... вѣбавъ дѣшгъ нашгъ в(т) глвдѣ вѣчногв (Чернігів, 1646 *Перло* 19); И пїлноса в то лѣкавыи стараетъ, яко бї дѣшгъ нашгъ вѣчнымъ глвдомъ оуморивъ, И вѣ тмѣ грѣха яко вѣ гробѣ затворивъ (Там же, 18).

Див. ще **ГЛОДЪ, ГОЛОДЪ**.

ГЛАДЪ² ч. Назва тварини: в то(и) зе(м)лѣ есть едно звѣра, тое словес(т)ся глвдъ а маеть два роги (серед. XVII ст. *Луц.* 533).

ГЛАДЫШЪ ч. *Диал.* Гладїш "товстун". Вл. н.: Ва(с)ко гладышгъ (1649 *РЗВ* 190).

ГЛАЗНІЄ с. Лазня, баня: balineum глазніє (I пол. XVII ст. Сем. 35).

ГЛАЗНЯ ж. Купіль: lauasium лазня (I пол. XVII ст. Сем. 107).

ГЛАСИКЪ ч. (слабий, тихий голос) голосок: Гласикъ. Vocula (1650 ЛК 439).

ГЛАСИТИ дієсл. недок. (цсл. гласити) 1. (урочисто проголошувати) гласити: начало ω(т)тѣдѣ... яко(ж) свѣдите(л)ствѣю(т) єв(г)листы и бгосло(в)ци... в бесѣда(х) и прѣчиі всѣ, ω бгослѣвіи гласашіє (1598 Виш.Кн. 287 зв.).

2. (визначати, характеризувати кого-небудь якимось словом) називати: И почто имене(м) хр(с)-тіа(н)ским себе гласити без'ствѣднѣ дер'заєте, є(г)да силы того имени не храните (1596 Виш.Кн. 261).

3. (кричати) голосити: А в'манастырѣ... вмѣсто бдѣніа, пѣ(с)ни и млтвы и тор'жества дхо(в)наго; пси выю(т), гласа(т) и ликю(т) (до 1596 Виш.Кн. 264).

Див. ще ГЛАСОВАТИ.

ГЛАСКАНИЕ с. (стп. glaskanie) (навмисне приховування) замазування, прикривання, маскуван-ня: А если бы за(с) хто, не вмѣсти(в)ши дха стго ра(з)ума, котры(и) ло(ж) бе(з) всакого гла(с)каніа и лицемѣрства обличати звыкль,... на тоє ва(м) такъ ω(т)повѣмъ, навчили(м)са ω(т) х(ст)а исти(н)ны бе(з) похлѣбства, ло(ж) лжею... звати (1598 Виш.Кн. 309).

ГЛАСКАТИ, ГЛАСКАТИ, КГЛАСКАТИ дієсл. недок. (стп. glaskać) 1. (по чому) Гладити: такѣвыи сѣтъ аріаны и поноурцы,... котѣрыи з' єднѣи стороны сна бжего, по лицѣ гласкаютъ, а з дрѣгой яко потреба полѣчки выгинають, словѣми блюзнѣрства пѣльными (Почаїв, 1618 Зери. 69 зв.).

2. *Перен.* (що) Милувати, лестити, пестити: насыщаєте чрево роско(ш)ны(ми) снѣ(д)ми, гла(с)-каете го(р)тань смачнѣиши(ми) кѣсы,... волю по-хо(т)нѣю во всѣмъ испо(л)наете (1598 Виш.Кн. 274).

♦ **Гласкати слоухи** — (бути приемним для слуху) пестити вухо: не боудѣ похлѣб'ствомъ кгласкати слоухи твоє (Дермань, 1605 Мел.Л. 37).

ГЛАСНЫЙ прикм. (цсл. гласный) (про букву, що означає голосний звук) голосний: Слѣгъ: Складъ есть... єдна лѣтѣра гласнаа, яко, а, є, и, ω (1627 ЛБ 116); Гласный. Sonorus Canorus. Vocabilis (1650 ЛК 439).

ГЛАСОВАТИ дієсл. недок. (що) Промовля-ти: вси та слнце свѣтлоє, Єврѣпіа звѣздѣ єдино око росіи всѣ(х) языкъ гласы гласѣють (Львів, 1591 Просф. 63).

Див. ще ГЛАСИТИ.

ГЛАСЪ, ГЛАС ч. (цсл. гласъ) 1. (суккупність різних щодо висоти, сили і тембру звуків) голос: іс же опа(т) зак'ликавши великымъ гласо(м) испоустили дха (1556-1561 ПЕ 120); Птиць сла(д)копѣсны(х) гла(с) слышавшее дша насла(ж)даю(т) (Львів, 1591 Просф. 70); Сего ради гласъ мой възвышаю яко трѣбоу (Почаїв, 1618 Зери. 75 зв.); А насъ вѣрныхъ твоихъ Хѣ Бже на(ш)... дарѣи намъ блгословеніє твоє вѣчноє... и радостный гласъ твой слышати (Чернігів, 1646 Перло 154); слышалъ гла(с) мѣвчого до себе звышъ очищенъа (серед. XVII ст. Хрон. 131 зв.); Гласъ. Vox. Sonus (1650 ЛК 439);

(музичного інструменту) звук: ω(т)стави ω(т) мене шѣмъ пѣсней твоих,... нѣсть глѣють зло еже глѣмѣти са, что зло тѣорать гѣсли, и прѣчіа гласіи сосѣди (Київ, 1621 Кон.Пал. (Лв.) 29); Гласъ трѣбы значітъ (Чернігів, 1646 Перло 147 зв.).

2. (виляє чиєсь воли) заклик, веління: вы же не точію блженство имате по господню гласѣ глшѣ, блжени мл(с)тиви, яко ти помиловани бѣдѣ(т) (Львів, 1589 ЛСБ 120); лучше есть, по господнему гласу, да ся о покаянню грѣшного отец и сын и дух святыи утѣшают..., нежели... бѣсы да ся веселят, и диявол радуется (1615-1616 Виш.Поз.мисл. 243); Такъ и ннѣшныє прекослѣвници, сквернаго ради прибытчества своєго на гласъ Пастырскій смиреніа нашога, абы без' исправленіа... нашога Пастырско-го Книгъ Цркѣвныхъ... не дрѣковали (Київ, 1646 Моґ.Тр. 6);

рада, вказівка: Покажѣте ми, ω згѣдѣ важдѣіє, где которы(и) з ва(с) то(т) коне(ч)ны(и) стѣпень Петрѣва гласа испо(л)ни(л) (1598 Виш.Кн. 274 зв.); такѣвы(х) за пастыре(в) не при(и)мѣю(т), гласа их, яко чѣ(ж)даго, слѣхати не хоцѣт и вонъ зганаю(т) (Там же, 282 зв.); Если бысте гласа моего послушали то овечками моими были бысте (Височани, 1635 УЄ №62, 52 зв.).

3. Мова, слово: вси та слнце свѣтлоє, Єврѣпіа звѣздѣ єдино око росіи всѣ(х) языкъ гласы гласѣ-

ють (Львів, 1591 *Просф.* 63); И то(т) гла(с) оуслышале(м), которого и(з)блева(л) асирійскій оу(м) (1599 *Виш.Кн.* 215); але б̄гове в̄ѣтръ поустили, а в̄жд̄ прѣвра(ти)ли, и гла(с) кож(д)ом̄ ин̄акшій розд̄ѣли(ли) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 11 зв.); И ч̄длismo ω(т) аг̄гловъ гласъ, Же во третій дн̄ь Хр(с)тосъ воскреснетъ (I пол. XVII ст. *Сл.о зб.* 26); гласъ солодкый — ласка, благодать: Али перестаньме тото (*вориг.* того. — *Прим. вид.*) чинити, если хочеме, што бы на насъ пришла добрая дяка отъ Господа Бога и гласъ солодкый (XVI ст. *НЄ* 218); под̄ънести гласъ — зчинити шум, крик: пр̄(о)рци, и оучительъ в̄селеньскїи: тыи под̄ънесли гласъ св̄ой на оув̄есъ св̄ѣтъ опов̄ѣдаючи б̄йтв̄д̄ и воев̄ана наше и ополч̄еніе, къ д̄іавол̄ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 39 зв.); чинити гласъ — говорити, заявляти: подобны(и) бо и се(и) гр̄ошолубивый йно(к) чини(т) гла(с). ωтвр̄г̄са рече ωб̄ѣ(т)ници своего пострига (п. 1596 *Виш.Кн.* 248 зв.).

4. Думка, суження: Гласъ церкви святои противъ кацеромъ а еретикомъ (поч. XVI ст. *Песн.п.* 51); приводит уже знак, ... поземного разум̄нїя и согласїя во неразд̄ѣльном глас̄ѣ вызнанїя о в̄ѣр̄ѣ и во всяком разум̄нїю околoduшного збавенїя латынскїй костел стоит (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 171); Показалъ то Ап(с)л̄ь с(т): П̄авель, в̄ Посл̄анїи своєм̄ до Гал̄атω(в)... такъ м̄бвачи: хот̄ѣлъ жебы с̄ вами б̄ити нн̄ѣ, и изм̄нїти гласъ м̄ой, як̄ω недоум̄в̄ваюса ω васъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 3 зв.).

5. (*назва мотивів у системі церковного співу*) гласи: Церковнаго гласа п̄снь, во антифонах п̄ваемого (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 245); В̄ "Октоиху", в̄ п̄снїи шестой осмог гласа, в̄ четвертокъ, вс̄ѣ апостолове называются камен̄ьми (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 395).

6. Прохання, мольба, молитва: Б̄же м̄ой добротл̄ивый, ωто пред̄ тоб̄ю стойг̄, Раб̄ь твоїй плачл̄ивый. Гласъ в̄ Нбо по(д)н̄оситъ, А тебе ω мл̄(с)р̄да пр̄бси(т) (Чернігів, 1646 *Перло* 33).

◊ дати глас — повідомити про щось; дати знак: Отожь, если схочете и ревнуете о том сов̄ѣт̄ѣ, дайте нам глас и поможем вам своим трудом на тое д̄ѣло (1608-1609 *Виш.Зач.* 204).

Див. ще ГОЛОСЬ.

ГЛЕДАТИ *дієсл. недок. 1.* (чим) Розпо-

ряджатися: нас в̄ недостатках наших может Тот спомочи, Который все в̄ моци своей мает и, кого хочет, ... обогащает, Который богатствами гледаеть (Вільна, 1600 *Катех.* 15).

2. (кого) Доглядати, глядіти: Juž mene ne hledáiesz Woźmi rygoch sczo tám máiesz Tá zjysz (!) (Яворів, 1619 *Гав.* 22).

Див. ще ГЛЕДѢТИ.

ГЛЕДѢТИ, ГЛЕДЕТИ, ГЛЕДИТИ *дієсл. недок. (цсл. гладѣти) 1.* (що, на що і без додатка) Дивитися (на що): я... ωбадва по(з)вы... сл̄д̄зе за(м)-ковом̄... и свещеникови... которые на тое положен̄е... ωчима своими глед̄ѣли меновите есми... им̄ь... ωказа(л) (Володимир, 1589 *ЖКК II*, 183); Але не пойдеть то им̄ь! Бо не на то гледети потреба, хто первой, але на то, где справедливей и прыстойней (Вільна, 1599 *Ант.* 561); што все власне при бытности моеї се д̄ѣяло, и очима̄м̄ своими на тое гледилъ (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 3/1, 251); на зв̄зды гл̄ѣдачи, п̄вности час̄с... дов̄ѣдоватиса пов̄їне(н) (серед. XVII ст. *Кас.* 22 зв.);

(на що) бачити (що): А такъ ты пане Тваровский о то маешг̄: злодея абысь его казалъ скарать такъ яко злодея, што бы ся десятый, на тое гледечи, каял̄ь (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 6/1, 64);

(в що) заглядати: Oś kotá w michu kupywiem Czom ia tak ne mudry bywiem Jze w tot mich nie hledywiem (Яворів, 1619 *Гав.* 18); **смерть у зубы гледить** — смерть заглядає (зазирає, дивиться) в очі (у вічі): А найперв̄їи Млод̄енци... Бысте на свой л̄ѣта Молод̄би, ... Не оуф̄али, помнечи на оно посл̄ов̄ѣ. См̄ерт̄̄ оу з̄бы не гледить (Вільна, 1620 *Лям.К.* 22);

(*дивитися, щоб знайти*) шукати: И кгдамы̄ кустодию отъ того листу отодралъ и розгорнулъ его, еще самого листу не читаючи, алемъ почалъ гледити подпису рукъ (Володимир, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 481).

2. (у наказ. сп. виражає застереження) гляди, дивись: а то... п̄не воз̄ны(и) гл̄еди иж̄ мальжон̄ька моя сидит̄ добра здорова а дети... еє то на мене змышляють (Луцьк, 1577 *ЖКК I*, 82).

3. (що, чого) Пильнувати, доглядати, глядіти (що, кого і без додатка): Маеть малжонка моя... на т̄ретеї части вс̄ѣх̄ помененых̄ именей моих̄... тое всеє оправа... гледѣти (Шумбар, 1552 *АрхЮЗР* 8/III,

29); Пришла до него сыты гледѣти (поч. XVII ст. *КЛ* 79); а твоя речъ церкви гледити (1649 *ШКН* 180).

4. (на кого) Звертати увагу: орнаты и(з) ораторми бываю(т) оу него якъ сметѣ, понева(ж) толко на чи(с)тое покрѣное и сокрѣшеное ср(д)це гледѣтъ (Острог, 1587 *См.Кл.* 15 зв.); тое всее оправы... св(д)... прыпатры(в)шыся сведе(ц)тво(м) стороны поводо-вое... глядячи на актора по(з)вѣ свое(г)... до доводѣ прывѣди(л) (Луцьк, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 19 зв.); тогды оутекати не маю, абѣмъ на тѣе злѣсти дѣлей не гледѣль (Єв'е або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 11 зв.).

5. (в чому) (добиваючись істини, перевіряти) шукати: Ви(ди)те ли яко слѣ(д) а(н)тихри(с)то(в) ѡхвалѣли є(с)те, и себе ни в чо(м) не гледѣти зака(з)ѣте, блѣдѣже и вымыслом // ...по(с)лѣдова-ти повелевае(т) (1598 *Виш.Кн.* 285-285 зв.).

Див. ще ГЛЕДАТИ.

ГЛЕЗНА ж. (цсл. глезна). *Диал.* "суглоб у кістках". Вл. н., ч. Миско Глезна (1649 *РЗВ* 178 зв.).

Див. ще ГЛЕЗНО.

ГЛЕЗНО с. (цсл. глезна) 1. Голінка: глѣ(з)но, гблѣнь (1596 *ЛЗ* 40); Глезноб. Стус. Tibia (1650 *ЛК* 439).

2. Кісточка, щиколотка: на честны(х) же нога(х) его плюсаньки до глезнѣ (1489 *Чет.* 100 зв.); Одеждѣ носѣ долѣв до глѣзнѣ (Львів, 1642 *Жел.П.* 2 зв.).

Див. ще ГЛЕЗНА.

ГЛЕЮВАТЫЙ *прикм.* Глейкуватий, глеюватий: стѣй шѣ розказаль былъ, жебы з' єдного мѣста матерію глеюватой землѣ зносіль, дла весѣлшого выправѣнья огорбца и яринѣ (Київ, 1627 *Тр.* 556); болѣто глеюватое было (Київ, 1631 *Син.Тр.* 813).

ГЛЕЙ ч. (клеяка глина) глей: Глѣй болѣтаний рѣками възми, котѣры(м) Слѣпого бчи намажешъ (Київ, 1631 *Син.Тр.* 814).

ГЛЕЙТОВНЫЙ *прикм.* (стп. glejtownny, стч. glejtovni) охоронний. ◊ листъ глейтовный *див.* ЛИСТЪ².

ГЛЕЙТЬ, ГЛЕЙТЬ, КГЛЕЙТЬ ч. (стп. glejt, глет, стч. glejt, klejt, сѡн. geleite) (право вільного переїзду або побуту) охоронна грамота: тымъ... листо(м) кнзю андрею... ѡзна(и)мує(м) а по(д) ласкою нашею кроле(в)скою и по(д) винами... проти(в)ни-

ко(в) кгле(и)товъ нашихъ (Варшава, 1581 *ЖКК* II, 89); Не могѣ теда тѣбѣ такѣго глейтѣ дати, За котѣрымъ бысѣа могѣль смѣрти оуваровати (Київ, 1622 *Сак.В.* 44); А такъ я, наместникъ тотъ кглейтъ, ...до книгъ... кгородскихъ... уписати розказалемъ (Володимир, 1645 *АрхЮЗР* 3/I, 400).

ГЛЕКЪ ч. Глек: идѣте до мѣста и стрѣти(т) ва(с) члѣк в' скоудел'ниці водоу несоучи (в збану або в' глекоу) за ни(м) пойдѣте (1556-1561 *ПС* 184 зв.); тогды она(а) то жена оставив'шій // вѣдро свое (або глекъ, або збанъ) и пошла до мѣста (Там же, 355 зв.-356).

ГЛИБОКИЙ *див.* ГЛУБОКИЙ.

ГЛИБОКІЙ *див.* ГЛУБОКИЙ.

ГЛИНА, ГЛІНА, ГЛИНА, КГЛИНА ж. Глина: kotory [wezy] i byli omazany, ino welmi plocho, a wze u taja hlupa opadala (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 20); об'ялеплено плоть з надво(р)а глиною (1552 *О Вин.З.* 129 зв.); шпи(х)лерь... глиною об'язанъ (1552 *О Черк.З.* 5); сени, колемъ обтыканы и глиною обмазаные (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 350); На глинд деве(т) гроше(и) далося (Львів, 1607-1645 *РДВ* 9 зв.); И поставили преложѣныхъ и приганачовъ робѣты, ...глинд на лѣпленье цѣглы копѣти (Вільна, 1627 *Дух.б.* 366); Брѣніе: Гліна, болѣто, калъ, грѣзь (1627 *ЛБ* 12); И оуказа(л)са ємѣ г(с)дѣ в поломени огнѣстомъ... и видѣль ижъ кглина горѣла (серед. XVII ст. *Хрон.* 81); Гліна. Argilla. Lutum (1650 *ЛК* 439); Глина чермна. Rubrica (Там же); *Образно:* ты х(р)стіаньскій члѣк, зѣмнаа спрѣснаа не вѣ(ч)наа гліно (XVI ст. *УС* №29519, 50).

Див. ще ГЛИНКА.

ГЛИНАСТЫЙ *див.* ГЛИНЯСТЫЙ.

ГЛИНЕННЫЙ *див.* ГЛИНЯНЫЙ.

ГЛИНИЩЕ с. (місце, звідки беруть глину)

глинище: панъ гаврило... велъ насъ... отъ глинищъ ...к долине кѣ врочищѣ жолобовѣ (1546 *ОГ* 55); выехавши намъ на ниву, неподалеку отъ Киева,... у глинищу, по обоюхъ сторонъ двохъ дорогъ..., смотрили есмо того дела (Київ, 1539 *АрхЮЗР* 1/VI, 27); тая нива подле валка, по обудву сторонахъ до-рогъ у глинищъ (Там же, 29).

ГЛИНКА ж. Глинка, каолинъ. ◊ червленая глинка — (різновид глини) червона глинка: sinopis, че(р)вленая гли(н)ка, че(р)вецъ (1642 *ЛС* 373).

ГЛИННИКЪ ч. (*місце, де копають глину*) глинище: Двиною въ рѣку Туровю, а Туровью у верхъ по глинникъ (1509 АЮЗР I, 39).

ГЛИНЯСТЫЙ див. **ГЛИНЯСТЫЙ**.

ГЛИНОКОПЫ мн. Глинище: а очковичъ иванъ даль оув орищо(к) лань и синожатю по самы глинокопы (I пол. XVII ст. УИ 1911/9, 13).

ГЛИНЯНКА, ГЛИНАНЪКА ж. (*будівля з глини*) глинянка: напервей светлица великая, зъ нее, ...сени, светлица, наппротивко зъ сеней кухня глинянка (Луцьк, 1576 АрхЮЗР 1/1, 56); подобалоса емѣ въ той самѣй глинангыѣ и створеню резѣднмомъ (!) якъ въ дорогѣмъ и выбѣрно(м), мѣшкати (Вильна, 1627 Дух.б. 382).

ГЛИНЯНЫЙ, ГЛИНЕНЫЙ, ГЛИНЯНИЙ, ГЛИНАНЫЙ, ГЛІНЕНЫЙ прикм. 1. (*зроблений з глини*) глиняний: светлица с коминомъ глинянымъ (1552 ОЧерк.З. 4 зв.); У олгару: престоль и жертвникъ, ... банка глиненная зъ виномъ (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 1/1, 183); В дѣмѣ велико(м) ..., не то(л)ко начина злѣтые..., але дереваные и глинаные быти моусать (Острог, 1599 Кл.Остр. 201); начи(н)е глиненное є(ст) (XVI ст. КАЗ 601); іерей ма(л) зарѣзати едно кѣрча и воупдстити кр̄(в)ъ с него на глинаное начина в теквчѣю водѣ (XVI ст. УЕ №29519, 143); Скъдѣль: Глинаный збанъ, или горнѣцъ (1627 ЛБ 115); з пѣшки гліненой... по гро(ш) з (Львів, 1630 ЛСБ 1052, 1); А въ томъ алкѣрикѣ, абѣ оу глинанѣй хранинѣ оучинивъ той цр̄ци пать ѡкѣнѣцъ (Чернігів, 1646 Перло 3); начи(н)е глинаное котѣрого са дѣткнѣ(т) бѣдетъ страчно (серед. XVII ст. Хрон. 120); fictile, скуде(л), глиняни(й) сосу(д) (1642 ЛС 197); Гліняный. Argillaceus. Fi[c]tilis (1650 ЛК 439).

2. *Перен.* Хиткий, безпідставний: Скончивши тыи свои глиняныи доводы, отступникъ до такой ся апострофи удалъ (Київ, 1621 Кон.Пал. 504).

ГЛИНЯСТЫЙ, ГЛИНАСТЫЙ, ГЛИНЯСТЫЙ, ГЛИНАСТЫЙ прикм. (*кольору глини*) глинястый: Возники дей теж глинастыи..., кѣ потребе своей в него взал (Вильна, 1555 AS VI, 17); трети(и) ко(н) гли(н)нясты(и) (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 14 зв.); У Осовика клячъ дви: одна карая, ... другая глиная (Житомир, 1618 АрхЮЗР 3/1, 228); воздух

ядамашковый, глинястый (Луцьк, 1621 АрхЮЗР 1/VI, 502); Коней глинястых цукгъ с каретою пану Заневичови (Володимир, 1631 АрхЮЗР 1/VI, 629); balius color, тисавы(й), глина(с)ты(й) (1642 ЛС 100); глинястых коней пару — зол. двисти чотырдесять (Володимир, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 68).

ГЛИНАНЪКА див. **ГЛИНЯНКА**.

ГЛИПАТИ дієсл. недок. (*дивитися, поглядати*) глипати: Глипати́е: Поглада́не. Ты йнамо гліпаѣши, и ино бѣсѣдѣеши (1627 ЛБ 25).

ГЛИСТА ж. (*цсл. глиста, смч. hlíst, hlísta, смл. glista*) (*черв'як*) глист: Кто часто тѣ ядра мигдали(н)ные ѣсть ѣ того глисты внѣтри ѡмираю(т) (XVI ст. Травн. 42); Та(к)же навари рѣпакоу из вино(м): и пѣи поранѣу на(д)щеср(д)це гли(с)ты з ноутра выганаѣ(т) (XVI ст. УТ фотокоп. 9); Глиста. Lumbricus. Colubra са(е)са (1650 ЛК 439).

ГЛИСТНИКЪ ч. (*назва рослини*) глісник: Глистникъ зеліе. Seriphium (1650 ЛК 439); Глистникъ морской. Corallina (Там же).

ГЛІНА див. **ГЛИНА**.

ГЛОБА ж. (*болг. глоба, серб. глоба*) 1. Судовий штраф, судове стягнення: на всихъ ихъ тѣхъ сель да не имають ходити... глобници... и ни жадною(!) глобоу брати ѡ(т) тыхъ люди що ѣ ихъ селахъ боудоуть жити (Сучава, 1522 МЭФ фотокоп. 12); оуси глобы що са найдѣтъ на тыхъ люди ѡ(т) тыхъ сель а они оуси абы были нашѣмоу стомѣ монастыри ѡ(т) поутной (Там же).

2. Вл. н., ч.: Павѣ(л) Глоба (1649 РЗВ 154).

ГЛОБНИКЪ ч. Збирач судових штрафів: на всихъ ихъ тѣхъ сель да не имають ходити... глобници... и ни жадною(!) глобоу брати ѡ(т) тыхъ люди що ѣ ихъ селахъ боудоуть жити (Сучава, 1522 МЭФ фотокоп. 12).

ГЛОБА ж. (*смл. głowa*) те саме, що голова у 1 знач.: Oná miełá sztósi dywneho ná hlówi (Раків, поч. XVII ст. Траг. фотокоп. 3 зв.).

ГЛОГОВИЙ див. **ГЛОГОВЫЙ**.

ГЛОГОВИНА ж. Куш дерену, кизилу: согпѣтѣм, глоговина (1642 ЛС 144).

ГЛОГОВЫЙ, ГЛОГОВИЙ прикм. (*який стосується дерену, кизилу*) дереновий, кизиловый: казалъ Пйлатъ привазати Іса до сто(л)пакамѣнного...

и бити окрѣтнѣ мѣтлами терновыми, и глоговыми (поч. XVII ст. Пчела 56); А Моисей... позналъ... истотного Ба..., чере(з)новое чѣдо которѣе оказалося // в' кѣствѣ albo в' глоговомъ деревци (Київ, 1619 Гр.Сл. 272-273); cornus, глогови(я) (1642 ЛС 144).

ГЛОГЪ ч. (лат. cornus sanguinea) дерен, кизил: cornus, глогъ древо (1642 ЛС 144); Глогъ. Охуасantha. Spina alba (1650 ЛК 439).

ГЛОДЪ¹ ч. (лат. stataegus) глід: егда(ж) не хотѣ(л) подавати з' себе слоушныхъ плѣдовъ неха(и) же в не(м) ростѣ гла(д) (!) терна къ згиненію е(г) (Львів, 1585 УЄ №5, 240 зв., на полях); Тѣрньє и ѿсоть або глѣдъ роди(т) тобѣ бѣдетъ (серед. XVII ст. Хрон. 10).

ГЛОДЪ² ч. (стп. głód) те саме, що голодъ: Та szco budemo czynity liboi prydet hlod terpyty (Яворів, 1619 Гав. 20); Ominut nas teper hlody koli bulsze dostánemo (Там же, 21).

Див. ще **ГЛАДЪ**.

ГЛОЗА див. **ГЛОССА**.

ГЛОСНІ прикм. Голосистий: sanogus глосні співак (I пол. XVII ст. Сем. 43).

ГЛОССА, ГЛОЗА ж. (гр. γλωσσα) (коментар, пояснення у стародавніх і середньовічних рукописах) глоса: жі(до)ве пішоу(т) в свои(х) глѣза(х), и(ж) прѣто бѣ па(н) тѣтѣ плѣгоу препоусти(л), и(ж) са ѿ(т) лѣжа тои нѣщи же(н)скои не тримали (Львів, поч. XVII ст. Хрон. 20 зв.); На котѣрыи то слѣва в' той же рѣзд(м) Лати(н)скаа глѣсса пишетъ (Київ, бл. 1619 Аз.В. 226).

ГЛОТА ж. Сонм: Али Бѣгъ огородилъ люди ангелы, май бурше хрестяны, ангельсковъ глотовъ обѣгородивъ ихъ дѣля того, што бы дявуль не мугъ зло учинити (в ориг. оучити. — Прим. вид.) нѣкому (XVI ст. НЄ 68).

ГЛОТАТИ, ГЛЫТАТИ дієсл. недок. (жадібно ковтати) глитати: што знайде(т), горькоє ли, или ква(с)ное пѣво альбо ме(д), тѣє глѣщєт (п. 1596 Виш.Кн. 255); которое сма(ч)нѣ(й)шеє пиво, ме(д), или вино ко(ш)тѣючи, тоє го(р)ло(м) глытѣиши(!) (Там же); Яко мертвого трупѣ, оплѣтѣка глытають, а Христа живого в Хлѣбѣ отмѣтають (к. XVI ст. Укр.п. 76).

ГЛОТНИЙ прикм. Ополченський. ◊ дворникъ глотний див. **ДВОРНИКЪ**.

ГЛУБЕЙ, ГЛУБѢЙ присл. в. ст. 1. (далі всередині чоґось) глибше: Гды крѣше(ц) золоты(и) в го-рѣ чи(м) далѣ(и) глѣбѣ(и) копає(ш), ты(м) собѣ бѣ(л)ше бога(т)ства зна(и)дѣє(ш) (Київ, 1623 Мог. Кн. 2 зв.).

2. (далі вглиб чоґось) глибше, далі: тыє ново(т)ные оторванцы слѣшнѣ бы са бѣга боати... мѣли, кгды(ж) нѣжѣ и сидорѣ бѣлѣ ве Флоренціи зашѣлѣ, далѣко // глѣбѣй забрыли (Острог, 1598-1599 Апокр. 154-154 зв.).

3. (проникаючи в суть речі) глибше: а е(с)ли ся хто хоче(т) глѣбѣ(и) ѿ то(м) в история(х) бадати то(г)ди емѣ то сна(д)не при(и)де, што мнѣ з великою працею (1582 Кр.Стр. 75).

4. Ліпше, краще: Ажебымъ сѣптѣлнѣи и глѣбѣи по здѣлности силѣ мойхъ вѣмовилѣ, пѣлне слѣхати хотѣте (Вільна, 1627 Дух.б. 32).

ГЛУБИНА, ГЛУБІНА, ГЛУБЫНА, ГЛУБИНЯ ж. 1. (простір, що знаходиться на великій відстані від поверхні до низу) глибина: море песко(м) ѿградивыи рѣки и роучаи и крыници ѿ(т) глѣбини зє(м)ли намѣ невидимо спѣскає(т) (1489 Чет. 124 зв.); а коли пересталь наоучати ихъ реклѣ к' симонови постоупи на глоубиноу и // заврѣсте мрѣжоу вашоу на уловлена рыбѣ (1556-161 ЛЄ 227-227 зв.); около по(л)ночи виделосѣ жекларо(м) и(ж) была бли(з)ко ни(х) нѣкотораа краина, которыи спусти(в)ши шну(р) з олово(м) змѣрили глѣбиню са(ж)не(и) два(д)це(т) (II пол. XVI ст. КА 150); тѣю глѣбинѣ знашо(л) е(с)ми, с котѣрои погра(з)нѣвшій, николи же верьноутѣса не може(т) (1599 Виш.Кн. 214); так же и рыбы в' вшєлакиихъ глоубінахъ або оу мори боудоутъ (поч. XVII ст. Проп. 24 зв.); Вездесій яко Бѣгъ нашѣ // На нѣси, и на земли... вѣ глѣбинахъ мѣрскихъ, и в' мѣстєхъ безво(д)ныхъ (Чернігів, 1646 Перло 30 зв.-31); Глубина. Profunditas. Gurges. Altitudo gurgitis (1650 ЛК 439); Образно: Недарѣмно названа єсть црѣквѣ хвѣ и кораблѣмѣ, ибо в' немѣ прехѣдим глѣбиноу бѣрлѣвого мѣра того свѣта (Почаїв, 1618 Зерц. 50).

2. (відстань зверху вниз від поверхні, краю чоґо-небудь) глибина: колодязъ затверженныи про

глубину водъ живыхъ (поч. XVI ст. *Песн.п.* 53); Колоде(з) в замѣкѣ глѣбини л̄ сажонъ (1552 *ОКЗ* 33 зв.).

3. (*місце, простір, які віддалені від чого-небудь або знаходяться в середині чогось*) глибина: тричѣ у бочку заденъчовали мя, нучѣ и день у глубинѣ емъ бывъ (XVI ст. *НЄ* 206); О гордая горъдини, кичишгся до неба, але во глубину снїйдеши до ада (к. XVI ст. *Укр.п.* 77); грѣшници з ними потонѣли, яко ѡлово ... и глѣбина оґнѣнаа пожрѣ ихъ (Чернігів, 1646 *Перло* 159 зв.).

4. (*один з вимірів простору*) глибина: просї собѣ знаменїа, то естѣ знакѣ ѡ(т) Га, в глѣбинѣ або в высотѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 40); Штѣ естѣ широтѣ, и долготѣ, и глѣбина, и высотѣ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 56); *Образно*: Высотѣ моурѣвъ тѣхъ, естѣ ѡбѣтница радѣсти... и глѣбина ихъ вѣро(к) страшний, и прещенїе геены (Почаїв, 1618 *Зерц.* 69).

5. *Перен. (про значуїсть, важливість, змістовність чого-небудь)* глибина: Гѣ нашѣ правдивый х̄с, правѣ(д)ный бѣ а невымовнаа глоубина, и ширѣе мл̄(с)рдїе (к. XVI ст. *УЄ* №31, 19); ѡ глѣбинѣ богѣтства, и премѣдрѣсти, и разѣма Бжїа (Вїльна, 1620 *См.Каз.* 2 зв.); Тѣ и свѣщества Бжїа глѣбинѣ, и прегладѣшг и спитѣшг, И таковѣю вѣдомѣсть маѣшг (Чернігів, 1646 *Перло* 30);

(*значний ступїнь вияву або поширення чого-небудь*) глибина: лю(д) невѣрный... не ѡкр(с)тївши(с), вѣ глѣбинѣ грѣхѣвнѣй погибаѡ(т) (XVI ст. *УЄ* №29915, 116); естѣ тако глѣбоко-лживый костел римский, иже его с той глубины ложное ниhto во вѣки не возмет (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 176); Ани всю глѣбинѣ славы своѣи показѣл: лѣчѣ якъ многѣо змѣстїла мѣра з(д)рѣницѣ очїй ихъ (Київ, 1625 *Сур. Сл.* 124); изъ глѣбини дшевноа воздхнѣвши сѣ поклонѣнїемъ до лица землѣ, мовте набѣжне ѡвые слова сѣтника (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 915).

◊ **мучимая глубина** — пекло: Душе, душе злая, ... будеши терпѣти в мучимой глубинѣ (к. XVI ст. *Укр.п.* 50).

Див. ще **ГЛУБОКОСТЬ, ГЛУБОСТЬ.**

ГЛУБОКИЙ, ГЛУБОКІЙ, ГЛУБОКИЙ, ГЛУБОКЪ, ГЛИБОКИЙ, ГЛИБОКІЙ, ГЛЫБОКИЙ *прикм.* 1. (*який має велику глибину*) глибокий: бы(с) тѣ... кладязь великѣ глѣбокѣ (1489 *Чет.*

4); ѡзеракѣ(д)ворѣналежащие ѡзеро глѣбокое ѡзеро... че(р)цко (Черногород, 1578 *ПВКРДА* III-2, 19); ко(н)ве не имае(ш), а колѣда(з) е(ст) глѣбокѣ(и) (XVI ст. *УЄ* №29519, 65); И ты океанское глѣбокѣе море, Радѣйсѣ (Львїв, 1631 *Волк.* 25); Хтѣ бы вѣдалѣ якъ звѣано Киты водѣ глѣбокѣихъ (Київ, 1632 *Євх.* 294); А пре(д) лицѣмъ вашиимъ бѣсѣове засмѣчены. И яко вїрѣове тогѣ мѣра глѣбокѣи (Чернігів, 1646 *Перло* 45 зв.); *Образно*: пѣстити тѣю надѣд, жебы сѣ еи статѣ(и) не хвїтали, котѣрїе с потопѣ глѣбоки(х) во(д) грѣхо(в) ратовѣны (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 3 зв.).

2. (*який міститься або лежить на значній глибині далеко від поверхні*) глибокий: тамѣ ровѣ досѣтъ глѣбокѣ (1552 *ОЖЗ* 20 зв.); узриш а(д) с пропастью глѣбокою (п. 1596 *Виш.Кн.* 257); подо мною глѣбокѣй дѣлѣ пекла горячѣго (поч. XVII ст. *Пчела* 6);

(*який проникає на значну відстань всередину чого-небудь*) глибокий: вказа(л) панѣ петрѣ семашко соснѣ в которѣ(и) врѣдѣ глѣбоки(и) с одное стороны сосны (1546 *ОГ* 40 зв.); А та(к)во(з)ны(и)... ѡ(г)леда(л) ...великую рану глѣбокою сме(р)те(л)ную (Житомир, 1650 *ДМВН* 202).

3. (*розташований далеко від якого-небудь місця*) глибокий, віддалений: ѡт того лѣса... в дрѣвгїй лѣсѣ, глѣбокий Переброд (Пісочне, 1541 *AS* IV, 282); прѣтожѣ ѡсвѣдїлѣ себе самѣго, шесть мѣсацїи в багнїскѣ скитскомѣ, котѣрое в глѣбокѣй пѣщи былѣ, сѣдѣти наго (Вїльна, 1627 *Дух.б.* 4 зв.); плачѣючи вбѣжѣали подѣ тѣнь глѣбокѣй долины (серед. XVII ст. *Хрон.* 9).

4. (*який досяг високого ступеня*) повний, цїлковитий: была тѣа мило(ст) бѣрзо ширѣкаа и бѣрзо глоубѣкаа (поч. XVII ст. *Проп.р.* 299 зв.); присмотри добре тое глѣбокое паденїе костела римского (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 179); той лѣкавый дѣхъ... зѣврѣженѣ з высѣкой свѣтлѣсти, до глѣбокѣй тѣмнѣсти (Почаїв, 1618 *Зерц.* 26 зв.); Не зайдѣшг в глѣбокѣе нѣжгды запомянѣна (Київ, 1622 *Сак.В.* 48); По(д)часѣ в глѣбокѣомѣ молчѣнїи, тѣхѣсти и покѣю в часѣ дша заживѣетѣ (Вїльна, 1627 *Дух.б.* 194); налѣжитѣ при-стѣпати до причащѣнїа... з глѣбокѣимъ смиренїемъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 914).

5. (*значний за змістом, значенням*) глибокий: Тутѣ треба доброго теолога и бѣглого на поняте дивно глѣбокое науки того учителя (Вїльна, 1595

Ун.гр. 126); Жалемъ такового заслѣпѣнья нѣкото-рыхъ будучи порушонный, не сегаючи глубокихъ речей, бо бы немалые книги о томъ быти мусѣли,... собралемъ чельнѣйшыя артыкулы вѣры (Вильна, 1608 Гарм. 171).

6. (який досяг крайнього рівня) глубокий, пізній: если бысь по многи(х) цѣнта(х)..., в' глѣбкой старости таки(м) оупа(д)комъ бы(л) ошоуканъ, анѣ тогда не прѣстоало быса ѡ(т)чаати (Острог, 1607 Лѣк. 109); знашол'са в' глѣбко(и) и мастѣто(и) старости (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 26); Що(ж) бовѣмъ по глѣбкой старости на томъ свѣтѣ, що помогѣтъ долгѣи лѣта (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 942).

7. У знач. ім. с. р. глыбокое. Вл. н.: два копыцы надъ гостинцомъ великимъ которы(и) через глыбокое до переяславля идетъ (Ковалин, 1599 ЦНБ ДА/П-216, 99 зв.).

8. У складі вл. н.: долина Глубокая: тоуж дорогою поехавши и звернувши лугомъ до долины Глубокое, в которой долине и озеро стоить (Київ, 1571 *ЗНТШ* XI, 16).

ГЛУБОКО присл. 1. (далеко всередині чогось) глибоко: вземше нечистини жидове кр(с)тъ ч(с)тныи х(с)въ и с ним же титлы и гвоздия... схоронили в горѣ, в земли глоубоко (1489 *Чет.* 26); каждѣи... подобень є(ст) члѣкови которыи домъ свои з'боудоваль, иже глоубоко в'копаль и положижь ѡснову на камени (1556-1561 *ЛЄ* 238 зв.); вы акъ летѣючие птѣицы, глѣбко плаваючие рѣбы (Острог, 1587 *См.Кл.* 1); ѡ слѣпото шалѣнаа, и невѣрного ср(д)ца которѣе та(к) глѣбко в болотно(и) зе(м)ли лежа(т), и(ж) и(м) ничѣго не смакде(т), едно тѣе рѣчи те(м)ные телесные (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 24); вся студень запре(т)ся в мори, и в зе(м)лѣ глѣбоко (серед. XVII ст. Луц. 543).

2. Сильно, міцно, повністю, цілком: яко вмѣсто праведливого есть тако глубоко-лживый костел римский (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 176); костел римский правдивым показати хошет, але глубоко и тое лжет (Там же, 185); камень... ма́ло... ма не привалилъ..., гды по(д) нѣмъ глѣбко спѣлемъ (Київ, 1627 *Тр.* 557).

3. (далеко вглуб чогось) глибоко: поведи(л) и(ж) то є(г) з ру(ч)ниці пострелено тою(ж) кулею

которою и пѣна его и для то(г) де(и) же са кула змо(г)ла глубоко в мене не пошла (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 29); Стефанъ негребецки(и)... протестова(л)се ѡ то(м)и(ж)... татарове... нава(л)ностю великою загоны ба(р)зо глѣбоко и широко распѣ(о)ти(в)ши... местечька и села звозвали (Кременець, 1618 *ЛНБ* 103, 55/Ле, 256,28); Лице єго ѡ смѣткѣ) безчѣстно ѡилвано,... На главѣ прѣкрѣи Вѣнѣц' с тѣрна оуплетѣный, Глѣбко до самого мозгѣ притиснѣный (Львів, 1631 *Волк.* 13); у которого [хлопа]... ранъ две вверху головы шкодливе и глубоко тѣты(х) (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 352).

4. Пізно: Кгдѣ хотѣжъ южъ в глѣбко шедивыи лѣта, Родител' их' пожекнѣлъ марност' тогѣ свѣта (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 6).

5. (проникаючи в суть речі) глибоко, досконало: хтѣ з' насъ,... мыслѣю, такъ далѣко, такъ глѣбко,... зайтѣи,... и взыйтѣи мѣглѣ (Вильна, 1620 *См.Каз.* 2 зв.); wysoko Umom litaiesz, mudrosti znaiesz szeroko, hłuboko (1648 *П. про Пот.* 200); люде входятъ в блѣдъ, гди глѣбоко речъ слышатъ а не добре розвѣмѣють (серед. XVII ст. Луц. 524).

6. У знач. присудк. слова. Глибоко: справе(д)ливыйи ѡ(т) оутѣшитѣла и потѣхъ заживають, а грѣшныи з'бѣсы мѣча(т)са: справе(д)ливыйи высоко, а грѣшныи глѣбко (Львів, 1642 *Час.Слово* 273).

Див. ще ГЛУБОЧЕ.

ГЛУБОКОСТЬ ж. 1. Те саме, що глубина у 1 знач.: жа(д)ного нѣма(ш) кѣпцѣ абы для є(д)ного рѣзѣ потопѣна и страче(н)а товарѣ, мѣ(л) перестати плавати, але зновѣ пре(з) море и валы, и широкѣе глѣбкости // жекглоє(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 96-97); Пр(о)ркѣ іѡна... встоупилъ в море, або поустѣ(л)са на небе(з)пѣчные морскѣе глоубкости (поч. XVII ст. *Проп.р.* 109 зв.); якъ оудища помѣлен'кѣ вытагаєтъ з глѣбкости рѣбѣ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 331); Глѣбина: Глѣбкость (1627 *ЛБ* 25); гдѣ такъ море закипѣло ѡ(т) градѣ... всѣхъ в' глѣбкости морской затопѣло (Київ, 1627 *Тр.* 668); Слава и хвала Бгѣ на высѣкости, ...и Вѣ морской странной глѣбкости (Чернігів, 1646 *Перло* 27); *Образно:* а єсли бы ктѣ впросо(д)кѣ оуста(л), пѣстѣвшиса анкѣры тоє стѣе вѣпасти моу(с)и(т) заразы, и оутоноути на глѣбкость злѣстей пришедши (Острог, 1607 *Лѣк.* 12); *У порівн.:* тая [церковъ]

бовѣмъ, яко глубокость морская, геретьковъ пожерла (бл. 1626 *Кир.Н.* 26).

2. Те саме, що **глубина** у 2 знач.: сѣяй... сѣмено ... и скоро взышло протю ижъ не имали глоубкости земла (1556-1561 *ПС* 60); трѣба взыбуиди(т) плѣма вши(т)ко... глѣбко(ст) землѣ штворитъ (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 80); тамъ са снѣ держачи оца и жона мѣжа на глѣбкоость всѣ падали (серед. XVII ст. *Хрон.* 15 зв.).

3. Те саме, що **глубина** у 4 знач.: нѣкды з'глоубкости грѣховной не выйдешъ, если бы та бѣ са(м) роукю своею проудкою не выта(г) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 178).

4. Те саме, що **глубина** у 5 знач.: комѣ того потреб бѣдет вѣдати, ижъ вбачивши глѣбкоост вѣры ...кназа... Острозского... пожаловали есмо... имѣнемъ въ Киевскомъ повѣте (Городно, 1507 *AS* III, 49); гды оу глѣбкости писма плавалъ, жонѣ една не могла его казана... выроздѣти (XVI ст. *УС* №29519, 277 зв.); Тымъ слѣвомъ, и глѣбкоостю сѣдовъ твойхъ Хѣ, оулѣчишь и оное, великогѣ Василѣа, мѣвачогѣ (Киѣв, 1627 *Тр.* 40); в' глѣбкости сердцецъ пишѣте то все, нѣчѣго мѣмо себе не пѣскаючи (Киѣв, 1637 *УС* *Кал.* 581).

Див. ще ГЛУБОСТЬ.

ГЛУБОКОУМЕНЪ *прикм.* Дуже розумний: Терѣнтій: Глѣбокоѣме(н) (1627 *ЛБ* 236).

ГЛУБОКЪ *див.* **ГЛУБОКИЙ.**

ГЛУБОКИЙ *див.* **ГЛУБОКИЙ.**

ГЛУБОСТЬ *ж.* 1. Те саме, що **глубина** у 1 знач.: Рѣка твоѣ всемогѣщаѣ цр(с)твѣеть... // И въ мѣрскихъ бѣ(з)днахъ глѣбости, въ всеи неограничѣной ширѣкости (Чернигѣв, 1646 *Перло* 31-31 зв.).

2. Те саме, що **глубина** у 5 знач.: ѡ(т) ѡного ланцѣха надѣи и оу(р)вѣвшисѣ, потоноути, в глѣбѣсти грѣховъ моусимо (Острог, 1607 *Лѣк.* 12); Намъ зѣсь ѡ(д)крѣплъ Бгѣ пре(з) Дѣа своѣго. Дѣхъ абовѣмъ все выбѣдываетъ, навѣтъ и глѣбѣсти Бжѣи (Вильна, 1627 *Дух.б.* 316).

Див. ще ГЛУБОКОСТЬ.

ГЛУБОЧЕ *присл.* Те саме, що **глубоко** у 5 знач.: гѣре твѣраши(м) совѣ(т) глѣбѣче (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 215).

ГЛУБШИЙ, ГЛУБШИЙ *прикм. в. ст.*

1. (який має більшу глибину) глибший: А такъ потребѣтъ замочокъ тотъ перекопѣ глѣбѣшого (1552 *ОЧѣрн.З.* 54 зв.).

2. *Перен. (значнѣший за ступенемъ вияву)* глибший: повѣдаѣтъ же ты сна и дѣа стѣго мимѣбѣдо(м) вкоро(т)це впоманоулъ, але до ѡ(т)ца прише(д)ши глоубшѣю нѣакѣю и вышшѣю бѣгослѣвию прида(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 142); А иногды самаѣа тѣа свѣтлѣсть свѣтачи в' ср(д)ци, ѡ(д)твѣраѣтъ внутр'нѣшшѣю и глѣбшѣю скрѣтѣю свѣтлѣсть (Вильна, 1627 *Дух.б.* 74).

Пор. **ГЛУБОКИЙ.**

ГЛУБЫНА *див.* **ГЛУБИНА.**

ГЛУБѢЙ *див.* **ГЛУБЕЙ.**

ГЛУЗЪ *ч.* Глуз, глум. Вл. н.: Кононъ Глу(з) (1649 *РЗВ* 407).

ГЛУМИТИ *дѣсл. недок.* (кого, що) (*висмиювати*) глумитися (з кого, з чѣго, над ким, над чим): а ты, Скарго,... глумишъ и до конца поругаешъ,... простоту любящихъ сыновъ евангѣльскихъ... шкалюешъ (1608-1609 *Виш.Зач.* 221); в' тотъ часъ... вынѣса чѣисѣа, и глѣмачѣи, и бѣ(з) фрасѣнкѣвъ живѣчѣи... // дѣхомъ бѣрливимъ зотрени бѣдѣтъ (Львѣв, 1642 *Час.* Слово 270-270 зв.).

ГЛУМИТИСЯ, ГЛУМИТИСА, ГЛУМИТИСЬ *дѣсл. недок.* (кому і безъ додатка) (*висмиювати, насмихатися*) глумитися (з кого, над ким): боу вгѣдѣя не дѣлаѣ(ш) ноглѣмишьсѣ порожными бесѣдами (1489 *Чет.* 370 зв.); глѣ(м)лю(с), прохѣждѣюсѣа, прои(ж)дѣяю(с), подра(ж)нѣю(с), и цвѣчѣса (1596 *ЛЗ* 41); казалъ Христѣосъ ученикумъ своимъ, якъ сѣ ему приходитъ дѣло у // Ерусалимѣ, якъ тамъ преданъ (*в ориг.* проданъ. — *Прим. вид.*) будетъ... книжникумъ..., але перше данъ будетъ поганумъ, и глумити муть сѣ надъ нимъ, и потумъ убѣють его (XVI ст. *НС* 38); Златѣ(ст)... ѡ лжеоучѣтелѣхъ пишѣтъ тымъ слѣви ...что глѣють тажкосѣ(р)дѣи, иже ищѣше лѣжа, нѣсть глѣють зло еже глѣмитѣса, что зло твѣратъ гѣсли (Киѣв, 1621 *Коп.Пал.(Лв.)* 29); Прѣ(с)тѣий бо Вл(д)жа повсюдѣ заповѣдаѣтъ, всѣко не мстѣити сѣ и не глѣмити сѣ хр(с)тѣанѣ(м) (Там же).

ГЛУМЛЕНИЕ, ГЛУМЛЕНИЕ *с. (цсл.* глоумление) те саме, що **глумъ**: всѣко слово гнило да не

исходи(т). и(з) вѣсть ваши(х) и пребываа(и) в свѣсловии(х) и глумлении(х) блудни(к) есть дѣшею и тѣло(м) (Перемишль, 1592 ЛСБ 399); дкорізна: хѣла, хѣленіе, вина, найграва(н)е, глѣмлѣніе (1627 ЛБ 138).

ГЛУМЪ ч. (насмѣхання) глум: глѣ(м), подра(ж)не(н)е (1596 ЛЗ 41); Исъ сего евангелія видиме, кулкую муць дявуль имаеть надъ члѣвкомъ и кулкый глумъ избиваеть (XVI ст. НС 34); Hlum: zart: cwiczenie (Жовква, 1641 Dict. 57); deridiculum, пос(ъ)мѣяніе, по(с)мѣхъ, глу(м) (1642 ЛС 159).

Див. ще ГЛУМЛЕНИЕ.

ГЛУПЕ присл. (стп. glupie) нерозумно, глупо, по-дурному: Ев(г)листа выписоуе ѿ шафари, который глоупе оутрачоваль а вел'ми ѿпатрѣне собѣ починаль (1556-1561 ЛЕ 291); яко ты простацко и глѣпе твердѣшь: якобы знаѣмости ѿ Оци еще не мѣли, досконале йныи оученицы (Київ, 1619 Гр.Сл. 294); а еслѣже глѣпе, и кромѣ дишкрѣци непорѣдне до стѣлѣ крѣлеви слѣджѣти почнѣть, небез(з)печѣнствѣ и смѣрти подлѣжетъ (Вильна, 1627 Дух.б. 128); Щапленіе: Нерѣхло чине(н)е чого, и глѣпе и гнѣсно (1627 ЛБ 158); Знайже якѣ ѿгнь тебѣ слѣджѣтъ, загрѣвае(т), просвѣщае(т); а если безмѣрне глѣпе бѣдешъ заживѣти, тогда тебѣ принесѣ шкѣдѣ, и смѣрть (Чернігів, 1646 Перло 4 зв.).

ГЛУПЕНЬ ч. Те саме, що глупецъ: члѣвкъ зандрившиса в' вѣдѣности и Бгомѣслности ѿной, самъ до себе не приходѣтъ, але якобы якѣмъ глѣпне(м) и юродѣвымъ свѣтѣ томѣ ставѣетьса (Вильна, 1627 Дух.б. 74).

ГЛУПЕЦЪ ч. Дурень, дурний, глупий: Рекъ'ль емоу бѣ безоум'че або глоуп'че тои то ночи дѣшоу твою вытагнѣ(т) ѿ(т) тебе (1556-1561 ЛЕ 274 зв.); глоуп'че, повѣ(ж) ми свѣй конецъ, и тог(д)ы ѿ дѣтехъ мѣцне постановлѣай (Острог, 1607 Лѣх. 129); Глоупецъ смѣючиса, на Ба поривѣти: И на дабѣльскуй плохѣй радѣ полагаѣти (Львѣв, 1616 Бер.В. 93); Але речѣтъ Аріанинъ: ...ѿ глѣп'че, и Дѣха Ба в' собѣ не маючѣй, еретѣче (Київ, бл. 1619 Аз.В. 28); Неблаго-раздѣмны(й). Нераздѣмный, безроздѣмны(и), глѣпецъ, нецнѣт(а) (1627 ЛБ 72); И хтѣбы реклѣ, глѣп'че, виненъ бѣдетъ до геѣнны огнѣстоѣ (Київ, 1637 УС Кал. 946).

ГЛУПІ див. ГЛУПЫЙ.

ГЛУПІЙ див. ГЛУПЫЙ.

ГЛУПО присл. Те саме, що глупе: коли бы еси был рекл, иж глупо то костел латынскый учинил, иж... такихъ людей святыхъ... во вѣре гмырати... дернул (1608-1609 Виш.Зач. 223).

ГЛУПОВАТЬ прикм. Глупуватый, дурнуватый: Неистѣвь: шалѣный, або неѣставѣченъ, глѣповѣтъ (1627 ЛБ 74).

ГЛУПОСТЬ ж. (відсутність розуму) глупота: бездѣміе, глѣпость (1596 ЛЗ 25); избавѣте(л) нашъ... даючи намъ на прикла(д)... жебы(х)мо и мы оухожали напастѣй злы(х) жебы(х)мо мали внѣ оупасти явне albo за глоупость свою (к. XVI ст. УС №31, 139); ѿ слѣпые люди! всѣ зо мною ѿплѣчте лю(д)скоую глоупость (поч. XVII ст. Проп.р. 184 зв.); Тот бѣвѣм нас тое глупости научил (1608-1609 Виш.Зач. 205); Щѣвство: ...грѣбѣанство, неѣмѣтность, глѣпость, пыха, взгѣрда, горджѣнье (1627 ЛБ 158); Жа(л)ся боже и(х) глѣпства и м(д)рыхъ мѣдрости Же не умѣли роздѣмѣмъ спокрыты и(х) глѣпо(с)ти (1636 Лям. о пр. 4).

Див. ще ГЛУПСТВО.

ГЛУПСКИЙ прикм. у знач. ім. Дурень, дурний, глупий: а другий отрок, възлюбив домовую лежню,... глупскихъ сбор, игрцев корчмолюбныхъ и другов смѣховальцев (1615-1616 Виш.Поз.мисл. 243).

Див. ще ГЛУПЫЙ.

ГЛУПСТВО, ГЛУПѢСТВО, ГЛУПСТВО, КГЛУПСТВО с. (стп. glupstwo) 1. (розумова відсталість) глупота, дурість: И(ж) кгды бы на-свѣтши(и) папѣжъ яко на(и)вы(ш)шый намѣсни(к) бжѣй... та(к) мѣре а потѣжне в ча(с) томѣ не забежи(л), тѣды за небаче(н)емъ и глѣпствомъ посполѣтого лѣдѣ вошло бы бѣло бѣже нароже(н)е оу веснѣ, а вел(к)а ноцъ в лѣто (Острог, 1587 См.Кл. 13 зв.); то(т) зна(к) х(с)вѣ, тепѣрѣ едины з' глѣ(п)ства и вѣпорѣ, згѣр'ди(в)ши покѣндѣли (Вильна, 1596 З.Каз. 80); О, незмерное глупство ваше! же ся обачѣти не можете, и неподобную речъ быти розумеете! (Володимир, 1598-1599 Відп.ПО 1093); И такъ то много зашкодило панству рускому вельми, же не могли школь и наукъ посполитыхъ разширяти и оныхъ не фундовано, бо коли бы были науку мѣли, тогди бы за невѣдомостю и глупствомъ своимъ не пришли до таковоѣ погѣбели (Львѣв, 1605-1606 Перест. 26); Старѣхъ гѣрдѣст' погѣновъ весь свѣ(т) наполнила, Скѣрѣ тѣл'ко и(х) глѣпство

Мѣдро(ст) заслонѣла (Київ, 1632 *Єах.* 294); Встѣдъ ми глѣпства моего (*Уж.* 1645, 79 зв.).

2. (*нерозумный ечинок, задум, поведінка, ечення*) глупство, дурість: Кгда(ж) кажды(и) знійхъ можне(и)-шимъ, мѣдрейшимъ, и за(ц)не(и)шимъ еди(и) на дрѣгого хѣчетъ быти на свѣте. Котѣрюю таковѣю мѣрствъ павель ап(с)лъ глуп(п)ствомъ именѣеть (Острог, 1587 *См.Кл.* 12); За(с) оборочаючиса к тебѣ роугателеви иноческаго чинѣ, и чѣдѣюса томѣ твоємѣ незно(с)номѣ ѡсѣдла(н)ю, ты(м) та(ж)ки(м) и бремениносны(м) сѣдло(м) кглѣп(п)ства; че(м) са ты смѣе(ш) з' инока (п.1596 *Виш.Кн.* 245); А пре(д)са до таковѣго глупства пришлѣсмо мы, же ѡ ѡныхъ стара(н)е великое маємо (Острог, 1607 *Лѣк.* 68); Мѣви(т) бѣвѣмъ Ап(с)лъ, Ижъ слово крѣстное погибаючи(м) глѣпство есть, спасаючи(м) же са намѣ сила Бѣжїа есть (Київ, бл. 1619 *О обр.* 62); а дѣшїа грѣшнаа зрїтъ пре(д) собою: множество грѣхѣвъ своїхъ... ѡ гордыню и повѣгѣ царей зѣмныхъ не (д)бають, чѣствъ стѣтелскѣю презырають, и фѣлозѣбѣю за глуп(с)тво: вѣмѣнають (Чернігів, 1646 *Перло* 152); облічые егѡ примѣ, абы вамѣ глѣпство не было почитано (серед. XVII ст. *Хрон.* 58 зв.).

Див. ще ГЛУПОСТЬ.

ГЛУПШІЙ *прикм. в. ст.* 1. Дурнїшій: глупство наше же смы соу(т) внѣ в той мѣрѣ глѣпши(ми) // нѣ(ж)ли ѡные птицѣ (к. XVI ст. *УЄ* №31, 114 зв.-115); чїмъ бо(л)шѣ наѣчи(т)са, тымъ глѣпши(м) себе быти мѣнїтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 174); Припоминаѣ(т) фѣ... и(ж) есмо соу(т) в' той мѣрѣ глупшїи нѣ(ж)ли тѣи пѣтицѣ (1645 *УЄ* №32, 81).

2. *Узнач. ім.с.р. глупшое* — (*те, що позбавлене розумного змісту*) дурнїше: але што еще глѣпшого, и тѣжшого, и дѣлгость живота собѣ ѡбѣцѣетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 656).

Пор. ГЛУПЫЙ.

ГЛУПЪ *див. ГЛУПЫЙ.*

ГЛУПЫЙ, ГЛУПІЙ, ГЛУПІ, ГЛУПЪ, ГЛУПЫЙ, КГЛУПЫЙ *прикм. 1.* Нерозумный, дурный, глупый: лицемѣрнїче ѡ глоупыи члѣче выими вперѣ(д) берѣвно зѣ ока твоего и тогда боудешъ видѣти (1556-1561 *ПЄ* 237 зв.); кто ествъ глѣпы(м) неха(и) са склѣни(т) до мѣне (Вільна, 1596 *З.Каз.* 105); И за(с) если са кто мнимае(т) быти м(д)рѣ в' вѣцѣ се(м) неха(и) са оучини(т) кглѣпы(м), яко ничего не знаючи(м) (п. 1596

Виш.Кн. 236); не бесѣдуй слова глупыи и порожныи (XVI ст. *НЄ* 19); Рече емѣ Сметъ (sic! — *Прим. вид.*) ѡ глѣпї Чловече чѣмѣж са високо виносишѣ (XVI ст. *Сл. о см.* 334); Мы же будем пред очима их, по // Евангелию прости, глупыи и незлобивы (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 162-163); А оны тежѣ попов глупых и неученых ставят, быле грошѣ брали (Львїв, 1605-1606 *Перест.* 50); Глоупы(и) и нерозѣмны(и) е(ст) книжни(к) бѣ(з) цнѣты и мѣ(ч) гѣлый нѣсїтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 211 зв.); И глѣпными стѣнмо обби загладаючи в' таѣмницы Бѣжїи (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 268); Безѣменъ: Дѣренъ, глѣпъ (1627 *ЛБ* 6); глѣпою працею пѣсѣшса ты, и ве(с) лѣудѣ твоѣи (серед. XVII ст. *Хрон.* 95 зв.).

2. *У знач. ім.* Дурень, дурный, глупый: Соломо(н)... борѣначи црѣквы... пише(т) до глѣпы(х), котѣри... з' доброго... пора(д)кѣ насмѣваю(т)са и в' розѣмайтые оупадаю(т) блѣды (Вільна, 1596 *З.Каз.* 105 зв.); если кто межи вами види(т)са мѣ(д)рый быти... то нехай бѣде(т) разѣмный за глоупого, абовѣ(м) хитро(ст) свѣта того шалѣньство есть (Височани, 1635 *УЄ* №62, 57 зв.).

Див. ще ГЛУПСКИЙ.

ГЛУПѢТИ *дієсл. недок.* Дурїти: бѣзѣ(м)ствѣю, дѣрѣю, глѣпѣю (1596 *ЛЗ* 25); Безѣмствѣю: Дѣрѣю, глѣпѣю (1627 *ЛБ* 6).

ГЛУХИЙ, ГЛУХІЙ, ГЛУХЫЙ, ГЛУХЪ, ГЛУХЫ *прикм. 1.* (*який нічого не чує або недочуває*) глухий: ваши бози идоли соу(т) нечювьствени, глоухи и нѣми (1489 *Чет.* 60 зв.); якъ бы(м) глоухый, не слышале(м), и якъбы нѣмїи, нѣ маючи в' оустѣ(х) свои(х) ѡ(т)пѣрѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 93 зв.); Либо утаилося то от тебѣ, Скарго, или не имѣшъ вѣдомости о том или как повод доброволнѣ, аки аспид глухий, затыкает уши (1608-1609 *Виш.Зач.* 218); Албо еще и на то затыкають оуха на кштѣлтѣ аспїда глѣхѣго, и не прїймѣють наминана (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 225); surdus глухы (I пол. XVII ст. *Сем.* 167); inauditus, глухи(и) (1642 *ЛС* 229); в' котѣрыхъ [книгахъ] самымъ сѣщенникомъ наѣка [подаѣтса], якса мають справовѣти в' дѣїствїи ѡколо Бѣжественныхъ Таїнь, ... якъ глѣхи Аспїды оуши свой затыкають, а язѣкъ на злослѣвіе изѣощрають, їмже сѣди(т) Глѣ (Київ, 1646 *Моз.Тр.* 6); Глухъ. Surdaster (1650 *ЛК* 439);

узнач. ім. глухий: ты...глоухи(м)слouxъдаещи (1489 *Чет.* 260 зв.); слѣпѣи прозираю(т)...прокаженіи очищаю(т)са и глоухи слыша(т) (1556-1561 *ПЕ* 52 зв.); Пуйди на путь, и глухыхъ и бѣднхъ посилуй ся, ажъ наповнигъ ся хыжа моя (XVI ст. *НЄ* 168); Исцѣлѣе(т) хс̄ раслабленны(х)...хрѣмы(х), нѣмы(х), глоухи(х) (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 21); З̄ глѣхи(м) што мовити, а(лѣ)бо с каменѣмъ сварити(с) трѣ(д)но (Чорна, 1629 *Диал. о см.* 267); Не бѣдешгъ злорѣчилъ глѣхѣмѣ, ани перед слѣпымъ не бѣдешгъ клѣлѣ завѣды (серед. XVII ст. *Хрон.* 122 зв.).

2. *Перен.* Нечуйний, байдужий, глухий: пьяно(г) глѣха дѣша пьянствомъ (1489 *Чет.* 340); іс̄...рекль емѣ, духу нѣмый і глоухій, я тобѣ повелеваю, абы есі вышол из него (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 60); яко мови(в) хс̄ дѣше нѣмый // и глоухій я тобѣ заказоую абы(с) изышо(л) ѡ(т) него (к. XVI ст. *УЄ* №31, 152); Але и Римлѣне на то глѣхи сѣ(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 221); а оумираѣт̄ собѣ, то естѣ, тѣлѣ и свѣтѣ, стѣвши-са емѣ слѣпымъ, глѣхимъ, нѣмымъ,... и про(ч) (Вильна, 1620 *См.Каз.* 11 зв.); дѣше нѣмый и глѣхій я тобѣ роскѣзю выйди з̄ негѣѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 145).

3. Віддалений, відлюдний, глухий: кгдаж он былъ опатрным, ничого на Вольню не держалъ, але у глухом Полѣсю, у Пинцинѣ учинивши собѣ сѣдалище, там ся зовсѣмъ упровадилъ (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 31); Пйше(т) плѣнѣоушгъ... ѡ елена(х) гды морѣ яко перебрести мають жебы на высты глѣхые пришли, того фѣртелю оуживаю(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 29).

4. *Перен.* (дуже зарослий, непрохідний) глухий: Давно то на(м) хс̄ ѡповидѣ(л) и(ж) тоу нѣ дла чого йного не пришо(л) едно дла ѡвещь погйбши(х) которіи тѣляю(т) // еше и нѣѣ оу то(м) глѣхо(м) а те(м)номъ лѣсѣ свѣта того (поч. XVII ст. *УЄ* №236, 46-46 зв.).

5. *Перен.* (прихований, неголосний) тихий, стриманий: Мы церкви ориенталное Кгрецкое сынове..., такъ духовного, яко и свецкого стану люде..., хотъ за барзо глухимъ обвещанемъ, тутъ до Берестя Литовского // зъехали (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 519-520).

6. *Узнач. ім. ч.* Глухий. Вл. н.: ереми(и) глѣхи(и)

(Житомир, 1609 *ЦДИАК* 11, 1, 5, 11); Иванъ Глу(х) (1649 *РЗВ* 161); грыгко глѣхы(и) (Там же, 423).

◊ *глуха кропива див. КРОПИВА.*

ГЛУХО, ГЛУХО, КГЛУХО *присл.* (без повідомлення) приховано, потаємно, таємно: а такъ то роздѣю же в̄м для того не ѡ(т)писовали чого ба(р)зо жалую же такъ кглухо сына своего з любина ѡ(з)му (Верба, 1607 *ЛЄБ* 400);

тихо, глухо: *surde*, глухо (1642 *ЛС* 390).

ГЛУХОСТЬ *ж.* Те саме, що *глухота*: хс̄ снѣ бжїи...оуз(д)оровлѣлѣ немочи ро(з)маитгыи, слѣпoty, глоухости, хромыи...лю(ди) (к. XVI ст. *УЄ* №31, 30 зв.).

ГЛУХОТА *ж.* (*брак, втрата слуху*) глухота: Сто лѣтъ и бѣлшгъ в'Слѣпотѣ, в'Глѣхотѣ дрѣгїи...тѣгнѣтъ лѣта злїи (Вильна, 1620 *Лям.К.* 10); ѡ(д) слѣпoty, глѣхoty, ѡ(т) сме(р)ти, невѣрства и невѣдомости и неро(з)сѣдкѣ, до цнѣтъ мѣдрости и чїстости ср(д)ца приведѣт̄ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 46); и прокѣзы, и глѣхoty прѣве на(д) прироже(н)е полѣчїла (Київ, 1631 *Син.Тр.* 816); На ѡстѣто(к)...заборонѣное естѣ сцїенство ты(м) которые...на тѣле шкара(д)ные або оулѣмные сѣтъ: яки(и) естѣ напрїкля(д) глѣхотѣ, слѣпотѣ, и йные ты(м) подѣбные (Львѣв, 1645 *О тайн.* 144); Глухотѣ. *Surditas* (1650 *ЛК* 439).

Див. ще **ГЛУХОСТЬ.**

ГЛУХЪ *див.* **ГЛУХИЙ.**

ГЛУХЫ *див.* **ГЛУХИЙ.**

ГЛУХЫЙ *див.* **ГЛУХИЙ.**

ГЛУШЕЦЪ *ч.* (*птаx з родини тетеревоих; глухий тетерев*) глухар, *диал.* глушець: Глушець птица. *Tetrao: onis* (1650 *ЛК* 439).

ГЛУШИТИ *дієсл. недок.* (*оглушувати, приголомшувати*) глушити: *obtundo, is*, то(л)ку, шуплю, бію, глушу (1642 *ЛС* 287); Глушу. *Exurdo. Surdum reddo* (1650 *ЛК* 439).

ГЛУШКО *ч.* Глушко, глушман. Вл. н.: а(н)дрѣ(и) глѣшко (Житомир, 1609 *ЦДИАК* 11, 1, 5, 11); Матѣ(и) Глушко (1649 *РЗВ* 156 зв.).

ГЛУШѢТИ *дієсл. недок.* (*ставати глухим*) глухнути: Глушѣю. *Surdus fio* (1650 *ЛК* 439).

ГЛЫБОКИЙ *див.* **ГЛУБОКИЙ.**

ГЛЫТАТИ *див.* **ГЛОТАТИ.**

ГЛѢНЕВАТЫЙ *прикм.* (який має у своєму складі домішок глини) глинкуватий: *ampelitis*, земля глѣневата (1642 ЛС 81).

ГЛѢНЬ *ч.* (цсл. глѣнь) сік: Глѣнь. *Succus Liguor* (1650 ЛК 439); Глѣнь винный. *Faecula* (Там же); Глѣнь деревяный. *Succus arboris* (Там же); Глѣнь медовый. *Melligo. Melligen (us) [succus]* (Там же).

ГЛЯДАТИ, ГЛАДАТИ *дієсл. недок.* (цсл. гладати) (кого, чого) шукати (кого, що): душа моя расплылася ест, коли мовилъ къ мнѣ милыи мои, глядала есми, а не нашла есми его (поч. XVI ст. *Песн.п.* 53); южь третее лѣто як // прихожоу а гладаяю плода на том то дровѣ سموковнично(м) а не найдоую (1556-1561 ПС 279 зв.-280); пошо(л) на поусто мѣсто, а нарбдове глѣдали его (XVI ст. *УС Літк.* 14); оубозіи... оу смѣта(х) глѣдали штобы или (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 83 зв.);

(прагнути чогось) шукати: А коли нечстый дух выйдеис члка, проходит сквози мѣста безводная, глядаючи оупокою, и не найдует (Володимир, 1571 *УС Вол.* 71).

Див. ще **ГЛЯДѢТИ.**

ГЛЯДЕНЯ *див.* **ГЛАДѢНЬЕ.**

ГЛЯДЫВАНЪ *дієприкм.* Оглянутый, обстежений: *a my wam mestco ustawuiem, na kotorioie maiete wsi z zemli wolynskoie iechati...., hde y pered tym zemia wolynskaia hladywana bywala* (Краків, 1539 *ЗД VI*, 152).

ГЛЯДѢТИ, ГЛЕДѢТИ, ГЛАДѢТИ *дієсл. недок.* (цсл. гладѣти) 1. (на кого, на що) Дивитися: оучителю вѣмы иже... не гладишь на лица члкомъ повѣжь на(м) шчо са тобѣ види(т) (1556-1561 ПС 95); о госпоже моа Смерти, тожь еси мнѣнѣ страшнаа барзо твой грозни(и), глядячи на тебе (XVI ст. *Сл. о см.* 335); найбо(л)ше живопісцо(в), або маларо(в), кгда на едноу перѣсонѣ и оубооу гладачи малюю(т) всѣ образы собѣ подобни бываю(т) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 201); Бо и маларѣ гладачи на тварѣ кролевскю, малбоеть (Вільна, 1627 *Дух.б.* 283);

перен. (звертатися думками до чого-небудь) дивитися: А если не вѣри(ш)моємѣ реченію, гладачи наперед) // обозри(ш)са наза(д) вѣ недавно прошлы(х) часѣ(х) штоса стало; и вѣрѣй (п. 1596 *Виш.Кн.* 241 зв.-242);

перен. (мати відчуття чого-небудь) почуватися: веселіса юнбше в млодости своєй... и про(ч) о(т)веди проны(р)ство о(т) тѣла своєго... поки не за(т)мй(т)са слнце... и все померкне(т), и бѣдѣ(т) гладѣти якъ в дѣпли (Вільна, 1596 *З.Каз.* 74 зв.).

2. (кого, що) Пильнувати, доглядати, глядіти: маєт Лайшич в моцы и в порѣченю своємѣ держати и того гладѣти, абы пилност великаа околко борѣ была (1567 *АС III*, 120); тогды бѣдемо што хотѣти чинѣти, коли на(с) не бѣде(т) нѣхто гладѣти (п. 1596 *Виш.Кн.* 253 зв.); томѣ котбрый блоудѣ оустеречиса хѣчетъ, гладѣти, і якъ дхѣвны(х) слѣхати трѣба (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 66); И если то на немѣ презыскали — неха(и) же его гледать зъ его вла(с)ное маетьности, вшакъ ест щого (Київщина, 1600 *ККПС* 137);

(що) (батьківщину) захищати: волалесь лѣпѣй негорѣчи(м) зостати, ни(ж)бѣсь на горѣщю вноутрньої вѣлки плѣменемѣ о(т)чизноу мѣль гладѣти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 2 зв.).

3. (на що) Брати до уваги (що), звертати увагу (на що): Айжъ о(т)тола до розмайты(х) примѣво(к)... похопѣ бере(т), абы са его с той иноходы зразѣти могло, иже бы хто на тѣе его гѣрдые крѣики гладачи, оуловѣтиса емѣ не даль (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 52 зв.); Товаришу моєму и мнѣ страху не задавай! Бо ми ся и знаку его не боимо И на божество его не глядимо (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 23); братия обачили зятрення великое о(т)ца и оуифа... э(э)волили оного яко... свово(л)ника... судити, за що ся о(т)ць и оуифѣ ба(р)зо дняль (!) не глядячи на справе(д)ливую, але взираючи на покрєвно(ст) се(с)трє(н)ца злонравнаго (Львів, 1634 *ЛСБ* 1043, 40 зв.).

4. (що) Шукати: Вѣмѣ дѣволе, я(к) ты все тоє рече(н)ное даси, если са тобѣ поклѣбно, але по(и)дѣ искати, и вѣ зє(р)цалѣ оученія хѣа, гладѣти (1599-1600 *Виш.Кн.* 208); южь его во Львовѣ не застали и глядѣли его листовѣ по всѣхъ костелахъ римскихъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 12).

5. (у формѣ 2 ос. наказ. сп. виражає застереження або погрозу) дивись, гляди: штѣкѣ Аксамитѣ чорного хентне дѣчино гляди если добра е(ст) (к. XVI ст. *Розм.* 53); ты гляди абысь не тратиль безпотребне што вправдѣ непристойно ест (Там же, 64 зв.).

Див. ще **ГЛЯДАТИ.**

ГЛЯНУТИ, ГЛАНУТИ дієсл. док. 1. (на кого, в що і без додатка) (*спрямувати погляд*) глянути (на що): И мы гланѣвши в листы господарский, ... княза Васила... в том знашли есмо правого (Шайно, 1538 AS IV, 176); И по́то(м) обѣрнѣвши(с) х̄с гланѣ(в) на петра (к. XVI ст. УЄ №77, 26 зв.); On hlianuť iak zwiř (1648 П. про пор. 201).

2. (у формі 2 ос. наказ. сп. виражає звертання) глянь, гляньте: Глянь, што (другий) бройть якісь владыка вашъ дікий, (неслыханий,) Дорогобужський въ епарѣхни митрополитовой (Вільна, 1599 Ант. 861); Гляньтежь вы, Росіяне, естли то правда, што вы повѣдаете, ижь церымоніи Ваши ближшыє суть церымоней евангелицкихъ, анжили Рымскихъ (Вільна, 1608 Гарм. 200); ѡбе(р)ніса кѣ горѣ ѡбе(р)ніса на дѣ(л) гланѣ звндѣрѣ гла(н) вевндѣрѣ, а в ты(х) всѣ(х) кре(ст) на(и)дешъ (Київ, 1623 Мог.Кн. 5 зв.); Hlian, obernesia, stan, zadiwisia, szczo sia diiet z nami (1648 П. про Пом. 201).

ГЛАДАТИ див. **ГЛЯДАТИ**.

ГЛАДАЮЩИЙ дієприкм. у знач. ім. Той, хто шукає: всакый кто жь просить, беретъ а гладающій на(и)доуєтъ и томуо которыи тльчєтъ, боуде(т) ѡ(т)ворєно (1556-1561 ПЄ 39).

ГЛАДѢНЬЄ, ГЛАДЖѢНЬЄ, ГЛЯДЕНЯ с. 1. (*скєрування погляду на когось*) глядіння: который [фока] всѣ тые помордованы(х) троупы на одной коупѣ покласти казавши гладѣнѣмъ на нихъ окроутные свои ѡчи паствилъ (Острог, 1598-1599 Апокр. 123 зв.);

доглядання, догляд: Смотрєніє, смотрѣнѣ // гла(д)жѣнѣ. досмотрѣ(н)є, догледа(н)є, господарство, споражѣнѣ господарское, албо шафарство, и роздѣленѣ (1627 ЛБ 117-118).

2. Вл. н., ч.: паве(л) ѣ(с). гри(ц)ко гляденя (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 20).

ГЛАДѢТИ див. **ГЛЯДѢТИ**.

ГЛАДѢТИСА дієсл. недок. (*ракуватися з чим-небудь, зважати на щось*) оглядатися (на що): Не глади(ш)са на вѣкъ свой шедѣвости полны(и), Не борони(ш)са працы нѣкгды быти волный. Яко вѣрный слѣдѣбникъ оу Пана своего (Київ, 1618 Вѣзер. 15).

ГЛАНУТИ див. **ГЛЯНУТИ**.

ГМАХЪ див. **ГМАХЪ**.

ГМИНЪ див. **ГМѢНЪ**.

ГМЫРАТИ див. **ГМЫРАТИ**.

ГНАТИ дієсл. недок. 1. (кого) (*змушувати рухатися в певному напрямку*) гнати: того ж часѣ тот же врадник его Затѣрєцкий, Степан и с поддаными панскими женѣчи: свини, поткавши подданого Холопецкого... самого збили (Луцьк, 1558 AS VII, 39); А тепе(р), де(и), тоє быдло женуть ѡ(т) Креманьца а(ж) до Ме(н)ска (Луцьк, 1564 ТУ 108); а хто женєтъ яловицу, шєст пенезей (Кременець, 1569 ПЛККА II, дод. 557); а, іѡсифъ... видѣлъ емь воуѡцѣ гнѣли, и стоали, и взѣвши пастѣрь пѣлицю хотѣлъ оударити, и(ж) не шли ѡѡцѣ (XVI ст. УЄ №29519, 160); Мѡисей... роспростѣрѣ рѣки... И пѣки держа(л) рѣки роспростѣрѣши накрєстѣ, пѣты гнѣли Жидѣѡе ѡйско Амаліково (Київ, бл. 1619 Ообр. 71); напѣйте первѣй ѡвцы, а такѣ ихъ зась на пѣшѣ женѣте (серед. XVII ст. Хрон. 44 зв.); *Образно*: тєдѣ // нигдѣ са не постѡупитъ корѣблѣ зъ своего мѣсца, хотѣй жестѡкїи вѣтры жєноуѣтѣ егѡ (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 154 зв.-155);

(кого) (*посилати куди-небудь з якоюсь метою*) гнати, виганяти: приказуємъ тобе, ажъ бы еси тыхъ огородниковъ ихъ на службу кѣ себе не гналъ (Краків, 1524 АЛРГ 198); И на(д)то самъ приє(ж)дчаючи крѡвѣды не(з)носные чинитѣ... и на роботу до имениа своего... женєтъ (1552 ОЛЗ 188 зв.).

2. (кого, за ким) (*перєслѣдувати, наздоганяти*) гнатися (за ким): Естли бы чєля(д) нево(л)ная вте(к)ла а заповєда(л) бы зъ якого пере(и)му и женучи за нею в погоню в кого бы єє нашо(л), то(г)ды має(т) тому в кого чєля(д) застане(т) переємъ да(ти) (1566 ВЛС 98 зв.); к(д)ы ѡні перєшли чере(з) море а фараѡ(н)... изъ великыми воискы за нїми гна(л) (к. XVI ст. УЄ №31, 25 зв.); встанѣ а гони мѣжєй а поймѣвши ихъ мѡвь: дла чє(г) естє ѡ(т)дѣли злы(м) за дѡбре (серед. XVII ст. Хрон. 71).

3. (*швидко бігти, їхати*) гнати: А ѡнѣ не-збѡжнаѣ карєтою шєстьма конѣми наѣхала на тѡтъ кгми(н) людѣй на мостѣ прѣдѣко женѣчи бичє(м) затинѣючи по люде(х) (1509-1633 Остр.л. 131 зв.).

4. (кого) (*проганяти, виганяти*) гнати: єє [овєчку]... позыскѣл изъ и(н)шими злѣдѣивъ, негнѣвъ,

анѣ бивъ, але вѣзълъ на рамена (Острог, 1607 *Лѣк.* 28); *Орѣдлю*, ѣю: *о(т)гондлю*, женѣ (1627 *ЛБ* 146); *pello, is*, жѣню, изгоняю (1642 *ЛС* 304); *Образно: Na doł mene nesła woda, Terer mene ženet bida* (1625 *П. про Кул.* 25).

ГНАЦИТЬ ч. Тесаме, щогнацинтъ: *о(з)доблены... камѣнье(м) дороги(м)... оди(н)на(д)цеты(и) гнаци(т)* (XVI ст. *КАЗ* 659).

ГНЕВАНЕ *див. ГИВВАНЕ.*

ГНЕВАТИСЯ *див. ГИВВАТИСЯ.*

ГНЕВАТИСА *див. ГИВВАТИСЯ.*

ГНЕВИТИ *див. ГИВВИТИ.*

ГНЕВЛИВЫЙ *див. ГИВВЛИВЫЙ.*

ГНЕВНЫЙ *див. ГИВВНЫЙ.*

ГНЕВЪ *див. ГИВВЪ.*

ГНЕДОРЫЖИЙ *прикм. (про масть коней, волів)* гнідо-рудий: сын мой не мае жадное sprawy ...до того поля, которое я... заставаю... до внесения моего... то ест вола гнедорыжого и иное убозство мое, которое працею своею набыла (Бориспіль, 1637 *АБМУ* 13).

ГНЕДЫЙ, ГНЪДЫЙ, ГНЕДЪ *прикм. (про масть коней, волів)* гнідий: в Новинки... сокѣру взяли; в Дордала бортника — коня гнедого (Луцьк, 1547 *АрхЮЗР* 1/VI, 48); Пахоло(к) га(в)рыло семенови(ч) на не(м) зброя бляховая... ко(н) под ни(м) гне(д) (1567 *ЦБ Лит.* 16, 3, 91); коня того на которо(м) есмѣ еха(л) ше(р)стью гнедого за ше(ст) копь гроше(и) литовскихъ взяли (Володимир, 1579 *ЖКК* I, 169); напере(д) вѣзали и пограбили... коне(и) трое, две сверепы а трети(и) ко(н) ше(р)стью гнеды(и)(Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 5 зв.); суд наказал, абы Миско отдал клячу сивую, вола гнѣдого (Бориспіль, 1638 *АБМУ* 25); взяли: ...// ...воло(в) два — оди(н) гнеды(и), а дѣруги(и) половы(и) (Житомир, 1650 *ДМВН* 204-205).

ГНЕЗДО *див. ГИВЗДО.*

ГНЕСТИ *дієсл. недок. 1. (кого) (давити на кого-небудь)* гнітити, придушувати: рекль Пѣтръ ...Оучителю, нарѣди ти сѣдѣтъ та и гнетѣтъ, а мѣшицѣ, хто мене дотыкаѣтъса (Київ, 1637 *УС Кал.* 623).

2. Перен. (кого) Пригнобловати, гнобити, гнітити: Видитѣ потребѣ ближнего свѣго, видитѣ его недостатокъ, а добровѣне лихвою гнетѣтъ его

и оудавляѣтъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 466); гнетѣт *premo* (*Уж.* 1645, 68 зв.).

ГНЕТЬ, ГНЕТЬ *присл. Незабаром, невдовзі, відразу, скоро, діал. гнет, гнетъ: а другое [зерно] пало на камени гѣде не мѣло землѣ многы(и), и гне(т) усхло, бо не мѣло глоубокости землѣ (1556-1561 ПС 139); але оніи панѣве... гне(т) мѣсль его сказѣли (XVI ст. УС №29519, 265); гнетѣтъ емоу гѣ бѣ вѣпѣсти(л) вѣдоу сѣ челюсти (Львів, поч. XVII ст. Крон. 20 зв.); а коли былъ якѣи нѣмоцны(и) члѣкъ и вѣшоль бы(л) вѣ оноую вѣдоу. тѣ гнетѣ сталѣса здѣровыи (поч. XVII ст. Проп. 4); statim гне(т), зара(з) (I пол. XVII ст. Сем. 165).*

ГНИВАТИ *див. ГИВВАТИ.*

ГНИВЪ *див. ГИВВЪ.*

ГНИДА, ГНЫДА *ж. 1. (яйце воши)* гнида: то(ж) сѣма то(л)чено и тѣ(м) глава посыпана... тогда и(з) главы вши и гниды вмираю(т) и выпадаѣтъ (XVI ст. *Травн.* 427 зв.); *lens, dis*, гнида (1642 *ЛС* 252); Гніда. *Lens: tis* (1650 *ЛК* 439).

2. ч. Вл. н.: Ивашко гнида (1649 *РЗВ* 199); Михайло Гніда (Там же, 199 зв.).

ГНИЛИЙ *див. ГИЛИЙ.*

ГНИЛО *присл. Погано; з поганим запахом: gancide, гнюсно, гнило (1642 ЛС 344).*

ГНИЛОСТЬ *ж. 1. (щось зруйноване, зіпсоване гниттям)* гниль, гнилість: Та(к)же навари еи [мати] оу винѣ... на(д)ще пѣи поранюу, то вѣсѣ вѣтрѣно(ст) (!) *о(т)рѣвае(т)* моцо своею и гнило(ст) (!) вѣсѣ з вноутрѣ вычищаѣ(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 8 зв.); Который ннѣ грѣзи(т), а зѣвтра оумираѣтъ. ннѣ в ша(р)латѣ, а зѣвтра в гнилости... ннѣ межи похлѣбцами, а зѣвтра в рабацѣствѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 119); оныѣ потравы поки в горлѣ тѣлько оусолѣжѣютъ и гной множа(т) и в гнилость оборочаю(т)са (Острог, 1614 *Тест.* 145); Кѣдромъ гнилости непо(д)лѣглымъ, несказѣтельное Ха Г(с)да тѣло значено было (Київ, 1637 *УС Кал.* 693);

гниль, тлінність, тлінъ: Вѣруйме, ажъ воскреснеме изъ гнилости на пожитокъ вѣчный котрого бажиме выдѣ Бога (XVI ст. *НС* 57).

2. Перен. (щось порочне) гниль, гнилизна: Мы же не вѣмы *о(т)коудѣ* сѣя гнилость и смрадѣ вѣ насѣ обрѣтѣса (Львів, 1614 *Вил.соб.* 12); иныи засѣ о

справахъ мѣсцкихъ,... оуважаючи бовѣмъ якъ великіи смрѣды вѣ смѣрти, якъ великіи гнѣлости... бывають (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 168).

Див. ще ГНИЛЬСТВО.

ГНИЛЫЙ, ГНИЛИЙ, ГНИЛЫЙ, ГНИЛЬ

прикм. 1. (*зруйнований або зіпсований гниттям*) гнилий: Тѣтъ вежа лиха и гнила бе(э) ве(р)хѣ (1552 *ОЛЗ* 163 зв.); Хто во гниломѣ похѣломѣ домѣ жить езвѣлить (Вільна, 1620 *Лям.К.* 17); putris гнѣліи (I пол. XVII ст. *Сем.* 145); всѣ са мною гнѣшають, и за гнилогѣ трѣпа мають (Чернігів, 1646 *Перло* 122 зв.); Гнилый. Putridus. Putrefact(us) (1650 *ЛК* 439);

(*про дерево*) трухлявий, гнилий: бе(э)плодныи естѣ якъ гнилое древо (к. XVI-поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 104);

(*про частини тіла*) хворий, заражений хворобою: мѣви(т) златѣ(ст) в ма(р)гарѣте ѡчи слѣпые члѣнки гнѣлые здоровымѣ завада (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 47); мовит святой Златоустый: очи слѣпыи и члонки гнилые здоровымѣ завада (Львів, 1605-1606 *Перест.* 46); Але и вѣ той ча(с) є(ст) дѣбрыи гды гблѣдо(м) мѣри(т) и гнѣлыи чло(н)ки ѡ(т)рѣзоуетѣ (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* №29515, 35); *У порівн.*: Члонки, которые отлучивши се неколись одѣ тела духовного Хрыстова, яко гнилые и мертвые, ни якого живота вѣ себе не маючи, ничего добраго делати не могли (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 993);

у знач. ім. с. р. гнилое — гниле: рука с четырма пальцами, живот имѣющая, от гнилого и мертвого отсеклася и отступила (1608-1609 *Виш.Зач.* 218);

(*про воду, водойми*) застоный, затхлый, гнилий: Заправды... гнилобѣ стѣднѣ гнилаа вода (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 994).

2. *Перен.* Порочный: по закон(ѣ) нашѣмѣ хр(с)тѣ(н)скомѣ жѣзнь сѣю проходѣте, є(же) бо дхѣ стѣ(и) оуфѣндова(л), вмѣсти(в)шими его оусты; тамѣ по прѣвы гнѣлы(х) зѣ(м)ны(х) помѣсль не потреба (п. 1596 *Виш.Кн.* 223 зв.); Папѣжа Голова гнилая, и вѣра его таковая (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 59); будем прубовати и... самим Златоустом покажем их тот разум непотребный, и гнилый (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 239); такъ и теперѣ мѣйсца нѣ мають тѣе слѣпые вожове зѣ своею зѣ гнилою унією (бл. 1626 *Кир.Н.* 13);

недобрый, шкѣдливый, гнилий: Зе влохѣ то, зѣ западу, гнилый вѣтерѣ тую новину прынѣсь (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 273); и теперѣ апостатове нынѣшнии штурмуютѣ хотячи тотѣ корабль — церковь Божію и вѣрныхъ в ней... утопити... которыхъ тѣхъ тѣды гнилыхъ вѣтровѣ спростныхъ лечѣ и мерскихъ геретиковѣ многихъ... приходили (бл. 1626 *Кир.Н.* 25);

неправдивый, поганий, лайливый: всяко слово гнило да не исходитѣ изѣ ѡстѣ ваши(х) (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); за(с) мѣси(т) быти, и(ж) вы... мрежею словѣ(с) дхѣ стѣго оуловлени, я(к) гнѣла сѣтъ гнилы(х) словѣ(с) к ва(м) мѣци пристѣти не мѣла (1599 *Виш.Кн.* 213 зв.); Слово гнилое нагай изѣ устѣ вашихъ не исходитѣ (XVI ст. *НЄ* 142); гнѣлое слово и нечѣистое нехай не выходи(т) ѡ(т) оустѣ твои(х) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* №29515, 230 зв.).

3. У складѣ вл. н.: Гнилая Руда: зѣеха(в)ши се в о(д)но мѣ(ст)ѣ у Гнилое Руды з ѡбема сто[р]онами, ...Ру(д)ни(к),... положи(л) позо(в) вра(д)у моего по(д)комо(р)ского (Житомирщина, 1584 *ККПС* 57).

ГНИЛЬСТВО с. (*властивість*) гнильстѣ, порочнѣсть: нѣстѣ мѣста цѣлаго, ѡ(т) грѣховного недѣга, все стрѣ(п), все рани, все пѣхлина, все гнильство (до 1596 *Виш.Кн.* 266 зв.); только хворый был,... а конечным гнильством и зазорою мертвости еще не обладан (1608-1609 *Виш.Зач.* 215); Скарга в своем писании свидѣтельствуѣт, молвѣчи..., иж пятый перст конечно славою суѣты вѣка сего обмертвел и гнильством гордостным здоровье стратил, покусился (Там же, 216).

Див. ще ГНИЛОСТЬ.

ГНИТИ, ГНѢТИ дієсл. недок. 1. (*руйнуватися*)

гнити, трухлявити: doszcz na puch [horodniach] idet, y hnujut, y pomostow u stołb (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 20); Церковь светого Ильи верхъ,... жебы не гнила, поправити,... и порезавши колоды дѣбовые,... мощно вробити (1577 *AS* VI, 77); а инаѣ(и) за(с) если того не чѣна(т) оупадаю(т) на землю соухѣ, и тоу(т) гниють (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244); Мо(и)се(и) слѣдга тво(и) бѣ великій... скрѣню ѡ(т) дре(в) не про(х)-ни(с)ты(х) и не гниючи(х) вчини(л) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 36 зв.); на то(и) горѣ стои(т) ноевѣ ковчегѣ, а тоѣ

дерево не гние(т) до суду страшнаго (серед. XVII ст. Луц. 534);

(про тіло) (піддаватися розпаду) гнити, розкладатися: И тогда затрубитъ труба, и умерлыи устануть, якъ бы не гнили (XVI ст. НС 51); тѣло оумрълы(х) помазовали мастами дорогими, абы не смръдѣло, жебы те(ж) не гнило (XVI ст. УЄ №29519, 59 зв.); за грѣхи свои те(р)пѣти моусѣль ѡтъ х̄а избавителя своего, але еще хоробою великою же тѣло его гнило на ню(м) гнои тѣкль и(з) него (к. XVI ст. УЄ №31, 209); теды помазовали тѣло его для того и(ж)бы не гнило (поч. XVII ст. УЄ №236, 21 зв.);

(про рослини) гнити: Члѣкъ... побломѣнь за(р)оутихаючій... проу(д)когниючій листь (Острог, 1607 Лѣк. 119);

(про рослини продукти) пріти, пліснѣти, гнити: в тебе мно́го пло́довъ и жы́тницѣ просторб́нныи сто́ги гнию(т) (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 279 зв.); гансео, es, плѣснѣю, гнию (1642 ЛС 344);

(про воду, водойму) (застоюватися, псуватися) гнити, засмерджуватися: водѣ абовѣмъ живо(т) естѣ, гдѣса вылива́етъ и течѣтъ: а гды стоѣтъ непорѣшне, гниѣтъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 261).

2. Перен. (ледве існувати) животіти, гнити: Вы же всѣ знаете, иже пы́шніи гниють и святого духа в собѣ не имѣють (к. XVI ст. Укр.п. 77); Побдлымъ, и възгаржб́ного оумыслѣ былъ бѣмъ: если бѣмъ, до покб́ю самб́го оутекаль, абымъ ѡпѣствѣвши войнд̄,... порожнованѣемъ где ко(л)векъ гнб́снети, и гнѣти мѣль (Єв'е або Вільна, п. 1616 Прич.отех. 13 зв.); маетностей церковныхъ ужываеъ, а церкви гниючы пустують (Київ, п. 1621 АСД I, 266).

ГНИТЬЕ, ГНИТІЕ с. Гниття: Гдѣбы хто масо... сб́лю бы, котб́раа роба(ц)ствѣ, смрб́дѣ, и гнитю забѣгаеъ, не ѡсолиль, певне жебѣса засме(р)дѣло (Вільна, 1627 Дух.б. 219); Гнитіе. Putror. Facilitas putrescendi (1650 ЛК 439).

Пор. ГНИТИ.

ГНІВАТИ див. ГНѢВАТИ.

ГНІВЛВИ див. ГНѢВЛИВЫЙ.

ГНІВЪ див. ГНѢВЪ.

ГНІЗДО див. ГНѢЗДО.

ГНІЛІТИ дієсл. недок. Ставати гнилим, псуватися: caries гніліті (I пол. XVII ст. Своб. 20).

ГНІТИ див. ГНИТИ.

ГНОЄВИДНЫЙ прикм. Гноеподібний: власне якъ Константин Копроним гноєвидный: кгды крестился, в той час у крестильницу наплюгавил, што то было знаком злым и лихим (Львів, 1605-1606 Перест. 30).

ГНОЄСИМЕНИТЬ прикм. Який містить (має) гній: Кб́прій: Гнобѣнь, кб́про(с): Гнобище, а(б) Ка(л): Копрони(м) гноєсимени(т) (1627 ЛБ 217).

ГНОЄТОЧИВЫЙ, ГНОЄТОЧИВЪ прикм. (з якого виділяється гній) гнійний: gramosus, гноєточивъ ѡчима (1642 ЛС 211); Гноєточивый. Ulcerescens. Fluens (1650 ЛК 440).

ГНОИСТИЙ прикм. (який гноїтьсѣ) гнійний, гноістий: stercoros(us), гноисти(й) (1642 ЛС 379).

Див. ще ГНОЙНЫЙ.

ГНОИТИ, ГНОѢТИ дієсл. недок. 1. (сприяти гниттю) гноїти: Якъ и земла пріймѣючи в̄ себе якоє-кб́лвекъ насѣ(н)є, выро́щдетъ, а тѣло члѣвчєє пріймѣючи в̄ себе такб́жежъ насѣніє, гноѣтъ (Київ, 1627 УЄ Кал. 895); Гною, habeo (Уж. 1643, 34 зв.).

2. Перен. (тримати довго в тяжких умовах) гноїти: ѡ(н)ты(х)... мб́ками мб́чилъ, ѡвѣзѣнню гнои(л), стиналь, четвѣртоваль, на па(л) оубиваль (XVI ст. УЄ №29519, 291 зв.).

3. Перен. (довго затримувати, не даючи ходу чому-небудь) гноїти: и тое все въ моцъ свою есте взяли, и печатю своею запечатовали, и тое дей все вже тамъ отъ польрока гноите (Луцьк, 1582 АрхїОЗР 1/1, 156).

ГНОИЩЕ, ГНОѢЩЕ с. (купа гною; місце, де складають гній) гноїще: иевъ... лежачи в червѣ(х) на гноищи ба хвалиль (1489 Чет. 56); Кб́прій: Гнобѣнь, копро(с): Гнобище, а(б) Ка(л) (1627 ЛБ 217); Hnoiszcze: Gnoy (Жовква, 1641 Dict. 57); fimetum, гноѣще (1642 ЛС 197); Гнобище. Sterguilinum (1650 ЛК 439).

ГНОЙ, ГНУЙ ч. 1. (продукт гнійного запалення) гній: пси пакъ прнходачи ѡблизовали его гнои [вроды або болачки] (1556-1561 ЛС 293 зв.); Та(к)же вычищае(т) рану с которои гнои тече(т) (XVI ст. УТ фотокоп. б); тѣло его гнило на ню(м) гнои тѣкль и(з) него (к. XVI ст. УЄ №31, 209); Грѣза: Гной, матеріа (1627 ЛБ 28); Пси стрѣпы и раны жебрака... лизали... гной з̄ ранъ вычищаючи (Київ, 1637 УЄ Кал. 598).

2. (нечистота, бруд, перегилие сміття) гній: если бы соль смакъ оутратила то чи(м) бы ѡсолено было ани в' землю ани в гнои не з'тодит'са (1556-1561 ПЕ 287); оубѡгого ѡ гнои точїли чр'ви (XVI ст. УЕ №29519, 125 зв.); Тр'пелївый... іювь... не маючи ратоункоу жадного в' гною лежалъ (поч. XVII ст. Проп.р. 113); Хлопѡ що гндї вывози(л) спѡ(д) школы дале(м) гро(ш) ӣ (Львїв, 1613 ЛСБ 1047, 2 зв.); Дѡмъ гнѡемъ и смрѡдомъ засѡренный очїстити... потреба (Вїльна, 1627 Дух.б. 266); смѣтя и гнои зпо(д) ѡкенъ школы древяно(и) вывѣ(з) хло(п) за гро(ш) 12 (Львїв, 1631 ЛСБ 1052, 5 зв.);

перен. бруд, болото: ѡсмраднѣли есте, гно-е(м) миролюбїа ѡбра(з) бжїй ѡгноили есте (до 1596 Виш.Кн. 266 зв.); ѡбачаетъ дша свою згѡбѡ, и починаетъ ѡ(д)вольватї з' гнѡемъ и пѡрскомъ помѣшаныи мѣсли свои (Вїльна, 1627 Дух.б. 93); У порївн.: Запрѡвды мѡ(д)рїй є(ст), котѡрїй всѣ зє(м)скїе речи та(к) собѣ важи(т) яко гно(и), абы ха позыскалъ (Київ, 1623 Мог.Кн. 14);

перен. клоака, нетрища: оу бга̄ все есть мож-но, тотъ бѡвѣмъ по(д)носітъ з' землѣ по(д)лого, и з' гнѡю вывы(ш)шаетъ оубѡгого (Острог, 1607 Лѣк. 9); Сдїнѣ... Бг̄, котѡрый... по(д)нѡси(т) з' землѣ нїщого, и з' гнѡю в'звѡди(т) оубѡгого (Київ, 1637 УѢ Кал. 99).

3. (тваринний та людський послїд) гній: Вѣ Володимери... домъ поставити... // ...стаєнкѡ на... кони... а ѡ бѡкъ кѣ воде ѡкно... для метанья гною, вделати (1577 AS VI, 77-78); сѣ которое горы панъ Ласко такъ гумна солѡму, яко игной, кажетъ вѣ тотъ ставѡкъ зарыть и метатъ (Кременецъ, 1594 АрхЮЗР 6/1, 243); Конѣ до великой церкви... внутрь впроважали... и кровью тыхъ и гноемъ сквернили церковь! (Київ, 1621 Кон.Пал. 776); Мотыла: Гной, лайна (1627 ЛБ 65);

(природне добриво) гній: а онь... рекль ємоу ги нехай еще и тотъ рокъ ажъ ѡкопаю около еи и осыплю гноемъ ачеи па(к) оуроди(т) плодъ (1556-1561 ПЕ 280); нехай еще и тотъ рѡкъ, ажъ ѡкопаю около еи [земли] и осыплю гноєм (Володимир, 1571 УЕ Вол. 79); То пакъ навожува(л) є(м) гноемъ ѡ нивѡкъ (Бенедикївцї, 1603 НЗУж. XIV, 222); юже не умолит огородникъ пана своего, доколь неплодное

древо осиплет гноєм до пришлого лѣта (Львїв, 1605-1606 Перест. 43); и гно(и) на раменахъ самъ нѡсачи корѣна ѡкладалъ (серед. XVII ст. Кас. 53); Гной. Fimus. Sordes. Stercus (1650 ЛК 439).

ГНОЙНЫЙ, ГНОЙНИЙ, ГНОЕНЬ прикм. Гнійний: Вы(и)детъ дх̄ нашъ, алїжъ ти, трѣпъ зем-ны(и), трѣпъ гно(и)ны(и) (Вїльна, 1620 Лям.К. 16); Кѡпрїй: Гнѡенъ (1627 ЛБ 217); stercoreari(us), гно(й)ни(й) (1642 ЛС 379).

ГНУЙ див. **ГНОЙ**.

ГНУСНОСТЬ див. **ГНЮСНОСТЬ**.

ГНУСНЫЙ див. **ГНЮСНЫЙ**.

ГНУСНѢТИ див. **ГНЮСНѢТИ**.

ГНУЧИЙ прикм. у знач. ім. Гнучий, гнучкий.

Вл. н.: Трохимъ Гнучи(и) (1649 РЗВ 383).

ГНУШАТИСЯ, ГНУШАТИСЕ, ГНУШАТИСА дієсл. недок. (цсл. гноушатиса) (ким, чим, кого) відчувати відразу, брїдитися (кого, чим): двѡца ...почала гндшатися ше(д)ши кѣ оцю его (1489 Чет. 32); котѡрыхъ [церемонїй] вже напотомъ нїхто вѣ жадную вѡнтпливость приводити, ани зѣ неведомости гнушатисе ими не можетъ (Рожанка, 1598 Л.Пот. 993); Не гндша(и)са и мене бѣ мой мнѡгими грѣхами ѡсквє(р)ненаго (Київ, 1623 Мог.Кн. 43); Вся бо вѣмъ церковь Христова ими ся гнушаетъ и ихъ набоженствомъ и офѣрами ся брѣдитъ (бл. 1626 Кур.Н. 15); abhorreo, брижуся, гнушаюся, ненавижду (1642 ЛС 62); где в' тѡй ча(с) бѣсѡвска(а) пыха, котраа вшїсткими гндшає(т)са, а себе щѡсѣ розѡмѣетъ бѣти (Львїв, 1642 Час.Слово 270); прїателъ мѡй и слѣги, далеко ѡ(т) мене стѡли;... всѣ са мнѡю гндшають, и за гнилѡго трѣпа мають (Чернїгїв, 1646 Перло 122 зв.); Гндшаюся. Abhorreo. Fastidio (1650 ЛК 440).

ГНЫДА див. **ГНИДА**.

ГНѢВАНЄ, ГНЕВАНЄ с. Гнїв: вра(ж)да вороговане або гнѣване (II пол. XVI ст. ЛА 180); негодова(н)є гневане (Там же, 186).

Пор. **ГНѢВАТИ**.

ГНѢВАТИ, ГНѢВАТЬ, ГНИВАТИ, ГНІВАТИ дієсл. недок. (на кого і без додатка) те саме, що гнѣвити: Так же и вы, хрестїане, познавайте ся, коли согрѣшаете, ажъ Бога гнѣваете на ся (XVI ст. НЄ 8); adfremo гнивати (I пол. XVII ст. Сем. 13); indignabundus гнівати (Там же, 96); але са далъ оуведимаккимъ

слова(м) ей, милого товариша не хотачи гнѣвѣть (серед. XVII ст. *Хрон.* 9 зв.); Гнѣваю, Contioiram. Mousseo stomachum alicui (1650 *ЛК* 440).

ГНѢВАТИСЯ, ГНѢВАТИСА, ГНЕВАТИСЯ, ГНЕВАТИСА, ГНЕВАТЬСЕ *дієсл. недок.* (на кого, о що, за що, між ким і без додатка) (*виражати гнів, сердитися*) гніватися: я ва(м) гл̄ю и то(т) каж-дыи которыи гнѣвае(т)са на брата своего винен' боуде(т) соудоу (1556-1561 *ПЄ* 32); И для того Пилать и з Иродомъ погодилися, первой, бо промежь себе гнѣвалися (1580 *Спис.* 16); василіи великіи... пише... гнѣваитеса и не съгрѣшаите сл̄нце да не заходи(т) в' гнѣвѣ ваше(м) (Львів, 1585 *УЄ* №5, 28 зв., на полях); не мають ѿ што се гневать (Вільна, 1591 *РИБ* XIX, 231); С той едноти и тотъ маєте пожитокъ, йжъ каплѣньство ваше, лепѣи боудеть при католикахъ оушановано, але са о тѣе панѣве ваши свѣтскіе гнѣвають (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 192); Не гнѣвайме ся на бога, за што пуцаеть на насъ усякую неволю (XVI ст. *НЄ* 178); Нехайже ся ниhto о правду негневае(т) (Вільна, 1599 *Ант.* 569); Архіерей гнѣвае(т)са, шаты на собѣ дрет (Львів, 1605-1606 *Перест.* 47); еше са гнѣваешъ же мы в той навѣлности боудючи тебе ѿ ратунокъу просимо (поч. XVII ст. *Проп.р.* 158); А на остѣнокъ рекль Авраамъ прошѣ не гнѣвайса г(с)ди, если еше разъ прирекѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 30 зв.); Гнѣваюса. Irascor. Indignor. Stomachor (1650 *ЛК* 440).

ГНѢВАЮЧИЙСА *дієпримк. у знач. ім.* (*той, хто гнівається*) гнівливий: нѣмашъ та(м) бѣя(з)ни ѿ оубо(з)ствѣ, ... нѣма(ш) кто бы кривди(л), ани оукривжоного обѣчи(ш), ... анѣ ображающогоса, анѣ гнѣвающогоса (Острог, 1607 *Лѣк.* 44).

ГНѢВЕНЬ *див. ГНѢВНЫЙ.*

ГНѢВИТИ, ГНЕВИТИ *дієсл. недок.* (кого) (*викликати гнів, сердити*) гнівити, рідко гнівати: пьяныи ...г(с)а ба гнѣвить (1489 *Чет.* 300); боже ст̄ы(и) да(и) вм(с) признати правдѣ, и приповѣсть старѣю а правдѣвдо мѣти кому(с) поклонити завтра нѣне не гневи (Кореличі, 1593 *ЛСБ* 246, 1); если гѣлосъ егѣ оуслѣшите, не затве(р)жайте: жъ ср(д)цѣ ваши(х) якъ кг(д)ысте ма гнѣвили в' ѡныи дны (Острог, 1607 *Лѣк.* 26); Іліа побѣжа(л) Ба до гнѣвѣ напроти(в) ты(х), котѣрыѣ гнѣвили егѣ (Київ, 1637 *УЄ* *Кал.* 37);

Бо то бѣрзо рѣ(д)кій межи лю(д)ми вѣстѣпокъ, абы хто напрѣтивъ рѣдичѣ(в) срѣжил'са и гнѣвил' ихъ (Там же, 705).

Див. ще ГНѢВАТИ.

ГНѢВЛИВЕ *присл.* Гнівливо: Неистѣвѣ: Шалѣне, гнѣвливе (1627 *ЛБ* 74).

ГНѢВЛИВОСТЬ *ж.* Гнівливість: Гнѣвъ: Ядовѣтость, ... Ярость. Злопомнѣніе: Застарѣлаа гнѣвливость (1627 *ЛБ* 26); Гнѣвливости засѣ тиранство в' самом' собѣ мечѣм' послѣдѣнства забил' бѣл' (Київ, 1627 *Тр.* 555); на свою великѣю згѣбѣ ядъ гнѣвливости ховаю(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 122).

ГНѢВЛИВШІЙ *примк. в. ст.* Сердитиший: Гоу-си заса крѣко(м) свои(м) чоуйные, обоудили людѣи: и для того(ж) то(т) лю(д) на пси бѣлѣ гнѣвли(в)шій (поч. XVII ст. *Проп.р.* 301 зв.).

ГНѢВЛИВЫЙ, ГНѢВЛИВИЙ, ГНЕВЛИВЫЙ, ГНІВЛИВИ, ГНѢВЛИВЪ, ГНЕВЛИВЪ *примк. 1.* (*схильний до гніву*) гнівливий, гнівний: протѣ(ж) братя не боу(д)мо гневливи але боу(д)мо мл(с)тѣи (1489 *Чет.* 19 зв.); гос'подине вѣдале(м) иже есь члѣкъ гнѣвливыи (1556-1561 *ПЄ* 107); Штожъ для людѣи безъ розсудку, гнѣвливыхъ правда мовлена быти не маеть? (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1090); iratus гні(в)ливи (I пол. XVII ст. *Своб.* 20); не бѣди... ни бѣи, ни гѣрдѣ, ни величѣвъ, ни гнѣвливъ (Львів, 1642 *Жел.П.* 2); iracundus, гнѣвливий (1642 *ЛС* 246); Гнѣвливий. Iracundus. Stomachos(us). Rabiosus (1650 *ЛК* 440);

(*який виражае гнів*) гнівний, гнівливий: але тѣвѣ гнѣвлѣвдо спозналь ѡный зацнѣи члѣкъ (XVI ст. *УЄ* №29519, 297 зв.); Три рѣчи показѣтъ намъ смѣрть страшливе: пѣрвое... роскошныхъ рѣчѣи лишѣніе, ... повтѣре невѣдомость, ... потрѣте, страшное, и гнѣвливое лице (Чернігів, 1646 *Перло* 128 зв.);

(*який перебуває в стані гніву*) гнівний: а тѣе были гнѣвливые долго (поч. XVII ст. *Проп.р.* 36); бѣсове... звѣрхныи справы члѣка назирають: еслѣса гнѣвае(т), гнѣвливого на блюзнѣрство и оубійство приводатъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 8);

жорстокий, нещадный, безжалісний: напали проу(д)ко гнѣвливыи жо(л)нѣре з гѣлыми мѣчи и ѡны(х) дѣто(к)... почали... забивати (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* №29515, 414 зв.); ѿ смѣрти гнѣвлива; то

сила твоа страшлива, ты якъ лѣвъ срогій несѣтїй (Чернігів, 1646 *Перло* 122 зв.).

2. У знач. ім. гнівливий: онъ мѣчь дховный посечеть грѣшны(х) и гневливы(х) мечемъ (1489 *Чет.* 134); я(к)са боуде моглъ остати добры(и) зо злы(м) чїсты(и) з нечїстымъ... тїхїи зъ гнѣвливы(м) (Львів, 1585 *УЄ* №5, 113); пїшний, и сердїтый, и гнѣвливый выклáтый естъ ѡ(т) Бга (Львів, 1642 *Час. Слово* 275 зв.).

Див. ще **ГНѢВНЫЙ**.

ГНѢВНИКЪ, ГНЕВНИКЪ ч. (той, хто схильний до гнѣву) гнівлива людина, гнівливий: не велить проскѣрѣ приимати ѡ(т) гневника, ѡ(т) поклепника (1489 *Чет.* 363); а пїше(т) на вистоупнѣ(х) котры(и) нсоу(т) прелюбодѣйство, блоу(д)... зави(с)ники, срѣдїтїи гнѣвники... неподобнїи црѣтвіа бжїа не наслѣда(т) (XVI ст. *УЄ* №29519, 26 зв.).

ГНѢВНО присл. Гнівно: престоупники... сердито и гнѣвно ѡ(т)рекли никодимоу (1489 *Чет.* 216 зв.).

ГНѢВНЫЙ, ГНЕВНЫЙ, ГНѢВЕНТЬ прикм.

1. (який перебуває у стані гнѣву) гнівний: Ничтоже бо естъ мерзостнѣйшее богу, яко же бо гневная и памятозлобная... страсть (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 195); Авель... бѣлъ велми гнѣвенъ и спыснѣлъ на обличью своѣмъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 11).

2. Який прогнѣвив Бога: Усѣ есме ся народили сынове гнѣвныи, ажъ бы бывъ насъ не помиловавъ Бгъ (XVI ст. *НЄ* 103);

Див. ще **ГНѢВЛИВЫЙ**.

ГНѢВЪ, ГНЕВЪ, ГНИВЪ, ГНІВЪ ч. 1. (почуття сильного роздратування, обурення) гнів: позрѣлъ на ни(х) зъ гнѣво(м) (1556-1561 *ПС* 136 зв.); которого [бенкарта] бы са ѡтець за живота своего вырекъ и не своимъ сыно(м) бы его созна(л) ѡдѣно жебы того не чини(л) зъ ва(з)ни и гневу проти(в) сыну або жонѣ свое(и) ма(т)це его почтиво(и) (1566 *ВЛС* 7 зв.); А пото(м)... ту(т) же... пере(д) велезацными паны... па(н)су(дя)... з гневу не поваживши себе,... на мене, по(д)судка земско(г)[о]... словы ѡобразливыми(!), зсоромоти(л) и ѡбѣлжи(л),... и неправду мне задалъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 71); если непра(в)дѣ мѡвлю ро(з)сѣди любїмиче, да(и) мѣсто сѣдови, а не дїаволѣ и гнѣвѣ (1598 *Виш. Кн.* 179 зв.); Теды копа вся того Терешка пытали: если не зъ гнѣву якого

тое поведаетъ на Маска? (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 6/1, 299); а вино — право ветхое, заказъ, покартаныи слова, и радусть, и гнѣвъ (XVI ст. *НЄ* 160); Врãжда: Вороговãнье, гнѣвъ, неприãзнь, ненавїсть (1627 *ЛБ* 17); Сѣдмъ естъ грѣхѡвъ смертѣлны(х) головны(х): Пыха, лакомство, нечыстость, за(з)рость, гнѣвъ, ѡбжãрство, оунынїе (Львів, 1645 *О тайн.* 52); такъ же ктѡ часто ро(з)мы(ш)лае(т) // ѡ мѣкахъ геѣнскихъ... таковѡго геѣна ѡ(т)вѡдитъ ѡ(т) грѣхѡвъ смертѣлны(х) ѡ(т) гнѣвѣ, ѡ(т) оубїйства (Чернігів, 1646 *Перло* 120 зв.-121); Щодробливість твоа в гнѣвъ ся отмѣнила (1648 *Елег.* 152); поты(м) са(м) па(н) ге(т)ма(н) прибы(л) з велики(м) гнѣво(м), на козаки (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168); Гнѣвъ. Iga, Igacondia (1650 *ЛК* 439); *Образно:* впало вавило(н) мѣ(с)то великое дла того и(ж) вино(м) гнѣву нечи(с)то(с)ти своеи напоило вси народы (XVI ст. *КАЗ* 635); сынъ гнѣвѣ, стãнетъса снѡмъ лãски (Київ, 1639 *МІКСВ* 215); **ГНѢВЪ ВѢЧНЫЙ** — гнів вищих, надприродних сил: в' томъ гнѣвъ вѣчный тебѣ показѣтъ, и Аггловѣ Бжїи тебѣ посмѣвãютъса (Чернігів, 1646 *Перло* 158); **ГНѢВЪ ДЕРЖАТИ** — гніватися: Всѣ то мїлость вãша прїãтельскаа перебãчити мѡже(т) бо гнѣцъ держãти и вãмъ то самѣмъ нѣчѡго не помѡжетъ (Дермань або Острог, 1603 *Лям. Остр.* 10); **ГНѢВЪ ОТПУСТИТИ** (кому) — перестати гніватися (на кого): Ино мы на жадане Их Милости заса есмо в ласкѣ нашѣ господарскѣю принали и ѡный гнѣвъ емѣ ѡтпѣстили (Берестя, 1544 *AS* IV, 409); **в гнѣвъ заходити** (з ким) — гніватися: воины баръзо велїкыи бывають. бра(т) и(з) братомъ теды в гнѣвъ заходать (к. XVI ст. *УЄ* №31, 110 зв.); **в гнѣвъ быти** — гніватися: зво(н)нїку за по(д)шите бото(в): и во(л)ковичо(м) че(р)цо(м), гды в гнѣвъ ѡ(т) васїлево(м) бы(ли) 2 и 2 (Львів, 1631 *ЛСБ* 1052, 6); **взрушити на гнѣвъ** (кого) — розгнївати, розгнївити: не та(к) бовѣмъ злѡсти котѡры(х)-са допѣщãемо, мѡгоу(т) его в'зроушити на гнѣвъ, якъ то кг(д)ы са не хѡчемо полѣпшити напѡты(м) (Острог, 1607 *Лѣк.* 72); **взяти гневъ** (на кого, проти кого) — розгнїватися (на кого): Яко(ж) и тепе(р),... взя(в)ши яки(и)сѣ гнѣвъ на повода, впро(д) кгва(л)-то(в)не на(с)лавши на тую мае(т)но(ст) поводову челядь... ѡную спу(с)тошили (Володимир, 1628 *ТУ* 285); жаловал... Миколай... ижъ пан Ядловский,

взявши на себе гнев напротивко мене, за которым зелживости мене не пооднокрот потыкали, и шкод немало поносилом (Бориспіль, 1615 *АЖМУ* 8); **имати (мати, мѣти) гнѣвъ** (на кого, з ким) — гніватися: спаматай ёсли не имае(ш) якого гнѣвоу с ки(м) (XVI ст. УЄ №29519, 13 зв.); А кнѣжна маючи гнѣвъ на православны(х) и нѣнавість, видить же не повелоса еи в то(м) (1509-1633 *Остр.л.* 131); мы не протѣвилоса злоу. и не мѣли гнѣвоу ни на кого (Львѣв, 1585 УЄ №5, 139 зв., на полях); **исполнитиса гнѣвомъ** — розгніватися: кгды царѣ исполѣнилсѣ тѣжкимъ гнѣвомъ, и зѣокроутными бестѣями... вышоль..., хотачи выконати на(д) нѣми горкѣю и страшнѣю с мртѣ (Острог, 1598 *Отп.КО* 10); **откинути гнѣвъ** — перестати гніватися: веселѣса юнѣше в мѣлодости своѣй... ѡ(т)ки(н) гнѣвъ ѡ(т) ср(д)ца своѣго (Вѣльна, 1596 *З.Каз.* 74 зв.); **побужати до (къ) гнѣву (гнѣво-ви)** (кого) — викликати гнів (у кого): Лѣла побѣжа(л) Бѣа до гнѣвѣ напроти(в) ты(х), которѣ гнѣвѣли егѡ (Киѣв, 1637 УЄ *Кал.* 37); Ѡ(т)ци не побоужайте коу гнѣвови дѣто(к) ваши(х) (1598 *Розм. nap.* 5 зв.); **прѣвѣсти гнѣвъ** (на кого) — розсердитися (на кого): прѣвѣль на ни(х) [промыслѣниковъ] гнѣ(в) срогости своѣи (к. XVI ст. УЄ №31, 61 зв.); **уложити гнѣвъ** (на кого) — розгніватися (на кого): за никоторыми причинами дѣложили были есмо гнѣвъ и неласкѣ нашѣ господарскѣю на пана Ивана... Сопѣгѣ (Берестя, 1544 *AS IV*, 408); **ховати гнѣвъ** (на кого) — затаѣти гнів: Члѣвкъ... на члѣка ховаѣтъ гнѣвъ, а самѣ ѡ(т) Г(с)да шѣкаѣтъ оулѣчена (Киѣв, 1637 УЄ *Кал.* 61).

2. Покарання, кара (за грѣхи): Але памятай на слѡва пр(о)рка д(в)да, жебы тя гнѣвъ не заста(л) // на постели твоѣй (XVI ст. УЄ №29519, 230-230 зв.); Рыхло скѡро гнѣвъ настѣпи(т) Боудѣ вѣ той мѣрѣ всѣ(м) взѡро(м) (Киѣв, 1630 *Имнол.* 4 зв.); рѣклѣ Мѡисѣй до Аарѡна: Во(з)ми кадѣлницѣ, а набравши ѡгна зѣ олтарѣ, наклади на негѡ кадѣла, шѣдши прѣдко до людѣ, абы(с) са молѣль за нѣми. Бо вже вышо(л) гнѣвъ ѡ(т) г(с)да, и пѡчали гѣнѣти людѣи (серед. XVII ст. *Хрон.* 138 зв.); **гнѣвъ божий** — божа кара: оуготѡванѣ бо сосоу(д) гнѣва бѣѣа на вашѣ зе(м)лю пролитиса (1599-1600 *Виш.Кн.* 199); **гнѣвъ господ-ній** — те саме, що **гнѣвъ божий**: Вспомаѣ слѡва Юсѣи Царѣ Иер(с)лимскогѡ, которѣй... мѡвилѣ, Вели-

кѣй гнѣвъ Г(с)днѣй розжарилсѣ вѣ насѣ (Киѣв, 1623 *МКСВ* 75).

ГНѣДЫЙ *див. ГНЕДЫЙ.*

ГНѣЗДЕЧКО *с.* Гнѣздечко: nidus, nidulus, гнѣздо, гнѣздечко (1642 *ЛС* 280).

ГНѣЗДИЛИЩЕ *с.* (*моцѣнна гнѣзда*) гнѣздування: nidamentu(m), гнѣздище, гнѣздилище (1642 *ЛС* 280).

Див. ще ГНѣЗДИЩЕ.

ГНѣЗДИТИСЯ, ГНѣЗДИТИСА *дѣсл.* *недок. 1.* (*про птахѣв*) (*моститисѣ, мати гнѣздо*) гнѣздитисѣ: бѣвае(т) древо и прилѣтаю(т) пѣтицѣ небесныѣ и гнѣзда(т)са на вѣтѣвѣ(х) егѡ (1556-1561 *ЛС* 63); и бѣвае(т) большѣе ѡ(т) вѣсѣхъ зелѣи и чини(т) лѣторосли великѣи, такѣ иже могу(т) по(д) тѣню е(г)о гнѣз(д)итисѣ пѣтицѣ нб(с)ныѣ (Там же, 141 зв.); створѣвши Бѣгѣ пѣтахѡвѣ ро(з)ныѣ рѡжѣи, ѡ(д)нѣхъ, жебы гнѣзда на земли вѣли... постановѣлѣ: дрѣгѣмѣ по(д) водѣми гнѣздитисѣ, и жѣвѡтѣ мѣти спѡрѣдилѣ (Вѣльна, 1627 *Дух.б.* 355); Гнѣждусѣ. Nidifico. Nidulor (1650 *ЛК* 440).

2. *Перен. (мати прѣтулок, перебувати, розмѣщатисѣ)* гнѣздитисѣ, перебувати: дѣи бо неч(с)тѣи по(д)небеснѣи вѣзде во естѣствѣ зѡвѣмыхъ хр(с)тѣа(н) гнѣзда(т)сѣ, и црѣствѣютѣ (1596 *Виш.Кн.* 263); потвар, яко от завѣсти и гнѣва на народ рускѣй, хотѣя егѡ обмерзити прѣд властѣю, ту ложѣ смыслил и без стыду, не могучи того гнѣва, во сердци гнѣздащагѡсѣ, уморити, усты наявно отригнул, по в Евангѣлии реченному (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 165); В той церкви гнѣздытѣся и основаны суть родовѣ вси, назвиском зѡвомѣе восточной вѣры правѡвѣрныѣ и православныѣ христѣяне (Там же, 174); Паматозлѡбѣе бѡвѣ(м) естѣ аспѣда гнѣздачаасѣ вѣ насѣ и смертонѡснѣй ѣдѣ носѣчаа (Киѣв, бл. 1619 *Аз.В.* 313); Стрѣсть зѣсь, гдѣ грѣхѣ попѡлненный прѣ(з) дѡлгѣй часть стрѣстнѡ вѣ дѡшѣ гнѣздытѣсѣ и мѣшкаѣтъ (Киѣв, 1625 *Кіз. О стѣп.* 205).

ГНѣЗДИЩЕ *с.* Те саме, що **гнѣздилище**: nidamentu(m), гнѣздище, гнѣздилище (1642 *ЛС* 280).

ГНѣЗДО, ГНЕЗДО, ГНІЗДО *с. 1.* (*мѣсце для кладки яѣць птахѣв і виховання пташенят*) гнѣздо: Я Янѣ Завѣшичѣ и зѣ своѣю жоноу...прѡдали есмо...митрополиту... село... Прилѣпѣ и зѣ гнѣздѡмѣ

соколимъ (Новгородок, 1518 *АЮЗР* I, 58); лисигѣ язвѣны имаю(т) // а пѣтица нб(с)ныа гнѣзда (1556-1561 *ПС* 43-43 зв.); хто бы кому соко(л)еѣ гне(з)до скази(л) або по(д)руба(л)... або з гне(з)да соколы молодые покра(л)... тогда тому... заплатити шѣ(ст) рубле(и) гроше(и) (1566 *ВЛС* 87 зв.); птѣци нбныи на розках его звѣвали събѣ гнѣзда (Володимир, 1571 *УС Вол.* 80); Пророкъ... Іеремѣя мовить: "бысть собѣ оплелъ гнѣздо такъ високо якъ орелъ, однакъ тя оттамтоль сторгну" (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 814); сааа гнѣзда (I пол. XVII ст. *Своб.* 20); Лѣсы ямы маюють и птаство нб(с)ное гнѣзда (Київ, 1637 *УС Кал.* 414); Албовѣмъ звѣрь и птацтво гнѣзда свои мают, А всѣ з твоей ласки дѣточки раждають (I пол. XVII ст. *Рез.* 176); морскій птахъ гнѣздѣ рѣбитъ при мѣри на самомъ пескѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 7); Гнѣздо. *Nidus* (1650 *ЛК* 440).

2. *Перен.* Оселя, пристановище, гнѣздо: то(т) дѣ(х) зара(з)лѣвы(и) // вами рече(н)ны(и), с пекѣ(л)нои ѿ(т)хланѣ вылетѣ(л),... и в пеклѣ гнѣздо мае(т) (1598 *Виш.Кн.* 277 зв.-278); за нерѣзмыслъ продѣете своѣ достоѣнїе... в роуки тѣе,... котѣріе... гнѣзда свой цѣтоу(ч)не оувивѣючи, ѿво(ц) сво(и)... примножаю(т) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 226); Всѣ бо отщепенѣства в тобѣ гнѣздо маюють, и всякїи блуды тебе не минѣють (к. XVI ст. *Укр.п.* 83); Не слухай же тых баламутовъ, которые тобѣ вдают, и жбы там церковъ божїя правдивая мѣла быти,... где пыха гнѣздо собѣ збудовала (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 56); тепѣрѣ естѣ ѿное тѣло... пѣпѣль, роба(ц)ствѣ гнѣздѣ плюгаѣвое (Острог, 1607 *Лѣк.* 37); Плоти и крови не свлечеш, в которой страстѣй гнѣздо жилище имѣет (1615-1616 *Виш. Поз.Мисл.* 245); В той фамїлїи всѣхъ цнѣтъ гнѣздо оувѣтоє (Почаїв, 1618 *На г.Пуз.* тит. зв.); Его дѣша якъ пташокъ ѿ(т) тенѣтъ таѣмныхъ Лѣвцовъ оушла,... Нашлѣ собѣ мѣшкане голдѣйца тѣха Гнѣздѣ в' Нѣбѣ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 9); На верхѣ томъ преслѣичномъ Пѣлма вырастѣетъ, А на Пѣлмѣ засѣ Цнѣта гнѣздѣ своѣ маѣтъ (Київ, 1632 *Сѣх.* 296); дѣаволи маюють в' тобѣ своѣ легѣвїска и гнѣзда (Київ, 1637 *УС Кал.* 415); Лѣкарство, на се(д)мѣ грѣхѣвъ смертѣльныхъ, котѣрыи при ко(ж)домъ члѣвѣцѣ неѿстрожномъ, маюють своѣи гнѣзда в' ср(д)цѣ (Чернїгѣв, 1646 *Перло* 119); гнѣздо миролюбѣя вѣти — створювати оумови

для мирнихъ стосункѣв, сприяти атмосферѣ загальному миру: пытаю та, я(к) бѣдешъ за(с) тоє гнѣздо миролюбѣя вѣ вѣрны(х) и крѣченѣ(х) вѣти (1599-1600 *Виш.Кн.* 204).

3. У складѣ вл. н.: **Рыболово гнѣздо:** то(т) кгру(нт) межѣ вровичами Гнѣлое руды, которая в Рыболова Гнѣзда и Михале(в)ско(г)[о] Броду (Житомирщина, 1584 *ККПС* 59).

ГНЮСНЕ *присл.* (*смп.* *gnusnie*) те саме, що гнѣсно у 1 знач.: Блѣгѣ... Не гараздѣ,... лѣнѣиво, гнѣсноє, не ѿхѣтне (1627 *ЛБ* 7); Понѣва(ж) и Хс Па(н), ... не дрѣмливе, не ѿспале, не гнѣсноє и не лѣнѣиве постѣпова(л) (Львѣв, 1646 *Жел.Сл.* 6).

ГНЮСНѢТИ *див.* **ГНЮСНѢТИ.**

ГНЮСНИЙ *див.* **ГНЮСНЫЙ.**

ГНЮСНИКЪ *ч.* Ледар, ледащого: приходили симонїане, херинтове,... гнѣсноици, манихее,... — тѣе всѣ на тотъ корабль, то естѣ на церковъ Божїю,... акы лвы рычатъ, хотячи еє поглѣтити (бл. 1626 *Кир.Н.* 25).

ГНЮСНО *присл.* 1. Лѣново, недбало: Щавствѣннѣ: Гнѣсно, згнѣло, лѣнѣиво, недбале, спанѣле, не ры(х)ло (1627 *ЛБ* 158).

2. Бридко, гидко: *gelide*, зи(м)но, гнѣ(с)но (1642 *ЛС* 206); *gancide*, гнѣсно, гнило (Там же, 344).

Див. ще **ГНЮСНЕ.**

ГНЮСНОСТЬ, ГНУСНОСТЬ *ж.* (*смп.* *gnusnosć*) 1. Лѣниство, ледачѣсть: богѣтѣство гнѣсности и роскоши естѣ ѿ(т)цѣмъ (Острог, 1614 *Тест.* 139); Бже мой... възбди ср(д)це моє кѣ тебѣ а з та(ж)кои гнѣсности звлѣци ма (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 46); грѣхи до грѣхѣвъ, гнѣсность до гнѣсности, и згоршѣне до згоршѣна прикладаѣтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 43); Лѣность: Гнѣсность (1627 *ЛБ* 60); ѿ(т) кѣрени зло(г), Оунѣнїе вѣтвїе, ѿ(т)чаѣнїе, малодѣшыє, гнѣсность, злѣсть (Львѣв, 1645 *О тайн.* 57); Гнѣсность. *Desidia* (1650 *ЛК* 440).

2. Мерзеннѣсть: приклады имѣ в' посродокѣ принѣсѣтѣ, кѣ наслѣдовѣнїю вызывѣючи ѿныхъ дѣши, и гнѣсность, и бѣазнь, и лѣнѣивство, и ѣное най бы што бѣло небезпѣчное ѿ(т)далаючи (1627 *Тр.* 11); Небрѣжникъ: Небрегїй, недбале(и), нехлѣба, небрежно(ст): малодѣшїе, гнѣсность, вѣзгѣрда (1627 *ЛБ* 72); Нечистѣта: Сквернѣ, брѣдѣ, гнѣсность,... ѣже естѣ излѣнїе сѣмене (Там же, 77); Такъ... дѣша, тѣми

фортéлами неприа́те(л)скими заколиса́вшись, стае(т)са нестатéчною, ажъ до гнiосности припéрта (серед. XVII ст. *Кас.* 133).

ГНЮСНЫЙ, ГНЮСНИЙ, ГНУСНЫЙ

прикм. 1. Лiнивий, недбалий, ледачий: Смерть... страхъ ражаеть, а страхъ зась ни<к>чемныхъ, пороженныхъ, ленивыхъ и гнiосныхъ чынить (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 1017); Мiгкiй: Гнiосный, нéмощны(и) (1627 *ЛБ* 67); Немощный: Немощны(и), гнiосны(и), лiнiвы(и) (Там же, 74); Женiхъ... на(д)ходи(т), которо-го чдле вперёдiти на(м) потреба, абы насъ сплчих' и гнiосных' не застал' (Киiв, 1637 *УС Кал.* 154); *nothrottes*, гню(с)ни(й), унили(й) (1642 *ЛС* 282).

2. Поганий, гидкий: мови(л) стiи Iоа(н) пребезоу(м)ныи Жидове, ци не досы(т) маєте на та(ж)ки(х) моука(х), которые есте задали нашему...избавителю, А и ещe свои(м) бест(д)ны(м) а гноусны(м) насмiванiе(м) (XVI ст. *УС Трост.* 73); Хто правослiвнои вiры отступаетъ,... сам есть гнюсная греховная жертва (к. XVI ст. *Укр.п.* 74); неха(и) теды проклаты(и) гиiввъ, и србгость гнюснаа згiне(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244 зв.); Оунылыи: Гнiосный, фрасовливы(и), зныдiльный (1627 *ЛБ* 139); Дла чо́го заразы ...не оудаючыса жадное... лiнiвое и гнiосное яковбе оспiл'ство,... пдстилем'са,... на опатрiние и ревiзию паствi мбей злецоныхъ овeцъ Хр(с)тбвыхъ (Львiв, 1645 *Жел.Тр.* 1 зв.); Весна, лiто, осiнь в гнюсном плащу ходит, Котрим сильна зима, як гетман рей водит (1648 *Елег.* 152).

3. Нечистый, неугодный Богови: онi же... сщце истиню вiрв очистивши о(т) гнiосныхъ ересей,... их' же яко плéвель о(т) пшеницы, о(т) непоро(ч)ныа вiры истребиша (Острог, 1598 *Сур.* 15 зв.); И хтожь не знаетъ гнюсного и възгаржоного а въ сщзме... заматерелого народу Греческого (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 1017).

4. У знач. iм. Вл. н.: Гри(ц)ко Гнусны(и) (1649 *РЗВ* 407).

Див. ще ГНЮШЛИВИЙ.

ГНЮСНЪТИ, ГНЮСНЕТИ, ГНУСНЪТИ

диесл. недок. (*стп.* *gnusniec*) (чим) ледачити, розлиноватися: Пóдлымъ, и възгаржоного оумыслб былъ бымъ: ёсли бымъ... порожнованьемъ гдеко(л)векъ гнiоснети, и гнiти мeль (Св'е або Вiльна, п. 1616 *Прич.*

отех. 13 зв.); рeчь... неслiшна, жéбы... облюбёнциви, на мiки и кр(с)гъ, облюбёница дла котóрой облюбёнецъ пришёлъ, гнiоснiла и рбскоши заживала (Вiльна, 1627 *Дух.б.* 251); Стóжаю си: Оунываю, фрасю(с), трошдса, гндснiю, лiнiвiю (1627 *ЛБ* 123); Оунываю: Нiдiю, зныдiваю, гндснiю,... лiнiюса (Там же, 139).

ГНЮСТВО *с.* (*стп.* *gnustwo*) лiнiвство, погань: *inertija*, невiже(с)тво, гню(с)тво (1642 *ЛС* 234).

ГНЮСЪ *ч.* (*стп.* *gnus*) 1. Лiнь: Ку тому тежь абысмо не залежали поля, и абы въ гнюсь и въ лiньность не приходили, допущаетъ Богъ враговъ и супостатовъ на насъ (Киiв, 1621 *Кон.Пал.* 824).

2. Мерзота, паскудство: виде(л) е(с)ми неве(с)ту котораа седiла на че(р)воно(м) зверати... маючи кубо(к) золоты(и) в руци свое(и) по(л)ны(и) гнiосу и плюга(в)ства (XVI ст. *КАЗ* 643); Што(ж) теды оучи-ни(т) в' до(м) дiшг' наiшеи пре(з) оуживанiе тiинъ... всiкю зглола бблiзнъ дiшг' наiшеи о(т)женетъ,... гнiюсь... и всiкiй грiхъ попiли(т) (Киiв, бл. 1619 *Аз.В.* 309); Вы(и)детъ дiхъ наiшгъ, алижь ти... трiпъ гно(и)ны(и). Гнiосб, роба(ц)твъ мерзiчки и брыдкост-ти пблныи (Вiльна, 1620 *Лям.К.* 16).

3. Ледар, нетяга: *iners*, безхудожe(н), невiжа, гню(с), нетя(г) (1642 *ЛС* 234).

ГНЮШЛИВИЙ *прикм.* Те саме, що гнiосный у 1 знач.: Гнiюшливий. *Ex[s]ecrandus. Detestabilis. Obscaenus.* (1650 *ЛК* 440).

ГО *виг.* 1. (*вживається для вираження презирства*) го: Знаменованiа Междометiа сiтъ различна... Презирающаго: яко гó: Мерзiщагоса: яко фé (Св'е, 1619 *См.Грам.* 194); Знаменованiа Междометiа сiтъ ра(з)лична... // Презирающаго: якó, гó. Мерзiщагоса: якó, фé (Кременецъ, 1638 *Грам.* 73-73 зв.).

2. (*вживається при повтореннi для вираження захоплення*) го-го-го: Го, го, го (*Уж.* 1645, 74).

ГОБЗОВАННИЙ, ГОБЗОВАНЪ *прикм.* Багатий, достатний, плiдний: *ferax*, плодови(т), гобзова(н) (1642 *ЛС* 196); *opiparus*, изоби(л)ни(й), гобзова(н)ни(й) (Там же, 293).

ГОБЗОВАННЪ *присл.* Багато, достатньо, плiдно: *opipare*, оби(л)но, гобзова(н)нъ (1642 *ЛС* 293).

ГОБЗОВАНЪ *див.* **ГОБЗОВАННИЙ.**

ГОБЗОВАТИ дієсл. недок. (цсл. гобзovati) прощівати: Пусть нынѣ латыня фарисейски хвалит, пусть в богатствѣ с оным богатым // гобзуют,... а мы, православныи, терпим, а мы похулени, поруганы и посмѣяны будем (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 161-162); Убо церковь восточная,... и // поднесь здрава и красна, тесным путем идучи, в спасаемых гобзует (Там же, 185-186).

ГОВЕЙНО с. Піст: Первое светло. великое говѣино. да хто є(г) ѡ(т) хр(с)тяньч чисто соблюдає(т)... да боудеть во цр(с)твѣ нб(с)номь (1489 *Чет.* 337).

Див. ще ГОВЪНІЄ.

ГОВНО с. Кал, гній, нечистоти: stercus го(в)но, гною (I пол. XVII ст. *Сем.* 165).

ГОВОРИВАТИ дієсл. недок., многокр. (багато разів повторювати якісь думки) говорити: недаромъ есмо говоривали што(ж) сесь ива(н) больше сего іс(с)а (1489 *Чет.* 129).

ГОВОРИТИ, ГОВОРІТИ дієсл. недок. 1. (мати здатність володіти мовою) говорити: добрѣ в'сѣ рѣчи чини(т) г'лоухы(м) каже(т) слышати, и нѣмымъ // говорити (1556-1561 *ПЄ* 155-155 зв.); нѣмы(м) говорити каза(л) (XVI ст. *УЄ Трост.* 45); Глю: Мбвлю, говорѣ (1627 *ЛБ* 25); говорѣ confabulor (*Уж.* 1645, 66 зв.); alloguor говоріти (I пол. XVII ст. *Сем.* 19); у вѣтеръ говорити *див. ВѢТЕРЬ.*

2. (кому, до кого, що, о що і без додатка) (ви-словлювати думки, погляди) говорити (до кого, що, про що): Нестеръ почаль говорити: "изнайду дей я виноватого, напрасно ся тутъ бавимо" (*Луцьк,* 1570 *Ив.* 267); Сєє говору вам (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 44); вѣщяю, повѣдаю, говорѣ, голошѣ (1596 *ЛЗ* 34); лепей есть ми(л)чати нижли зле говорити (к. XVI ст. *Разм.* 17 зв.); Што бы есь не угнѣвавъ на ся Бога, не гадай нѣчого, тай не говори, што овунъ не любить (XVI ст. *НЄ* 158); А ты, Скарго, с латынским костелом никакоже молчати и смиритися не хочеш, только все говорити, сваритися и возносити (1608-1609 *Виш.Зач.* 221); И вѣщемъ протівно томѣ и говорѣ(т) и піше(т) (*Київ,* 1619 *Гр.Сл.* 236); а сѣмленіє злоє, да(р)мо і говорити, тоє ся ба(р)зо встидитъ (*Чорна,* 1629 *Диал. о см.* 268);

(о кім, о чім і без додатка) розповідати (про кого, що): а што(ж) ты здорового знає(ш) да говори(ш) (п. 1596 *Виш.Кн.* 245); в том словѣ познаваю, иж пан Юрко... ведомости истинное во писании не досягает и вѣдати не может, власнѣ як шидерством о спасении говорят (*Унів,* 1605 *Виш.Домн.* 192); дали есте его всадити во иншом мѣстѣ в Городку на колько мѣсяцей, абы о вас перед людѣми не говорити (*Львів,* 1605-1606 *Перест.* 44).

3. (з ким) Вести бесѣду, розмовляти: Проклять тотъ, который бы тыи книги чолъ, а тые бы слова на похоти женьски собѣ складаль..., а говорячи зъ ними тыми словы, проводячи ихъ а розмовляючи на блудную похоть (поч. XVI ст. *Песн.л.* 49); тыѣ [чоботы] дла тѣго ино(к) та(к) носи(т)... бо если бы красного што на собѣ носи(л), ты бы на него миле(и)ко погладова(л), и говорити з ни(м) прагнѣ(л) (п. 1596 *Виш.Кн.* 234); A ia iuzъ тепier do Porádycy poudu A o to tyi ríczy z nieiu howority budu (поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 2 зв.); Dypis szukaymo Tá howority prestaímio (*Яворів,* 1619 *Гав.* 21); *Образно:* опять душа съ великою жалостію ко Христу говорить, всповедуючи свои пригоды (поч. XVI ст. *Песн.л.* 53).

4. (по кому) Обмовляти (кого), наговорювати (на кого): где боудѣ ѡци стіи ѡписа(л) а хто бѣде(т) по неи говорити ино бѣ ра(ди)... мене за то не клените но исправла(и) свои(м) добры(м) разѣмо(м) (*Київ,* 1554 *ПИ* №1).

ГОВОРНЯ ж. Говоріння, розмова: а што(ж) за пожито(к) гово(р)ни; // или бесѣды иноковы с тобою А чого(ж) са инокъ ѡ(т) тебе науочи(т) (п. 1596 *Виш.Кн.* 246-246 зв.).

Див. ще ГОВОРЪНІЄ.

ГОВОРУХА, ГОВОРОХА ч. Говоруха, говорун. Вл. н.: Гри(ц)ко Говоруха (1649 *РЗВ* 11 зв.); Ва-си(л) говоруха (Там же, 117); Иванъ Говоруха (Там же, 177 зв.).

ГОВОРЬ, ГОВУРЬ ч. 1. Розмова, гомін, говір: сталь говорѣ великѣ въ домоу евфимьяновѣ (1489 *Чет.* 151).

2. Вл. н.: А то ся дѣяло... при... воу(н)тѣ... гриць мацковѣ(т) и говоурѣ и ины(х) люди(н) за(ц)-ны(х)... не мало (*Одрехова,* 1644 *ЦДАЛ* 37, 2, 54 зв.); Коньдра(т) говорѣ (1649 *РЗВ* 433).

ГОВОРѢНІЕ с. Говоріння, бесѣда: какъ всѣмъ кро(т)косъ и сла(д)косъ величезнѣе говорѣніе та(к) х(с)а стрѣтѣмъ (1489 *Чет.* 139).

Див. ще ГОВОРНЯ.

ГОВѢНІЕ с. (цсл. говѣніе) 1. Страх: Трепетъ: Страхъ, дрижа(н)е, дрѣжъ, говѣніе (1627 *ЛБ* 133).

2. (*пѣст з молитвою*) говѣннѣ: Бл҃га естъ Мл҃тва съ говѣнѣмъ и мл҃(с)тынею (Київ, 1648 *МКСВ* 350).

3. Пошана, честь: Говѣніе. Veneratio. Reuerentia. Нопог (1650 *ЛК* 440).

Див. ще ГОВЕЙНО.

Пор. ГОВѢТИ.

ГОВѢННО присл. Набожно постячи: geuegen-ter, че(с)тно, говѣнно (1642 *ЛС* 354).

ГОВѢТИ дієсл. недок. (цсл. говѣти) (*набожно постити*) говѣти: Тако говѣемъ, преосщєнѣный Архїеп(с)пє всєа Рѡссїи, яко превѣшѣше еси ннѣ на(м) радѡсти всѧкои (Львїв, 1591 *Просф.* 69); honesto, говѣю, поче(т)вую, почитаю (1642 *ЛС* 219); Говѣю. Нопого. Colo. Obseruo (1650 *ЛК* 440).

ГОВЯДО с. (цсл. говадо) рогата худоба: Говядо. Pecus: dis. Pecus: oris (1650 *ЛК* 440).

ГОВАЖИЙ прикм. Яловичий: повелѣ(л) безаконны црѣ слоугамъ своимъ бити стога геор҃ьгеа жилами говажыми сырими (1489 *Чет.* 183).

ГОГОЙ виг. (*оживається для вираження радощів, захоплення*) гей, гой: Гогой (*Уж.* 1645, 74).

ГОГОЛЕВЕЦЬ, ГОГОЛОВЕЦЬ ч. (*мешканець с. Гоголів або виходець із нього*) гоголівець. Вл. н.: Иванъ Гоголовець (1649 *РЗВ* 423 зв.); Семень Гоголевецъ (Там же, 438 зв.).

ГОГРАФЪ, ГОКГРАФЪ ч. Географ: ачко(л)вєкъ на то(м)же оживяне гишпанове,.... невѣдоме пере(д) ты(м) люде(м) и а(с)тролого(м) та(к)же гокграфо(м) вы(с)лы и краины налезли прева(ж)ны(м) жєкглова(н)є(м) (1582 *Кр.Стр.* 26 зв.).

ГОД див. ГОДЪ.

ГОДЕНЬ див. ГОДНЫЙ.

ГОДИВЫЙ прикм. Придатный, здатный (до чого): подчасъ тоє нн҃ькурсии дровъ и до будин҃ьку дерева годивого вывезено (Луцк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 63).

Див. ще ГОДНЫЙ.

ГОДИНА, ГОДИНА, ГОДЫНА ж. 1. (*одинця вмирюваннѣ часу, що дорівнює 60 хвилинам*) година:

Тогб же рѡжд дн(в) чл҃чїи оуродїлося дѣта... живѣ бы(л) годн(н) и (1509-1633 *Остр.л.* 126); тамъ на тоє мєстїю,.... чимъ нарихлей... са постещал, ни одного дна, ани години не змєшкїваючи (Краків, 1539 *ASTV*, 203); ино ста(р)шнїи нн҃їи змови(в)шїса зо вснїми нами... и радою зобра(в)шїса всї на ѡ(д)но ме(ст)дє...яко вже бы(ло) вно(ч) ѡ ко(л)ко годн(н) в дворѣ есмо влюмїлїса (Кременецъ, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1810, 20 зв.); Дѣялося року, индикту, справова(н)я м(с)ца, днѣя и години на ме(ст)дїу, яко выше(н) е(ст) поменєно(м) (Володимир, 1580 *ТУ* 185); и коли вже было по тре(х) година(х) жона его не вѣдаючи што са стало та(м) вошла (II пол. XVI ст. *КА* 23); седѣли по(д) рату(ш)ю яко и годи(н) и приплатїли нн҃їи злѡты(х) ̄ (Львїв, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 2); заразъ выслѡдаль его Бг̄,.... и(ж) в одной годннѣ волѡсы на голова(х) нхъ посивѣли (поч. XVII ст. *Пчела* 4); Часъ: Годїна, кднѣвнаа ча(ст) (1627 *ЛБ* 156); мѡсѣль бымъ длбого часѣ на тоє ѡ(т)ложїти годннѣ (Львїв, 1642 *Бут.* 2 зв.); не вѣси бо що та за годннѣ смѣрть поткѣетъ (Чернїгів, 1646 *Перло* 124 зв.).

2. (*відрїзок часу, що дорівнює 60 хвилинам, який числять від півночі і від півдня*) година: ца(р) переконьски(н)... прїтагнѣлъ по(д) замокъ ѡ четве(р)то(н) годннѣ на дєнь (1552 *ОБЗ* 142 зв.); А коли была шєстаа година... сталаса тма по в̄сен земли (1556-1561 *ПС* 194); было годннѣ зо двє вь ночь (Луцк, 1565 *АрхЮЗР* 1/І, 11); Было бо яко бы ше(с)той годннѣ оучнїлосъ тємно по всєй землї аж до девятой години замеркло слнцє (Володимир, 1571 *УС Вол.* 84); Слѡдїтїса маю(т) хлопята до шкѡлы... днѣя велїкаго на ѡю годннѣ абы всї стали (Львїв, 1587 *ЛСБ* 87); Г: Котораа есть година. И: двана(д)цатаа (к. XVI ст. *Розм.* 6 зв.); росказала(м) тобѣ абысь приполъ ѡ четвєртой годннѣ (Там же, 7); А гды была шєстаа година на днѣ, распато Іса (XVI ст. *УС Трост.* 70); Рѡжд бжїя махаї м(с)ца Ав҃г(с) еї дна Годнннѣ пятаой в но(ч) гро(мь) вдарї(л) на це(р)ковъ (Львїв, 1611 *ЛСБ* 1038, 3 зв.); и такъ пре(э) двє(с) актъ то(г) весѣля спѡко(н)не прєтрва-лїа аж до годннѣ влїти а(л)бо ше(ст)н вночь (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 2 зв.); вь середу, о одынацатос

године на поль зиггару передь полуднемь... Пану Богу духа оддалгь (Луцьк, 1648 *АрхЮЗР* 8/III, 610); повѣдай мнѣ рокъ, днь, и годинѣ нароже(н)а пра моего (серед. XVII ст. *Хрон.* 396).

3. (певна пора, період часу, момент) година: нинє бо братя на(м) єсть година боу са молити (1489 *Чет.* 367 зв.); А так мы ведле оное змовы своей до Шайна въ снѣдалнѣю годинѣ приехали (Ковель, 1539 *AS IV*, 182); Сходѣтиса маю(т) хлопята до школы на годину певнѣю (Львѣв, 1587 *ЛСБ* 87); оуздоровленна бы(ст) до(ч)ка еи о(т) той години (к. XVI ст. *УС* №31, 186 зв.); а гды была година ве(ч)рѣ сѣль [Іс] за сто(л) с ними (поч. XVII ст. *УС* №256, 11 зв.); Такъ подь небомъ и в морахъ и под землею що ся дѣє знаю, В єдиной годинѣ през слѣги свои много новинъ маю (I пол. XVII ст. *Сло зб.* 13); в' єдєнъ часъ и в' єднѣ годинѣ оударили потѣгою (Київ, 1627 *Тр.* 661); Прихѣди(т) бо днь Гнѣ; несподѣванной години и дна (Чернігѣв, 1646 *Перло* 130 зв.); И рекль вобзъ до нѣй коли година ядєнѣю бѣдетъ, прииди тѣтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 194 зв.); година арештовая — визначена пора, коли обвинувачений має з'явитися перед судом: на позовъ жалобы поводовы зво(л)нымъ тоє sprawy арештомъ взда(н)(!) которое взда(н)є ѿ године звыкло(и) арештово(и) будѣчи до арештѣ тоє sprawy чере(з) тогожъ во(з)но(г)... привольваны по(з)ваные, // ...чере(з)... пана яна завѣшѣ арештоваль (Київ, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 28-28 зв.); година волная — відпочинок: Бы... нѣчѣго з' тыхъ поменєныхъ на зємный нашъ скарбъ, Братѣ, не припадало, ... за што єднѣкъ тоє самое стойтъ, же днємъ и но(ч)ю, жадноѣ години волноѣ немаючи, ѿ збиранію егѿ клопотимѣса (Київ, 1637 *УС Кал.* 71); година звыкляя до арештѣ — те саме, що година арештовая: А ижъ позваны(х) бѣдѣчи ѿ године зви(к)ло(и) до арештѣ тоє sprawy черезъ тогожъ возного... привольванъ не ста(л)... а преречоны(и) змоцованы(и) стороны поводовое... к то(и) справе домовя(л)се (Київ, 1617 *ЦДІАЛ* 181, 2, 125, 2, 2); година смертная, година смерти — смерть: Я тебе ча(с)то ѿстерѣгалъ, абы еси на тѣю годинѣ сме(р)тнѣю памяталъ (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 266); Я кнегини... Коширскаа, ... роздѣючи то, ижъ ни што не єст певного и так небезпечного, яко час години смерти, ... ѿтписываю... именьа моего Дерьн

на церковь (Луцьк, 1545 *AS IV*, 418); от години до години — доба: Порохъ толкѣтъ водою в стѣпе млыново(и) то(л)качевъ можеть ѣбити ѿди(н) толькѣтъ ѿтъ години до години каме(н) порохѣ (1552 *ОЖЗ* 119 зв.); послѣдняя година — кінєць свѣту: Сынѣчкова, послѣдняя година єсть, якосте слышала, ижъ антихристь идеть (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 316).

4. (відрізок часу, що відводиться на певне заняття) година: И(ж) розныхъ діалектовъ внашо(и) школѣ вчити бѣдѣтъ, и години, которой чого ся вчити маю(т) споряжоны су(т) (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* 1-1, 85); На година(х) шко(л)ныхъ всѣ в школѣ рано и по ѿбѣдѣ прито(м)ны быти маю(т) (Там же, 86).

5. Рік: дали... єсмы томѣ... монастыри ѿ(т) пѣтної и поволили єсмы абы соби посилали мѣлебниці... абы имъ ходили по рибѣ по три мажи по дваці на годинѣ, три мажи оу весни три мажи оу ѿсенъ (Сучава, 1522 *МЭФ* фотокоп. 12); то па(к)... григоре(и)... су(д)да агригоре(и)... писа(р)... допу(с)ти(в)ши ва(м) тую справу знову незвы(к)лого часу до рече(с)тру вписати теперишнего вжо повода по године судо(м) во(д)ле права звыкло(и) приволати казали (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 142); анектанѣвъ... пото(м) оуказалъ ланцѣхъ з кѣсти слонѣвой справленийый, з котрогоѿ походѣли сѣмъ звѣ(з)дѣ вельми ясны(х) години розмѣраючи и рожанье людскѣе (серед. XVII ст. *Хрон.* 396).

Див. ще ГОДИНКА.

ГОДИНКА, ГОДЫНКА ж. 1. (одиниця вимірювання часу, що дорівнює 60 хвилинам) годинка: мнѣ до приведєн'а в'скѣтокъ дѣла того знаменитого часѣ на годи(н)кѣ любовне оузычите (Вільна, 1620 *См.Каз.* 9).

2. (певна пора, час) годинка: и такъ же то не мѣжєшь анѣ в одноє годин'кы чѣти з' хр(с)то(м), жебѣсь презъ маєтности и рѣскоши не впалъ в покоусы (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 41); Часе(ц): Годынка. Часосло(в) (1627 *ЛБ* 156).

Див. ще ГОДИНА.

ГОДИННИКЪ ч. Годинник: Тогѣ же рокѣ... бѣра была бѣрзо великаа, иже... веждъ зам'ковѣю в берестѣ з' годин'нико(м) оу водѣ вкиндла (1509-1633 *Остр.л.* 129); Часе(ц): ...Годи(н)ни(к), зєга(р) (1627 *ЛБ* 156).

ГОДИТИ *дієсл. недок.* 1. (кому, чому, к кому чим) Догоджати, годити (кому, чому, чим): своєму кальномуу смердащемоу тѣлоу годишь, повинна еси огневи (1489 *Чет.* 370 зв.); я... низко чоломъ бью и хочю ко твоей милости,... пріязнью и послугою братскою заслуговати... годити (Острог, 1511 *АЗР* II, 93); Али, найперво, обуздайме и смиримъ тѣло наше,... що бесме годили души нашуй (XVI ст. *НЄ* 37); прето жаде(н) члѣк не може... свѣтоу семоу го(ди)ти (к. XVI ст. *УЄ* №31, 113 зв.).

2. *безос.* Годиться, слід, належить: тепер намъ са не видит, ани годит того застановена и вырокд нашего первшого иначеѣ ѡтменати (Вільна, 1541 *AS* IV, 275); Ви(ди)тели, я(к) не то(л)ко дх̄овны(ми), але ани прѣсты(ми) хр̄(с)тияны звѣтиса ва(м) не годи(т) и не достои(т) (1598 *Виш.Кн.* 287); такймъ прикладомъ йншихъ всѣхъ намъ призовиты(х) порѣдковъ игра иде(т), азали то такъ лѣгъце вѣжити годить (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 49 зв.); Що в правдѣ кро(м) похлѣбства зступитиса годило Лечъ гдыбы на увагу мдры(х) приходило (1636 *Лям. о пр.* 3 зв.); проси матко моа, бо мнѣ не годить абымъ ѡ(т)воротилъ обличье мое (серед. XVII ст. *Хрон.* 288).

3. Прямувати до чогось, намірюватися: Разсмощраю: Оусмотряю, мѣрѣ до цѣли, гождѣ, змѣряю (1627 *ЛБ* 106); Оусмотряю, оумышляю, намѣряю: Мѣрѣ до цѣли, годждѣ, змѣряю (Там же, 168).

4. (кому що) Наймати <?>: Если здѣхне быдла котѣрое вамъ есть годить хтѣ, се стѣрѣв егѡ дѣткне не чийсть бѣде ажь до вѣчора (серед. XVII ст. *Хрон.* 119).

Див. ще ГОДИТИСЯ.

ГОДИТИСЯ¹ *дієсл. недок.* (чому) (*погоджува(т)и.с.л.зчимсь*) годитися (зчим): А коли оуже ничомѣ се не гѣдилъ казаль огонь приложить, и еще дихаючого с'мажить в' пѣнвѣ, въ которой коли егѡ дѣлго мѣчно, дрѣгій..., напинали оди́нъ дрѣгого,* абы статѣчне смѣртъ подна́ли (серед. XVII ст. *Хрон.* 475).

ГОДИТИСЯ² *див. ГОДИТИСЯ.*

ГОДИТИСЯ, ГОДИТИСЯ, ГОДИТИСА *дієсл. недок.* 1. (кому, на що) (*бути кому-небудь, для чого-небудь придатним*) годитися: хочю то твое(и) мл(с)ти... послѣгою бра(т)скою заслѣгова(ти) в(ч)о(м) са... коли бѣдѣ по(т)рѣби(з)не твоеи мл(с)ти... годи(ти) (Острог, 1511 *ЛОИИ* 124, 1, 4, 1); если же

соль з'мажет'са, то чи(м): ѡсолитса южь са ничемоу болше не годить тол'ко абы была вонь высыпана (1556-1561 *ПЄ* 31); во(з)ны(и)... маеть ѡвазывати... // земли лесное которая бы ся годила на па(ш)ню (1566 *ВЛС* 58-58 зв.); если же солзмажется, то... юж нікому ся не годит, толко абы была вон выкинена (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 44); мещане гос(т)кие... сво(л)не... дрова рубаю(т) и ду(б)е дерево бо(р)тное... а иншое которое се на бо(р)ти годило рубаю(т) псу(т) (1581-1583 *ЛНБ* 103, 14/1с, 1848, 1); та(м)тую стѣю цр(к)о(в) на такови(м) ми(с)цу котораа годи(т)са абы не была ѡпу(с)чона ѡ(т) помочи нашеи (Сучава, 1598 *ЛСБ* 320, 1); члѣкъ котѣрый кѣлвекъ... оухватить звѣра, а́бо пта́ха, котѣрыхъ са есть гѣдить, нехай вы́ліе кро(в) з негѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 121 зв.).

2. (*бути здійснюваним, виконуваним*) належати, належатися; *безос.* належить: Егѡ Милость... рачить так с тымъ [листомъ] вчинити, яко са бѣдетъ годити (Львів, 1537 *AS* IV, 86); вы звькли(с)те в' рѣча(х) цр(к)овны(х) фѣдаме(н)тѣ закладати не вперѣ(д) якоса годи(т) кгрѣ(н)тѣ дѣбре добра(в)ши и докопа(в)ши, прето и многіе таковые фѣндаціе вашѣ подпадали (Яссн, 1614 *ЛНБ* 451, 1 зв.); Достѣбитъ: годѣтса, прислѣшаеть, слѣшно е(ст) (1627 *ЛБ* 32).

3. *безос.* Годиться, потрібно, треба: рекль и(м) годи(т) ли са в' соуботы добро чинити, чили зле оучинити (1556-1561 *ПЄ* 136); сноу ты в'сегда еси съ мною и все мое твое е(ст). Але годи(т)са веселитиса // и радоватиса, иже то(т) бра(т) твоуй оумрль былъ и ѡпа(т) ѡжилъ (Там же, 290 зв.-291); чи годитса ва(м) члѣка ры(м)лянина не ѡсуженого бити би(ч)ми (II пол. XVI ст. *КА* 124); Дѣля того берѣтъ собѣ на розумъ гораздѣ, которымъ кѣпомъ годить ся хрестіанинови постити (XVI ст. *НЄ* 13); на(м) гѣди(т)са х̄а наслѣ(до)вати яко гѣловы нашеи (к. XVI ст. *УЄ* №77, 77); ведле уставы Сына Божого, хто был окрещоный, не годитса его повтѣре крестити (Вільна, 1608 *Гарм.* 196); не толко в' едѣнъ рѣкъ, але и на кѣждый годѣтса намъ ѡфѣры и млтвы в' памѣть бного чинити (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 165); Требѣ есть: Потрѣба, подобѣеть, ...достѣи(т), годѣтса (1627 *ЛБ* 133); ѡ томъ станѣ ... такъ з' старѣгѡ якъ и з' новѣгѡ Тестаментѣ мѣвити годѣлося, але же намъ ѡ томъ ннѣшній Актъ мѣвити не позволѣе(т) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 925);

годиться, слід, можна: По(м)понид(с)... пишѣ(т), и(ж) ся мешанина ри(м)ского бычовати вкрѣгы не годило (1582 *Кр.Стр.* 85); Ревнителе(м) рече(и) добры(х) с того вымовлатї и меноватиса не годи(т)са (Острог, 1587 *См.Кл.* 5, на полях); не годитсе члонькомъ отъ головы отрѣкатисе, ани противныхъ речей дѣлати (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 141); за такю ценѣ продати не годи(т)са (к. XVI ст. *Розм.* 27 зв.); коли их пытано, чему бы не ѣли, отповѣдили, же такая их рекула, же мнихом мяса ѣсти не годится (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 33); И тоѣи тѣжь цнѣты молчатъ не годѣтса, Хтѣбы противъ того бы(л), глѣпы(м) подоби(т)са (Киѣв, 1618 *Вѣзер.* 15); Члвкъ которѣй насадилъ виногра(д)..., з которо(го) бы са годѣло // всѣмъ поживать: нехай ѣде(т) и ворѣтитса до дѣмѣ своего (серед. XVII ст. *Хрон.* 154 зв.-155);

годиться, варто, доцѣльно: А тутъ ми ся годить прыпоменути проклятую ересь тогожь Стефана Куколя (Вільна, 1608 *Гарм.* 182); теды онъ мальжонку протестуючогосе словы непристойными, которых тут и въспоменути не годитсе, лъжыл, сромотилъ, а потом... до изъбы зъ челядю своею вѣлизъ (Луцкъ, 1647 *АрхЮЗР* 1/VI, 812).

Див. ще ГОДИТИ.

ГОДИШНЫЙ, ГОДИЩНЫЙ *прикм.* 1. Рѣчний, цѣлорѣчний: Толк и разум о всемъ порядку церкви православное до всего цѣлого року в словѣхъ раздѣленных, обходячи кругъ годишний, наедно злучити надлежит (1608-1609 *Виш.Зач.* 204).

2. У знач. *ім.* годишныа — роковини: Аще преставитса братъ, и аще есть Сщѣнникъ въ Ѡбители, да бываеть слѣжба на третѣины, на деватѣины, на сорочѣины, и годишныа ѡ оусѣпшихъ (Киѣв, 1625 *Коп. Ом.* 157).

ГОДИЩЕ, ГОДИЩЕ *ч. (цѣлий, повний) рѣк:* Лѣто: Врѣма, рокъ, часъ, годъ, годище (1627 *ЛБ* 60); *Nod:* Nodiszcze: гѣк: lato (Жовква, 1641 *Dict.* 57); Годъ. Годѣще. Annus. Aetas (1650 *ЛК* 440).

Див. ще ГОДЪ.

ГОДИЩНЫЙ *див.* ГОДИШНЫЙ.

ГОДИНА *див.* ГОДИНА.

ГОДЛИВЫЙ *прикм.* Згѣдливый: дя(т)ко мо(и) ...хотечи ми его м(л) ласкавую м(с)ть з себе в молодости мое(и) показа(т) пере(д) прияте(л)ми...

которы(х) есмо на то проме(ж)ку собою мели в годливымъ и бра(т)скимъ обычаемъ поро(в)нали (Ляхѣвци, 1548 *ЛНБ* 103, 19/Id, 1961 24).

ГОДНЕ, ГОДНЪ *присл. (стп. godnie)* гѣдно, достойно, з честю, якъ слѣд: Всакии речи... для годности заслѣгъ ѡт высокоихъ панов... заплатѣ знамени-тѣю щедре, а годне прѣймѣют (Вільна, 1522 *AS* III, 235); кнѣзъ ку(р)пски(и)... за короля авгѣста и стефана годне слѣжи(л) (Володимир, 1569 *ЖКК* II, 198); Третее мнѣ оуважена до по(д)несена щаста того гѣднѣ нѣ(с)ного подаеть стѣ(и) іѡа(н) хрисосто(м) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 237); Тѣю теды послѣгѣ гѣдне ѡ(т)правивши,... Ве(р)нѣли ся вѣ покѣю до своихъ салашовъ (Киѣв, 1622 *Сак.В.* 46); Могила слѣвный, на ѡрѣнѣ Митрополи Встѣпветъ гѣдне, зѣ нѣ(с)нои воли (Киѣв, 1633 *Евфон.* 307); Абѣвѣмъ прѣймѣючѣй, абы гѣдне прѣймѣвалъ, повиненъ быти члѣнкомъ црѣковнымъ (Львѣв, 1646 *Жел.Сл.* 4 зв.); Еше една(к) и на то(м) Лилѣи не дѣсы(т) же та пѣнѣкне хлѣбъ оукшталтовѣла дѣшевный, а ле снѣвъ Православнорѣссѣйски(х) хѣче(т) навѣчѣти яковѣими го(д)не преречѣного заживши хлѣба, быти маѣютъ? (Киѣв, 1648 *МИКСВ* 350).

Див. ще ГОДНО.

ГОДНЕЙ, ГОДНЪЙ *присл. в. ст.* Достойнѣше, з бѣльшою честю: ѡте(ц) Балаба(н)... це(р)кви божо(и) заслѣжи(л) и завше го(д)не(и) мимо ины(х) заслѣговати и ратѣ(н)ко(м) и ѡ(з)добою ѡно(и) быти може(т) (Острог, 1607 *ЛСБ* 410, 1 зв.); Я если вывышшѣный бѣдѣ ѡ(т) земли всѣ привлѣкѣ к себѣ, жебымъ годнѣй и якъ потреба тою ма(т)ерію ро(з)соужа(л), на двѣ части дѣлю (поч. XVII ст. *Проп.р.* 294).

Пор. ГОДНЕ.

ГОДНЕЙШИЙ, ГОДНЪЙШИЙ *прикм. в. ст.* Гѣднѣйший, достойнѣйший: естли бы ся намъ господару увидѣли годнѣйше свѣдки каноникѣи, ажъ бы вжо передъ нами тому конецъ былъ (Вільна, 1516 *АЮЗР* I, 51); инши(х) светко(в) з обѣ сторо(н) маѣ(т) постави(ти) неподозрѣны(х) и межѣ тыми которые бѣду(т) го(д)не(и)шие тѣе маѣ(т) сами зъ све(т)ками приса(г)нѣти (1566 *ВЛС* 79); для годнейшого и слушнейшого одправованя фалы Божое, маеть мети [игумень] презвитеровъ (Клевѣанъ, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 494); аг(л)скаѣ в(п)равдѣ натѣра годнѣйшаѣ и щаслѣвшаѣ, же шлахетнѣйшаѣ, во(л)нѣйшаѣ, а згѣла

дѣвѣнаа естѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 248); ѡмиленнѣйшій: Ѡкаа(н)нѣ(и)шій, набожнѣйшій: не(д)знѣйшій, змилова(н)аса годнѣйшій (1627 *ЛБ* 139); Новоизбранный... Ѡ(т)че и Пастыру... нѣчбгѡ на(д) то годнѣйшого кѡ ѡфѣроваѡ, ... твоѣмѡ не роздмѣлисмѡ (Київ, 1648 *МКСВ* 348).

Пор. **ГОДНЫЙ.**

ГОДНИЙ *див.* **ГОДНЫЙ.**

ГОДНО *присл.* 1. Достойно: тогда двана(д)це(т) апо(с)толо(в) созва(в)ши много ѡченико(в) рекли не го(д)но е(ст) на(м) опу(с)ти(в)ши слово бжее служити сто(лом) (II пол. XVI ст. *КА* 28); Слѡвное Вѡйскѡ гб(д)но такбго Гетмана, Котбрый... Оумѣль мѡдре тѣ(мѣ) силнымъ Вѡйскомъ кероваѣти (Київ, 1622 *Сак.В.* 40); дароваѣль мѡ тежѣ Бѣ и то же на столѣи своѣй стѡ и прп(д)бнѡ и пѡма(ти) гбднѡ живота и бѣгѡ своѣгѡ докончѣль (Київ, 1623 *МКСВ* 83); Лѣтъ естѣ: Слѡшне, годи(т)са, ... гбднѡ (1627 *ЛБ* 60).

2. Годиться, можна: тѣмъ даль которыи с нимъ были которыхъ то не годнѡ было ясти еднѡ единѣмъ иереѡмъ (1556-1561 *ПЕ* 232).

3. *У знач. присудк. сл.* Варто, потрібно: Тако бо го(д)но естѣ намъ исполнити всю правдѣ (1489 *Чет.* 127); Годно милому купити, а оустомъ и зуобомъ его къ пережованію (поч. XVI ст. *Песн.п.* 55); толко то покажу чителникови..., што естѣ смеху годно (Вильна, 1599 *Ант.* 847); оуказѣтьсѡ, же роздмѣеть тѡ што тамъ пѣсано великой хвалы гбднѡ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 186); Велико заправды и подивѣна го(д)но естѣ Га Ба нашѣгѡ члѡкѡлѡбіѣ (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 36); оучишигѣ кажѣньѣ справлено робѡтою аптекарскою... посвачѣнья велми гбднѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 108 зв.).

Див. ще **ГОДНЕ.**

ГОДНОЖЪ *ч. (уг. hadnagu)* нижчий офицерский чин: научайме ся за сего годножа смиреніе, якъ овунѣ бѡвъ смиренный, не бѡвъ члѡвѣкѣ мерявый, за што бѡвъ годножѣ над стома людми (XVI ст. *НЄ* 97); Шестое: мовивѣ Христосѣ годножеви: "Пуйди, якъ вѣруешѣ, такъ нагай ти будетѣ" (Там же, 100).

ГОДНОСТЬ, ГОДЪНОСТЬ *ж. 1. (сукупність рис, що характеризують позитивні моральні якості)* гідність: Естли з низкого родѣ посполитый человекѣ приходит для своѣх цнот кѡ вышшей чти, а простыи годнѡстю шлахотства достѡпают, заправдѣ достѡй-

на ест ѡсвецоности княжества для мѡжства высокѣх заслѡг (Городно, 1507 *АС* III, 49); потреба на(м) всѣмъ ѡготова(ти) свою го(д)ность, и волю истиннаго хр(с)тѣя(н)ства (Львѣв, 1588 *ЛСБ* 93); вшѡкже, же сѣтѣлко гбдности и оумѣтности вѣ собѣ не маюѣт, прѣзѣ своѣй нѣрадь и недѡвтѣпѣ (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 441); стѡнѣ Сщѣннической палмѡ гбдности, всѣмъ стѡно(м)... прерываѣеть (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 9).

2. (*усвідомлення чиеї-небудь громадської ваги, громадських заслуг*) гідність: Всакии рѣчи цнотливыхъ справъ, которыиж для гбдности заслѡгѣ ѡт высокѣх панѡв ачкольве заплаѣтѣ знаменитѡю щедре а гбдне приймаѡт (Вильна, 1522 *АС* III, 235); А понѣже того есмѣ жа(д)ноку моею го(д)но(ст)ю не заслужила прѡшоу абы... на(д) мною милосѣрдіѣ свое оучиниль (Львѣв, 1585 *УЕ* №5, 260 зв., на полях); Вѣдаѡтъ южѣ гараздѣ чимъ были ошѡкани, а кѣды тоѣ добре ѡбачать, И намацаѡтъ, южѣ затымъ всю гбдность Познаваѡтъ (Острог, 1587 *См.Кл.* 20 зв.); та(к) голаа голова ѡт космато(и); мыслѣю, достѡн(н)ство(м) го(д)ностью, и оучтѣвѡстю прѣ(д) бгѣмъ дале(ч)ѣ ѡ(т)стоитѣ (п. 1596 *Виш.Кн.* 230 зв.); ѡнѣ спочаткѣ вымовла(л)са, далѣкимъ себе быти менѡуючи ѡ(т) таковоѣ го(д)ности (Острог, 1607 *Лѣк.* 85); Ѡ(т)давай че(ст) звѣтѡзци, слѡвѡ, го(д)ностѣ, вѣрѣ (Київ, 1632 *Євх.* 301); Вѣ всѣ(х) ты(х) една(к) преемѣнѣнцѣахъ и титѡлахъ прѣложѡны(х) не естѣ ще гбдлаа гбднѡ(ст) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 2 зв.).

3. (*достойнство, шляхетність, почиття власної вартості*) гідність: та(к) жеи ѡни в(г)дности имени хр(с)тѣяньского розоумѣю(т)са (Львѣв, 1585 *УЕ* №5, 301 зв.); Нечѡулыхъ ѡ(т) недбѡльства хотачѣ ѡ(т)вѣстѣ, ... абы всѣ высокость стѡнѣ того зѡнали, и зѣ якою гбдностью на нѣго вѣтѡпали (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 2 зв. нenum.); Годѣлосѡ тобѣ згбѣ сороматисѡ старожѣтныхъ теѡлѡкѡгѡ(в) и Ѡпѡвъ повѡги, и ѡ(т) ни(х) оучѣтисѡ прѡстой и неѡмѣльной стѣжки, котбрымъ не толко часѣ давность, и прѣвысокаа мѡдрѡсть и надка высвѣдчаѣеть гбдность вѣры, але и живѡтѣ зрѡвнанный аггѣломъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 251); Достѡинство: Достѡйность, вѣрадѣ, гбдность (1627 *ЛБ* 32); йменемъ его назваѣль, и Цѣсарскѡю гбдность емѣ вѣ наблѣжшѡмъ часѣ прѣйдѣчѡю запѣвне ѡповѣдѣ(л) (Київ, 1631 *Син.Тр.* 814); Слѡвнымъ та вѣ томъ ѡршѡ-

кѣ, оучини(л) Рицѣремъ, ... Орла́ быстроліютного, гбд-ност' ти дароваль (Львів, 1642 *Бут.* 5); Чи добыть оны(м) ѡжъ так' великой преемвѣнѣнці и гбдности достпѣили (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 3);

у знач. *титула*: а если того чинѣти не боудемо теды го(д)ности его сто̄и не прѣймемо ни споле(ч)ности з ни(м) (к. XVI ст. УЕ №31, 100 зв.); Мѣрно(ст) те(ж) е(ст) го(д)носте(м) забѣгати, а на высокій са ста(н) выносіти (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 11).

ГОДНЫЙ, ГОДНИЙ, ГОДЪНЫЙ, ГОДЕНЬ, ГОДЕНЬ *прикм.* 1. (*який заслугує або вартий чого-небудь*) гідний: ѡ(т)че // сьгрешиль есми на нбо и пре(д) тобою для которы(х) мои(х) злостіи не ест есми годень назватиса сно(м) твои(м) (1556-1561 ПЕ 289-289 зв.); оныхъ манованы(х) зобравши з' жонами и з' дѣ(т)ми... сромѣтне в' ланцѣхахъ... на смѣртъ годнѣю... до насъ пошлѣте (Острог, 1598 *Отн.КО* 9 зв.); ми го(д)ни такои смѣрти (XVI ст. УЕ *Трост.* 70); Гбднаа(с) една(к) похвалы же вѣрѣ свою любийшъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 186); Изали тогъ пастырь погиблый не слушней волкомъ назватиса годень, который таковое блюзнерство въ "Требникъ" свой уписаль, и тымъ самымъ его пошпатиль? (Вільна 1608 *Гарм.* 197); Ачъкъблвекъ Книга таа поваги гбднаа ѡ сщѣнъствѣ (Львів, 1614 *Кн. о св.* 444); Плакали и бѣны хвалы гбдныи вдѣвы, гды Тавѣа добродѣйка ѡхъ... вмерла (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 14); створѣнемъ твоѣмъ назватиса южъ не естемъ гбдень (Київ, 1637 *УЕ Кал.* 32); тобѣ то даровано, такѣвыи бѡ(з)кїи дары ...Абы(с) ты сталъса гбднимъ, на томъ свѣтѣ ласки бѡ(з)кои (Чернігів, 1646 *Перло* 8 зв.); ѡзнавѣемо в собѣ жесмо го(д)ны; абы насъ на бо(л)шю и трѣднѣйшю войнѣ принато (серед. XVII ст. *Кас.* 72); нѣчь бѣна нехѣй не ѡпѣстѣетъ // а ни хвали гбдна бѣдетъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 57-57 зв.);

у знач. *ім.* гідний, достойніший: По дедицтвах и близкостях ниhto поповства и церкви доходити не маот и отнюд то отсекаем, толко годным давати (Берестя, 1591 *ПФ* 103); На столици епископскіе не дбаот о годного албо жебы ведле канонѡвъ, хотяй повѣдаот, же вцале им каноны зоставлено (Львів, 1605-1606 *Перест.* 50); але всѣмъ давай ѡ що кольвекъ для поживенья просатъ, абовѣмъ далѣко лѣпше естъ для гбдныхъ мѣловати и негбдныхъ, анижли

для негб(д)ныхъ, и гбдныхъ ѡпоущати (Острог, 1614 *Тест.* 182); А еслѣжъ якѡ маючи истѡтне дарѣютъ гбднымъ, тѣды и // испдѣаѣтъ завшебѣтне и пре(д)вѣчне, котѡры(х) потыкѣючи мы прѡтѣвко ѡ(т)повѣдаемъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 241-242);

(*такий, що має високі позитивні якості*) достойний, гідний, поважний: хто са ѡ земли правѣетъ, абы малъ самъ присагати, нижли дей свѣдки годныи присагаютъ и землю заводатъ (Петрків, 1527 *AS* III, 319); насъ... жадали, абыхмо его, яко чоловѣка годного, при томъ хлѣби духовномъ, архимандритстве Печерскомъ, зоставивши, // то ему нашимъ листомъ утвердили (Торунь, 1576 *АрхЮЗР* 1/1, 62-63); в' то(и) истории... ничого и(н)шого ѡ(д)но годны(х) мѣжѡвъ ... вы(с)лавяю(т) (1582 *Кр.Стр.* 14 зв.); презъ *годныхъ* людей годные речы бывають справованы (Вільна, 1599 *Ант.* 577); Который то прѡтосингел, будучи челѡвѣкомъ годнымъ и учоным, добре был цесарови турскому знаемый и всѣмъ башомъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 33); Достѡинъ: Гбдень (1627 *ЛБ* 32); Вдѣчность Ясне Превелебнѣишомѣ... Петрѣ Могїлѣ ...Прѡмѣторови Побѣжномѣ, и несмертѣльной слѣвы Гбдномѣ оборѡнці ѡдъ Спѣдѣѡвъ... оупрѣйме ѡ(т)данаа (Київ, 1632 *Сѣх.* 291); тедымы, угледѣвши ...поцтивые поступки... Иоанна Скинѣдера, яко члѣвка годного..., повагою нашою гетманскою завойта и дозорцу мѣста Чернигова... поста новляемо и потвержаемо (Київ, 1649 *Тр.ЧАК* 146);

годный вѣры див. ВѢРА.

2. (*який годиться для чого-небудь*) придатний, гожий (до чого): ѡднобы есте, местцо ѡбравши на Горини, або гдѣбы годное и слѣшное к собраню вашомѣ кѣ ѡбороне напротив того неприатѣла нашего было (Краків, 1538 *AS* IV, 156); То всихъ гако(в)ницѣ добры(х) кѣ стрѣ(ль)бе го(д)ны(х) нѣ (1552 *ОЖЗ* 119); побраль: напервей, коня одного,... неукѡвъ чѡтыры, годныхъ два (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 268); што ся дотыче(т) лесовъ мои(х)...., на попелы годныхъ, тые-мъ на собѣ зостави(л) и зоставую (Житомир, 1584 *АЖМУ* 134); сѣна стыртъ три,... третяя на предажу годна (Пересопница, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 299); кг(д)ы по(д) сѣмыи мѣры пры(м)кнѣлтъ, хотѣлъ ѡбырѣти мѣсца коу шанѣомъ гбдныи (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 83).

3. Приемный, бажаний: $\omega(\tau)$ ω иѣ стефа(н)... и зы(н)шими добрыми лю(д)ми слѣшн ω (и) а доброе рѣчи жадаю(т) котораа е(ст) напре(д) гѣ бгѣ... мила и г ω (д)на (Львів, 1544 ЛСБ 10); и такъ великоюю собѣ заплатѣ позыщешъ, жесь не ты(л)ко себе г ω дны(м) бгоу, але и ты(х), кот ω рые по(д) звѣрхностю твоєю быти справиль (Острог, 1614 Тест. 147).

4. Належный, заслуженный, гідный: за нашѣ оучинкы годноюю заплатоу беремо (1556-1561 ПС 328); А бныи першій исидоръ кгда на столицѣ роускои митрополіи пріѣхаль,... с чѣстью г ω днею принатъ былъ (Острог, 1598 Ист.фл.син. 36); ты(м) еще болше найвыборнѣишій в доброты боудешъ, кг(д)ы ко(ж)домѣ г ω дное мѣсце подаси (Острог, 1614 Тест. 166); Найпервѣи в'... захованію приказаній Бжїи(х)... старатиса повиннисте,... абысте г ω дн ω ю заплатѣ... праці св ω ен в' нбѣ шдѣржати могли (Київ, 1646 Мог.Тр. 931).

5. У знач. ім. с. р. годное — (те, що заслугоуе чогось) варте, гідне: есми ва(с) посылалъ к немуу але // ничого г ω (д)ного смрти емоу(с) не стало (1556-1561 ПС 325 зв.-326); Всюды выс ω кое ω собѣ роздмѣн'е шк ω дигъ: и снадне себе так ω вый чл ω къ ω шдкиваетъ, кот ω рый нѣч ω го в' собѣ г ω дного не маючи, роздмѣетъ же г ω дности и(н)ши(х) // перевышаеъ (Київ, 1637 УЕ Кал. 3-4).

ГОДНѢЙ див. **ГОДНЕЙ**.

ГОДОВАННЫЙ прикм. Відгодований, гладкий: чоботы суть наука, мирнустъ, а теля годованное, што зарѣзали и изѣли, то естъ сынъ Божїи (XVI ст. НС 7).

ГОДОВАННЫЙ дієприкм. узнач. ім. Годований. Вл. н.: Иванъ Годованный (1649 РЗВ 40 зв.).

ГОДОВАТИ дієсл. недок. 1. (давати кому-небудь їжу) годувати: Господи, коли есме ты видѣли голодного, мы ты годовали, и жадного, мы есме ты напоили (XVI ст. НС 12);

(кого) (давати корм тваринам) годувати: власне я(к) чюжїе псы, на того кто ихъ годоуе(т) еднако брешоу(т), такъ и злыѣ, добродѣемъ якъ // неприателемъ шк ω да(т) (Острог; 1614 Тест. 149-150); если са в' ког ω такое тела втѣли(т) тогды они тамъ вси зг ω дне праздникдютъ,... и навѣборнѣишими пок ω рмы так ω бг ω годдютъ (серед. XVII ст. Хрон. 20).

2. (кого) (утримувати кого-небудь харчами) годувати: вѣроу Іосифъ ся усокотивъ выдѣ курварства, и добывъ благословеніе выдѣ Бога, и годовавъ землю египетскую у тотъ голодъ великий, годовавъ и братю свою, и вутьця своего (XVI ст. НС 118).

3. (кого) Підтримувати: Другое: усю надежу твою излиши на Бога, чомъ знаешъ, ажъ овунъ ты годуеъ, якъ мовить пророкъ Давидъ,... "Изверзи на Бога журу твою, и овунъ будетъ ты годовати" (XVI ст. НС 112).

4. Частувати: Бывають часомъ дрѣгги, якъбы на Кролѣвской вечѣри годдючи и веселачиса радостю невым ω бноу (Вільна, 1627 Дух.б. 193).

5. (кого) Годувати, виховувати: ми лепѣи было колибы(х) тебе ни родила ни годовала (1489 Чет. 96 зв.); якъ родителѣ нашѣ маюгъ великую трудностъ и тяжкусть, годуючи дѣти (свои) (в ориг. нашѣ. — Прим. вид.) и грѣючи ихъ, и такожъ суть довжны и дѣти, дѣля того приказаня зр ω бити отцемъ своимъ усякые потребы (XVI ст. НС 217).

ГОДОВЛѢ ж. Їжа: тыи манны на(м) его мл(с)ть да(л), абы годовлѣ была томѣ нашемѣ городѣ (Гирлов, 1512 Cost.DB 81).

Див. ще **ГОДУЛЯ**.

ГОДОВОЕ с. Річний прибуток від купівлі майна: на тую(ж) куплю мою... которую я григоре(и) ме(л) никому ничи(м) непе(в)ную во впокою годово(г) ω смънадца(т) за небо(ж)чицы пане(и) ма(т)ки наше (Черкаси, 1589 ЦНБ II, 23258, 1 зв.).

ГОДОВЫЙ прикм. Річний: На упис вечистый и на сорокоустъ годовый на церковь соборную... маеъ дано быти десеть копъ грошей (Тороканів, 1555 ЧИОНЛ V-3, 157).

ГОДУЛЯ ж. Те саме, що годовлѣ: Али у сесь пусть не лише, шьто бы выгбирати годулю, али выгъ усякою доброты телесной не лише разъ, албо чотыри разы у годѣ,... будь тверезъ, изъ усѣмъ серцемъ Богови молися (XVI ст. НС 27); Христось... мовить, што бесме ся не журили за годулю, // та за питву, та ни тѣломъ нашимъ за одежу (Там же, 93-94); ангель принюсъ такому хлѣба,... якъ приносивъ (в ориг. принюсивъ. — Прим. вид.) воронъ годулѣ Илїеви пророкови (Там же, 96).

ГОДУНЪ ч. Годун, годовальник. Вл. н.: Остап Годнъ (1649 *РЗВ* 379); Иванъ Годнъ (Там же, 385).

ГОДЪ, ГОД, ГУДЪ ч. Рік: у тьму газу задалу нас, абычмо ім... к тому на колко hodow туй wołowszczyну odpustily (Вильна, 1502 *ЗД* VI, 149); Князь Михаило... а Ивашко, подскарбий, взяли личбу въ мытника Луцкого... съ обьюхъ мыгъ на тые минулые два годы (Краків, 1505 *РЕА* III, 69); а мы рѡ(к) положи(ли) том(в) теса(н)ю стого никола днѣ вешнего нине(ш)него годѣ первого и(н)дикта (Овруч, 1513 *ЦДІАК* 220, 1, 4); а потомъ отъ трехъ годовъ почать зновѣ новымъ деревомъ сосновымъ же робити добродеревъцы справоу горо(д)ничого... вроблено зновѣ и покрыто городеньи (1552 *ООЗ*-1, 47); мае(т)... па(н) ива(н) хре(н)ни(ц)ки(и) тые лю(ди)... до цалого зпо(л)ного годѣ або року... де(р)жати (Толпизин, 1576 *ЛНБ* 5, II 4043, 148); па(н) сема(ш)ко поведи(л) н(ж) деи естѣ тому ѡ(т) десети годѣ яко я та(мъ) на то(и) реце е(з) приби(л) и рыбы лови(л) (Київ, 1580 *ЛНБ* 5, II 4044, 69 зв.); Пото(м) ли(ст) показа(ли)... в которо(м) ли(с)те со(з)навае(т) па(н) по(д)судо(к), яко вла(ст)но(ст) свою, ѡ(т) ча(с)у немало(г)[о] де(р)жа(л), чере(з) ко(л)кодеса(т) го(д), судере(в) с Кло(ч)ками... во (в)сем (Житомирщина, 1595 *ККПС* 65); Господи, ши у сесь гудъ наготовишь царство Израилю? (XVI ст. *НС* 73); Подданный... пана старосты... дочку свою... выдавъ бывъ замужъ за котляря..., который три годы живши зъ нею..., покинувши, прочъ пошовъ (Чернігів, 1648 *АЮЗР* III, 157); год отъ году — цілий (весь) рік: а естли бых на тот рок... тых пенезей не отдал, тогды мае панъ Кграевский держати год отъ году то естѣ, от Божого нарочена до другого Божого нарочена, также и далей рок за роком идучи (Володимир, 1563 *АрхЮЗР* 8/VI, 130); до году — (на один рік) протягом року: мае его милость тую шест волок кгрунту... до рукъ своихъ приняти и вживати до году (Вильна, 1562 *АрхЮЗР* 8/VI, 126); з году на годѣ — (рік у рік) постійно: за тьи дѣши, има(т) давати, з годѣ на го(д) по ка(ди) меду (Київ, к. XV-поч. XVI ст. *ЧИОНЛ* VI-3, 39); на (в) годѣ — на (один) рік; протягом року: земляне Киевские... продали имъ корчму Вруцькую на годѣ за сто копъ грошей (Краків, 1507 *АЮЗР* II, 117); за дан

медовою с цыншовыми грошми платити в год повинны пол деватынадиат копы грошей (Сушично, 1569 *АС* VII, 329); на (в) кождый (каждый) годѣ — кожного року, щорічно: а въшакъ же и mezi тыми хре(ст)яны которые бы... на ко(ж)ды(и) годѣ... на исповеди бывали... тые маю(т) допѣшоны бы(ти) сведе(ц)ства (1566 *ВЛС* 78 зв.); Те(ж) бы(х)мо в то(м) Его мѣсте(ч)кѣ дозволили торгъ мѣти в недѣлю а ярмаро(к) в ка(ж)дый годѣ на часъ который онъ собѣ обереть (Межириччя, 1503 *Арх.Р.* фотокоп. 50); что (што) годѣ — щорічно: когда што час, то новина, что год — отмена (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 181); они заплативъши... трыста золоты(х) до школы што го(д) чинити повинни будѣтъ намне(и) не ѡ(т) стѣпаячи ѡ(т) повинности своее (Київ, 1622 *ЛСБ* 486).

Див. ще ГОДИЩЕ.

ГОДЫНА див. ГОДИНА.

ГОДЫНКА див. ГОДИНКА.

ГОЖЕ, ГОЗЪ присл. Гарно, добре: Такъ же и в' напѡхъ лаксѡючихъ бѡрзо пристѡйне // и гѡже того мѣшаю(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 184-185); libet, гозѣ естѣ, лѣпо е(ст) (1642 *ЛС* 254); Vcziniz, Boze, vsim pam hoze (1648 *П. про перем.* 202).

ГОЖИЙ, ГОЖИЙ, ГОЖЪ прикм. 1. (який годиться до чого-небудь) придатний, гожий: хотѣ(л) напа(с)ти або(с) го(ж) бы(л) и напа(л) (к. XVI-I пол. XVII ст. *ЦНБ* 74 П/20,22); Ячайце: Банка лазѣбнаа, сѣдїна гѡжаа кѣ наливаню олівы в' лѡмпѣ (1627 *ЛБ* 161); в гаюх и запустах..., дубы, на будынъки гожые,... одвозили... суседом и приятелем своим роздавали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 344).

2. У знач. ім. Гожий. Вл. н.: Ю(с)ко Гожий (1649 *РЗВ* 130).

ГОЗЪ див. ГОЖЕ.

ГОИТИ дієсл. недок. (що) Гоїти: Наперед в голове две раны кривавые шкодливе, одна на чолѣ стороны правое, другая троха повышей на том же чолѣ, обе от балвера южгоены (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 501); Якъбы Крѡль якїй потрафившы оубѡгого члѡка, котѡрого бы всї члѡбли трѣдомъ зараѡны были, ѡ(д)ложївши в'стыдъ на сторонѣ лѣвки и плѡстры накладал' на раны и гоїль шкѡды еѡѡ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 159); Гою sano (Уж. 1645, 59 зв.);

Образно: Хс вѣчный и неоулѣченный несме(р)тѣльной дѣши раны злобы и намѣтности гойть (Вильна, 1627 Дух.б. 377).

ГОЙ *виг. 1.* (уживается для выражения радости) гей, рідко гой: Знаменованіа Междометіа сѣтъ различна... Раддіющагоса: яко гой. Милосердіющагоса: яко бѣда (Єв'е, 1619 См.Грам. 194); Знаменованіа Междометіа сѣтъ ра(з)лічна... // ...Понѣжающагоса: яко, нѣ. Раддіющагоса: яко, гой (Кременець, 1638 Грам. 73-73 зв.).

2. (уживается як оклик при звертанні) гей: Ной, Kożaszeiku, panesz moy, Dalekże shaisz domek swoy? (1625 П.про Кул. 22).

ГОЙБРЕ *виг.* (уживается для выражения радости) гей, ой: Гойбре (Уж. 1645, 74).

ГОЙДА¹ *виг.* (уживается для выражения радости при гойданні) гойда: Гойда (Уж. 1645, 74).

ГОЙДА² *ч. Діал.* гойда "висока, незграбна людина". Вл. н.: Миха(и)ло Го(и)да (1649 РЗВ 167).

ГОЙНЕ, ГОЙНЪ *присл.* (стч. hojne, стп. hojnie) щедро, багато: Ніла з' брегѡвъ, ширѡко выливаѡчого: И весь Єгипеть, гойне напаваѡчого (Львів, 1609 На Злат. 2); Тотъ днь радостный всѣ(х) насъ гойне потѣшае(т) (Львів, 1616 Бер.В. 93); Потрѣте, имендетса гора тоу(ч)наа, яко гойне оупитѡна з' обрѡковъ нѣ(с)нои премѣдрости (Почаїв, 1618 Зерц. 48 зв.); Довблный есмь: Обилно има(м), досытъ маю, конте(н)тѡса, гойне заживаю чого (1627 ЛБ 31); внѣт са ѡнъ постараль, ижъ мѣсце зготовано и всѣмъ хбрымъ, достатки, гойне додавано (Луцьк, 1628 Андр.Лям. 7); Богачъ на каждый дѣнь гойне оуживаючи, веселыл'са (Київ, 1637 УЄ Кал. 597); надаровалемъ васъ гойне дарами мѡими нѣ(с)ными (Чернігів, 1646 Перло 152 зв.).

ГОЙНИЙ *див.* **ГОЙНЫЙ.**

ГОЙНОВАТИ *дієсл. недок.* Добре жити, розкошувати: Люде... роскошне жили и вамъ добре чинили и гойновали (1625 АрхЮЗР 1/VIII, 365).

ГОЙНОКРВАВЕ *присл.* Кривавими слъзами: Ѡ пречыстаа Панно, рачъ и мнѣ то дати, бымъ гойнокрваве и а грѣшны(и) мѡгл' рыдати (Львів, 1631 Волк. 6 зв.).

ГОЙНОСТЬ *ж.* Щедрість, богатство: а та(к) великая бы(ла) го(и)но(ст) крѣщѣ золотого и

серебряного в гишпани, и(ж) ха(н)ниба(л)... на ко(ж)ды(и) рокъ дванадца(т) бочокъ золота чи(с)-того з доходу(в) го(р)ни(х) бира(л) (1582 Кр.Стр. 31 зв.); Жалѡсне той пѡрванный яко Квѣтокъ о(т)-паль ѡродѣ, рѡско(ш), гойность, оздѡбѣ все ѡ(т)далъ (Львів, 1615 Лям.Жел. 8); Щедрота, мл(с)рдіе: Щедробливо(ст), гойность, злитованье (1627 ЛБ 159).

ГОЙНЫЙ, ГОЙНИЙ, ГОЙНЫ *прикм.* (стч. hojny, стп. hojny) **1.** (з великою мірою прояву) щедрый, богатый, великий: чого я по его милости... вдячна будучи и тую такъ гойную ласку и добротъ его милости... значне нагородити... записую именье свое материстое (Луцьк, 1580 АрхЮЗР 8/III, 322); Гойнаа ласка ннѣ, всѣмъ са показала, Котраа са здавна ѡ(т) Ба̄ обещаала (Львів, 1616 Бер.В. 67); Изобилный: Гбйны(и), достатный (1627 ЛБ 46); Премѣнвши фрасѣнокъ на го(и)ндю радост, Ѡ(т)ложѣмо ѡ(т) себе грѣховндю сладост (I пол. XVII ст. Рез. 173); Бо маеть гѣфцы котѡрыи дла показана гбйныхъ Цркви Бжой добродѣйствъ добывають (Київ, 1632 Єах. 293); Молю ѡ(т)че стый мйлость твою. // Обдарй гбйними дарами дѡшѣ мою (Чернігів, 1646 Перло 17-17 зв.); зачымъ протестансъ мусель... гойные лзы в том утрапеню своим вылевати (Луцьк, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 406);

(всесторонний) богатый: В' якіхъ Церковь завше, абѣ обфитовала, и кѣ оздѡбѣ, свѣтно ними проквитала. Наоукъ Бгослѡвъскихъ в' гбйное розьмножѣнье (Львів, 1614 Кн. о св. 447).

2. (який виявляє щедрість, зичливість) щедрый: Припомню... Гермагена... якъ засъ былъ в' добротчйности гойный (Київ, 1623 МИКСВ 84); Ѡ(т)че нашъ прѣстый... простри гбйндю рѣкѣ свою (Чернігів, 1646 Перло 18); ты Маткою, Црѣ Агглскомѣ зоста... Котѡрй гбйндю рѣкѣ свою ѡтвораетъ (Там же, 36 зв.).

ГОЙНЪ *див.* **ГОЙНЕ.**

ГОЙНЪЙ *присл. в. ст.* Щедріше, богатше: Если тѣды на тѣнь такъ са вылилъ Дхъ стый, якъ далѣко болей на нѡвдо ла(с)кѣ, на кр(с)тъ, на прійстѣе Хр(с)тѡво, гдѣ са гойнѣй и п'анство Дха стало (Вильна, 1627 Дух.б. 385); Лйшше: Обфйтѣй, набзы(т), надто, тымъ болшей, далѣко болше, гбйнѣй (1627 ЛБ 59).

Пор. **ГОЙНЕ.**

ГОЙНЪЙШИЙ, ГОЙНЪЙШІЙ *прикм. в. ст.*

Щедріший, багатший, більший: якъ много гойнъйшаа ω(т)плѣта тѣмъ са ставѣеть... котѡры... славне в пѣмѣти лю(д)ской живѡтъ (Єв'е, 1616 УЄ Єв. 4 ненум.); Изаіи(ж) не гойнъйшее бл(с)веніе даровано бѣдетъ тѣм, котѡры Ківоѡтъ Гнѣй живѡый и нб(с)ный маіють в' собѣ пребываючій (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 308); Любоподателнѣйшій: Свобо(д)нѣйшій, гойнъйшій (1627 *ЛБ* 61); Пѣнна... Гойнъйшого весѣльѣ на(д) всѣх' заживѣеть (Львѣв, 1631 *Волк.* 26).

Пор. ГОЙНЫЙ.

ГОЛДОВАНЬЕ *с. (стп. hołdowanie)* (чому) схильність (до чого): А то мѡвачи Х̄с, не виндѣтъ богѣтства, але виндѣтъ голдованіе богѣтствѡ (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 480).

Пор. ГОЛДОВАТИ.

ГОЛДОВАТИ *дієсл. недок. (стч. holdovati, стп. hołdować)* 1. (кому) Визнавати чиесь верховенство; схилитися (перед ким): В'сточная церков — правдивая мати,... Иже прегордому папѣ не голдуєтъ и Христу-царевѣ в'ѣру заховует (к. XVI ст. *Укр.п.* 75); Днѣ же тогъ ннѣшній звѣта(з)ства трѣдмфоуѣмѡ И Боу южъ в' Тр(о)щи, а не дѣблѡ голдоуѣмѡ (Львѣв, 1616 *Бер.В.* 94); где са... скрыешь пре(д) дхо(м) бжи(м)... всюды бо лице его єсть, ибо столица его, а(д)жего(л)дѡе(т) емоу (Височани, 1635 УЄ №62, 48 зв.); зачѣмъ // они такъ працюѣте томѡ бѡгѡ своѣмѡ голдѡют' (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 68-69); *Образно:* Юж нам небо мѣдяним ся стало, Котрое с пѣрвотѣку з нас не голдовало. Юж весна і лѣто зимѣ уступають, Юж жнива і осѣнь аквѣліон голдуют (1648 *Елег.* 152).

2. (чому) Бути прихильником (чого): вшетенствѡ и нечистотѣм' не голдѡѣмѡ (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 57).

3. (кому) Віддавати честь, шану: Прѣто и мѣ тобѣ в'ѣроу; ннѣ голдѡѣмъ (Чернігѡв, 1646 *Перло* 26).

ГОЛДОВНИКЪ *ч. (стп. hołdownik)* *перен.* (чого) прихильник, поклонник: Члѣкъ кѡждый на томѣ мизѣрномѣ пѣдолѣ плѣчѡ, смѣрти єсть голдѡвникомъ, абѡ рѣчей невѡлникомѡ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 935).

ГОЛЕ, ГОЛІЕ, ГОЛЬЕ *с., зб.* Гілля: дрѣгии засе рѣбали го(л)є з деревъ (Хорошѣв, 1581 *Є.Нег.* 48); паве(л) назбира(л) много го(л)ѣ ви(н)но(го) и кла(л)

на сто(с) ω(г)на (II пол. XVI ст. *КА* 153); чѡючій и стѣй з' нѡѣ з'стѡпиль... и такъ мѡвилъ: порѣбѣйте дѡба, а ѡботнѣте гѡльѣ егѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 362); оувѣзла голова егѡ на дѡбѣ, бо о(б)вилѣса вѡлосы егѡ ѡколо гѡліѣ (Там же, 270 зв.).

ГОЛЕЛНЫЙ *див.* **ГОЛЕННЫЙ**?**ГОЛЕНЕ, ГОЛЕНЕ** *с.* Гоління: с(т). Фѡтій...

// Не вспоминаєтъ ѡ опрѣснокѡ, котѡрый... не замо(л)чалъ бы егѡ бы(л), бѡ если голеніе боро(д) Каплѣно(в) и ѣныи дробнѣйшіи блѣды гѣни(т), бѣрзѣй опрѣснока не занеха(л) былъ нагѣнити (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 282-283); Бо што ся бородѣ голенѣ и усѡвѣ дотичеть,... здаєтся то намѣ речъ быти ровная и знесенѣя (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 793).

ГОЛЕНКА, ГОЛОНКА, ГОЛѢНКА, ГОЛѢНЪКА *ж. 1. (частина ноги)* голінка: глезна голенка (II пол. XVI ст. *ЛА* 181); Глезнѡ: ГѡлѢнъ, голѢнка (1627 *ЛБ* 25); *scusculum* голѢнка (1642 *ЛС* 148); а што коли хѡчъ хѡдитъ на чѡтырѣхъ ногѣхъ, але маѣ дѡлжѣи послѣднѣи голѡнки котѡрыми скѣче по землі єсть маѣте (серед. XVII ст. *Хрон.* 118 зв.).

2. ч. Вл. н.: Трохи(м) ГолѢнъка (1649 *РЗВ* 331).

Див. ще **ГОЛЕНЬ.**

ГОЛЕННЫЙ¹, **ГОЛѢННИЙ** *прикм.* Голінковий: Глѣзна: Гѡлени, конѣць кості(и) гѡлєннѣхъ котѡрѣисѣ ѡпираю(т) кѡсти в' стопѣ, и в' боки са оудаю(т) вѣпоуклы (1627 *ЛБ* 25); *talaris*, голѢн(н)и(и) (1642 *ЛС* 393).

ГОЛЕННЫЙ², **ГОЛЕЛНЫЙ, ГОЛИЛНЫЙ** *прикм.* Який стосуєтся гоління. ◊ **ножъ голєнный** (голєлный, голилный) *див.* **НОЖЪ.**

ГОЛЕНЬ, ГОЛЕНЪ, ГОЛѢНЪ *ж.* Те саме, що голєнка у 1 знач.: моучнѣкъ извести исъ єзера и свѣзавши пребити имѣ голєни (1489 *Чет.* 145 зв.); голєни егѡ столповѣ морморяны, котѡры жѣ то соуть оуставленѣ на подкладахъ златѣхъ (поч. XVI ст. *Песн.п.* 54); не ломили голєнѣи егѡ але єдинѣ змежи воиноѡвѣ копѣ(м) ребра егѡ пробиль (1556-1561 *ЛС* 433 зв.); прѣшедші пак вѣѣско перѡмоу перебѣли голєнѣи и другѡму распятому с ним (Володимир, 1571 УЄ *Вол.* 96); єще ѡ(д) нароженѣѣ голєни егѡ были зме(р)тѡвєли (II пол. XVI ст. *КА* 12); голє(н) всѣ синѣя (Житомир, 1582 *АЖМУ* 43); глє(з)но, гѡлѢнъ (1596 *ЛЗ* 40); а ѡни прѣшли розгнѣвѡвшисѣ ѡз(д)рили

розбойники живы // поламали и(м) голени (поч. XVII ст. УЄ №256, 27зв. -28); напёрвѣй постава великого моужа а(л)бо стлѣпа, которого глѣва была злата, перси сребрени, живѣ(т) мѣданы(и), голени желѣзны (Львів, поч. XVII ст. *Хрон.* 13); Глѣзна: Гблени, конѣць кості(и) гбленныхъ которіиса опи-раю(т) кѣсти в' стопѣ (1627 *ЛБ* 25); ogus, гіс голень (1642 *ЛС* 148); наколѣнки мѣданы(и) мѣлѣ на голена(х) (серед. XVII ст. *Хрон.* 218 зв.).

ГОЛИКЪ ч. Голик, голиш. Вл. н.: ива(н) Голикъ (1649 *РЗВ* 4); Анѣдре(и) Голикъ (Там же, 373).

ГОЛИЛНЬИЙ див. **ГОЛЕННЬИЙ**².

ГОЛИНА ж. *Діал.* Голина "відбірний зерновий хлѣб". Вл. н.: Тымько Голина (1649 *РЗВ* 132).

ГОЛИСТЫЙ прикм. Гіллястий: набѣдоваѣли собѣ олтарѣвѣ и болѣано(в)... на кáждо(м) пáгоркѣ высѣко(м), и под' кѣждымъ дѣрево(м) голийсты(м) (серед. XVII ст. *Хрон.* 305).

ГОЛИТИ, ГОЛИТЬ дієсл. недок. 1. (що, кому) (*очищати волосся з голови, обличчя*) голити: а(ч) и то якъ не певные, не вси не завжды и не еднако держать, едины по апостольскѣ ростать, дрѣгіе по козацкѣ голать (Острог, 1587 *См.Кл.* 20 зв.); йнѣши(м) побожны(м) свещѣнико(м) бороды резать и гбловы голийть казалі (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 46 зв.); законъ Божій... людемъ духовнымъ..., усовъ голити за-казаль (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 794); Брю: Голію (1627 *ЛБ* 12); Голію гадѣ (Уж. 1645, 61 зв.); Не бѣдете ворожить а снѣвъ не бѣдете перестерегáть, ани вкѣло бѣдете стрічь волосѣвъ, ани бороды голийть бѣдете (серед. XVII ст. *Хрон.* 123).

2. (що) (*позбавляти рослинності*) оголювати: Если жалѣ бѣдешъ з'божьє з' зє(м)ли твоѣй не бѣдешъ голийль земли ажь до кгрѣнтѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 122 зв.).

3. *Перен.* (що, кого) (*віднімати силою або хитрощами*) обдирати: толко гроши баламутными по-вестыми собирають, голять и на людехъ вылужаютъ (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 1023).

ГОЛИТИСА дієсл. недок. Голитися: доннѣ многие са гола(т), подобно и самъ папа (Острог, 1587 *См.Кл.* 20).

ГОЛІЄ див. **ГОЛЄ**.

ГОЛКА ж. Крик, шум: в галелѣю посылаеть

г(с)ь вѣчки, ѡ(т) голки ѡ(т) многа страха, и ѡ(т) смѣтка а што имѣли жены страхъ и вжастъ. как бы речено оудивилиса явлѣнню анѣла (1489 *Чет.* 328).

ГОЛО присл. 1. (*без одязу*) оголено: Кабáти-ковъ та(к)же полоте(н)ны(х) заживаю(т), которые ле(д)во по ло(к)тѣ рѣки ѡкривáю(т), ѡстáто(к) рѣк' гбѣло нѣса(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 5 зв.).

2. *Перен.* Бідно: тáмо бо не то(л)ко ва(м), але ани собѣ пáпа и коро(л) помочи не могѣ(т), и рѣвно з' и(н)ши(ми) всѣ(ми) и на(и)ѣбо(ж)ши(ми) гбѣло прѣ(д)станѣ(т), и ѡ(т) дѣль свои(х) или слáвѣ, или бесч(с)гѣе вѣчно, пріймѣтъ (1598 *Виш.Кн.* 276); дла тѣго на гнѣю во ве(р)тепѣ... са рѣди(т), áбы тѣе которые на подѣшка(х) м(н)áки(х)... са рѣда(т), на(д) ѣбоги(х) сиро(т)ски, гбѣло и бѣ(з) доста(т)кѣ всáкого родачи(х)са лѣпшими не чинілиса (Там же, 288).

3. *Перен.* Без надуми; безпідставно: Теперъ, порвавши слово зъ писма святого, такъ голо и прос-то ведле мниманя своего приточилесь слово до своего папежа (1603 *Пит.* 35).

4. У знач. присудк. сл. (*нічим не вкрито*) голо: если не ѡкажѣт'са ѡболоки, и не повѣнѣт' вѣт-ры, ничѣгѣ не помѣжет' ѡрачѣва праца, лежáчомѣ насѣн'ю тáкъ гбѣло (Вільна, 1627 *Дух.б.* 244).

ГОЛОБРАДСТВО с. Гола борода: Брáда ѡгблена: ...ѡ(т)сјѣдѣ голобрадство (1627 *ЛБ* 12).

ГОЛОВА¹ ж. 1. (*частина тіла людини, тварини*) голова: а ѡный горьдый борьца люи, на то(м) мѣстыци приправленъ сталь, рѣки оузимаая, голо-вою потрасывая (1489 *Чет.* 57); голова твоя яко Кармилъ (поч. XVI ст. *Песн.п.* 55); Тогѣ же рѣкѣ ди(в) члѣчи оуроділоса дѣта, голова лѣвоа, персы космá-тые (1509-1633 *Остр.л.* 126); оуз'дрѣла два агглы в' бѣлы(х) ѡдѣна(х) сѣдчихъ единого в головы а друогого оу ногъ (1556-1561 *ПС* 436); рана кривавая в голове (1566 *ВЛС* 91 зв.); а ша(п)ка де(и) ми з голо-вы з листы спала (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 6); Виде(л)... есми... у Га(в)рила Поцика(и)ла голову спу(х)лую, битую (Житомир, 1582 *АЖМУ* 43); голо-ву ему отгяль (1582 *Посл. до лат.* 1130); мѣдры(м) бѣйти на змѣа, выдаючи тѣло на забит'є, а гбѣлоу хá хороніти (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 224); загрѣй ми ...шапкѣ ноцнѣю и добре ми звязи мою головѣ

(к. XVI ст. *Розм.* 44 зв.); штожь, опустивши голову, члонковъ дръжишь? (1603 *Пит.* 25); которого [гетмана] поймайвши (!) татарове, голову его отняли (поч. XVII ст. *КЛ* 85); вихор ушоль и подняль ему подолокъ оное кошулѣ и на головѣ положиль (Львів, 1605-1606 *Перест.* 30); себе(с)тияна Савицького в головѣ пострелили (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 3 зв.); Кднь з головою лѣѣю (Чернігів, 1646 *Перло* 141); е(ст) люде без головы (серед. XVII ст. *Луц.* 532); ѿ(т) головы все тело с тылу збитое, сынее, кро(в)ю набе(г)лые ажъ до ступы ножъно(и) (Житомир, 1650 *ДМВН* 199); *Образно:* мѣй в почывости наъбыть мѣткѣ твою црковъ, котораа дхѡмъ стѣмъ тебе персами своїми вѣховала, и с христо(м) ве(д)лѣ(г) бѣа презъ мене корѡнѣ на головѣ твою вложила (Острог, 1614 *Тест.* 136).

2. (*верхня частина голови з волоссям*) голова: волосы головы твоей якъ багоръ златъ-тканыи царевъ (поч. XVI ст. *Песн.п.* 55); почала слезами ѡмывати ноги его и волосы головы своєї ѡтирати (1556-1561 *ПЄ* 243 зв.); а тые чары были бы при немъ на(и)дены ѡ вустехъ, або на голове ѡ волосы (1566 *ВЛС* 106); Вамъ волося на головѣ усе есть зочтено (XVI ст. *НЄ* 154); вѡлосы головы его якъ вѡлна чѣстаа (Острог, 1607 *Лѣк.* 52); Межи иншими святыми мощами,... есть главы Иоанна Предотечи верхняя часть, то есть чашка // головы его (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 845-846); А сѣмого дна, ѡгѡлитъ всѣ вѡлосы своѣ, гѡловѣ свою и бѡродѣ свою (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 693); Стережѣ жъ абысь не пила вина... бо почнѣшь и порѡдишь сна, котѡрогѡ головѣ бритва се не дѡткнѣ(т) (серед. XVII ст. *Хрон.* 183 зв.); **волось (ни единь волось)** з головы не спадѣтъ (**не погынетъ**) — ни один волос з головы не впаде: в жа(д)ного з ва(с) воло(с) з головы не спаде(т) (II пол. XVI ст. *КА* 152); ни единь вѡлось з гѡловы вашей не погыне(т) (1556-1561 *ПЄ* 315); **головою кивнути** — попрощатися: Теды тотъ войтовичъ, постерегши тое, не мовечи ничего, головою кивънувши, зъ хаты пошоль (Житомир, 1644 *АрхЮЗР* 8/III, 602); **головою наложити** — (*загинути*) голову зложити; головою накласти (наложити); голову покласти (скласти): впрѡд его милость отецъ Почаповский головою наложитъ, нижели тую церковъ в посессии своее будет мел

(Луцьк, 1636 *АрхЮЗР* 1/VI, 728); **головою уйти** — врятуватися: Козаки киевские... ихъ погромили и това(р) ихъ весь побрали, ледве сами головами ушли (Вільна, 1545 *ТУ* 72); **голову подклонити** — (*покоритися комусь*) голову схилити (перед ким): хто колвекъ поневоле будетъ поставленъ... и жаднымъ того любоначалиемъ шукати не // будетъ, за езволенемъ всѣхъ, тому головы ваша подклонѣте, якъ (мнѣ) Иоаннови, во всемъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 744-745); **голову приклонити** — (*мати притулок, пристановище*) прихилити голову: а я покою нѣг(д)е нѣ маю хотай толко жебы(х) головоу свою приклони(л) г(д)е (к. XVI ст. *УЄ* №31, 134); **голову склонити** — те саме, що **голову приклонити**: Лѣсы ямы маюгъ... а снѣ чловѣчий не маѣтъ где бы гѡловѣ склонѣлъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 414); **голову сокрушити** — те саме, що **погубити голову**: И за(с) дла тѡго нехорощѡю ѡбѣ(в) носи(т), я(ко) да бѣ(з)печне на змѣю, скорпѣю и всю силу вражѣю настѣпи(т) и аспидѣ и василискѣ гѡловѣ сокрѣши(т) (п. 1596 *Виш. Кн.* 234); **до головы приходити** — усвідомлювати, розумѣти: все тогды, што колвекъ припадает на члонки, до головы приходит (Вільна, 1600 *Катех.* 43); **зотерти голову** (чию, кому) — те саме, що **погубити голову**: она зотре гѡловѣ твою (серед. XVII ст. *Хрон.* 9 зв.); положѣ нѣпрѣазнь межи тобѡю и невѣстою... и тое зотре(т) гѡловѣ тобѣ (Львів, 1646 *Зобр.* 10 зв.); з **головы выбити** (що кому) — переконати (кого в чому): И тѣ выразне Хс показаль // речивѣстое тѣла и крѣвѣ... поживаніе, кгды(ж) Жидѡ(м)... инѡчей роздѣна ѡныхъ зъ головѣ имъ не вѣби(л), енѡ першѣи слова потврѣжаючи, мовѣль яко по(д) присѣгою (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 182-183); на **голову (зі словами выбити, выдерти, побити, по-выбияти, подрати, здыхати, знести, мерти)** — (*без винятку*) вибити, уничтожити, пропадати поголовно: тамже и пасику,... на голову выбили и мед межи себе розделили (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 242); у Корисы пчоль трое выдерли на голову (Луцьк, 1637 *АрхЮЗР* 6/I, 507); у Левка Жданчика пчолы побили на голову (Кременецъ, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 141); пасеки вси на голову повыбияно (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 213); врадник з бояры... патдесат бортей бчол... на головѣ подрали (Володимир, 1571

AS VII, 406); Року 1599 и 1600 быдло на голову здыхало (поч. XVII ст. *КЛ* 77); одно дерево на розние будинки свои обернули, а другое попродали и попалили, а остатокъ,... на голову огънемъ,... знесли (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 488); лю(д) ме(р) окру(т)не всюда, на голову (серед. XVII ст. *ЛЛ* 180); на голову вдарити — насмерть убити: а князь дей Ярослав гаркабѣзомъ Желеха межи ѡчи на головѣ вдарилъ (Петрків, 1564 AS VI, 250); на голову побити — те саме, що на голову вдарити: наши, здумѣвши, ослабѣли, а татаре моцъ взяли и на голову нашихъ побили (поч. XVII ст. *КЛ* 73); на голову поразити — те саме, що на голову вдарити: Татаре съ поляками зрадившеся, на голову нашихъ подъ Сокалемъ поразили (поч. XVII ст. *КЛ* 75); на головѣ — на совѣсти: Кровь ваша на головѣ вашу, чомъ я уже чистъ выдтеперь (XVI ст. *НЄ* 133); не мощный на голову — болитъ голова: Я... после той дороги велми не моцна на головѣ и на ѡчи (Луков, 1558 AS VI, 36); открыти голову — зняти головний убѣр для привѣтання: ѡткрыи головѣ и пристойне ѡклониса (к. XVI ст. *Розм.* 8 зв.); отъ ногъ до головы, отъ стопи ножной до верху головы, з головы до петы — (*цілого, на цілому тілі*) з нѣг до головы, з головы до нѣг (до п'ят): ѡ(т) нѣгъ до головѣ все тѣло єдина рана (Острог, 1607 *Лѣк.* 4); Тогда діаволь заразылъ Юва нѣмочью и вѣдомъ штонайгѣршимъ ѡ(т) стопы ножной ажъ до вѣрхѣ головы (серед. XVII ст. *Хрон.* 56 зв.); яко в поча(т)ку, такъ и доко(н)че(н)ю на ты(х) ро(з)ница(х), где ѡни поведали, почавъши з головы ажъ до петы не што(з) вальсе никто (Київщина, 1600 *ККПС* 143); погубити голову — знищити: а коли выслухають, лѣпше ажъ бы погубивъ иманя и голову, нѣжъ бы ся обернувъ опять на житло того лихое (XVI ст. *НЄ* 147); по головѣ (чий) — по чий смерті: на има пнѣ гри(ц)ко шпѣ(н)тъ записю се(м)жовы(м) дѣте(м)... с̄ золоты(х) по мою(и) головѣ и то само и на имѣню (Львѣв, 1585 *Юр.* 9); поднести голову — відродитися, активізуватися: За тымъ гѣлосомъ идѣ, на беспѣчное неякое мѣстыце в'стѣпѣю, где сама правда Кафтоли(ц)каа, вѣлююу по(д)несла Головѣ (Єв'е або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 14); ненавѣдачѣи тебе поднесли гѣловѣ (Київ, 1627 *Тр.* 667); попеломъ голову посыповати — вдаватися в тугу,

втрачати надію: дла той причѣны на(м) потреба... и попело(м) гѣловою посыповати, и ни(з)ко лѣгати, но ро(з)важи ве(с) оузо(л) неправды (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* №29515, 249 зв.); поскребтися в голову — почухатися в голову, зазнати невдачѣ: Але коли тежъ зъ нихъ который заплатитъ чотырыста рублей (пласкихъ) закладу, соборомъ давнымъ постановеного, (господару и стороне,) поскребѣчться у голову! Бройтежъ! маєте часъ! (Вільна, 1599 *Ант.* 861); посыпати голову попеломъ — втратити мужність, надію; засумувати: А такъ выпхаль ю прѣчь хлопѣць егѡ, и затворилъ двѣри за нѣю, котѡраа посыпавши гѣловѣ свою попеломъ..., и вложивши рѣки на гѣловѣ свою шла идѣчи и кричачѣи (серед. XVII ст. *Хрон.* 261); посыпати голову порохомъ — вдаватися у тугу: А поднѣсши здалѣка ѡчи свои не познали его и закрикнѣвши плакали, а роздѣрши шати свои посыпали гѣловы свои порохомъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 57); стерти голову — знищити: той мѡце(н) бѣдѣчи в' дѣлѣ и слѡвѣ, стѣрль гѣловѣ єреси (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 24); схилити голову — те саме, що голову подклонити: Схилил прѣто Гѣловѣ, ср(д)цѣмъ оумилѣса, Ісѣ мѡй пресладкѣй, волаі, прослезѣса (1625 *МІКСВ* 133).

3. ж. (*частина тіла людини як орган мислення; розум*) голова: Изали сегоднешніє геретикове не суть вѣрныє дворани его, которые се тежъ спротивляють Хрыстови, такъ головѣ (яко новокрещенць), яко и тѣлу его (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 163); Стародавнаа то єсть приповѣ(ст), язы(к) сть (!) головѣ неприятель (XVI ст. *УЄ* №29519, 220 зв.); тая [ексцепція]... не съ писма Божого поважности, анѣ зъ науки учителей церковныхъ взятая, але власный головѣ ихъ Коментъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 371); ѡ(т)цѣ иѡсифѣ то(л)ко ка(р)точку при(с)лалъ вымовляючися слабостю и не(с)пособностю головы (Львѣв, 1634 *ЛСБ* 1043, 41); И теперь я тымъ клопочѣ головѣ свою: Боюся, жеби мнѣ не бѣти в неволи с тобою (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 17); вышеречоны(и) рѣдѣникъ подобно маючи яки(с) злы(и) скрыты(и) а непри(с)то(и)ны(и) афѣктъ... в голову вдарилъ (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 91 зв.); заверненье головы див. ЗАВЕРНЕНЬЄ; зайти в голову див. ЗАЙТИ; заходити в голову див. ЗАХОДИТИ; захожѣнье в голову див. ЗАХОЖѢНЬЄ.

4. (окрема конкретна людина) особистість: а естлибы Казаки наши где на влѣс Татарский пришли, ... тогды он дла того хочеть самъ своею головою ѿ панство нашо ити (Вільна, 1541 AS IV, 296); хтожъ дасть голове нашей воду, и очыма нашыма источъникъ слезъ (Вильна, 1599 *Ант.* 583); Нехай же са оберне(т) неправда твоя на голову твою! (XVI ст. *УС Трост.* 50); наве(р)нѣмоса жъ прѣто найми(л)шаа мнѣ гѣлово, оучинѣмо то що и бгѣ хѣче(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 32); Але такѣое шатанское блюзнѣ(р)ство нехай обернетьса на гѣловы ты(х) котѣрыи не вѣдають якъ годитѣса рѣзность истности и персѣонъ визнавати в' с(т). Тр(о)ци (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 289); Перед' головою седѣвою повстанѣ а... особѣо старѣого (серед. XVII ст. *Хрон.* 123); *Образно:* то правда, што голова то розѣ(м) (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 59); **головами своими** — особисто: одно бы Их Милость сами головами своими, ... не с так многими людьми, яко са нам вказали, кѣ правѣ приехали (Звенигород, 1546 AS IV, 500); **головою выдати** — бути притягнутим до відповідальности: А естли бы в дому лице застато а дети и жона при то(м) были а ты(х) рече(и) краденыхъ ѿжива(ли) тогды они повин(н)и будуть... сами головами своими выданы быти (1566 *ВЛС* 108); **на свою голову** — собѣ на бѣду, собѣ на клопѣт; на свою відповідальность; на свою голову: тогды... тые едначи наши не вси были зехали са, ѿдно два, и тые на свои головы того брать и нас поеднати не хотѣли (Кременець, 1547 AS IV, 553); если кто боудючи в потребѣ ѿпоусти(в)ши бѣити нѣпрѣателя, на свою // гѣловѣ ѿбе(р)неть свои рѣуки, и свою твѣрѣ рѣни(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 66-67).

5. (керівник; верховний владика) голова: собравѣшисе на поли за Че(р)касы мно(з)ство козако(в) ... а на(д) ними у голова(х) ста(р)шие козаки Ка(р)пѣ, а Анѣдруша... громили... корованы купѣцовѣ турецъки(х) (Вильна, 1545 *ТУ* 71); Естлибы папежѣ опокою или головою мѣлѣ надѣ иншие патриархи быти, то почто ему на первомъ соборе сее заборонено, у шестомъ правиле? (1582 *Спис.* 2); якъ христо(с) голова наша теле(с)наа ста(л)са такъ мы тѣломъ его сталимыса (Львѣв, 1596 *ЛСБ* 301); браны пеке(л)ные вѣрѣ грецкѣю преогли, ри(м)ское ж не преогли... и(ж) естѣ папа голова и на(мѣ)стни(к) стѣго петѣра

(1599 *Виш.Кн.* 216 зв.); Христость... бывѣ голова церкви и приявѣ... поганый языкы у одну вѣру (XVI ст. *НС* 128); Не для того ли сами ся головами чиня(т) и пастися хотя(т) дабы чинили що хотѣли (Львѣв, 1607 *ЛСБ* 471, 1 зв.); в томъ Пѣато(м) стѣ жѣлѣ Сѣи Кири(л) Патрѣарха Александрѣйскѣй, котѣрый на Трѣтемѣ Ефѣско(м) Сѣѣѣрѣ прѣвоначѣлннко(м) и головою былѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 123); Суть еднакѣ апостолове... и епископове головами и пастырьми церкѣй своихъ помѣстныхъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 486); фѣндамент(м) и головою никтѣ инѣшѣй не естѣ цѣркѣи стѣй; то(л)кѣ Хс Г(с)дѣ (Львѣв, 1646 *Зобр.* 34); Одны агѣловѣ чѣнѣ десѣтый вѣ днѣ четѣрѣты(и) ѿ(т)пѣли ѿ(т) бѣга, надѣ котѣрыми былѣ головою (серед. XVII ст. *Хрон.* 3 зв.);

керѣвник, зверхник: Напро(д) дла тоѣо, же былѣ Иерѣемѣ котѣры(и) на(д) собѣ порѣчѣными я(к) Голова на(д) члѣнками // и якъ жолѣдокѣ в' тѣлѣ члѣчомѣ естѣ (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 24-25); **вѣ головахъ** — головно, головним чином; у першу чергу: Земане волы(н)ские... приехавѣши до лѣцка ѿтѣказали не хотѣчи дати пописывати имене(и) по(д)данныхъ своихъ бе(з) старѣшихъ тамѣ кнѣзе(и) пановѣ а вѣ головахъ бе(з) пановѣ радныхъ (1552 *ОВол.З.* 201 зв.); Наперѣвѣй на всѣихъ семи соборахъ вселенскихъ у головахъ на початку папу Римского... писано (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 132); Чинѣли тѣю побѣжность и ѿныи жѣны, а в' головахъ Пр(с)таа Дѣва Мрѣа (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 13).

6. (передня часть чего-нибудь) перед, передок, голова: тая шкута головою на берези стояла и та(к) зламалася упо(л), же врекги поламалися (Володимир, 1602 *ТУ* 234).

7. *Перен.* (головне ядро, основа, суть чего-нибудь) голова: Члѣвче хрестѣанине, дознай головы свѣтаго писма и смотри, якъ буде мовити (XVI ст. *НС* 14); где тѣе штѣса вѣдле потребности дѣе(т), не в' самѣю гѣловѣ вѣры... бѣетѣ ѿлбо нарѣшенѣе принѣсѣитѣ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 233); головою всѣхъ цнѣтъ естѣ любовѣ (Київ, 1637 *УС Кал.* 558); *Образно:* Естѣ кто, на кштѣлтѣ в' тѣлѣ головы, на высѣкомѣ оурѣдѣ постановлѣный: нехай же оурѣдѣ своѣго пилнѣетѣ (Львѣв, 1646 *Жел.Сл.* 2 зв.); **голова углови (угловѣ)** — основа основ, фундамент: камень ѿ котѣромѣ не

дѣбали боудоующи, то(т) са есть головою оуглови
сталь (1556-1561 ПС 310); камень ѿ которо(м) есте не
дбали бѣдѣючи, которїи ва(м) бы(л) на посмѣ(х), тѣды
то(т) бывь оу головѣ оугло(в) ѿбо(х) (1645 УС
№32, 125).

8. Життя: Али мы нѣякъ не выдѣдѣляиме ся
выдѣ любѣве Иисусъ Христа, Господа нашего, а
лишѣме имѣніе наше, и жону, и дѣти, ище даме и
голову нашу дѣля имя Божого и дѣля царства его
(XVI ст. НС 176); Я головы свои не жалую (1604
МИВР 31); голову покладати — віддавати життя: за
што мы ѿ(т) давныхъ часовъ Головы свои покладаем,
за вѣру нашу правосла(в)ную, и за цѣло(ст) Домовъ
Бжїи(х) (Чигирин, 1648 ЦДИАК 1407, 61, 1, 1).

9. Убивство; убитий, -ого: теперешнему мал-
жонкови своему поведила и то ему злецила, як о
голову небожчика мужа моего... так и о шкоды,
которые ся стали при замордованю небожчика
(Володимир, 1580 АрхЮЗР 8/III, 310); за голову того
забитого Мартина Витковского подданные ихъ ми-
лости села Колпитова приреченымъ паномъ Витков-
скимъ заплатили, и досытъ учинили (Володимир,
1586 АрхЮЗР 6/I, 157).

10. (поля, землі) початок, край: тот Куповатец
на влостной земли Галичанской лежит; а з другое
стороны в головахъ ку томуж Куповатцеви пришли
нивы Бородчинские концами (Склені, 1553 АрхЮЗР
8/VI, 21); к той дорожке прилегла в головахъ земля
Теременъская (Підгайці, 1571 АрхЮЗР 8/VI, 367);
та(м) же границѣ рѣбежи в дубьи в со(с)на(х) и въ
береза(х) ѣчинили то е(ст) поча(в)ши з головы ѿ(т)
долины (Київ, 1578 ЦНБ ДА/П 216, 108); Волевачев-
скіе байраки, якихъ маемъ восемь, с полемъ... и
сеножатми, по обадва бока речки Цибульника лежа-
чими, зъ нижней головы,... гдѣ могила,... то все
синови моему Андрею (Чигирин, 1600 ЧИОНЛ VIII-
3, 14); третья часть Василевская, одѣ стины, кото-
рая идѣтъ въ головахъ польланковъ тыхъ, що ку
Туровицкой граници концами притикають (Воло-
димир, 1606 АрхЮЗР 6/1, 324).

11. Центр, столиця: то(л)ко сѣдмьдеса(т) миль,
а сто до іерѣсалимоу; жидовского цр(с)тва головы
ѿ(т) середїны египтоу (поч. XVII ст. Проп.р. 45).

12. (одиница лічби) голова: Торговъцы дають

на замокъ мыта с товарѣ кажъдого... ѿбестъки ѿтъ
головы старъшее по грошѣ (1552 ОЧорн.З. 56);
подато(к) грошовы(и) поголовны(и) по два гроши з
головы (Володимир, 1567 ЦДИАК 28, 1, 2, 45); Голова
ѿсла южъ лѣдѣ за золоты(х) п̄ можетса коупити
(поч. XVII ст. Проп.р. 157); И рекль Г(с)дѣ до Моисѣа
...возмѣшъ по па ти сїклевъ на каждѣю гбловѣ (серед.
XVII ст. Хрон. 129 зв.).

13. (продукт харчування у вигляді кулі, конуса
і т. ін.) голова: Менде(л) пикъ... мелъ... цѣкру голова
а (Берестя, 1583 Мит.кн. 49 зв.).

14. У складі вл. н.: Медведева голова: земяне
ратенъские ѣказзють свои границы... // ... ѿ(т) мо(ст)-
ка... черезъ болото до врочыща медведевы головы
(1546 ОГ 32-33); медвежие головы: которая [дорога]
идѣ(т) с пузо(в)ско(г) бродѣ до ѿ(в)лучи(ма) на
вро(чи)щи в ме(д)вежи(х) голо(в) (Володимир, 1567
ЦДИАК 28, 1, 2, 19).

♦ бѣлая голова (стп. białogłowa) — жінка:
та(м) па(т) све(т)ко(в) мужчизнѣ а две бѣлы(х) го-
ло(в) слышали ѿ(т) тоѣ де(в)чины жидо(в)ское... же
нахи(м) жи(д) до и(х) дому дита привезши три дни
в печи светли(ч)но(и) хова(л) (Володимир, 1567
ЦДИАК 28, 1, 2, 59); пафноутїи в листѣхъ до крѣв-
ныхъ бѣлыхъ голбѣвъ... вспоманоуль его (Острог,
1598-1599 Апокр. 89 зв.); Взала тѣды Марїамъ
прорѣчица бѣбенъ въ рѣкѣ свою, и вѣшли всѣ бѣлыи
гбловы за нею з бѣбны (серед. XVII ст. Хрон. 93).

Див. ще ГЛАВА¹, ГЛОВА.

ГОЛОВА² ж. (розділ книжки, статті, віршо-
ваного твору) глава: Голова втѣраа ѿ способа(х) прода-
вана и кѣпована (к. XVI ст. Розм. 25); ѿмаа голова ѿ
способѣ писана листовъ (Там же, 61); Члѣвче хрестїа-
нине, дознай головы святаго писма и смотри, якъ буде
мовити (XVI ст. НС 14); Глава: Роздѣль, ре(ч) най-
головнѣйшаа и найвышшаа албо голова (1627 ЛБ 25).

Див. ще ГЛАВА², ГЛАВИЗНА.

ГОЛОВАЖНЯ, ГОЛОВАЖЪНЯ ж. (оди-
ця вимірювання соли) голова: мыто на нихъ на добро-
вольной дорозе бралъ по грошу, а по сту голова-
жень соли (Краків, 1511 АЛРГ 147); на Пустомыте
Семашку брати по двадцати и по пети головажень
соли (Луцьк, 1545 ТУ 69); дають на то... по ковъши-
нѣ пшона а по в̄ головажъни соли (1552 ОВін.З. 132);

Мыто солданое... приходить з воза великого и мало-го по триста головаже(н) (1552 *ОКЗ* 37 зв.); А то ест устава: мыто замъковое... от воза соли по полчет-верти гроша и по десяти головаженъ соли, от гостя (Кременецъ, 1569 *ПККДА* II, дод. 557).

ГОЛОВАНЬ, ГОЛОВАНЪ ч. Головань, головач. Вл. н.: Кѣрило головань (1649 *РЗВ* 111 зв.); Конъдра(т) голованъ (Там же, 181 зв.).

ГОЛОВАТЫЙ *прикм. у знач. ім.* Головатий, головач. Вл. н.: ѡлехсѣ(и) головаты(и) (1649 *РЗВ* 184); Иванъ головаты(и) (Там же, 185).

ГОЛОВАЧЬ ч. Головач. Вл. и.: Побоживъ на(с) Головачъ Сенко (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XIV, 222); Побожиль на(с) Головачъ Се(н)ко (Там же, 224).

ГОЛОВЕНКА ж. *Диал.* голѡвенька "головешка". Вл. н., ч.: Дмитро Голове(н)ка (1649 *РЗВ* 52 зв.).

ГОЛОВЕРХІЄ с. Гола (непоросла) вершина (гори): Тог(д)а и землѧ небѣдно зелѣнѣ травѣ пѣща-еть, И Дѣбъ по(д)чесанъ, головерѣха хѡ(л)мы оукра-шаѣеть (Львѣв, 1591 *Просф.* 70).

ГОЛОВИЩЕ с. Головище: Wołosycse pod boczysce, A siedliscze w hołowisce (1625 *П. про Кул.* 23).

ГОЛОВКА, ГОЛОВЪКА ж. 1. (*маленька голова як частини тіла*) головка: Пошупа(н)теса ты(л)ко в' лѣсѣю голо(в)кѣ, ксе(н)же би(с)кѣпе лѣцки(н) (1598 *Виш.Кн.* 273 зв.); одинъ червонный золотый нахшталт головки светого Яна, з маленькимъ ушкомъ (Володимир, 1620 *ЧИОНЛ* XIV-2, 92).

2. (*закруглене потовищення кінцевої частини чого-небудь*) головка: Ми(р)ница гла(д)ко рысованая, з' головкою... на ла(н)цяшку завѣси(с)тая (Львѣв, 1637 *Інв.Усп.* 18 зв.); А столпѡвъ ·к· такъ же многѡ и под-стѡвковъ мѣданныхъ, которіи бѣдѣтъ мѣли голѡвки з резаньемъ своимъ сѣбраныи (серед. XVII ст. *Хрон.* 104 зв.).

3. (*кулястий плід окремих рослин на кінці стебла*) головка: geligos, ядра че(с)никовие, головки (1642 *ЛС* 206); Ленъ тѣды и ячмень заражѡны(и) есть, прѣто йжъ ячмень былъ зелѣный, а ленъ оуже голѡвки выпѣцѣль (серед. XVII ст. *Хрон.* 87).

4. ч. Вл. н.: Соколинская, за держанья своего побрала... у Головки пять копѣ грошей, у Дороша две копы грошей (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 6/1, 68); Иванъ Головъка (1649 *РЗВ* 340 зв.).

ГОЛОВКО, ГОЛОВЪКО ч. Головка, голова-нь. Вл. н.: Ѳедоръ Голо(в)ко (1649 *РЗВ* 167); Миско Головъко (Там же, 373).

ГОЛОВНЕЙШИЙ *див.* ГОЛОВНЪЙШИЙ.
ГОЛОВНЫЙ, ГОЛОВНИЙ, ГОЛОВЪННЫЙ, ГОЛОВЪННЫЙ *прикм. 1.* (*який стосується голови, як частини тіла*) головний: выбри(т)вивѣвши поты-лицю макге(р)кѣ верь(х) рѡга головного повѣсивши, коси(ч)кѣ тобѣ; йли пѣрце верь(х) макге(р)ки оустро-мивѣвши,... я(к) полетѣти хотачи, ли покааніа не треба (п. 1596 *Виш.Кн.* 233 зв.); зѣла головное *див.* ЗѢЛА; на видѣню головномъ *див.* ВИДѢНС; щука головная *див.* ЩУКА.

2. Головний, основний, суттєвий: Маєт ѡн... имене Ставрово держати... подлѡг привила войто-ского головного (Кракѣв, 1536 *AS* IV, 67); за кото-ры(м) позвоъмъ подлугъ вышьтѣа лимитацые голов-ное волы(н)ское припадає(т) ми рокъ на пе(р)ши(и) второкъ по светомъ Ма(р)тине (Чорна, 1585 *ЛНБ* 5, II 4045, 121); тот хво(ст) клобѡчны(и) ѡ(т)на(л) емѣ пожито(к) пыхы голо(в)ное (п. 1596 *Виш.Кн.* 229); Въ писмѣ головномъ о томъ читати не трафилося ми (1603 *Пит.* 69); а самый головный реестръ при те-стаменте моемъ у детей моихъ зостати маєтъ (Воло-димир, 1609 *АрхЮЗР* 1609 1/VI, 394); Головнымъ есть окрѣтникъ протѣвникомъ нашимъ (Вильна, 1620 *Лям.К.* 23); Соборъ сей патриарха Фотія "свя-тѣйшимъ" зоветь, зъ чого ся головныи неприятелеве его отступниковѣ презъ зазрость пукають (Киѣв, 1621 *Коп.Пал.* 687); Сѣдмъ есть грѣхѡвъ смертѣлны(х) головны(х) (Львѣв, 1645 *О тайн.* 52); Река выхѡдитъ з' Єдѣма..., котбраа се ѡ(т)колѣ дѣлится на четѣре головныи рѣки (серед. XVII ст. *Хрон.* 6); головное мыто *див.* МЫТО;

у знач. ім с. р. головное — (те, що є основним)
головне: жиды своєю превро(т)ностю тоую си(л)-лѡбоу,... ѡ(т) дѣрева вымазали, и выскробали што головного было в' тѡ(м) пса(л)мѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 302 зв.).

3. (*який охоплює всіх*) загальний: Сталоса пев-ное постанове(н)є И ѡхвала... при зє(с)тю... всего клеросѣ... и при бытности вишестки(х) братствѣ..., бѣдѣчи на тотъ ча(с) собраны(и) в до(м) братски(и) до сха(ж)ки головное... в мѣсте Львове (Львѣв, 1610

ЛСБ 1046, 5); А голо(в)нѣю сха(ж)кѣ ѡбши(р)нѣйсѣ з собѡю намовлѣючи... Ра(з) на мѣса(ц) по ѡбѣдѣ сходити(с) з собѡю маю(т) (бл. 1623 ПВКРДА 1-1, 42); Игѣмѣ(н) тые реестра в рокѣ Братствѣ всемѣ до роково(и) головно(и) Сха(ж)цѣ показати мае(т) (Луцьк, 1624 ПВКРДА 1-1, 77); **сеймъ головный** див. **СЕЙМЪ**; **судъ головный** див. **СУДЪ**.

4. (старший над ким-небудь) головний: А иньшиє села писатисѣ не дали в небытности пановѣ и вра(д)нико(в) своихъ а звлаща... головьного вра(д)ника старосты за(м)кового (1552 ОВін.З. 141 зв.); Ѡ головны(х) би(р)чихъ: Би(р)чихъ головны(х) ѡбирали станы вси (1566 ВЛС 25 зв.); онъ самый головный антихристъ (Вільна, 1595 Ун.гр. 162).

5. (який є центром або в центрі чогось) головний, центральний: Билъ намѣ чоломъ... бискупъ Луцкій... и просилъ... у нас ку костелу Луцкому головному светое Троицы двухъ сель нашихъ (Краків, 1549 АЮЗР 1, 126); и вежы зача(ли) бѣдова(ти) в ты(х) же поля(х)... хотячы та(м) столицѣ головнѣю короле(в)ства своего заложити(ти) (1582 Кр.Стр. 23); во всемъ томъ прикладомъ, яко се около того порядокъ, ...въ мѣстѣхъ нашихъ головныхъ въ Краковѣ, во Львовѣ и инде заховуе(т) (Краків, 1592 АрхЮЗР 7/III, 298); а че(м) не зовѣ(т)сѣ патріаръшни(к) цр҃ого(р)о(д)скій; ани ер̄(с)лме(ц), ани ѡлексадріецъ (!)... где головны столы патріархо(в) ншы(х) мѣсто содержит(т) (п. 1596 Виш.Кн. 250 зв.); Къ тому придаю и то, же килка оказій, то естъ причинъ подавалося Іисусу

Христови Петра по собѣ одного самого пастыремъ головнымъ и найвышшею въ Церкви головою быти показати (Київ, 1621 Коп.Пал. 461); **церква головная** див. **ЦЕРКВА**; **церковъ головная** див. **ЦЕРКОВЪ**.

6. Карний, кримінальний: сторона по(з)вана до на(с) апеловала але е(и) того сѣдѣ нашѣ не допѣсти(л) хотечи то ѡ(д)накъ при // справе голо(в)но(и) намѣ сами(м) ѡ(т)нести (Володимир, 1569 ЖКК II, 191-192); Выпи(с) с кни(г) голо(в)ны(х) трибуна(л)ски(х) воево(д)ства киевського (Київ, 1600 ЛНБ 5, II 4049, 146); себыло приточила справа... межы... игуменом... а... кнѣжати... позваны(ми) за апеляцыею ѡ(т) декретѣ судѣ земского... и за припозвомѣ головны(м) трибѣна(л)скимъ (Київ, 1618 ЦНБ ДА/П-216, 102); Писаные тые по(з)вы по пана... само(г) При(н)ципала... в головно(и) справе ѡ наи(с)те на го(с)подѣ и зранене (Житомир, 1643 ЦДІАК 11, 1, 10, 77); Пере(д) сѣдѣ... трибуна(л)ски(и)... ся приточила справа... // за припозвомѣ головнымъ трибуна(л)скимъ (Люблін, 1647 ЛНБ 5, II 4069, 118-118 зв.); **головная речь** див. **РЕЧЬ**; **листь головный** див. **ЛИСТЬ**².

7. Заголовна, початкова літера: Акрѡстіхисъ, краєграі: Рѡжай вѣрша такъ злѡжены(и), же навѣшші літеры и головныи имѣ якоє або мѡвѣ замыкаю(т) (1627 ЛБ 174).

8. У складі вл. н.: **головный езь**: панъ лашъ... вель насъ... черезъ межы... // до ездъ которого зовѣтъ головны(и) езь (1546 ОГ 74 зв.-75).

◊ **головная сума** див. **СУМА**.

**СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
XVI — ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.**

Випуск 6

В - Г

Оригінал-макет виконано на комп'ютерній системі, придбаній за кошти INTAS, а також наданій Інститутові українознавства Українським науковим інститутом Гарвардського університету та Фондом кафедр українознавства

Затверджено до друку вченою радою Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України

Підписано до друку з готових діапозитивів 16.04.99. Формат 84x108/16
Папір друкарський. Офсетний друк. Умов. друк. арк. 26,46

*Відгуки та побажання
просимо надсилати на адресу:
Відділ української мови
Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича
вул.Козельницька, 4
290026 Львів-26
УКРАЇНА*